OSMANLI'DA KUMAR VE ŞANS OYUNLARI

(1800-1923)

MESUT YOLAL

TARİH VAKFI YURT YAYINLARI

TARİH VAKFI

Sarıdemir Mah. Ragıp Gümüşpala Cad. No: 10
34134 Eminönü/İstanbul
Tel: (0212) 522 02 02 - Faks: (0212) 513 54 00
www.tarihvakfi.org.tr - tarihvakfi@tarihvakfi.org.tr
© Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2021

Yayıma Hazırlayan
Y. Doğan Çetinkaya

Editöryel Okuma
Sinan Birdal, H. Burçin Kimmet

Kitap Uygulama
Aşkın Yücel Seçkin

Kapak Tasarımı
Haluk Tuncay

Baskı
Yıkılmazlar Basın Yayın Prom. ve Kağıt San. Tic. Ltd. Şti.
Evren Mahallesi, Gülbahar Cd. 62/C, 34212 Bağcılar/İstanbul
Tel: (0212) 630 64 73

Yayıncı Sertifika Numarası: 45602
Matbaa Sertifika Numarası: 45464

Birinci Basım: Haziran 2021

ISBN 978-975-333-387-0

OSMANLI'DA KUMAR VE ŞANS OYUNLARI (1800-1923)

MESUT YOLAL

TARİH VAKFI YURT YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

GRAFİKLER LİSTESİ i

KISALTMALAR ii

ÖNSÖZ iii

GİRİŞ 1

I. KUMAR 13

A. Tanımı 13

B. Kapsamı 15

C. Tarihçesi 21

BİRİNCİ BÖLÜM: OSMANLI'DA KUMAR 35

I. KUMARIN HUKUKİ BOYUTU 35

A. İslam Hukukunda Kumar 35

B. Osmanlı Hukukunda Kumar 42

II. DEĞİŞİM SÜRECİNDE KUMAR 63

A. Gündelik Hayatta Değişim ve Kumar 63

B. Mütareke Dönemi ve Kumar 79

İKİNCİ BÖLÜM: MASA, MEKÂN VE OYUN 87

I. KUMAR OYNANAN MEKÂNLAR 87

A. Kumarhaneler 101

B. Kahvehaneler 111

C. Kulüpler 118

D. Meyhaneler 122

E. Hapishaneler 123

F. Gazinolar 126

G. Diğer Mekânlar 131

II. KUMAR MATERYALLERİ
VE KUMARA KONU OLAN OYUNLAR 140
A. Materyaller 140
B. Oyunlar 146
C. Tombala 151
1. Beyaz Ruslar ve Tombala 156

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:
KUMARBAZLAR VE KUMARIN SOSYAL HAYATA ETKİLERİ 165
I. KUMARBAZLAR 165
II. DEVLET MEMURLARI VE KUMAR 179
III. KUMARIN SOSYAL HAYATA ETKİSİ 186
IV. KUMARIN EDEBİYATTAKİ YANSIMALARI 195
V. KUMARLA MÜCADELE 203

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: PİYANGO 211
I. PİYANGOCULUK 211
II. TARİHÇE 212
III. PİYANGOCULUĞUN OSMANLI DEVLETİ'NE GİRİŞİ 218
IV. II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ
VE SONRASINDA PİYANGOCULUK 229
V. YABANCILARA AİT PİYANGOLAR 238
VI. İKRAMİYELER 248
VII. FİNANS KAYNAĞI OLARAK PİYANGO 252
A. Okullar ve Piyangoculuk 257
1. İzmir Hamidiye Sanayi Mektebi Piyangosu 260
2. Bursa Sanayi Mektebi Piyangosu 267
3. İzmir Musevi Mektebi Piyangosu 268
B. Ziraat Bankası Piyangosu 270
C. İane Sergisi Piyangosu 275
D. Demiryolları ve Piyango 277
E. Savunma Sanayisi ve Piyangoculuk 281
F. Hayır Kurumları ve Piyangoculuk 290

SONUÇ 293

KAYNAKÇA 299

EKLER 325

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Beyoğlu Polis Bölgesindeki Kumar ve Piyango Suçlarının Aylara Göre Dağılımı (1907)
Grafik 2: Beyoğlu Polis Bölgesindeki Kumar ve Piyango Suçlarının Aylara Göre Dağılımı (1908)
Grafik 3: Beyoğlu Polis Bölgesindeki Kumar ve Piyango Suçlarının Aylara Göre Dağılımı (1909)
Grafik 4: Beyoğlu Polis Bölgesindeki Kumar ve Piyango Suçlarının Aylara Göre Dağılımı (1910)
Grafik 5: Kumar ve Piyango Suçunun İllere Göre Dağılımı (Mart-Eylül 1913)
Grafik 6: Kumar ve Piyango Suçunun İllere Göre Dağılımını Gösteren Altı Aylık Grafik (Tarihsiz)
Grafik 7: İstanbul'daki Kumar Vakalarının Üç Bölgedeki Dağılımı (1909'un İkinci Altı Aylık Dönemi)
Grafik 8: İstanbul'daki Kumar Vakalarının Semtlere Göre Dağılımı (1913)
Grafik 9: İstanbul'daki Kumar Vakalarının Semtlere Göre Dağılımı (1914)
Grafik 10: Beyoğlu Polis Bölgesinde Kumar ve Piyango Suçları (1907-1910)
Grafik 11: Beyoğlu Polis Bölgesinde Kumar ve Piyango Suçları (1907-1910)
Grafik 12: Kumarbazların Ülkelere Göre Dağılımı (1889)
Grafik 13: Kumarbazların İnançlarına Göre Dağılımı (1911-1918)
Grafik 14: Kumarbazların İnanç ve Milliyetlerine Göre Dağılımı (1911-1918)
Grafik 15: Kumarbazların Mesleki Durumları (1911-1918)
Grafik 16: Kumarbazların Medeni Durumu (1911-1918)

KISALTMALAR

bkz. : Bakınız
BOA. : Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C. : Cilt
CTAD : Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi
çev. : Çeviren
ed. : Editör
H. : Hicri
haz. : Hazırlayan
M. : Miladi
MÖ : Milattan önce
MS : Milattan sonra
no. : Numara
R. : Rumi
s. : Sayfa
S. : Sayı
sad. : Sadeleştiren
TDVİA. : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TTK. : Türk Tarih Kurumu
vd. : Ve devamı
yay. haz. : Yayına Hazırlayan

ÖNSÖZ

Antik dönemlerden günümüze kadar oyunlar, insanların büyük oranda zevkle icra ettiği eylemler olmuştur. Dönemin ruhu ve anlayışı, her alanda olduğu gibi oyun ve eğlencenin yapısını da belirlemiştir. İnsanların mutlu, huzurlu ve sevinçli olduğu anların başında oyun ve eğlence zamanları gelmektedir.

Günümüz dünyasında teknolojik gelişmeler, iktisadi ve sosyal hayattaki değişimler, oyun ve eğlence anlayışında köklü değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Oyunun haram meyvesi olan kumar, kavramsal olarak daha kabul edilebilir adlar altında ambalajlanarak piyasa sunulmaktadır. Paranın ve kazanma hırsının her şey olmasa da çok şey olduğu günümüz dünyasında, kumar ve şans oyunları bu dürtüleri gıdıklamaktadır.

Bu kitapta yapılmak istenen yukarıda bahsedilen oyunun, geçmiş zamandaki halini mümkün olduğu kadar tüm yönleriyle ortaya çıkarmaktır. Burada "mümkün olduğu kadar" ibaresi bilinçli olarak kullanılmış bir ifadedir. Toplumda kabul görmeyen kumarın aleni oynanması, günümüzde olduğu gibi geçmişte de hoş karşılanmamıştır. Bundan dolayı kumarbazların birinci hedefi, gizliliğin sağlanmasıdır. Bu durum araştırmacıların işini zorlaştırmaktadır.

"İmparatorluğun en uzun yüzyılı" olan 19. yüzyıl, Osmanlı toplumunda eğlencenin farklılaştığı bir dönem olmuştur. Var olanın, Batılılaşmayla birlikte farklı bir çehreye büründüğü görülmektedir. Gelenekselliğin ve modernliğin farklı bağlamlarda karşılaşması; çatışma,

uzlaşma ve kısmi bir örtüşme zemini oluşturmuştur. Bu durum yeni bir yaşam tarzının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Osmanlı toplumsal hayatı, 19. yüzyılda var olan zemin üzerinde yeni kültürel kodlarla karşılaşarak ve bunlarla kaynaşarak yeni bir evreye girmiştir. Bu evrenin makbul olmayan alanlarından biri kumar olmuştur.

Eğlencenin en önemli unsuru oyundur. Osmanlıda oyunlardan bazılarının kumara aracılık ettiği ve bazılarının da kumar amacıyla icra edildiği görülmektedir. Kumar, 19. yüzyıl Osmanlı eğlence hayatının önemli bir unsuruydu. Daha önceden de var olan kumar, bu yüzyılda artmış ve daha görünür hale gelmiştir. Ayrıca bu yüzyılda daha önceki yüzyıllarda var olmayan yeni bir unsur toplumsal hayata dahil olmuştur. O da piyangoculuktur. Ekonominin çıkmaza girdiği bu dönemde, önemli bir kaynak olarak piyangoculuk ortaya çıkmıştır. Başlangıçta buna mesafeli duran ve pek de tasvip etmeyen devlet erki, bu tutumunu zaman içerisinde değiştirmiştir. Piyangoculuk, yeni kurulan Türk devletine Osmanlı Devleti'nden miras olarak geçmiştir. Yılbaşı geceleriyle özdeşleşmiş olan tombala, mütareke döneminde İstanbulluların en önemli kumar vasıtası olmuştur. Oynanan oyunlar, oynayanlar, bunlara karşı mücadele edenler ve tüm bu olanlardan etkilenenler farklı özellikleriyle dikkat çekmektedir.

Bu çalışmanın amacı incelenen zaman dilimindeki kumar olgusunu bütün yönleriyle ortaya çıkarmaktır. Ayrıca elde edilen verileri niteliksel ve niceliksel olarak anlamlandırmaktır. Elde edilen veriler, Osmanlı toplumunda etnik ve dini aidiyet farketmeksizin tüm kesimlerde kumar olgusunun var olduğunu gösterir niteliktedir.

Kitabın birinci bölümünde Osmanlı hukukunda kumar ve kumara dair cezai müeyyidelerdeki değişim süreci ele alınmıştır. Bu yapılırken günlük hayattaki değişim ve bu değişimi tetikleyen Batılılaşma olgusu, göçler ve savaşlar dikkate alınmıştır. Ayrıca bu bölümde mütareke dönemindeki toplumsal yozlaşmanın kumar boyutu da işlenmiştir.

İkinci bölümde kumar-mekân ilişkisi çerçevesinde kahvehaneler, kumarhaneler, kulüpler, meyhaneler ve gazino gibi yerler mercek altına alınmıştır. Ayrıca kumarın mekânsal özelliklerinin yalnızca bunlar ile sınırlandırılamayacağı bahsi hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümün ikinci kısmında kumara aracılık eden materyaller ve oyunların özel-

likleri işlenmiştir. Zarlar, iskambil kâğıtları, oyun çeşitleri, tombala ve Beyaz Ruslar ikinci bölümde ele alınan konular arasındadır.

Üçüncü bölümde kumar fiilinin aktörleri olan kumarbazların niteliksel ve niceliksel özellikleri ele alınmıştır. Devlet erkini kullanan memurların kumar ile olan ilişkileri bu bölümün konu başlıkları arasında yer almaktadır. Bununla bağlantılı olarak kumar ile mücadele hususu ve zamansal olarak bu alandaki değişim olgusu açıklanmıştır. Ayrıca kumarın sosyal hayata etkisi ve dönemin edebi metinlerindeki yansımaları da bu bölümde irdelenmiştir.

Dördüncü bölümde başlı başına ayrı bir çalışma konusu olabilecek piyango konusu işlenmiştir. Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılda ilk kez ortaya çıkan piyangonun tarih sahnesine çıkışı hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca piyangonun Osmanlı Devleti'nde geçirmiş olduğu değişim süreci, devletin piyangoya dönemsel olarak gösterdiği farklı tepkiler ve piyangonun toplumdaki işlevi konusu bu bölümde işlenen konular arasındadır. Piyangoculukta önemli bir yere sahip olan yabancı piyangolar ile bunlara karşı konumlanan yerli piyangolar hakkında da bilgi verilmiştir.

Elinizdeki bu eser, 2018'de doktora tezi olarak savunulmuş bir çalışmanın kitap haline getirilmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Kitap formatında tasarlanırken birtakım değişiklikler ve eklemeler yapılmış, hata ve eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır. Her ne kadar yetkin bir eser olması için titizlik gösterilmişse de gözden kaçmış hususlar ve farkında olmadan yapılmış hatalar olabilir. Bu konuda şimdiden siz değerli okuyucuların affına sığınıyorum.

Meşakkatli bir sürecin sonucunda meydana gelmiş olan bu eserde birçok kişinin emeği vardır. Farklı bakış açısı ve yorumlarıyla çalışmaya katkı sunan Prof. Dr. Hilmi Bayraktar'a, değerli zamanını bu çalışmanın daha iyi olması için harcayan Prof. Dr. Faruk Söylemez'e, Prof. Dr. Ahmet Gündüz'e ve Dr. Öğr. Üyesi Celal Pekdoğan'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Yayım sürecinde desteklerini esirgemeyen Y. Doğan Çetinkaya'ya ve emeği geçen herkese şükranlarımı sunarım. Sabrıyla, anlayışıyla, fedakârlığıyla beni her zaman destekleyen eşime ve yeteri kadar zaman ayıramadığım çocuklarıma müteşekkirim.

Mesut YOLAL

GİRİŞ

Devletlerarası ilişkilere, savaşlara, tarih yapıcı liderlere odaklı tarih anlatımı uzun süre tarihçilerin yoğun ilgisine mazhar olurken iktisadi ve sosyal hayata dair anlatımlar geri planda kalmıştı. Ancak son elli yıllık süreçte bu denge iktisadi ve sosyal tarih lehine bozulmuştur. Bu zaman diliminde iktisadi ve sosyal tarihyazımı artarak önem kazanmıştır.

Tarih, tarihi yapanlar arasında sıradan insanların var olduğunu ve kayıtlarda tarihçiler tarafından görülmeyi beklediğini bizlere göstermektedir. Geçmişteki toplumlarda sosyal hayatın temel dinamiklerinin ne olduğu, gündelik hayatın seyri, mahalle-köy-şehir yaşantısı, kişiler arası ilişkiler, üretim faaliyetleri, çalışma hayatı, eğlence, oyun gibi unsurlar günümüz sosyal tarihçiliğinin mercek altına almış olduğu konular arasındadır.

Osmanlı Devleti, yaşadığı dönem ve sonrasında tayin edici etkisi olan; siyasi, sosyal, ekonomik, askeri, hukuki vb. alanlarda günümüze kadar etkisi hissedilen bir devlet olmuştur. Bu çalışmada toplumsal hayatta izlerine rastlanılan şans oyunları ve kumar olgusunun Osmanlı Devleti'ndeki izdüşümlerinin ortaya çıkarılması hedeflenen hususlardan biri olmuştur. Araştırma konusunun tarih bilimi içerisindeki konumunu şu şekilde gösterilebilir:

Şekil 1: Çalışmanın tarih bilimi içerisindeki konumu

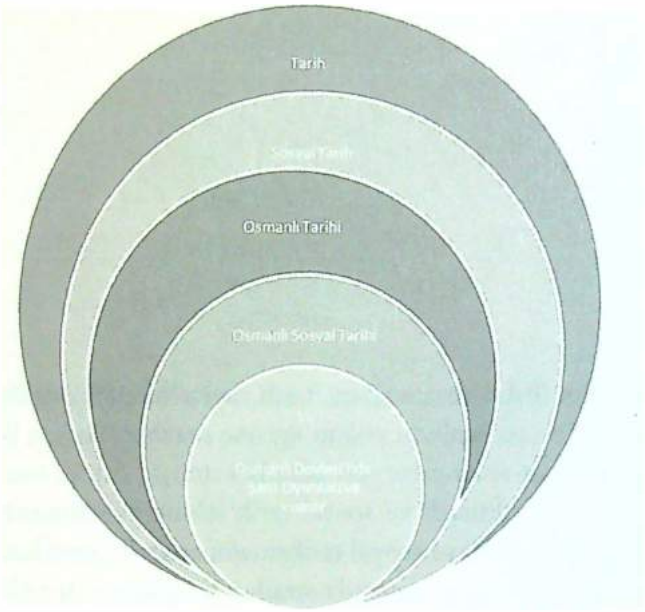

Osmanlı Devleti'nde kumar ve şans oyunları olgusunun araştırılması hususunda yöntemsel olarak nitel yöntem kullanılmıştır. Dokümanlar üzerinde yapılan bir araştırma olması nedeniyle böyle bir yöntem seçilmiş ve konunun tüm boyutlarıyla birlikte derinlemesine ele alınması hedeflenmiştir. Dönemsel bağlam içerisinde kumar ve şans oyunları üzerinde durum çalışması yapılmıştır.

Oyun ve kumar evrensel bir olgudur. İnsanlık tarihinde oyun ve kumar, her yerde ve toplumda bulunması nedeniyle benzersizdir. Tarih boyunca sık sık dini, politik ve hukuki argümanlarla kontrol altına alınmaya hatta yok edilmeye çalışılsa da kumar olgusu tüm toplumlarda var olmuştur.[1]

Günümüzde şans oyunlarının toplumsal hayatta oldukça rağbet gördüğü müşahede edilmektedir. Özellikle piyango ile başlayan bu süreç toplum nezdinde farklı şans oyunları ile geniş bir yelpazeye

1 BOLEN, Darrell W., "Gambling: Historical Highlights and Trends and Their Implications for Contemporary Society", *Gambling and Society,* Ed. William R. Eadington, Illinois, 1976, p. 12.

ulaşmıştır. Milli Piyango İdaresi tarafından düzenlenen şans oyunları içerisinde ilk etapta en çok bilineni piyangodur. Ancak zamanla oyun yelpazesine "On Numara, Şans Topu, Süper Loto, Sayısal Loto, Hemen Kazan" gibi yeni oyunlar dahil edilmiştir. Neredeyse haftanın her günü şans oyunları ile ilgili çekilişler yapılmaktadır. Milli Piyango İdaresi haricinde gerçek ve tüzel kişiler gerekli yasal prosedürü takip ederek ve gerekli izin işlemlerini tamamlayarak çekiliş düzenleyebilmektedirler.

Teknolojik gelişmenin zaman ve zemin üzerindeki baş döndürücü etkisi kumara ve şans oyunlarına her zaman ve her yerde ulaşmayı mümkün kılmaktadır. Farklı adlar altında (bahis, şans oyunu, iddaa vb.) sunulan oyunlar, toplumun farklı kesimlerine çok rahat bir şekilde inmiştir. MASAK'ın verilerine göre Türkiye'de yaş aralığı 18 ile 50 arasında olan beş milyon kişi bahis-kumar oynamaktadır. Bunun parasal değeri 50 milyar TL tutarındadır.[2] Her ne kadar yukarıda 18-50 yaş aralığından bahsedilse de kumar-bahis ortaokul öğrencilerine kadar inmiştir. UTESAV'ın hazırlamış olduğu rapora göre kumar oynama yaşı 15'e kadar inmiştir.[3] Günümüzde gerek legal gerekse illegal olarak şans oyunlarının ve kumarın toplumsal hayatta var olduğu görsel ve yazılı medyada zaman zaman çıkan haberlerde görülmektedir.[4]

---

2 ŞAHİN, Helin, "5 Milyon Sanal Bahisçiden 50 Milyar TL!", *https://www.haberturk.com/5-milyon-sanal-bahisciden-50-milyar-tl-1654230,* Erişim Tarihi: 25.02.2020.

3 MÜSİAD-UTESAV, "Kumar ve Türevleri", *http://www.utesav.org.tr/dosyalar/web_dosya/Kumar-ve-Turevleri-Raporu.PDF*, s. 14. Erişim Tarihi: 26.02.2020.

4 ULUDAĞ Nihat, "İllegal Bahis Bürosuna Baskın: 57 Gözaltı", *http://www.haberturk.com/gundem/ haber/1293860-illegal-bahis-burosuna-baskin-57-gozalti* Erişim Tarihi: 14.12.2016. "*İstanbul polisi, İngiltere ve Kıbrıs merkezli olarak illegal sanal kumar oynatarak ayda 100 milyon dolar gelir elde eden uluslararası kumar çetesine "Handikap Operasyonu" düzenledi. Sanal kumar çetesinin İstanbul'da bulunan 6 ofisi ortaya çıkarıldı. Gözaltına alınan zanlıların 700 milyon dolarlık lüks otomobil, konut ve banka hesaplarına el konuldu. Polisin çalışmasında Türkiye'de çoğunluğu gençlerden oluşan yaklaşık 2.5 milyon kişinin de kumar oynadığını saptadı… Türkiye'deki kumar çetesinin elde ettiği 1.5 milyar dolar parayı Londra ve Kıbrıs'a gönderildiği belirlendi… Türkiye'de gençlerin hızla kumar bağımlısı haline dönüştüğü de belirlendi. 15 ile 20 yaş arasındaki gençlerin sayısı korkunç boyutlara ulaşmış durumda. Kumar oynayan, yaşları 15 ile 40 arasında değişen 2.5 milyon kişinin yüzde 18'ini kadınlar oluşturuyor.*"

Çalışma konusunun tespit edilmesinde şans oyunlarının ve kumarın tarihsel arka planının ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Günümüzde var olan bir olgunun tarihsel süreç içerisinde geçirmiş olduğu evrimi, sosyal ve iktisadi hayatta karşılığının ne olduğu; yönetim kademesinin şans oyunu ve kumar karşısında almış olduğu tutum, takip etmiş olduğu politika tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tarihi olayların ve olguların tam olarak aydınlatılmasında bütüncül olarak bakabilmek; tarihçilerin geçmişi anlamasında, değerlendirmesinde ve anlamlandırmasında önemli bir yere sahiptir. Sosyal hayatın ve gündelik yaşamın parçalarını bir araya getirmek açısından da bütüncül yaklaşımın önemli olduğu düşünülmektedir.

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi'ndeki kanunlaştırma hareketlerine kadar hukukun temel dayanak noktası şer'i hukuktu. Her ne kadar Batılılaşma ile birlikte seküler anlayış egemen olmaya başlasa da toplumda var olan algı şer'i hukuk olmuştur. Bu araştırmada şer'i hukukun mutlak anlamda yasaklamış olduğu kumarın Osmanlı toplumsal hayatındaki konumunun ne olduğu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu temel problematiğin yanında bir takım alt sorulara da cevap bulunmaya çalışılmıştır. Bu alt sorular şöyle sıralanabilir:

- Kumar oynanan mekânlar ve bunların özellikleri nelerdir?
- Oynanan oyunlar nelerdir ve oyunların hangileri kumar olarak kabul edilmiştir?
- Kumar oynayan kişilerin toplumdaki konumu nedir?
- Devlet yöneticilerinin şans oyunlarına ve kumara karşı tutumu nedir?
- Dini otoritenin şans oyunları ve kumar karşısındaki tutumu nedir?
- Kişileri şans oyunlarına ve kumara sevk eden nedenler nelerdir?
- Piyangonun Osmanlı gündelik hayatındaki tarihsel seyri nasıl olmuştur?
- Piyangolar neden düzenlenmekteydi?
- Piyangoya konulan metalar nelerdi?
- Yabancı piyangoların durumu nedir?
- Tombalanın Osmanlı Devleti'ndeki tarihsel seyri nedir?
- Tombala oynatanlar kimlerdi?

Bu araştırmanın amaçlarından birisi de genel bir çerçeve çizmeye çalıştığımız Osmanlı modernleşme sürecinde gündelik hayatın, kayıt dışı tutulmaya çalışılan bir bölümünü gün ışığına çıkarmaktır. Bunu yaparken de, toplumsal hayatta kumarın ne tür bir etkisi ve yayılma alanı olduğu sorusuna cevap aranmıştır.

Yeri geldiğinde sıradan insanlar kumar olgusunun aktörü olurken bazen de toplumda muteber olarak değerlendirilen kimi kişiler kumarın figüranı olabilmekteydi. Her iki durumda da esas olan kayıtlara girmeme çabasıdır. İşin doğasında bulunan gizlilik olgusu, kumar oynayan kişilerden kumar oynanan mekânlara kadar sürecin her noktasının kayıt dışı ve gizli tutulmasını gerekli kılmıştır.

Toplumsal dönüşümün hız kazandığı ve Batılılaşma sürecinin devlet katında daha sistematik hale getirildiği Tanzimat Dönemi'nde gündelik hayattaki değişim, kumar konusunda da farklılaşmayı getirmiştir. Davranış kalıplarında meydana gelen değişim kişiler arasında oynanan oyunları da etkilemiştir.

Şans oyunlarında ve kumarda farklılaşan konulardan birisi de piyangonun gündelik hayata girişidir. Günümüzde önemli bir yere sahip olan şans oyunlarının modern anlamda mihenk taşını piyango oluşturmaktadır. İnsanların rüyalarını süsleyen ve insanlarda büyük umutlara neden olan piyango, Osmanlı modernleşme sürecinde ortaya çıkmış ve günümüze kadar süregelmiştir. Piyango, tarihsel misyonu ve işlevi bakımından hem bir umut kapısı hem de kamu açısından önemli bir finans kaynağı olmuştur. Araştırmamızda amaçlanan unsurlardan birisi de piyangonun geçirmiş olduğu tarihsel değişimi tespit etmektir.

Batılılaşmanın eğlence ve oyun hayatına getirmiş olduğu bir diğer unsur tombala oyunudur. Günümüzde yılbaşı gecesinin vazgeçilmezlerinden olan tombala oyunu özellikle müütareke döneminde kumarın en önemli aracı olmuştur. Tombalanın oynanmaya başlanması ve değişim sürecinde gündelik hayattaki etkisi de mercek altına alınmıştır.

Kumar, toplumun temel birimi olan ailenin çatırdamasına, bireysel ve toplumsal sarsıntılara neden olabilmektedir. Bu araştırmada, tarihsel arka planı eksik olan bu mesele aydınlatılmaya ve bu konudaki bir boşluk doldurulmaya çalışıldı. Daha önceden bu mesele ile ilgili dönemsel olarak doğrudan doğruya bir araştırma yapılmamıştır. Olaylar,

kişiler ve tepkiler bu mesele ile ilgili olarak yeterli derecede bir külliyat oluşturmasa da belli bir çerçevenin çizilmesi için önemli ipuçları vermektedir.

Araştırma konusu ile ilgili olarak dönemin kaynak kitapları diyebileceğimiz eserlerde bu konular ile ilgili bilgi, analiz ve değerlendirmeler oldukça kısıtlıdır. Bu kaynak eserlerde, dönemin monografilerinde araştırma konumuz yüzeysel olarak ele alınmıştır. Arşiv kaynaklarında kurumlar arası yazışmalarda farklı başlıklar ve fonlar adı altında belgeler mevcuttur.

Kumarın toplumsal alanda meşruiyetinin olmaması ve sürekli sorgulanır olması, dini açıdan da haram kılınması onu yer altına itmiş ve gizlilik, kumarın temel özelliği olmuştur. Bu durumda yapılacak olan araştırmaların kumarı tam anlamıyla deşifre etmesi zorlaşmaktadır. Yapacağımız analizlerin ve değerlendirmelerin birçoğu devletin kolluk güçlerinin ulaşabildiği ve tespit ettiği vakalar üzerinden olacağından konunun bazı yönlerinin tam anlamıyla aydınlatılamaması riski söz konusudur. Nihayetinde kolluk güçlerinin değerlendirmeleri suç, ceza, asayiş gibi kavramlar ile ifade edilmiştir.

Mahkeme kayıtlarında, daha çok kolluk kuvvetleri tarafından derdest edilenlere ait davalar var iken kişiler arasında kumardan dolayı alacak verecek meselesi pek dava konusu olmamıştır. Kişiler, kendi aralarında bu yasadışı olaydan kaynaklanan sorunları kendi yöntemleriyle çözme yoluna gitmişlerdir. Bu da meselenin başka bir boyutunun karanlıkta kalmasına neden olabilmektedir.

Tarihyazımında bu konu ile ilgili literatür taraması yapıldığında araştırma ve incelemelerin çok sınırlı olduğu görülmektedir. Tarihyazımında ABD, Avustralya, Kanada ve Avrupa ülkelerine kıyasla çok daha az çalışma olmasında Osmanlı'dan günümüz Türkiye'sine kadar kumarın kurumsal bir yapıya sahip olmaması önemli bir etken olmuştur. Kumarın bahsedilen ülkelerde ekonomi-politik bir hüviyet kazanması ve kurumsallaşması, konu ile ilgili araştırmaları bir nevi zorunlu hale getirmiştir.

Elinizdeki bu çalışma 2018'de doktora tezi olarak savunulmuştu. Bu tezin kabulünden bir yıl sonra aynı mecrada Ahmet Yeşilyurt'un hazırlamış olduğu *"Tanzimat'tan Erken Cumhuriyet'e Kumar"* adlı

çalışma, Anadolu Üniversitesi'nde doktora tezi olarak kabul edilmiştir. Bu çalışma konunun enine boyuna ele alınması ve bu alandaki literatüre ivme kazandırması açısından önemlidir. Daha önce konu ile ilgili çalışmalar son derece sınırlı olup piyangoyu odak noktasına almışlardır. Yeşilyurt ise çalışmasında piyangodan ziyade doğrudan kumara odaklanmıştır. Oynanan oyunlar, mekânlar ve kumarbazlar ile ilgili değerlendirmeler yapmıştır.[5]

Piyangoculukla ilgili en kapsamlı çalışma Mete Tunçay tarafından 1993'te kaleme alınan *"Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi"*dir. Piyangoculuğun Türkiye'deki tarihsel seyrinin anlatıldığı bu eserde; Osmanlı dönemindeki piyangoculuk faaliyetleri ve daha çok Cumhuriyet dönemi Türkiye'sindeki piyangoculuk hakkında bilgi verilmiştir. Piyangoculuğun Osmanlı Devleti'ndeki gelişiminin anlatıldığı bölümde kullanılan belgeler sınırlıdır. Ayrıca kullanılan belgelerin künyesi verilmemiştir. Burada var olan bazı bilgilerin, ortaya çıkan yeni belgeler ışığında güncellenmesi ve yeniden yorumlanmasına ihtiyaç vardır. Arşivde konu ile ilgili yüzlerce kayıt vardır. Zaten Mete Tunçay da eserinde, yapılan çalışmanın "sadece bir başlangıç" olduğunu ifade etmiştir.[6]

Tunçay, bu hacimli çalışmasında konu ile ilgili yerli-yabancı gazete küpürlerine, piyango bileti örneklerine, reklam içeren ilanlara ve çekiliş planlarına, görsellere geniş bir şekilde yer vermiştir. Osmanlı dönemine ait olan belgeler günümüz Türkçesiyle tercüme edilmiş ancak kapsamlı bir değerlendirme yapılmamıştır.

Piyangoculuğun Osmanlı Devleti'ndeki tarihsel seyri hakkındaki bir diğer araştırma ise Fahrettin Tızlak'ın bildirisidir. Bu bildiri *"Osmanlı Toplumuna Şans Oyunlarının Girişi"* başlığı altında XV. Türk Tarih Kongre'sinde sunulmuştur.[7] Bu bildiride piyangoculuğun Osmanlı Devleti'ndeki serüvenin başlangıç süreci hakkında bilgi verilmiştir. Bildiride piyangoculuğun topluma giriş kanalları, yayılması, ya-

5 YEŞİLYURT, Ahmet, *Tanzimat'tan Erken Cumhuriyet'e Kumar,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyla Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2019.

6 TUNÇAY, Mete, *Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi*, Ankara, Milli Piyango İdaresi Yayını, 1993, s. 5.

7 TIZLAK, Fahrettin, "Osmanlı Toplumuna Şans Oyunlarının Girişi", *XV. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler,* C. 4, Ankara, 2006, s. 1877-1899.

saklanması, tekrardan serbest bırakılması, yabancı piyangolar, imtiyaz elde etme gayretleri, Müslümanların bu alandaki faaliyetleri değerlendirilmiştir. Konu ile ilgili olarak hukuki alanda özellikle Tanzimatla birlikte meydana gelen değişim irdelenmemiştir. Ceza kanunundaki düzenleme, alanın egemen aktörü olan devletin piyangoculuğa karşı konumlanmasını göstermesi açısından önemlidir.

Konu ile ilgili bir diğer çalışma Canan Çetinkaya tarafından "*Osmanlı'nın Son Dönemleri ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Şans Oyunları*" başlığı altında hazırlanan yüksek lisans tezidir. Bu çalışmada şans oyunları hususu daha çok iki unsur üzerinden değerlendirilmiştir: Piyango ve at yarışı. Tezde resmi anlamda kabul görmüş olan at yarışı ve piyangoculuk üzerinde durulması şans oyunlarının kapsamının bu ikisine indirgenmesine neden olmuştur. At yarışlarından bahsedilirken sonuç üzerine dayalı iddialardan bahsedilmemesi, bu yarışmaların şans oyunu olarak nitelendirilmesini şüpheli hale getirir. Osmanlı'nın son döneminde görünürlüğü artmış olan kumar ve kumara aracılık eden oyunlar irdelenmemiştir. Bu tezde yazarın temel argümanı, Osmanlı'nın çöküş sürecinde ve Cumhuriyetin kuruluş yıllarında piyango ve at yarışlarının Türk halkına maddi ve manevi faydalar sağladığıdır.[8]

Tunca Varış, *"Piyangolarda 'İlk'ler ve 'En'ler"*[9] ile *"Türkiye'de Piyango Tarihine Dair: Çorbaya Bir Tutam Tuz"* adlı makalelerinde Mete Tunçay'ın eserini ve piyango biletlerini referans alarak Osmanlı ve Cumhuriyet dönemindeki piyangoculukla ilgili değerlendirmeler yapmıştır.[10]

Süleyman Çapanoğlu'nun *"Piyangonun Tarihi"* adlı makalesi 1944'te yayımlanmıştır. Bu makalede piyangoculuğun ortaya çıkışı ve özellikle Avrupa'daki tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Yazar bu çalışmasında Osmanlı'daki resmi ve gayriresmi ilk piyangolar ve belli başlı piyango faaliyetleri hakkında kısaca bilgi vermiştir. Son olarak Milli

8 ÇETİNKAYA, Canan, *Osmanlı'nın Son Dönemleri ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Şans Oyunları,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2008, s. iv.

9 VARIŞ, Tunca, "Piyangolarda 'İlk'ler ve 'En'ler", *Tarih ve Toplum,* C. 27, S. 158, İstanbul, İletişim Yayınları, 1997, s. 31-36.

10 VARIŞ, Tunca, "Türkiye'de Piyango Tarihine Dair: Çorbaya Bir Tutam Tuz", *Toplumsal Tarih,* C. 3, S. 1, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1995, s. 30-33.

Piyango İdaresi'ni, *"Yurda yüzlerce çelik kanat kazandıran hayırlı müessese"* olarak tavsif etmiştir.[11]

Orhan Koloğlu'nun *"Piyango Ticareti Nasıl Başladı?"* adlı makalesi piyangonun ekonomi politiği üzerine odaklanmıştır. Osmanlı'daki piyangoculuk süreci ele alınırken II. Abdülhamit öncesi ve sonrası şeklinde bir değerlendirmeye gitmiştir. II. Abdülhamit öncesinde sınırlı ve dağınık bir bahis sisteminin olduğu belirtilmiştir. Liberal bir ekonomi anlayışına sahip olduğu iddia edilen II. Abdülhamit'in bu alandaki özel girişimlere pek de iyi bakmadığı belirtilmiştir. Bu doğrultuda İzmir Hamidiye Sanayi Mektebi Piyangosu'nu yabancı piyangolara karşı desteklediği ifade edilmiştir. Yazar, II. Abdülhamit döneminde piyangoculuk alanında çıkarılan nizamnameler ve düzenlemelerle yeniden bir yapılanmaya gidildiğini ancak daha sonra Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı dönemlerinde piyangoculukta bir duraksamanın olduğunu ve Cumhuriyetle birlikte yeni bir ivme kazandığını ifade etmiştir.[12]

Dünya ölçeğinde kumar ile ilgili tarihyazımında farklı yaklaşımların olduğu görülmektedir. 17. yüzyılda Avrupa'da basın alanında meydana gelişmeler, devlet erki dışında haber kaynaklarının çeşitlenmesine olanak sağlamıştır. 19. yüzyılın sonlarından itibaren dünya siyasetine yön veren ülkelerde kumar ile ilgili araştırmaların hatıratlar ve gazeteler üzerinden yapıldığı görülmektedir. 20. yüzyılda kumarın ve şans oyunlarının birçok ülkede yasal ve kurumsal bir çerçeveye ulaşması araştırmaların sayısında ve niteliğinde farklılaşmaya neden olmuştur.[13]

11 ÇAPANOĞLU, Süleyman, "Piyangonun Tarihi", *Tarihten Sesler,* S.17-18, İstanbul, Tan Matbaası, 1944, s. 13-16.

12 KOLOĞLU, Orhan, "Piyango Ticareti Nasıl Başladı?", *Popüler Tarih,* S.7, İstanbul, 2000, s. 34-38.

13 STEINMETZ, Andrew, *The Gaming Table: Its Votaries and Victims*, Vol. 1 (of 2), London, 1870. ASHTON, John, *The History of Gambling in England,* London, 1898. HUGGİNS, Mike, "Betting, Sports and The British, 1918-1939", *Journal of Social History*, Volume: 41, Issue: 2, Winter 2007, 283-306. CLAPSON, Mark, *A bit of a flutter Popular gambling and English society, c. 1823-1961*, Manchester, 1992. THOMPSON, William N., *Gambling in America: An Encyclopedia og History, Issues, and Society,* California, 2015. JONES, Stephen G., *Workers at Play: A Social and Economic History of Leisure 1918-1939,* London, 1986. ARNOLD, Peter, "The Encyclopedia of Gambling: The game, the odds, the techniques, the people and places the myths and history", New Jersey, 1977.

Yaklaşımlardan biri kumarın ekonomi politiği üzerinde olmuştur. Kumarın devlet ekonomisine katkısı, istihdam üzerindeki etkisi, turizme olan katkısı gibi konular araştırmacıların ilgi alanına girmiştir. Yalnızca araştırmacılar değil yatırımcılar ve şirketler için de önemli bir mecra haline gelmiştir. Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, Çin ve Japonya gibi yerlerde yatırımcılara yönelik olarak şans oyunları ve kumarla ilgili ayrıntılı raporlar yayımlanmaktadır. Son dönemlerde bu alanda önemli bir artış gözlenmektedir.[14]

İngiltere'de başlayan Sanayi Devrimi, eğlence ve kumar olgusunun ekonomi politiğini derinden etkilemiştir. Makineleşme, İngiltere'de hem aristokratların hem de işçilerin eğlence ve dinlenme alışkanlıklarında değişime neden olmuştur. Sanayi Devrimi'nin etkisiyle kumar karşıtlığı artmış ve 1823'te çıkarılan bir kanunla piyango yasaklanmıştır. Kumar karşıtlığı yöneticiler nezdinde karşılık bulmuş ve 1853'te çıkarılan bir kanunla bu karşıtlık keskin bir şekil almıştır. Tüm yasaklamalara rağmen 1880'lerde kumar yeniden canlanmıştır. Bahisçiler, özellikle at yarışı alanındakiler daha iyi organize olmaya ve yasaları dolanarak daha büyük ölçekte bahisler düzenlemeye başlamışlardır. Demiryolları ile birlikte ulaşımın hızlanması, spor basınının genişlemesi ve telgrafla iletişimin hız kazanması bahisteki baraj kapısını zorlayan hususlar olmuştur. Kumar ve bahis üzerinde gerek kumar karşıtları gerekse yasal mercilerden gelen baskılama çabaları, 19. yüzyılın sonunda toplumsal hayatta zemin edinmiş olan bahis olgusu karşısında bir nevi mağlup olmuştur.[15]

Kumarın sosyal ve psikolojik alandaki etkisi, konunun farklı bir veçhesini oluşturmaktadır. Bu alanlara veri ve destek sağlayan tarihyazımı farklı bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Kumar oynamanın oto-

14 *Australian Gambling Comparative History and Analysis*, Project Report, Prepared by Australian Institute for Gambling Research University of Western Sydney Macarthur, Melbourne, 1999. FULTON, Crystal, *Developments in the Gambling Area,* Dublin. GRIFFITHS, Mark., Problem Gambling in Europe: An Overwiew, *http://www.jogoremoto.pt/docs/extra/0JBFhv.pdf,* 2009, p. 4. Erişim Tarihi: 05.03.2020. WALKER, Douglas M., *The Economics of Casino Gambling,* Hiedelberg, 2007.

15 ORFORD, Jim, SPROSTON, Kerry, ERENS, Bob, WHITE, Clarissa, MITCHEL, Laura, *Gambling and Problem Gambling in Britain,* Hove and New York, 2005, p. 2.

riteler tarafından bir rahatsızlık olarak tanımlaması, konu üzerindeki araştırmaların artmasına neden olmuştur.[16]

Fransa'daki tarihyazımında karekteristik özelliklerinden biri ve en eskisi ahlakçı ve dinsel görüştür. Bunda teolojik ve ahlaki nedenlerden dolayı kumara yaklaşım düşmancadır. 16. ve 17. yüzyıllarda temel yaklaşım günah olgusu üzerinden olmuştur. Bu uzlaşmaz tutum "Olasılık Kuramı"nın etkisiyle 17. yüzyılın sonu ve 18. yüzyılın başında değişmeye başlamıştır. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kumarın sonuçlarına odaklanan seküler ahlakçı tartışma ortaya çıkmıştır. Aydınlanmacılar, Fransız Kraliyet Piyangosu'nu merkeze alarak monarşik düzenin insanları kumara teşvik ederek ailelerin yıkımına neden

16 THIMASARN-ANWAR, Thewaporn, SQUİRE, Hanna, TROWLAND, Holly, MARTİN, Greg, *Gambling Report: Results from the 2016 Health and Lifestyles Survey*, Wellington, 2017. REITH, Gerda, *Research On the Social Impacts of Gambling*, Scottish Executive Social Research, 2006. Collective Exper Report, *Gambling – Contexts and addictions*, Inserm, 2008. BANKS, James, *Gambling, Crime and Society*, London, 2017. BOLEN, Darrell W., "Gambling: Historical Highlights and Trends and Their İmplications for Contemporary Society", *Gambling and Society*, Ed. William R. Eadington, Illinois, 1976. TSUKAHARA, Theodore, BRUMM, Harold J., "Economic Rationality, Psychology and Decision-Making under Uncertainty", *Gambling and Society*, Ed. William R. Eadington, Illinois, 1976. LANG LI, Wen, SMITH, Martin H., "The Propensity to Gamble: Some Structural Determinants", *Gambling and Society*, Ed. William R. Eadington, Illinois, 1976. DEREVENSKY, Jeffrey L., "Foreword", *Problem Gambling in Europe: Challenges, Prevention, and Interventions*, Ed. Gerhard Meyer, Tobias Hayer, Mark Griffiths, 2009. VALLEUR, Marc., "France", *Problem Gambling in Europe: Challenges, Prevention, and Interventions*, Ed. Gerhard Meyer, Tobias Hayer, Mark Griffiths, 2009. MEYER, Gerhard, HAYER, Tobias, "Germany", *Problem Gambling in Europe: Challenges, Prevention, and Interventions*, Ed. Gerhard Meyer, Tobias Hayer, Mark Griffiths, 2009. DEMETROVICS, Zsolt, "Hungary", *Problem Gambling in Europe: Challenges, Prevention, and Interventions*, Ed. Gerhard Meyer, Tobias Hayer, Mark Griffiths, 2009. GOUDRIAAN, Anna E., BRUIN, Dick de, KOETER, Maoreten W.J., "The Netherlands", *Problem Gambling in Europe: Challenges, Prevention, and Interventions*, Ed. Gerhard Meyer, Tobias Hayer, Mark Griffiths, 2009. TSYTSAREV, Sergei, GILINSKY, Yakov, "Russia", *Problem Gambling in Europe: Challenges, Prevention, and Interventions*, Ed. Gerhard Meyer, Tobias Hayer, Mark Griffiths, 2009. SCOTT, Franklin D., *Sweden: The Nation's History*, Griffiths, Southern Illinois University Press, 1988. JONSSON, Jakob, RÖNNBERG, Sten, Sergei,"Sweden", *Problem Gambling in Europe: Challenges, Prevention, and Interventions*, Ed. Gerhard Meyer, Tobias Hayer, Mark Griffiths, 2009. FRANCE, Clemens J., "The Gambling Impulse", *The American Journal of Psychology*, Vol. 13, No: 3, Jul., University of Illinois Press, 1902. BLOCH, Herbert A., "The Sociology of Gambling", American Journal of Sociology, Vol. 57, No. 3 Nov., 1951.

olduğunu iddia etmişlerdir. Burada şunu da belirtmek gerekir ki, Kraliyet 1566'dan itibaren kumar borçlarını sınırlandırarak ve akabinde iptal ederek sosyal etkilerini azaltmaya çalışmıştır. 16. yüzyılda başlayan ahlaki yaklaşım, sonraki yüzyıllarda da etkisini hissetmiştir. 20. yüzyılda Roger Caillois gibi düşünürlerin kumar üzerine görüşleri bu damardan etkilenmiştir. Aynı şekilde ahlakçı görüşten etkilenen diğer bir alan edebi alan olmuştur. 1670'li yıllardan itibaren oynanan oyunlar ve yayınlanan romanlarda kumarbazın trajik tutkusu işlenmiştir. Bu temsil Dostoyevski, Stefan Zweig ve Sacha Guitry gibi aydınlar ile 19. ve 20. yüzyıllara kadar devam etti.[17]

İngiltere'deki kumar ve şans oyunları ile ilgili tarihyazımında benzer bir anlayışın varlığından söz edilebilir. İngiltere'de tarihsel süreç içerisinde terminolojileri değişse de kumar ve bahse karşı güçlü bir damar vardı. Kumar karşıtı gelenek, kumar oynamayı temelde sorunlu görmüş, "günahkâr", "savurgan", "ceza" ve "patoloji" gibi kavramları kumar ve kumarbaz ile birlikte sıkça kullanmıştı. Reform kilisesinin liderleri kumarı günahkâr olarak, Aydınlanmacılar irrasyonel olarak, çalışmayı kutsayan kapitalistler ise çalışma yoluyla servet biriktirme yerine atıl kazanç olarak nitelendirmişlerdir. 19. yüzyılın başlarından itibaren kumar karşıtları organize olmaya başlamışlardır. Bu durum yazıya, söze ve resme yansımıştır. 1808'de "Select Comittee" piyangoya katılımı bir felaket olarak görmekteydi. At yarışı kumarının büyümesi karşıtlığı da artırmıştır. Kumar karşıtları daha örgütlü bir şekilde hareket ederek 1828'de "Suppression of Gambling Houses and Gaming Tables" adlı derneği kurmuşlardır. 1890'da kurulan "National Anti-Gambling League" kumar karşıtlığını zirveye taşıyacaktır. Bu birlik İngiliz kumar tarihinde derin izler bırakmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra düşüşe geçmiş ve 20. yüzyılın ortalarında ise etkinliği iyice azalmıştır.[18] Aydınlanmacıların, din adamlarının ve kapitalistlerin yanı sıra dönemin birçok işçi lideri de kumarbazlığa karşıydı.[19]

17 Collective Exper Report, *Gambling – Contexts and addictions,* Inserm, 2008, p. 7.

18 ORFORD, Jim, SPROSTON, Kerry, ERENS, Bob, WHITE, Clarissa, MITCHEL, Laura, *Gambling and Problem Gambling in Britain,* Hove and New York, 2005, p. 6-8.

19 ORFORD, Jim, SPROSTON, Kerry, ERENS, Bob, WHITE, Clarissa, MITCHEL, Laura, *Gambling and Problem Gambling in Britain,* Hove and New York, 2005, p. 7.

Bu çalışmada tarihyazımında şans oyunları ve kumar ile ilgili bir bir temel oluşturmak; makro bir çerçevenin içerisine gündelik hayatın bu alandaki pratikleri, kişileri ve onlara dair olanı yerleştirme hedefi güdülmüştür. Nihayetinde asayiş, kamu düzeni, suç ve ceza konuları ile ilgili araştırmaların yeni yeni gelişmeye başladığı bir mecrada alt başlık olarak kumar ve şans oyunlarına daha önceden sıra gelmemişti.

19. yüzyılda değişimin somut olarak yansımalarından biri de merkezde ve taşrada otoritenin modern aygıtlarla denetimi sağlama çabasıdır. Vesayeti sağlayacak kurumlardan olan asayiş birimleri ve türevleri, kendi alanlarıyla ilgili oluşturmuş oldukları verilerle merkeze lojistik destek sağlamışlardır. Merkeze ulaşan bu ham veriler değerlendirilerek yeni politikalar oluşturulmuştur. Suç cetvelleri merkezin taşradaki düzen ile ilgili politika oluşturmasına önemli katkı sunmuştur. Zira bu veri akışının aksamaması için sık sık uyarılar yapılmıştır. Standart olarak oluşturulan cetvellerde altmışa yakın suç tarifi yapılmıştır. Bunlardan biri *"kumarhane ve piyango küşadı"*dır.

I. KUMAR

A. Tanımı

"*Kumar kelimesi Türkçeye Arapçadaki 'kımâr'dan geçmiştir.*"[20] Arapça kökenli olan kumar; "*üstün ve galip gelmek, gönlünü çelmek, kumar oynamak manalarına gelen kımâr kelimesinin Türkçeleşmiş şeklidir.*"[21]

Türk Dil Kurumu'nun yayımladığı *"Büyük Türkçe Sözlük"te* kumar, "*Ortaya para koyarak oynanan talih oyunu olarak tarif edilmiştir.*"[22] Bir başka sözlükte kumar, "*Ortaya para konularak oynanan her türlü talih oyunu*"[23] olarak tanımlanmıştır.

20 BARDAKOĞLU, Ali, "Kumar", *TDVİA,* C. 26, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002, s. 364.

21 SARICIK, Murat, "Cahiliye Kumarı Meysir", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 5, Isparta, 1998, s. 33-64.

22 "Kumar",*http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58bdba72a6d305.47622089.* Erişim Tarihi: 06.03.2017.

23 PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali, *Türkçe Sözlük*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1995, s. 1018.

Kumar, "*Menfaat karşılığı tertiplenen, bir tarafın sebepsiz olarak kaybına diğer tarafın da haksız olarak kazancına yol açan eğlenceli ve iddialı oyunların bütünüdür.*"[24]

Kumar, "*Belirli şahısların, eğlenmek, fikri veya bedeni becerilerini ortaya koymak veya kazanç temin etmek maksadıyla, karşılıklı olarak ve az veya çok nispette maharet, tertip veya talihe bağlı, aralarından kazanacak olanlara bir edim vaat ettikleri akittir.*"[25]

Türk Ceza Kanunu'nda (5237 sayılı Kanun), kanun koyucu 228/4 maddesinde kumarı şu şekilde tanımlamıştır: "*Ceza Kanununun uygulamasında kumar, kazanç amacıyla icra edilen ve kâr ve zararın talihe bağlı olduğu oyunlardır.*"[26]

Kumar, "*Şans ve becerinin birlikte veya tek başına söz konusu olduğu bir olay yahut yarışmanın ya da belirsiz bir olayın sonucu üzerine bahse tutuşma ve bu yolla kazanç elde etme*" şeklinde de tanımlanmıştır.[27]

Gordon Marshall, *"Sosyoloji Sözlüğü"*nde kumar oynamayı tanımlarken tamamıyla şansı ön plana çıkarmakta fiziksel ve bilişsel yetenekleri dikkate almamaktadır. Ona göre; "*kumar oynamak, para kazanmak amacıyla, becerinin hiçbir rol oynamadığı bir şans oyununa katılmaktır.*"[28]

Araplar arasında kumarın karşılığı olarak "meysir" kelimesi de kullanılmaktadır. *"Meysir Arapçada 'yüsr' masdarı kökünden gelen bir kelime olup zorluk anlamındaki 'usr' kelimesinin zıddı olmak üzere kolaylık, hafiflik, bolluk ve zenginlik gibi anlamlara gelir. Buna göre meysir, Arapların oklarla, şans ve fal oklarıyla oynadıkları bir tür*

---

24 SEYYAR, Ali, *Davranış Bilimleri Terimleri*, İstanbul, Beta Yayınları., s. 434-435.

25 AKEV, Sahir Talat, *Türk Hususi Hukukunda Kumar ve Bahis*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., 1964, s. 44.

26 *http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf.* Erişim Tarihi: 07.03.2017. KARAKEHYA, Hakan, "Kumar Oynanması için Yer ve İmkan Sağlama Suçu," *e-dergi.marmara. edu.tr/ maruhad/issue /download/.../5000000627,* s. 700.

27 BARDAKOĞLU, "Kumar", s. 364.

28 MARSHALL, Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1999, s. 435.

kumardır."[29] Her tür kumarın meysir olarak nitelenmesi, kumarda çarpmanın ve çarpılmanın çok kolay olmasından kaynaklanır. Çünkü kumarda çok büyük bir serveti, çok kısa denilebilecek bir zaman diliminde kazanmak mümkün olduğu gibi, aynı derecede bir anda elden kaçırmak da mümkündür.[30]

Bütün bu tanımlarından yola çıkarak kumar ile ilgili şu çıkarımlarda bulunabiliriz: Öncelikle işin doğasında oyun ve eğlence vardır. Bunun yanında kazanma-kaybetme durumu söz konusudur. Kazanma ve kaybetme durumu bireylerin fiziksel ve bilişsel özelliklerinin yanında şansa bağlıdır. Kumar, nihayetinde sıfır toplamlı bir oyundur. Bir tarafın kazanması diğer tarafın kaybetmesi anlamına gelmektedir.

B. Kapsamı

Başlangıçtan beri insanlar, olayların ve oyunların öngörülemeyen sonuçları üzerine bahse girmektedirler.[31] 20. yüzyılda Schiller ve Kant'ın analizlerinin etkisiyle, kumar ve oyun oynamanın etkileri üzerinde felsefi ve antropolojik tartışmalar yaşanmıştır. J. Huizinga, M. Klein, D. W. Winnicott, J. Château, R. Caillois, J. Henriot, L. J. Calvet, J. M. Lhôte ve C. Duflo genel olarak kumar ve oyun oynamayı yeniden değerlendirdiler. Oyun etkinlikleri tamamen ayrı bir faaliyet olarak değerlendirildi. J. Huizinga oyunu; özgür, düzenlenmiş, zaman ve mekânda sınırlı, insanlara hem sevinç hem de heyecan veren bir husus olarak değerlendirmiştir. J. Château ve R. Caillois ise bir tür davranış ve sosyal gerçeklik olarak görmüştür.[32]

Oyunun kültürden eski bir kavram olduğunu ve ondan üstün olduğunu ifade eden J. Huizinga, oyuncuyu Homo Ludens olarak tavsif etmiştir. Ciddiyetin tam karşısında konumlandırdığı oyunun doğasında var olan heyecan, belirsizlik ve ciddiyetsizliğin, şans oyunları ve

29 ÜNAL, Necdet, Kur'an'da Meysir Kavramı ve Günümüzdeki Bazı Kumar Türlerinin Bu Çerçevede Değerlendirilmesi, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 10, S. 3, Samsun, 2010, s. 248.

30 SARICIK, "Cahiliye Kumarı Meysir", s. 34.

31 DEREVENSKY, Jeffrey L., "Foreword", *Problem Gambling in Europe: Challenges, Prevention, and Interventions,* Ed. Gerhard Meyer, Tobias Hayer, Mark Griffiths, 2009, p. xv.

32 Collective Exper Report, *Gambling – Contexts and addictions,* Inserm, 2008, p. 7.

kumardaki kazanma tutkusundan dolayı tehdit altında olduğunu ifade eder.[33]

Kumarın temel özelliği oyuna bağlı eğlence ve kazanma dürtüsüdür. Bunun yanında eğlence ve oyun niteliğinden çok kazanmaya dönük olarak şans faktörünün de ön plana çıktığı kumar oyunları da vardır.

Kumar olgusu ve kapsamı ile ilgili açıklamalara bakıldığında, seküler anlayışın hâkim olduğu dönemlerden önce dini referanslar ile kumar açıklanmaya ve kapsamı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu konuda tam anlamıyla bir fikir birliğinin olduğu söylenemez.

Bireyler üzerinde fiziksel ve ruhsal anlamda rahatlatıcı etkisi olan oyunların yasal ve dinsel anlamda meşru bir çizgide olmasına İslam dini önem vermiştir. Oyun ve eğlencelerin bir kısmı mubah olarak tavsif edilirken bir kısmı mekruh sayılmış bir kısmı da kesin olarak haram kılınmıştır.

Oyun ve eğlenceye konu olan unsurlardan hangilerinin kumar olduğu konusunda bazı kıstaslar ileri sürülmüştür. "*İslam'ın bir yasağının çiğnenmesine, bir buyruğunun terkedilmesine yol açan oyun ve eğlencelerin yasak olacağı. Kumarın her türlüsü yasaklandığı için içerisinde kumar bulunan her türlü oyun haram kabul edilmiştir. Bu temel ölçü yanında genel duruma, oynanan oyunun zaman ve zeminine, tarafların özel konum ve durumlarına ve oyun-eğlencenin mahiyetine göre ek ölçü ve tavsiyeler söz konusu olabilir.*"[34]

İslamiyet'te meşru eğlenceler mubah olarak nitelendirilmiştir. Lehv ve leab denilen bir takım muzır, faydasız eğlenceler ise zararlı kabul edilmiştir. "*Bunların bir kısmı haram, bir kısmı da tahrimen mekruh*" olarak nitelendirilmiştir[35]. Eğlencenin olumlu ve olumsuz iki yönüne dikkat çekilmiştir. Faydalı ve olumlu yönü insanın hüznünü gidermesi,

---

33 HUIZINGA, Johan, *Homo Ludens: Oyunun Kültürel İşlevi Üzerine Bir İnceleme*, Çev. İlker Mutlu, Ankara, Dorlion Yayınları, 2018, s. 7-9, 64.

34 BARDAKOĞLU, Ali, "Haramlar ve Helaller", *İlmihal*, C. 2, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, s. 114.

35 BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali*, İstanbul, Bilmen Basım ve Yayınevi, 1986, s. 433.

olumsuz yönü ise insanın bazen kendisine faydalı olabilecek şeylere ilgisini azaltmasıdır[36].

Hz. Muhammed'in *"Kişinin eşiyle, ok ve yayıyla ve atıyla oynaması dışındaki oyunlar boş ve faydasızdır"* ile *"Sizi Allah'ı anmaktan alıkoyan her şey meysirdir (kumardır)"* şeklindeki sözlerinde, eğlencenin ibadetlerin önüne geçme ihtimalinden bahseder ve bundan uzak durulması gerektiğini belirtir. Toplum yararına kullanılabilecek, bedeni ve zihni güçlendirecek oyunların tercih edilmesini tavsiye etmektedir.[37]

Hadislerden anlaşıldığı üzere İslamiyet'in prensip olarak cevaz verdiği oyunlar söz konusudur. Hz. Muhammed kişilerin ibadete yönelmesini kolaylaştıran, üzüntülerini gideren ve aynı zamanda savaş için idman niteliğinde olan oyun ve eğlenceleri meşru kabul eder.[38]

Oyun maksadıyla ve kumar şeklinde değil de, harp için idman ve güç edinme maksadıyla yapılan birtakım müsabakalara cevaz verilmiştir. Bunlar ile birer meşru gaye takip edilebileceği cihetle, oyun ve eğlence kabilinden sayılmaz. Bunlar oyun olmayıp birer riyazettir, savaş için hazırlıktır. Güreş, atıcılık, at, deve gibi binek hayvanlarıyla süvari olarak yapılan yarışlar savaş için bir nevi idmandır. Bu müsabakalara katılanlara bahşiş olarak para, hediye verilmesi caiz görülmüştür. Bunlar, savaşa hazırlık ve tedarik için bir teşvik mahiyetindedir.[39] Savaşa hazırlık noktasında beden eğitimine önem veren İslam, kumar olarak değerlendirilmeyen müsabakaları caiz görmüştür. Hanefiler deve, at, ok ve ayak ile yapılan yarışmaları meşru görür. Bu yarışmalarda taraflar ortaya maddi karşılığı olan bir şey koyup kazananın hepsini alacağını belirtirse bu, kumar olarak değerlendirilmiştir. Ancak tek taraflı

---

36 GÜVENDİ, Sümeyra, *Fıkıhda Lehv (Oyun ve Eğlence)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2008, s. 7.

37 BARDAKOĞLU, "Haramlar ve Helaller", s. 114.

38 EL-KARDÂVÎ, Yusuf, *İslâm'da Helâl ve Haramlar*, çev. Mustafa Varlı, Ankara, Hilal Yayınları, 1970, s. 312.

39 BİLMEN, *Büyük İslam İlmihali*, s. 434.

ya da üçüncü bir şahıs tarafından kazanana ödül ve para verilmesinde dini anlamda bir sakınca yoktur.[40]

Geçmişten günümüze kadar eğlence ve oyun denilince akla gelen ilk oyunlar olan tavla ve satranç ile ilgili farklı yorumlar vardır. Zarla oynanan oyun olan tavla "nerd", "nerdeşiri" ve "kiâb" olarak tanımlanmıştır.[41]

Ebu Musa'nın aktardığına göre Hz. Muhammed şöyle buyurmuştur: *"Her kim tavla oynarsa Allah ve Resulüne asi olmuştur."* Bureyde'nin aktardığına göre Hz. Muhammed *"Tavla oynayan, elini domuz kanı ile boyamış gibidir"* buyurmuştur. Başka bir kaynakta bu söz *"Elini, domuz eti ve kanına batırmış gibidir"* şeklinde geçer. Yine Hz. Muhammed, *"Tavla oynadıktan sonra kalkıp namaz kılan, irin ve domuz kanı ile abdest alarak sonra kalkıp namaz kılan gibidir"* buyurmuştur. Yani, başka bir hadiste de tasrih edildiği gibi namazı kabul olmaz.[42]

İslam âlimleri hadislerden ve sahabe uygulamalarından hareketle nerdin haram olduğunu ifade etmişlerdir. Ancak, Ebu İshak el-Mervezi gibi kimi âlimler ise, bu görüşe katılmayarak nerdin haram değil mekruh olduğunu söylemişlerdir. Zar ile oynamak çoğu sahabe tarafından mekruh görülmüştür. İbn Mugaffel ve İbnü'l-Müseyyeb kumara aracılık etmemesi şartıyla zar ile oynamaya cevaz vermişlerdir.[43]

Nerd, nerdeşir ve kiâb olarak adlandırılan oyunun mahiyeti ve özellikleri göz önünde bulundurulduğunda bugünkü tavla ile aynı olup olmadığı konusunda kesin bir değerlendirmede bulunmak doğ-

---

40 YILDIRIM, Celâl, *Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri*, C. 6, Konya, Uysal Kitabevi, 1993, s. 240-245. YILDIRIM, Celâl, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, C. 4, Konya, Uysal Kitabevi, s. 125-127.

41 ZUHAYLI, Vehbe, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, çev. Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, H. Fehmi Ulus, Abdurrahim Ural, Yunus Vehbi Yavuz, Nurettin Yıldız, C. 4, İstanbul, Bilimevi Basın Yayın Ltd. Şti., 2011, s. 375. BARDAKOĞLU, "Haramlar ve Helaller", s. 118. ÂBİDİN, İbn-i, *Reddül-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, çev. Mazhar Taşkesenlioğlu, C. 15, İstanbul, Şamil Yayınevi, 1987, s. 463.

42 EL-HEYTEMİ, İbn Hacer, *İslâm'da Helaller ve Haramlar "Büyük Günahlar"*, çev. Ahmet Serdaroğlu, Lütfi Şentürk, C. 2, İstanbul, Kayıhan Yayınları, 1990, s. 591-594.

43 BARDAKOĞLU, "Haramlar ve Helaller", s. 118-119.

ru değildir.[44] Tavla ile ilgili, âlimler arasında-haram ve mekruh olması noktasında- tam anlamıyla bir fikir birliği yoktur. Ancak ortaya para ve mal konularak tavla oynanması, âlimler arasında ittifaken kesinlikle haram kabul edilmiştir.[45]

Günümüzün sevilen oyunlarından biri olan satrancın dinen haram olup olmadığı konusunda farklı yorumlar vardır. Satrançta kazanma ve kaybetme, bir mal veya meblağa bağlanmışsa kumar olarak değerlendirilmiştir. Satranç oyunu ile ilgili değerlendirmelerde tavlaya göre daha açık uçlu ve keskin olmayan değerlendirmeler ön plana çıkmaktadır.

Satranç oyununun sahabe döneminde ortaya çıktığı belirtilmektedir. Hanefi kaynaklarda satranç ile tavla eş değer görüldüğü için verilen hükümlerde de aynilik vardır. Bazılarında haram, genelde ise mekruh görülmüştür. Satrancın oynanmasına -kısa bir süre de olsa- engel olmak düşüncesiyle, Ebu Hanife'nin öğrencileri Ebu Yusuf (731-798) ve Muhammed (749?-805) satranç oynayanlara selam verilmesini doğru bulmamışken Ebu Hanife (699-767), bir müddet için de olsa oyundan alıkoymak düşüncesiyle, onlara selam vermede sakınca olmadığını ileri sürmüştür.[46]

---

44 "*Bu bilgiler ışığında tavla konusunda şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür. Nerdin ne tür bir oyun olduğu, nerdeşir adlandırmasının anlam ve kaynağı konusunda farklı açıklamalar vardır. Bir açıklamaya göre nerdeşir, kendisiyle oynanan taşları bulunan kısa tahtadır. Kimi âlimler nerdin, insanı çalışıp kazanmayı bırakacak şekilde yıldızlardan medet umma noktasına getirdiği ve oyunun konuluş espirisinin davranışları yönlendirme olduğu gerekçesiyle haram kılındığını ileri sürmüşlerdir. Fakat nerd için getirilen açıklamaların hiçbirisi günümüzde tavla olarak adlandırılan oyunu içerecek mahiyette ve açıklıkta değildir. Şevkânî'nin nerd ve nerdeşirin anlamı ile olarak naklettiği açıklamalar göz önünde tutulduğunda, nerd ve nerdeşirin günümüzde tavla adıyla bilinen oyundan biraz daha değişik bir oyun olduğu sonucu da çıkabilmektedir. Bu itibarla hadislerde geçen nerd ve nerdeşir kelimelerinin günümüzdeki tavla oyununu kesin olarak anlattığını söylemek pek doğru olmayabilir. Sonuç itibariyle, kumara bulaşılmadığı, gerek Allah'a gerek aile ve topluma karşı görevler aksatılmadığı, o sırada daha önemli ve gerekli bir şey ihmal edilmediği sürece tavla oynanmasında dinen bir sakınca olmadığını söylemek mümkündür.*" BARDAKOĞLU, "Haramlar ve Helaller", s. 120.

45 YILDIRIM, Celâl, *Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri*, C. 6, Konya, Uysal Kitabevi, 1993, s. 245.

46 BARDAKOĞLU, "Haramlar ve Helaller", s. 119-121.

Buna karşılık İmam Şafii (767-820), oyunun farklı veçhelerini ön plana çıkararak farklı bir değerlendirme yapmıştır. Kavrama ve muhakeme gibi zihinsel faaliyetleri güçlendirdiği, ayrıca savaş stratejilerine ve taktiklerine alıştırdığı için satrancın eğitici olduğunu, bu özelliklerinden dolayı atıcılığa ve biniciliğe benzediğini iddia ederek bu oyunun oynanmasına ruhsat vermiştir. İmam Mâlik (712-795) ve Ahmed b. Hanbel (780-855), keskin bir yorumla satrancın haram olduğunu söylemişlerdir. Hatta İmam Mâlik, satrancı nerdden daha kötü bir konuma koyar ve onun tavladan daha oyalayıcı olduğunu belirtir.[47]

Tarihsel olarak baktığımızda ilk dönem fıkıhçılarından farklı olarak özellikle Şafii ve Hanefi âlimler arasında sonraki dönemlerde satranç ve nerdi çok katı bir şekilde yorumlayanlar olmuştur. Hanefi fakihlerden Kâsânî (?-1191), satranç ve nerdi kumar da olsa oyun da olsa haram görmüştür. İmam Şafii'nin olumladığı satranca karşı sonraki dönemlerde katı yorumlar getirilmiştir. Şafii fakih Nevevî (1234-1277) satranç oynamayı mekruh görmüştür.[48]

Satranç, tavla, on üç taş ve on dört taş gibi oyunlar genel itibariyle mekruh görülmüş, satranç dışında kalan diğer oyunlar ittifakla haram kabul edilmiştir.[49] Satranç ise Şafiiler dışında kalanlar arasında mekruh ya da haram kabul edilmiştir.[50]

Üzerinde durulması gereken hususlardan birisi de kura çekilişleri, piyango ve lotaryanın kumar kapsamında değerlendirilip değerlendirilmediği konusudur. "*Kura herhangi bir konuda ilgililer arasında tercihi gerektiren bir sebep bulunmadığı hallerde konunun çözümü için başvurulan bir yoldur. İslam kaynaklarında, geçmiş peygamberlerden bazılarının içinde bulunduğu bazı anlaşmazlıkları kura ile çözüme kavuşturduğunu bildirmektedir.*"[51]

Para veya bir mal kazanmaya yönelik olarak oynanan bahis oyunları, kuraya dayalı şans oyunları ve piyango gibi oyunlar kumar kapsa-

47 BARDAKOĞLU, "Haramlar ve Helaller", s. 121.

48 BARDAKOĞLU, "Haramlar ve Helaller", s. 119-121.

49 Fetâvayî Hindiyye, çev. Mustafa Efe, C.12, Ankara, Akçağ Yayınları, 1986, s.113.

50 ZUHAYLI, Vehbe, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, s. 375-376.

51 ŞENTÜRK, Lütfi, YAZICI, Seyfettin, *İslam İlmihali*, Ankara, Diyanet İşleri Bakanlığı Yayınları, 17. Baskı, 2011, s. 393.

mında değerlendirilmiştir.[52] Hayır kurumlarının veya beşeri ihtiyaçların karşılanması maksadıyla da olsa bu tür oyunlar, kumar nevinden görülmüştür.[53]

Abdullah b. Ömer ve bir grup ulema, ayette geçen meysiri yorumlarken kazanma ve kaybetme riski taşıyan her oyunu, hatta çocukların oynadığı çok basit oyunları bile kumar olarak değerlendirmiştir. Hanefi âlimlerden Cessâs (917-981), "*ayetteki meysirin satranç ve tavla ile veya her türlü kumarla açıklandığını kaydettikten sonra onu, bilinmez bir sonuca yahut kuraya bağlanan her türlü haksız mal kazanımını kuşatacak bir genişlikte yorumlar.*"[54]

Yukarıda farklı yönleriyle tartışıldığı üzere, Kuran'da ve hadislerde kumar net bir şekilde prensip olarak yasaklanmıştır. Ancak bu yasak kapsamında nelerin olduğu tek tek sayılmamış, yalnızca bazı örnekler verilmiştir. Sonraki dönemlerde İslam fıkıhçıları, ana kaynaklar üzerinden dönemin şartlarını göz önünde bulundurarak kumar yasağını yeniden ele alıp yorumlamışlardır.[55]

C. Tarihçesi

J. Huizinga, "oyun" kategorisini hayattaki en temel ilke olarak ele alır. Oyunu şöyle tanımlar: *"Tanımlanmış zaman ve mekân dâhilinde, kabul etmekte serbest olunan ama kesinlikle bağlayıcı kurallarla kendi içinde bir maksada sahip ve bir heyecan, eğlence ve 'sıradan hayattan' farklı olduğunun farkındalığı hissinin eşlik ettiği gönüllü bir aktivite ya da meşguliyettir. Böyle tanımlandığında kavram; hayvan, çocuk ve yetişkinlerde 'oyun' diye adlandırdığımız herşeyi kucaklar görünür: güç ve beceri oyunları, icat oyunları, tahmin oyunları, şans oyunları, gösteriler ve her türde performans."*[56]

İnsanların oyun ile iç içe geçen çocukluk dönemi, etkileri itibariyle sonraki dönemlerin temel belirleyicisi olabilmektedir. Çocuğun zihinsel, bedensel ve sosyal gelişiminde son derece önemli bir yere sahip

52 ÜNAL, "... Bu Çerçevede Değerlendirilmesi", s. 254.

53 EL-KARDÂVÎ, *İslâm'da Helâl ve Haramlar*, s. 327.

54 BARDAKOĞLU, "Kumar", s. 364-365.

55 BARDAKOĞLU, "Haramlar ve Helaller, s. 122.

56 HUIZINGA, Johan, *Homo Ludens: Oyunun Kültürel İşlevi Üzerine Bir İnceleme*, Çev. İlker Mutlu, Ankara, Dorlion Yayınları, 2018, s. 40.

olan oyun, insan hayatında pozitif yönü ile öne çıkmaktadır. Ancak bu her zaman geçerli olmayabilir. Çocukluk döneminde "nesine" diye başlayan oyun süreci, sonraki dönemlerde farklı şartlar ve etkilerden dolayı kumara dönüşebilmektedir. Oyun ile başlayan süreç risk, şans ve kazanma dürtüsüyle farklı bir veçheye bürünerek kumara dönüşebilmektedir. Kumar, oyunun yasaklı meyvesidir.

Oyun, eğlence, şans ve risk unsurlarını içerisinde barındıran kumar, tarihsel süreç içerisinde köklü bir geçmişe sahiptir. Farklı zamanlarda ve farklı toplumlarda varlığı hissedilen kumarın evveliyatı tarih öncesi dönemlere kadar gitmektedir.

Kumar alışkanlığının önemli unsurlarından biri talihe olan inançtır. Veblen'e göre talihe inanmak, kumar alışkanlığının ana öğesi olmakla birlikte bahse tutuşmanın tek öğesi değildir. Güce ve beceriye dayalı yarışmalara ilişkin bahislerde temel dürtü, kazanması beklenen kişinin ya da onun tarafını tutanların kendi adamlarının üstünlüğünü kabul ettirme isteğidir. Veblen bu güdünün yağmacı bir karektere sahip olduğunu, talihe inanışın bahiste ortaya çıkmasının yağmacı güdüyle bağlantılı olduğunu ifade eder.[57]

Tarih boyunca şu ya da bu şekilde kumar tüm kültürlerde, her zaman diliminde farklı sosyal tabakaların katılımıyla var olmuştur. Antropolojik çalışmalar antik dönemden günümüz dünyasına insanoğlunun farklı oyun türleri ile eğlendiklerini ortaya koymuştur. Kumarın nasıl icat edildiğine dair kesin bir bilgi yoktur.[58]

Sümer, Mısır ve Çin uygarlıklarına ait arkeolojik kalıntılarda eşleştirilmiş küpler, taş atma, çizim çubukları, oyun tahtaları gibi çeşitli şans oyunlarına ait eserler ve kalıntılar bulunmuştur. Antik Peru'dan Afrika'daki Bantu'ya ve Kuzey Amerika'daki Eskimolara kadar primitif kültürlerde şans unsurlarıyla karşılaşılmaktadır.[59]

---

57 VEBLEN, Thorstein, *Aylak Sınıf*, Çev, İnci User, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları, 1995, s. 189-190.

58 BOLEN, Darrell W., "Gambling: Historical Highlights and Trends and Their Implications for Contemporary Society", *Gambling and Society*, Ed. William R. Eadington, Illinois, 1976, p. 7.

59 BLOCH, Herbert A., "The Sociology of Gambling", *American Journal of Sociology*, Vol. 57, No. 3 (Nov., 1951), p. 215.

Antik dönemde Yunanlılar, kendi bölgelerinde kumarı kurumsallaştırmışlardır. Yunan mitolojisinde 'Tyche' denilen oyun ve servet tanrıçası vardı. Antik Yunanlılarda kumar-din ilişkisi birçok efsanede ifade edilmiştir. Bunlardan biri evrenin kökeni ve yönetimi konusudur. Efsaneye göre üç kardeş evrenin yönetimi için tüm zamanların en önemli zarını attılar. Zeus gökleri, Posedion okyanusları kazandı. Hades ise kaybetti ve yeraltı dünyasının efendisi olarak cehenneme gönderildi.[60]

Kumara aracılık eden en önemli aletler; oyun kâğıtları, pullar ve zarlardır. Tabla oyunlarında kullanılan en önemli oyun aracı pullardı. Antik Çağ'da oyun pulları, Yunan ve Roma'nın yanı sıra tabla oyunlarının oynandığı birçok yerde bulunmuştur. Mısır'daki kazılarda bulunan oyun pullarının bazılarının üst kısmı insan başı şeklindeydi. Pullara eski Yunancada 'pessoi' Latincede ise 'latruncili' denilmiştir. Yunan, Roma ve Mısır uygarlıklarında pulların yapımında pişmiş toprak, ahşap, kemik, cam ve değerli taşlar başta olmak üzere farklı malzemeler kullanılmıştır. İngiltere'de bir Roma yerleşiminde yapılan kazılarda bulunan bazı pulların üzerindeki işaretler, bunların kumar fişi olabileceğini göstermektedir.[61]

Kumar deyince akla gelen araçlardan birisi de zardır. Zarın tek başına belirleyici olduğu oyunlarda zihinsel çabanın ve becerinin oyuna etkisi çok azdır. Buna karşılık risk ve şans faktörünün belirleyiciliği çok fazladır. Düz bir alanda yuvarlatılan zar(lar)ın durduğu an, aslında heyecanın doruk noktasıdır.

Mısır ve Hint mitolojisinde zar oyunları kutsallıkla ilişkilendirilmiş ve 8.000 yıl öncesine kadar dayandırılmıştır. Mısır mitolojisinde tanrıların zar atarak takvime gün ekleyip çıkardıkları, yukarıda da bahsedildiği gibi Yunan mitolojisinde Posedion, Zeus ve Hades isimli tanrıla-

60 BOLEN, Darrell W., "Gambling: Historical Highlights and Trends and Their Implications for Contemporary Society", *Gambling and Society*; Ed. William R. Eadington, Illinois, 1976, p. 8.

61 BENER, Salkım Selvi, *Eski Yunan ve Roma'da Oyun ve Oyuncaklar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008, s.49-52.

ının dünyayı paylaşmak için zar attıklarına inanılmaktaydı.[62] Kumar ile ilgili bu mitolojik söylemlere Hint mitolojisinde de rastlanmaktadır.[63] Mezopotamya'da Ur kraliyet mezarında beş tane zar bulunmuştur. Piramit şeklindeki bu zarlarla tahtalar üzerinde oynandığı düşünülmektedir.[64]

Çinliler, "wei-ch" denilen oyunu 4.000 yıl öncesinde oynamaktaydılar. Bu oyun Doğu'da oynanmaya devam edilmektedir. Eski Yunanlılar, evet-hayır cevabı için koyun ayak bileğinden elde edilen yassı ve dört taraflı kemikler kullanmışlardır. Astragal olarak adlandırılan bu kemikler Antik Yunan'da ve Hindistan'da yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Günümüzdeki zarların atası olan bu astragallar oyun esnasında bardaklardan atılırdı. Yunan mitolojisine göre evrenin yönetimi bu astragallar aracılığıyla belirlenmiştir.[65]

"Zar atarak kumar oynamak Eski Yunan ve Roma'da özellikle askerler arasında çok yaygın bir eğlence türüydü. Hatta Eski Roma mimarisinde zar oyunlarının oynandığı mekânın özel bir adı dahi vardı; bu mekânlara "aleatorium" denirdi. Thermoplia'da (tavernalar) ve özel evlerde de zar atarak kumar oynandığı bilinmektedir... Bu kumar oyununda en yüksek zar dört altı gelmesiydi ve bu zara 'Venus' denmekteydi. En düşük zar ise dört bir gelmesiydi ve bu zara da 'Canis' denmekteydi."[66]

Pompei ve diğer alanlarda yapılan kazılarda ortaya çıkarılanlar, Antik Roma'da yoğun bir şekilde kumar oynandığını ve Romalıların oyun

62 TIZLAK, "Osmanlı Toplumuna Şans Oyunlarının Girişi", s. 1878.

63 "*Örneğin Mahabarata'da kral Duryodhana kumar aracılığıyla bütün Pandava'ların özgürlüklerini ellerinden alır... Yine Hint mitolojisinde kral Nala bütün tanrıların elinden güzel Damayanti'yi alıp onunla evlenir, tanrılar bu yenilgiye çok kızarlar, bir şeytan tanrıların öcünü almak için kumarbaz Nala'yı kumara çağırır ve bütün varını yoğunu elinden alır.*" HANÇERLİOĞLU, Orhan, *İnanç Sözlüğü*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1973, s. 340-341. STEINMETZ, Andrew, *The Gaming Table: Its Votaries and Victims*, Vol. 1 (of 2), London, 1870, p. 27-43.

64 ARNOLD, Peter, *The Encyclopedia of Gambling: The game, the odds, the techniques, the people and places the myths and history*, New Jersey, 1977, p. 8.

65 ARNOLD, Peter, *The Encyclopedia of Gambling: The game, the odds, the techniques, the people and places the myths and history*, New Jersey, 1977, p. 8.

66 BENER, *Eski Yunan ve Roma'da Oyun ve Oyuncaklar*, s. 60-62.

merakını göstermektedir. Düz yüzeylerde en çok karşılaşılan unsurlardan biri mermer veya taş levhalara oyulmuş veya çizilmiş oyun masalarıdır. Çıkarılan yasalara rağmen Roma'da kumardan daha yaygın ve yıkıcı bir eğlence yoktu.[67]

Roma imparatorları arasında tutkulu kumarbazlar vardı. İmparator Augustus oyuncu karakteriyle yüceltilmiştir. İmparator Claudius'un bir embesil gibi oynadığı iddia edilmiştir. Claudius'un arabasının iç kısmı, yolculuklarında kumar oynayabileceği şekilde düzenlenmiştir. İmparator Domitian kumar tutkunu ve iddialı bir kumarbazdı. Çağdaşı Juvenal, cüzdanını oyun masasına taşımaktan memnun kalmayan Domitian'ın demir sandığını oyun odasına taşıdığını ifade etmiştir. Roma'daki herkes neredeyse kumar bağımlısı olmuştu.[68]

Pontius Pilatus'un[69] Romalı askerleri, MS 33'te Hz. İsa'yı çarmıha gerdikten sonra Onun kıyafetleri ve sahip olduğu az eşya için oturup kumar oynamışlardır.[70]

Bizans'ın ilk Hıristiyan imparatorlardan olan I. Theodosios İstanbul'daki Artemis Tapınağı'nı bir zar oyunu merkezi (tabloparokhion) haline getirmişti. Popüleritesi hızla artan bu eğlenceye din adamlarının da ilgi göstermesi Kilise'yi harekete geçirmiş ve papazların bu oyuna katılmaları yasalar çerçevesinde yasaklanmıştır.[71]

---

67 ASHTON, John, *The History of Gambling in England,* London, 1898, p. 7. FRANCE, Clemens J., "The Gambling Impulse", *The American Journal of Psychology,* Vol. 13, No: 3, Jul., 1902, University of Illinois Press, p. 366.

68 FRANCE, Clemens J., "The Gambling Impulse", *The American Journal of Psychology,* Vol. 13, No: 3, Jul., 1902, University of Illinois Press, p. 366. STEINMETZ, Andrew, *The Gaming Table: Its Votaries and Victims,* Vol. 1 (of 2), London, 1870, p. 66-68. ASHTON, John, *The History of Gambling in England,* London, 1898, p. 12.

69 Pontius Pilatus, MS. 26-36 yılları arasında Roma İmparatorluğu'nun Yahudiye eyaletinin valisi. Bazı kaynaklarda savcı olduğu belirtilir. *https://tr.wikipedia.org/wiki/Pontius_Pilatus,* Erişim Tarihi: 10.05.2020.

70 BOLEN, Darrell W., "Gambling: Historical Highlights and Trends and Their Implications for Contemporary Society", *Gambling and Society,* Ed. William R. Eadington, Illinois, 1976, p. 10. THOMPSON, William N., *Gambling in America: An Encyclopedia og History, Issues, and Society,* California, 2015, p. xvii.

71 TUNÇAY, *Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi,* s. 17.

Tacitus, Roma'da erkekler arasında zar oyunlarının geldiği boyutu göstermesi açısından çarpıcı ifadeler kullanmaktadır. Zar oynayanların özgürlükleri üzerine bahse tutuştuklarından bahseder. Kaybeden kişi özgürlüğünü yitirerek köle olmaktaydı.[72] "*Roma'da Saturnus Festivali dışında kumar oynamak yasaktı. Ancak insanların bu yasağa uymadıkları, yılın diğer aylarında da kumar oynadıkları bilinmektedir. Saturnus Festivali sırasında kumar, 'ulusal bir ahlaksızlık' boyutuna ulaşıyordu. Eski Roma'da kadınların da erkekler gibi zar atmak suretiyle kumar oynadıkları bilinmektedir. Ovidius'un kadınlara verdiği öğütler arasında zar atmayı öğrenmeleri de bulunmaktadır. Zarla oynanan oyunlarda zarlar elle ya da zar kutusu kullanılarak atılır. Eski Yunan ve Roma'da zar kutusuna 'fritillus' denilmekteydi. Zar kutusuna verilen diğer isimler 'turricula' ve 'pyrgos' idi*"[73]. Günümüzde de zar oyunlarında, "zar tutma" olayı vardır. İstenilen sayının getirilmesi için başvurulan bu yol, zar oyunlarındaki önemli hilelerden biridir. Bunun önüne geçmek için zar atmada fincan kullanılmaktadır. Kumarı profesyonel olarak oynayanlar ise fincan yerine özel bir materyal kullanmaktadırlar. Deri kaplamalı ve "godik" adı verilen bu özel kutu ile hilenin önüne geçilmeye çalışılmaktadır.

Yunan mitolojisine göre Palamedes, Truva kuşatması esnasında askerler arasında can sıkıntısının önüne geçmek için zarı icat etmiş ve zar oyunlarını askerlere öğretmiştir. Bir rivayete göre zar hilelerini de öğrenen Palamedes, kumar esnasında bu hileleri uyguladığı gerekçesiyle taşlanarak öldürülmüştür.[74] Homeros, İlyada'da aşık oyunu

---

72 ARNOLD, Peter, *The Encyclopedia of Gambling: The game, the odds, the techniques, the people and places the myths and history;* New Jersey, 1977, p. 8.

73 BENER, *Eski Yunan ve Roma'da Oyun ve Oyuncaklar,* s. 60-62.

74 BOLEN, Darrell W., "Gambling: Historical Highlights and Trends and Their İmplications for Contemporary Society", *Gambling and Society;* Ed. William R. Eadington, Illinois, 1976, p. 9. Nauplios'un oğlu olan Palamades harflerin, zarların, dama ve satranç gibi oyunların, ölçü, ağırlık ve ateş işaretlerinin mucidi olarak da görülür. Ölümüne dair başka bir rivayette, sahte deliliğini bırakmaya zorladığı Odysseus'un intikamına kurban gittiği anlatılır. Odysseus, çadırına altın gömdüğü Palamades'i kendilerine ihanet edip Troyalılarla işbirliği yapmakla suçlar, nihayetinde Palamades taşlanarak öldürülür. *https://tr.wikipedia.org/wiki/Palamedes,* Erişim Tarihi: 10.05.2020.

üzerindeki bir tartışmadan bahseder. Aristoteles, kumarın zararlı etkilerini anlatır.[75] Antik Yunan'da kumarın devam etmesinde Makedonya Kralı II. Philip'in MÖ 338 yılında Chaeronea Savaşı'ndan sonra takip etmiş olduğu siyasetin etkili olduğu iddia edilmiştir. Savaşı kazanan Makedonyalılar, Yunanistan'ın büyük bir çoğunluğunu egemenlikleri altına aldıktan sonra ahlaksızlığın Yunanlılar arasında yayılmasına göz yummuş hatta teşvik etmişlerdir. Aristoteles kumarbazları, yağmacılar ve hırsızlar ile birlikte anmıştır.[76]

Eski Yunan ve Roma'da kumar oyunlarında aşık kemiklerinden elde edilen zarlar ya da küp şeklinde olan zarlar kullanılmaktaydı. "*Kübik zarların altı yüzü vardı. Aşık kemiği ise dört yüzlüydü ve yüzler, aşık kemiğinin kendine özgü yapısı dolayısıyla, kübik zarın aksine, birbirinden ayırt edilebiliyordu. Yüzlerinin her birine karşılık gelen sayısal değer bulunmaktaydı.*"[77] Bizans'ta çocukların ve gençlerin sevdiği oyunlardan birisi bu kemiklerle oynanan aşık oyunuydu. Anadolu'da eski çağlardan günümüze kadar oynanan bu oyun iki biçimde oynanmaktadır. "*Küpün farklı yüzleri farklı değerler alır ve zar gibi atılarak alınan puanlar toplanır; ya da misket oyunu gibi küçük aşıklar bir çizgi üzerine dizilir ve büyük aşık kemiği belli bir mesafeden atılarak olabildiğince çok aşık kemiğinin çizgiden çıkartılmasına çalışılır. Aşık, hayvan kemiğinden olabileceği gibi pişmiş topraktan ya da taştan yapay olarak da imal edilir ve çeşitli renklerde boyanırdı.*"[78]

Zara dayalı oyunlardan en önemlisi şüphesiz ki tavladır. Gündelik hayatımızın önemli eğlence unsurlarından birisi olan tavla, görünümü ve içeriği zaman zaman farklılık göstermekle birlikte antik dönemlerden itibaren var olmuştur.

---

75 ARNOLD, Peter, *The Encyclopedia of Gambling: The game, the odds, the techniques, the people and places the myths and history;* New Jersey, 1977, p. 8.

76 STEINMETZ, Andrew, *The Gaming Table: Its Votaries and Victims*, Vol. 1 (of 2), London, 1870, p. 59-61. FRANCE, Clemens J., "The Gambling Impulse", *The American Journal of Psychology*, Vol. 13, No: 3, Jul., 1902, University of Illinois Press, p. 365.

77 BENER, *Eski Yunan ve Roma'da Oyun ve Oyuncaklar*, s. 71.

78 AKYÜREK, T. Engin, "Bizans'ta Çocuk Olmak: Çocukluk, Oyun ve Oyun Araçlar", *Saraydan Sokağa Oyun,* Yayına Hazırlayanlar: Fatma Akyürek, Gül Özturanlı, İstanbul, Kabalcı Yayıncılık, 2014, s. 25.

Hintlilere göre tavlayı Kalfan adlı bir bilge icat etmiş ve tavlanın öğelerine bazı anlamlar yüklemiştir. "*Zarlar gece ve gündüzü, pullar ayın günlerini, tahtadaki on iki hane ayları ve burçları, hanelerin toplamı günün saatlerini temsil etmektedir. Ortadoğu geleneğine göre ise bu oyunu Nuşirevan'ın veziri Nürdüçehri icat etmiştir.*"[79] Farsçada, "şeşder" ve "nerd" olarak bilinen tavla, İtalyanca masa ve tahta anlamına gelen "tavola"dan gelir. Sümerlerin MÖ 3.000 yılında tavla benzeri bir oyun oynadıkları; eski Mısırlılar, Yunanlılar ve Romalıların da buna benzer oyunlar icra ettikleri düşünülmektedir. "*Akdeniz ülkelerinde halen oynanan eski Romalıların 'ludus duodecim scriptorum' (12 Çizgili Oyun) oyunu tavlaya çok benzer. Rabelais Gargantua'nın oyunları arasında oyun kâğıtları, zar oyunları, dama, satrançla birlikte tavlayı da sayar*"[80].

Haçlı şövalyeleri seferler esnasında tavlalarını da yanlarında götürmüşlerdir. İngiltere'de Kilise, 18. yüzyıla kadar tavlanın oynanmasına karşı çıkmış ise de bu yüzyılda taşra papazlarının bu oyuna ilgi göstermesi, bakış açısının değişmesine neden olmuştur. Dünyada 1970'li yıllardan itibaren popüler olmaya başlayan bu oyun, taşların geri dönme zorunluluğundan dolayı "backgammon" olarak anılmıştır. Tavla oyunun gülbahar, küşat, hapis, dav, Yahudi tavlası, kız tavlası gibi çeşitleri

---

79 EMİROĞLU, *Kudret, Gündelik Hayatımızın Tarihi,* İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s. 600. Tavlanın Ortadoğu'daki serüveni ile ilgili olarak ayrıca şunları belirtmek gerekir: Nerdeşir, Fars hükümdarlarından birisi için icad edildiği iddia edilmektedir. Kadı Beyzavî "el-Mısbah" şerhinde şöyle diyor: "*Bunu ilk defa icat edenin, Sasani hükümdarlarının ikincisi olan Urdeşir'in oğlu Sabur'dur. Bundan dolayı adına "Nerdeşir" denmiştir. Şeklini yeryüzüne benzetti ve dört mevsime benzetmek üzere onu da dörde böldü.*" EL-HEYTEMİ, *İslâm'da Helaller ve Haramlar "Büyük Günahlar"*, s. 596. *"Tavla, Farsların icat ettiği bir oyun olup, Erdeşir b. Bâbek zamanında ortaya çıktığı rivayet edilmektedir. Bundan dolayı Erdeşir'e 'Nerdeşir'de denmiştir. Nerd kelimesinin aslı da Farsça'dır."* ALTINAY, Ramazan, *Emevîlerde Günlük Yaşam*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 1. Baskı, 2006, s. 449.

80 EMİROĞLU, *Kudret, Gündelik Hayatımızın Tarihi,* İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s. 600. Ana Britannica, *Tavla Maddesi*, C. 20, Ana Yayıncılık, 1990, s. 452. ARNOLD, Peter, *The Encyclopedia of Gambling: The game, the odds, the techniques, the people and places the myths and history,* New Jersey, 1977, p. 173-174.

bulunmaktadır.[81] Araplarda İmrî'l-Kays döneminden itibaren tavlanın oynandığı bilinmektedir. Bu oyunun İran kanalıyla Bizans sarayına ulaşmış olduğu düşünülmektedir.[82]

Zarla birlikte kumarın diğer bir önemli aracı oyun kâğıtlarıdır. Genel olarak oyun kâğıtları, iskambil kâğıtları olarak da bilinmektedir. Bunlar, yalnızca oyun maksadıyla kullanılmayıp eğitim, fal ya da büyü amacıyla da kullanılmaktadır. Bu kâğıtların üzerinde belirli bir düzene göre rakam, resim ya da her ikisi bulunmakta olup genellikle deste halindedir.[83]

Birçok kumar oyunu kartlar aracılığıyla icra edilmektedir. Oyunların tarihçesi tarih öncesi dönemlere kadar götürülebilmektedir. Buna karşın kartlı oyunların ortaya çıkması ise kâğıdın kullanımına bağlı olarak daha geç bir döneme denk gelmektedir. Oyun kartlarını kumar amacıyla ilk kullananlar büyük ihtimalle Çinliler ve Korelilerdir. Avrupalılar kart oyunlarını Ortaçağ'da geliştirmişlerdir. 1279'da İtalya'da kullanılmaya başlanan kartlar, deste olarak bugünküne yakın görünümünü 16. yüzyılda kazanmıştır.[84]

Matbaanın Avrupa'da işlevsel hale getirilmesi ve kâğıt basımındaki teknolojik gelişmeler oyun kartları üzerinde önemli bir etki doğurmuştur. "*Kâğıt oyunlarını geliştirip yaygınlaştıranın Avrupa olduğu ve Gutenberg'in de oyun kâğıdı basıp sattığı bilinmektedir. Ancak 7. ve 10. yüzyıllar arasında kâğıt parayla bahis oynamanın Çin'de geliştiği iddia edilmektedir. Çin tarot sistemi, bugünkü desteden farklı olduğu gibi, Avrupa'da da tarih boyunca farklı desteler kullanılmıştır. 1470'te Lombardiya'da yapılan kartlar ellilik, Venedik tarotu yetmiş sekizlikti.*

81 EMİROĞLU, *Kudret, Gündelik Hayatımızın Tarihi,* İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s. 600. Ana Britannica, *Tavla Maddesi,* C. 20, Ana Yayıncılık, 1990, s. 452. ARNOLD, Peter, *The Encyclopedia of Gambling: The game, the odds, the techniques, the people and places the myths and history;* New Jersey, 1977, p. 173-174.

82 ALTINAY, *Emevîlerde Günlük Yaşam,* s. 449.

83 Ana Britannica, *Oyun Kâğıdı Maddesi,* C. 17, Ana Yayıncılık, 1989, s. 277-278. Ana Britannica, *Kâğıt Oyunu Maddesi,* C. 12, Ana Yayıncılık, 1988, s. 394.

84 THOMPSON, William N., *Gambling in America: An Encyclopedia og History, Issues, and Society;* California, 2015, p. 37.

1700'lerde Fransa'da piket otuz altı kâğıtla oynanıyordu. İspanyolların "hombre" destesinde ise kırk kâğıt bulunmaktaydı"[85].

Tarihlendirilebilen oyun kâğıtlarının en eskisi Doğu'da 12. yüzyıldan öncesine gitmez. Çinlilere ait iskambil kâğıtlarının en kadimi 18. yüzyıldan kalmadır. Ancak 16. yüzyıla ait bir Çin kaynağına göre kartların tarihini MÖ 1120'ye kadar götürmek mümkündür. Oyun kâğıdı, Kore ve Hindistan'da da eski olmakla birlikte 16. yüzyıldan daha eski dönemlere ait herhangi bir kart ya da veri bulunamamıştır.[86]

Doğu toplumlarında, oyun kâğıtlarına varak al-kımar (kumar kâğıdı, oyun kâğıdı) denilmektedir. Bu oyun varaklarına meraklı olan İranlılar, güzel renkli ve resimli oyun kâğıtları yapmışlardır. Oyun kâğıtları ile fal bakmak günümüzde yaygın olduğu gibi geçmişte de benzer bir durum söz konusu olmuştur. Bu fal bakma çeşidinin Kuzey Afrika'daki remilcilik ve eski batıl inançlar ile bir benzerliği vardır.[87]

Floransa şehir meclisi 1377 yılında "naibbe" adlı oyunu yasaklama kararı almıştır. "*1379 yılında İtalya'da Seracinia'dan, yani Müslüman ülkesinden gelen bir iskambil oyunundan söz edilmekte, 1393 tarihli bir kaynakta ise oyunun adı 'naibi' olarak bildirilmektedir. İspanya'da bugün de iskambil oyununa 'naipes' denir*"[88].

İskambil kartlarının tarihi serüvenine ışık tutan önemli hususlardan biri, 1938'de Topkapı Sarayı'nda bulunan Memlûk kartlarıdır. 12.-13. yüzyıla ait olduğu düşünülen bu kartların en önemli özelliği, oyun oynanan elli altılık deste olmasıdır. Elli altılık bir deste olmasına karşın bunlardan kırk yedisi günümüze kadar ulaşmıştır.[89]

İslamiyet Arap yarımadasına gelmeden önce Araplar, İranlılar, Kuzey Afrikalılar ve eski doğu toplumları arasında kumar oyunları çok yaygındı. "*Cahiliye devrinde kumar o kadar yaygınlaşmış ve o kadar büyük bir tutku haline gelmişti ki kronik kumarbazlar servetlerini, taşınır-taşınmaz mallarını, ellerinde başka bir şey kalmayınca hayvan-*

85 EMİROĞLU, *Gündelik Hayatımızın Tarihi*, s. 603.

86 EMİROĞLU, *Gündelik Hayatımızın Tarihi*, s. 603.

87 VAUX, Carra De, "Kumar", *İslam Ansiklopedisi*, C. 6, Eskişehir, MEB. Devlet Kitapları Etam A.Ş. Matbaa Tesisleri, 2001, s. 981-982.

88 EMİROĞLU, *Gündelik Hayatımızın Tarihi*, s. 603.

89 EMİROĞLU, *Gündelik Hayatımızın Tarihi*, s. 603.

larını hatta kadınlarını ortaya koymaktan çekinmezlerdi. Dolayısıyla, yaşanan büyük ahlaki çöküntünün yanı sıra ekonomik açıdan da büyük sıkıntı içindeydiler."[90] Ayrıca İslamiyet'ten önce Arap toplumunda zaman zaman kumarda kaybedenlerin köle haline getirildiği de görülmektedir.[91]

Kumar hakkında yasaklayıcı ayetler inmeden önce Arap toplumunda *meysir* ve *muhâtara* denilen iki türlü kumar oynanmaktaydı.[92] İslamiyet'in yasaklayıcı tutumundan sonra da, kumarın özellikle Emevilerde oynandığı bilinmektedir. "*Paranın günümüzdeki kadar yaygın mübadele aracı olmadığı o dönemlerde cevizine, yumurtasına, beygirine, eşeğine, koyununa vb. de kumar oynanırdı. Yine tavla ve satranç gibi oyunların bazı kişilerce bahisle oynandığı bilinmektedir.*"[93]

Üzerinde durulması gereken hususlardan birisi de oyun kâğıtları, pul ve zar dışında kumara vesile edilen birçok öğenin bulunmasıdır. İddia ve bahse konu olabilecek her şey kumara kapı açmaktadır. Bu bazen at yarışı,[94] bazen horoz dövüşü,[95] bazen deve yarışı, bazen hamam böceği yarışı[96] şeklinde ortaya çıkabilmektedir. İnsanoğlu oyun ve kumar konusunda alternatifler geliştirme noktasında geçmişte sıkıntı çekmediği gibi günümüzde de bu konuda hiçbir sıkıntı çekme-

---

90 YILDIRIM, *Celal, Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri,* C. 6, Konya, Uysal Kitabevi, 1993, s. 240.

91 EKİNCİ, Ekrem Buğra, "Tarihimizde Kölelik", *http://www.ekrembugraekinci.com/pdfs/ TarihimizdeKolelik.pdf,* s. 2, Erişim Tarihi: 23.03.2018.

92 ÜNAL, "... Bu Çerçevede Değerlendirilmesi", s. 248. SARICIK, "Cahiliye Kumarı Meysir", s. 33.

93 ALTINAY, *Emevilerde Günlük Yaşam*, s. 454.

94 "*At yarışlarının, İslami dönemden önce de Araplarda köklü bir gelenekti. Üstelik bu at yarışları, bahisle yapılırdı. Yani, üzerine bir tür kumar oynanırdı. Bu bahis, atlar üzerine, atın kendisi ya da başka bir şeyi elde etmek için oynanırdı. İslam geldikten sonra, bahsin tamamen kalktığını söylemek mümkün değildir.*" ALTINAY, *Emevilerde Günlük Yaşam* s. 442.

95 "*Horozları dövüştürerek üzerine bahis tutuşmak, eskiden beri Araplarca bilinirdi. Hz. Ömer zamanında hoş görülmemiş olsa da horoz dövüştürüp bahse tutuşanlar vardı.*" ALTINAY, *Emevilerde Günlük Yaşam* s. 447-448.

96 PERİNÇEK, Mehmet, "İstanbul'da Böcek Yarışmaları", *https://www.aydinlik.com.tr/arsiv/mehmet-perincek-stanbulda-boecek-yarlar,* Erişim Tarihi: 02.04.2017.

mektedir. Canlı varlıkların yanı sıra metalar üzerinde gerçekleştirilen oyunlar da bahis ve iddia yoluyla kumara vesile edilebilmektedir. Bir strateji oyunu olan satranca[97] bile, kumara vesile olabileceği şüphesiyle bazı ulema tarafından cevaz verilmemiştir.

Türkçenin en eski sözcüklerinden birinin "oyun" olduğunu, çeşitli kaynaklardan takip edebilmekteyiz. Eski Türklerin yaşamları hakkında önemli bilgiler barındıran ve bir fal kitabı olan Irk Bitig'de[98] *"oy-mak"*

---

97 *"MÖ 2000'li yıllarda satrancın oynandığına dair bulgular Mısır'da piramitlerdeki kabartmalarda vardır. Satranç, MS 6. yüzyılda Hindistan'da ortaya çıktı. MS 10. yüzyıla gelindiğinde tüm Asya'ya, Ortadoğu ve Avrupa'ya yayılmıştı. En geç 15. yüzyıldan itibaren Avrupa'da soylular arasında çok popüler bir oyun haline geldiğinden "kraliyet oyunu" olarak anılmaya başlandı. Kurallar ve dizilişler zaman içerisinde çeşitli değişiklikler gösterdi ve 19. yüzyılda bugünkü standart halini aldı. 20. yüzyıl Avrupası'nda toplumun entelektüel üst tabakaları arasında yayıldı ve dünyanın en popüler oyunlarından biri haline geldi.*
Oyunun icadı konusunda birkaç efsane mevcuttur. Bunlardan biri Sissa ibn Dahi, buğday tanesi efsanesidir. 6. yüzyıldan beri satranç İran'da bilinmektedir. Buradan 7. yüzyılda İslam'ın yayılışıyla birlikte Orta Doğu'da ve Kuzey Afrika'da yayılır. Endülüs Emevileri, İtalya, Bizans İmparatorluğu ve Rusya yoluyla oyun, 9. ila 11. yüzyıllar arasında Avrupa'nın diğer yerlerine yayılır. Burada bir yandan şövalyelerin yedi yiğit erdeminden sayılırken diğer yandan kilise tarafından uygun bulunmuyordu. 15. yüzyılda oyun kuralları belirleyici şekilde değişir. Bu yüzyıldan sonra bugün oynanana benzeyen modern satrançtan bahsedilebilmektedir." https://tr.wikipedia.org/wiki/Satran%C3%A7, Erişim Tarihi: 02.04.2017. *"Türkçede Kanuni zamanından kalma satranç kitabı olduğu gibi, bilinen ilk matbu kitap da Dehlevi Nusret Ali Han tarafından 1892 yılında yazılmıştır. Satranç statüsü yüksek bir oyun olmuştur; Ebussuûd Efendi tavla oynayanın tanıklığının kabul edilmeyeceği, satranç oynayanın ise öç ile oynamayıp satranç nedeniyle farzları terk etmediği sürece tanıklığa engel oluşturmayacağı şeklinde fetva vermiştir. Satranç zaman zaman öteki oyunlar gibi horlansa da ulema ve rical arasında sevilmiştir."* EMİROĞLU, *Gündelik Hayatımızın Tarihi*, s. 601.

98 *"Irk Bitig, 9. yüzyılda yazılmış bir fal kitabıdır. Doğu Türkistan'da "Bin Buda Mağaralarında" bulunmuştur. Bu eserin tek yazma nüshası Londra British Museum'da bulunmaktadır. Eski Türklerdeki siyasi yaşama, yöneten yönetilen ilişkilerine, dini inançlara ve kısaca hayata dair önemli bilgiler veren bu eser, iyi ve kötü ikiliği üzerine kurulmuştur."* SEÇKİN, Kuban, "Irk Bitig: Toplumsal İyi ve Toplumsal Kötünün İnşasında İdeolojik Bir Fal Kitabı", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S. 4/4, 2015, s. 1433-1434. BAYAT, Fuzuli, "Irk Bitig Metninin Poetik Yapısı", *http://dergipark.gov.tr/download/article-file/328247*, s. 39-40, Erişim Tarihi: 13.05.2018.

fiil kökü, "*zar ile oyun oynamak, fal açmak*" olarak gösterilmiştir[99]. Irk Bitig'deki kategorilerden birisi de insan ve insana dair olan hususlardır. Bu eserde insanların olumsuz özellikleri arasında kumarbazlık da sayılmıştır[100]. *Dîvânu Lugâti't-Türk*'te bazı kelimelerin anlamları üzerinden yapılabilecek çıkarımlar, kumar olgusunun o dönemde de var olduğunu doğrular niteliktedir. "*Pey veya öndül (bu iki kelime ortaya konan ödülü ifade etmektedir) olarak tespit edilen eşya ya da varlığın isminin sonuna –laşu/-leşü getirilerek, yarış ve bahsin onun üzerine yapıldığı ima edilirdi. 'Atlaşu' kelimesinin kullanıldığı bir cümlede (ol mening birle ok attı atlaşu) ok yarışında ödül olarak atın ortaya konulduğu belirtilmiştir. 'Awlaştı' kelimesinin kullanıldığı bir cümle: 'ol beg birle awlaştı oynap' şeklindedir. Günümüz Türkçesiyle "O evini ortaya koyarak beyle oyun oynadı*" şeklindedir. Kelimeler ile ilgili verilen örneklerde ödül olarak ev, at, cariye, güvercin, tavşan gibi eşyalar/varlıklar vardı.[101]

Oyun, eğlence ve kumar olgusu zaman mefhumunun ortaya çıkarmış olduğu gelişmelerden doğrudan veya dolaylı olarak sürekli etkilenmiştir. 20. yüzyıldaki teknolojik değişimler bunun örnekleri arasında gösterilebilir. Kumar endüstrisi, teknolojideki değişimlere en erken uyum gösteren sektörlerden biridir. Sektörün önemli buluşlarından biri online (Uzaktan kumar, interaktif) kumardır. Online kumar ile toplanma, erişim ve oyun çeşidi olanaklarının arttığı görülmektedir.[102] 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünya genelinde yasal çerçevesi oluşturulmuş ticari kumarın hızlı bir şekilde yayıldığı görülmektedir. Kumar oynamaya yönelik bu modern yaklaşım, teknolojik olarak icra edilen kumar ürünleri üzerinden inşa edilmiştir. Geleneksel denilen

99 AND, Metin, *Oyun ve Bügü: Türk Kültüründe Oyun Kavramı*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1974, s. 25.

100 STEBLEVA, İ. V., "Eski Türkçe Fal Kitabı Irk Bitig'de Sembollerin Kavramsal Temeli, çev. Halil İbrahim Usta, *http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/12/849/10756.pdf*, s. 200, Erişim Tarihi: 13.05.2018.

101 GÜNŞEN, Ahmet, "Söz Varlığı Işığında Dîvanu Lûgati't-Türk'te Çağının Türk İktisadi Hayatına Ait İzler", *http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt1/sayi4/sayi4pdf/gunsen_ahmet.pdf*, Erişim Tarihi: 14.05.2018, s. 258-259. Kaşgarlı Mahmut, *Divanü Lûgati't-Türk*, çev. Besim Atalay, C. 2, Ankara, Alaeddin Kıral Basımevi, 1940, s. 226.

102 FULTON, Crystal, *Developments in the Gambling Area*, Dublin, s. 24-25.

kumar biçimleri (kart oyunları, at yarışları, tombala, kâğıt oyunları gibi) devam etmekle birlikte oyun makineleri ile oynanan oyunlar, telefon bahisleri, online kumar gibi yeni formlar son otuz yılda çıkmıştır.[103]

Sonuç olarak denilebilir ki 10.000 yıl öncesine kadar tarihlendirilebilen oyun konusu, kumarın ana unsurlarından birisidir. Kumarın tarihsel seyrinin takip edilmesi bir anlamda oyunun tarihsel seyrinin takip edilmesidir. Oyun ile başlayan bu süreç bireyleri farklı yollara sevk etmiştir. Basit ve sıradan olan bir oyun, ortaya bir metanın konulmasıyla (para, altın, mücevher, ceviz vs.) birlikte kumara dönüşebilmekteydi. Yukarıda verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, kumarın ve şans oyunlarının din ve millet farkı gözetmeksizin neredeyse tüm toplumlarda geçmişten beri var olduğu görülmektedir.

---

103 THIMASARN-ANWAR, Thewaporn, SQUİRE, Hanna, TROWLAND, Holly, MARTİN, Greg, *Gambling Report: Results from the 2016 Health and Lifestyles Survey*, Wellington, 2017, p. 28.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI'DA KUMAR

I. KUMARIN HUKUKİ BOYUTU

A. İslam Hukukunda Kumar

Toplumsal hayatın düzenleyicilerinden olan ve yazılı olmayan sosyal normlar, hukuk normlarının belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Olayların meşruiyeti hususu hem sosyal normlar hem de hukuk açısından benzer nitelikler göstermektedir. Gelenekler ve dini inanışlar etki bakımdan toplumdan topluma farklılık göstermekle birlikte hukuk üzerinde önemli roller üstlenmiştir.

Osmanlı Devleti'ni oluşturanların inanç noktasında homojen olmadığı sarihtir. Toplumun önemli bir kesimi İslamiyet'i benimsemekle birlikte Hıristiyanlık ve Yahudilik halkasına dâhil olan önemli bir kesim vardı. Onun için burada Hıristiyanlık ve Yahudilik için kumar ve şans oyunları neyi ifade etmekteydi, konusu üzerinde de durulmuştur.

Hıristiyan inancına göre kumar ahlaki, sosyal, ekonomik ve ruhsal yaşamı tehdit eden; iyi bir hükümeti yok eden yıkıcı bir unsurdur. Kumardan kaçınılması gerektiği ve kumar mağdurlarının bu felaketten kurtarılması için çaba sarf edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Tüm toplum için kumar zararlı ve yıkıcı görülmektedir. Katolik kilisesi para için kumar oynayan kişinin günahkâr olduğunu ifade etmektedir. Aile ve sosyal ilişkiler üzerindeki olumsuz etkisinden dolayı kumar davranışını kınamaktadır. Ancak kilisenin bazı durumlarda esnek bir tutum

takındığı da görülmektedir. Sonuç odaklı bir değerlendirme ile eğer oyunun nihayetinde faydalı bir şey çıkacaksa kilise şans oyunlarını kabul ve teşvik edebilir. Örnek olarak kilise, hastane, okul yapımı ve sosyal yardımlar için sınırlı-bahisli tombala oynatılabilir.[1]

Osmanlı Devleti'nde yukarıdaki açıklamaları doğrular nitelikte birçok uygulama vardır. Panayia Kilisesi'nin bitişiğinde bulunan muayenehane ve eczane için Rum Patrikliği'nin piyango başvurusu,[2] Beyoğlu'nda bulunan Aya Kostantinos Kilisesi bahçesi içerisinde yer alan Rum Kız Mektebi için 1892 tarihinde yapılan piyango başvurusu,[3] Şubat 1910 tarihinde "Beyoğlu Ermeni Kadınlar Cemiyeti"nin Adana'da bulunan Ermeni yetimleri için Ermeni Kilisesi dâhilinde dört tane piyango çekiliş ilanı gibi birçok örnek gösterilebilir.[4]

Yahudilikte kumar bağımlılığına iyi gözle bakılmamaktadır. Kumarbaz, emek sarf etmeden para kazanan hırsız ve topluma zarar veren kişi olarak görülmekteydi. İşe yaramayan, dünyaya katkısı olmayan kişilerdi kumarbazlar. Kumar ile geçen zaman, çalışmaktan ve üretimden çalınan zaman olarak değerlendirildi. Kumarbazların düğün ve cenaze törenleri sinagoglarda düzenlenmez, mahkemelerde sözleri ve tanıklıkları dikkate alınmazdı.[5]

Bu katı kuralların yanında Yahudi hukukunda ara sıra kumar oynamanın kabul edilebilir bir yanı vardır. Bunda birtakım inanışların rolü olduğu düşünülmektedir. Yahudilerin önemli günlerinden olan Purim (zarlar anlamına gelmektedir) Bayramı, Persler tarafından yok edilmekten kurtulma anısına kutlanmaktadır. Rivayete göre Yahudilere saldırmak için gün tespiti konusunda Pers kralı zarlara başvur-

1 THOMPSON, William N., *Gambling in America: An Encyclopedia og History, Issues, and Society,* California, 2015, p. 355-357.

2 BOA, Y.A.RES., Dosya No: 61, Gömlek No: 50. (H. 24.R.1310 / M. 15.11.1892).

3 BOA, ŞD., Dosya No: 212, Gömlek No: 10. (H. 04.Z.1309 / M. 30.06.1892).

4 "Eytam İçin Bir Piyango", *Tanin,* 24 Şubat 1910, S: 531, s. 3.

5 THOMPSON, William N., *Gambling in America: An Encyclopedia og History; Issues, and Society,* California, 2015, p. 354.

muştur. Yanlış bir zamanda saldırıya geçince Yahudiler kurtulmuş ve İbrani takvimine göre 14 Adar Purim Bayramı olarak kabul edilmiştir. Her yıl kutlamalar yapılan bu günde kumar içeren oyunlar da oynanmaktadır. Yahudilerin bayramı olan Hanuka, "şanslı bir gün" olarak da görülmektedir.[6]

Osmanlı tebaası olan Yahudilerin, Hıristiyanlarda olduğu gibi eğitim, sağlık, dini ve hayrî konularda piyango çekilişlerine başvurduğu ve çekilişler icra ettikleri görülmektedir. Kuzguncuk'ta bulunan Musevilere ait kız ve erkek okullarının ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla piyango düzenlenmesi kararlaştırılmış ve 1887 tarihinde yapılan izin başvurusu kabul edilmiştir.[7]

Osmanlı Devleti'nde önemli piyangolardan biri İzmir Musevi Mektebi yararına düzenlenen piyangodur. Bu piyango yalnızca okul için değil buradaki yetimhane ve hastane için de düzenlenmekteydi. Bu piyango 1880'li yıllarda düzenlenmeye başlanmış ve zamanla devasa meblağların döndüğü bir piyango haline gelmiştir[8].

İslam öncesi Arap toplumunda daha önce de bahsettiğimiz gibi kumar olgusu toplumda oldukça yaygındı. Bu durum toplumsal ve hukuki alanda kumar ile ilgili ciddi anlamda bir kısıtlamanın olmadığı anlamına gelmektedir. İslamiyet'in gelişi ile birlikte kumarın yasaklanması ve haram kılınması hususundaki buyruklara, hem Kuran'da hem de hadislerde rastlamaktayız.

Kumarın yasaklanması ile ilgili olarak Kuran'da doğrudan doğruya iki surede işaret edilmiştir. Bunlar Bakara Suresi'nin 219. ayeti ve Maide Suresi'nin 90. ve 91. ayetleridir. Kumar ile ilgili ayetlerden ilki Bakara Suresi'nin 219. ayetidir: *"Sana, şarap ve kumar hakkında soru sorarlar. De ki: Her ikisinde de büyük bir günah ve insanlar için bir*

6 THOMPSON, William N., *Gambling in America: An Encyclopedia og History, Issues, and Society,* California, 2015, p. 354.

7 BOA, MV., Dosya No: 38, Gömlek No: 10. (H. 01.R.1306 / M. 05.12.1888).

8 BOA, DH.MKT., Dosya No: 1366, Gömlek No: 98. (H. 21.Z.1303 / M. 20.09.1886).

takım faydalar vardır. Ancak her ikisinin de günahı faydasından daha büyüktür..."[9]

Ayette geçen "bir takım faydalar vardır" ibaresi gerçek ve sağlam bir yarar değildir. Verdikleri neşe geçidir ve aklı örtmeye dönüşmektedir. Kazanılan malın hayrı olmaz, bir kâr, yüz zarar getirir. Neşe ve lezzetleri kişisel ve gelip geçicidir ancak zararları ve ortaya çıkardığı kötü sonuçlar bakımından, hem bireyseldir hem de toplumsaldır. Cüzî bir kâr ve kazanç elde etmek için yapılan teşebbüs, nihayetinde genel bir zararla neticelenmektedir. Zarara girmemek ya da zararı gidermek, yarar sağlamaktan evladır. Bu ayet, içki ve kumarın haramlığını dolaylı yoldan ifade eder.[10]

Bakara Suresi'nin bu ayetinde günahın büyüklüğüne dikkat çekilmiştir. *"İçki ve kumar sadece tek bir günahı değil, pek çok günahı bir araya getirerek gittikçe büyüyen ve sonra çığ haline gelen kartopuna benzemektedir. İnsanlar arasına kin ve düşmanlık sokması; Allah'ı hatırlatmayı ve O'na ibadet etmeyi engellemesi, haksız kazanç sağlaması ve paranın boş yere elden çıkmasına sebep olması gibi olumsuz işleri ürettiği için içki ve kumar büyük günahlardan sayılmıştır."*[11]

Kumar ile ilgili bir diğer ayet Maide Suresi'nin 90 ve 91. ayetleridir. Maide Suresi'nin 90. ayeti; *"Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar, fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz."* 91. ayeti ise, *"Şeytan içki ve kumar yoluyla ancak*

---

9 KARAMAN, Hayrettin, ÖZEK, Ali, DÖNMEZ, İbrahim Kafi, ÇAĞRICI, Mustafa, GÜMÜŞ, Sadrettin, TURGUT, Ali, *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009, s. 33. YAZIR, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. 2, sad. İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusret Bolelli, Abdullah Yücel, İstanbul, Azim Yayınları, s. 86. ESED, Muhammed, *Kur'ân Mesajı Meal-Tefsir*, C. 1, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İstanbul, İşaret Yayınları, 1999, s. 63. ATEŞ, Süleyman, *Kur'ân-ı Kerîm Tefsîri*, C. 1, Milliyet Yayınları, 1995, s. 306. KESİR, Ebu'l-Fida İbn-i, *Muhtasar İbn-i Kesir Tefsîri Kur'ân-ı Kerîm'in Hadislerle Tefsiri*, C. 1, çev. Arif Erkan, Sağlam Yayınevi, s. 172. BAYRAKLI, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, C. 3, İstanbul, Bayraklı Yayınları, 2008, s. 78.

10 YAZIR, *Hak Dini Kur'an Dili*, s. 90-91. KESİR, *Muhtasar İbn-i Kesir Tefsîri Kur'ân-ı Kerîm'in Hadislerle Tefsiri*, s. 173.

11 BAYRAKLI, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsîri*, s. 87.

aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?" şeklindedir.[12]

Kumar, Hz. Muhammed'in hadislerinde meysir, nerd/nerdeşir olarak tesmiye edilmiş ve haram olduğu ifade edilerek yasaklanmıştır. Ayrıca kumara aracılık eden aletlerin ticareti, bu ticaretten elde edilen kazanç ve kumarda edinilen para ve mal kerih görülmüştür. Savaşlara hazırlık niteliğinde olduğu için teşvik edilen at yarışlarının bahis ve kumara dönüşmesi de bu yasak içeresinde değerlendirilmiştir. Hadislerde de kumar ile ilgili yasaklamalar söz konusudur.[13]

Doğrudan doğruya kumar ile ilgili hadislere baktığımızda; Ebu Hüreyre'den yapılan rivayette, Hz. Muhammed şöyle buyurmuştur: *"Kim yemin eder de yemininde Lat ve Uzza ile derse, (yanılıp da böyle bir yemin ağzından çıkarırsa), hemen şöyle desin: Allah'tan başka ilah yoktur. Kim de kendi arkadaşına: 'Gel de kumar oynayalım' derse, (bundan hemen vazgeçsin ve) tasaddukta bulunsun*[14]*."*

Başka bir hadiste ise kumar oyun bağlamında değerlendirilmiş ve şöyle denmiştir: *"Sizi Allah'ı zikretmekten alıkoyan her oyun kumardır."* Abdullah b. Mes'ud dedi ki: *"O haksız yere nasip çıkaran yazılı zarlardan sakının, çünkü onlarla oynamak kumardandır (bir rivayette de acem kumarıdır.)"* Abdullah İbn Mesud'dan, Hz. Muhammed: *"Şu işlenmiş iki şemikten, yani zardan, son derece uzak durmanızı tavsiye ederim. Zira bunlar acem kumarıdır."*[15] Büreyde'den yapılan rivayette, Hz. Muhammed şöyle buyurmuştur: *"Kim nerdeşir (iki zarla pulların oynandığı oyun, tavla) oynarsa, elini domuz etine ve yağına bulaştırmış gibi olur."*[16]

---

12 KARAMAN, ÖZEK vd., *Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, s. 122.

13 TEMİZ, Kemal, *İslâm'da Kumar Yasağı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2010, s. 30.

14 YILDIRIM, Celal, *Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri*, C. 6, Konya, Uysal Kitabevi, 1993, s. 241.

15 ERTÜRK, İrfan, *İslam Hukuku Açısından Şans Oyunları ve Piyango*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2008, s. 21-22.

16 YILDIRIM, Celal, *Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri*, C. 6, Konya, Uysal Kitabevi, 1993, s. 241.

Hadislerde kumar yasağı altında değerlendirilen hususlardan birisi de müsabakalardaki kumardır. Ebu Hüreyre'den rivayet edildiğine göre Hz. Muhammed şöyle buyurmuştur: "*Kim önüne geçeceğinden emin olmadığı halde bir atı (yarışacak) iki atın arasına koyar (ve böylece üç at arasında koşu yarışması yapılırsa), bu yarışma kumar değildir. Kim de önüne geçeceğinden emin olduğu halde bir atı (yarışacak) iki atın arasına koyarsa, bu yarışma kumardır.*"[17]

İçki ve kumarın yasaklanmasında takip edilen yol, zamana yayma şeklinde olup aniden meydana gelen bir olay değildi. Psikolojik etkileri, gelenek ve alışkanlıklar açısından olumsuzlukları ve ekonomik yönden zararı bulunan bu köklü sosyal hastalığın tedavisinde, tedrici bir yaklaşım söz konusu olmuştur. Gönüller ve zihinler, içki ve kumar yasağı ile ilgili olarak öncelikle uyarılmış ve son olarak kesin bir yasaklama getirilmiştir.[18]

İslam hukukçuları kumarın haram oluşu üzerinde kural olarak ittifak etmektedirler. Ayrıca ayet ve hadislerin bu kesin tavrını hukuki kalıpta ifade etmeye ve konuya normatif bir açıklama getirmeye çalışmışlardır.

Kuran'da zina ve hırsızlık gibi bazı suçlar için ceza konulmuş ancak içki ve kumar gibi günahlara muayyen bir ceza konmamıştır.[19] Fıkıh literatüründe kumar; genel ahlakın ve sosyal düzenin korunması, münker ve haram bir işin toplumda yayılmasının önlenmesi kapsamında ele alınmıştır. Kumar oynama, şahitliğin kabulünü engelleyen ve kamu düzenini ihlal ettiği için iktidar sahipleri tarafından önlem alınması ve ayrıca engellenmesi gereken kötü bir davranış olarak görülmüştür. Kişinin ve toplumun adalet vasfını zedeleyen kumar, fıkıhçılar tarafından ta'zîr cezasını gerektiren bir suç sayılmıştır.[20]

---

17 TEMİZ, *İslâm'da Kumar Yasağı*, s. 32.

18 OSAL, Tahir, *Alfabetik Sıraya Göre Kur'an-ı Kerim'de Emir ve Nehiyler*, C. 2, Diyarbakır, Seyda Kitabevi, 2013, s. 318-319.

19 ÜNAL, "... Bu Çerçevede Değerlendirilmesi", s. 257.

20 BARDAKOĞLU, "Kumar", s. 365.

İslam ceza hukukuna göre, haram kılınmış olan ve büyük günahlardan sayılan kumar suçu ta'zîr[21] cezası başlığı altında toplanmıştır. Ayet ve hadislerde kumardan başka farz ibadetleri terk etmek, anne-baba ve komşuların haklarını gözetmemek, büyüyle uğraşmak, yalancı şahitlik yapmak, öksüz-yetim malı yemek, rüşvet, fuhuş, savaş meydanından kaçmak gibi büyük günahlar arasında sayılan fiiller, ta'zîr cezası verilebilecek suçlar kapsamında değerlendirilmektedir.[22] Ta'zîr cezası gerektiren suçlar, Kuran ve sünnet tarafından yasaklanmakla beraber cezası kesin olarak belirlenmeyen fiillerdir. Dinin hoş karşılamadığı ve zamanla siyasi otoriteler tarafından da tasvip edilmeyerek suç kapsamına alınan ve cezanın siyasi erk tarafından tayin edildiği suçlardır.[23]

İslam, had, kısas ve diyet suçlarının hepsini zikrettiği halde ta'zîr suçlarının tamamını belirtmediği gibi bir sınır da tayin etmemiştir. Bu

---

21 *Ta'zîr, fıkıhta had suçları ve cinayetlerdeki gibi belirli cezası bulunmayan suçlara verilecek, miktarı ve uygulanması yöneticiye veya hâkime bırakılmış cezaları ifade eder. Bu cezalar Allah hakları ve kul haklarının korunmasını amaçlar; kötülüklerin yaygınlaşmasını, bireylere ve topluma zarar vermesini önleyici, suç işleyenleri te'dib ve ıslah edici özellikler taşır. Ta'zîr cezasını gerektiren suçlar şer'an mâsiyet (İslam Hukukunda kesin olarak yasaklanan fiiller) kabul edildiği bilinen, ancak karşılığında belli bir ceza konulmayan fiillerden meydana gelir. Ta'zîr cezasının bir organı sakatlama ve itlâf içeremeyeceği konusunda görüş birliği bulunduğu gibi fakihler suçlunun akıl, namus ve haysiyetini zedeleyici cezalara da karşı çıkmıştır. İşkence, uzun süreli hapis gibi ceza ve uygulamalar adalet ve ahlâk duygusunu zedelediği, insan haysiyetine uymadığı ve çoğunlukla fesadı ve suçluluğu yaygınlaştırdığı için ta'zîr cezası kapsamında yer almamıştır. Kural olarak ta'zîr cezasını içtihat ehliyetine sahip devlet başkanı ile yargılamada ona niyabet eden kadılar takdir edebilir. Doktrinde bu cezanın takdiri genellikle kadılara bırakılmış olsa da uygulamada kadıların yanı sıra çeşitli seviyelerden yöneticilerin ve muhtesiplerin de bu yetkiyi kullandıklarına dair örnekler bulunmaktadır. Önceki İslâm devletlerinden farklı olarak Osmanlılar'da ta'zîr cezalarının çoğunluğu kanunnâmeler yoluyla belirlenmiş ve yalnızca sınırlı sayıda suçun cezası kadıların ve alt seviyeden yöneticilerin takdirine bırakılmıştır. Ta'zîr cezasının şekil ve miktarının belirlenmesinde suçun türü ve büyüklüğü, suçlunun hali ve yol açtığı zararla suçun işlenmesine etki eden unsurlar dikkate alınır. Bu sebeple ta'zîr toplumun âdetlerine ve zamanın şartlarına göre değişiklik arz edebilir.* BAŞOĞLU, Tuncay, "Ta'zîr", *TDVİA*, C. 40, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011, s. 199-200.

22 BAŞOĞLU, "Ta'zîr", s. 199.

23 CİN, Halil, AKYILMAZ, Gül, *Türk Hukuk Tarihi,* Konya, Sayram Yayınları, 2011, s. 228-229.

konuda ulu'l-emre yani siyasi otoriteye yetki verilmiştir. Yöneticilere toplumun huzur ve güvenliğini sağlama noktasında kamu yararı veya kamu güvenliği için zararlı gördüklerini yasaklama yetkisi, sevk ve idare için kurallar koyma, bu kurallara aykırı hareket edenlere ceza verme salahiyeti verilmiştir.[24]

Her ne kadar ta'zîr cezasının takdiri, devlete ve hâkimlere bırakılmışsa da ta'zîrin çeşitleri ve azami hadleri tespit edilmiştir. Bu kapsamda değerlendirilen suçlara verilen cezalar kırbaç, hapis, sözlü ihtar ve tevbihtir. İslam fıkhında bununla ilgili temel prensiplerden biri en az had miktarına ulaşılmamasıdır. Fakat en az had miktarının ne kadar olacağı üzerinde, âlimler arasında mutabakat yoktur. Ebu Hanife'ye göre en az had kırk kırbaçken, Ebu Yusuf'a göre asgari had seksen kırbaç olup azami ta'zîr de yetmiş beş kırbaçtır. Ahmed b. Hanbel'e göre mücrime azami on kırbaç vurulurken; İmam Malik'e göre toplumsal düzeninin tesisi, suç fiillerinin önlenmesi için ne kadar ceza gerektirirse o kadar ceza verilir; buna ölüm cezası da dâhildir.[25] Buradan anlaşılacağı üzere suç olarak tavsif edilen kumara verilen ceza kırbaçtır. Ancak bunun ne kadar olduğu fakihler arasında ihtilaflıdır.

B. Osmanlı Hukukunda Kumar

Egemen devletlerin iktidar unsurlarından birisi de suçluları cezalandırma salahiyetidir. Hem içeride hem de dışarıda asayişin ve emniyetin sağlanması, devlet gücünü kullananlara ait olduğu için, suçluları cezalandırma vazife ve salahiyeti de devlet erkini kullananlara aittir. İslam hukukunda kendiliğinden ihkâk-ı hakka cevaz verilmemiştir.[26]

Osmanlı Devleti, hukukun diğer alanlarında olduğu gibi ceza hukuku alanında da çoğunlukla İslam hukukunun prensiplerini esas almıştır. Bunun yanı sıra İslam ceza hukukundaki boşluğun büyük bir

24 UDEH, Abdulkadir, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk,* C. 1, çev. Ruhi Özcan, Ali Şafak, Ankara, Rehber Yayınları, s. 125.

25 KARAMAN, Hayreddin, *Mukayeseli İslam Hukuku,* İstanbul, İrfan Yayınevi, 1974, s. 146.

26 EKİNCİ, Ekrem Buğra, *Osmanlı Hukuku*, İstanbul, Arı Sanat Yayınevi, 2008, s. 329.

kısmı siyasi otorite tarafından doldurulmuştur. Devlet başkanına ceza hukukunda çok geniş bir alan bırakılmış ve çıkarılan kanunnamelerle örfi hukuk düzenlemeleri söz konusu olmuştur.[27] Burada kastedilen örfi hukuk, örf ve âdet hukuku anlamında olmayıp padişah-devlet tarafından konulan bir nevi seküler karakterli hukuktur[28].

Şer'i hukukta şeyhülislamların fetvalarında kâğıt oyunlarının karşılığı olarak ta'zîr cezası uygun bulmuştur.[29] Bir başka ta'zîr tanımında; *"had ve kısas cezaları gerektirmeyen, Allah'a veya kişiye karşı işlenen suçlarda miktarı önceden tespit edilmemiş"*, ceza takdiri siyasi otoriteye bırakılmış cezalara denir.[30]

Osmanlı Devleti'nde örfi hukuk uygulamalarının en yaygın olduğu alan olan ceza hukukunda, genel ve özel şartlar göz önünde bulundurularak kanunnameler oluşturulurdu. Tanzimat öncesi döneme ait olan kanunnamelerde ceza hukuku ile ilgili bölümlerde gri alanları en aza indirgemek için ta'zîr cezaları bir bir sayılarak kayıt altına alınmıştır. Tanzimat dönemine kadar ta'zîr cezaları, genellikle padişahların farklı dönemlerde yayınladıkları kanunnamelerin içinde yer almıştır.[31]

Had ve kısas suçlarının dışında kalan çok geniş bir alanın ta'zîr grubunda yer alması devlet başkanına, geniş bir hareket alanı vermiştir. Osmanlı Devleti'nde ceza hukuku sisteminin uygulayıcısı olan kadıya ise bu geniş alanın çok cüzi bir kısmı bırakılmıştır.[32]

Ta'zîr cezalarını büyük oranda düzenleyen kanunnameler, Osmanlı döneminde genel olarak belirli bir konuya dair hukuki maddeleri içeren padişah hükmünü ifade eder. Aynı zamanda devletin sağlıklı bir

27 AYDIN, M. Akif, *Türk Hukuk Tarihi,* İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım, 2012, s. 204.

28 AYDIN, M. Akif, "Ceza", *TDVİA,* c.7, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s. 478.

29 *"Kefere taifesine mahsus olup 'pata' dedikleri kâğıdı oynayan Zeyd ile Amr'a ne lazım olur? El-Cevap: Ta'zîr ile zecr olur."* Ketebehû Yahya el-merhum. (Nûru'l-Fetava). DEMİRTAŞ, H.Necâti, *Açıklamalı Osmanlı Fetvaları 2,* İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, 2012, s. 604.

30 YAKUT, Esra, *Osmanlı Hukukunda Tazir Cezaları,* Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2015, s. 25.

31 CİN, AKYILMAZ, *Türk Hukuk Tarihi,* s. 280.

32 AYDIN, *Türk Hukuk Tarihi,* s. 208.

şekilde işlemesi için gerekli olan kamu hukuku, devlet teşkilatı, idare, vergi, ceza hukuku ve hisbe alanlarını da kapsamaktaydı[33].

Kalpazanlık, sahte berat ve ferman tanzimi, kız ve kadın kaçırma, ırza geçme, fuhuş, yankesicilik, meskene tecavüz, kundakçılık, görevi kötüye kullanma, vazifesini layıkıyla yapmama, bulunmuş malı sahiplenme gibi suçlara karşı takınılacak hukuki tutum kanunnamelerle düzenlenmiştir. Bu şekilde düzenlenen ve yukarıda bahsedilen suçlara; ta'zîr cezası olarak, bazı dönemlerde farklılık göstermekle birlikte ölüm, hapis, çeşitli para cezaları, küreğe mahkûm etme, yüzü karalama, dağlama, sakal kesme, belli organları kesme, kalebentlik ve sürgün cezaları verilmekteydi. Kanunnamelerde belirtilen bu cezalar içerisinde en çok para cezası uygulanmaktaydı.[34] Fatih, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman ve IV. Mehmet dönemlerinde bazı fiillerin ta'zîr derecelerini ve birtakım cezai hükümlerini kapsayan kanunnameler yayınlanmış ancak cezaların kanuniliği ilkesi Osmanlı ceza hukukunda tam anlamıyla yerleşmediği için ta'zîr cezalarının hangilerinin ne gibi fiillerden dolayı ne derecede uygulanacağı çok defa tayin edilmemişti.[35]

Bu genel kanunnamelerde kumar ile ilgili bir düzenleme ile karşılaşılmamıştır. Bununla beraber, Tanzimat öncesi dönemde kumar suçu ile ilgili olarak farklı ceza uygulamalarının olduğu görülmektedir.

Cezanın takdirinde dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik şartlarının göz önünde bulundurulduğunu, kürek cezası üzerinden gözlemleyebilmekteyiz. "*Adam öldürme, eşkıyalık, hırsızlık, fuhuş ile uğraşmak, sahtekârlık, kalpazanlık, kumarbazlık, fermanlara itaatsizlik, tuğra taklit etmek, ticari işlerde sahtekârlık yapmak, kadılara ve idarecilere kanunsuz tekliflerde bulunmak gibi suçlara karışan ve bunları işleyen*

33 İNALCIK, Hali, "Kanunnâme", *TDVİA,* C. 24, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, s.333-334. Kanunnameler için bkz. AKGÜNDÜZ, *Ahmet, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuk Tahlilleri,* C. 1-11, İstanbul.

34 AYDIN, *Türk Hukuk Tarihi,* s. 208.

35 TANER, Tahir, "Tanzimat Devrinde Ceza Hukuku", *Tanzimat,* C. 1, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1999, s. 222.

kişilerin kürek cezası[36] *ile cezalandırılmaları uygun görülmüştür."*[37] Bunlardan başka dini mahiyet taşıyan suçlar olarak nitelendirilen kumar, riba, irtidat ve sarhoşluk da kürek cezasını gerektirmekteydi.[38] Nitekim Kanuni'nin son dönemlerine ait bir takım verilerde kumar suçu işleyen kumarbazlara kürek cezası verildiği görülmektedir. *"Ber mûceb-i tezkîre-i za'im-i İstanbul, Fi 29 Şevval sene 971 (M. 1564). (Rodos'a varup gelmek için virilen mücrimlerdür.) Abdi b. Hasan: Kumarbazdur...küreğe verildi."*[39]

Yine Kanuni döneminde kumar suçunu işleyen kişi için farklı bir ceza müeyyidesi uygulanmıştır. Kumar oynayan kişi önce sürgüne gönderilmiş ancak avdetinde aynı suçu tekrardan işleyince küreğe konulmuştur. *"Ber mûceb-i tezkire-i za'im-i İstanbul, el-vâkı' fi 29 Şevval sene 972 (M. 1565). Süleyman b. Sefer: Mezkûr kumarbaz olup, bir def'a şehirden sürülüp, giru gelüp kumar oynadığı ecilden küreğe virildi."*[40]

---

36 "*Osmanlı donanmasının büyümesi, harp zamanlarında artan yeni gemi yapma ve bunların mürettebatını karşılama ihtiyacı, çok geniş bir kürekçi mürettebatının bulundurulmasını zorunlu kılmıştır. Gönüllü olarak yeterli sayıda insan seferber edilemediği ve harp esirleriyle diğer kölelerin tedarik kaynağı yetersiz kaldığı zaman, suçlular ve suçlu olduğu iddia edilenler, bu gerekli insan gücünün önemli bir kaynağı haline geldi. Kürek mahkûmiyeti XVI. yüzyıldan itibaren çok yaygın bir ceza türü oldu.*" HEYD, Uriel, "Eski Osmanlı Ceza Hukukunda Kanun ve Şeriat", *Türk Hukuk ve Kültür Tarihi Üzerine Makaleler,* çev. Selahaddin Eroğlu, Der. Ferhat Koca, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2014, s. 70-71.

37 YAKUT, Esra, "Tanzimat Dönemi'ne Kadar Osmanlı Hukuku'nda Taziri Gerektiren Suçlar ve Cezaları", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları,* S. 2, İstanbul, 2006, s. 36.

38 KIRLI, Hacer, *Kürek Cezası ve Osmanlı Uygulaması (966-981/15581574),* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015, s. 39

39 İPŞİRLİ, Mehmet, "XVI. Asrın İkinci Yarısında Kürek Cezası ile İlgili Hükümler", *http://www.academia.edu/8399734/_608_XVI.ASRIN_IKINCI_YARISINDA_KUREK_CEZASI_ILE_ILGILI_HUKUMLER_PROF._MEHMET_IPSIRLI,* s. 235. Erişim Tarihi: 29.04.2017.

40 İPŞİRLİ, "... Kürek Cezası ile İlgili Hükümler", s. 242.

Kürek cezası dışında kumar oynayanlara verilen cezalardan birisi de kalebentliktir.[41] 1791 tarihinde, İstanbul'da içki içip kumar oynayanların Seddü'l-bahir Kalesi'ne kalebent olarak gönderilmelerine karar verilmiştir.[42]

Bu arada cezanın tatbiki konusunda aynı vakada farklı cezai müeyyideler uygulanabilmekteydi. Galata'daki bir vakada (1795 tarihli) üç kumarbaz yakalanmış ve bunlardan ikisi kürek cezasına çarptırılırken diğeri Rodos adasına kalebent olarak gönderilmiştir. Kürek cezasına çarptırılanlar muhtemelen gayrimüslimken kalebent cezasına çarptırılan ise isimden yola çıkarak kuvvetle muhtemel Müslümandı. Burada aynı suça farklı cezaların verildiği görülmektedir.[43]

Karşılaştırma yapmak için dünya üzerindeki farklı tarihyazımlarına da bakmak gerekir. Dünya tarihinde devletler nezdinde şans oyunları ve kumara karşı hukuki alanda farklı yaklaşımlar vardır. İngiltere ve Amerika'da kumar ve şans oyunlarına karşı ahlaki ve yasaklayıcı bir tutum takınılırken Avustralya'da, özellikle Avrupalı yerleşimcilerden itibaren nispeten daha liberal bir tutum sergilenmiştir. Avustralya'nın liberal ve eşitlikçi bir kumar kültürüne sahip olduğu görüşü, Avustralya'da kumar üzerine araştırma yapanlar için ortodoks bir görüş haline gelmiştir. Avustralya'da popüler kültürün bir bileşeni olarak tanımlanan kumar, devletin önemli gelir kaynakları arasında yer alan ekono-

41 "*Hapis ve sürgün cezasına çarptırılan suçlulara hapis cezaları, devletçe belirlenen kalelerde çektirilir. Tanzimat'tan önce de uygulanan bu ceza şekli Tanzimat'tan sonraki ceza kanunlarında da görülmektedir.*" AKGÜNDÜZ, Ahmet, "Kanunnamelerdeki Ceza Hukuku Hükümleri ve Şer'i Tahlilleri", *http://www.islamiarastirmalar.com/upload/pdf/e12ac68cad8de54.pdf*, s. 11. Erişim Tarihi: 30.04.2017.

42 *"İstanbul'da Şişeciler Hânı'nda sâkin Ömer ve Ahmed ve Mustafa nâm çukadarlar ile Emin nâm enderûn ağası kendü hâllerinde olmayub memnû'atdan olan müskirât ile müskire oldukları hâlde mûceb-i töhmet olan kumâr bahsiyle dahî iştigâl eyledikleri ve beynlerinde nizâ zuhûruyla merkûmlar ahz ve habs olunmuş oldukları bâ-takrîr inhâ olmağla merkûmların te'dibleriyle aherleri terhib olunmak lâzimeden olmakdan nâşî çavuş mübâşeretiyle Seddü'l-bahir Kal'ası'na kal'abend olunmaları ... ile li-ecli't-te'dîb Seddü'l-bahir Kal'ası'na irsâl ve tesyîre mübâderet eyleyesin ... Fî evâhir-i L (Şevvâl) sene 205."* BAYTİMUR, Suha Oğuz, *25 Numaralı Kal'abend Defteri (H. 1205/M. 1790-1791)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2005, s. 207-208.

43 BOA, C.ZB, Dosya No: 28, Gömlek No: 1386. (H. 21.S.1210 / M. 06.09.1795).

mik bir değer vasfına da sahiptir.[44] Her ne kadar oyunlara ve kumara karşı diğer ülkelere göre liberal bir politika söz konusu ise de bu her dönem geçerli değildir. Zira 19. yüzyılın sonuna kadar kumar ve bahis konusunda muhafazakâr ve kısıtlayıcı bir politika takip edilmiştir. 19. yüzyılın sonlarından itibaren toplumsal zeminde gelişen eğlence, oyun, bahis ve kumar konusu kendi gerçekliğini siyasal erke dayatmıştır. Devlet, ısrarlı bir şekilde kendisini dayatan bu toplumsal gerçeklik karşısında direnememiştir. 20. yüzyılın başında Avustralya'da siyasi erk, kumarı tanımlama, sınıflandırma ve düzenleme misyonu üstlenmiştir.[45]

Fransa'da, Devrim sırasında güç ve beceri oyunlarına cevaz verilmişse de diğer şans oyunları yasaklanmıştır. Para kaybedenlerin paralarını geri kazanmalarına izin verilmiştir. Oyun evlerinin yöneticileri, temsilcileri ve bekçileri para ve hapis cezası ile cezalandırıldıkları gibi bir takım haklardan da mahrum bırakılabilmekteydi.[46]

Prusya kanunlarına göre devlet tarafından ruhsatlandırılmadığı sürece tüm şans oyunları yasaktır. Kumar veya bahis oynamak için verilen borçlar, kazanılan veya kaybedilen paralar dava konusu olamazdı. Oyun evleri sahipleri ve kumarbazlar hapis cezası ile cezalandırılabilmekteydi.[47]

İtalya'daki sefaleti neden gösteren konsey 1506'da zar ve oyun kartları satışını, kumarı yasaklamıştır. Bu yasaklama, kumarı yok etmeye yetmedi. Venedik'te kumar oynanmaya devam edildi. 1774'te Ridotto olarak bilinen büyük bir kumarhanenin kapatılması emri çıkarılmıştır.[48]

---

44 *Australian Gambling Comparative History and Analysis*, Project Report, Prepared by Australian Institute for Gambling Research University of Western Sydney Macarthur, Melbourne, 1999, s. i, 4-5.

45 *Australian Gambling Comparative History and Analysis*, Project Report, Prepared by Australian Institute for Gambling Research University of Western Sydney Macarthur, Melbourne, 1999, s. 12-14.

46 STEINMETZ, Andrew, *The Gaming Table: Its Votaries and Victims*, Vol. 1 (of 2), London, 1870, p. 413-414.

47 STEINMETZ, Andrew, *The Gaming Table: Its Votaries and Victims*, Vol. 1 (of 2), London, 1870, p. 414-415.

48 FRANCE, Clemens J., "The Gambling Impulse", *The American Journal of Psychology*, Vol. 13, No: 3, Jul., 1902, University of Illinois Press, p. 370.

Avusturya'da kumarda kazanan ya da kaybedene dava hakkı verilmemiştir. Devlet tarafından izin verilmemiş olan tüm şans oyunları yasaklanmıştır. Oyundaki hileler, sebep olduğu miktara göre hapisle cezalandırılabilmekteydi. Evlerin yasadışı oyunlar için kullanılması ağır para cezasına neden olmaktaydı.[49]

İngiltere'de kumarın ya da oyunların bazı çeşitlerini oynamak yasak olup ağır cezalar gerektirmekteydi. II. Charles döneminde (1660-1685), çıkarılan kanunla kumar oynama alışkanlığı kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Bu kanunla bir kişi oyun veya bahiste yüz pounddan daha fazla kaybederse ödemek zorunda değildi[50].

Tanzimat dönemi, Osmanlı Devleti'nde geleneksel devlet yapılanmasının büyük oranda değişime uğradığı bir dönem olmuştur. Devletin değişen, gelişen ve karmaşıklaşan dünya sisteminde ayakta kalabilmesi için iç ve dış sebeplere bağlı olarak hayata geçirmiş olduğu yeniliklerin, yasal ve hukuksal altyapısının ihtiyaçlara göre yeniden dizayn edilmesi gerekmekteydi. Bu süreçte yapılan yenilikler zaman zaman süreklilik, zaman zaman da kopuş göstermekteydi. Devletin yeniden teşkilatlandırılması sürecinde diğer alanlarda olduğu gibi hukuk alanında da köklü değişiklikler yapılmıştır.

Tanzimat rejimi, modern devletin üç temel unsuru olan yasama, yürütme ve yargı erkleri arasındaki ilişkilerden doğan sorunları çözmeyi üstlenmişti. Yeni kanunlar yapma ihtiyacı yalnız siyasi ve yönetimsel reformların sorunu değil, Batı uygarlığı ile derinleşen ilişkileri kurallara bağlama sorunudur. Çağdaşlaşmanın en önemli yönlerinden birini kanunlaştırma hareketleri oluşturmuştur. Bu husus Osmanlı modernleşmesinin de özünü oluşturacaktır. Osmanlı örfi hukukunun ve şer'i hukukunun kaynakalarından alınanlarla Avrupa hukukundan iktibas edilenlerin yoğrulmasıyla kanun oluşturulması İslam tarihinde ilk kez Tanzimatla olmuştur.[51]

---

49 STEINMETZ, Andrew, *The Gaming Table: Its Votaries and Victims*, Vol. 1 (of 2), London, 1870, p. 415.

50 STEINMETZ, Andrew, *The Gaming Table: Its Votaries and Victims*, Vol. 1 (of 2), London, 1870, p. 418-419.

51 BERKES, Niyazi, *Türkiyede Çağdaşlaşma*, Yayına Hazırlayan: Ahmet Kuyaş, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2002, s.220-221.

Yüzyıllardan beri uygulanagelen şer'i ve örfi hukukun bir anda terki söz konusu olmamakla birlikte Tanzimat döneminden başlayarak zamanla artan bir şekilde ceza kanunlarında laik hükümlere daha çok yer verilmiştir.[52] Tanzimat ile birlikte hukukun önemli bir bölümünü oluşturan ceza hukuku alanında kanunlaştırma hareketleri olmuş 1840, 1851 ve 1858 tarihlerinde üç farklı ceza kanunu oluşturulmuştur.

Tanzimat Fermanı'nın ilanından kısa bir süre sonra hazırlanan ceza kanunu, Fransız hukukundan etkilenmiş olmakla beraber esas itibariyle öz olarak şer'i ceza hukuku çerçevesinde kalıyordu. Ancak kanun önünde bütün Osmanlı tebaasının eşit olduğu ifadesinin vurgulanması ve bu işle görevlendirilmiş bir kurul tarafından hazırlanıp ilan edilmesi önemli bir eşiktir.[53] 1840'taki Ceza Kanunnamesi, şer'i hukuk ve örfi hukuk esaslı klasik örgütlenmelerden ayrılışın ilk örneği olup geleneksel Osmanlı hukukunun farklı özellikleriyle çağdaşlaşması yolunda önemli bir adımdır. Tanzimat'ın karakteristik yapılarından olan düalist özellik bu kanunun ruhuna işlemiştir. Bir yandan Batı hukukundaki normlara dayanarak laik bir zemin oluşturulurken bir yandan da şer'i kanunlara yer verilerek geleneksel düzene vurgu yapılmıştır.[54]

Kanunun şekli yapısı, fasıllar ve maddeler halinde olmakla birlikte tarz olarak Osmanlı kanunlarının izlerini taşımaktadır. Kısastan bahsederken had suçlarına yer vermemiştir. Ceza takdiri noktasında hâkimlere alan bırakılmamıştır. Çünkü suçlar için tayin edilen cezalar sabit olup aşağı ve yukarı sınır konulmamıştır. Memurların suiistimalleri ve keyfi muamelerine özellikle vurgu yapılmış, bu alanda ayrıntılı düzenlemelere gidilmiştir.[55]

---

52 TANER, Tahir, "Tanzimat Devrinde Ceza Hukuku", *Tanzimat*, C. 1, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1999, s. 226.

53 LEWIS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Metin Kıratlı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000, s.109-110.

54 OKUMUŞ, Ejder, CİHAN, Ahmet, AVCI, Mustafa, Osmanlı Devleti'nde Eğitim, Hukuk ve Modernleşme, İstanbul, Özgü Yayınları, 2006, s.276-277.

55 AKGÜNDÜZ, Said Nuri, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku Uygulaması*, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2017, s. 80. ŞENTOP, Mustafa, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku: Kanunlar-Tadiller-Layihalar-Uygulama*, İstanbul, Yaylacık Matbaası, 2004, s. 32.

Bir mukaddime, on üç fasıl ve bir hatimeden oluşan 1840 tarihli ceza kanunu[56] aceleye getirilmiş gibidir. Yürürlüğe girmesiyle birlikte kalpazanlık, sahtekârlık, dolandırıcılık, iflas, kundakçılık, yalan yere şahitlik, yalan yere yemin, emniyeti suiistimal,[57] kumar gibi cürümlere ceza tayin edilmemiştir.

Ceza kanunnamesinde (1840 tarihli) kumarbazlar ile ilgili bir düzenleme bulunmaması, kumarla ve kumarbazlarla mücadele noktasında belirsizliklere neden olmuştur. Bu belirsizliğe karşı Meclis-i Vala'nın bir mazbatasında kumarbazlara karşı yapılacak işlemlerin yasal dayanağı, ceza kanunundan sonra yayınlanan bir irade zeyli ve ferman ile gerçekleşmiştir. Bu mazbataya göre kumar suçu, ta'zîr cezasını gerektirmektedir. Burada suçlulara karşı takınılacak tutum detaylı bir şekilde tarif edilmiştir. Ayrıca icraya yetkili birimlerin kim olduğu tespit edilmiştir. Buna göre; "Kumarbazlara Değnek Darbı" maddesinde suçlunun, yetmiş dokuz adede kadar değnek darbıyla cezalandırılabileceği ifade edilmiştir. Eğer aynı suç, üç defa aynı kişi tarafından tekrarlanırsa aynı cezanın verilmesi öngörülmüştür. Bundan sonrasında ise aynı suçun tekrarı, suçta ısrar anlamına geleceğinden nedamet ve tövbe hâsıl oluncaya kadar suçlu, Dersaadet'te ise kürek, taşrada ise prangaya vaz' olunması gerektiği ifade edilmiştir.[58] Osmanlı tebaası için uygulanacak cezalar tespit edilmişken, kumar mahallinde Osmanlı

56 GÖKCEN, Ahmet, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1987, s. 126-139. AKGÜNDÜZ, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku Uygulaması,* s.79-81. Ayrıca bkz. ÜÇOK, Coşkun, MUMCU, Ahmet, BOZKURT, Gülnihal, *Türk Hukuk Tarihi,* Ankara, Turhan Kitabevi, 2011, s. 343-344.

57 ŞENTOP, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku: Kanunlar-Tadiller-Layihalar-Uygulama,* s. 31.

58 BOA, A.MKT.MVL, Dosya No: 6, Gömlek No: 73. (H. 22.1.1259 / M.22.02.1843). Arşivdeki konu özeti kısmında tarih bölümünde belge tarihi her ne kadar H. 22 Muharrem1264 olarak gösterilmekte ise de belge içerisinde H. 22 Muharrem 1259 tarihi verilmektedir. BOA, İ.MVL., Dosya No: 115, Gömlek No: 2746. (H. 01.Ra.1264 / M. 06.02.1848).

tebaasından olmayıp kumar oynayan yabancılar ile ilgili olarak uygulanacak ceza kesin olarak belirtilmemiştir.[59]

Her ne kadar kumarbazların ve benzer niteliğe sahip suçluların değnek darbı ile cezalandırılması gerektiği ifade edilmişse de bunu yaparken işkenceye varacak uygulamalardan uzak kalınması gerektiği de belirtilmiştir. Belirtilen cezaların uygulanmasında keyfiliğe kaçılması, kumarbaz ve diğer suçluların falakaya yatırılıp değnek ile cezalandırılması merkezin taşraya uyarılarda bulunmasına neden olmuştur.[60]

Yapılan uyarıların etkili olduğu görülmektedir. Mesela Amasya İdare Meclisi'nden merkeze gönderilen mazbatada belirtilen uyarıların dikkate alınacağı ifade edilmiş ve ceza uygulamasının nasıl olacağı detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Buna göre; *"...zükûr ve inâsdan o makûle töhmet ile müttehem olan eşhâs eğer zükûrdan ise ayak üzerinde durduğu ve inâsdan ise oturduğu halde budaksız değnek ile baş ve karın ve yüz ve göğüs ve avret yerinden mâ'adâ her yerine tatbîk*

---

59 *"...artık bunun üzerine halât-ı memnû' ve mekrûheye ictisârları ısrâr demek olacağı cihetiyle o misilluler tebaadan olduğu halde bu mâdde hakkında cezânâme-i hümâyûn ahkâmına tatbîkan icâbına göre haps ve nefy olunarak tedip kılınacağı suretinin zaptiye canibine bildirilmiş bu misillü mahallerde ecnebiden kumar oynayan görüldüğü surette nizâmât-ı mülkiyeyi ifsâd demek olacağı .... onların dahi men' ve ref'i iktizâ edeceğine binâen iktizâsına göre nezâret olunması hususunun polis taratîna tebeyyün kılınması maddesinin başkaca devletlu kapudan paşa hazretlerine sipariş ve iş'ar olunması ve keyfiyetin ta'birât-ı münâsip ile Takvîm-i Vekâyi' dahi derciyle ilan kılınmış sûretleri Meclis-i Vala'da tezekkür kılınmış ve nezaret-i celile-i hariciye ile dahi muhabere olunmuş ..."* BOA, İ.MVL., Dosya No: 115, Gömlek No: 2746. (H. 01.Ra.1264 / M. 06.02.1848).

60 *"Bila-sübût-ı şer'î zinâ töhmetiyle mücerred mazanne-i su-i olan bazı nisvan ve genç çocuklara sarkıntılık ve bazı esvak ve mahallerde de ta'arruzât olup şuna ve buna müdahale eyleyerek bir ber-neyh-i şer'-i aden-i sübûtu cihetiyle hadd-ı şer'i lazım gelmeyen sekrâne ve i'lâmâtıyla tutulan kumarbazlara ve esnaftan dirhemi noksan olanlar ve narhdan ziyâdeye füruht edenin mesağ-ı şer'i olduğu üzere değnek darbıyla ta'zîr olunması hususu müteallik buyurulan irade-i seniyye-i hazret-i şahane iktizâsından bulunduğu eğerçi rû-nüma ise de darb-ı değnek mâddesine ekser mahalde dikkat olunmayarak ve tecahül ile mugayir-i şer'-i şerif hal ve hareket vuku gelmekte olduğuna ve sârik misillü eşhasa darb-ı değnek olunması külliyen memnu' olduğu müttehem eşhasın dahi arkası üzerine yatırılıp falaka ile değnek darb olunması şer'an ve külliyen memnu' bulunduğuna..."*. BOA, C.ADL, Dosya No: 35, Gömlek No: 2081. (H. 13.S.1261 / M. 21.02.1845). BOA, C.ADL, Dosya No: 43, Gömlek No: 2623. (H. 09.S.1261 / M. 08.02.1845).

olarak ve memurin olan kimesne değneği baş. hizasından kaldırarak ber-vech-i itidâl eşhâs-ı müttehemin derece-i cünhâsına göre hapishane önünde üç adetten otuz dokuz ve nihayet yetmiş beş ve nihayetü'n-nihaye yetmiş dokuz adede kadar değnek darbıyla te'dib olunması ve zinhâr hilaf-ı şer'i mugayir..." şeklinde anlatılmıştır.[61]

1840 tarihli ceza kanunundaki eksikleri gidermek amacıyla 1851'de hazırlanan ceza kanunu bir öncekine göre daha etraflı olmasına rağmen şekil ve yazılış bakımından hemen hemen aynıdır.[62] Bazı maddelerin değiştirilmeden muhafaza edildiği görülmektedir. Bu kanuna, 1840 tarihli ceza kanununda olmayan bazı suç ve cezalar eklenmiştir. Hataen katl, katle muavenet, kız kaçırmak, evrak-ı resmiye ve adiyede sahtekârlık, kalpazanlık, kalp sürücülüğü, sarkıntılıkla beraber sarhoşluk, nara atarak edepsizlik, kumar gibi suçlar ve cezalar tanımlanmış ve eklenmiştir.[63]

Meclis-i Vala tarafından ifade edilen ve yukarıda bahsettiğimiz ceza uygulaması yeni yapılan ceza kanununda aynen kabul edilmiştir. 1851 tarihli Kanun-ı Cedid olarak adlandırılan ceza kanununda kumarbazlar ile ilgili düzenleme yapılmıştır. İkinci faslın beşinci maddesine göre; *"Bazı esvâk ve mahall-i sairede şuna buna sarkıntılık eden sekrânın ber-nehc-i şer'i lede's-sübût hadd-ı şer'îsi icrâ olunup fakat nârazen olan edepsizler ve alâmetiyle tutulan kumarbazlara dahi cünhâlarına göre mesağ-ı şer'i olduğu veçhile öldüresiye olmayarak kaimen üçten nihayeten nihaye yetmiş dokuz adede kadar değnek darbıyla ta'zîr kılına. Ve bu suredde bulunan edepsiz ve kumarbazların bir iki defaya kadar tutulur ise yine haklarında tâ'zir-i mezkûr icrâ olunup ondan sonra fezâhat-ı mezkûreyi ihtiyâr eyler ise ısrâr demek olacağından ol vech ile ısrar takdirinde kendisinde nedamet-i tövbe-i sahîha hâsıl oluncaya kadar Der Saadet'te ise küreğe taşrada ise prangaya vaz' olına"* şeklinde bir madde düzenlenmiştir.[64]

---

61 BOA, C.ADL, Dosya No: 35, Gömlek No: 2081. (H. 13.S.1261 / M. 21.02.1845).

62 TANER, "Tanzimat Devrinde Ceza Hukuku", s. 228.

63 ŞENTOP, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku: Kanunlar-Tadiller-Layihalar-Uygulama*, s. 35.

64 GÖKCEN, *... Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri*, s. 148. ŞENTOP, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku: Kanunlar-Tadiller-Layihalar-Uygulama*, s. 33-35.

1851 tarihli ceza kanunu uzun ömürlü olmamıştır. Değişimin ve dönüşümün hızlı olduğu bir dönemde ceza kanunundaki eksiklikler ve ihtiyaca cevap verememe durumu, yeni bir ceza kanununun tanzim edilmesini zorunlu kılmıştır. Nihayetinde 1858 tarihinde "Ceza-yı Kanunname-i Hümayûn" adıyla bir ceza kanunu daha yapılmıştır.

1810 tarihli Fransız Ceza Kanunu esas alınarak hazırlanan 1858 tarihli ceza kanunu, 1860 tarihinde yapılan bazı tadillerle birlikte, 1926 tarihinde İtalyan Ceza Kanunu iktibas edilinceye kadar yürürlükte kalmıştır. En uzun süreli olan 1858 tarihli ceza kanunu; giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.[65] Yeni kabul edilen bu kanun, Batı dünyasına ait bir yasanın tüzel kişi hakları alanına girişinin ilk örneği olduğu gibi, Tanzimat döneminde yapılan kanunlar içerisinde en uzun ömürlüsü olmuştur. Bu kanunun ruhunda uygulamada eşitlik, kanunsuz suç ve ceza olmaz, suçu işleyenin sorumlu olacağı gibi önemli ilkeler vardı. Ancak bu kanunda şeriatın ukûbât kurallarının kaldırılmadığı, kısas ve diyet kurallarının varlığını devam ettirdiği görülmektedir.[66] Kısas, diyet ve hukuk-ı şahsiye dışında kalan bütün hükümler laik nitelikte olup nizami mahkemelerce tatbik edilmiştir.[67]

1858 tarihli ceza kanununun ikinci babının on birinci faslı kumar ve piyango mücâzâtı ile ilgilidir. Bu fasıldaki 242. maddeye göre; *"Kumarbazlığı kâr ve sanat edip bir mahal-i mahsûsa halkı davet ile orada kumar oynamak için celb ve kabul eden ve sarraflık suretiyle orada akçe veren eşhas bir aydan altı aya kadar hapse konulur. Ve bir mecidiye altından elli mecidiye altınına kadar cezâ-i nakdî alınır. Ve kumar mahallinde bulunan bil-cümle nukûd ve eşyâ cânib-i mîrîden zabt olunur"* denilmiştir. Yine aynı kanunun 243. maddesine göre; *"Piyango küşâd edenler kezâlik bir aydan altı aya kadar hapis ile bir mecidiye altından elli mecidiye altınına kadar ceza-i nakdi alınır. Ve piyangoya konulmuş olan nukûd ve eşyâ cânib-i mîrîden zabt olunur"* denilmiştir.[68] Kanun maddesinde göze çarpan hususlardan birisi, kumarbazlığı meslek haline getirip kumar oynanması için halkı davet eden ve yer

65 TANER, "Tanzimat Devrinde Ceza Hukuku", s. 230. EKİNCİ, *Osmanlı Hukuku*, s. 563.

66 BERKES, *Türkiyede Çağdaşlaşma*, s.223.

67 TANER, "Tanzimat Devrinde Ceza Hukuku", s. 230.

68 GÖKCEN, ... *Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri*, s. 235.

sağlayan kişiye verilecek cezanın tespit edilmiş olmasıdır. Ancak kumar oynayanlar ile ilgili açık bir ibare yoktur.

1858 tarihli ceza kanununda öncekilerden farklı olarak piyango konusu, kumar başlığı altında değerlendirilmiş ve buna bir ceza takdirinde bulunulmuştur. Ayrıca daha önceki ceza kanunundan farklı olarak suçun ilk işleyişinde hapis cezası ve ilaveten para cezası getirilmiştir.

Kanunun uygulanması esnasında ilk etapta sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Kıbrıs'ta 1859'da meydana gelen bir kumarbazlık vakasında zanlı; para ve hapis cezası ile cezalandırılmış ancak kumar mahallinde bulunan nukud ve eşyanın zapt edilmesi yoluna gidilmemesi tartışmalara neden olmuştur. Nihayetinde Meclis-i Vala, kumar mahallinde bulunan eşya ve paranın zapt edilmesi yoluna gidilmesi konusunda karar almıştır.[69]

Kumara konu olan para ve eşyaya devlet tarafından el konulmasına karar verildikten sonra bunların nasıl değerlendirileceği konusunda Şûra-yı Devlet'ten karar çıkmıştır. Kumar ile etkin bir şekilde mücadele etmek için kolluk güçlerine ve soruşturma biriminde çalışanlara büyük iş düşmekteydi. Bunların motivasyonunu artırmak amacıyla olay mahallinde ele geçirilen malların ve paranın yarısı, operasyona katılan ve soruşturmayı yapan memurlara verilecekti. Geriye kalan diğer yarısı ise devlet hazinesine aktarılacaktı.[70]

1858 tarihli ceza kanununda kumar oynayanlar ile ilgili bir açıklık olmaması kanunun uygulanmasında tereddütlere neden olmuştur. Zira

---

69 *"...kahvehanesine bir takım adam celb ve cem' ederek kumar oynattırdığı tahakkuk eden Keşmir Ahmed'den Kânûn-ı cedidin iki yüz kırk ikinci bendi hükmünce ceza-yı nakdi alınmış ve kendisini dahi müddet-i ma'lûme ile habse konulmuş ise de bend-i mefkûrede bu makûle eşhâsın bir aydan altı aya kadar habis olunması ve bir mecidiye altından altı mecidiye altına kadar ceza-yı nakdi alınması muharrer olmasıyla beraber kumar mahallinde bulunan bil-cümle nukud ve eşyanın canib-i mîrîyle zabt edilmesi dahi musarrah olduğu halde mezkûr kahvehanede bulunan nukud ve eşya zabt olunmamış olduğundan merkum Ahmed'in töhmeti madde-i mezkûrda tarif olunan sûrette ise onların dahi zabtı icâb edeceği hususunun cevab nâme-i sami tastiriyle (yazısıyla) mutasarrıf-ı müşarün ileyhe iş'arı Meclis-i Vala'da tezekkür kılınmış..."* BOA, A.MKT.MVL, Dosya No: 110, Gömlek No: 84-1. (H.21.Ra.1276 / M. 18.10.1859).

70 *Düstûr,* I. Tertip, C. 4, İstanbul, 1299. s. 617. R. 25 Teşrin-i Evvel 1289 / M. 06.11.1873. BOA, BEO, Dosya No: 650, Gömlek No: 48742. (H.15.M.1313 / M. 08.07.1895).

kanunun ilgili maddesine göre oynayanlar ile ilgili muğlak bir durum söz konusudur. Bu durum kumar vakaları ile ilgili soruşturmalarda ve yargılamalarda farklı uygulamaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Mesela 1859'da Antalya'da meydana gelen bir kumar vakasına Yunan tebaası ve Osmanlı tebaası vatandaşlar dâhil olmuştu. Olayın kolluk kuvvetleri tarafından açığa çıkarılması üzerine, gazinosunda kumar oynatan ve Yunan vatandaşı olan şahsa ceza kanununun 242. maddesi gereğince kırk bir gün hapis cezası ve beş altın nakdi ceza uygulanmıştır. Kumar oynayanlar ile ilgili ise bir takibat yapılmamıştır. Bu mesele, Yunan Konsolosu'nun olaya müdahil olmasıyla birlikte farklı bir mecraya taşınmıştır. Her ne kadar Yunan Konsolosu verilen cezayı ağır bularak şüphelinin Yunan kanunlarınca yargılamasını istemişse de bu istek Osmanlı makamlarınca kabul görmemiştir.[71]

Kalkandelen'de meydana gelen bir vakada ise hanesinde kumar oynatan kişi ile ilgili olarak 242. maddeye göre ceza verilmiştir. Ancak kumar oynayanlar ile ilgili olarak belirtilen maddede bir açıklık olmadığı için 201. maddeye göre zanlılara ikişer ay hapis cezası verilmiştir.[72] Bu konuda tam anlamıyla bir birliktelik sağlanamamıştır. Ka-

---

71 BOA, HR.MKT., Dosya No: 322, Gömlek No: 19. (H.16.C.1276 / M. 11.12.1859).

72 *"Kalkandelen kasabasında vaki Salih Çelebi Mahallesi ahalisinden Recep ve Nureddin ve Şakir nam kimesnelerin mahalle-i mezbure sakinlerinden Ömer'in hanesine Necmi ile kumar oynadıkları inde'l-istintâk ikrârlarıyla ta'ayyün etmiş ve bunlardan merkûm Ömer'in diğerlerini hanesine kabulüyle orada oynatmasından dolayı kanunun iki yüz kırk ikinci maddesine tatbiken cezası ... taleb olunmuş ise de diğerlerinin te'dibi hakkında kanunda sarahât olmadığından bunlar ve emsâli haklarında ne vechle muamele olunmak lazım geleceği istizanına .... Üsküp meclisinin vârid olan mazbatası Meclis-i Vâlâ'ya lede'l-havale bu makûle kumarbazların suret-i te'dibine dair kanunda bir ceza-yı sârih yok ise de sûret-i iş'ara göre bu makûleler tedibi olmadıkça ... şu uygunsuzluğun önü alınmak kabil olamayıp ...bunun zımnında bazı fenalıklar dahi vuku bulmakta olduğu anlaşıldığından ve merkûmların töhmet-i vâku'ları bir nevi adab-ı umumiyeye mukâbil demek olup kanun-ı mezkûrun iki yüz birinci maddesinde adab-ı umumiyeye münâfi hareket edenlerin bir mahdan bir seneye kadar haps ile mücâzât olunması muharrer ettiğinden bu hükme kıyasen merkûmların dahi ikişer mah müddetle haps olunup emsâli hakkında dahi bu vechle muamele edilmesi hususlarının sayb-ı valalarına bildirilmesi meclis-i mezkurdan ba-mazbata ifade olunmuş..."* BOA, A.MKT.MVL, Dosya No: 127, Gömlek No: 66-1. (H.03.Za.1277 / M.13.05.1861).

nun maddesiyle ilgili olarak farklı yorumlar ve uygulamalar söz konusu olmuştur.[73]

Kumar oynayanlar ile ilgili olarak şikâyetlerin artması konunun Meclis-i Vala'da görüşülmesine neden olmuştur. Meclis-i Vala, var olan ceza maddesinde kumar oynayanların cezalandırılması ile ilgili bir açıklık olmamasını göz önüne alarak, kumar mahallinde ele geçirilen para ve eşyanın devlet tarafından alıkonulmasının bir nevi kumarbazlar için bir ceza olduğunu ifade etmiştir.[74]

Ceza kanunundaki bu eksiklik sonraki dönemlerde de belirsizliklere neden olmuştur. Zira II. Meşrutiyet'ten sonra da taşradan merkeze gönderilen yazılarda ceza kanununun, kumarın ve fuhşun önlenmesi noktasında yetersiz olduğu ifade edilmiştir. Yeni ceza maddesinin konulması ve caydırıcılığın sağlanması, taşranın bu konudaki temel isteği olmuştur. Ancak kumar oynayanlar ile ilgili cezalandırmanın bu dönemde de ceza kanununun 201. maddesi üzerinden yapıldığını gör-

---

73 *"...Adana meclisinin zîri mazbatalu on üç bendi şamil tevarüd eden jurnali Meclis-i Valaya lede'l-havale iktizâları zikr olunan bendler bâlâlarına işaret olunup ancak mezkûr jurnalin sekizinci bendinde kumar oynayan kesânın te'dibleri iki yüz kırk ikinci maddeye tevfik kılınmış ise de madde-i mezkûrenin hükmü kumarbazlığı kâr ve sa'nat ederek bir mahall-i mahsûsa halkı da'vet ile orada kumar oynamak için celb ve kabûl eden ve muvafak suretiyle orada akçe veren eşhâsı hakkında cari olup bu maküle kumar oynayanların te'dibi kanuna tevafûk etmiyeceğinin..."* BOA, A.MKT. UM., Dosya No: 420, Gömlek No: 99. (H.27.M.1277 / M. 15.08.1860).

74 BOA, MVL., Dosya No: 795, Gömlek No: 72, (H.27.L.1281 / M. 25.03.1865). *"Kumarbazlığı kâr ve zanaat edinip bir mahalli mahsûs halkı celb ve kabul eden ve sarraflık sûretiyle akçe veren eşhâs hakkında ceza-yı kanunname-i hümayunun iki yüz kırk ikinci maddesine tevfikan muamele edilmekte ise de kumar oynayanların mücazatına dair bir gûna sarâhat olmadığından istimzaç-ı re'yi şamil 23 Ramazan 281 ve 7 Şubat 280 tarihli ve seksen beş numrolu varid olan tahrîrât-ı behiyelerin Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliyeye havale ile daire-i muhakematta lede'l-mütalaa akçe kumar oynayanlara dair kanunnamede bir gûna sarâhat yoksa da madde-i mezkûrda kumar mahallinde bulunan bil-cümle nukûd ve eşyânın cânib-i miriden zabt olunması dahi münderiç olup bu ise oynayanlar hakkında bir nev'i ceza demek olduğundan o halde onlar için başka suretle cezaya mahal kalmayacağının savb-ı valalarına bildirilmesi."*

mekteyiz.[75] Ceza kanunundaki eksiklikler sık sık dile getirildiği gibi var olan maddelerin de daha şiddetlendirilmesi talep edilmiştir[76]. Teali İslam Cemiyeti Konya Şubesi işret, kumar ve fuhuşa karşı daha etkili önlemler alınması için vilayet nezdinde girişimde bulunmuştur. Konya vilayet meclisinde bu başvuru uygun bulunmuş, valilik aracılığıyla talepler Dahiliye Nezareti'ne iletilmiştir.[77]

Yukarıda bahsedilen şikâyetler Milli Mücadele esnasında da gündeme gelmiştir. Bunun üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ceza kanununda yapmış olduğu ilk değişiklik bu konu ile ilgili olmuştur. 2 Eylül 1921 tarihli ve 148 sayılı kanunla 242. ve 243. maddeler yeniden düzenlenmiştir. 242. maddede yapılan değişiklikle yalnızca kumarbazlığı meslek edinenlere değil, kumar oynama, oynatma ve kumar oynanması için borç para verme fiilleri de ceza kapsamına alınmıştır. Bu fiillerin memurlar tarafından işlenmesi halinde kamu görevinden çıkartma cezası verilecekti. "*Piyango tertip etmeyi cezalandıran 243. maddenin başına "bila-istisna" ibaresi eklenmiş, para cezaları "mecidiye altını" yerine "lira" olarak belirlenmiştir.*"[78] Milli Mücadele'nin en kritik dönemlerinden birinde (Sakarya Savaşı devam ederken) ceza kanununda böyle bir değişikliğe gidilmesi ilginçtir. Muhtemelen kumar konusunda, ceza kanununda tadilat yapılması noktasında ciddi bir ihtiyaç söz konusu olmuştur.

---

75 BOA, DH.İD., Dosya No: 89-1, Gömlek No: 2, (H.07.Ra.1329 / M. 07.04.1911). 1858 tarihli Ceza Kanunu'nun 201. Maddesi şu şekildedir: "*Her kim zükûr ve inâsdan genç kimseleri idlâl ve iğfâl ederek fuhşiyata tahrik ve iğrâ ve esâab-ı husulünü teshil etmeyi itiyad ederek adâb-ı umumiyeye münâfi harekete cesaret eyler ise bir mahdan bir seneye kadar hapis ile mücazat olunur...*" GÖKCEN, ... *Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri,* s. 220.

76 BOA, DH.MKT., Dosya No: 2812, Gömlek No: 74, (H.24.R.1327 / M. 29.03.1909). "*Ahlâk-ı umumiyeyi ifsâd eden kumar ve işretle ve emsali menhiyyatın men'iyle tehdit ve mazarratı ve mütecasirlerinin bir suret-i müessire-i ibret-i ... icra-yı mücazatı zımnında bu kabil ef'al-i memnu' ahlâk-ı umumiyeyi ifsâd eden hakkındaki ahkâm-ı nizamiyenin teşdidi esbabının istikmali lüzumuna dair Kosova Vilayeti Meclis-i Umumisinden varid olan mazbata leffen ...*"

77 BOA, DH.EUM.AYŞ, Dosya No: 34, Gömlek No: 59. (H.18.C.1338 / M.09.03.1920).

78 ŞENTOP, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku,* s. 74.

Hukuki olarak üzerinde durulması gereken konulardan birisi de kumardan kaynaklanan alacak verecek meselesidir. Günümüzde halk arasında yaygın olan söylemlerden birisi olan "kumar borcu namus borcudur" söyleminin Osmanlı pozitif hukukunda karşılığı olmamıştır. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat ile birlikte kumardan kaynaklanan alacak verecek meselesi, mahkemeler tarafından borç olarak kabul edilmemiş ve mahkemeler bu yolda yapılan başvuruları reddetmiştir.[79]

Ancak kumarda kaybedenlerin mahkemeye başvurabilmesi için Cezayir-i Bahri Sefid vilayetince düzenlenen bir tahrirat merkeze gönderilmiştir. Bu tahriratta kumar ile ilgili alacak verecek meselesinde her ne kadar cari olan hukuksal temayül haklı bulunsa da yeni bir anlayışın hâkim olması gerektiği vurgulanmıştır. Buna göre; eğer kumarda kazanan kişi alacağı parayı kaybedenden alamaz ve nihayetinde mahkemeye başvurursa mahkemenin bunu reddetmesi gerekir. Aksi durum söz konusu olursa, yani kumarda kaybeden kişi parasının bir hizmet karşılığında değil, meşru olmayan yollarla kaybedildiğini iddia edip paranın kendisine iadesi için mahkemeye başvurursa bunun kabul edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bunun gerekçesi olarak ise; kumarda kazanandan para geri alınmaz ve buna göz yumulursa kumarın daha da yayılmasına neden olabileceği yönünde görüş bildirilmiştir. Kaybedenin cezalandırılması amacıyla da mahkeme tarafından kazanandan tahsil edilen paranın tamamı kaybedene verilmeyecekti. Paranın dörtte üçü kaybedene iade edilecek geriye kalan dörtte biri ise hazineye aktarılacaktı. Bu yolla kumarbazların kumara olan düşkünlüklerinin azalacağı öngörülmüştür.[80]

---

79 Günümüzde de benzer bir uygulama söz konusudur. Türk Borçlar Kanunu'nun 604. maddesi bununla ilgilidir: *"Kumar ve bahisten doğan alacak hakkında dava açılamaz ve takip yapılamaz. Kumar veya bahis için bilerek verilen avanslar ve ödünç paralar ile kumar ve bahis niteliğinde oldukları takdirde, borsada işlem gören malların, yabancı paraların ve kıymetli evrakın fiyat farkı esası üzerine yapılan vadeli satışlar hakkında da aynı hüküm uygulanır."* "Türk Borçlar Kanunu", *http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6098.pdf*, s. 10862. Erişim Tarihi: 21.03.2018.

80 BOA, DH.MKT., Dosya No: 851, Gömlek No: 73. (H.01.Ra.1322 / M. 16.05.1904). BOA, BEO., Dosya No: 2326, Gömlek No: 174390. (H.19.S.1322 / M. 05.05.1904). BOA, ŞD., Dosya No: 2364, Gömlek No: 1. (H.12.S.1322 / M. 28.05.1904).

Şûra-yı Devlet Tanzimat Dairesi, yukarıda belirtilen tahriratta geçen öneri ve teklifi, Adliye Nezareti'nin de görüşünü alarak reddetmiştir. Ret kararında iki kötü şeyden birisinin tercih edilmesi eşitlik ilkesine aykırı bulunmuş ve ceza kanunundaki hükümlerin korunması gerektiği ifade edilerek kanun maddesinde tadile gidilmesi teklifi kabul görmemiştir.[81] Hâlbuki Tanzimat'tan önceki geleneksel Osmanlı hukukunda aksi bir durum söz konusuydu. 18. yüzyılda Şeyhülislam Abdullah Efendi'nin fetvasına göre oyun esnasında para kaybetmiş olan taraf, sonradan mahkemeye müracaat ederek dava açabilir, verdiği parayı geri isteyebilirdi.[82]

Mecelle'de konu ile ilgili olarak doksan yedinci madde şu şekildedir: *"Bilâ-sebeb-i meşru' birinin malını bir kimsenin ahz eylemesi caiz olamaz."* Buradan anlaşılacağı üzere hırsızlık, gasp, rüşvet, kumar gibi yollarla alınan malların iade edilmesi gerekir. Bu sayılan hususlar meşru yollar değildir.[83]

Üzerinde durulması gereken hususlardan birisi de kumar yasağını uygulayan kurum ve kişilerin kim olduğudur. Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde zabıta işleri İstanbul'da yeniçerilere, taşrada ise sipahilere verilmiştir. Yeniçeri Ocağı'nın 1826'da lağvedilmesinden sonra yeni bir örgütlenmeye gidilmiş yeni kurulan birimlerin kumandanlığı seraskere verilmiştir. İstanbul'un asayişinden birinci dereceden sorumlu birim, en büyük emniyet amiri sıfat ve salahiyeti ile serasker olmuştur. Ancak gerek İstanbul'da gerek eyaletlerde asayişi sağlayan birimler aynı olmadığı gibi tek komutaya da bağlı değillerdi. Bu durum 1846'da Zaptiye Müşirliği'nin kurulmasına kadar devam etti.[84] Müşiriyetin kurulmasından sonra yetki ve sorumluluk konusu büyük oranda

81 BOA, DH.MKT., Dosya No: 851, Gömlek No: 73. (H.01.Ra.1322 / M. 16.05.1904). BOA, BEO., Dosya No: 2326, Gömlek No: 174390. (H.19.S.1322 / M. 05.05.1904). BOA, ŞD., Dosya No: 2364, Gömlek No: 1. (H.12.S.1322 / M. 28.05.1904).

82 D'OHSSON, *XVIII. Yüzyıl Türkiye'sinde Örf ve Adetler,* çev. Zerhan Yüksel, Tercüman 1001 Temel Eser, s. 236.

83 *Mecelle,* Haz: Ali Himmet Berki, Ankara, Güzel İstanbul Matbaası,1959, s. 15. ŞİMŞİRGİL, Ahmet, EKİNCİ, Ekrem Buğra, *Ahmed Cevdet Paşa ve Mecelle,* İstanbul, KTB Yayınları, 2008, s. 160.

84 ALYOT, Halim, *Türkiye'de Zabıta Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum,* Ankara, Kanaat Basımevi, 1947, s. 69.

çözüme kavuşturulmuşsa da zaman zaman belirsizlikler ve karmaşa ortaya çıkmıştır.

Zaptiye Müşirliği kurulmadan önce asayişin sağlanmasından sorumlu olan birim kadıya bağlı olarak çalışan İhtisab Ağasıydı.[85] 1826 yılında çıkarılmış olan "İhtisab Ağalığı Nizamnamesiyle" ihtisab ağalarına nazırlık unvanı verilmiştir. Bu nizamname ile İstanbul'da Yeniçeri Ocağı'nın ilgasından dolayı meydana gelen zabıta boşluğunun doldurulması ve şehrin emniyet ve zabıtasının yeniden nizama sokulması amaçlanmıştır. Nizamnamenin konumuz ile ilgili bölümünde şu ifadelere yer verilmiştir: *"Emr-i bi'l ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker husûsu salâh-ı alem ü âlemiyânın sebeb-i akvâsı olduğuna binâen, hizmet-i ihtisâba memûr olanlar cümleden evvel bî-namaz olanları ve Ramazan-ı şerifde oruç tutmayanları e'imme-i mahalladdan tahkîk ile edâ-yı fariza-i salat ü sıyâm eylemelerini tenbih ü takrir edüp dinlemeyenleri ve e'imme-i mahallattan dahi şûrut-ı imamaeti bilmeyenleri ve sair hilâf-ı şer'-i şerîf menâhi ve münkerâtta bulunanları bi't-tahkik cânib-i şeri'at-i garrâya ihbâr u ihzar ederek gerek bunların ve gerek hilaf yere şehâdet edip şâhid-i zûr oldukları ınde'ş-şer'il-enver tebeyyün edenlerin lazım gelen te'dibât-ı şer'iyyeleri ihtisâb ağası marifetiyle icra kılına."*[86] Kumarın önlenmesi konusunda İhtisab Nezareti görevlendirilmiştir.[87]

İhtisab'ın getirmiş olduğu düzen, ihtiyaçların karşılanması noktasında yetersiz kalınca, İstanbul'da halkın emniyeti ve zabıta işlerinin

85 "*Osmanlı Devleti'nde önemli bir mevkiye sahip olan ihtisab ağası, bağlı olduğu kadının emirlerini yerine getirmekle yükümlüydü. Zaman zaman sadrazamın maiyetinde şehirde dolaşır, narhlarla ilgilenir ve esnafın kanunlara uyup uymadığını denetler, bu gibi yetkileriyle halk-esnaf münasebetlerini düzenleyerek ekonomik ve sosyal hayatın önemli bir rüknünü meydana getirirdi. İhtisab ağasının bir başka faaliyet sahası da şehirlerde asayişi sağlamak ve halka iaşe temin etmekti. II. Mahmud'un Yeniceri Ocağı'nı kaldırmasının ardından 1826'da çıkarılan İhtisab Ağalığı Nizamnamesi ile müessesenin unvanı İhtisab Nezareti'ne, ihtisab ağasının unvanı da ihtisab nazırına çevrildi.*" KAZICI, Ziya, "Hisbe", *TDVİA,* C. 18, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998, s. 144.

86 AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Osmanlı Devletinde Belediye Teşkilatı ve Belediye Kanunları,* İstanbul, OSAV, 2005, s. 518-523.

87 BOA, İ.DH., Dosya No: 1285, Gömlek No: 101175. (H.19.Z.1256 / M. 11.02.1841).

temini maksadıyla 10 Nisan 1845 tarihinde Zaptiye Teşkilatı kurulmuş ve başına da Tophane-i Amire müşiri getirilmiştir. Aynı tarihte Polis Nizamnamesi yayınlanmıştır. Bu nizamnamenin kumarhanelerle ilgili maddesine göre; *"kötü niyetli kimselerin toplandıkları mahallerle kumarhaneleri teftiş ve taharrî etme ve bu gibi yerlerin çoğalmasına mani olmak"* polisin görevleri arasında sayılmıştır[88].

1907 tarihli Polis Nizamname'sinde kumar ile mücadele konusu, meyhane ve genelevler ile birlikte ele alınmıştır. Ayrıca ruhsatsız bir şekilde tertip olunan piyango çekilişleri de aynı madde içerisinde değerlendirilmiştir. Nizamnamenin 80. maddesine göre; *"Adap ve genel ahlaka aykırı her türlü hal ve hareket men olunacaktır. Bütün kumarhaneler ve hususi kurallarına uygun olmayan ve zabıtaca uygun görülmeyen meyhanelerle genelevler ve resmi rûhsatsız tertip olup açılan piyango ve ona benzer her türlü uygulama, usûlü çerçevesinde men edilecek ve müsâade edilen mesafe içerisinde ibadethaneler, mektepler ve kabirler civarında genelev açılmasına katiyen meydan verilmeyecek ve açılmış olduğu görülürse engel olunacaktır."*[89] Ek 7. madde ise kumar ile mücadele konusunda yeni bir düzenleme içermektedir. Bütün kumarhaneler yasaklanmıştır. Kumar oynattığı gerekçesiyle dükkânı kapatılan kişi, dükkânını yeniden açmak isterse kumar oynatmayacağına dair zabıtaya noter onaylı kefaletname vermek zorundaydı. Bu kefaletin miktarı on liradan yüz liraya kadar olabilecekti. Takdir yetkisi, polis müdürlüğü bulunan yerlerde polis müdürüne, bulunmayan

88 ALYOT, *Türkiye'de Zabıta Tarihi*, s. 77-78. "mahall-i fisk ve hevâ olan emâkinin ve o makûle mahallerde sâkin olan ve bulunan ashâb-ı fiskın ve kumarhânelerin teftîş ve taharrîsiyle men' ve tahzîrine müsâra'at." ÇEBİTÜRK, Hakan, *Osmanlı'dan Cumhuriyete "Polis" Mevzuatı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2009, s. 194. YAĞAR, Hasan, *Mevzuat Metinlerinde Polis Teşkilatında Yapı ve Görev (1845-1923)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1988, s. 13-21.

89 *"Adab ve ahlâk-ı umumiyyeye mugayir her nevi ef'âl ve ahvâl men olunacakdır. Ale'l-itlâk kumarhaneler ve nizam-ı mahsusuna muvafık ve zabıtaca mahzurdan salim olmayan meyhanelerle umumhaneler ve ruhsat-ı resmiyesiz tertib ve küşad olunan piyango ve âna mümâsil her nevi muamelat usulü dairesinde men idilecek ve mahallât dahilinde ve maâbid ve mekâtib ve makâbir civarında umumhane açılmasına katiyyen meydan virilmeyecek ve açılmış olduğu görülürse sedd olunacakdır."* ÇEBİTÜRK, *Osmanlı'dan Cumhuriyete "Polis" Mevzuatı*, s. 209.

yerlerde ise mahallin en büyük mülki memuruna bırakılmıştır. Bu şekilde kefalet veren şahsın tekrar kumar oynattığı hükmen sabit olduğu takdirde, mahkeme kanunen gerekli cezayı tayini ederek, belirlenen kefalet akçesininin hem kendisinden hem de tahsil edilmesine karar verilecektir.[90]

Kumar yasağının sahadaki uygulaması ve denetlenmesinin kimin tarafından icra edileceği konusu, 19. yüzyılın ikinci yarısında kurumlar arasında yetki karmaşasına neden olmuştur. Beyoğlu özelinde bunu görmekteyiz. 7 Haziran 1858 tarihli nizamname, Daire-i Belediye Meclisinin görev ve yetkilerini belirlemiştir. Buna göre meclis, kamuya açık alanları okulları, otelleri ve restoranları denetlemek ve balo salonları ile benzeri yerlere ruhsat vermekle yetkilendirilmiştir. Buralarda kumar oynatılmamasına belediye zabıtası nezaret edecekti. Ancak bu durum belde sakinleri tarafından çok hoş karşılanmamış ve belediyenin bu konudaki meşruiyeti tartışılır hale gelmiştir.[91] Belediye bu yasağa yaklaşık on iki yıl boyunca nezaret etmiş ancak meşruiyetinin zedelenmesi üzerine yasağa nezaret etme işi polise bırakılmıştır. Belli bir süre polisin denetiminde olan bu husus tekrardan tartışmalara konu olmuştur. Altıncı Daire, yasağa nezaret etme ve denetimlerin eskiden olduğu gibi kendi uhdelerine bırakılması için başvuruda bulunmuş ve Belediye Meclisi de bunu uygun bulmuştur.[92]

Osmanlı hukukunda kumara karşı kanun koyucunun koymuş olduğu ve uyguladığı hukuksal durum dönemsel olarak farklı bir görünüm

90 "*Ale'l-ıtlâk kumarhaneler sed olunacakdır bu halde kumar oynadan şahıs gerek orada gerek başka mahalde dükkân küşâd ve icrâ-yı sanat idebilmek içün tekrar kumar oynatmayacağına dair zabıtaya mukâvelât muharrirliğinden musaddak kefâletname ita itmeğe mecburdur. İş bu kefâletin mikdarı on liradan yüz liraya kadar olmak üzere polis müdiri bulunan yerlerde müdirler ve bulunmayan yerlerde mahallin en büyük mülki memuru tarafından takdir olunacakdır. Bu vechle kefalet ita iden şahsın tekrar kumar oynattığı hükmen sabit olduğu takdirde kanunen muktezi mücâzâtın tayini ile beraber ol mikdar kefalet akcesinin kendisiyle kefilden cezaen tahsiline mahkemece hükm olunacakdır.*" ÇEBİTÜRK, *Osmanlı'dan Cumhuriyete "Polis" Mevzuatı,* s. 224. YAĞAR, *Mevzuat Metinlerinde Polis Teşkilatında Yapı ve Görev (1845-1923),* s. 137.

91 LÉVY-AKSU, Noémi, *Osmanlı İstanbul'unda Asayiş 1879-1909,* çev. Serra Akyüz, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, s. 182.

92 BOA, ŞD., Dosya No: 681, Gömlek No: 11. (H.23.L.1290 / M. 14.12.1873).

arz etse de tutarlıdır. Değişen ve gelişen şartlar karşısında diğer konularda olduğu gibi kumar noktasında da kurallar, normlar ve cezalar ağır aksak da olsa sürekli güncellenmiştir.

II. DEĞİŞİM SÜRECİNDE KUMAR

A. Gündelik Hayatta Değişim ve Kumar

Osmanlı Devleti'nin zirveye yürüyüşü, kuruluşundan itibaren ara sıra kesintiler olmasına rağmen 17. yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir. Kanuni'nin son dönemlerinden itibaren farklı alanlarda farklı derecelerde hissedilen aksaklıklar, 17. yüzyılda artarak devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin çağdaşı olan ülkelere karşı etkin mücadele verememesi yaklaşan yıkıcı tehlikenin habercisiydi. Ve nihayetinde savaş alanında alınan yenilgiler yöneticileri çeşitli arayışlara sevk etmiştir.

Bu yüzyılda sorunlar üzerinde kafa yoranlar düzensizliğin neden ve nasıl ortaya çıktığını anlamaya çalışmışlardır. Yaygın olarak kabul edilen görüş kadim düzenin terkedilmiş olmasıdır. Reçete olarak ise "kanun-ı kadime" dönüş sunulmuştur. Zamanın ruhunun ıskalanması, sunulan çözümleri etkisiz bırakmıştır. Batı'nın bilimsel, askeri ve ekonomik alanda farkı açması sorunları derinleştirmiştir. Avrupa kaynaklı dış gelişmeler Osmanlı yöneticilerinin daha radikal önlemler almasına neden olmuştur. Parçalı reform anlayışından çok yönlü ve kapsamlı reform anlayışına doğru bir geçiş söz konusudur.

17. yüzyıldaki ıslahat teşebbüslerini ve alınan tedbirleri Batılılaşma başlangıcı olarak görmek doğru değildir. *"Genç Osman, IV. Murad ve Köprülüler devrindeki ilk ıslahat girişimleri, Batı'nın taklidi gibi bir düşüncenin tamamıyla dışında ve imparatorluğun meselelerine bütünüyle kendi iç dinamiği çerçevesinde çözümler bulma düşüncesini taşımıştır. Bunun ötesinde Osmanlı üst tabakaları ve yöneticileri Batı kültürüne karşı küçümseyici bakış açılarını sürdürmüşlerdir. Nitekim bu dönemde kaleme alınan, ıslahatı konu alan ve aralarında Koçi Bey Risâlesi gibi oldukça ün kazananları da bulunan eserlerde Batı'nın taklidi konusunda herhangi bir ifadeye rastlanmaz ve problemlere, her şe-*

yin düzen içinde olduğu eski dönemlerdeki kuralların uygulanmasıyla çözüm bulunması sürekli bir biçimde önerilir."[93]

18. yüzyılın başından itibaren Batı'daki gelişmeler merkeze alınarak daha yakından takip edilmeye başlanmıştır. Askeri alanda başlayan ve "Batılılaşma-Modernleşme-Çağdaşlaşma" olarak kavramsallaştıran değişim süreci, hayatın her alanını başlangıçta yavaş bir şekilde olmasına rağmen artan bir ivmeyle etkilemeye başlamıştır. Bu değişimden sokak-mahalle yaşantısı da etkilenmiştir. Osmanlı'nın son iki yüz yılına damgasını vuran değişim rüzgârı gündelik hayata da nüfuz etmiştir.

Burada üzerinde durulması gereken hususlardan biri, Türk tarihinin son iki yüzyılında en çok tartışılan konulardan biri olan "Batılılaşma" olgusudur. Şükrü Hanioğlu bu kavramı *"Batı dışındaki toplumlarda Batı'nın gelişmişlik seviyesine ulaşma çabası"* olarak tanımlarken[94], Şerif Mardin *"Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayıp Cumhuriyet Türkiyesi'nde yeni boyutlar kazanan, Batı Avrupa'nın toplumsal ve fikirsel bileşimini erişilmesi gereken bir hedef olarak gören yaklaşım"* şeklinde tanımlamıştır[95]. Niyazi Berkes, kavramsal olarak "çağdaşlaşma"yı kullanır. Dinin ve geleneğin, devlet ve toplumdaki karşılığını belirleyici unsur olarak görür. *"Kutsal sayılan alanın ekonomik, teknolojik, siyasal, eğitsel, cinsel, bilgisel yaşam alanlarında daralması, etkisizleşmesini"* çağdaşlaşma konusunun asıl sorunu olarak değerlendirir.[96] Burada kapsamlı bir Batılılaşma tartışmasına girilmeyecektir. Daha çok konumuzla ilgili olarak toplumsal hayattaki yansımaları üzerinde durulacaktır.

Osmanlı toplumundaki Batılılaşma olgusu adı konmadan başlamıştır. Ülkenin tüm coğrafyasında cari olan, tek tip değişim sürecinden bahsetmek zordur. Osmanlı Devleti'nde Rumlar başından beri Batı kültürünün bir parçası olmanın yanı sıra Avrupa dünyasıyla sürekli

---

93 HANİOĞLU, M. Şükrü, "Batılılaşma", *TDVİA*, C. 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 1992, s. 149.

94 HANİOĞLU, M. Şükrü, "Batılılaşma", *TDVİA*, C. 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 1992, s. 148.

95 MARDİN, Şerif, "Batıcılık", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s. 245.

96 BERKES, *Türkiyede Çağdaşlaşma*, s. 23.

etkileşim halindeydi. Eflak-Boğdan prensliklerinde Batı tipi eğitim, erken denilebilecek bir dönemde yerleşmişti. Bulgarlar özellikle 18. yüzyıldan itibaren Yunanlılar aracılığıyla Avrupa kültürüne yaklaşmışlardır. Yine Lübnan'daki Marunî hanedanlar 17. yüzyıldan beri Batılı hayat tarzını benimsemişlerdi. Osmanlı Batılılaşması dıştan gelen bir zorlamadan ziyade, bir iç kararın sonucudur. Batı'yı tercih etmek körü körüne bir hayranlığın değil, zorunluluğun sonucudur.[97]

Devlet yöneticileri, Batı ile olan farkın açılmasının sebebi olarak askeri alanı görmeleri dikkatlerin buraya yoğunlaşmasına neden olmuştur. Yöneticiler askeri alanda yenileşmenin aciliyet kesbettiğini düşünürek bu minvalde yenilikler yapmışlardır. Onun için 18. yüzyılda yapılan yeniliklerin karakteristik özelliği askeri olmalarıdır.[98] Bu alana bilgi ve personel anlamında lojistik destek sağlayan ve genellikle askeri nitelikleriyle ön plana çıkan okullar da değişimin önemli ayaklarından biri olmuştur.

Osmanlı tarihyazımında en çok vurgulanan hususlardan biri Batılılaşmanın askeri yönüdür. Burada gözden kaçırılmaması gereken hususlardan birisi de 18. yüzyılın ilk çeyreğinde askeri alandaki değişimle senkronize bir şekilde sivil bürokraside, elçilik kurumunun modern anlamda ilk nüvesinin oluşturulmasıdır. Bu kurum yüzyılın sonunda kurumsal bir hal almış ve sürekli hale getirilmiştir. Hariciye bürokrasisi ve sahadaki uygulayıcıları Batı kültürünün ülkeye giriş kanallarındandı.

Tarihyazımında 19. yüzyıl, Türk modernleşmesinin en önemli evresi olarak görülmektedir. Bu hususu merkeze almakla birlikte 18. yüzyıl değişim evrelerinin gözden kaçırılmaması gerekir. Bu yüzyıldaki neredeyse tüm padişahlar önceden oluşturulmuş bir çerçevede olmasa da değişim yönlü politikalar takip etmişlerdir. 19. yüzyıl değişim programının temelleri bir bakıma 18. yüzyılda atılmıştır.

Özellikle III. Selim döneminde meydana gelen değişimler daha öncekilerden çok köklü bir şekilde ayrılmasa da bazı önemli farklılıklar

97 ORTAYLI, İlber, "Batılılaşma Sorunu", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi,* C. 1, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 137.

98 AKYILDIZ, Ali, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s. 18.

arz eder. Bu dönemdeki değişimler tesadüflere bağlı değildir, daha önceden hazırlanmış ve tasarlanmış olarak tatbik edilmiştir[99].

Batılılaşma politikasına bilinçli bir şekilde ilk teşebbüs, Osmanlı Devleti'nde ağır bir travmaya neden olan Karlofça Antlaşması'ndan (1699) sonra başlanmıştır. 18. yüzyılın ilk yıllarından itibaren Avrupa ile olan temaslar, sosyo-kültürel hayat üzerinde çok hafif olsa da etkiler doğurmaya başlamıştır. 1721'de Paris'te Türk elçiliğinin başlatmış olduğu moda, İstanbul'da az da olsa bir Frenk tarz ve stili modasıyla yankı buldu.[100]

Batı ile olan etkileşim sonucunda değişik sosyal ve kültürel yapıyla karşılaşan Osmanlı elitlerinde meydana gelen zihniyet değişikliği, toplumsal değişimin hazırlayıcısı olmuştur. Batı ile temasa geçen başka sosyal yapılarda gözlendiği gibi Osmanlı toplumunda da Batı'yı tanıdığı için kendisini ayrıcalıklı ve toplumun diğer unsurlarından önde gören elitist bir sınıf oluşmuştu. Bu seçkinler grubu kendisine bir misyon biçmiş; toplumun büyük bir yekûnu olan "aydınlanmamış kesimi" eğitme, değiştirme ve yönlendirmekle kendini sorumlu tutmuştur.[101] Bu zümre sosyo-kültürel iklimin değiştirici unsurları arasında yer almıştır.

Osmanlı modernleşmesinde askeri ve teknolojik alanda yapılanlar, çıkarları zedelenenler hariç farklı anlayış ve konumlanmalara sahip olanlar arasında neredeyse tam bir mutabakatla kabul görmüştür. Hukuki, idari, mali ve eğitim alanında yapılanlar ise gerek bürokraside gerekse toplumsal hayatta destekleyeni ve karşıtı olan hususlar olmuştur. En büyük tepki ve direnç, sosyal ve kültürel hayatta meydana gelen bazı dönüşümlere karşı olmuştur. Bu alanda kadınların hak arayışı ve kamusal alanda görünürlüğünün artması, giyim-kuşamdaki değişim, Batı'ya ait kültürel öğelerin ülkeye girişi, eğlence hayatında meydana gelen değişim tepkileri de beraberinde getirmiştir. Bu öğelere karşıtlık noktasında farklı kesimlerde bir mutabakat olmuştur. Anakronizme

99 TURHAN, Mümtaz, *Kültür Değişmeleri-Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*, İstanbul, Çamlıca Yayınları, 2010, s. 153-154.

100 LEWIS, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s.46-47.

101 HANİOĞLU, M. Şükrü, "Batılılaşma", *TDVİA*, C. 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 1992, s. 149.

düşmeden ifade etmek gerekirse "Batının teknolojisini alıp kültürünü almama" düsturu, geçmişte olduğu gibi günümüzde de toplumun önemli bir kesiminin mottosu haline gelmiştir.

18. yüzyılda plansız, programsız ve parçalı olan ıslahat anlayışı, 19. yüzyılda yerini daha sistematik bir reform düşüncesine bırakmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılı reformlar dönemidir. Bu reformların temel amacı her ne kadar orduyu modernize etmek ise de mali, adli ve idari alanda bütüncül bir modernleşme sağlamaktı. Toplumda meydana gelen değişim, öngörülen alanlar kadar öngörülemeyen alanlara da sıçramıştır. Bu nedenle Avrupa uygarlığı orduda, maliyede, yönetimde olduğu gibi bazı kesimlerin hiç de tasvip etmediği kültürde, edebiyatta, günlük yaşamda da Osmanlı toplumu için model olmuştur.[102]

1827 ve 1830 yıllarında Avrupalı bazı gözlemciler Türkler arasındaki "medeniyet" yankılarında üç özelliği belirtmekteydiler: Bunlar içki içilmesi, alenen kumar oynanması ve kadınla dans edilmesidir. Bunlar arasında içki ve kumarın alenen yapılması bir medeniyet nişanesi olarak gösterilmeye başlanmıştır. Bu durum ayıplanan ve gizlice oynanan kumarın alenileşmesine ve yaygınlaşmasına neden olmuştur. Kâğıt oyunu ve kumar, 19. yüzyıl başlarında "medeniyet" göstergelerinden biri olmuştur. Türk toplumunda kumarın görünürlüğü 1826 yılı sonrasında artmış ve para karşılığında oynanması yaygınlaşmıştır.[103]

Osmanlı modernleşmesinin toplumsal yönü, ailenin şekil ve içerik bakımından değişmesi ile neticelenmiştir. Tanzimat'ın getirdiği değişim rüzgârı, şehir ölçeğinde meydana gelen değişimler mahallelerin geleneksel dokusunu değişime zorlamıştır. II. Meşrutiyet döneminde yaşanan siyasi, ekonomik ve toplumsal krizler, davranış kalıplarında da değişimi getirmiştir.[104] Osmanlı'da Batı medeniyetine ait unsurların

---

102 ORTAYLI, İlber, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler 1,* Ankara, Turhan Kitabevi, 2004, s. 63.

103 BAYKARA, Tuncer, "Değişme ve Medeniyet Anlayışı Açısından XIX. Asırda Osmanlı Yöneticilerinin Aile Yapısı", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi,* Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992, s. 203-211.

104 MERİÇ, Nevin, *Osmanlı'da Gündelik Hayatın Değişimi Âdâb-ı Muâşeret,* İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2000, s. 196-197.

sıkça görüldüğü mekânlarda -İstanbul ölçeğinde Beyoğlu-Galata ile imparatorluğun büyük şehirlerindeki bazı önemli merkezler- filizlenmeye başlayan yeni yaşam biçimleri ve davranış kodları, dilde ve kültürde yeni bir kavramı ortaya çıkaracaktır: Alafranga. Günlük hayatın Batılı tarzını tespit eden bu kelime, Türk toplumunun ve kültürel hayatının son iki yüz yılını bariz bir şekilde etkilemiştir.[105]

Gündelik hayat, 19. yüzyılda kendi klasik yapısının temel yaşam sahası olan mahalle ölçeğinin dışına taşar. Artan nüfus ve yetersiz kalan mevcut iktisadi düzen mahalleleri dışa taşırır. Gelişen mahalleler birbirine yaklaşır ve zamanla iç içe geçer. Bu durum kentin bütününde karmaşık kültür yapılanmasına zemin hazırlar. İstanbul'da Müslüman halk, gayrimüslimlerin yoğun olarak yaşadığı Galata-Pera bölgesine doğru yaşantı sınırlarını genişletmeye başlamıştır. Bunun doğal sonucu gündelik hayatın etkileşimler sonucunda renklenmesidir.[106]

Kırım Savaşı askeri ve siyasi sonuçları yanında, Osmanlı gündelik hayatını derinden etkilemesi bakımından önemli bir olaydır. Bu dönemde Rusya'ya karşı Osmanlı'nın yanında müttefik sıfatıyla yer alan Fransız ve İngiliz birliğinde görevli pek çok asker ve subay, aileleriyle birlikte İstanbul'a gelmiş ve belli bir süre burada ikamet etmişlerdir. Yeni misafirlerin gündelik hayatı, hayata bakış açıları, alışkanlıkları ve davranış biçimleri Osmanlı yöneticilerini ve başkent halkını etkilemiştir. Kadın-erkek ilişkileri, kıyafet, moda, ev dekorasyonu, davranış kalıpları, lüks tüketim, yeme-içme pratikleri ve eğlence gibi alanlarda ciddi bir etkileşim yaşandı. Gözlenen bu yeni hususlar Osmanlı payitahtında adeta medeniyetin sembolleri haline geldi.[107]

---

105 DOĞAN, İsmail, "Tanzimat Sonrası Sosyo-Kültürel Değişmeler ve Türk Ailesi", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi,* Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992, s. 178.

106 IŞIN, Ekrem, "19. yy.'da Modernleşme ve Gündelik Hayat", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi,* C. 2, İstanbul, İletişim Yayınları, 1985, s. 548-549.

107 ÇELİK, Yüksel, "Sultan Abdülaziz Devrinde Gündelik Hayatta Değişim: Yeni Alışkanlıklar, Mekânlar ve İmkânlar", *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu,* Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014, s. 216.

Osmanlı toplumunda günlük hayatın şekillenmesinde birinci derecede etkili olan kurum ailedir.[108] 19. yüzyılda hız kazanan Batılılaşma hareketi ailenin geleneksel yapısında hızlı bir değişime neden olmuştur. Köyden kente göçün artması, eğitim öğretimin zorunlu hale getirilmesi, kadının kamusal alanda daha fazla görünmesi, iletişimde meydana gelen gelişmeler, ulaşımdaki büyük dönüşüm, siyasetin tabana doğru yayılması, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş için harcanan çabalar Osmanlı toplum yapısını ve ailesini derinden etkilemiştir.

Şüphesiz bu değişimin ana motoru olan modernleşmenin getirdiği maddi kültür olgusu ve yeni davranış kalıpları, yerleşik anlayışı derinden sarsmıştır. Bu durum Osmanlı ailesinin değer yargılarını, meta ile olan ilişkisini, dünyaya bakışını ve otorite algısını değiştirmeye başlamıştır. Toplumun sosyo-ekonomik anlamda alt tabakasını oluşturan muhafazakâr kesimde direnç oluşmasına rağmen yavaş da olsa çözülmeler başlamıştır. Bürokratik sınıf ve üst tabaka muhafazakârların aksine büyük bir heves ve süratle Batı kültürüne yönelmiştir.[109]

Aile ve toplum yapısını düzenleyen örf ve adetler, gelenek ve görenekler Batılılaşma ile birlikte büyük bir sarsıntı geçirmiştir. İstanbul, İzmir, Beyrut, Selanik gibi birçok Osmanlı şehrinde kıyafetiyle, yaşamıyla ve eğlence tarzı ile Avrupalılaşan farklı etnik ve dini gruplar ile bunların etkilemiş olduğu Müslümanlar ortaya çıkmıştır.[110] *"Avrupa'ya gidip gelen azınlıklar ve Levantenlerin yaşam tarzlarının, günlük hayat üzerinde Batılılaşma adına giderek artan bir etkisi söz konusuydu... Günlük yaşamdaki bu değişime paralel olarak ortaya çıkan yeni değer yargıları ve giderek farklılaşan anlayış, halk ve aydınlar tarafından da gözlemlenmiştir."* Aydınlar Batı'nın bu şekilde şuursuzca taklit edilmesini Osmanlı'daki ahlaki çöküntünün sebebi olarak görmüşlerdir.

---

108 IŞIN, Ekrem, "Tanzimat Ailesi ve Modern Âdâb-ı Muâşeret", *Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2012, s. 559.

109 ÇELİK, "Sultan Abdülaziz Devrinde Gündelik Hayatta Değişim", s. 211.

110 FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri, "Tanzimat'ta İçtimai Hayat", *Tanzimat*, C. 2, İstanbul, MEB. Yayınları, 1999, s. 649-653.

Taklit, sefahat, eğlence ve yeni anlayışlar geleneksel yaşama biçimlerini sorgulanır hale getirmiş ve tehlikeye sokmuştur.[111]

Şehirlere ve bölgelere göre farklılıklar gösterse de günlük hayatta yaşanan bu dönüşüm eğlence hayatının da farklılaşmasına neden olmuştur. Gerek oyun anlamında gerek mekân anlamında değişimler söz konusu olmuştur. Kumara konu olan oyunlar olan tombala, piyango, poker, rulet gibi oyunlar Osmanlı ülkesinde bu süreçte ortaya çıkmış ve yaygınlaşmıştır.

Ayrı bir başlık altında işlenmiş olunan kumar mekânlarının bir kısmı, bu dönemde toplum ve eğlence hayatına girmiş olan mekânlardır. Kulüpler, gazinolar, tiyatrolar, oteller buna örnek olarak gösterilebilir. Eve dönük olan aile yaşantısı, kahvehanelerin yaygınlaşması, kulüp, gazino, kafeşantan gibi Batılı mekânlar ile birlikte dışa dönük olmaya başlamıştır. Böyle bir ortamda eğlence farklılaşmış ve kumar toplumsal hayatta daha görünür hale gelmiştir. Ayrıca yeni açılan bu mekânlar kumarın yaygınlaşmasında çok etkili olmuştur. Burada şunu özellikle vurgulamak gerekir, kumar Batılılaşma ile birlikte Osmanlı toplum yaşantısına giren bir olgu değildir. Batılılaşma ile gelen değişimin en büyük etkisi yeni mekânlar ile birlikte görünürlüğün artmasıdır. Batı taklitçiliğinin etkisi ile eğlence hayatı daha görünür ve göze batar hale gelmiştir. Eğlence hayatının önemli unsurları arasında içki, kumar ve fuhuş gibi "gayri makbul" öğeler de yer almıştır. Bu üç unsuru Batılılaşmaya bağlamak özcü ve kolaycı bir yaklaşımdır. Bu hususlar Osmanlı sosyal hayatında varolan ve sürekli olarak gündeme gelen hususlar olmuştur.

Günümüzde müze hüviyetinde olan Osmanlı saraylarında hâlen var olan bir takım aksesuarlar, dominolar, satranç takımları; özellikle Dolmabahçe Sarayı'nın harem ve selamlık bölümlerinde bulunan, oyun masaları, oyunun saray yaşantısındaki varlığına ve önemine delil olarak gösterilebilir.[112]

---

111 ÖZER, İlbeyi, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yaşam ve Moda,* İstanbul, Truva Yayınları, 2014, s. 28-29.

112 FAZLIOĞLU, Ayşe, "19. Yüzyıl Osmanlı Sarayında Oyun ve Oyuncak", *Saraydan Sokağa Oyun,* Yayına Hazırlayanlar: Fatma Akyürek, Gül Özturanlı, İstanbul, Kabalcı Yayıncılık, 2014, s. 34.

Klasik Dönemde kumarın genel seyri ile ilgili olarak yapılan bir çalışma olmadığı için bu dönem ile ilgili sağlıklı bir değerlendirme yapılamamaktadır. Arşivde yapmış olduğumuz basit taramalarda, bu dönem ile ilgili ulaşılan belge sayısı fazla değildir. Defterler bazında yapılacak taramalarda daha sağlıklı verilere ulaşılabilir. Bu durum kumarın olmadığı anlamına gelmemektedir. Nitekim mühimme defterinde,[113] kalebent defterlerinde[114] kumar ile ilgili bilgiler vardır. Kumarın gizlilik içerisinde yürütülmeye çalışılması, oyun ve eğlence mekânlarının bu dönemde daha kısıtlı olması, mahallenin içe dönük yaşantısı, birey üzerindeki iç ve dış kontrol mekanizmasının daha etkin olması kumarın görünürlüğünü kısıtlamıştır.

Klasik Dönemde görünürlüğü az olan "gayri makbul" eğlence hayatı ve kumar, 18. yüzyılda ve özellikle 19. yüzyılda meydana gelen değişimin doğal bir sonucu olarak daha görünür hale gelmiştir. Kitle iletişim araçlarının görünürlüğe katkısı şüphesiz fazladır. Bu bağlamda matbuatın ortaya çıkması bu tür görünürlüğü artırmıştır.

Ahmet Mithat Efendi, *"Avrupa Âdâb-ı Muâşereti Yahut Alafranga"* adlı eserinde kumarı, medeni dünyanın iğrenç bir âdeti olarak tavsif etmiştir. Bu iğrenç âdetin Osmanlı ülkesine de ulaşmış olduğunu ifade eder.[115] Özcü bir yaklaşımla "medeni dünyayı" suçlayan Ahmet Mithat Efendi, kumarın yüzlerce yıldır en azından Osmanlı kahvehanelerinde oynandığını bilmemesi zor ihtimaldir. Kumarın görünürlüğünün artması ifadelerini keskinleştirmiş olabilir.

Osmanlı geleneksel toplum yapısında, toplumsal düzenin işleyişinde ve denetiminde hukuk kurallarının yanı sıra yazılı olmayan ahlaki kuralların önemli bir rolü vardı. Bu ahlaki kurallar, birey üzerinde bir nevi "mahalle baskısı" oluşturmaktaydı. Geleneksel aile bağları ve mahallenin gözetleyen gözleri, birey üzerinde dış denetim sağladığı gibi oto kontrol mekanizmasını da harekete geçirebilmekteydi. Ancak modernleşme süreci ile birlikte kalabalıklaşan şehirler, değişen sosyal roller, göçler, iş hayatında erkekler lehine olan dengenin kadına dönük olarak kısmi de olsa değişmesi bireyi özerk hale getirmeye başlamış-

113 BOA, A.DVN.MHM.d., 34. s. 56, hüküm no:120.

114 İPŞİRLİ, "... Kürek Cezası İle İlgili Hükümler", s. 235.

115 Ahmet Mithat, *Avrupa Adâb-ı Muâşereti Yahut Alafranga*, Yay. Haz. İsmail Doğan, Ali Gurbetoğlu, Ankara, Akçağ Yayınları, 2001, s. 264.

tır. Birey üzerindeki klasik denetim mekanizmaları etkisini yitirmeye başlamıştır. Toplumun yaşamış olduğu kültürel değişim, bireyi farklı yollara sevk etmeye başlamıştır. Bu yollardan birisi de kumar olmuştur.

Üzerinde durulması gereken önemli noktalardan birisi de Mısır'dan gelen Hidiv ailesi ve zenginlerin, saray sakinleri, bürokrasi ve İstanbul zenginleri üzerindeki etkisidir. Modernleşme sürecini köktenci bir anlayışla Osmanlı Devleti'nden önce başlatan Mehmet Ali Paşa'nın yakınlarının 1850'li yıllardan itibaren İstanbul'a gelmeleri ve yalılar satın almaları, Osmanlı yöneticilerinin ve ekâbirinin Batılılaşması noktasında dönüm noktalarından birisi olmuştur.[116] Mısır'dan gelenlerin yaşam, giyim ve eğlence tarzları önce Osmanlı saray kadınlarını daha sonra Osmanlı sosyetesini etkilemiştir. İstanbul ve Mısır sosyetesinin moda ve lüks tüketim merakı, zamanla toplumun diğer kesimlerini de etkilemiştir.[117] Ahmet Cevdet Paşa, Mısır'dan gelenlerin İstanbullular için kötü örnek teşkil ettiklerini ifade etmiştir. Mısırlı zenginler İstanbul'da emlak fiyatlarının da artmasına neden olmuştur.[118]

II. Abdülhamit döneminde, Mısır'dan gelen kadınların bazılarının "mugayir-i adab-ı İslamiyet ve mesturiyet" ile hareket etmeleri, gelenlerden bir kısmının da Adalarda kumar için toplanmaları Meclis-i Vükela'yı harekete geçirmiştir. Meclis-i Vükela'da bu durum görüşülmüş ve ne tür tedbirler alınacağı heyet tarafından tespit edilmiştir. Buna göre kumar oynanmasına ve kumar bahanesi ile toplanmasına meydan verilmemesi, otel ve gazinoların gözetim ve denetim altında bulun-

116 ÖZER, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yaşam ve Moda,* s. 29-30.

117 ÇELİK, "Sultan Abdülaziz Devrinde Gündelik Hayatta Değişim", s. 216.

118 "*Bir aralık Mehmet Ali Paşa hanedanından pek çok paşalar ve beyler ve hanımlar Mısır'dan savuşup İstanbul'a döküldüler ve külliyetli akçeler getirip bol bol harç ederek İstanbul süfehâsına sû'-i emsâl gösterdiler. Sefâhat vadiinde yeni çığırlar açtılar. Hele Mısırlı hanımlar alafranga melbusât vesair tecemmülâta rağbet edip İstanbul hanımları ve ale'l-husus saraylılar dahi anlara taklid eder oldular ve Mısırlıların ekseri gaali bahalar ile haneler ve sahil-hane ve akârat-ı saire aldılar. Bu cihetle Der Saadette emlâkin kıymeti fevkalade terakki buldu ve İstanbul'da bir servet-i kâzibe peyda oldu. ... Ale'l-husus eyyam-ı sayfde Boğaziçi ve sair seyr-ü temaşa mahalleri ashab-ı safa ile leba-leb olarak hatıra keder ve zihne kuduret getirecek mütalaalardan herkes ictinâb ederdi. Der Saadet sahihen nümûne nüma-yı cennet ve her kûşesi bir günâ cay-gâh-ı safa ve meserret idi..."* Ahmet Cevdet Paşa, *Tezâkir 1-12,* Yayınlayan: Cavid Baysun, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991, s. 20.

durulması, otellerde mukim olanlardan başka kişi bulundurulmaması, şüpheli hanelerin gözetlenmesi, İslam adabına uygun giyinmeyen kadınların takip edilerek zevc ve velilerinin tespit edilmesi ve gereken uyarıların yapılması kararlaştırılmıştır.[119]

Değişim süreciyle birlikte Osmanlı eğlence kültürüne giren unsurlardan birisi de balolardır. Türkiye'de tam tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 18. yüzyılda, Beyoğlu'ndaki sefarethanelerde veya İstanbul'a gelen yabancı ticaret gemilerinde, Türklerin iştirak etmedikleri balolar tertip edilmiştir.[120]

Her ne kadar balolar Tanzimat Dönemi'nde ön plana çıkmaya başlamışsa da Osmanlı'da ilk balo 1829 tarihlidir. Birçok nahoş durumun yaşandığı bu baloya katılanlar arasında Serasker Hüsrev Paşa, Kaptan-ı Derya Papuççu Ahmet Paşa gibi üst düzey komutanlar ve devlet adamları vardı. Dansa ara verildiği sırada kumar oynamak isteyen Kaptan-ı Derya Papuççu Ahmet Paşa, İngiliz elçisi ile masa başına geçmiştir. İngiliz elçisine karşı Papuççu Ahmet Paşa kumar masasında birkaç dakikada epey miktarda para kaybetmiştir.[121]

Danslı toplantılar olarak tanımlanan balolar, Tanzimat sonrası süreçte elitler arasında yaygınlaşmaya başlamıştır.[122] Baloların düzenlendiğine dair gazetelerde ilanlar çıkmaya başlanmıştır. *Ceride-i Havadis*

119 BOA, Y.A.RES., Dosya No: 132, Gömlek No: 33. (H. 01.C.1323 / M. 03.08.1905). BOA, BEO., Dosya No: 2659, Gömlek No: 199410. (H. 09.Ca.1323 / M. 12.07.1905). BOA, İ.HUS., Dosya No: 131, Gömlek No: 37. (H. 09.Ca.1323 / M. 03.07.1905).

120 OKAY, Orhan, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Midhat Efendi,* İstanbul, Dergâh Yayınları, 2008, s. 139.

121 BARDAKÇI, Murat, "Balo Tarihimiz Skandallarla Doludur, Bu Bahsi Sakın Açmayın!", *http://www.hurriyet.com.tr/balo-tarihimiz-skandallarla-doludur-bu-bahsi-sakin-acmayin-3389284,* Erişim Tarihi: 25.09.2017.

122 MERİÇ, *Osmanlı'da Gündelik Hayatın Değişimi,* s.400. 1856'da İngiliz elçisi Canning'in düzenlemiş olduğu baloya Sultan Abdülmecit de katılmıştır. Ahmet Cevdet Paşa bu durumu şu şekilde kayda geçmiştir: "*Cumadelulânın yirmi dördüncü Cuma gecesi Zat-ı Şahane İngiliz elçisi Canning'in balosuna med'uvven teşrif buyurdu. Öteden beri sadrazamlar bile elçi ziyafetlerine ya da balolarına gitmek adet değil iken bir seneden beri sadrazamlar gitmeğe başladı. Bu sene Zât-ı Şahane için dahi bu kapı açıldı. ...Şeyhülislam Efendi dahi davet olunmuş idi. Lakin itiraz eyledi. Fakir dahi davetli idim. Sadrazama sordum. 'Şeyhülislam Efendiden istizan et' dedi. Şeyhülislama sordum 'Sadrazam bilir' dedi. Birinden bir cevab-ı şafi alamadım. Ben de gitmedim...*". Ahmet Cevdet Paşa, *Tezâkir 1-12*, s. 63.

gazetesinde bununla ilgili olarak şöyle bir ilan geçmektedir: *"Bundan sonra beher hafta salı ve cumartesi geceleri Beyoğlu'nda kâin tiyatrohanede balo usûlünün icrâ olunmasına karar verilmiş olduğu istima' kılınmıştır."*[123] Balolarda kâğıt oyunları ve her türlü kumar oyunun oynanması için odalar tahsis edilir ve bu odalara masalar konulurdu.[124]

Balonun Osmanlı eğlence hayatına girmesiyle birlikte balolarda nasıl davranılması gerektiği ile ilgili olarak adabımuaşeret kitaplarında bölümler yazılmıştır. Ahmet Mithat Efendi balolarda kumar oynandığını belirttikten sonra bu konuda nasıl hareket edilmesi gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir: *"Balolarda kumar masaları adeta alelumum böyle sefâhet-i kumarı kendilerine mubah addedenlere mahsûs olup, gençler ise raks ile adeta muvazzaftırlar. Yaşlılara kumar masaları küşâd edilmemiş olsa da yalnız oyunların temaşasıyla kendilerini eğlendirebilmek kabil olamaz. Gençler için raks mecburi addedilmeyip kumar masalarına devam müstahsen görülse kadınları sıçratacak, oynatacak adam bulunamaz. İşte bu sebeplere mebni kartlara en ziyade yakışık alan şey raks salonlarında heybet-i mahsusalarıyla kızlarının, gelinlerinin ve ekseriya görüldüğü üzere zevceleri genç ise onların şevk u imbisatlarını kırmaksızın kumar odalarına çekilmektir."*[125]

1840'lı yıllarda Beyoğlu'nda yılın belli zamanlarda düzenlenen balolarda kumar oynanmaktaydı. Bu durum Osmanlı yöneticilerini ve yabancı ülke temsilcilerini rahatsız etmiştir. Balolarda kumar oynanmasının önüne geçmek için zabıtanın hiç kimseye iltimas geçmemesi istenmiştir.[126] Balo geleneği zamanla daha da yaygınlaşmış ve eğlence hayatının bir parçası olmuştur. 1870'li yıllarda balolarda kumar oynanmaya devam etmiştir.[127] Baloların daha çok yılbaşlarında icra edildiğini, bu tarih yaklaştıkça kurumlar arası yazışmaların ve uyarıların arttığını gözlemleyebiliyoruz.

Baloların değişime uğramış ve mekânsal bir alana kavuşmuş hali ise balozlardır. Balozlar, Sultan Abdülaziz döneminde ortaya çıkmıştır.

123 *Ceride-i Havadis,* 14 Cemaziye'l-ahir 1273 (09.02.1857), S., 822.

124 Ahmet Mithat, *Avrupa Adâb-ı Muâşereti Yahut Alafranga,* s. 191.

125 Ahmet Mithat, *Avrupa Adâb-ı Muâşereti Yahut Alafranga,* s. 192.

126 BOA, İ.DH., Dosya No: 29, Gömlek No: 1372. (H. 08.Za.1256 / M. 01.01.1841).

127 BOA, ŞD., Dosya No: 681, Gömlek No: 11. (H. 23.L.1290 / M. 14.12.1873).

Kadın ve erkeklerin bir arada eğlendikleri balolar, özellikle Galata'da erkeklerin eğlendiği balozlara dönüşür. Balolarda erkekler "dam"ları olan kadınlarla eşli katılırken; balozlarda yalnız gidip eşini orada bulurlar. Balozdaki kadının görevi, içki içen erkeğe hizmet etmek değil ona eşlik etmektedir.[128] Meyhane ile bar arası bir eğlence mekânı olan balozlar, İstanbul'da özellikle Galata-Tophane arasında limana yakın bölgede faaliyet göstermişlerdir. Bu tür yerlerin müdavimleri daha çok limana yanaşmış yabancı gemiciler ve külhanbeyleriydi.[129] Şerbethane Balozu, Yüksek Baloz, Alafranga Baloz, Sakallı Yorgo'nun Balozu ve Moskof Çalgısı en meşhurlarıydı.[130] Balozlar fuhuş ve kumar vakalarıyla gündeme gelmiştir. *İkdam* ve *Osmanişer Loyd* gazeteleri muhabiri İbrahim Efendi buralarda kumar oynandığı ve fuhuş yapıldığına dair bir ihbarname kaleme almıştır.[131]

Batılılaşma, değişme olgusuna karşı direnç oluşturma imkânı daha fazla olan geleneksel toplum yapısını da etkilemiştir. Osmanlı klasik eğlence anlayışının önemli unsurlarından birisi mesirelere yapılan gezilerdi. 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında bunun yanında kapalı mekân eğlenceleri önem kazanmaya başlamıştır. Oyunlar da bu kapalı mekân eğlencelerinin önemli bir parçasıydı. Burada akla şu sorular gelmektedir: Kumara aracılık eden oyunlar, yılın hangi dönemlerinde daha fazla oynanmaktaydı? Mevsimsel olarak değişkenlik göstermekteydi mi?

Uzun kış gecelerinin önemli etkinliklerden biri oyunlardı. Oyunların yasak meyvesi olan kumar için zamansal olarak herhalde en uygun mevsim kıştır. 1907 tarihinde Beyoğlu polis bölgesine ait veriler bu tezi doğrular niteliktedir. 1907 senesi içerisinde tespit edilen kumar ve piyango vakalarının aylara göre dağılımı şu şekildedir:

128 KABAGÖZ, Murat Can, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Eğlenirken Modernleşen İstanbul: Mekânlar, İnsanlar ve Tepkiler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016, s.31-32.

129 SAKAOĞLU, Necdet, AKBAYAR, Nuri, *Binbir Gün Binbir Gece: Osmanlı'dan Günümüze İstanbul'da Eğlence Yaşamı*, İstanbul, Creative Yayıncılık, 1999, s. 239.

130 "Balozlar", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994, s. 32.

131 BOA, DH. EUM.KADL., Dosya No: 2, Gömlek No: 52. (H. 22.Z.1328 / M. 25.12.1910).

Grafik 1: Beyoğlu Polis Bölgesindeki Kumar ve Piyango Suçlarının Aylara Göre Dağılımı (1907)

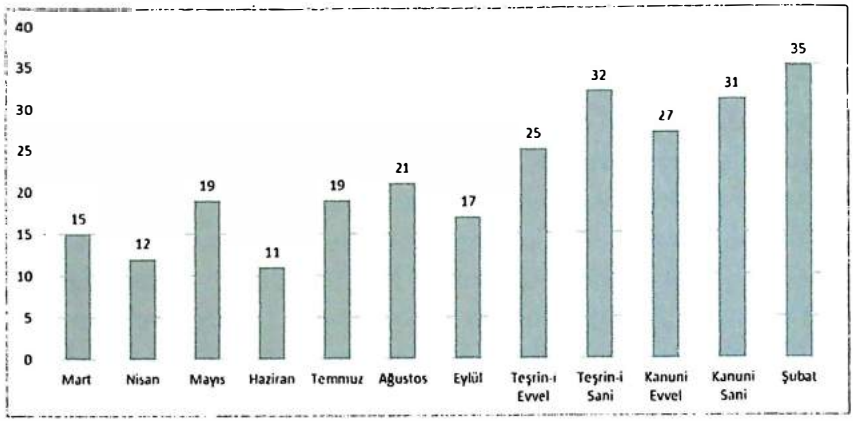

Kaynak: BOA, DH. EUM.KADL., Dosya No: 13, Gömlek No: 47. (H. 10.R.1329 / M. 10.04.1911).

Bu grafikte görülen hususlardan birisi kış aylarında kumar vakalarında artış olduğu yönündedir. Ancak her zaman bu hususun geçerli olduğunu iddia etmek biraz güçtür. 1908 (Grafik 2) ve 1909 (Grafik 3) tarihlerinde benzer bir sonuç var iken 1910 (Grafik 4)[132] tarihinde ilkbahar ve yaz aylarında kumar vakalarında artış görülmektedir. Kış ayları her ne kadar kumar için elverişli bir zaman dilimi olarak görülüyorsa da tek başına yeterli değerlidir. Kumar oynamak için zaman kadar önemli bir diğer husus maddi olanaktır. İş imkânlarının daha fazla olduğu yaz ayları paranın nispeten bol olduğu dönemlerdi. Dolayısıyla kumar etkinlikleri bazı yıllarda bu mevsimde artış göstermiştir.

132 BOA, DH. EUM.KADL., Dosya No: 13, Gömlek No: 47. (H. 10.R.1329 / M. 10.04.1911).

Grafik 2: Beyoğlu Polis Bölgesindeki Kumar ve Piyango Suçlarının Aylara Göre Dağılımı (1908)

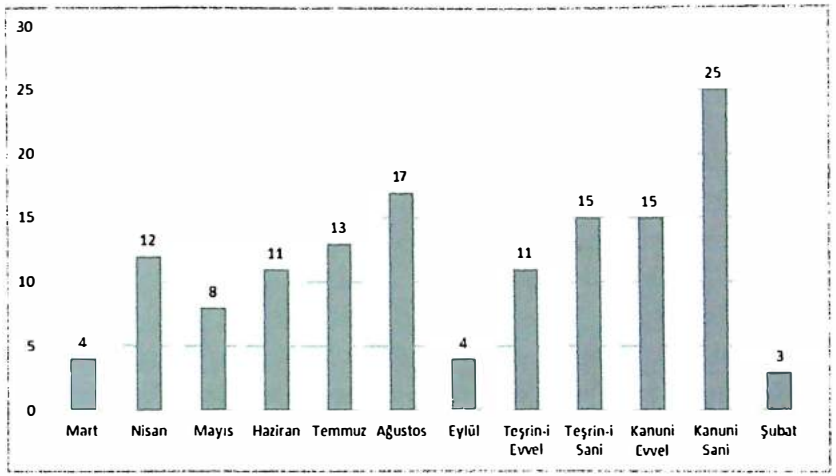

Kaynak: *BOA, DH. EUM.KADL., Dosya No: 13, Gömlek No: 47. (H. 10.R.1329 / M. 10.04.1911).*

Grafik 3: Beyoğlu Polis Bölgesindeki Kumar ve Piyango Suçlarının Aylara Göre Dağılımı (1909)

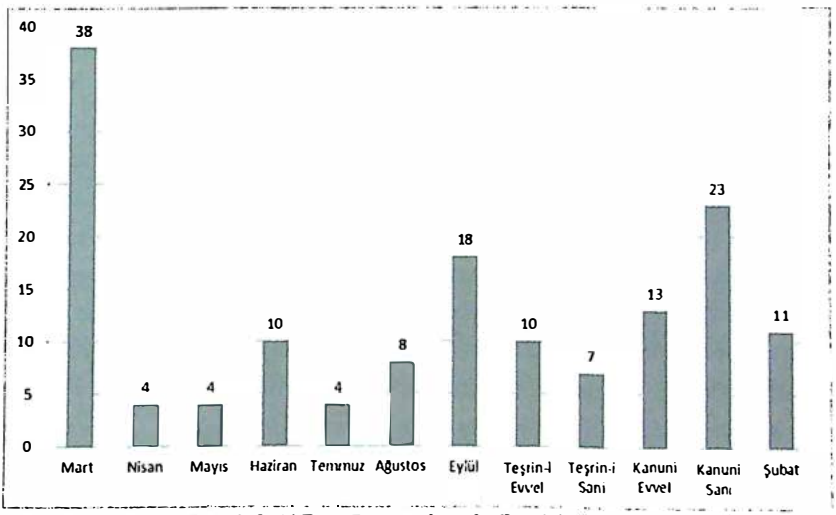

Kaynak: *BOA, DH. EUM.KADL., Dosya No: 13, Gömlek No: 47. (H. 10.R.1329 / M. 10.04.1911).*

Grafik 4: Beyoğlu Polis Bölgesindeki Kumar ve Piyango Suçlarının Aylara Göre Dağılımı (1910)

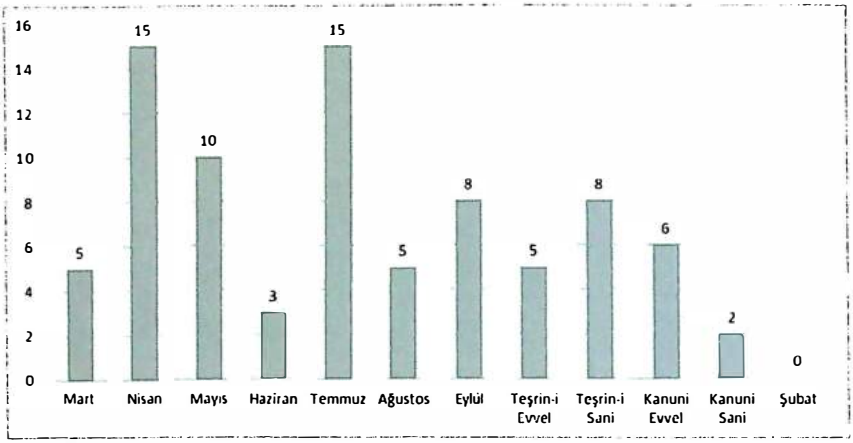

Kaynak: *BOA, DH. EUM.KADL., Dosya No: 13, Gömlek No: 47. (H. 10.R.1329 / M. 10.04.1911).*

Dikkat çekici hususlardan birisi de yılbaşına denk gelen dönemlerde kumar vakalarında meydana gelen artıştır. Özellikle Beyoğlu'nda böyle bir sonucun çıkmasında etkili olan husus, eğlence merkezlerinin burada yoğunlaşmasıdır. Beyoğlu bölgesinde yılbaşındaki en önemli eğlence kumardı. Ahmet Rasim, yılbaşı gecelerinde Galata ve Beyoğlu'ndaki eğlencelere başka bölgelerden de gelenlerin olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu geceyi rezaletin ve sefahatin zirve yaptığı bir dönem olarak değerlendirmiştir. Bu bölgede bulunan gazinolar, kahvehaneler ve meyhaneler yılbaşı gecesinde kumarhaneye dönüşmekteydi. Gayrimüslim nüfus bu bölgede fazla olmasına rağmen yılbaşı gecelerinde Müslümanlar buralara akın etmekteydi. Ahmet Rasim bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: *"Evvelleri biz Türkler, yılbaşı günlerinde başımızı sokmadığımız yer kalmazdı. Galata, Beyoğlu kısacası Ortodoks takvimini tutan milletlerin cümlesine kendi kendimizi davet eder, sabahlara kadar eğlenirdik... Evin birinden çık, ötekine gir... Kumarhanenin birinde yutul, ötekinde kazan..."*[133]

Müslüman mahallelerinde Ramazan ayı gündüzleri ibadetin geceleri ise farklı aktivitelerin ön plana çıktığı bir zaman aralığıydı. Mey-

133 Ahmet Rasim, *Muharrir Bu Ya*, Haz. Hikmet Dizdaroğlu, İstanbul, MEB Yayınları, 1990, s. 297-300.

danlarda kurulan sergiler, kermesler, geleneksel gösteriler ve seyirlik eğlenceler Ramazan ayının önemli aktiviteleri arasında yer almaktaydı. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Ramazan eğlencelerinin merkezi Şehzadebaşı'ndaki Direklerarası olacaktır. Ramazan ayında buradaki yaşam canlanır, kahvehaneler, çayhaneler, gazinolar hınca hınç dolardı.[134] Zenginlerin ve önemli simaların da gittiği bu mekânlar bazı uygunsuzluklar ile de gündeme gelmiştir. Bu durumun önüne geçmek için Ramazan ayında İslam'a mugayir hareketlerden uzak durulması konusunda padişahlar fermanlar yayınlayıp uyarılarda bulunurlardı. Bu uyarılar, "Ramazan Tenbihnameleri" olarak adlandırılmaktaydı.[135] Farklı tarihlerde bu konu ile ilgili olarak birçok padişah iradesi, emir yayınlanmıştır.[136] Ancak bu uyarıların bazen çok etkili olmadığı görülmüştür. 1907 tarihinde Ramazan ayı Teşrin-i Evvele denk gelmekteydi. Ve bu ayda kumar vakalarının devam ettiğini söyleyebiliriz. 1908 yılının Ramazan ayında ise (14 Eylül-13 Teşrin-i Evvel) özellikle Eylül ayında kumar vakalarında ciddi bir düşüş olmuştur. 1909 yılında Eylül'e denk gelen Ramazan ayında kumar vakalarında önceki aylara göre önemli bir artış olmuştur. 1910 yılının (24 Ağustos-23 Eylül) Ramazan ayında kumar vakaları kayda geçmiştir.[137] Buradan da anlaşılacağı üzere Ramazan ayında bile kumar müptelaları alışkanlıklarını terk etmemişlerdir.

B. Mütareke Dönemi ve Kumar

Siyasi ve sosyal alanda zıtlıkları bünyesinde barındıran ve mütareke terimiyle adlandırılan 1918-1922 dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet Türkiye'sine geçiş evresidir. Savaş ve isyanın baskın

134 GEORGEON, François, "İmparatorluktan Cumhuriyete Istanbul'da Ramazan", *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşamak*, Derleyenler: François Georgeon-Paul Dumont, çev. Maide Selen, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011, s. 78-79, 100-102.

135 YAZICI, Nesimi, "Ramazan Tenbihnâmeleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 46, S. 2, Ankara, 2005, s. 1-5.

136 BOA, Y.PRK.BŞK., Dosya No: 49, Gömlek No: 79. (H. 29.Ş.1314 / M. 02.02.1897). BOA, DH.MKT., Dosya No: 908, Gömlek No: 37. (H. 29.Ş.1322 / M. 08.11.1904). BOA, BEO., Dosya No: 3168, Gömlek No: 237572. (H. 07.N.1325 / M. 14.10.1907). BOA, ZB., Dosya No: 479, Gömlek No: 56. (H. 09.N.1325 / M. 16.10.1907).

137 BOA, DH. EUM.KADL., Dosya No: 13, Gömlek No: 47. (H. 10.R.1329 / M. 10.04.1911).

olduğu bu dönem, siyasi, ekonomik ve toplumsal dönüşümün yaşandığı bir zaman dilimidir.[138]

Mondros Mütarekesi, Osmanlı Devleti için Birinci Dünya Savaşı'nın bitişi anlamına gelmekteydi. Aynı zamanda bu ateşkes antlaşması, Osmanlı Devleti'nin tarihten çekilmesinin ve yeni Türk devletinin de tarih sahnesine çıkmasının habercisiydi. Burada siyasi ve askeri gelişmelerden ziyade, işgal yıllarında toplumsal hayattaki yozlaşmalar ve ahlaki çözülmeler üzerinde durulacaktır. Osmanlı Devleti'nin son yüzyılındaki savaşlar, göçler, isyanlar, açlık ve sefalet, değişim çabaları, toplumdaki yatay ve dikey hareketlilikler, yerli burjuvazinin filizlenme çabası, servetin el değiştirmeye başlaması toplumsal hayatı derinden etkilemiştir. İşgal yıllarında hayata tutunma çabası, toplumdaki sıra dışı kesimleri olağan gruplar haline getirmeye başlamıştır. Yasadışılık olağanlaşmaya ve çoğalmaya başlamıştır. Nitekim suç istatistiklerindeki artış bunun göstergesidir.

Mondros Mütarekesi ile Anadolu'nun işgal süreci başlamıştır. Merkezi otoritenin zayıflaması, İstanbul'da sürekli olarak hükümet değişikliklerinin gerçekleşmesi istikrarlı bir asayiş politikasının takip edilmesini engellemiştir. İtilaf Devletlerinin işgal için en önemli bahanelerinden birisi asayiş sorunu idi. Osmanlı ülkesinde İstanbul Hükümeti, Ankara Hükümeti ve İtilaf Devletleri olmak üzere üç farklı otorite ve bunların kendi bakış açısıyla oluşturmuş oldukları asayiş politikaları vardı.[139]

Uzun süren savaşların akabinde Anadolu'nun işgal edilmesi toplumsal kırılmalara neden olmuştur. Her ne kadar siyasi ve askeri alandaki gelişmeler ön plana çıkmışsa da bu dönemde toplumda büyük bir ahlaki çöküş olmuştur.[140] Toplumdaki bu çözülmenin temel sebeplerinden birisi ekonominin dibe vurmasıdır. Uzun yıllar süren savaşlar Osmanlı Devleti'ni siyasi ve askeri olarak bitirdiği gibi toplumsal düzeni alt üst etmiş ve ekonomiyi çökertmiştir.

138 TOPRAK, Zafer, "Mütareke Döneminde İstanbul", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* C. 6, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1994, s. 19.

139 BALKAYA, İhsan Sabri, "Mütareke Dönemi Asayişin Üç Boyutu", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* S. 41, Ankara, 2008, s. 19-20.

140 ULU, Cafer, "I. Dünya Savaşı ve İşgal Sürecinde İstanbul'da Yaşana Sosyal ve Ahlaki Çözülme (1914-1922)", *Tarih Dergisi,* S. 58 (2013/2), İstanbul, 2013, s. 95.

Savaş, yoksul sayısını artırdığı gibi insanları daha da yoksullaştırmıştır. Fiyat artışları toplumun büyük bir kısmını olumsuz etkilemiştir. En temel ihtiyaçlar bile bulunamaz hale gelmişti. Piyasadaki mallar ise çok fahiş fiyatlara satılmaktaydı. Karaborsa hayatın rutini haline gelmişti. "*Duyun-ı Umumiye İdaresi'nin hazırladığı geçim standardı endeksine göre fiyatlar, 1914 Temmuz'undan 1918 sonuna kadar 20 kattan fazla, 1918'in son çeyreğine kadar ise 18 kattan fazla arttı.*"[141] Başka bir hesaplamaya göre 1914-1920 yılları arasında fiyatlar, 100'den 1406'ya çıkmıştır. Bu altı yıllık zaman diliminde dengenin bozulduğunun bir diğer göstergesi reel ücretlerdeki düşüştür. Patlayan enflasyona karşı reel ücretler % 33 oranında düşmüştür.[142] Bazı ürünlerde fiyat artışları çok daha fazlaydı. 1914-1918 yılları arasında ekmeğin fiyatı 38, şekerin fiyatı 65 kat artmıştır. 1918'de ortalama bir memurun aylığı, günde bir kilo ekmek almaya yetmekteydi.[143]

Tevfik Çavdar'ın derlemiş olduğu verilerde Temmuz 1914'teki fiyatlar ile Eylül 1918'deki fiyatların karşılaştırması yapılmıştır. Buna göre okka ve kuruş bazında yapılan karşılaştırmada şekerin fiyatı 3 kuruştan 250 kuruşa, pirincin fiyatı 3 kuruştan 90 kuruşa, yumurtanın fiyatı 0,5 kuruştan 4,25 kuruşa, koyun etinin fiyatı 7 kuruştan 120 kuruşa, patatesin fiyatı 1 kuruştan 27 kuruşa fırlamıştır. Savaşın sonunda bazı memuriyetlere verilen maaş miktarları ise şu şekildedir: Birinci sınıf maliye müfettişi 6.000 kuruş, icra memuru 3.500 kuruş, tahsildar 800 kuruş, kıdemli yüzbaşı 1050 kuruş, başçavuş 76 kuruş maaş almaktaydı.[144] Bir yüzbaşı maaşıyla, ayda ancak dokuz kilo et ya da dört kilo şeker alabilirdi.

---

141 PAMUK, Şevket, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme,* İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2009, s. 161.

142 BORATAV, Korkut, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009,* Ankara, İmge Yayınevi, 2003, s. 35.

143 YERASİMOS, Stefanos, "Kozmopolit Bir Yapıdan Milliyetçiliğe", *İstanbul 1914-1923,* Haz. Stefanos Yerasimos, çev. Cüneyt Akalın, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015, s. 19.

144 ÇAVDAR, Tevfik, *Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960,* Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2003, s. 126-127.

Milli Mücadele dönemindeki rakamlar tablonun ne kadar vahim olduğunu göstermektedir. "*1920 yılının ilk yarısında fiyatlar 1914 yılına göre % 227 oranında artmış, bu rakam 1920 yılının ikinci yarısında % 1015'e ulaşmıştı. 1921'in ilk yarısında % 1002, Temmuz ve Ağustos aylarında ise % 917'lik bir fiyat artışı söz konusudur... Bir kişinin temel harcamaları esas alındığında yapması gereken harcama savaştan önce 235 kuruş iken, Temmuz 1920'de 3.504 kuruş, 1921 Kasım ayında ise 2.933 kuruş idi. Bu rakamlar üç kişilik bir aile için savaştan önce aylık 705 kuruş iken, savaştan sonra 1920 yılında 10.962 kuruş, Kasım 1921'de ise 8.799 kuruş şeklinde belirlenmiştir.*"[145]

İnsanların içerisine düşmüş oldukları bu acizlik, sefalet ve açlık toplumsal değerleri aşındırmıştır. Bunun sonucunda hırsızlık, fuhuş, gasp, yankesicilik, kumar gibi "para ve mal getirici" suçlar artmıştır. İstanbul'da 1920-1921 yılları arasında tüm suçların yaklaşık % 50'sini hırsızlık oluşturmaktaydı. Bunun da yoksulluk ve temel ihtiyaçların karşılanamamasıyla yakın ilişkisi vardı.[146] Aynı şekilde fuhuş da savaş ve işgal döneminde artmıştır. İstanbul'da işgal ordularının askerleri, sayıları yüzbinleri bulan Beyaz Rus göçmenleri, şehrin kozmopolitliği ve ağır ekonomik koşullar fuhuş vakalarının artmasına neden olmuştur.[147]

---

145 AYDIN, Mehmet, "Mütareke Döneminde İstanbul'da Hayat Pahalılığı Sorunu (1918-1922)", *http://www.historystudies.net/dergi/tar201512f5cdc.pdf,* s. 443. Erişim Tarihi: 23.03.2018.

146 ULU, Cafer, "I. Dünya Savaşı ve İşgal Sürecinde..." s. 94.

147 *"Mütareke yıllarında İstanbul'da 'vesikalı' 2.125 fahişe çalışıyordu. Yine aynı kayıtlara göre 'vesikasız' iş tutan 979 hayat kadını vardı. Bunların dışında bu mesleği zaman zaman icra eden binin üzerinde kadın, polis müdüriyetince biliniyordu. 1920 yılında İstanbul işgal gördü. İşgal yıllarında Sıhhiye Heyeti'nin verilerine göre ise İstanbul'da vesikalı 2.171 hayat kadını icra-i sanat ediyordu. Bunların 1.367'si Hıristiyan ve Musevi, 804'ü Müslümandı. Vesikalılar arasında beklenilenin aksine, Müslüman kadınlar başta geliyordu."*
TOPRAK, Zafer, "İstanbul'da Fuhuş ve Zührevi Hastalıklar 1914-1933", s. 4, *https:// www.academia.edu/13904195/%C4%B0stanbul_da_Fuhu%C5%9F_ve_Z%C3%BChrevi_Hastal%C4%B1klar_1914-1933?auto=download,* Erişim Tarihi: 04.10.2017. Başka bir veriye göre mütareke İstanbul'unda 4.500-5.000 arası kadın geçimini fuhuştan sağlamaktaydı. GEORGEON, François, "Gülüşün ve Gözyaşlarının Kıyısında", *İstanbul 1914-1923,* Haz. Stefanos Yerasimos, çev. Cüneyt Akalın, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015, s. 116.

İşsizliğin zirve yaptığı bu dönemde işsizler ordusundan bazıları geniş zamanlarını, para kazanmak için kumar masalarında geçirmişlerdir. Emniyet birimlerinin günlük zabıtlarında kumar önemli bir yer tutmaktaydı. Emniyetin hazırlamış olduğu günlük zabıtlar tetkik edildiğinde ceraim cetvellerinden farklı olarak son 24 saatte meydana gelen olaylar hakkında bilgi vermektedir. Günlük zabıtlarda olayın mahiyeti kısaca kaleme alınmakla birlikte ceraim cetvellerindeki gibi ayrıntılar yoktur. Günlük cetvellerde olay mahalli ve bağlı olduğu merkez, olayın meydana geldiği tarih, suçun çeşidi, zanlılar, mağdurlar ve olayın mahiyeti hakkında bilgi verilmektedir. Kumar ile ilgili zabıtlarda mağdur kısmında bireyler[148] olduğu gibi "hukuk-ı umumiye"[149] de olabilirdi. Zira mağdur kısmının büyük bir bölümünü kamu oluşturmaktadır. Günlük zabıtlarda işlenen suçun sebebinin ne olduğu da kısaca açıklanmıştır. Kumarın temel sebebi "menfaat temin etmek" olarak kayıtlarda yer almıştır.[150] Zabıtlarda kumarın İstanbul'un farklı yerlerinde işgal yılları boyunca devam ettiğini de söylemek gerekir.

Toplumda dayanışmayı sağlamak, toplumun psiko-sosyal durumunda meydana gelen tahribatı azaltmak ve ortadan kaldırmak için dini önemi haiz günlere ayrıca önem verilmiştir. Ancak Ramazan ayında insanların orucu terk etmesi, kahvehanelere doluşması, oyun ve kumar oynamaları üzerine bir beyanname kaleme alınmıştır. Hangi kurum veya kişi tarafından kaleme alındığı tam anlamıyla tespit edilemeyen bu beyannamede Cihan Harbi'nin olumsuz etkileri belirtildikten sonra yapılması gerekenler sıralanmıştır. Sıralanan hususlar içerisinde dini motivasyonlar ön plana çıkmıştır. Orucun terkedilmesi,

148 BOA, DH. EUM.AYŞ., Dosya No: 22, Gömlek No: 73. (H. 28.Z.1337 / M. 24.09.1919).

149 BOA, DH. EUM.AYŞ., Dosya No: 5, Gömlek No: 4. (H. 13.B.1337 / M. 14.04.1919). BOA, DH. EUM.AYŞ., Dosya No: 17, Gömlek No: 36. (H. 03.Za.1337 / M. 31.07.1919). BOA, DH. EUM.AYŞ., Dosya No: 19, Gömlek No: 14. (H. 23.Za.1337 / M. 20.08.1919).

150 BOA, DH. EUM.AYŞ., Dosya No: 15, Gömlek No: 101. (H. 18.L.1337 / M. 17.07.1919). BOA, DH. EUM.AYŞ., Dosya No: 5, Gömlek No: 4. (H. 13.B.1337 / M. 14.04.1919). BOA, DH. EUM.AYŞ., Dosya No: 17, Gömlek No: 36. (H. 03.Za.1337 / M. 31.07.1919). BOA, DH. EUM.AYŞ., Dosya No: 19, Gömlek No: 14. (H. 23.Za.1337 / M. 20.08.1919).

insanların kahvehanelere gidip oyun ve kumar ile zaman geçirmeleri şiddetli bir şekilde eleştirilmiştir. Gerekirse bayrama kadar kahvehanelerin kapatılacağı ifade edilmiştir. Ayrıca kurallara uymayanların cezalandırılacağı da belirtilmiştir.[151]

Mütareke yıllarında İstanbul'un sosyal dokusunda ve nüfus yapısında radikal değişimler yaşanmıştır. "*Savaş ve işgal koşulları nedeniyle hareketli bir nüfusa sahip olmuştur. Bu dönemde kimi Anadolu'ya yöneliyor, kimi İstanbul'a sığınıyordu.*"[152] Mütareke yıllarının en önemli hususlarından birisi de Beyaz Ruslar konusudur. Rus mülteciler yaşam stilleri, giyim ve kuşamları, bazı sanat dalları ve meslekleri itibariyle İstanbul'un sosyal ve kültürel yaşamına önemli katkıları olmuştur. Geleneksel değerler ve ahlaki yaşam üzerinde de etkileri olmuştur. Uyuşturucu, kumar ve fuhuş gibi olumsuzlukların payitahtta artmasına neden olmuşlardır.[153] Beyaz Ruslar, İtilaf Devletleri'nin de zımni desteğiyle

151 "*Harb-ı umumiyede mağlubiyetimiz ve şu sıradaki vaziyet-i hayatiyemiz cümlenin malumudur. Bunu izaha mahal göremem mamafih artık mütenebbih olmak, müteyakkız bulunmak ale'l-husus iş bu eyyam-ı mübarekeyi her Müslüman takdir ederek evamir-i Rabbaniyeye tamamen inkıyâd ve mürâat etmek farz iken maalesef bazı Müslümanların yine gâfil bulunduğunu ve evâmir-i bâriye bigâne kalarak nakz-ı siyâm ettiğini ve geceleri de camilere şitâb ederek Cenâb-ı Hakka ve ruhaniyet-i peygamberiye iltica vecibe-i diniyeden iken bil-cümle kahvehanelerde toplanarak oyun ve adeta kumar oynamak ile vakit geçirdiğini maalesef gördüm ve bu hal ayrıca muceb-i şikâyet de oluyor. Binaenaleyh alenen nakz-ı siyâm edenler ve mahiyeti ne olursa olsun oyun ve kumar oynayanlar hakkında bila-ta'allül hükm-i kanunun tatbiki la-büdd olmakla lazım gelenlere tebligât ve iş bu eyyâm-ı mübârekede bilumum kahvehanelerin namaz zamanları kapanarak ümmet-i Muhammediyenin feraiz-i ilahiye ile meşgul olmaları için memûrin-i zabıtaya tefhimât-ı kâtı'a icrâ kılındı. İşbu emr-i hükümetin hilafında hareket eden kıraathâne ve kahveciler vesair mecmû' umumi mahalleri idare edenler hakkında ta'kibât-ı kânûniyede bulunulacağı gibi iş bu mahallerin de bayrama kadar sedd ve bend edileceği muhakkaktır. Bu babda bizzat teftişatta bulunacağımı beyan ederim. Artık ümidvarım ki buna bil cümle ümmet-i Muhammed müraatkâr olur da Cenab-ı Hak da bizleri sahl-i selâmete çıkarır ve nail-i mesûbat ve felâh olunur.*" BOA, DH.İ.UM., Dosya No: 19-07, Gömlek No: 1 034. (H. 26.N.1337 / M. 25.06.1919).

152 TOPRAK, "Mütareke Döneminde İstanbul", s. 20-21.

153 ÖZER, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yaşam ve Moda*, s. 67. Burada şunu belirtmek gerekir ki resmi istatistiklere göre işgal döneminde genelevlerde sadece 171 Beyaz Rus çalışmaktaydı. Ancak bunlar ruhsatlı olanlar. Gerçekte ise çok daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. DUMONT, Paul, "Beyaz Yıllar", *İstanbul 1914-1923*, Haz. Stefanos Yerasimos, İstanbul, çev. Cüneyt Akalın, İletişim Yayınları, 2015, s. 226.

İstanbul genelinde tombala oynatarak perişan haldeki halkın ceplerini boşaltmışlardır. Tombala oynatılmaması için artan baskılar, Beyaz Rusları farklı alternatifler üzerinde düşünmeye sevk etmiştir.

Mütareke döneminde ahlâki yozlaşmanın zirve yaptığı an ise hamam böceklerinin kumara alet edilmesidir. Tombalaya karşı gösterilen tepkiler ve alınan önlemler farklı kazanç kapılarının aralanmasına neden olmuştur. Para kazanmak için her yolun meşru görüldüğü zorlu bir dönemde, Beyaz Ruslar kumara aracılık eden yeni bir oyun bulmuşlardır. O da hamam böceklerinin yarıştırılmasıdır.

İki kafadarın Rus halk eğlencesi olarak pazarladıkları hamamböcekleri yarışı aslında yeni bir şeydi. Bu ilginç fikir bu kişilerin aklına, İstanbul'da umumi hamamlardan birinde dört bir yana kaçışan kocaman parlak hamamböceklerini gördükleri zaman gelmişti. At yarışlarına göre başlangıçta maliyeti hiç yoktu. Aynı dönemde, yarışlar düzenlemek amacıyla İstanbul'a atlar getirmiş olan Rostov Atçılar Derneği büyük sıkıntılar içindeydi. Atları beslemek çok pahalıya mal oluyordu. Oysa hamamböceklerini besleme sorunu yoktu. Böcekler için hipodrom bulmak ise mesele değildi. Üzerine yivli oyuklar açılmış büyük bir masa, hipodrom vazifesi görebilmekteydi. Özel olarak düzenlenmiş bu yüzeyde, tel arabaların önüne bağlanmış hamamböcekleri koşuyordu. Masanın etrafındaki yüzlerce kişi bahis için sıraya girmekteydi. Bahisçiler daha sonraları küçük bir kutunun içine koymuş oldukları ve zamanla ateş pahası olan hamamböcekleriyle yarışmaya iştirak etmişlerdir.[154]

Bir Rus fütüristi olan İliazd[155] tarafından kaleme alınan mektuplarda böcek yarışmalarından şu şekilde bahsedilir: *"Açılan bir kulüpte, bakara kisvesi altında hamamböcekleri yarışmaları yapılıyordu. Bir masanın üzerine, içi boylamasına bir dizi bölme ile bölünen ince, uzun*

154 DUMONT, "Beyaz Yıllar", s. 236-237.

155 1894'te Tiflis'te doğan, İliazd adıyla tanınan İlya Zdaneviç, Saint-Petersburg'u fütürizmle tanıştırmıştır. Gürcü ressam Pirosmani'yi keşfeder ve Rus orduları tarafından fethedilen Osmanlı topraklarındaki Gürcü kiliselerinin rölövelerini çıkarmak üzere 1917'de yola çıkar. Paris'e giderken İstanbul'a uğrar (1920-1921). İstanbul maceralarını Kafkasya'da tanıdığı İngiliz gazeteci Philips Price'a 1929'da yazdığı mektuplarda anlatır. YERASİMOS, Stefanos, *İstanbul 1914-1923*, çev. Cüneyt Akalın, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015, s. 241.

bir kutu yerleştirilmişti. Kutunun ucu önceden ısıtılmıştı. Hamamböcekleri aynı anda salınıyor ve her biri kendini masanın öteki ucuna atıyordu. Kulüp olağanüstü başarılı olmuştu. Yarışçı bir hamamböceğinin (ekmek fırınlarında yaşayan türleri) fiyatı 150 liraya kadar yükseldi. Hamamböceği yarışlarının bahislerine gelince, paranın miktarı binlerce lirayı aşıyordu."[156]

Mayıs 1921'de başladığı düşünülen böcek yarışlarında bahisler 100 liraya kadar çıkmaktaydı. Herkesin favori böcekleri vardı. Binlerce liranın döndüğü bu bahislerde asıl kazananlar yarış merkezlerinin sahipleri ve bu işin mucitleriydi. Bu yarışmanın ünü, Çanakkale'de Beyaz Ruslar için kurulmuş olan kampa kadar yayılmıştır. Zira buradaki birçok Beyaz Rus, İstanbul'daki gibi hamamböceklerinin yarıştırıldığı merkezler açmayı düşünmüşlerdir.[157]

İstanbul'daki bu ahlaki çöküşe karşı Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nde 1920 tarihinde "Men'i Müskirat Kanunu" çıkarılmıştır. Bu yasağın halk nezdinde olumlu karşılandığı görülmektedir. Ayrıca yalnızca bununla yetinilmemesi ve içki kadar belalı olan kumarla mücadele edilmesi gerektiği köşe yazılarında dile getirilmiştir.[158]

---

156 ILIAZD, "Bir Rus Fütüristinin Dört Vizyonu", *İstanbul 1914-1923,* haz. Stefanos Yerasimos, çev. Cüneyt Akalın, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015, s. 252.

157 PERİNÇEK, Mehmet, "İstanbul'da Böcek Yarışları", *https:// www.aydinlik.com.tr/arsiv/mehmet-perincek-stanbulda-boecek-yarlar,* Erişim Tarihi: 02.04.2017.

158 "İçki ve Kumar Hakkında: Büyük Millet Meclisi'ne Teşekkür ve Bir Rica", *Sebîlü'r-Reşad,* 25 Mart 1325 (M. 25.03.1921), C. 19, S. 473, s. 45-47.

İKİNCİ BÖLÜM

MASA, MEKÂN VE OYUN

I. KUMAR OYNANAN MEKÂNLAR

Tarihsel olayların önemli unsurlarından birisi mekân kavramıdır. Tüm tarihi olaylarda olduğu gibi kumar vakaları da belli bir mekânda cereyan etmiştir.

Avrupa'daki kumar olgusunun Osmanlı ülkesini istila ettiğini hayıflanarak anlatan Ahmet Mithat Efendi, Avrupa'daki kumar mekânlarının bolluğunu şu şekilde dile getirmiştir: *"Avrupa'ca kumar mahalleri pek mütenevvidir. Bir kere hal u vakti iyi olan hemen herkesin hanesi kumarhane hükmündedir. Her balo ve her müsamerede kumara mahsus odalar tayin olunur. Kulüp denilen cemiyetgâhlarda eâzım-ı mekâsıddan birisi kumar olduğundan onun envâına mahsûs masalar mücehhezdirler. Bazı yerlerde suret-i mahsûsada kumarhaneler dahi resmen müessesdir ki ehemmiyetleri bir banka derecesine varır. Bazı yerlerde ise böyle müstâkil kumarhaneler memnu' olarak yalnız hanelerde, müsâmerelerde, kulüplerde oynanmasına ses çıkarılamaz. Maden sularının adeta kâffesi bir kumar mahallidir. Elhasıl sözün en kısası iki kumarbaz nerede birleşir ise orası bir kumarhane hükmünü alır."*[1]

Belgelerden ve dönemin gazetelerinden edindiğimiz veriler, 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında kumarın seyri hususunun, Osmanlı ülkesinde de Avrupa'dakine benzer bir görünümü olduğu yönündedir. Monte Carlo'nun 19. yüzyılın ikinci yarısında kumarda ön plana

1 Ahmet Mithat, *Avrupa Adâb-ı Muâşereti Yahut Alafranga*, s. 265.

çıkması, Osmanlı bürokrasisinin de radarına girmiştir. Zira kumar ile ilgili değerlendirmelerde Avrupa ile karşılaştırmalar yapılmıştır. Çeşitli kaynaklardan edinilen veriler ülkenin farklı yerlerinde kumar vakasının olduğunu gösterir niteliktedir. Taşradan merkeze gönderilen ceraim cetvellerinde ve perakende belgelerde bu durum açık bir şekilde görülmektedir. Bu cetveller, suç unsurlarının ve faillerinin detaylı analizlerini ihtiva etmektedir.

Birinci Meşrutiyet'in ilanından sonra 1878'den itibaren vilayetlerden merkeze Dahiliye Nezareti'ne ceraim-vukuat cetvelleri gönderilmiştir.[2] Her idari birim kendi mülhakatı ile ilgili suç istatistiklerini tutmak ve aylık olarak bir üst birime göndermek zorundaydı. Kazalar kendi bölgesinde meydana gelen olayları sayısal değerlere çevirdikten sonra livaya, livalar da kazalardan gelen cetvellere kendi bölgeleriyle ilgili cetvelleri ekleyerek vilayete gönderirlerdi. Nihayetinde vilayette meydana gelen olayları gösteren cetvel ile birlikte Dâhiliye Nezaretine gönderilmekteydi. Her ne kadar ceraim cetvelleri olarak tavsif edilse de bu cetvellerde, vilayetlerde bir ay içerisinde meydana gelen yangın, intihar, kaza gibi konulara da yer verilmiştir.

Şablon olarak hazırlanmış olan bu cetvellerde suçlar tek tek yazılmıştır. Cetvellerde suç hanesinin karşısına, suçluların özellikleri ile ilgili sayısal veriler girilirdi. Bu şablonlar fazla bir değişikliğe uğramadan Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar devam etmiştir. Bu istatistikler 1900'lü yıllarda daha düzenli bir şekilde tutulmuştur.

Merkezden yapılan tüm uyarılara rağmen istatistiklerin gönderilmesi hususunda aksaklıklar yaşanmıştır. Bunun önüne geçmek için ihmali bulunanlar hakkında soruşturma açılacağı yolunda uyarılarda bulunulmuştur. Meydana gelen gecikmelerle ilgili olarak doğrudan doğruya mülki amirler sorumlu tutulmuştur. Yapılan uyarılarda ihmallerin devam etmesi durumunda ceza olarak ilkinde uyarı, ikincisinde

2 GÜL, Abdulkadir, "Osmanlı Taşrasında Suç ve Suçlular (1919 Ocak Ayı Erzincan Sancağı Örneği)",*http://hukukdergi.erzincan.edu.tr/osmanli-tasrasinda-suc-ve-suclular-1919-ocak-ayi erzincan-sancagi-ornegi-doc-dr-abdulkadir-gul/*, s. 6, Erişim Tarihi: 21.11.2017.

maaş kesimi, üçüncüsünde ise ihraç cezası verileceği ifade edilmiştir.[3] İstatistiklerin hazırlanmasında ve zamanında gönderilmesi konusunda yapılan tüm uyarılara rağmen bahsi geçen çizelgelerin hiçbiri tam anlamıyla düzenli değildir. Fakat şu da bir gerçek ki zabıtların yavaş yavaş sistematize edildiği görülmektedir.[4]

Kumarın ülke genelindeki görünümü hakkında sayısal verilere baktığımızda vilayetler arasında farklılıklar vardır. 1913 tarihine ait altı aylık suç cetveli incelendiğinde ülke genelinde toplam üç yüz yirmi kumar ve piyango vakası tespit edilmiştir. Mart 1913-Eylül 1913 tarihleri arasını kapsayan bu cetvelde kumar ve piyangonun illere göre dağılımı şu şekildedir.

Grafik 5: Kumar ve Piyango Suçunun İllere Göre Dağılımı (Mart-Eylül 1913)

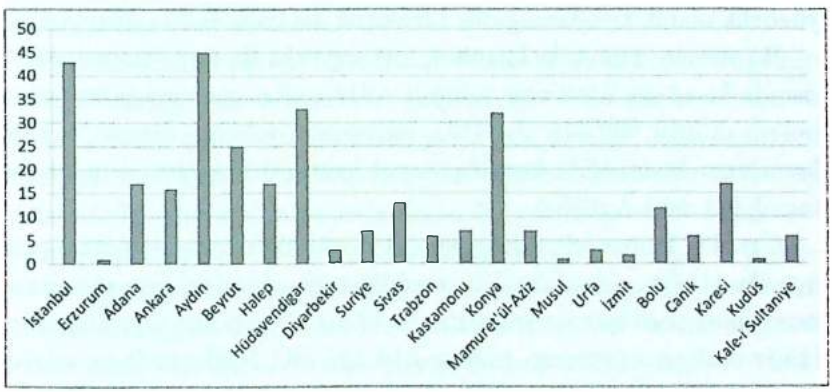

Kaynak: BOA, DH.EUM.MTK., Dosya No: 8, Gömlek No: 24. (H. 12.Za.1331 / M. 13.10.1913).

3 BOA, DH.EUM.EMN., Dosya No: 9, Gömlek No: 8. (H. 27.Ş.1330/M. 11.08.1912). BOA, DH.EUM.EMN., Dosya No: 23, Gömlek No: 11. (H. 20.Ca.1331 / M. 27.05.1913). "Her Kaza Dâhilinde Vuku' Bulacak Cünha ve Cinayetlerin Her Ay Cedvelleri Gönderilmesine Dair Telgrafname-i Sami-i Umumi Sureti", *Düstur Zeyl 1*, 1298, s. 13.

4 LÉVY-AKSU, *Osmanlı İstanbul'unda Asayiş 1879-1909*, s. 130.

Grafikten de anlaşılacağı üzere bu zaman zarfında kumar vakasının en yoğun olduğu yer, kırk beş vaka ile Aydın vilayeti olmuştur. Burada zihinlerde liste başında İstanbul olacağı düşüncesi vardır. Ancak İstanbul'da bu dönemde kırk üç vaka kayda geçmiştir. Daha sonra otuz üç vaka ile Hüdavendigar, otuz iki vaka ile Konya vilayetleri gelmektedir.[5] Bu dört vilayette görülen kumar vakası diğer tüm vilayetlerde görülen kumar vakası ile neredeyse eşit durumdadır. Nüfus kesafetinin fazla olduğu eyaletler, kumarın da yoğun olduğu bölgeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

1914 yılına ait istatistiklerinden derlenen verilere göre Osmanlı İmparatorluğu'nun nüfusu 18.520.016 idi. Aydın vilayetinin nüfusu ise 1.608.742 idi.[6] Kumar vakalarının ülke genelindeki yüzdeliklerinde Aydın vilayetinin oranı % 14'tür. Aydın nüfusunun ülke nüfusuna oranı ise yaklaşık olarak % 9'dur. Kumar vakalarının oranı, nüfus oranıyla yüzdelik olarak kıyaslandığında bir buçuk kat daha fazla çıkmaktadır.

Bu zaman diliminde İstanbul, kırk üç vaka ile tüm vilayetler içerisinde % 13'lük bir dilime sahiptir. 1914 nüfus sayımına göre İstanbul'un nüfusu 909.978 idi.[7] Ülke nüfusunun yaklaşık olarak % 5'ini barındıran İstanbul'da kumarın genel içerisindeki oranı, bundan iki buçuk kat daha fazladır.

Grafikte kumar vakalarının en çok görüldüğü üçüncü vilayet, otuz üç vaka Hüdavendigar'dır. Hüdavendigar vilayetindeki kumar vakalarının ülke geneli içerisindeki oranı % 10'du. 1914 nüfus sayımına göre Hüdavendigar vilayetinin nüfusu 616.227 idi.[8] Hüdavendigar vilayetinin ülke nüfusuna oranı yaklaşık olarak % 3,5 civarındaydı. Kumar

5 BOA, DH.EUM.MTK., Dosya No: 8, Gömlek No: 24. (H. 12.Za.1331 / M. 13.10.1913).

6 KARPAT, Kemal, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010, s. 397-399. SHAW, Stanford-Ezele Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, çev. Mehmet Harmancı, C. 2, İstanbul, E Yayınları, 2010, s. 294. SAKİN, Orhan, *Osmanlı'da Etnik Yapı ve 1914 Nüfusu*, İstanbul, Ekim Yayınları, 2008, s. 169-180.

7 KARPAT, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, s. 397. SAKİN, *Osmanlı'da Etnik Yapı ve 1914 Nüfusu*, s. 207.

8 KARPAT, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, s. 397. SAKİN, *Osmanlı'da Etnik Yapı ve 1914 Nüfusu*, s. 205.

vakalarının oranı ise bunun yaklaşık olarak üç katıydı. Bu dönemde kumar vakalarının en çok görüldüğü dördüncü il olan Konya'da (32 vaka ile) kumarın ülke genelindeki karşılaştırmalı oranı % 10'du. 1914 sayımına göre nüfusu 789.308 olan Konya vilayeti ülke nüfusunun % 4'ünü oluşturmaktaydı[9]. Konya'da kumar vakalarının oranı, nüfus oranının iki buçuk katına tekabül etmekteydi.

Nüfus ve kumar vakalarının oransal özellikleri dikkate alındığında sıralama da değişmektedir. Bu dört vilayet içerisinde kumarın en yoğun olduğu vilayet Hüdavendigar olmaktadır. Aydın vilayeti ise sona düşmektedir. Diğer vilayetlerin de oransal özellikleri dikkate alınırsa bu durum daha fazla değişecektir. Şunu da ifade etmek gerekir ki belirtilen dönemde gerçekleşen nüfus sayımında Aydın vilayeti; Aydın, İzmir, Manisa ve Denizli sancaklarını kapsayan geniş bir bölgeden oluşmaktaydı.[10] Aydın vilayetinde kumarın yoğun olarak görüldüğü yer İzmir'di.

Burada dikkati çeken hususlardan birisi de bu altı aylık dönemin Balkan Savaşları'nın sonuna denk gelmesidir. Nüfus hareketlerinin ve göçün zirveye çıktığı bu dönemde gelen göçmenlerin iskân edilmesi temel problemlerden biri olmuştur. Muhacirlerin bu dönemde en çok iskân edildiği vilayetlerin başında Aydın, Edirne, İstanbul ve Hüdavendigar gelmekteydi.[11] Göçün yoğun olduğu bu iller piyango ve kumarın da nispeten daha yoğun olduğu yerlerdi. Bununla ilgili doğrudan bir ilişki olduğuna dair somut bir veri bulunmamakla birlikte buhranlı dönemlerde bazı suçlarda artış olduğu da bilinen bir gerçektir. Hayata tutunma çabası insanları illegal yollara saptırabilmekteydi. Bununla ilgili en çok karşımıza çıkan iki husus hırsızlık ve fuhuştur. Bunlara ek olarak, bu dönemde kolay para kazanma aracı olarak piyangoculuk ve kumar da vardı. Zira sonraki dönemlerde özellikle mütareke

9 KARPAT, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, s. 397. SAKİN, *Osmanlı'da Etnik Yapı ve 1914 Nüfusu*, s. 211.

10 KARPAT, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, s. 365-366. SAKİN, *Osmanlı'da Etnik Yapı ve 1914 Nüfusu*, s. 180-185.

11 YILDIRIM, Seyfi., "Balkan Savaşları ve Sonrasındaki Göçlerin Türkiye Nüfusuna Etkileri, *CTAD*, Yıl 8, S. 16, 2012, s. 87. ASLAN, Sezer, *Balkan Savaşları Sonrası Rumeli'den Türk Göçleri ve Osmanlı Devleti'nde İskânları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2008, s. 105.

döneminde İstanbul'a yapılan göçlerle birlikte hırsızlıkta, fuhuşta ve kumarda olağandışı bir artış olmuştur.

Aşağıda verilmiş olan grafikte verilen değerlerin bir kısmı bir önceki grafikle paralellik göstermektedir. Tarihlendiremediğimiz bir belgeden yola çıkarak hazırlamış olduğumuz bu grafikte de Aydın ile İstanbul, kumar ve piyangoculuğun fazla olduğu vilayetlerin başında gelmektedir. İki yüz yirmi bir vakanın seksen beşi Aydın ve İstanbul'da gerçekleşmiştir[12].

Grafik 6: Kumar ve Piyango Suçunun İllere Göre Dağılımını Gösteren Altı Aylık Grafik (Tarihsiz)

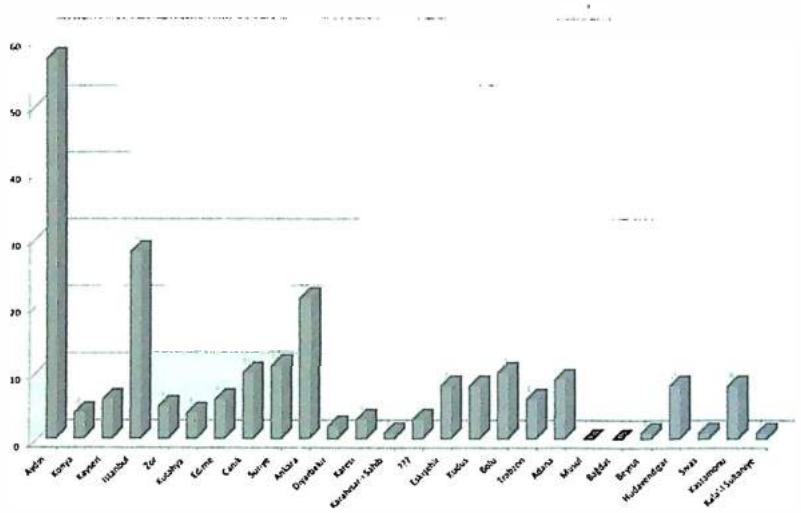

Kaynak: BOA, DH.EUM.ADL., Dosya No: 46, Gömlek No: 9. (Tarihsiz).

Grafik 5'te görüldüğü üzere kumar vakalarının fazla olduğu vilayetlerden birisi de Beyrut'tur. Kesin olarak tarihlendirilemeyen bir başka belgeye göre Beyrut'ta otuzdan fazla kumarhane bulunmaktaydı.[13]

Ülke genelinden biraz daha özele indiğimizde bölgesel olarak bazı vilayetler ve daha mikro düzeyde baktığımızda bazı mahalleler kumarın sıkça oynandığı yerlerdi. 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın başlarında bu konu ile ilgili birçok belge ile karşılaşmaktayız.

12 BOA, DH.EUM.ADL., Dosya No: 46, Gömlek No: 9, (Tarihsiz).

13 BOA, Y.PRK.AZJ., Dosya No: 56, Gömlek No: 31.

Aydın vilayetinde II. Meşrutiyet Dönemi'nde (1908-1916) tespit edilen kumar vaka sayısı 180'dir. "*Bu rakama göre Aydın vilayeti içerisindeki aylık ortalama 10,58'dir ve faillerden 215 kişi tutuklanırken 1 kişi firar etmiştir. Faillerin % 59,26'sı bekâr erkek, % 32,41'i evli-çocuklu erkek, % 7,41'i evli çocuksuz erkek ve % 0,92 dul erkektir. Bu kişilerden 183'ü ilk defa bir suç işlerken, 1'i firari 32 kişi sabıkalı, 1 kişi ise her türlü suçu işlemeye meyli olan kimselerdendir.*"[14]

Aydın'da kumar oynatma ve piyango düzenleme suçlarında faillerin mesleki durumlarına göre dağılımı şu şekildedir: "*1 fail memur, 1 fail tüccar, 32 fail çiftçi, 2 fail balıkçı, 78 fail zanaatkâr, 39 fail işçi, 1 fail tüccar veya sarraf hademesi, 62 fail de işsizdir.*" Kumarbazların % 61,11 Müslümandı. Nüfusa göre bir karşılaştırma olacak olursak Aydın vilayetinde 1905/1906 tarihinde Müslümanların genel nüfus içerisindeki oranı % 78'di.[15] Rum kumarbazların oranı ise % 32,41 (Rumların genel nüfus içerisindeki oranı % 16), Ermeni kumarbazların oranı % 1,39, Musevilerin oranı % 2,78 ve Yunanların oranı ise % 2,31'dir. Bu sayısal verilerde ortaya şöyle bir tablo çıkmıştır: Nüfusa göre bir oranlama yaptığımızda Aydın özelinde kumarın Müslümanlar arasında görülme oranı, Rumlara göre daha azdır. "*Faillerden okuryazarların oranı % 21,76. Okuma-yazma bilmeyenlerin oranı ise %78,24'tür ve faillerin % 84,72'si de şehirlidir. Bu vakalardan yüz yetmiş biri şehirlerde, dokuzu kırsal kesimde meydana gelmiştir.*"[16]

14 ÖZTOP, Fatih, *II. Meşrutiyet Döneminde Aydın Vilayetinde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet (1908-1916)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2014, s. 204.

15 "*Osmanlı nüfus sayımlarına göre 1881'de Aydın vilayeti nüfusunun % 79,36'sı Müslüman, % 13,94'ü Rum, % 1,57'si Yahudi, % 1'i Ermeni, % 3,95'i yabancıdır. Aydın vilayetinin nüfusu; 1887'de toplam 1.326.495 (1.027.235'i Müslüman), 1891'de toplam 1.408.387 (1.118.496'i Müslüman), 1895'te toplam 1.507.515 (1.184.876'i Müslüman), 1905'te toplam 1.689.557 (1.314.989'i Müslüman), 1908'de toplam 1.725.974 (1.313.561'i Müslüman), 1914'te toplam 1.608.742 (1.249.067'si Müslüman) kişiden oluşmaktaydı.*" TEKELİ, İlhan, "Ege Bölgesinde Yerleşme Sisteminin 19. Yüzyıldaki Dönüşümü", *Üç İzmir*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1992, s. 137. ÖZTOP, ... *Aydın Vilayetinde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet (1908-1916)*, s. XVIII, XIX, XX. BOYACIOĞLU, Ramazan, *Salnamelere Göre I. Meşrutiyet'ten I. Cihan Harbine Kadar Aydın Vilayeti*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1987, s. 57, 59, 71, 79, 81, 95.

16 ÖZTOP, ... *Aydın Vilayetinde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet (1908-1916)*, 2014, s. 204.

"Kumar oynayan, oynatan veya piyango düzenleyen faillerin yaşlara göre dağılımına bakıldığında, büyük oranda 20-30 yaş arası kimseler görülmektedir ve bu yaş grubundan 119 kişi tutuklanırken 1 kişi firar etmiştir. 14-20 yaş arası 15 fail, 30-40 yaş arası 63 fail, 40-50 yaş arası 17 fail 60-70 yaş arasından da 1 fail tutuklanmıştır. Kumarhane ve piyango suçlarında faillerden 87'si servet hırsı, 5'i aşk dolayısıyla ve 124'ü ise türlü nedenlerle bu suçu işlediklerini belirtmişlerdir."[17]

Farklı bölgelerde farklı yoğunlukta görülen kumar olaylarının, İstanbul'da da fazla olduğunu söyleyebiliriz. Her ne kadar istatistiklerde Aydın daha çok ön plana çıksa da belgelerde İstanbul ile ilgili birçok kumar vakası kayda geçmiştir.

1909'un ikinci yarısında İstanbul'da altı aylık zaman diliminde yüz on iki kumar vakası kayda geçmiştir. Bu kumar vakalarının altmış dördü (% 57) Beyoğlu bölgesinde, otuz dokuzu (% 35) İstanbul bölgesinde, dokuz tanesi (% 8) Üsküdar bölgesinde meydana gelmiştir[18].

Grafik 7: İstanbul'daki Kumar Vakalarının Üç Bölgedeki Dağılımı (1909'un İkinci Altı Aylık Dönemi)

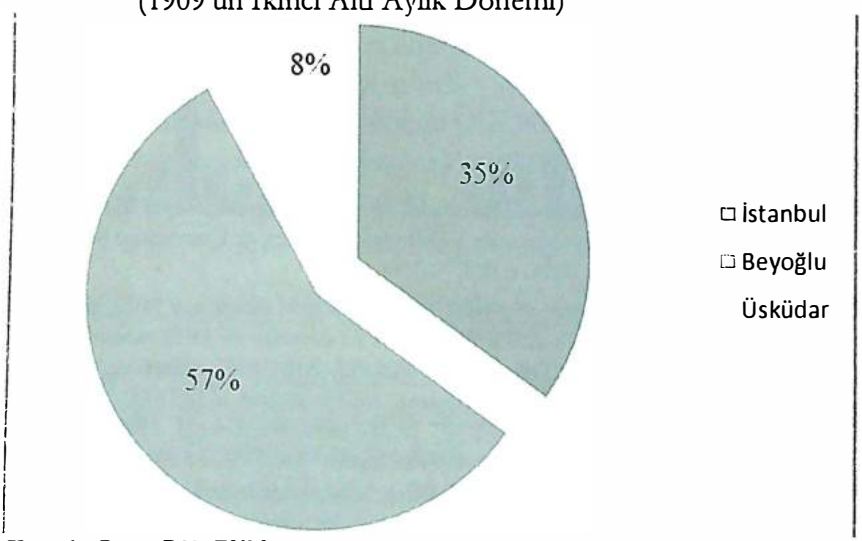

Kaynak: *BOA, DH. EUM.THR., Dosya No: 95, Gömlek No: 39. (H. 07.Ra.1328 / M. 19.04.1910).*

17 ÖZTOP, ... *Aydın Vilayetinde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet (1908-1916)*, 2014, s. 205.

18 BOA, DH. EUM.THR., Dosya No: 95, Gömlek No: 39. (H. 07.Ra.1328 / M. 19.04.1910).

1913[19] yılında İstanbul genelinde kumar ve piyango vakalarında Grafik 7'de verdiğimiz oranlara göre ciddi bir düşüş var.

Grafik 8: İstanbul'daki Kumar Vakalarının Semtlere Göre Dağılımı (1913)

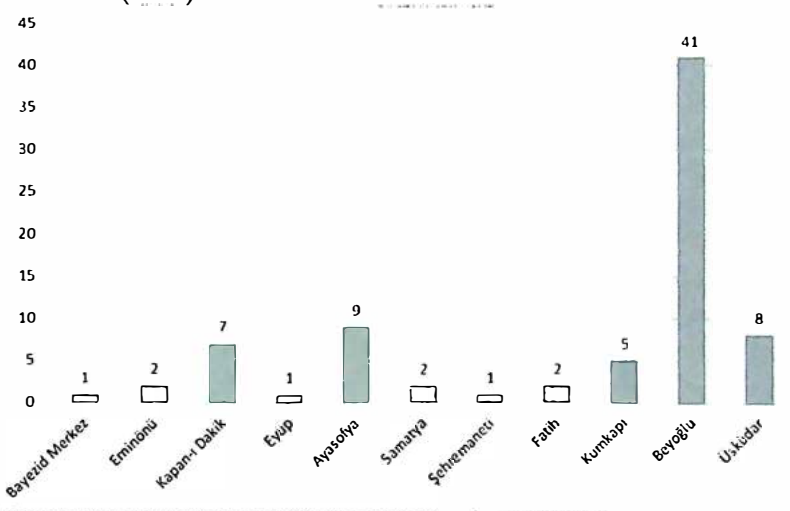

Kaynak: BOA, DH.EUM.PMC., Dosya No: 7, Gömlek No: 77.

Grafik 7'de görüldüğü üzere yalnızca altı aylık zaman diliminde yüz on iki kumar vakası varken 1913'te bir yıl zarfında toplamda yetmiş dokuz kumar vakası görülmüştür. Daha önceki verilerde olduğu gibi kumarın en yoğun olduğu bölge yine Beyoğlu'dur. Oransal olarak kumar vakalarının % 52'si Beyoğlu'nda gerçekleşmiştir.[20] 1914 tarihinde İstanbul nüfusunun (909.978) yaklaşık olarak % 28'ini Beyoğlu bölge-

19 Burada tarihlendirme ile ilgili olarak; belge içerisinde 1329 ve 1330 seneleri zikredilmektedir. Ancak Rumi ve Hicri olduğuna dair bir ibare yoktur. Burada kastedilen 1329 ve 1330 tarihleri Rumi takvime göre olmalıdır. Zira diğer cetvellerde Rumi takvim kullanılmıştır. Bundan dolayı burada 1329 tarihi Rumi takvim olarak değerlendirilmiştir. BOA, DH.EUM.PMC., Dosya No: 7, Gömlek No: 77. (H. 29.Z.1330 / M. 09.12.1912).

20 BOA, DH.EUM.PMC., Dosya No: 7, Gömlek No: 77. (H. 29.Z.1330 / M. 09.12.1912).

si (261.094) oluşturmaktaydı.[21] Beyoğlu'nda kumar vakalarının oranı, nüfus ile orantılandığında yaklaşık olarak iki katı çıkmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yılında ise İstanbul'daki kumar vakalarında düşüş devam etmiştir.

Grafik 9: İstanbul'daki Kumar Vakalarının Semtlere Göre Dağılımı (1914)

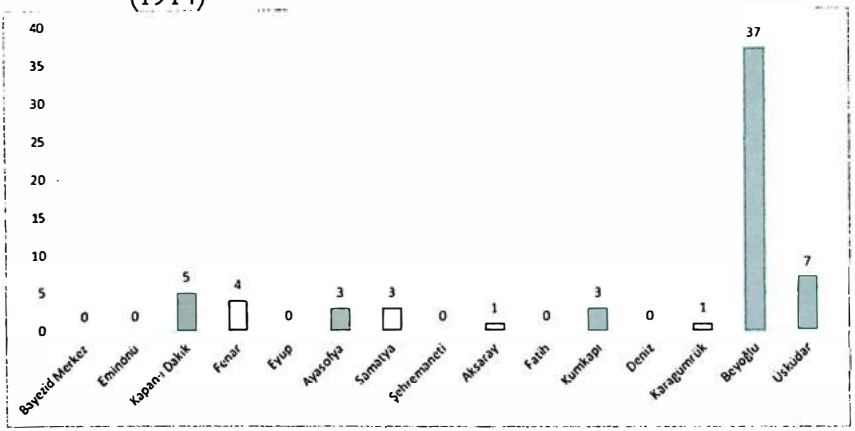

Kaynak: BOA, DH.EUM.PMC., Dosya No: 7, Gömlek No: 77.

Grafik 9'da gösterildiği üzere en çok vaka yine Beyoğlu'nda kaydedilmiştir. İstanbul genelinde altmış dört vaka kayda geçmiştir. Ve bunların % 58'i Beyoğlu'nda gerçekleşmiştir.[22] İstanbul genelinde meydana gelen kumar vakalarında Beyoğlu'nun oranı (% 58), nüfusa orantılandığında (% 28) iki kat fazla çıkmaktadır. Üsküdar'da kumar vakalarının oranı % 11 idi. Üsküdar'ın İstanbul nüfusu içerisindeki oranı dikkate alındığında (% 12), kumar vakalarıyla bir paralellik olduğu gözlenmektedir.

İstanbul özelinde kumarın merkezi Beyoğlu'ydu.[23] Etnik ve dini anlamda daha fazla çeşitlilik gösteren bu bölge, yabancı ülke temsil-

21 KARPAT, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914,* s. 357. SAKİN, *Osmanlı'da Etnik Yapı ve 1914 Nüfusu,* s. 208.

22 BOA, DH.EUM.PMC., Dosya No: 7, Gömlek No: 77. (H. 29.Z.1330 / M. 09.12.1912).

23 BOA, ZB., Dosya No: 326, Gömlek No: 145. (R. 22 Eylül 1324/M. 05.10.1908). BOA, ZB., Dosya No: 328, Gömlek No: 53. (R. 9 Teşrin-i Sani 1324/M. 22.11.1908). BOA, ZB., Dosya No: 339, Gömlek No: 106. (R. 22 Kanun-ı Evvel 1324/M. 04.01.1909).

ciliklerinin ikamet alanıydı. Kumarın burada daha sık görülmesinin temel sebebi; kumara ev sahipliği yapan kumarhanelerin, kahvehanelerin, kulüplerin, gazinoların ve meyhanelerin burada yoğunlaşmasıdır. Benzer niteliklere sahip olan ve Beyoğlu[24] (Pera) ile birlikte birbirini tamamlayan Galata da kumarın çokça oynandığı yerlerdendi.[25]

Yukarıda rakamsal olarak ifade ettiğimiz verilerden anlaşılacağı üzere, kumar vakalarının İstanbul genelindeki dağılımında ana eksen Beyoğlu'ydu. 1907'den 1910'a kadar dört yıllık zaman diliminde Beyoğlu'nda altı yüz otuz dört kumar vakası kayıtlara girmiştir. Aşağıdaki grafikte Beyoğlu'ndaki kumar vakalarının yıllara göre dağılımı verilmiştir.[26]

Grafik 10: Beyoğlu Polis Bölgesinde Kumar ve Piyango Suçları (1907-1910)

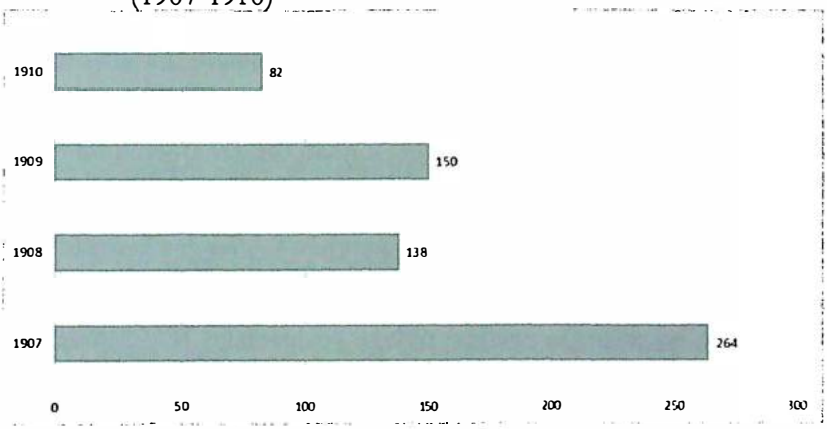

Kaynak: BOA, DH.EUM.KADL., Dosya No: 13, Gömlek No: 47. (H. 10.R.1329 / M. 10.04.1911).

24 BOA, ZB., Dosya No: 326, Gömlek No: 145. (R. 22 Eylül 1324/M. 05.10.1908). BOA, ZB., Dosya No: 328, Gömlek No: 53. (R. 9 Teşrin-i Sani 1324/M. 22.11.1908). BOA, ZB., Dosya No: 339, Gömlek No: 106. (R. 22 Kanun-ı Evvel 1324/M. 04.01.1909).

25 BOA, ZB., Dosya No: 390, Gömlek No: 3. (R. 1 Ağustos 1323/M. 14.08.1907). BOA, Y.A.HUS., Dosya No: 508, Gömlek No: 178. (H. 29.Z.1324/M. 13.02.1907).

26 BOA, DH.EUM.KADL., Dosya No: 13, Gömlek No: 47. (H. 10.R.1329 / M. 10.04.1911). VAN, Nureddin, *İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumiyesi; Kuruluşu, Teşkilatı ve Faaliyetleri,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2012, s. 198.

Grafik 11: Beyoğlu Polis Bölgesinde Kumar ve Piyango Suçları (1907-1910)

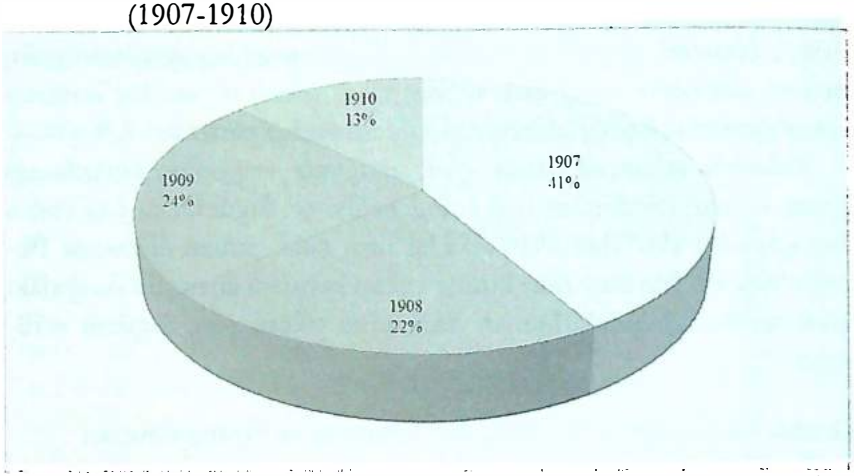

Kaynak: BOA, DH.EUM.KADL., Dosya No: 13, Gömlek No: 47. (H. 10.R.1329 / M. 10.04.1911). BOA, DH.EUM.PMC., Dosya No: 7, Gömlek No: 77. (H. 29.Z.1330 / M. 09.12.1912).

II. Abdülhamit'in son dönemleri ve II. Meşrutiyet'in ilk yıllarına denk gelen bu dört yılda Beyoğlu'nun kumarcılar için önemli bir merkez olduğu görülmektedir. Yıllar içerisinde kayda geçen kumar vakalarında eksilme olmuştur. Daha önce vermiş olduğumuz grafikleri de göz önüne aldığımızda Beyoğlu'nda kayda geçen kumar vakası 1913 tarihinde kırk bire, 1914 tarihinde ise otuz yediye düşmüştür.[27] Ancak vakalardaki bu düşüşün yanıltıcı olduğu söylenebilir. II. Abdülhamit döneminde kumarın baskılanması için yapılan mücadele ve asayişi esas alan yaklaşım, birçok vakanın ortaya çıkarılmasını sağlamıştır.[28]

27 BOA, DH.EUM.KADL., Dosya No: 13, Gömlek No: 47. (H. 10.R.1329 / M. 10.04.1911). BOA, DH.EUM.PMC., Dosya No: 7, Gömlek No: 77. (H. 29.Z.1330 / M. 09.12.1912).

28 BOA, BEO., Dosya No: 111, Gömlek No: 8308. (H. 04.Ca.1310 / M. 24.11.1892). BOA,Y.A.HUS., Dosya No: 334, Gömlek No: 35. (H. 21.S.1313 / M. 13.08.1895). BOA,Y.A.HUS., Dosya No: 334, Gömlek No: 63. (H. 23.S.1313 / M. 15.08.1895). BOA, İ.HUS., Dosya No: 150, Gömlek No: 71. (H. 29.Z.1324 / M. 13.02.1907). BOA,Y.A.HUS., Dosya No: 508, Gömlek No: 178. (H. 29.Z.1324 / M. 13.02.1907). BOA,Y.PRK.ASK., Dosya No: 243, Gömlek No: 70. (H. 29.Z.1324 / M. 13.02.1907).

Devlet otoritesinin sarsıldığı dönemler ve karar alma mekanizmasında bulunan kişiler arasındaki siyasi hesaplaşmalar, suç ve suçlu ile mücadele noktasında zafiyete neden olmuştur. 1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilanı ve akabinde 1909'daki 31 Mart Ayaklanması devlet otoritesini sarsmıştır. Siyaset yapıcılar ve güvenlik bürokrasisi için belli bir süreliğine de olsa kumar ve kumarcılar ile mücadele hususu, öncelikler arasında yer almamış ve ötelenmiştir. Bunun sonucunda kumar vakaları ile ilgili takibat, soruşturma ve kovuşturma bir önceki döneme göre azalmıştır. Yukarıdaki sayısal veriler bunu doğrular niteliktedir.

İstanbul'da daha özele indiğimizde Büyükada kumarın sıkça oynandığı mahaller arasında geçmekteydi. Bu şöhreti ile o kadar anılmaya başlamıştır ki Avrupa ile yarışır hale geldiği belgelerde ifade edilmiştir. Gelen şikâyetler ve istihbarat üzerine Zaptiye Nezareti'nden Büyükada'da kumarın önlenmesi için daha etkin bir şekilde tedbirler alması gerektiği yönünde telkinlerde bulunulmuştur.[29]

Büyükada, yapılan tüm uyarılara ve alınan önlemlere rağmen kumar ile anılır hale gelmiştir. II. Abdülhamit Dönemi'nde de bu konu ile ilgili çeşitli ikazlar yapılmıştır. Ada'nın ikinci bir Monte Carlo olduğu ve buraya gelen Mısırlıların da halkı zehirlediği ifade edilmiş ve bunun önlenmesi için ilgili makamlara emirler gönderilmiştir.[30]

Mütareke dönemi İstanbul'unda polis tarafından günlük olarak tutulan vukuat cetvelleri incelendiğinde kumarın yoğun olarak oynandığı

---

29 *"...Büyük Adada şu fiil-i makdûh ile erbabının pek ziyade revaç ve kesret bulunulması ve adeta mahall-i mezkûrun Avrupa'nın kumarhaneleriyle şöhretaab olan mevâki' sırasına geçmek derecesine geldiği anlaşılmış ve kumarın ber-minvale meşrûh mazarrat-ı adiye ve memnuiyyet-i şer'iyye ve kanuniyesi cihetiyle hükümetçe halkın ahlak ve servetine haleldar ve katiyyen tedâbir-i manianın kemâl-i dikkat ve ehemmiyetle takibi umûr-ı mütemennadan bulunmuş olmakla zabıtaca bu maksadın hususuna ait teşebbüsat-ı hemişe nazar-ı ihtimam ve itinada tutularak memnuiyyet-i müttehizanın tesisiyle müstemirren ve fiilen cereyan-ı ahkâmı vesâilin ve netayic-i icraatının bab-ı aliyede malumat itasına himmet..."* BOA, BEO., Dosya No: 666, Gömlek No: 49943. (H. 19.S.1313/M. 11.08.1895). BOA, BEO., Dosya No: 668, Gömlek No: 50100. (H. 22.S.1313/M. 14.08.1895). BOA, Y.A.HUS., Dosya No: 334, Gömlek No: 35. (H. 21.S.1313/M. 13.08.1895). BOA, Y.A.HUS., Dosya No: 334, Gömlek No: 63. (H. 23.S.1313/M. 15.08.1895).

30 BOA, BEO., Dosya No: 2659, Gömlek No: 199410. (H. 09.Ca.1323/M. 12.07.1905). BOA, Y.A.RES., Dosya No: 132, Gömlek No: 33. (H. 01.C.1323/M. 03.08.1905).

merkezler Beyoğlu[31], Taksim[32], Beşiktaş[33], Galata[34], Fatih[35], Aksaray[36] ve Fener'dir.[37] Bu dönemde yalnızca devletin payitahtında değil taşrada da kumar vakaları ile karşılaşılmaktadır. 1919'da Ocak ayında Erzincan'daki suç cetvellerinde on bir kumarbaz vardır. Piyango küşadı ve kumar olarak tanımlanan bu suç unsuru, on sekiz suç kalemi içerisinde yedinci sırada yer almaktadır.[38]

Kumar vakalarının meydana geldiği mekânlar, insan faktörü de göz önüne alındığında müthiş derecede çeşitlilik göstermektedir. Kumarhaneler, kahvehaneler, kulüpler, meyhaneler en çok bilinen kumar merkezleridir. Ancak bunların dışında gerek kamusal gerek özel alanlarda kumar oynanan yerlerin farklılık gösterdiğini Osmanlı Devleti'nde de görmekteyiz.

Osmanlı Devleti'nde kişiler, kendi konum ve durumlarına göre oyun mekânları belirleyebilmekteydiler. Yukarıda saymış olduğumuz mekânların yanı sıra evler, hamamlar, lokantalar, mezarlıklar gibi yerler de kumar oynanan mekânlar arasında yer almıştır.

31 BOA, DH.EUM.AYŞ., Dosya No: 45, Gömlek No: 48. (H. 23.Z.1338 / M. 07.09.1920).

32 BOA, DH.EUM.AYŞ., Dosya No: 5, Gömlek No: 4. (H. 13.B.1337 / M. 14.04.1919). BOA, DH.EUM.AYŞ., Dosya No: 37, Gömlek No: 49. (H. 19.B.1338 / M. 08.04.1920).

33 BOA, DH.EUM.AYŞ., Dosya No: 15, Gömlek No: 101. (H. 18.L.1337 / M. 17.07.1919).

34 BOA, DH.EUM.AYŞ., Dosya No: 17, Gömlek No: 36. (H. 03.Za.1337 / M. 15.08.1919). BOA, DH.EUM.AYŞ., Dosya No: 20, Gömlek No: 13. (H. 01.Z.1337 / M. 28.08.1919). BOA, DH.EUM.AYŞ., Dosya No: 23, Gömlek No: 12. (H. 02.M.1338 / M. 27.09.1919). BOA, DH.EUM.AYŞ., Dosya No: 24, Gömlek No: 61. (H. 22.M.1338 / M. 17.10.1919). BOA, DH.EUM.AYŞ., Dosya No: 25, Gömlek No: 26. (H. 06.S.1338 / M. 31.10.1919).

35 BOA, DH.EUM.AYŞ., Dosya No: 19, Gömlek No: 14. (H. 23.Za.1337 / M. 20.08.1919).

36 BOA, DH.EUM.AYŞ., Dosya No: 22, Gömlek No: 73. (H. 28.Z.1337 / M. 24.09.1919). BOA, DH.EUM.AYŞ., Dosya No: 30, Gömlek No: 14. (H. 19.R.1338 / M. 11.01.1920).

37 BOA, DH.EUM.AYŞ., Dosya No: 30, Gömlek No: 24. (H. 20.R.1338 / M. 12.01.1920). BOA, DH.EUM.AYŞ., Dosya No: 31, Gömlek No: 5. (H. 02.Ca.1338 / M. 23.01.1920).

38 GÜL, "Osmanlı Taşrasında Suç ve Suçlular...", s. 12-13.

A. Kumarhaneler

Kumar deyince akla ilk gelen mekân hiç şüphesiz kumarhanelerdir. Günümüzde kumarın alenen ve resmen oynandığı yer olan kumarhaneler, toplumsal alanda pek hoş karşılanmayan kumarın, resmi makamlarca kabul gördüğü alanlar olmuştur. Bahsetmiş olduğumuz kumarhaneler, resmi makamlardan gerekli izinler alınarak açılmış ve faaliyete geçirilmiş olanlardır. Bunun yanında gerekli yasal izinler alınmadan açılmış ve kaçak bir şekilde işletilmiş olanlar da vardır.

Kumarhanelerin, birçok dilde karşılığı "casino"dur. Casino kelimesi köken olarak İtalyanca ev anlamına gele "casa" ve küçük anlamına gelen "ino" kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuştur. Sosyal amaçlı eğlence merkezi olarak tanımlanmıştır. Yazlık villa, genelev, sosyal kulüp, dans salonu gibi anlamları da bulunmaktadır. İlk kumar casinolarının Avrasya'da ortaya çıktığı tahmin edilmektedir. Asya'da ilk dönem kumar salonları ile ilgili veriler yok denecek kadar azdır. Ancak Yunanlılar ve Romalılar için aynı şey söylenemez. Yunanlı ve Romalı seçkin sınıflar sahil bölgelerine, kaplıcaların bulunduğu tatil köylerine seyahatler düzenlemekteydi. Buralar aynı zamanda kumar merkezleriydi. Romalı yetkililer bu tatil köylerinin kumar faaliyetlerini vergilendirmişlerdir. Ortaçağ boyunca, kumar aynı yerlerde gelişmiştir.[39]

Venedik, devlet otoritesi tarafından 1600'lerde izin verilen ilk kumarhaneye sahip olan şehir olmuştur. 1626'da hükümet, vergi ödenmesi şartıyla casino kurulmasına izin vermiştir. Hükümet izin verirken tekelci bir anlayışla hareket etmiştir. Böyle bir tutum sergilenmesinde casino olarak kullanılan özel işletme sayılarının fazla olması önemli rol oynamıştı. Zira bunlar üzerinde denetim mekanizmasının etkin olamaması büyük bir problem olarak görülmekteydi. Hükümet yasal olarak izin verilmiş olan casinolarda oynayanları da takip etmeyi hedeflemişti. Ancak umduğunu bulamamış, casinolar oyuncuların mahremiyetini farklı enstrümanlarla (karnaval maskesi gibi) korumasını bilmiştir. Fakat bu durum bahislerde birçok hilenin yaşanmasına neden olmuştur.[40]

39 THOMPSON, William N., *Gambling in America: An Encyclopedia og History, Issues, and Society,* California, 2015, p. 43-44.

40 THOMPSON, William N., *Gambling in America: An Encyclopedia og History, Issues, and Society,* California, 2015, p. 44.

Kumar, rutinden ve modern endüstriyel yaşamın can sıkıntısından kaçıştır. Değişmeyen ve öngörülebilir istihdam rutinlerinin egemen olduğu dönemlerde, boş zamanlarda "bir şansı almak", rutini yok eden ve bireyi memnun eden bir durum olarak ortaya çıkabilmektedir. Bu heyecan arzusu ve kumar deneyimleri, sanayileşmenin mekanize ettiği halkın kaçış istasyonlarıydı. Bu durum sıradan insanları, profesyonel kumarbazların sömürüsüne açık hale getirmektedir.[41]

Yunan ve Roma tarihinde var olan kaplıca kumarhaneleri, bugün Belçika içerisinde kalan bazı mahallerde 18. yüzyılın başlarında yeniden açılmıştır. Paris'teki Palais Royal ve çevresinde çeşitli evlerde organize kumar oyunları gelişti. 19. yüzyılda Avrupa genelinde casinolar büyük gelişim gösterdi.[42]

Fransa'da Devrim sonrasında kumara dair mevzuatlardan biri 1806 kararnamesidir. Bu kararnamede kumar evleri istisna tutularak yasak getirilmiştir. "Kumar evleri" olarak adlandırılan kumarhaneler, kaplıcaların bulunduğu bölgelerde açılabilecek ve kaplıca sezonunda faaliyette olabilecekti. Bu istisna, kumar tarihinde Fransa modeli denilen bir yapının oluşmasına neden olmuştur. 1836'da termal-kaplıca kumarhaneleri hariç her türlü piyango, kumar ve bahis yasaklanmıştır. Keskin bir yasaklama sürecine girilmiş olmasına rağmen kaplıca kumarhaneleri yasağın dışında bırakılmıştır.[43]

Kumar ve kumarhane tarihinde önemli bir yere sahip olan François Blanc, 1843'te rulet tekerleğine yeni bir anlayış getirerek Homburg'un geleneksel Paris kumarhanelerine karşı rekabet etmesini sağlamıştır. François Blanc yapmış olduğu otel, eğlence mekânı ve kumarhanelerle, önceleri sadece yaz aylarında cazibe merkezi olan Homburg'u kış ayları için de cazip hale getirmiştir. Bir süre sonra Avrupa'nın zengin-

41 BLOCH, Herbert A., "The Sociology of Gambling", *American Journal of Sociology*, Vol. 57, No. 3 (Nov., 1951), p. 217-218.

42 THOMPSON, William N., *Gambling in America: An Encyclopedia og History, Issues, and Society,* California, 2015, p. 44.

43 VALLEUR, Marc, "France", *Problem Gambling in Europe: Challenges, Prevention, and Interventions,* Ed. Gerhard Meyer, Tobias Hayer, Mark Griffiths, 2009, p. 72. STEINMETZ, Andrew, The Gaming Table: Its Votaries and Victims, Vol. 1 (of 2), London, 1870, p. 207-220.

leri ve ünlüleri buraya gelmeye başlamıştır. François Blanc'a bu başarısından dolayı "Homburg Büyücüsü" denilmiştir.[44]

Monako'ya sermayeyi çekmek amacıyla Prens I. Florestan'ın girişimi ile 1856'da kumarhane oluşturuldu. Ancak kötü yollar, düzensiz servisler ziyaretçilerin kaçması için yeterli olmuş ve bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu arada 1861'de Monako'nun büyük çoğunluğu Fransa tarafından ilhak edildi. Prens III. Charles'in girişimiyle 1863'te kumarhane yeniden inşa edilmeye başlanmıştır. Homburg'taki başarılı kumarhane işletmecisi ve finansal dahi olarak bilinen François Blanc, Monte Carlo'ya davet edilmiştir. François'nın 1.7000.000 frank teklifini, ekonomik anlamda zor durumda olan III. Charles reddedemedi. Fransa'da kumar yasa dışı olmasına karşın François, ince manevralarla bunu aşmasını bilmiştir. 1868 yılında demiryolunun bölgeye ulaşması ve başarılı reklam çalışmalarıyla Monte Carlo kısa zamanda Avrupa'nın kumar merkezi olmuştur. François'nın bu başarısı Fransa'nın diğer tatil beldelerini işletenler arasında kıskançlığa neden olmuştur. François, halka ilişkiler konusunda da etkili olabilen bir kişiydi. Fransız gazetelerin kendi girişimi ile ilgili olumlu raporlar ve yazılar yayınlaması için çokça para harcamıştır. Bunun yanı sıra elde etmiş olduğu kazancın bir kısmını, Monako'yu mamur hale getirmek için harcamıştır. Bazılarına göre hiç kimse Onun kadar Monako için çalışmamıştır. Nihayetinde Monte Carlo'yu dünyanın en meşhur kumarhane merkezi haline getiren ve "Homburg Büyücüsü" olarak bilinen François Blanc artık "Monte Carlo Büyücüsü" olmuştu. Onun 1877'de ölümünden yaklaşık elli yıl sonra oğlu Camille, Monte Carlo'nun zarafetini ve saygınlığını korumayı bilmiştir. 1907'de Fransa'da kumarhanelerin yasallaştırılması ile kurulan büyük işletmelere rağmen bunu sürdürebilmiştir[45].

---

44 François Blanc için bkz. *https://en.wikipedia.org/wiki/Fran%C3%A7ois_Blanc*, Erişim Tarihi: 18.05.2020.

45 ARNOLD, Peter, *The Encyclopedia of Gambling: The game, the odds, the techniques, the people and places the myths and history*; New Jersey, 1977, p. 194-203. THOMPSON, William N., *Gambling in America: An Encyclopedia og History; Issues, and Society*; California, 2015, p. 44. *https://en.wikipedia.org/wiki/Fran%C3%A7ois_Blanc*, Erişim Tarihi: 16.05.2020.

İtalya'daki kumar yasağı, Monte Carlo'nun 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başlarında kumarın başkenti olmasına zemin hazırlamıştır. 1907'de çıkarılan bir yasa ile termal istasyonlarda içerisinde kaplıca ve dinlenme yerlerinin de bulunduğu kumar kulüplerine ve kumarhanelere izin vermiştir.[46]

Rusya'da 17. yüzyılda oyun kartları ile karşılaşılmaktadır. Bu durum uzun sürmeyecek 1649'da çıkarılan Soygun ve Hırsızlık Yasası'nda yasaklananlar arasında oyun kartları da vardı. Yasağa uymayan kart oyuncularının kırbaçlanması hatta parmak ve ellerinin kesilmesi gibi çok katı kurallar getirilmiştir. Ancak 18. yüzyılda Çar Büyük Petro döneminde kart oynama cezası değiştirilmiş ve para cezası getirilmiştir. 1761'de II. Katerina döneminde oyunlar arasında ince bir ayrım yapılarak bazılarının meşrulaşmasına yol verilmiştir. Ticaret oyunları yasal kabul edilirken şans oyunları yasa dışı kabul edilmiştir. Kazananın şansın yanında beceriye bağlı olduğu oyunlara (köprü oyunu gibi) izin verilmiştir. Kraliyet Sarayı'nda neredeyse her gün kart oyunları oynanmaya başlanmıştır. Ancak rulet, shtoss, blackjack gibi oyunlar ile at yarışı bahisleri ve piyango yasaktı. Kumarbazlar, yetimhaneler için kurulmuş bir fona özel bir vergi ödemek zorundaydılar.[47]

Kumar, 19. yüzyıl Rusya'sında salgın bir fenomen haline gelmiştir. Her türlü oyun, toplumun farklı katmanlarında hızla yayılmıştı. Kulüpler, kumarhaneler sosyal sınıflara göre ayrışmıştı. Kulüpler ve kumarhaneler alkol tüketimini de tetiklemişti. Kumar toplumda özellikle askerler ve yüksek rütbeli memurlar arasında yaygınlaşmıştı. Birçok asil ailede kumar bağımlılığı ortaya çıkmış kumarın sebep olduğu travmalara bağlı olarak intiharlar artmıştır. Kumarın psikososyal değerlendirmeleri Rus klasik literatüründe son derece iyi tanımlanmıştır. Kendisi de kumar bağımlısı olan Dostoyevski'nin *Kumarbaz* adlı eseri, patolojik kumar bağımlılığını ve psikolojik süreci en iyi anlatan edebi eserdir. Dostoyevski, kumar oynamak için birçok kez Batı Avrupa'ya

46 VALLEUR, Marc, "France", *Problem Gambling in Europe: Challenges, Prevention, and Interventions,* Ed. Gerhard Meyer, Tobias Hayer, Mark Griffiths, 2009, p. 73.

47 TSYTSAREV, Sergei, GİLİNSKY, YAKOV, "Russia", *Problem Gambling in Europe: Challenges, Prevention, and Interventions,* Ed. Gerhard Meyer, Tobias Hayer, Mark Griffiths, 2009, p. 244.

gitmiş kendisinin ve eşinin ailesinin parasını bu yolda kaybetmiştir. Puşkin'in *Maça Kızı* adlı eseri de bu alandaki önemli eserlerdendir.[48]

Macaristan'da 19. yüzyılın sonlarında bazı kart oyunları aristokratlar arasında oynanmaya başlanmıştır. İlk kumarhane 1827'de Kont István Széchenyi tarafından açılmıştır. Kontun amacı Macar aristokrasisini Viyana'daki eğlence merkezlerinden uzak tutmaktı. Takip eden yirmi yılda diğer şehirlerin çoğunda kumarhaneler açılmıştır.[49]

"Homburg Büyücüsü" François Blanc Monte Carlo'yu Avrupa'nın zenginleri için kumarhane merkezi haline getirirken, Amerikan gangsterleri Bugsy Siegal ve Meyer Lansky, bir çöl kasabası olan Las Vegas'ı parlak ışıklarıyla bir kumarhane merkezi haline getirmeye çalışıyorlardı.[50] Avrupa'nın kumarhanelerdeki baskın olma süreci 20. yüzyılda ABD'ye geçecektir. Kumarhanelerin yeni merkezi Las Vegas-Nevada olmuştur. Dünya sahnesinde var olan tüm kumarhane çeşitleri burada bulunmaktadır.[51]

Osmanlı Devleti'nde toplumsal hayatın içerisinde varlığı müşahede edilen kumar vakalarının gerçekleştirildiği alanlar arasında kumarhanelerin var olup olmadığı da bu çalışmanın kapsamına girmektedir.

Osmanlılarda kumarın gerek toplumsal zeminde gerek devlet katında hoş karşılanmayan bir vaka olduğu birçok belgeden anlaşılmaktadır. Aynı tutumun dini alanda da var olması kumarhanelerin açılmasına karşı bir direnç oluşmasına neden olmuştur. Bundan dolayı

---

48 TSYTSAREV, Sergei, GİLİNSKY, YAKOV, "Russia", *Problem Gambling in Europe: Challenges, Prevention, and Interventions,* Ed. Gerhard Meyer, Tobias Hayer, Mark Griffiths, 2009, p. 244.

49 DEMETROVİCS, Zsolt, "Hungary", *Problem Gambling in Europe: Challenges, Prevention, and Interventions,* Ed. Gerhard Meyer, Tobias Hayer, Mark Griffiths, 2009, p. 123-124.

50 DEREVENSKY, Jeffrey L., "Foreword", *Problem Gambling in Europe: Challenges, Prevention, and Interventions,* Ed. Gerhard Meyer, Tobias Hayer, Mark Griffiths, 2009, p. xvi. THOMPSON, William N., *Gambling in America: An Encyclopedia og History, Issues, and Society;* California, 2015, p. 245-246. ARNOLD, Peter, "The Encyclopedia of Gambling: The game, the odds, the techniques, the people and places the myths and history", New Jersey, 1977, p. 21.

51 THOMPSON, William N., *Gambling in America: An Encyclopedia og History, Issues, and Society;* California, 2015, p. 44.

devletin böyle bir şeye ruhsat vermesi söz konusu olmamıştır. Resmiyette durum böyle olmasına karşın fiiliyatta tersi bir durum söz konusu olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde kumarhane açılması yolunda çeşitli teşebbüsler olmuştur. Böyle bir tesis açmak için yapılan ilk teşebbüs belgelerden anlaşıldığı kadarıyla 1901 tarihlidir. Merkeze aktarılan bilgilere göre, Monte Carlo'dan bazı kimseler kumarhane açma maksadıyla önce Korfu Adası'na gitmişler ancak Yunan makamlarının, gelen kişilerin kimliğiyle ilgili olarak şüpheye düşmeleri ve bunları meçhul kişiler olarak tavsif etmesi üzerine kumarhane izni alamamışlardır. Bunun üzerine aynı şahıslar Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Sisam'a giderek kumarhane açmak için başvuru yapmışlardır. Sisam Beyliği'nden bu konuda bilgi istenmesi üzerine; verilen cevapta kumarhane tesisi için Monte Carlo'dan kimsenin gelmediği ifade edilmiştir. Ancak 1901 tarihinde kumarhane açılması konusunda bir girişim olduğu Sisamlı biri tarafından bildirilmiştir.[52]

Başka bir belgeye göre imtiyazı talep eden bu kişi Sisamlı Pitagore (?) Zapu (?) adında birisidir. Adı geçen şahıs, yapmış olduğu başvuruda Monte Carlo'da olduğu gibi bir kumarhane açmak istediğini ifade etmiş ve bunun doksan dokuz yıllığına kendi imtiyazı altında olmasını talep etmiştir. Bu başvuru Sisam Meclisi tarafından kabul edilmiştir. Fakat Sisam Beyi, alınan bu kararı "hukuk-ı hükümran ile menafi-i memlekete" aykırı görerek onaylamamıştır.[53]

Kumarhane ile ilgili bir başka teşebbüs farklı bir tarihte yine Sisam'da olmuştur. Başvuruyu yapan kişinin daha önce başvurmuş olan Pitagore (?) Zapu (?) olup olmadığı konusunda bir bilgiye ulaşılamamıştır. Temmuz 1905 tarihinde Sisam Beyi, kendisine kumarhane açılması yolunda yapılan bu başvuruyu reddetmiştir. Başvuruyu yapan kişi, başka bir nam altında meclis-i umumiye başvuru yapmıştır. Meclis, yapılan bu başvuruyu kabul etmiş ve gereğinin yapılması için idare meclisine havale etmiştir. Ancak Sisam Beyi bunun kendi vazife

52 BOA, DH.MKT., Dosya No: 2568, Gömlek No: 35. (R 24.Teşrin-i Sani.1317/M. 07.12.1901).

53 BOA, ŞD., Dosya No: 2360, Gömlek No: 10. (R 4 Kanun-ı Evvel 131/M. 17.12.1901).

ve salahiyetleri arasında olduğunu, idare meclisi ile bir ilgisi olmadığını ifade ederek bir sonraki yıl toplanacak meclis-i umumide görüşmek üzere rafa kaldırmıştır. Merkezden gönderilen yazı ile de böyle bir tesisin açılmasının sakıncaları dile getirilmiştir.[54] Kumarhane açılması için resmi anlamda yapılan başvurulardan birisi de 1909 tarihlidir. Ancak başvuru esnasında farklı bir yol takip edilmiştir. Muhtemelen doğrudan kumarhane adıyla yapılacak bir başvurunun reddedileceği düşünülmüş ve farklı bir şekilde belediyeye başvuru yapılmıştır. Yapılan başvuruda Ayastefanos'ta içerisinde otel, tiyatro, hamam, kahvehane, spor alanları gibi yerlerin bulunduğu bir *"müessese-i mâliye, müessese-i istihmâmiye"* kurulmak istenmiştir. Belediye de dinlenme ve eğlence mekânı olarak telakki ettiği bu başvuruyu kabul etmiştir.

Başvuruda ilk etapta görünürde kumar ve kumarhane ile ilgili hiçbir ibare ve kayıt yoktur. Ancak böyle bir müessese kurmak isteyen şirketin, Paris'te vermiş olduğu ilanlarda Ayastefanos'ta otel, banyo, spor tesisi ve kumarhane tesis etmek için bir müessese-i mâliye kurulmuş olduğunu belirtmesi işin iç yüzünü göstermiştir. Meclis-i Mebusân, Dahiliye Nezareti, Hariciye Nezareti ve Belediye arasındaki yazışmalar sonucunda olayın mahiyeti anlaşılmıştır. Ruhsatnâmenin hiçbir yerinde kumar ile ilgili bir ibare olmasa da beşinci maddede müessesenin bir "pöti şov" salonunun da olacağı ifade edilmiştir. Bu ise Avrupalılar arasında kumarhane olarak değerlendirilmekteydi. Belediye, yapmış olduğu değerlendirmede bunun kumarhane olarak değerlendirilmediğini ifade etmiştir. Bunu daha çok hamam alanlarındaki eğlence yerleri ve yabancılar için sayfiye alanı olarak değerlendirmiştir. Belediyenin buradaki amaçlarından birisi, günümüzde de turizm sektöründe var olan, turistleri bölgeye çekecek cazibe merkezleri oluşturma düşüncesidir.

---

54 *"Sisam ceziresine verilen ferâmin-i aliyye ahkâm-ı celilesi dairesinde cezirenin idaresine taalluk eden umur ve muamelât için ittihâz olunacak mukarrerata Bâb-ı Âlice bir şey denilememek tabii ise de orada bir kumarhane tesisi hakkında teşebbüsât olduğu haber alınıp mazarrat ve mahazir-i âdiyyedesi der-kâr olan ve memâlik-i şâhane vücudu katiyyen memnu' bulunan böyle müessese-i muzırranın oraca vücûda gelmesi bi't-tâbi tecâvüz olunmamak lâzım geleceğine mebnî o yolda bir teşebbüs var ise sarf-ı nâzar etmesi lüzum-ı muhtac-ı ihtâr olmadığından iktizâsının ifâ ve inba ..."* BOA, A.MTZ.SM., Dosya No: 3, Gömlek No: 135. (H. 27 Ca.1323/M. 30.07.1905).

Tüm bu gelişmeler sonucunda buralarda kumar oynanması ve kumarhane açılması hükmünün çıkarılamayacağı beyan edilmiştir. Zira kumarın mevcut yasal düzlemde yasak olduğu da hatırlatılmıştır. Ayrıca ruhsatnamede işletmelerin *"kavânîn ve nizâmât-ı Devlet-i Osmaniyye ahkâmına riâyet olunması..."* şeklinde de ibare olduğu ifade edilmiştir.[55]

Kumarhane açmak için yabancıların ve Osmanlı Devleti'ndeki gayrimüslimlerin daha fazla istekli olduğunu görmekteyiz. Başvurular yapılırken daha önce de işaret ettiğimiz gibi işin kumarhane boyutundan çok, farklı işlevler dile getirilmektedir. 1911'de Beyoğlu'nda mukim olan Grunovalad, Hariciye Nezareti'ne başvurarak ülke içerisinde *"zevat-ı mu'tebereden mürekkeb beyne'l-milel anonim bir şirket"* kurmak istemiştir. Bu şirketin faaliyet sahası, *"İstanbul ve mütecâvire münhâsır olacak ve bil-ahire tekmil-i Memalik-i Osmaniye'ye teşmil edilecektir"* şeklindedir. Bu şirket, yapmak istediklerini de şöyle sıralamıştır: *"İş bu şirket akademiler, müzeler, kütüphaneler, hamamlar, müessesât-ı sıhhiye-i fukâraya mahsûs sanatoryumlar, kulüpler, gazinolar, kıraât salonları, tiyatrolar, konser salonları, fukâra müstâhdemîne mahsûs ve şerâit-i sıhhiyeye hâiz ucuz meskenler tesis etme fikrindedir."* Tüm bunlar sıralandıktan sonra asıl konuya gelinmiş ve yukarıda ifade edilmiş olan vaatlerin gerçekleştirilmesi, içeride kumarın oynanabileceği bir kulübün yapılması şartına bağlanmıştır. Konunun ehemmiyeti açısından belgede geçen ifadeler şu şekildedir: *"Der-sa'âdet civârında muteberânı icâbet için Monte Carlo'daki 'Grand Gazino Palas' gazinosu gibi her türlü eğlenceleri câmi' olacak derûnunda kumar oyunu oynanılacak büyük bir kulüp inşası mutasavverdir. Sermayesi temin edilmiş olan böyle bir kulübün tesisi için âcizlerine elli sene müddetle imtiyaz itâ buyurulmasını hükümet-i Osmaniyye'den rica ederim. Anifü'l-beyân teşebbüsât-ı hayriyenin husûl-ı isâli için iş bu kumar gazinosu imtiyazının itâsı şerâit-i esâsiyedendir. İş bu imtiyaz itâ buyurulduğu takdîrde hükümet cânibinden bir gûna masârıf ihtiyar edilmeksizin memleket için büyük bir fâide-i maddiyye temin edilmiş olacaktır. Diğer projeler ve planlar kumar gazino imtiyâzının itâsından*

55 BOA, DH.MUİ., Dosya No: 76-2, Gömlek No: 7. (H. 01.B.1328/M. 09.07.1910).

sonra takdîm edilecektir.'[56] Bu isteklerin kabul veya reddi ile ilgili olarak bir belgeye ulaşılmamıştır. Ancak daha önceki uygulamaları esas aldığımızda reddedilmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

Kumarhanelerin açılmasına, yönetim kademesi resmi anlamda bir izin veya ruhsat vermediği halde kumarhanelerin açılmış olduğunu görmekteyiz. Tabelalarında farklı şeyler yazıldığı gibi tabelasız olan mekânlar da kumarhane olarak işletilmiştir.

Basiretçi Ali Efendi, *Basiret*'te Beyoğlu kumarhanelerinden bahseder. *"Geçen gün ahbaptan birine tesadüf ettim. Kumardan bahis açıldı. Onun bir ahbabı varmış. Birkaç bin liralık servet sahibi imiş. Beyoğlu kumarhanelerine dadanmış. Herifi soyup soğana döndürmüşler. Sırtında giyecek paltosu, evine ekmek alacak parası kalmamış. Hem de bu yakınlarda olmuş.'*[57]

II. Abdülhamit Dönemi'nde kumarın önlenmesi için iradeler, fermanlar yayınlanmıştır. Bu dönemde kumara karşı farkındalık oluşturmak ve etkin bir mücadele için sorumluluk makamında bulunan her kurum sık sık uyarılmıştır[58]. Yapılan tüm uyarılara rağmen bazı bölgelerde kumar olayların devam ettiği görülmüştür. Sadrazam Ferid imzasıyla yayınlanan bir yazıda Galata'daki kumarhanelerin tüm uyarılara rağmen açık olduğu ve bunların bir an evvel kapatılması gerektiği ifade edilmiştir.[59]

Beyrut, kumarhanelerin yaygın olduğu bir şehirdi. Zira ayrıntılı bir şekilde kaleme alınan bir arzuhale göre Beyrut'ta en az on büyük kumarhane ve yirmiden fazla küçük kumarhane mevcuttu. Bu kumarhanelerin kendilerine has fişleri vardır. Madeni ve sedef olmak üzere iki çeşit fiş vardır. Madeni olanı bir ve beş frank kıymetinde olmak üzere iki çeşittir. Sedef olanı da yirmi frank ve yüz frank kıymetinde olmak üzere iki türlüdür. Madeni olanın üzerinde kumarhane sahiplerinin adı, at üzerinde tasvir edilmiş insan ve aslan resmi vardır. Sedef olanların üstünde ise yalnızca kumarhane sahibinin adı vardır.

56 BOA, HR.TO., Dosya No: 541, Gömlek No: 72. (01.05.1911).

57 Basiretçi Ali Efendi, *İstanbul Şehir Mektupları,* Haz. Nuri Sağlam, İstanbul, Sedir Yayınları, 2017, s. 133.

58 BOA, Y.PRK.ZB., Dosya No: 508, Gömlek No: 178. (H. 05.Ca.1301/M. 03.03.1884).

59 BOA, Y.A.HUS., Dosya No: 508, Gömlek No: 178. (H. 29.Z.1324/M. 13.02.1907).

Beyrut'taki kumar fişleri, yalnızca kumarhanelerde değil hayatın her noktasında değişim aracı olarak kullanılabilmekteydi. Sarraf dükkânlarında, bakkallarda, arabacılarda vs. esnaf arasında fişler muteber kabul edilmekteydi. Hatta devlet parasından daha makbul olduğu ifade edilmiştir. Kumar fişlerinin halk arasında da kabul görmesi kumarın geniş bir tabanda karşılığının olduğu anlamına gelmektedir. Elinde fişi olan birisinin kumara yönelme ihtimali yüksektir. Gündüzleri piyasada var olan fişler, geceleri sıradan birisi tarafından kumar masalarına getirilebilmekteydi.

Beyrut'taki büyük kumarhanelerin bazıları ile ilgili şu bilgiler bulunmaktadır: Vediü'l-Cebili adlı kişinin yirmi odalı, Şeyh Vediü's-Sefa'nın on odalı, Ebu Selim Altudi'nin on beş odalı, Taradin'in on odalı, Şusaatı'nın on odalı, Kamil Turabi'nin on odalı kumarhaneleri vardır. Bunlardan başka polis müdürünün de ortak olduğu yirmiden fazla küçük kumarhaneden bahsedilmektedir.[60]

II. Meşrutiyet'in ilk yıllarında kumarhanelerin sayısının artmakta olduğu ile ilgili olarak *İkdam* gazetesinde bir haber çıkmıştır. Haberin içeriği şu şekildedir:; *"Beyoğlu cihetindeki kumarhânelerin miktarı yevmen fe yevmen tezaâyüd etmekte olduğu gibi mezkûr kumarhânelere bir takım şebâbın devam etmekte bulundukları kemâl-i teessüfle istihbâr kılınmışdır."*[61]

Yine bu dönemde Galata'da Doğru Yol denilen mahalde Hamdi Reis adında biri kumarhane açmış ve gözcüler aracılığıyla kalabalık gruplar halinde kumar oynattırmıştır. Dersaadet Jandarma Alay Kumandanı Kaymakam İbrahim Bey, bu kumarhaneye yapılan bir baskında altmışa yakın kişinin kumar oynamakta olduğunu ve bunlardan otuz kadarının kaçtığını ve yirmi yedi kişinin derdest edildiğini ifade etmiştir.[62]

---

60 BOA, YPRK.AZJ., Dosya No: 56, Gömlek No: 31.

61 Havadis-i Mütenevvi', *İkdam*, 29 Teşrin-i Evvel 1324 (1908), nr., 5195, s. 4.

62 BOA, DH.EUM. THR., Dosya No: 2, Gömlek No: 38. (H. 18.Ş.1327/M. 04.09.1909). BOA, DH.EUM. THR., Dosya No: 2, Gömlek No: 59. (H. 22.Ş.1327/M. 08.09.1909).

B. Kahvehaneler

Asırlardır süregelen ve üzerinde gerek sözlü gerek yazılı alanda önemli bir külliyat oluşan ve keyif ehli insanların önemli bir içeceği olan kahve,[63] kahvehanelerin ortaya çıkmasında belirleyici olmuştur. Siyaset, sanat, edebiyat, din, oyun ve eğlence gibi birçok konun konuşulduğu, tartışıldığı ve oynandığı kahvehaneler, toplumun farklı kesimlerinin buluşma noktasıydı. Sosyal tabakaların farklı kesimlerinin bir araya geldiği bu yerler, farklı zaman dilimlerinde farklı özelliklere sahip olmasından dolayı önemli bir kurum olmuştur. Toplumun özelliklerini yansıtması ve toplumsal değişmenin temel dinamikleri hakkında fikir vermesi açısından da kahvehaneler önem arz etmektedir.

Osmanlı Devleti'nde toplumsal hayatın önemli parçalarından biri olan bu mekânlar, 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı ülkesinde ve özellikle payitaht İstanbul'da görülmeye başlanmıştır. Kahvehanelerin Osmanlı ülkesinde tam olarak ne zaman teşekkül ettiğiyle ilgili olarak farklı tarihler verilmiştir. Gelibolulu Mustafa Ali, kahvehanelerin İstanbul'da açılmasıyla ilgili olarak H. 960 (M.1553) tarihini işaret etmektedir.[64] Peçevi ise açılış tarihi olarak, Kanuni döneminde Halepli Hakem ve Şamlı Şems adındaki iki Suriyelinin 1554-1555 yıllarında Tahtakale'de

---

63 "*Kahve, ilk defa Habeşistan'da önce yiyecek olarak ortaya çıktı. 15. yüzyılın başlarında Yemen'de tanınarak yüzyılın sonlarından itibaren içecek halinde yaygınlık kazandı. 16. yüzyılın başlarında Mekke'ye ve ardından hacılar aracılığıyla Kahire gibi yerlere, 16. yüzyılın ortalarına doğru İstanbul'a (Kâtip Çelebi, kahvenin Osmanlı ülkesine girişi konusunda 1543 tarihini vermektedir) ve nihayet 17. yüzyılın ortalarında önemli Avrupa merkezlerine ulaştı.*" BOSTAN, İdris, "Kahve", *TDVİA*, C. 24, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, s.203. Ayrıca bkz. Kâtip Çelebi, *Mizânü'l-Hakk fî İhtiyari'l-Ahakk,* haz. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1972, s. 39. SEVENGİL, Refik Ahmet, *İstanbul Nasıl Eğleniyordu?*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2014, s. 25. YILDIZ, M. Cengiz, *Kahvehane Kültürü*, İstanbul, Beyan Yayınları, 2007, s. 23. BİNGÜL, İlyaz, *Osmanlı'da Kahvehane ve Toplumsal Hayat Mekânları,* Ankara, Gram Yayınları, 2013, s. 102-103.

64 Gelibolulu Mustafa Ali, *Görgü ve Toplum Kuralları Üzerinde Ziyafet Soframları I (Mevâidü'n-nefais fî Kavaidi'l-mecâlis),* haz. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul, Tercüman 1001 Temel Eser, 1978, s. 180.

bir kahvehane açmasını işaret eder.[65] Esas kahvehanelerin açılması Sultan I. Ahmet döneminin (1603-1617) sonlarına denk gelmektedir. İlk kahvehanenin 1615 tarihinde Halıcılar Köşkü'nde açıldığı düşünülmektedir.[66]

Kahvehaneler açıldıktan sonra çok hızlı bir şekilde, İstanbul başta olmak üzere ülke sathında yayılmıştır. II. Selim Döneminde (ilk kahvenin açılışından yalnızca 10-15 yıl sonra) İstanbul'da irili ufaklı altı yüz kahvehane bulunmaktaydı.[67]

16. yüzyılda ve sonrasında sosyal hayatın önemli mekânlarından olan kahvehaneler, birtakım özellikleriyle eve alternatif alanlar haline gelmiştir. Gelibolulu Mustafa Ali, kahvehanelerin 1550'li yıllardan itibaren toplumun ilgisini çeken bir yenilik ve mimarisiyle iyi yapılı yerler olarak tarif etmiştir. Kahvehaneler; toplumun farklı kesimlerinden gelenlerin, bilgiçlik taslayanların, dervişlerin, irfan sahiplerinin, yeri yurdu olmayan kimsesizlerin, yabancıların, sipahilerin, yeniçerilerin, dostlarıyla söyleşi tutkunlarının, tavla ve satranç oynayarak zaman geçirenlerin, kumar oynayıp para kazanmak için gelen kumarbazların mekânıydı.[68] Ayrıca işsiz güçsüz ve aylak takımı, bilhassa kadı ve müderris mazulleri vakit geçirmek için buralara devam etmekteydi. Zamanla dini ve idari bürokrasinin müntesipleri olan, mahallelerde

---

65 SARAÇGİL, Ayşe, "Kahve'nin İstanbul'a Girişi: 16. ve 17. Yüzyıllar", *Doğu'da Kahve ve Kahvehaneler,* Ed. Héléne Desmet-Grégoire, François Georgeon, çev. Meltem Atik, Esra Özdoğan, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1999, s. 33. Ahmet Refik, *Kafes ve Ferace Devrinde İstanbul,* Haz. Tahir Yücel, İstanbul, Kitabevi, 1998, s. 71. Ayrıca bkz. ÜNVER, Süheyl, "Türkiye'de Kahve ve Kahvehaneler", *Türk Etnografya Dergisi,* S. 5, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1963, s.39-84. IŞIN, Ekrem, "Kahvehaneler", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* C. 4, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994, s. 386-392.

66 ÜÇOK, Ahmet, "Kahve", *Türk Etnoğrafya Dergisi,* S. 5, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1962, s. 44.

67 HATTOX, Ralph S., *Kahve ve Kahvehaneler: Bir Toplumsal İçeceğin Yakındoğu'daki Kökenleri,* çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s. 71.

68 SAKAOĞLU, Necdet, AKBAYAR, Nuri, *Osmanlı Dünyasından Yansımalar,* İstanbul, Creative Yayıncılık, 2000, s. 269.

imamlar, müezzinler; büyükçe rütbe ve mansıp sahipleri de kahvehane müşterisi oldular[69].

Başlangıçta kahvehanelerin siyasi ve dini otorite tarafından hoşgörüyle karşılanması, bu mekânların yaygınlaşmasını ve gerek halk nezdinde gerekse itibarlı bürokratlar arasında kabul görmesini sağlamıştır. "*Her ne kadar kahvehane tabiri genel anlamda kullanılsa da esasında kahvehaneler, müdavimleri, fiziksel özellikleri ve bulunduğu çevre bakımından önemli bir çeşitlilik arz etmekte ve bu çeşitliliğin içeriği, onların sosyal yaşama etki ediş biçimlerini belirlemektedir. Eğitim, sanat, ticaret, siyaset gibi çok çeşitli konuların ele alındığı ve sohbet konusu edildiği kahvehaneler, müdavimlerinin özelliklerine göre guruplara ayrılmışlardı. Bunlar arasında mahalle kahvehaneleri, hamal ve esnaf kahvehaneleri, tulumbacı kahvehaneleri, semai kahvehaneler ve yeniçeri kahvehaneleri önemli bir yer tutmaktadır. Bazı kahvehaneler oyun meraklıları için ilgi çekici olduğu gibi, bazıları tiryakilerin devam ettiği, afyon ve esrar içenlerin takıldığı ya da kumarbazların müdavimi olduğu mekânlar olabiliyordu... Osmanlı tebasına ait dini cemaatlerin devam ettiği kahvehanelerin yanında, göçmenler, belirli bir tarikata mensup olanlar, hemşehriler gibi farklı toplumsal grupların devam ettiği kahvehaneler de mevcuttur.*"[70]

Kahve ve kahvehanenin hızla yayılması dini otoritenin dikkatini çekmiştir. Bununla ilgili verilen fetvalarda birbiriyle ilişkili bu iki hususun pek de iyi karşılandığı söylenemez. Kahvehanelerde toplanıp ayrı meclis kurarak satranç ve tavla oynayanlar hakkında şer'an ne yapılması gerektiği ile ilgili soruya Ebussuûd *"Cümlesine subhânehû ve te'âlâ hazretlerinin, melaike-i kiramın ve cumhur-ı ehl-i İslam'ın laneti lâhik olur"* demiştir. Başka bir fetvasında padişah tarafından yasaklanan kahvehanelerde yine de toplanılıp satranç, tavla gibi oyunlar oy-

69 KOÇU, Reşad Ekrem, *Tarihimizde Garip Vakalar*, İstanbul, Doğan Kitapçılık A.Ş., 2004, s. 39.

70 EDİZ, İsmail, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'in İlk Yıllarına Kahvehaneler ve Sosyal Değişim", *http:// www.fed.sakarya.edu.tr/arsiv/yayinlenmis_dergiler/2008_1/2008_1_15.pdf*, s. 181-182. Erişim Tarihi: 12.06.2017.

nanıp afyon ve kahve içilmesinin şiddetli bir şekilde cezalandırılması gerektiğini ifade etmiştir.[71]

Siyasi önemleri arttığı oranda kahvehaneler yönetici zümrenin dikkatini celbetmiştir. Zamanla siyasi otorite, mevcut düzenin önemli tehdit unsurları arasında kahvehaneyi görecektir. II. Selim, III. Murat ve IV. Murat dönemlerinde kahvehaneler toptancı bir anlayışla tamamen yasaklanmıştır. Özellikle IV. Murat Dönemi'nde kahve ve tütün içilmesi yasaklanmış ve bütün kahvehaneler kapatılmıştır. Ancak 17. yüzyılın ortalarından itibaren, siyasi iktidar kahvehaneleri tamamıyla kapatmak yerine, *"ibreten li'l-ğayr"* birkaç kahvehane kapatılır. Ayrıca yeni mekanizmalar geliştirilerek kahvehaneler üzerinden halkın nabzını ölçme ve istihbarat toplama yoluna gidilir.[72]

18. yüzyıl kahvehanelerin işletmecileri açısından kritik bir dönem olmuştur. Askerlikten başka her alana el atan yeniçeriler, kahvehanelerin işletmesini de ele geçirmişlerdir. Ancak II. Mahmut'un yeniçerileri tasfiye etmesinden sonra bu kahvehaneler yıkılmıştır.

Tanzimat ve Meşrutiyet dönemleri, getirmiş olduğu düzen itibariyle kahvehanelerin altın çağı olmuştur. Bir zamanlar içe dönük olan kahvehaneler bu dönemlerde sokaklara taşmıştır. Değişimle birlikte kahvehanlerin bazıları çeşitli oyunların sergilendiği gösteri salonuna, bazıları siyasal, edebi, kültürel konuların tartışıldığı mekânlara, bazıları oyun, kumar ve eğlence salonlarına dönüşmüştür.[73]

Farklı işlevleriyle ön plana çıkan bu yerler, 19. yüzyıldan itibaren kumarın mekânsal alanları olacaktır. Yöneticilerin sürekli gözlediği kahvehanelerde kumarın oynanması yönetim kademesini daha da hiddetlendirmiştir. Bunun önüne geçmek için sürekli uyarılarda bulunulmuştur. Zira kumarın yoğun olarak oynandığı Beyoğlu kahveha-

71 DÜZDAĞ, M. Ertuğrul, *Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1972, s. 148-149.

72 YAŞAR, Ahmet, "Külliyen Ref"ten "İbreten Li'l Ğayr"e: Erken Modern Osmanlı'da Kahvehane Yasaklamaları", *Osmanlı Kahvehaneleri Mekân, Sosyalleşme, İktidar*, Ed. Ahmet Yaşar, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2010, s. 45.

73 SAKAOĞLU, AKBAYAR, *Osmanlı Dünyasından Yansımalar*, s. 272-273.

neleriyle ilgili olarak uyarılar da aynı sıklıkla olmuştur.[74] Beyoğlu'nda 1850'li yıllardan itibaren Batılı tarzda kahvehaneler (kafe) yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu kahvelerde piket, vist, briç gibi yüksek dereceli oyunlar oynanmaktaydı. Café Flamme, Concordia, Cristal gibi kafeler dönemin üst düzey bürokratlarının ve edebiyatçılarının uğrak yerleri arasındaydı. Concordia çalgılı yerlerden olup burada opera-komikler oynanırdı. Ayrıca buranın gizli bir kumar salonu da vardı. Bu gizli kumar salonu Cristal'de de vardı. Concordia'nın sahibi Malia Andreas ile Cristal'in sahibi Petraki Raftapulos yabancı uyruklu oldukları için polis görevlileri ve Fehim Paşa'nın hafiyeleri buraya baskın veremezdi. Bu dokunulmazlık, Jön Türklerin buraları mesken edinmesine zemin hazırlamıştı.[75]

Kumara konu olan oyunlar, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kahvehanelerde yoğun bir şekilde görünür hale gelmiştir. 1859 tarihinde Kıbrıs adasında Keşmir Ahmet adında birisi kahvehanesinde kumar oynattığı için yeni ceza kanununa (1858 tarihli) göre cezalandırılmıştır.[76] Kıbrıs'ta vuku bulan suç ve kabahatler ile ilgili olarak merkeze gönderilen jurnallerde ve ceraim cetvellerinde kahvehanelerde kumar oynanması ile ilgili kayıtlara sık sık rastlamaktayız.[77]

74 *"Beyoğlu'nda Tepebaşı'nda bir kahvede külle yevm kumar oyunuyla akçe vesaireden dolayı münazaa ve uygunsuzluk vukua gelmekte olduğu haber verilmiş ve beyandan müstağni olduğu üzere öyle kahve dükkânlarında vesair yerlerde kumar oyununun men'iyle bir gûna münazaa ve uygunsuzluk vuku' götürülmemesi lazımeden olarak bu babda mukaddem ve muahharen tenbihat-ı lazıme icra kılınmış olmakla zikr olunan kahve dükkânında vukua gelen hareket-i kabahiyenin men'i ve def'iyle ba'de izin hiçbir mahallede o makule kumar oyunu vesair uygunsuzluk edepsizlik vuku götürülmemesi emrinde tenbihat ve takayyüdat-ı icabiyenin icrası babında..."* BOA, A.) MKT., Dosya No: 147, Gömlek No: 92. (H. 14.L.1264 / M. 13.09.1848).

75 BİRSEL, Salâh, *Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu*, İstanbul, Sel Yayıncılık, 2016, s. 13-17.

76 BOA, A.) MKT. MVL, Dosya No: 110, Gömlek No: 84-1. (H. 22.Ra.1276 / M.19.10.1859).

77 *"Kıbrıs ceziresinde yetmiş yedi senesi eylülü ibtidâsından teşrin-i sani gayyatına kadar üç mah zarfında zûhur eden cünhâ ve kabaih ashâbı haklarında tahrir olunan ceza ve muâmeleyi muktezâyı tahrirât-ı saadetleriyle zîri mazbatalar varid olan jurnalde muharrer icrâatın ekserisi yolunda ve muvafık-ı kanun olacağı misilli on dokuzuncu bendede muharrer kahvehanesinde kumar oynatmış olan kahveci esnafından Lefkoşeli..."*BOA, A.) MKT.MVL, Dosya No: 142, Gömlek No: 14. (H. 26. Ş.1278 / M.26.04.1862).

Kahvehanelerde kolluk güçlerinin sıkı denetimi, bazen kahvehane müdavimlerini ve kumarbazlarını kolluk güçleriyle karşı karşıya getirebilmekteydi. Bu durum bazen kötü sonuçlar ile neticelenebilmekteydi. Hatta etnik ve dinsel anlamda çekişmelere de konu olabilmekteydi. 1910'da Karesi sancağına bağlı olan Balya kasabasında bulunan bazı maden işçilerinin devam ettiği bir kahvehane böyle bir olaya tanıklık etmiştir. Gece geç saatlerde kolluk kuvvetlerinin kahvehaneye yapmış olduğu baskın sonucunda Yorgi adında bir Rum vatandaşının kolluk güçleri tarafından öldürülmesi kasabada Rumlar arasında infiale neden olmuştur. Bu olayın basında yer alması ve zanlının tutuklanmaması Patrikhane'nin, Adliye ve Mezahip Nezareti'ne başvurmasına neden olmuştur. Nihayetinde zanlı tutuklanmış ve hakkında soruşturma açılmıştır.[78]

Kahvehanelere yapılan baskınlarda kumar oynayanlar yakalandığı zaman kahvehaneler kapatılabilmekteydi. 1913 tarihinde Adana'da bir kumar vakasında İran vatandaşı Abdülkerim'e ait bir kahvehanede kumar oynanması ve akabinde bunun tekrar edilmesi kahvehanenin kapatılmasına neden olmuştur. Polis nizamnamesine eklenen ve "kumarhanelerin sedd olunacağı" belirtilen yedinci madde dayanak gösterilerek kahvehaneler kapatılmıştır. Yerel mahkemede zanlıların kumar oynattığının sabit görülmemesi ve berat etmeleri üzerine İran'ın Adana Kârperdazlığı (konsolosluk) olaya müdahil olmuştur. Kahvehanenin tekrardan açılması ve mağduriyetin giderilmesini Osmanlı makamlarından talep etmiştir. Hariciye Nezareti de bu minvalde Dâhiliye Nezareti'ne yazı göndermiş ancak Dâhiliye Nezareti, kahvehanenin yeniden açılması için kumar oynatılmayacağına dair kefaletname talep etmiştir. Ayrıca mahkeme kararı zabıtaca kabul edilmekle birlikte kapatılması yolunda zabıtanın almış olduğu kararın bozulmayacağı ve istinaf mahkemesi müdde-i umumiliğine başvurularak kararın gözden geçirilmesi talep edilmiştir.[79]

78 BOA, DH.H., Dosya No: 48, Gömlek No: 19. (H. 29.Za.1335/M. 16.09.1917).

79 BOA, DH.EUM.EMN., Dosya No: 39, Gömlek No: 18. (H. 10.M.1332/M. 09.12.1913). BOA, DH.EUM.EMN., Dosya No: 34, Gömlek No: 39. (H. 8.Z.1331/M. 08.11.1913).

Kahvehanelerde kumar oynanmasına yer ve imkân sağlayan kahvehane işletmecileri, kolluk güçlerinin baskınından korunmak ve kumarcıları korumak için çeşitli tedbirler almışlardır. Bunlardan birisi kapıya gözcü konulmasıdır. Kapıya konulan bu gözcülerden gelen haberler üzerine oyun masasında kumara konu olacak materyaller kaldırılmakta ya da kumarbazlar arka kapıdan firar etmekteydiler.[80] Benzer durum gazinolarda da vardır. Ahmet Rasim, *Şehir Mektupları* adlı eserinde bu konu ile ilgili şu satırları kaleme almıştır: *"...ben bazen yalnız veya bir arkadaşımla beraber buralarda birine girdiğimde, orada bulunan garsonlardan birinin diğerine bir nevi işaret vermekte olduğunu hissediyorum. Acaba kumar mı var dersiniz?"*[81]

Galata, Beyoğlu, Aksaray, Beyazıt, Üsküdar, Kadıköy gibi birçok bölgede kumar oynanması üzerine bunun önüne geçmek için kolluk güçleri sürekli olarak uyarılmıştır. Bazen doğrudan kahvehane ve kıraathane isimleri, adresleri ile birlikte verilmiştir. Divan Yolu'nda Arif'in kıraathanesinde, Tavuk Pazarı'nda cami-i şerif yakınındaki kahvehanede, Şehzadebaşı'nda Fevziye'nin kıraathanesinde, Ali Çavuş'un kıraathanesinde, Aziz'in kahvehanesinde ve Kapan-ı Dakik'te Değirmen karşısındaki kahvehanelerde gizli bir şekilde kumar oynandığı ile ilgili olarak polisler uyarılmıştır.[82] Kadın olması sebebiyle kendisini ifşa etmediğini beyan eden birinin emniyet müdürlüğüne yapmış olduğu başvuruda da Hasköy bölgesinde kumar oynanan yerler isim isim zikredilmiştir. Sarı Hüseyin Efendi, Mösyö Mutulan ve Tatar Cemil'in kahvehaneleri, ismi geçen yerlerdi.[83] Ayrıca Beyazıt civarındaki Parmak Kapı'da bulunan ve Arnavut Abdullah Ağa'nın sahibi olduğu Türkiye Kıraathanesi'nde gece geç saatlere kadar kumar oynandığı ile

---

80 BOA, DH.EUM.ADL., Dosya No: 29, Gömlek No: 30. (H. 21.Ra.1329/M. 22.03.1911).

81 Ahmet Rasim, *Şehir Mektupları*, yay. haz. Hasan Ahmet Gökçe, İstanbul, Timaş Yayınları, 2005, s. 22.

82 BOA, ZB., Dosya No: 382, Gömlek No: 35. (R. 17 Teşrin-i Evvel 1323/M. 30.10.1907

83 BOA, DH.EUM. THR., Dosya No: 91, Gömlek No: 75. (H. 18.L.1327/M. 02.11.1909).

ilgili şikâyetler söz konusu olmuştur.[84] Aksaray'da tramvay merkezinde ve Koska'da Galatalı Hamdi, Beyazıt'ta Afitab, Şehzadebaşı'nda Ali, Çemberlitaş'ta Abdullah Çavuş ve Diyarbakır kıraathane ve kahvehaneleri ile ilgili uyarılar yapılmıştır.[85]

Kahvehanelerin kumarın merkezi haline gelmesi dikkatin buralarda toplanmasına neden olmuştur. Kumarın önlenmesi noktasında bu gibi yerlerin kontrol altında tutulması ya da dönüştürülmesi gerektiği ile ilgili görüşler zaman zaman gazete ve dergilerde yer almıştır. Mehmet Arif imzasıyla Beyanü'l-Hak'ta yayınlanan yazıda servet düşmanı olan kumarın en önemli icra mekânı olarak kahvehaneler gösterilmiştir. Kahvehanelerin kumar ve oyunlar ile anılmasının yerine ilmi sohbetlerin yapıldığı birer darülfünuna dönüştürülmesi gerektiği ifade edilmiştir.[86]

C. Kulüpler

Zabıtanın ve kolluk kuvvetlerinin takibatından uzak kalmak ve daha rahat kumar oynamak için kumarbazların farklı yöntemler geliştirmiş olduğunu görmekteyiz. Bunlardan birisi kulüp adı altında çeşitli kuruluşlar oluşturup buralarda kumar oynamak olmuştur. Aynı durumun günümüzde de kulüp, dernek vs. adı altında yapılmakta olduğunu gazetelerin üçüncü sayfa haberlerinden anlamaktayız.

18. yüzyılın sonlarında Osmanlı'da kendisini hissettirmeye başlayan Batılı hayat tarzının uygulama alanlarından birisi de kulüplerdi. Fransız Devrimi'ni takip eden yıllarda Osmanlı Devleti'nde 1793'te İstanbul, İzmir ve Halep'te Fransız devrimci kulüpleri açılmıştı. Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra Avrupalı ve Levanten tüccarlar kendileri için buluşma alanları ve eğlence mekânları oluşturmaya başlamışlardır.[87] Ayrıca 19. yüzyılın ikinci yarısında Galata ve Beyoğlu'n-

84 BOA, DH.EUM. THR., Dosya No: 51, Gömlek No: 20. (H. 23.N.1328/M. 28.09.1910).

85 BOA, DH.EUM.KADL., Dosya No: 3, Gömlek No: 18. (H. 29.Z.1328/M. 01.01.1911).

86 Mehmed Arif, "Mezbaha-i Ahlakiyeler yahud Kahvehaneler", *Beyanü'l-Hak*, 26 Kanun-ı Sani 1324 (M. 08.02.1909), C: 1, S. 19, s. 433-435.

87 KOLOĞLU, Orhan, *Cercle D'Orient'dan Büyük Kulüp'e,* İstanbul, Boyut Yayınları, 2005, s. 17-18.

da Batı'nın İstanbul'daki yüzü olan Levantenlerin ve gayrimüslimlerin, Avrupalı elçilerin desteğiyle kulüpler kurdukları görülmektedir. Bu kulüplerde Osmanlı ülkesinde yeni yeni görülmeye başlanan balolar ve karnavallar düzenlenmekteydi.[88]

Osmanlı Devleti'nde Avrupa'dakilerine benzer ilk kulüp 1870 tarihinde Ramazan ayının ilk akşamı Şûra-yı Devlet Reisi Kamil ve Mehmet Rüştü, Maliye Nazırı Mustafa Fazıl Paşa ve vekiller tarafından açılmıştır. Kulübün adı *Encümen-i Ülfet* idi. Kurucuları, kulüp adının kullanılmasının uygun olmayacağını düşünerek bu adı vermişlerdir. Bu kulüp için Asım Paşa Konağı kiralanmıştı. Kulübün kurucusu ve finansörü Mısırlı Mustafa Fazıl Paşaydı. Bu kulüp Beyoğlu'nda değil, İstanbul semtinde açılmıştı.[89]

Encümen-i Ülfet'e vükelâ, ricalden sayılan önemli kişiler ve bürokratlar üye olarak kabul edilmekteydi. Kulübün önemli salonlarından birisi oyun salonuydu. Oynanan oyunlar ise kumar oyunlarıydı. Bu kulüp, Türkiye'de kumarın muntazam olarak oynandığı ilk yerdi. Kuruluşunda ve gelişmesinde yöneticilerin, bürokratların çabası ve hamiliği düşünüldüğünde burası bir nevi yarı resmi kumarhaneydi. Bu kulüp bir seneden fazla faaliyette bulunmuştu. Ali Paşa sadaret makamından çekildikten sonra kulüp, resmi himayeyi kaybetmiştir. Mahmut Nedim Paşa'nın sadrazamlığı zamanında alenen kumar oynanmasına müsaade edildiğine dair halk arasında yayılan söylentiler, hükümetin bu kulübü kapatmasına neden olmuştur.[90]

Kulüpler, II. Meşrutiyetle birlikte Osmanlı toplumsal hayatında ve eğlence kültüründe önemli bir yer işgal etmiştir. Üst düzey devlet memurlarının sıkça gittiği yerler olan kulüplerin müdavimleri arasında Levantenler, yabancı misyon temsilcileri, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önde gelen simaları bulunmaktaydı.

---

88 AKIN, Nur, *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera*, İstanbul, Literatür Yayınları, 2002, s. 254-255.

89 *Vakanüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, yay. haz. M. Münir Aktepe, Ankara, TTK Yayınları, 1989, C. XII, s. 101. PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1983, C. 1, s. 532. ÇELİK, "Sultan Abdülaziz Devrinde Gündelik Hayatta Değişim, s. 223-224.

90 PAKALIN, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, s. 532.

Dönemin en meşhur kulübü Cercle d'Orient Kulübü'dür. Günümüzde Büyük Kulüp olarak bilinen bu köklü kulübün kuruluş tarihi 1882'ye kadar uzanmaktadır. Böyle bir kulüp kurma gereksinimi, yabancı ülke temsilcilerinin kendilerini daha rahat ve güvende hissedecekleri bir yer aramalarından kaynaklanmıştır. İngiltere büyükelçisi Sir Alfred Sandison'un öncülüğünde ve diğer Avrupalı devletlerin büyük çoğunluğunun katılımıyla kurulan bu kulübün başkanlığına İran Büyükelçisi Muhsin Han seçilmiştir.[91] Daha sonraki dönemlerde Rusya, Fransa, İtalya, Avusturya-Macaristan ve Almanya büyükelçileri de kulübe başkanlık yapmışlardır. Eski İstanbul'da Cercle d'Orient diye bilinen bu kulüp Beyoğlu'nda Abraham Paşa'ya ait büyük binada faaliyetlerini yürütmüştür.[92]

Kulübün kurucular listesinde bulunan yetmiş sekiz kişiden yalnızca on sekizi Osmanlı vatandaşıydı. Bunlardan ise yalnızca üçü Türk idi. Bunlardan biri itirazlara rağmen başkan yardımcılığına getirilen Münir Bey'di. II. Abdülhamit'in mabeyincilerinden olan Münir Bey aracılığıyla II. Abdülhamit burayı kontrol etmeye çalışmıştır. Bilindiği üzere o devirde II. Abdülhamit, tüm dernekleri denetimi altında tutmak için büyük çaba sarf etmekteydi. "*İçinde Avrupa elçilerinin başrolü oynadığı, önemli ticaret ve maliye uzmanlarının hatta bütün yabancı askeri ataşelerin yer aldığı bir kurumu göz ardı etmesi düşünülemezdi.*"[93]

İstanbul'un en gözde zenginler ve ileri gelenler kulübü olan Cercle d'Orient'ın üyeleri arasında yabancıların belirgin bir ağırlığı vardı. Bunun yanında zamanla Osmanlı vatandaşı olanların kulüpteki sayısı ve ağırlığı artacaktır. Üst düzey yöneticilerin (sadrazam, bakanlar), paşaların, hukukçuların, büyükelçilerin üye olduğu ve devam ettiği bu kulüp siyasi, ekonomik ve askeri konuların görüşüldüğü yerler olmasının yanı sıra okuma, dinlenme ve eğlence etkinliklerinin düzenlendiği bir mekândı. Prens Aziz, Şerif Paşa, Cemal Paşa, Enver Paşa, Talat, Damat Ferid, Fuad, Prens Said Halim, Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Çürüksulu Mahmud, Mustafa Reşid Paşa, Abdülhak Hamid Tarhan, Cemil

91 KOLOĞLU, *Cercle D'Orient'dan Büyük Kulüp'e*, s. 21-26.

92 ÜSTDİKEN, Behzat, "Cercle d'Orient", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994, s. 409.

93 KOLOĞLU, *Cercle D'Orient'dan Büyük Kulüp'e*, 2005, s. 26-27.

Topuzlu, Fethi Okyar, Numan Menemencioğlu, Necmeddin Sadak, Tevfik Rüştü Aras, Raif Dinçkök gibi birçok ünlü isim bu kulübe üyelerdi.[94] Cercle d'Orient parası bol olanların kurduğu ve yaşattığı bir kulüptü.[95]

Cercle d'Orient'ın en önemli gelirleri üye aidatları, iskambil ve bilardo oyunlarından alınan paralardı. Kumar niteliği taşıyan oyunlarda anlaşmazlıkların önüne geçmek için yazılı kurallar belirlenmiştir. Oyuncular arasındaki anlaşmazlıklar bu yazılı kararlara göre çözülmekteydi.[96]

Osmanlı Devleti'nde kulüplerin en çok bulunduğu bölge İstanbul'da Galata ve Beyoğlu bölgesiydi. Kumar oynanan kulüplerden birisi Beyoğlu'nda Yunan Konsolosluğu civarında bulunan Osmanlı İtilaf Kulübü'dür. Kumarın çokça oynandığı bir yer olan bu kulüp, bazen kumarhane olarak nitelendirilmiştir.[97] Kadıköy'de de var olan başka bir kulüp, kumar özelliğiyle ön plana çıkmıştır.[98] Son dönem Osmanlı sosyal hayatının kurgulandığı romanlarda da kulüpler, kumarla birlikte anılmaktaydı. Mütareke döneminin anlatıldığı *Sodom ve Gomore* adlı eserde bununla ilgili olarak şöyle bir ibare geçmektedir: *"Geçen gece açılış töreni yapılan bir kulübün bakara masası başında Captain Marlow'la Azize Hanım'ın eşi Atıf Bey; hoş bir tesadüf eseri olarak, yan yana düşmüşler..."*[99]

İmparatorluğun farklı bölgelerinde tesis edilmiş olan kulüplerde kumar icra edilmekte ve bu kulüplerin adları kumarhaneler ile birlikte anılmaktaydı. Beyrut'a 1890'lı yıllarda bir kumar aletinin getirilmesi

94 ÜSTDİKEN, "Cercle d'Orient", s. 409.

95 ÜSTDİKEN, Behzat, *Pera'dan Beyoğlu'na 1840-1955,* İstanbul, Akbank Kültür ve Sanat Kitapları, 1999, s. 75.

96 KOLOĞLU, *Cercle D'Orient'dan Büyük Kulüp'e,* s. 35-37.

97 BOA, DH.EUM.KADL., Dosya No: 2, Gömlek No: 52. (H. 22.Z.1328/M. 05.12.1910). BOA, DH.EUM.KADL., Dosya No: 2, Gömlek No: 2. (H. 23.Za.1328/M. 26.10.1910).

98 BOA, DH.MKT., Dosya No: 1346, Gömlek No: 5. (H. 1.S.1302/M. 20.11.1884).

99 KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, *Sodom ve Gomore,* İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s. 148.

bölgedeki kumar faaliyetinin, kumarhanelerden kulüplere hatta sıradan mahalle kahvehanelerine kadar genişlemesine neden olmuştur.[100]

İzmir'de 19. yüzyılın ilk yarısında önemli eğlence ve kumar mekânları arasında kulüpler vardı. Yabancıların, Levantenlerin, Rum ve Ermenilerin İzmir'deki belli başlı eğlence yerlerinden biri, o dönemde Cercle Européen olarak adlandırılan bir kulüptür. Üst düzey kişilerin kabul edildiği bu kulübe, zamanla diğer azınlıklar ve dönemin sonlarına doğru Türkler de alınmıştır.[101]

İzmir'de Nikola İstavridis namında bir kişinin Avcılar Kulübü adında bir kulüp açtığı, buraya devam edenlerden belli miktarda ücret aldığı ve kumar oynattığı yönünde Jan Baptist Kaporal adında biri tarafından İstanbul'a sadaret makamına Fransızca bir mektup gönderilmiştir. Ayrıca buraya memur ve yabancı kimselerin devam etmekte olduğu, kumar oynadıkları ifade edilmiştir.[102]

D. Meyhaneler

Farklı amaçlar için ruhsat alınmış olan yerler zamanla kumar oynanan merkezlere dönüşebilmekteydi. Meyhaneler, içkinin satılıp tüketildiği yerler olarak ön plana çıkmaktaydı. Ancak bu özelliğinin yanında kumarın yaygın olarak oynandığı mekânlar olarak da kötü bir üne sahipti.

Alkolün etkisi ve kaybetme dürtüsünün vermiş olduğu öfke bir araya gelince nahoş sonuçlar ortaya çıkmaktaydı. Bazı özel gün ve gecelerde içki tüketiminin artması ve kumarın yaygınlaşması, istenmeyen durumların katlanmasına neden olmuştur. 1900 tarihinde Çatalca'ya bağlı Sürgün Köyü'nde Rumların yortusunda meyhanede kumar oynayan on beş kişiye müdahale etmek isteyen jandarma ile kumarbazlar arasında tartışma çıkmış Nikoli namında birisi çıkan arbedede silahların ateşlenmesiyle hayatını kaybetmiştir.[103]

100 "Beyrut'ta Kumarın Men'i, *Tanin*", 18 Haziran 1325 (1909), nr., 298, s. 2.

101 BEYRU, Rauf, "İzmir'in Gezi ve Eğlence Yaşamı", *Üç İzmir*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1992, s. 344.

102 BOA, BEO., Dosya No: 2795, Gömlek No: 209563. (H. 07.S.1324/M. 02.04.1906).

103 BOA, DH.MKT., Dosya No: 2436, Gömlek No: 77. (H. 16.Ş.1318/M.09.12.1900). BOA, DH.MKT., Dosya No: 2436, Gömlek No: 100. (H. 16.Ş.1318/M. 09.12.1900). BOA, DH.MKT., Dosya No: 2449, Gömlek No: 81. (H. 15.L.1318/M. 05.02.1901).

Devlet, yasak olan kumarın meyhanelerde oynanmasını engellemek için birçok tedbir almıştır. Yanya vilayetine bağlı olan Meçova kaymakamı, kumar oynandığı gerekçesiyle meyhanelerin ve gazinoların gece saat bir iki arasında kapanması emrini vermiştir. Bölgedeki esnaf, işlerinin azaldığını ve gelir kaybına uğradıklarını ifade eden bir telgrafı Meclis-i Mebusan'a ve Dahiliye Nezareti'ne göndererek yasağın kaldırılmasını talep etmiştir.[104]

Alınan tedbirler, meyhanelerde uygulanmaya çalışılmış fakat çok da başarılı olunamamıştır. *"Meyhaneler ve birahaneler ve ale'l-husus müskirat satılan mahaller ile kahvehane ve çayhaneler hakkında nizamname"* adı ile hazırlanmış bir kanunda bahsedilen yerleri açacak kişilerde aranan özelliklerden birisi de kumarbaz olmamasıdır (madde: 6). Bu tür yerleri açmak veya işletmek için başvuran kişi ile ilgili olarak müdde-i umumilikler veya zabıta dairesi tarafından gerekli soruşturmalar yapılacaktı. Eğer başvuran kişi yabancı ise emniyet-i umumiye müdürlüğüne haber verilecekti (madde: 7).[105]

E. Hapishaneler

Kumarbazlar, her şart ve imkân(sızlık)da bahse, kumara konu olabilecek bir oyun ve eğlence bulma noktasında sıkıntı çekmemişlerdir. Birçok mahrumiyetin söz konusu olduğu hapishaneler bile kumarbazları durduramamaktaydı. Tutuklu ve hükümlülerin devlet otoritesinin önemli aygıtlarından biri olan hapishanelerde kumar oynamaları dikkat çekicidir.

Mahkûmların bu meydan okumaları yalnızca Osmanlı Devleti'nde değil başka devletlerde de görülmektedir. Avustralya'da İngiliz sömürgesinin ilk dönemlerinde sömürge valileri, hükümlüler arasında kumar oynamayı yasal ve cezai yaptırımlarla engellemeye çalışmışlardır.[106]

II. Abdülhamit döneminde hapishanelerin ıslahı amacıyla çıkarılmış olan 1880 tarihli Hapishane ve Islahevi Nizamnamesi ile hapisha-

104 BOA, DH.MUİ., Dosya No: 56-1, Gömlek No: 48. (H. 19.M.1328/M. 31.01.1910).

105 BOA, DH.EUM.6.Şb, Dosya No: 53, Gömlek No: 77. (H. 29.Ca.1339 / M. 08.02.1921). BOA, DH.EUM.MTK., Dosya No: 80, Gömlek No: 65 (Tarihsiz).

106 *Australian Gambling Comparative History and Analysis*, Project Report, Prepared by Australian Institute for Gambling Research University of Western Sydney Macarthur, Melbourne, 1999, s. 13.

nelerde mahkûmların kesinlikle kumar oynamamaları gerektiği ifade edilmiştir.[107]

Yasaklamalar mahkûmları kumardan alıkoymakta yetersiz kalmıştır. Mahkûmlar, gardiyanlar ile iyi ilişkiler kurup onların nüfuzundan yararlanarak kumar oynayabilmekteydiler.[108] Bazen hapishane idarecilerinin isimleri de kumara karışabilmekteydi. Akka Hapishanesi böyle bir olayla gündeme gelmiştir. Bir mahpus, yazmış olduğu dilekçede hapishane müdürü ile başgardiyanın işkence yaptığını ve mahpuslar arasında kumar oynanmasına izin verdiğini iddia etmiştir. Bu iddialar üzerine soruşturma açılmıştır.[109]

Savaşın, yokluğun ve sefaletin hüküm sürdüğü Birinci Dünya Harbi'nde İstanbul'daki hapishanelerde kumarın yaygınlaşması üzerine İstanbul vali vekili Dahiliye Nezareti'ne bir yazı göndermişti. Göndermiş olduğu bu yazıda hapishanelerde kumarın önlenmesi için ne tür tedbirler alınması gerektiği yönünde bazı teklifler sunmuştur. Buna göre; kumarbazlara ceza kanununda var olan cezanın yanı sıra kumar oynayanları ihbar edenlere, ele geçirilen paranın üçte birisinin verilmesini teklif etmiştir. Ayrıca gardiyanlara ve kumarbazları yakalayanlara geri kalanın üçte birinin verilmesini ve nihayetinde son kalan üçte birlik kısmın ise gelir olarak sandığa kaydedilmesini teklif etmiştir. Dahiliye Nezareti bu teklife cevaben kumar vakalarının önlenmesinden birinci derecede hapishane idaresinin sorumlu olduğunu belirtmiştir.[110]

Osmanlı'nın son dönemlerinde hapishanelerdeki durum vahim boyutlara ulaşmıştır. Durumun vahametini, İstanbul'daki bir hapishanede mahkûmlar arasında meydana gelen kavgada silah kullanılması

---

107 *"Madde 82: tevkîfhâ'ne ve habishânelerde her türlü ... ve müskirât ve kumar oyunu kat'iyyen memnû'dur."* KIZILKAN, Ayşe Özdemir, *Osmanlı Kadın Hapishaneleri ve Kadın Mahkûmlar (1839-1922),* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2011, s. 193. AKPINAR, Özlem, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Konya Hapishaneleri (1876-1922),* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2017, s. 16.

108 BOA, DH.MB.HPS., Dosya No: 90, Gömlek No: 61. (H. 15.Ş.1332 / M. 09.07.1914).

109 BOA, DH.MKT., Dosya No: 2850, Gömlek No: 56. (H. 1.C.1327 / M. 20.06.1909).

110 BOA, DH.MB.HPS., Dosya No: 77, Gömlek No: 6. (H. 29.B.1335 / M. 21.05.1917).

ve bir kişinin öldürülmüş olması göstermektedir. Aynı kavgada sustalı bıçaklar ve hapishane ortamında dönüştürülmüş kesici aletler kullanılmıştır. Yine bu kavga esnasında bazıları ağır olmak üzere yedi kişi yaralanmıştır. Kavganın neden ortaya çıktığı, yapılan kapsamlı bir tahkikatla ortaya çıkmıştır. Kavganın fitilini ateşleyen olay kumar esnasında meydana gelen alacak verecek tartışmasıdır.

Gardiyanların suiistimallerinin olup olmadığıyla ilgili yapılan soruşturmada, gardiyanlar vermiş oldukları ifadelerde personel eksikliğinden dolayı etkili bir mücadelenin yapılamadığını beyan etmişlerdir. Ayrıca koridor ve hücre sayısının çokluğu kumarbazlara yakalanmamaları için avantaj sağlıyordu. Oyun esnasında gözcüler kullanılarak gardiyanların hareketleri takip edilmekteydi. Silahın içeriye nasıl sokulduğu ile ilgili olarak bir ifade tutanağında, yıllar öncesinden silahın içeriye sokulduğu ve her aramada da başarılı bir şekilde saklanıldığı ortaya çıkmıştır. Soruşturmanın derinleştirilmesiyle revolver silahın, katilin kardeşi tarafından verildiği yönünde kuvvetli bir şüphe oluşmuştur. Zira katilin kardeşi bir dönem hapishaneyi korumakla görevli muhafızlar arasında yer almaktaydı.[111]

Hapishanelerde kumar vakalarının önüne geçmek için kumarı alışkanlık haline getirenler başka hapishanelere gönderilmişlerdir.[112] Ayrıca Dahiliye Nezareti göndermiş olduğu yazıyla kumar ile etkin bir şekilde mücadele edilmesi için ceza kanununun ilgili maddesinin istisnasız uygulanması konusunda uyarılarda bulunmuştur.[113] Yapılan tüm uyarılara rağmen kumar vakalarının hapishanelerde devam ettiğini ve gardiyanlardan bazılarının da buna göz yumduğunu görmekteyiz. 1921'de böyle bir olaydan dolayı sürdürülen tahkikatta mahkûmlar arasında kumar oynanmasına göz yumduğu gerekçesiyle Hakkı Ali Efendi isimli bir gardiyana bir haftalık hapis cezası verilmiştir. Adı ge-

111 BOA, DH.MB.HPS., Dosya No: 99, Gömlek No: 8. (H. 16.M.1339 /M. 13.10.1920).

112 "*Kumar oynatılmaması hakkındaki memnuiyete dair olan kanun-ı cezanın iki yüz kırk ikinci maddesi ahkâmının bilâ-istisna tamamen infaz ve tatbiki hususunun icab edenlere ekiden tebliği mütemennadır.*" BOA, DH.MB.HPS.M., Dosya No: 35, Gömlek No: 5. (H. 5.Z.1336 / M. 11.09.1918).

113 BOA, DH.MB.HPS.M., Dosya No: 33, Gömlek No: 31. (H. 04.B.1336 / M. 15.04.1918).

çen şahısın ifade tutanağında ise, hapishanenin mehterhane kısmında gece yarısından sonra her daim kumar oynandığı ve idarenin de buna ses çıkarmadığı ifadesi dikkat çekicidir.[114]

F. Gazinolar

Batılılaşma sürecinde toplum hayatında görülen yeniliklerden birisi de gazinolardır. Müzikli program eşliğinde içki içilip yemek yenilen yerler olan gazinolar, İstanbul'da ilk kez Tanzimat sonrasında açılmıştır.[115]

II. Abdülhamit Dönemi ve sonrasında İstanbul'da eğlence hayatının önemli bir parçası olan gazinolar, İstanbul'un değişik bölgelerinde faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bunlar içerisinde Galata'da açılmış olan Arkadi Gazinosu, Pangaltı'da Dimitri'nin Gazinosu, Karaköy'de Filip'in Gazinosu, Beyazıt'ta Fiks Gazinosu, Tophane'de Alkazar Amerikan Gazinosu, Haliç'te Fener İskele Gazinosu en önemlileriydi. Bunların yanı sıra Rusya'daki 1917 İhtilali'nden sonra İstanbul'a gelen Beyaz Rusların açmış olduğu birçok gazino vardı.[116]

İzmir'de gazinonun tarihi daha eskiye dayanmaktadır. 1785 yılında kurulmuş olan Frenk Gazinosu, ilk önceleri İzmir'de Frenklerin ve daha sonra onlara katılan azınlıkların bir sosyal buluşma alanı, bir kültür ve eğlence merkeziydi. Burası kulüp olarak da tanımlanmaktaydı. İzmir'deki Frenk Gazinosu'nda "geçimlerini" Whist ve Ecarte oynayarak kazanan kişiler vardı. 19. yüzyılın ortalarında İzmir'de Avrupalılara ait gazinoların sayısı ikiye çıkmıştır. Bu dönemde Protestanlar, Avrupa Gazinosu (The European) adıyla ayrı bir gazino kurmuşlardır. Frenk Gazinosu'na başlangıçta üyelikleri kabul edilmeyen İzmirli Rumlar, 1818'de kendi gazinolarını kurmuşlardır. O dönemde bölgede bulunan seyyahlar bu gazinolarda kumar oynandığına dair gözlemlerini kaleme almışlardır. *"Faro (bir çeşit iskambil oyunu) masasının kurulduğu Rum gazinosunda kumar daha da üst düzeyde oynanır. Balo-*

114 BOA, DH.MB.HPS., Dosya No: 140, Gömlek No: 44. (H. 20.Ra.1340 / M. 21.11.1921).

115 MERİÇ, *Osmanlı'da Gündelik Hayatın Değişimi,* s.159.

116 ZAT, Vefa, "Gazino", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* C. 3, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994, s. 379.

ların verildiği günler, hanımlar büyük bir hırsla kumara dalarlar. Arada kayıplarından dolayı ağlayan kadınlara sık rastlanır. Avrupalılardan her iki gazinoya birden üye olanlar vardır. Ancak Frenk Gazinosuna; Türkler, Ermeniler, Rumlar ve Museviler kabul edilmezler...Bununla birlikte son günlerde bu katı tutumun değişmekte olduğu görülmektedir...Büyük bir yenilik de, İzmir zaptiye komutanı Hacı Bey'in ve iki diğer genç Türkün gazinoda verilmekte olan balolardan birinde bulunmalarıydı."[117]

Gece hayatının ve eğlencenin önemli duraklarından olan gazinolar, kumarın da önemli merkezlerinden biri haline gelmişti. II. Abdülhamit Dönemi'nde Suriye'de bulunan bir gazinoda kumar müptelalarının gizli bir odada kumar oynadıkları tespit edilmiştir. Hatta kumarbazlardan birisi de polis memuru Hamdi Efendi'dir.[118]

Makriköy'de (Bakırköy) İstasyon bölgesinde bulunan bir gazinoda sabahlara kadar kumar oynanması ve bunun Ramazan ayında da devam etmesi üzerine konu ile ilgili tahkikat başlatılmıştır. Ayrıca ihmali görülen memurların uyarılması Zaptiye Nezareti'nden istenmiştir.[119]

Beyoğlu'nda bulunan gazinolar ile ilgili yapılan bir ihbar üzerine Beyoğlu emniyeti, ihbara konu olan gazinonun daha önce basılmış olduğunu, kumar aleti ile paraların müsadere olunduğunu ve zanlılar hakkında tahkikat yapıldığını ifade etmiştir. Ayrıca diğer gazinolarda böyle bir şeye izin verilmediği ve sürekli olarak denetim altında tutulduğu belirtilmiştir.[120]

Gazinolarda kumarın aleni bir şekilde oynanmaya başlanması dönemin gazetelerinde sık sık şikâyet konusu olmuştur. *Tanin* gazetesinin yüz iki nolu nüshasında bu konu "Gazinolarda Kumar" başlığı altında okuyucularına duyurulmuştur: *"Beyoğlu'nda bazı gazinolarla İstanbul'da bazı kıraâthânelerde oynanan kumarın aleni dereceye vardığı görülüyor. Gazetelerle vuku' bulan neşriyâtın da faydası olmuyor.*

---

117 BEYRU, "İzmir'in Gezi ve Eğlence Yaşamı", s. 352-355.

118 BOA, ŞD., Dosya No: 2282, Gömlek No: 11. (H. 15.Z.1311/M. 19.06.1894).

119 BOA, BEO., Dosya No: 3168, Gömlek No: 237572. (H. 7.N.1325/M. 14.10.1907).

120 BOA, DH.EUM. THR., Dosya No: 91, Gömlek No: 75. (H. 18.L.1327/M. 02.11.1909).

Acaba ne yapmalı? Bari kumar memnu' değildir diye ilân edelim de zabıta da kurtulsun."[121]

Gazetenin yapmış olduğu bu haber kolluk kuvvetleri tarafından bir nevi ihbar olarak kabul edilmiş ve bununla ilgili bir takım gelişmeler olmuştur. Aynı gazete, haber takibi diyebileceğimiz bir titizlikle daha önce yazılmış olanlarla ilgili takibatı devam etmiştir. Londra Birahanesi'nde kumar aletlerinin ve paralarının ele geçirilmesi gazetede dile getirilmiş ve aynı hassasiyetin diğer bölgelere de teşmil edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.[122]

II. Meşrutiyet Dönemi'nde, 1908'de Mersin'de Ziya Paşa Gazinosu'nda meydana gelen bir kumar vakası yerel yöneticiler ile Yunanistan'ın Mersin Konsolosu'nu karşı karşıya getirmiştir. Bu gazinoyu kiralayan ve Yunan tebaasından olan Nikoli adında birisi, almış olduğu ruhsatnameye aykırı bir şekilde kumar oynatmaya başlayınca yerel makamlar buna müdahale etmiştir. Gazinoya girişin paralı hale getirilmesi ve içeride oynanan oyunun markalar satılarak kumar haline dönüştürülmesi üzerine gazino işletmecisi uyarılmıştır. Bunun devam etmesi üzerine jandarmanın yapmış olduğu baskında Yunan Konsolosu'nun "burası Yunan toprağıdır" diyerek masaların önünde durarak markaların alınmasına engel olmak istemesi ve orada bulunan Rumların da bir nevi karşı koyması olayın diplomatik krize dönüşmesine neden olmuştur. Bu durum yerel halk arasında da hareketlenmelere neden olmuştur.[123]

Yunan Konsolosu'nun diplomatik teamüllere aykırı bir şekilde Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahalesi üzerine Adana Valisi, konsolosun değiştirilmesi gerektiğini ifade eden bir yazı kaleme alınmıştır. Hariciye Nezareti'nin Yunanlı makamlarla yapmış olduğu yazışmalar sonucunda Yunan Konsolosluğu'na yeni bir vekil tayin edilmiştir[124].

Büyükada'da Ermeni cemaatinden olan Mesroy tarafından işletilen gazinoda 1910 yılının Ramazan ayında yapılan baskında kumar aletleri

---

121 "Gazinolarda Kumar", *Tanin,* 30 Teşrin-i Evvel 1324 (1908), nr., 102, s. 4.

122 "Kumar", *Tanin,* 13 Teşrin-i Sani 1324 (1908), no., 116, s. 4.

123 BOA, DH.MKT., Dosya No: 2695, Gömlek No: 14. (H. 05.Z.1326/M. 29.12.1908).

124 BOA, DH.MKT., Dosya No: 2807, Gömlek No: 7. (H. 18.R.1327/M. 09.05.1909).

ele geçirilmiş ayrıca üç adet sim mecidiye müsadere edilmiştir. Yine aynı gazinoda Aleko ve Koço adlarında iki kişi lotarya denilen piyango çekilişi yaptıkları ve halkı zarara uğrattıkları gerekçesiyle haklarında işlem yapılarak derdest edilmişlerdir.[125]

Avrupa'daki yaygın uygulamalardan biri olan kaplıca bölgelerinde kumarhane işletme konusu, Osmanlı Devleti'nde etkisini hissettirmiştir. Antik Yunan ve Roma'da var olan, kaplıcaların olduğu yerlerde kumar oynama olgusu sonraki dönemlerde devam etmiştir. Almanya'da ilk kumarhaneler 1748'de Baden-Baden'de ve 1771'de Wiesbaden'de kurulmuştur. Kumarhaneleri ile ön plana çıkan bu yerler otel, eğlence, kaplıca ve dinlenme alanlarıyla önemli tatil mekânlarıydı. Bugün bile zenginlik sembollerinin görüldüğü alanlardır.[126]

Fransa'da 1837'de halka açık alanlarda kumarhanelerin yasaklanması üzerine Fransız kumarhane işletmecileri yönlerini Alman tatil köylerine ve kaplıcalarına çevirdiler. Kıta Avrupa'sında kaplıcalar, sağlıktan çok kumar amacıyla kullanılmıştır. Bu kaplıcalar, Avrupa kumarhanelerinin önemli önemli merkezleri haline gelmiştir. Rus romancı Dostoyevski 1862 tarihinde buralarda kumarla temasa geçti ve kumar deneyimini edindi. Onun bu acı tecrübesi *Kumarbaz* adlı eserine ilham kaynağı olmuştur.[127]

Gazinoların yasal statüsü ve devlet kurumları ile gazino işletmecileri arasında akdedilen mukaveleler, uygulamada belirsizliklere neden

---

125 BOA, DH.EUM. VRK., Dosya No: 4, Gömlek No: 12. (H. 07.N.1328/M. 12.10.1910).

126 ARNOLD, Peter, *The Encyclopedia of Gambling: The game, the odds, the techniques, the people and places the myths and history*, New Jersey, 1977, p. 230. STEINMETZ, Andrew, The Gaming Table: Its Votaries and Victims, Vol. 1 (of 2), London, 1870, p. 138-139. MEYER, Gerhard, HAYER, Tobias, "Germany", *Problem Gambling in Europe: Challenges, Prevention, and Interventions*, Ed. Gerhard Meyer, Tobias Hayer, Mark Griffiths, 2009, p. 85. FRANCE, Clemens J., "The Gambling Impulse", *The American Journal of Psychology*; Vol. 13, No: 3, Jul., 1902, University of Illinois Press, p. 364-365.

127 MEYER, Gerhard, HAYER, Tobias, "Germany", *Problem Gambling in Europe: Challenges, Prevention, and Interventions*, Ed. Gerhard Meyer, Tobias Hayer, Mark Griffiths, 2009, p. 85. STEINMETZ, Andrew, The Gaming Table: Its Votaries and Victims, Vol. 1 (of 2), London, 1870, p. 102.

olabilmekteydi. 1911 tarihinde Yalova kaplıcalarının imtiyaz sahibi olan Reşid Bey ve Konstantin'in kaplıca bölgesinde bir gazino açması ve mukaveleye dayanarak kumar oynatması birtakım sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Buradaki temel sorun yalnızca kumar değildir. Mukavelenamenin yedinci maddesine dayanılarak kulüp ve gazino tesis edilmesi, hamama gelen ve ekâbir olarak tavsif edilmiş olan itibarlı kimselerin buralarda kumar oynaması, Avrupa'dan getirilen ve sanatkâr kadınlar olarak nitelendirilenler tarafından eğlendirilmeleri, kaplıcaya gelen bazı ziyaretçilerin tepkilerine ve şikâyetlerine neden olmuştur.

Büyük bir kumarhaneye dönüşen bu bölge, karmaşık ilişkiler ve devlet kurumları arasındaki ağır işleyen bürokratik engellerden dolayı en az iki yıl varlığını devam ettirmiştir. Zira İzmit Mutasarrıflığı-Dahiliye Nezareti-Maliye Nezareti-Bab-ı Ali-Sadaret Makamı arasındaki yazışmalar iki yıl sürmüştür. İşin içerisine uluslararası üne sahip olan Fransız ve Sırp kumarbazlarının isimlerinin de karışması şikâyet dilekçelerinin artmasına neden olmuştur.

Nihayetinde her ne kadar yedinci madde, kulüp ve gazino sahipleri tarafından oyun ve kumar için dayanak noktası olmuş ise de aynı mukavelenamenin on üçüncü maddesine göre bunu gerçekleştiremeyecekleri beyan edilmiştir. Belgede geçen ifadeyle; *"müstecir veya şirketin Devlet-i Âliyenin kâvânin ve nizâmât-ı hâliye ve müstakbelesine tâbi olacağı musarrâh ve kumar oynatması kanunen memnu' ve takibât-ı müstelzim ahvâlde bulunmasıyla müstecirin mukavelenâme ahkâmına istinâd ederek memnu' olan bir fiili icrâya salhiyâttar olamayacağı..."* belirtilmiş ve mukavelenin fes edilerek yeniden ihale edilmesi istenmiştir.[128]

Mütareke döneminde işgal altında bulunan İstanbul'da Beykoz Parkı gazinolarında alenen kumar oynatılması İtalyan kumandanlığının olaya müdahil olmasına neden olmuştur. Buralarda kumar oynanmasının önlenmesi için girişimlerde bulunulmuş ise de gazinoların

128 BOA, DH.İD., Dosya No: 68, Gömlek No: 15. (H. 18.L.1331/M. 20.09.1913).

işletmecilerinden olan Reşid Ayaz Bey[129], elindeki mukaveleleri göstererek buna karşı çıkmıştır. Zira hükümet-i seniyye ile yaptıkları bu mukaveleleri dayanak göstererek böyle bir salahiyetlerinin olduğunu iddia etmiştir. Bunun üzerine polis müdüriyeti, gerekli önlemlerin alınabilmesi için böyle bir mukavelenamenin olup olmadığını araştırma yoluna gitmiştir. Ancak kurumlar arasında meydan gelen yazışmalardan böyle bir mukavelenin olmadığı ya da kaybedildiği anlaşılmaktadır.[130]

G. Diğer Mekânlar

Yukarıda bahsettiğimiz mekânlar dışında farklı mekânlarda da kumar oynanmıştır. Kumarın oynandığı mekânlardan birisi de evlerdir. 1861 tarihinde Kalkandelen'de kumar vakasının bir evde gerçekleşmiş olduğunu görmekteyiz.[131]

İstihbarat faaliyetleri ve denetim sürecinin belirgin bir şekilde uygulandığı ve bu yönüyle de hafızalara kazınmış olan II. Abdülhamit Dönemi'nde kumarcıların kolluk kuvvetlerinin gözetiminden uzak durmak için tercih ettikleri kumar mekânlarından birisi de evlerdi. Bu dönemde evlerde kumar oynandığına dair bilgi akışı artmıştır. Kumarcıların kahvehaneler, kulüpler, meyhaneler gibi yerler dururken böyle bir tercihte bulunmaları dönemin şartlarını dikkate aldındığında rasyonel bir tutumdur. Göz önünde olmamak ve hafiyelerin nezaretinden uzak kalmak için böyle bir tedbir alınmış oldukları akıllara gelmektedir.

II. Abdülhamit Dönemi'nde birkaç kişinin bir araya gelmesi kolluk güçlerinin dikkat kesilmesine neden olabilmekteydi. Toplantılarda ne

---

129 Reşid Ayaz Bey, yukarıda da bahsi geçen ve Yalova kaplıcalarında açmış olduğu gazino ve kulüpte kumar oynatan kişi olmalıdır. Belgelerde aynı kişi olduğuna dair bir bilgi yoksa da tarihlerin birbirine yakın olması, olayların mahiyetinin benzer olması ve en nihayetinde isimlerin aynı olması isim benzerliğinden ziyade aynı kişi olduğu görüşünü kuvvetlendirmektedir.

130 BOA, DH.İ.UM., Dosya No: 19-21, Gömlek No: 1-68. (H. 24.Z.1340/M. 18.08.1922).

131 "*Kalkandelen kasabasında vaâki Salih Çelebi mahallesi ahlisinden Recep ve Nureddin ve Şakir nam kimesnelerin mahalle-i mezbûre sâkinlerinden Ömer'in hanesine Necmi ile kumar oynadıkları ind'el-istintâk ikrârlarıyla ta'yin etmiş ve bunlardan merkûm Ömer'in diğerlerini hanesine kabulüyle orada oynatmasından dolayı...*" BOA, A.) MKT. MVL, Dosya No: 127, Gömlek No: 66-1. (H. 03.Za.1277 / M. 13.05.1861).

yapıldığı, ne konuşulduğu yönetim açısında merak konusu olmaktaydı. Ve bu tür durumlar hoş karşılanmazdı. Kumarın önlenmesi ve bu bahane ile bu tür toplantılara meydan verilmemesi noktasında Dahiliye Nezareti'ne yazılar gönderilmiştir.[132] II. Abdülhamit döneminde halka açık bölgelerdeki etkin istihbarat faaliyetleri ve kumarbazlara karşı takip edilen etkili mücadele sonuç vermiştir. Kumarbazlar farklı mekân arayışlarına girmişlerdir. Zabıtanın gözlerinden uzak olmak için evler, kumar faaliyetinin icrası için önemli bir alana dönüşmüştür. Tahsin Paşa'nın hatıratında II. Abdülhamit'in daha çok siyasi sebeplerden dolayı evlerde yapılan toplantıların düşmanı olduğu belirtilmiştir. Ekâbir denilen üst düzey insanların konaklarındaki toplantılar daima gözetim altında tutulmuştur. Beyoğlu'nda bulunan Cercle d'Orient'a ve o vakit İngiliz Kulübü olarak bilinen İstanbul Kulübü'ne her akşam kimlerin geldikleri Beyoğlu mutasarrıfı tarafından düzenli olarak ihbar edilirdi. Padişah kimlerin evinde toplanmalar olduğunu, buraya kimlerin gelip gittiğini hafiyeler aracılığıyla takip eder ve bütün bu toplantıların içeriğinden haberdar olmak isterdi.[133]

II. Abdülhamit Dönemi sonrasında da evlerin kumar için kullanılmış olduğunu görmekteyiz. Evlerin bu şekilde kullanılması mahalleliler arasında hoşnutsuzluğa neden olmuştur. Beyoğlu kumar-zedegânı kadınları bu hoşnutsuzluklarını ve şikâyetlerini dile getiren bir mektup kaleme almışlardır. Bu mektupta, *"Beyoğlu'nda bazı husûsi hânelerde ba-husûs Büyük Parmak Kapı'da Ragıp Paşa Apartmanı'nda 17 numarada Madam Arslan'ın ikametgâhında kumar oynatılmasına devam-ı faaliyetle ... bir çok namuslu ailelerin mahv ve perişaniyesini bâdi olmakta bulunduğundan bahisle men-i ifadesine dair Beyoğlu kumar-zedegânı kadınları imzasıyla alınan mektup..."* şeklinde bir şikâ-

132 *"...şu günlerde Beyoğlu'nda bazı hanelerde ictimâlar vuku' bularak kumar oynanmakta ...haber alınmakta lu'biyyat-ı mezkûrenin şediden men'i ile beraber bu vesile ile ictimâların vuku'na dahi mahal ve meydan verilmemesi kat'iyyen elzem ve bu husûsda iltizâm-ı müsaraât kalınması ehem ettiğine Zaptiye Nezâret-i celilesine ona göre tebligât seri'a ve müessire ifa'sına ..."* BOA, BEO., Dosya No: 2443, Gömlek No: 183160. (H. 27.Ş.1322/M. 06.11.1904).

133 Tahsin Paşa, *Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları Sultan II. Abdülhamit*, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 2007, s. 92-93.

yet söz konusu olmuştur. Bunun üzerine emniyet-i umumiye tahrirat kaleminden İstanbul ve Üsküdar polis müdüriyetine yazılan bir yazıda bu tür çirkinliklere izin verilmemesi ve polis nizamnamesinin 80. maddesine göre hareket edilmesi istenmiştir.[134]

II. Meşrutiyet döneminde Beyrut'ta bir hanede kumar oynandığı iddiasıyla yapılan baskın Osmanlı Hükümeti ile İtalyan Konsolosluğu'nu karşı karşıya getirmiştir. Beyrut'ta kumarın ortadan kaldırılması için yapılan mücadele esnasında İtalyan vatandaşı Çentaro namında birisinin kiracı olduğu eve yapılan baskında evin kumarhane olarak kullanılmasından dolayı buradaki mallar müsadere edilmiştir. Baskının şehir merkezinde jandarma tarafından yapılması ve konsolosluğa haber verilmemesi krize neden olmuştur. Osmanlı yönetimi, buranın ev olarak değil kumarhane olarak kullanıldığını ifade etmiştir. Ayrıca resmiyette belirtilen evde adı geçen kişinin kiracı olduğuna dair bir kontratın olmadığı ifade edilmiştir. İtalyan Konsolosluğu ise buranın İtalyan vatandaşı Çentaro tarafından kiralandığını belirtmiş ve yapılanlardan dolayı Osmanlı yönetimine protesto metni göndermiştir. Nihayetinde Hariciye Nazırı adına müsteşar tarafından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen yazıda konsolosluğa haber verilmeden İtalyan tebaası ikametgâhlarına girilmemesi, baskını yapanlar hakkında soruşturma açılması ve İtalyan tebaasına ait mekânlarda yapılacak soruşturmalarda zabıta memurlarının daha önceden akdedilen antlaşmalar çerçevesinde hareket etmeleri istenmiştir.[135]

Kütahya'daki Hamidiye Mahalle'sinde bir düğün evinde sekiz kişi içki içip sarhoş olduktan sonra kumar oynamaya başlamışlar ve aralarında çıkan tartışma ve kavga sonucunda Hüseyin Çavuş, arkadaşları tarafından öldürülmüştür.[136]

Kumar oynanan mekânlar arasında lokantalar da vardı. Lokantalar; sosyal hayatta ailelerin rutinin dışında farklı bir mekânda yemek

134 BOA, DH.EUM.THR., Dosya No: 64, Gömlek No: 82. (H. 12.Ca.1329/M. 11.05.1911).

135 BOA, DH.H., Dosya No: 22, Gömlek No: 3. (H. 22.C.1329/M. 20.06.1911).

136 BOA, DH.EUM.5.Şb., Dosya No: 20, Gömlek No: 19. (H. 24.S.1334/M. 01.01.1916).

yeme, evin dışında aile fertleriyle ya da arkadaşlarla hoş vakit geçirmek için uygun bir zemin oluşturan mekânlardı. Osmanlı modernleşme sürecinde yeni yeni açılmaya başlayan lokantalar yemek yenilen yerler olmasının yanı sıra çeşitli etkinlik ve eğlencelerin yapıldığı yerler olmuştur.[137]

Lokantalardaki bu etkinlik ve eğlencelerden birisi de kumardı. 1847 tarihli bir belgede Osmanlı tebaasından olmayıp Fransız vatandaşı olan Borota (?) adında biri Galata'da kiralamış olduğu haneye, kapısına lokanta levhası astırmış fakat burayı farklı amaçlar için kullanmıştır. Fransa Konsolosluğu tarafından himaye edilmekte olan bu mekân, kumar ve fuhuş gibi uygunsuzluklarıyla gündeme gelmiştir. Lokantanın kötü bir imaj ile anılmaya başlaması üzerine Fransız Konsolosluğu lokantayı himayesinden çıkarmak zorunda kalmıştır. Belediye usul ve nizamatına aykırı olduğu gerekçesiyle lokanta kapatılmıştır. Mekân sahibine burayı lokanta olarak kiraya vermemesi gerektiği yolunda uyarılarda bulunulmuştur. Eğer ki lokanta olarak kiraya verilecekse de güvenilir ve düzenli kişilere verilmesi gerektiği ifade edilmiştir.[138]

Aynı dönemde benzer bir olayın daha yaşanmış olduğunu görmekteyiz. İngiliz tebaasından olan Yanko Covani'nin, kiralamış olduğu haneyi lokantaya çevirerek kumar oynatması üzerine hakkında tahkikat başlatılmıştır. Zanlı kumar oynandığını kabul etmemekle birlikte Fransız vatandaşlarından oluşan bir grupla bazı konuları müzakere etmek amacıyla toplantılar yaptığını belirtmiştir. Kontrata aykırı davrandığı gerekçesiyle haneyi terk etmesi istenmiştir.[139]

Günümüzde, söz konusu kumar olunca mekân ve zamanı dikkate almayan kumar müptelaları için söylenen "mezarlık kumarcısı" deyişi tarihsel bir arka plana sahiptir. 1849 tarihinde meydana gelen bir olay, farklı özellikleriyle bu deyişi destekler niteliktedir. Olayın meydana geldiği zaman Ramazan ayının yirmi sekizinci günüdür. Ve olay mahalli mezarlıktır. Kumar oynarken, oynayanlar arasında tartışma ve akabinde kavga çıkmıştır. Nihayetinde bıçakla yaralanma söz konusu

137 MERİÇ, *Osmanlı'da Gündelik Hayatın Değişimi,* s.93.

138 BOA, A. MKT. MVL, Dosya No: 6, Gömlek No: 66. (H. 19.M.1264 / M. 27.12.1847).

139 BOA, HR. MKT., Dosya No: 20, Gömlek No: 45. (H. 07.C.1264 / M. 11.05.1848).

olmuştur.[140] Mezarlıklarda kumarın yaygınlaşması üzerine bunun önlenmesi için gerekli önlemlerin alınması ve alınan önlemlerin kusursuz bir şekilde uygulanması için tezkire hazırlanmıştır.[141]

Galata, Büyükada, Tarabya ve Beşiktaş taraflarında şekerleme yapılan ve satılan dükkânlarda nizamlara aykırı şekilde içki satılması ve bu dükkânların içerisinde kumar oynanması üzerine Bostancıbaşı uyarılmış ve nizama aykırı davrananların dükkânlarının kapatılması yoluna gidilmiştir.[142]

Han ve dükkânlarda kumarın yaygınlaşması üzerine Meclis-i Vala'dan hem kolluk güçlerinin ne yapması gerektiği ile ilgili hem de

---

140 "*Kasımpaşa'da Kulaksız mahallesi sâkinlerinden Der-saadette Uzun Çarşı'da tesbihçi kalfası İsmail veled Ebû Bekir yine mahalle-i merkûme sâkinlerinden ve abacı esnâfından Arab Said veled Mehmet yanlarında diğer çend nefer arkadaşları olduğu halde geçen şehr-i Ramazan-ı şerifin yirmi sekizinci günü mezarlıkta kumar oynarlar iken merkûm İsmail ile Abacı Arap Said beyninde münazâa peyda olarak merkûm İsmail belinde bulunan bıçak ile merkûm Arap Said'i savl böğründen darb ve cerh etmiş... Tersane-i Âmirede vaka' merkez-i umûr-ı zabıta cânibinden haber alınarak derhal mecrûh mersûmun yarası sarılmış ve cârih merkûm ile kumar oynamakta refîki bulunan Abacı Mehmet ve marangoz Salih ve oymacı Mustafa ve cerrah Arif lede't- taharri derdest olunarak keyfiyet lede'l-istifsâr merkûm Arap Said ile İsmail birbirleriyle münazâa ederek merkûm İsmail Arap Said'i bıçakla darb ve cerh eylediğinden kendileri firar etmiş ve kumar oynamayarak seyr etmekte olduklarını ifâde eylemişler ise de onlar dahi kumar oynadıkları tahkik kılındığından tevbihât-ı icâbiye bi'l-icrâ onlar salıverilmiş ve merkûm İsmail keyfiyet-i cerhi makarr ve muterif bulunmuş olduğu beyanıyla merkûm İsmail merkez-i mezkûreden polis meclisine gönderilmiş ve mecrûh merkûm dahi biraz vakit mürûrundan sonra meclis-i mezbûre bi'l- vürûd merkûm İsmail kendisini bıçakla darb cerh ettiğinden yevmiye-i mâsarıf-ı cerrahiyesini talep ve iddia etmiş müdde-i ali İsmail veled Ebu Bekir celile istintâk olunarak da kendisi merkûm Arap Said ile kumar oynarken paradan dolayı beynlerinde münazâa peyda olunmuş ve merkûm Arap Said kendisini dövmek için üzerine hücûm ettiğinden onu korkutmak için üzerinde bulunan bir küçük bıçağını çıkarmış ve merkûm Arap Said'e ziyâde cesaret gelip üzerine düştükte bıçak batmış olduğunu bi'l-beyân kazaran darp ve cerhini inkâr eylemiş ise de sûret-i istintâkına ve kumar oynamakta refiki bulunan merkûmunun merkez-i zabıta cânibinde olan izbârlarına nâzaran ifâdesi vahî olup merkûm Arap Said'i urmuş olduğu tebeyyün etmiş..."* BOA, A. MKT. MVL, Dosya No: 20, Gömlek No: 86. (H. 14.Z.1265 / M. 31.10.1849).

141 BOA, A. MKT. NZD., Dosya No: 186, Gömlek No: 61. (H. 13.L.1272 / M. 17.06.1856).

142 BOA, C.ZB., Dosya No: 78, Gömlek No: 3867. (H. 14.C.1231 / M. 12.05.1816).

oynayanların ne tür yaptırımlar ile karşılaşacağına dair bir yazı kaleme alınmıştır. Yakalananların hapsedileceği ve sürgüne gönderileceği ifade edilmiştir. Meclis-i Vala'nın bu mütalaası uygun bulunmuş ve gerekli önlemlerin alınması için ilgili birimlerin bilgilendirilmesi kararlaştırılmıştır.[143]

II. Abdülhamit Dönemi'nde bazı dükkânlarda ve hanelerde kumar oynandığının tespit edilmesi ve zabıtaca buna göz yumulması üzerine Zaptiye Nezareti'ne uyarılarda bulunulmuştur.[144]

Mutlak anlamda kazanma ve kaybetme üzerine bina edilmiş kumar olgusu, taraflar arasında tartışmaya, arbedeye ve bazen sonu ölümle biten kavgalara neden olabilmekteydi. 1848 tarihinde İzmir'de bir buğday dükkânı böyle bir olaya tanıklık etmiştir. Halil Bey, Hacı Nikoli ve isimleri tespit edilemeyen Rum taifesinden birkaç kişi dükkânda kumar oynarken aralarında tartışma çıkmış ve sonra Halil Bey, kumar meselesinden dolayı öldürülmüştür. Cesedi de mağazanın döşeme tahtalarının altına konulmuştur. Cesedin kokması üzerine bölgeden geçenlerin şikâyeti üzerine dükkân açılmış ve döşemelerin kaldırılmasıyla cesede ulaşılmıştır.[145]

Hiyerarşik yapılanma ve katı disiplin anlayışının egemen olduğu askeri alanlarda da kumar vakaları ile karşılaşmaktayız. Manastır'daki üçüncü ordu içerisindeki on sekizinci alayın birinci tabur birinci bölüğündeki bazı askerler kumar oynarken aralarında anlaşmazlık çıkmış ve Hasan adındaki asker diğer kumarbazlar tarafından bıçak ve silah ile öldürülmüştür.[146]

Bazen sınır hattındaki bir gözetleme kulesi kumar mekânı olabilmekteydi. 1907 tarihinde Bulgaristan Prensliği sınırında Dolen mıntıkasındaki İvaz Tepe gözetleme kulesinde kumar oynanması üzerine tahkikat başlatılmış ve faillerden Vodinalı Osman, kendilerini ihbar eden Haymanalı Mehmet bin Hasan'ı mavzer tüfeği ile öldürmüş ve

---

143 BOA, İ. MVL, Dosya No: 115, Gömlek No: 2746. (H. 01.Ra.1264 / M. 06.02.1848).

144 BOA, İ.HUS., Dosya No: 150, Gömlek No: 71. (H. 29.Z.1324 / M. 13.02.1907). BOA, BEO, Dosya No: 3001, Gömlek No: 225072. (M. 13.02.1907).

145 BOA, A. M., Dosya No: 5, Gömlek No: 57. (H. 27.N.1264 / M. 27.08.1848).

146 BOA, DH.MKT., Dosya No: 806, Gömlek No: 6. (H. 14.L.1321 / M. 03.01.1904).

silahıyla birlikte Bulgaristan tarafına kaçmıştır. Bunun üzerine seraskerlik makamı bu tür vakalarda faillerin cezasız kalması durumunda suçluların cesaretlerinin artmasına neden olacağını ifade etmiştir. Bulgaristan Prensliği'ne gönderilen resmi yazı ile faillerin yakalanarak iadesi talep edilmiştir.[147]

II. Abdülhamit Dönemi'nde muhalefet unsurlarının ve ayrılıkçı hareket liderlerinin sıkı takibatı, beraberinde kalabalığa konu olacak her toplantının sıkı bir denetime tabi olmasına neden olmuştur. 1894 tarihinde Tarabya'daki bir otel böyle bir niteliğe sahip olduğu için uyarılara neden olmuştur. Otelin kapısına iki Karadağlı konularak kumar oynanmakta olduğu ifade edildikten sonra buralarda politika üzerine tartışmalar yapıldığı, ziyafet ve balolar verildiği ifade edilmiştir. Buralara yalnızca gayrimüslimlerin değil Müslüman ahalinin de devam ettiği belirtilmiştir. Zaptiye Nezareti'nden otelin kapısının önüne iki polis konulması ve buraların teftiş edilmesi istenmiştir. Ayrıca otele gelip gidenler hakkında günlük olarak jurnal hazırlanması istenmiştir.[148]

Osmanlı Devleti'nde konaklama konusu da değişim sürecinden nasibini almıştır. Oteller 19. yüzyıldan itibaren büyük şehirlerde yaygınlaşmaya başlamıştır. Kent hayatında Batılı şekliyle yeni ortaya çıkmış olan oteller, sosyo-kültürel alanda değişime neden olmuştur.[149] İstanbul ve özellikle Beyoğlu-Galata bölgesinde 1841'den itibaren geleneksel konaklama yerleri de batılılaşacaktır. Kırım Savaşı (1853-1856) sırasında İstanbul-Beyoğlu bölgesi İngiliz-Fransız subaylar ve aileleriyle dolacaktır. Konut sorununun çözüm adreslerinden birisi oteller olmuştur. Gelen misafirler, Avrupa'nın büyük kentlerindeki ya-

147 BOA, A. MTZ.(04), Dosya No: 152, Gömlek No: 55. (H. 24.Z.1324/M. 8.02.1907).

148 BOA, BEO., Dosya No: 485, Gömlek No: 36307. (H. 28.Ra.1312/M.29.09.1894). BOA, İ.HUS., Dosya No: 29, Gömlek No: 94. (H. 28.Ra.1312/M.29.09.1894). Ayrıca bkz. ENGİN, Vahdettin, *Asayiş Sultan II. Abdülhamid'in İç Güvenlik Politikası*, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2013, s. 103. Adı geçen eserde belgenin künyesi 29/96 verilmiştir. Belgenin künyesi yukarıda vermiş olduğumuz 29/94 şeklinde olması gerekir.

149 MERİÇ, *Osmanlı'da Gündelik Hayatın Değişimi*, s. 94-95.

şam biçimlerini Pera'ya ulaştırmışlardır.[150] Başta Londra Oteli, Bristol Oteli, Büyük Fransız Oteli, Tokatlıyan Oteli ve Büyük Kroecker Oteli olmak üzere pek çok otel yeni yaşam tarzının üssü olmuştur.[151]

Bu yeni yaşam alanları eğlence hayatının ve kumarın önemli merkezleri haline gelmiştir. Kumarın yoğun olarak oynandığı yerlerden biri olan Beyoğlu, otellerin yoğun olarak kümelendiği bir bölgeydi. Otellerde kumar oynandığı yönünde şikâyetler yapılmış ve polis zabıtları kaleme alınmıştır. Beyoğlu'nda Asmalı Mescit'teki İskenderiye Oteli'nde kumar oynandığı yolunda iddialar ortaya atılmıştır.[152]

Birinci Dünya Savaşı devam ederken ve Ermeni tehcirinin uygulandığı 1915 ve sonrasında farklı özellikleriyle gündeme gelen Baron Oteli, Halep'te kumarhane olarak kullanılmasıyla da sıkça gündeme gelmiştir. Bir misafirhane ve konaklama yeri olmasının yanı sıra kumarhane olarak kullanılması ve azımsanmayacak şekilde rağbet görmesi Dahiliye Nezareti'nin Halep Valisi'ni uyarmasına neden olmuştur. Burada üzerinde durulması gereken bir diğer husus, bu otelin işletmecesi olan Baron'un Ermeniler ile olan ilişkileri ve el altından onlara yardım ettiğine dair iddiaların ortaya atılmasıdır. Dâhiliye Nazırı Talat Bey'den Dördüncü Ordu Komutanı Cemal Paşa'ya gönderilen bir şifreli telgrafta Baron Oteli'nin kumarhane ve fuhuşhane olarak kullanıldığı, oteli işleten Baron'un da bir Ermeni olduğu ve Ermenilerin lehine hiçbir fırsatı kaçırmadığı ifade edildikten sonra o bölgeden uzaklaştırılması gerektiği belirtilmiştir.[153] Yine aynı dönemde Adapazarı'ndaki otel ve pansiyonlarda alenen kumar oynatıldığı ve otelde kalanlar ile ilgili olarak kayıt defteri tutulmadığı belirtilmiştir.[154]

---

150 BOZİS, Sula, *İstanbullu Rumlar,* İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011, s. 136-137.

151 ÖZER, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yaşam ve Moda,*, s. 43.

152 BOA, DH.EUM.KADL., Dosya No: 4, Gömlek No: 39. (H. 13.M.1329/M. 14.01.1911).

153 BOA, DH.EUM.2.Şb., Dosya No: 26, Gömlek No: 9. (H. 15.L.1334/M. 15.08.1916). BOA, DH.ŞFR., Dosya No: 66, Gömlek No: 192. (H. 09.L.1334 / M. 09.08.1916). BOA, DH.ŞFR., Dosya No: 66, Gömlek No: 56. (H. 21.N.1334 / M. 22.07.1916).

154 BOA, DH.ŞFR., Dosya No: 76, Gömlek No: 89. (H. 18.B.1335 / M. 08.07.1917).

Kulüp, gazino, dernek ve cemiyet gibi yerlerin perde arkasında kumarhane olarak kullanılması yöneticiler nezdinde soru işaretlerine neden olmuştur. Bu yerler için yapılan ruhsat, izin ve etkinlik başvuruları yöneticilerin daha dikkatli ve bazen de menfi tutum sergilemelerine neden olmuştur. 1911'de Siroz'da Nagrita nahiyesine bağlı Duyeşte köyünde bir Musiki ve Jimnastik Cemiyeti açılmak istenmiş ancak Selanik yöneticileri buranın kumarhane olarak işletileceğine kanaat getirmiş ve ruhsat vermemiştir.[155]

Kumara yer ve imkân sağlayarak para kazanma çabasında olanlar arasında Osmanlı tebaası olmayan yabancı uyruklu kişiler de bulunmaktaydı. Kendi ülkesinde geçinmekte zorlanan bir Fransız tabip İstanbul'da bir yeri kiralayıp hastane olarak açmıştır. Ancak zamanla hastaların yanı sıra kumarbazların da toplandığı bir alan olması üzerine kapatılmasına karar verilmiştir.[156]

Kumarcıların oyun için mekân seçmesi konusunda en önemli ölçüt gizliliktir. Ahırda bile kumar oynanmasının başka bir açıklaması yoktur. Kosova vilayetine yazılan bir yazıda Köprülü'de jandarma çavuşlarından Hacı Hüseyin ve Şakir ile sekiz arkadaşının bir ahırda kumar oynadıkları ifade edilmiştir. Olayın ortaya çıkması, kumarbazlar arasında meydana gelen kavgada iki kişinin silahla yaralanması sonucunda olmuştur.[157]

Kumar oynanan yerler arasında gemiler de vardı. Reuters'in Marsilya'dan göndermiş olduğu telgrafta bir Osmanlı savaş gemisinde askerlerin kumar oynarken aralarında kavga çıktığı, bunun sonucunda ölü ve yaralıların olduğu ifade edilmiştir.[158]

Kumar ile özdeşleşmiş mekânların yanı sıra gizliliğin sağlanması maksadıyla; düşünülmeyen ve tahmin edilmesi zor olan yerler kumarcıların oyun alanları olmuştur. Niyet kumar olunca mekân bulmak çok zor değildi.

---

155 BOA, DH.İD., Dosya No: 126, Gömlek No: 15. (H. 5.Ra.1329/M. 06.03.1911).

156 BOA, DH.MKT., Dosya No: 1390, Gömlek No: 30. (H. 10.R.1304/M. 06.01.1887).

157 BOA, TFR.I.KV., Dosya No: 48, Gömlek No: 4702. (H. 13.L.1321/M. 02.01.1904).

158 BOA, Y.PRK.EŞA., Dosya No: 14, Gömlek No: 101. (1891)

II. KUMAR MATERYALLERİ VE KUMARA KONU OLAN OYUNLAR

A. Materyaller

Kumarın oynanabilmesi için ona aracılık eden bir materyalin bulunması gerekmektedir. Günümüzde kumarın vazgeçilmez materyalleri; oyun kâğıtları ve zarlardır. Ancak amaç kumar olduktan sonra aracılık edecek o kadar çok malzeme var ki; kişilerin bu konudaki hayal dünyasına bağlıdır. Masanın üzerindeki bir şeker kabına sineğin konup konmayacağı, çöpün uzunluk ve kısalığı, içeriye ilk girecek olanın kadın mı erkek mi olduğu ile ilgili iddialar bu alandaki hayal gücünün ne kadar geniş olduğunu göstermektedir.

Antik dönemlerden günümüze kadar kumara aracılık eden birçok oyun ve eğlence geliştirilmiştir. Mısır ve Pers uygarlıklarında zarla kumar oynamak en moda oyunların en ravaçta olanıydı. MÖ 5. yüzyılda Perslerde dönemin güçlü simalarından olan Kyros'un annesi Parysatis, iyi bir hatip olmasının yanı sıra iyi bir zar oyuncusuydu. İslamiyet'in İran'da yayılmasıyla birlikte kumar azalmış ancak tamamen ortadan kalkmamıştır. Yunanlılar sadece zar ve türevleri ile değil aynı zamanda horoz dövüşleri üzerinden de kumar oynamışlardır.[159]

Roma İmparatorluğu'na ait yerleşim yerlerinde yapılan kazılarda barakalarda, askeri kışlalarda oyun masaları ile çok sık karşılaşılmıştır. Yalnızca Roma'da yüzden fazla oyun masası bulunmuştur. Her oyun masasında farklı şekiller ve yazılar vardı. Daireler, kareler, dikey çubuklar, yapraklar, haçlar, hilaller ve pornografik çizimler bunlardan bazılarıdır. Servetten, şanstan, oyuncuların becerilerinden ve seyircilerden bahseden cümleler de bu masalara yazılmıştır. Bazen baştan çıkarmaya davet eden bazen de kumardan dolayı ortaya çıkan riskleri hatırlatan uyarılar vardı.[160]

İngiltere'de 12. yüzyılda zara dayalı kumar bulunmaktaydı. Din adamları ve piskoposlar zar oyunlarına düşkünlerdi. Salisbury'li John

159 STEINMETZ, Andrew, *The Gaming Table: Its Votaries and Victims*, Vol. I (of 2), London, 1870, p. 56-61.

160 ASHTON, John, *The History of Gambling in England*, London, 1898, p. 8-9.

zar oyununu lanetli bir sanat olarak nitelendirmiştir. 1190'da yayınlanan bir fermanda kumarın alt sınıftaki insanlar arasında bile yaygın olduğu belirtilmiştir.[161]

Zardan sonra oyunlarda çığır açan husus kartların geliştirilmesi ve kumarda kullanılmasıdır. Oyun kartlarının menşei konusu gizemini korumaktadır. Çinlilerin icat ettiğine dair yaygın görüş bulunmaktadır.[162]

Osmanlı Devleti'nde kumarbazların oyun materyalleri daha çok oyun kâğıtları ve zarlar olmuştur. Ulaşılması en kolay materyallerden biri zardı. Hapishanelerde bile mahkûmlar kendi imkânlarıyla sabundan zar yaparak kumar oynamışlardır. 1920 yılında hapishanede meydana gelen bir olayda kumardan dolayı bir kişi öldürülmüştür. Bu olayda kumar aleti olarak kibrit çöpü ve sabun parçalarından yapılan zar kullanılmıştır.[163]

Oyun kâğıtları denilince akla iskambil kâğıtları gelmektedir. İskambil kâğıtlarının Osmanlı Devleti'ne ne zaman getirildiği hakkında kesin bir bilgi yoktur. 16. yüzyılın hemen başlarında Hicaz'daki kahvehanelerde kumar bir adet haline getirilmişti. Ancak aynı yıllarda İstanbul için tersi bir durum söz konusuydu. Zira burada insanların iskambil ve zardan haberleri yoktu. İnsanları en büyük eğlencesi satranç oynamaktı.[164] Kırım Savaşı devam ederken (1854 tarihinde) Fransız askerlerinin İstanbul'a iskambil kâğıtları getirdikleri bilinmektedir.[165] Devlet, bir yandan kumarı yasaklarken bir yandan da kumarın en önemli aracı olan iskambil kâğıtlarının ithalinden vergi almak şartıyla gelir elde etme yoluna gitmiştir.[166]

---

161 ASHTON, John, *The History of Gambling in England*, London, 1898, p. 12-13.

162 ASHTON, John, *The History of Gambling in England*, London, 1898, p. 36.

163 BOA, DH.MB.HPS., Dosya No: 99, Gömlek No: 8. (H. 16.M.1339 / M. 13.10.1920).

164 HATTOX, *Kahve ve Kahvehaneler: Bir Toplumsal İçeceğin Yakındoğu'daki Kökenleri*, s. 92.

165 ALUS, Sermed Muhtar, "Ahçı İskambilinden Bugünkü Briç'e", *https://core.ac.uk/download/pdf/38314658.pdf*, Erişim Tarihi: 02.09.2017.

166 BOA, BEO., Dosya No: 83, Gömlek No: 6198. (H. 14.Ra.1310/M. 06.10.1892). BOA, BEO., Dosya No: 761, Gömlek No: 57068. (H. 23.L.1313/M. 07.04.1896). BOA, BEO., Dosya No: 768, Gömlek No: 57550. (H. 07.Za.1313 / M. 20.04.1896).

İskambil kâğıtlarının ithal ediliyor olması karşısında ülke içerisinde yerli bir matbaada bastırılmasına dair Üçüncü Ordu'da görevli Ahmet Nuri tarafından bir layiha kaleme alınmıştır. 1876'da yetkililere sunulan bu layihada devletin gelirlerinin arttırılması konusunda bazı görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan birisi de iskambil kâğıtlarıyla ilgilidir. Bu kâğıtların ülke içerisinde üretilmesi, üzerine bandrol konulması ve tekel haline getirilmesi teklif edilmiştir. Bu yolla bütçe gelirlerinin arttırılacağı düşünülmüştür.[167] Aynı yıl içerisinde iskambil ve sigara kâğıtlarının ülke içerisinde kurulacak fabrikalarda basılması için yabancılar tarafından imtiyaz talebinde bulunulmuştur. Bu istek bir komisyon tarafından, ülke gelirlerini artıracağı gerekçesiyle bandrol konulmak şartıyla kabul edilmiştir. Ancak bunun hükümet ve padişah tarafından kabul edildiğine dair bir işaret ya da bilgi yoktur.[168]

İskambil kâğıtlarının ithali esnasında vergi alınmasının yanı sıra kahvehane ve kıraathanelerde bulunan iskambil kâğıtları, tavla, bilardo, satranç gibi "edevat-ı lub'iyeye" vergi konulması için layihalar hazırlanmıştır. 1896'da Limni Bidayet Mahkemesi'nden Mehmet Nafiz'in hazırlamış olduğu layiha Şûra-yı Devlet'te görüşülmüş ve karara bağlanmıştır. Kumar aletlerine böyle bir verginin konulması, kumara resmiyet kazandıracağı sebebiyle reddedilmiştir. Ayrıca bunun genel anlamda uygulanmasının ve takibinin zor olacağı da ifade edilmiştir[169].

Bu layihadan dokuz yıl sonra 1905'te bu sefer Kaymakam Mehmet Şevki Bey, benzer bir layiha kaleme almıştır. Mehmet Şevki Bey layihasında kahvehanelerin, gazinoların ve kıraathanelerin çoğalmasıyla birlikte buralara devam eden genç sayısının da arttığını ifade etmiştir. Mehmet Şevki Bey buralarda tavla, bilardo, dama gibi "lub'iya takımlarına" rahat ulaşılmasının gençlerin zehirlenmesine neden olduğunu belirtmiştir. Ayrıca burada geçirilen zamanın kaybedilmiş zaman olduğunu belirttikten sonra çözüm yollarını sıralamıştır. Ona göre "edevât-ı lub'iyâta" getirilecek vergi, kahvehane işletmecileri için ek masraftı. İşletmeci bu zararını karşılamak için aletleri kullananlar-

167 BOA, Y.EE., Dosya No: 139, Gömlek No: 83. (R. 13.11.1291 / M. 25.01.1876).

168 BOA, Y.MTV., Dosya No: 47, Gömlek No: 123. (R. 24.11.1291 / M. 05.02.1876).

169 BOA, BEO., Dosya No: 870, Gömlek No: 65235. (H. 17.C.1314 / M. 23.11.1896).

dan ücret talep edecektir. Bu da oyun oynayanların sayısında en az % 10'luk düşüşe neden olacaktır. Böylece gençlerin bir kısmı kahvehane alışkanlığını terk edeceklerdi. Ayrıca vergi konduğu için milyonlarca gelir sağlanacaktı. Şûra-yı Devlet Maliye Dairesi, bu layihayı müzakere etmiş ve daha önce de benzer başvuruların yapıldığını belirtmiş ve benzer gerekçeler ile bu başvuruyu da reddetmiştir.[170]

Gümrüklerde ele geçirilen bazı iskambil kâğıtlarının üzerinde İslam kıyafetli oldukları tahmin edilen, kadın ve ricalden olanların resmedilmesi hususu, bunların gümrükten geçirilip geçirilmemesini gündeme getirmiştir. Rüsumat Emaneti bu konuda Dahiliye Nezareti'ne başvurmuştur. 1894 tarihinde Dahiliye Nezareti Müslüman kadınların resmedildiği iskambil kâğıtlarına izin vermezken,[171] bazı resimli iskambil kâğıtlarının geçişinde sakınca görmemiştir. Geçişine izin verdiği iskambil kâğıtları üzerindeki kıyafetler ile ilgili olarak "Hindistan tarafına ait kıyafetlere benzediği" yolunda değerlendirmeler yapmıştır.[172]

1905'e gelindiğinde, İslam kıyafeti giymiş olanların tersim edilmesi Zaptiye Nezareti'ni harekete geçirmiştir. Elindeki küre üzerinde ay ve yıldız bulunan birisinin iskambil kâğıtları üzerinde resmedilmesinin doğru olmayacağını belirten Zaptiye Nezareti bunların ülke içine girişinin yasaklanmasını talep etmiştir. Bununla ilgili olarak nihai noktayı Sadaret makamı koymuş ve bu resimdeki kişinin üzerindeki kıyafetin İslam kıyafetine benzemediğini belirtmiştir.[173] İthal iskambil kâğıtlarıyla ilgili olarak yönetim, esnek ve serbestlikten yana tutum takınırken,

---

170 BOA, BEO., Dosya No: 2611, Gömlek No: 195770. (H. 25.R.1323 / M. 29.06.1905).

171 BOA, DH. MKT., Dosya No: 318, Gömlek No: 57. (H. 17.C.1312 / M. 16.12.1894).

172 BOA, DH. MKT., Dosya No: 512, Gömlek No: 91. (H. 19.S.1320 / M. 28.05.1902). BOA, DH. MKT., Dosya No: 374, Gömlek No: 49. (H. 18.Za.1312 / M. 13.05.1895).

173 "...*İslam kıyâfetinde tersîm edilmiş olduklarından bahisle men'-i ithâli Zaptiye Nezaret-i celilesinden bildirilen iskâmbil kâğıtlarındaki resmin tezkire-i âliyelerinde de der-miyân olduğu vechle İslam kıyafetine asla müşâbeheti olmamasına ve mezkûr kâğıtların mine'l-kâdim gümrüklerce ısdâr edilmekte olduğu ... bu babda başka muameleye mahal olmadığı bi'l-muhâberede ...*"BOA, BEO., Dosya No: 2659, Gömlek No: 199425. (H. 06.B.1323 / M. 06.09.1905). BOA, BEO., Dosya No: 2549, Gömlek No: 191166. (H. 08.S.1323 / M. 14.04.1905).). BOA, BEO., Dosya No: 2567, Gömlek No: 192464. (H. 29.S.1323 / M. 05.05.1905).). BOA, BEO., Dosya No: 2612, Gömlek No: 195844. (H. 27.R.1323 / M. 01.07.1905).

ülke içerisinde matbaalarda bu tür resimli iskambil kâğıtlarının ruhsatsız bir şekilde basılmasına izin vermemiştir. Yapılan bir baskında bu tür kâğıtlardan dolayı matbaadaki alet ve edevata el konulmuştur.[174]

Padişahın resimlerinin basılı olduğu iskambil kâğıtları ile kahvehanelerde oyun oynanması yöneticiler ve halk arasında bazı kesimlerde huzursuzluğa neden olmuştur. Bu durum bazı odaklar tarafında ince işlenmiş bir algı operasyonu olarak değerlendirilebilir. Halk nezdinde padişahı oyun ve kumar ile ilişkilendirme, onun itibarını sarsma girişimi olarak değerlendirilmiştir. İskambil kâğıtlarının yanı sıra sigara kâğıtları üzerinde de resim ve İslam peygamberinin isminin olması 1913 tarihinde yöneticileri harekete geçirmiştir. Bunların kötü ortamlarda ve ayaklar altında görülmesi tepkilere neden olmuştur. Devletin birçok kurumu arasında bu konuda yazışmalar olmuştur. Yapılan tahkikat sonucunda kâğıtların yurtdışından ithal edilmediği görülmüştür. Bunların ülke içerisinde İstanbul'da bulunan Avusturya ve Fransa tebaasından olan kişilere ait işletmelerde üretilip satıldığı tespit edilmiştir. Yalnızca İstanbul'da değil Bursa, Amasya, Sivas gibi ülkenin birçok yerinde bunlara tesadüf edildiği kayıtlardan anlaşılmaktadır.

Resimler ile ilgili olarak Bab-ı Fetva'nın da görüşüne başvurulmuştur. Meşihat Dairesi şeyhülislam imzasıyla Dâhiliye Nezareti'ne şu cevabı göndermiştir: *"...her nerede olursa olsun esasen insan vesâir zî rûh-ı hayvanâtın tasvîri haram olduğu gibi bu misillû tasvîrin hâne ve mevazî-i' sairede ittihâz ve ta'liki de tahrîmen ve mekrûh olduğu fetvahâneden ifade ve evrâk-ı melfûf matviyyen su-i âlilerine iade kılındı..."* şeklinde resim ile ilgili olumsuz görüş sunmuştur. Nihayetinde konu Meclis-i Vükela'da görüşülmüş, bu tür iskambil ve sigara kâğıtlarının satışı ve gümrükten içeriye sokulması yasaklanmıştır[175].

---

174 BOA, DH. MKT., Dosya No: 1245, Gömlek No: 14. (H. 05.Ra.1326 / M. 07.04.1908).

175 BOA, DH.İD., Dosya No: 112-1, Gömlek No: 18. (H. 21.B.1331 / M. 26.06.1913). "*...mezkûr tezkire der-miyan olduğu vechle bazı kahvehanelerde tasvir-i hümayunu havi iskambil kâğıtları ile icra-yı lu'biyyat edilmesi beyne'l-halk tesiri muceb olmakta olduğu anlaşıldığından bu misillu iskambil kâğıtlarının gümrüklerce men'-i imrarı hususunun maliye nezaretine iş'arı ve dâhiliye ve hariciye nezaretlerine malumat itası tezekkür.*." BOA, MV., Dosya No: 173, Gömlek No: 18. (H. 07.S.1331 / M. 16.01.1913).

Erdek'te 1914'te ele geçirilen yirmi dört deste iskambil kâğıdının üzerinde Mahmut Şevket Paşa'nın resminin bulunması ve bazı kahvehanelerde bunlar ile oyun oynandığının görülmesi üzerine ne yönde hareket edileceği sual edilmiştir. Dahiliye Nezareti, vermiş olduğu cevapta kâğıtların müsadere edilmesinin yeterli olduğunu ifade etmiştir.[176]

Kumar materyallerinden bir diğeri şemsiyedir. Şemsiyenin kumarbazlar tarafından yoğun olarak kullanılması mütareke dönemine denk gelmektedir. İstanbul'da kolluk kuvvetlerinin tutmuş olduğu yirmi dört saatlik suç cetvellerinde kumar aleti olarak şemsiyenin adı çok sık geçmektedir.[177] Şemsiyenin günümüzde herkesin bildiği şemsiye mi yoksa başka bir materyal mi olduğuyla ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Üzerinde durulması gereken bir diğer konu ise insanların kumar oynamak karşılığında ne kazanmayı amaçladığıydı. Kumarbazların nihai amacı maddi olarak bir şeyler kazanmaktı. Bu da genellikle para idi. Para olarak genellikle Osmanlı parası kullanılmış olmasına rağmen başka paralar da kullanılmıştır. 1918 tarihli bir belgede kumar esnasında para olarak Manat kullanılmıştır.[178]

Sıfırı tüketen kumarbazlar para olmayınca ellerinde var olanı kumar masasına sürmekten çekinmemişlerdir. Tabanca, altın saat, elbise gibi malzemeler kumar masalarında kimisi için kazanılan kimisi için de kaybedilen materyaller arasında yer almaktaydı.[179]

---

176 BOA, DH.İD., Dosya No: 108-2, Gömlek No: 21. (H. 04.Ca.1332 / M. 31.03.1914).

177 "Maznunlar şemsiye üzerinde kumar oynattıkları görüldüğünden derdest edilmişlerdir." BOA, DH.EUM.AYŞ., Dosya No: 19, Gömlek No: 14. (H. 23.Za.1337 / M. 20.08.1919). BOA, DH.EUM.AYŞ., Dosya No: 37, Gömlek No: 22. (H. 17.B.1338 / M. 06.04.1920). BOA, DH.EUM.AYŞ., Dosya No: 38, Gömlek No: 40. (H. 28.B.1338 / M. 17.04.1920). BOA, DH.EUM.AYŞ., Dosya No: 38, Gömlek No: 49. (H. 29.B.1338 / M. 18.04.1920).

178 BOA, DH.EUM.ADL., Dosya No: 48, Gömlek No: 28. (H. 1.M.1337 / M. 07.10.1918).

179 BOA, A). MKT. MVL., Dosya No: 12, Gömlek No: 54. (H. 20.S.1265 / M. 15.01.1849).

B. Oyunlar

Günümüzde kumarhaneler, kahvehaneler, oyun salonları, kulüpler gibi yerlerde hangi oyunların kumara aracılık ettiği ve bu oyunların nasıl oynandığı bilinmektedir. Bu oyunların bir kısmı, Osmanlı Dönemi'nde de kumarbazlar arasında oynanmaktaydı.

1907 tarihli Polis Nizamnamesi'nin yayınlanmasından sonra polisin tabi olduğu hükümler ile ilgili olarak genelgeler yayınlanmıştır. Mevcut oyunlardan birinin veya sonradan icat olunan oyunlardan hangilerinin kumar sayılıp sayılmayacağının tespiti Dahiliye Nezareti yetkisindeydi. Bu genelgelerde kumarın neleri kapsadığı veya kapsamadığı tarif edilmiş ve oyun adları sıralanmıştır. Kazanmak veya kaybetmenin oynayanın maharetine bağlı olmayıp sadece talihe bağlı oyunlar kumardan sayılmıştır. Bakara, poker, otuz bir, laskina, barbut ve benzeri oyunlar kumar sınıfında değerlendirilmiştir. Bunların yanı sıra kısmet için "niyet" satmak; fırıldak ile macun, şeker ve buna benzer şeyler satmak; piyango düzenlemek; "çift" ve "tek" oynatmak da kumar olarak değerlendirilmiştir. Buna karşılık para için oynanmayan, oynayanın yetenek ve zekâsına bağlı olan bezik, tavla[180], domino, satranç[181] ve benzeri oyunlar kumar olarak değerlendirilmemiştir.[182]

180 "*Tavla, geçmişten günümüze her vakit oynanan oyunlardan biridir... Osmanlı hanımları arasında da oynanan bir oyundur. Bu oyun Osmanlı, Küşad adlarıyla değişik şekillerde oynanmıştır. Osmanlı oyunu diğerlerinden daha sanatlı olduğundan hepsine tercih edilmiştir. Müşir Şakir Paşa, Bâb-ı Askeri Levazım müdürlerinden Tevfik Efendi, Miralay Şaban Bey, Doktor Kemaleddin Bey, kurenadan Galip Bey bu oyunun son dönem ünlüleridir.*" Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri: İnsanlar, İnanışlar, Eğlence, Dil (İkinci Kitap)*, Yayına Hazırlayanlar: Kâzım Arısan, Duygu Arısan Günay, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995, s. 381-382.

181 Satranç, İstanbul'da ve dairelerin her birinde, kahvehanelerde bile oynanan pek eski ve ünlü bir oyundur. Bu oyunda isim yapmış pek çok kimse görülmüştür. Ricalden ve devletin itibarlı yüksek memurlarından satrançta gösterdiği maharetle ün yapmış olanları vardı. "*Satranç oyunu pek çok kimsenin ekâbirle dostluk kurmalarına ve hatta aileye girmelerine, birbirlerine akraba olmalarına kadar varan ilişkilere vesile olmuştur. Bazen durum ve zamana göre resmi ve siyasi işlere bile tesir etmiş, bazı memurların oyun sırasında lehinde ve aleyhinde bulunularak, sırasını düşürüp iltifat edilerek veya methiyeler düzülerek memurların yükseltilmesine, tayinine veya atanmasına, hatta sürülmesine neden olmuştur.*" Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri* s. 379-380.

182 YAĞAR, *Mevzuat Metinlerinde Polis Teşkilatında Yapı ve Görev (1845-1923)*, s. 218.

Kumarbazların oynadığı oyunlardan birisi "kılınç" olarak tabir edilen oyunudur.[183] Günümüzde de kumarbazlar arasında "kılıç" oyunu oynanmaktadır. II. Meşrutiyet Dönemi'nde İstanbul kahvehanelerinde yaygın olarak oynanan oyunlardan birisi de "başka" oyunudur. Bu oyunun yaygın olarak oynanması oynatanlar nezdinde meşru ve yasal olduğu algısının oluşmasına neden olmuştur. Yedikule'de Mirahor İlyas Bey Mahalle'sinde Petro adında bir şahsın kahvehanesinde başka oyunu ile kumar oynattığı gerekçesiyle yapılan baskında ele geçirilen eşya zapt olunmuştur. Kahvehane sahibi bu oyunun her yerde oynandığını ve kumardan sayılamayacağını iddia ederek Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü'ne başvurmuştur. İdarenin bu konudaki görüşü ise başkanın her safhasıyla kumar olduğu yönünde olmuştur. Yine aynı belgeden elde edilen veriye göre bir diğer kumar oyunu "kranbol" oyunudur.[184]

Basiretçi Ali Efendi de "başka" oyunu ile ilgili bir kafa karışıklığından bahseder. Ancak bu oyunun tam anlamıyla kumar olduğunu belirtir. Kumarhanelere engel olunmasına rağmen bu oyunun oynanıyor olmasının kabul edilemez bulur.[185]

Kumar oyunlarından bir diğeri "bakara" oyunudur. Bu oyun kumarbazlar arasında günümüzde de oynanmaktadır. Bu oyunda şans faktörü son derece önemlidir. Şanslı olmanın yanı sıra psikolojik olarak sinirlerine hâkim olan ve strateji geliştirebilen, blöf yapabilen kumarbaz saniyeler içerisinde yüklü miktarda para ve mal kazanabilmekteydi. Tersten okunduğunda saniyeler içerisinde servet kaybetmekteydi. Bu oyunun en önemli özelliği oyunun kısa süreli olmasıdır. Oyuncular, bu oyunu oynarken genellikle tüm mallarını bir anda değil

183 "...*her gün olduğu gibi bugün de para ile kumar oynattıkları ve oyunları kılınç ta'bir edilmiş oyun olduğu ve bu sırada polisin gelip basması üzerine kahve hizmetkârı Çolak Mustafa kumarcılara haber verip kumarcılar paralarını kapıp firar etmiş olduğunu müşahede etmiş ve malumatı bundan ibaret olduğunu beyan eyledi...*" BOA, DH.EUM.ADL., Dosya No: 48, Gömlek No: 19. (H. 29.Z.1335 / M. 16.10.1917).

184 BOA, DH.EUM.THR., Dosya No: 14, Gömlek No: 50. (H. 22.Za.1327 / M. 05.12.1909).

185 Basiretçi Ali Efendi, *İstanbul Şehir Mektupları,* Haz. Nuri Sağlam, İstanbul, Sedir Yayınları, 2017, s. 405.

kademeli olarak masaya sürmektedirler. Bu oyun cebi ve kesesi dolgunların oyunuydu.[186]

Bakara (baccara) kelimesi İtalyanca kökenli bir kelime olup sıfır anlamına gelmektedir. İtalya'da ortaya çıkmış olan bu oyun Ortaçağ'da geliştirilmiştir. Fransa'ya ihraç edilen bu oyun "baccarat" olarak adlandırılmıştır. Her ne kadar farklı varyasyonları olsa da stratejileri oldukça benzerdir. Çekilen iki veya üç kartta toplamda dokuz veya dokuza en yakın olan taraf oyunu kazanır.[187]

Cercle d'Orient Kulübü'nde büyük kumar olarak adlandırabilecek "bakara" oyunu 1886'da ilk etapta kumar olduğu gerekçesiyle yasaklanmıştır. Ancak kulübün yeteri derecede maddi kaynak oluşturamaması diğer kulüplerde bu oyunun oynandığı yönündeki şikâyetler üzerine Aralık 1913 kongresinde haftada bir gün bakara oynanmasına izin çıkmıştır. Oyunun denetimini sağlamak için üç kişilik bir heyet oluşturulmuştur. Haftada bir gün için verilen izine pek aldırış edilmediği, Mayıs 1914'te başka günlerde de bakara oynandığı görülmektedir. Bunun önlenmesi için uyarılarda bulunulmuştur. Her oyuncudan bakara oyunu için on kuruş alınmaktaydı. Kulüp kumardan elde ettiği gelirin bir kısmını (50 lira) savaş yaralıları için bağışlamıştır. 1921'de kulüp maddi sarsıntıyı atlatmak için bakara oyununun oynanmasını haftada üç güne çıkarmıştır[188].

Cercle d'Orient Kulübü'nde oyunculardan oyunun çeşidine göre ücret alınıyordu. 1886'da kurulan kulüpte ilk başlarda oyun çeşidine

---

186 "*...yalnız kulüp denilen hususi bir mahalde bazı agniya ve ekâbir tarafından bakara ve diğer bir salonda devlet oynandığı dahi meşhud-ı acizanem olduğundan müstecirinden bu cihet istifsar kılındıkta bu gece hamamlarda Avrupa'daki emsalinde ne gibi şeyler mevcud ise orada dahi bulunması şart-ı mukavele icabından olduğunu ve mamafih kulüp kısmına herkes giremeyip en ma'ruf ve mümtaz zevat dahil olarak eğlenmeleri için oyun oynamakta olduklarını...*" BOA, DH.İD., Dosya No: 68, Gömlek No: 15. (H. 18.L.1331/M. 20.09.1913). BOA, HR. SFR.04., Dosya No: 650, Gömlek No: 51. (23.03.1916). BOA, HR. SFR.04., Dosya No: 651, Gömlek No: 83. (14.04.1916).

187 THOMPSON, William N., *Gambling in America: An Encyclopedia og History, Issues, and Society,* California, 2015, p. 13.

188 KOLOĞLU, *Cercle D'Orient'dan Büyük Kulüp'e,,* s. 38,88, 94, 102.

bakılmaksızın saat başına ücret belirlenmişti. Gündüz ve gece tarifesi farklıydı. Oyunculardan saat 14.00-15.00 arasında 10 kuruş, 15.00-16.00 arasında 20 kuruş, 16.00-17.00 arasında 50 kuruş, 17.00'den sonra ise 1 lira alınmaktaydı. Oyun çeşidinin artmasından sonra 1896 yılında oyun türüne göre ücretlendirmeye gidilmiştir. En düşük fiyat "Whist" oyunu içindi ve ücreti 10 kuruştu. "Ecarte" 15 kuruş, "Bezik" 15-20 kuruş, "Poker" 30-100 kuruş, "Chouette" 100 kuruş ile ücretlendirilmişti. 1920 tarihinde fiyat listesine "Bakara" da dâhil edilmiştir. Ücreti ise 50 kuruştu. Bu tarihte diğer oyunların fiyatlarında değişikliğe gidilmiş ve ecarte 75, bezik 100-150, poker 100-200, chouette 500 kuruşa çıkarılmıştır. Oyunlar için kulüp tarafından yapılan zamlar oyuncular arasında rahatsızlığa neden olmuştur. Oyun ücretleri sık sık "Club de Constantinople'deki" ücretler ile karşılaştırılmaktaydı.[189]

Günümüzde kumar deyince akla gelen "poker", "rulet" gibi oyunlar da Osmanlı kumarbazları arasında oynanmaktaydı. Osmanlı hariciye çalışanlarının bu oyunları oynaması yasaklanmıştır. Bunların yanı sıra Osmanlı hariciyesinin elçilik çalışanlarına yasakladığı oyunlardan birisi de "jeux de hasard" oyunudur.[190] Bakara oyunu gibi, elitler arasında özellikle kulüplerde oynanan bir diğer oyun da "devlet" oyunudur.[191]

19. yüzyılın ilk yarısında İzmir'deki Frenk Gazinosu ve Rum gazinosunda oynanan oyunlardan biri "Whist" oyunuydu. Bu oyun kulüplerde de oynanmaktaydı. Bu oyunun oynanması için kulübü işletenlere belli miktarlarda para ödenmekteydi. 1896 yılında bu oyun için ödenen ücret 10 kuruştu. Kulüpler dönemsel şartlara göre fiyatlarda değişikliğe gidebilmekteydi.[192]

Gazinolarda ve kulüplerde oynanan bir başka oyun "Ecarte" oyunuydu. İzmir'deki gazinolarda ve kulüplerde, iskambil oyunu olan

189 KOLOĞLU, *Cercle D'Orient'dan Büyük Kulüp'e*, s. 38, 100.

190 BOA, HR. SFR.04., Dosya No: 651, Gömlek No: 83. (14.04.1916).

191 BOA, DH.İD., Dosya No: 68, Gömlek No: 15. (H. 18.L.1331/M. 20.09.1913). BOA, HR. SFR.04., Dosya No: 650, Gömlek No: 51. (23.03.1916). BOA, HR. SFR.04., Dosya No: 651, Gömlek No: 83. (14.04.1916).

192 BEYRU, "İzmir'in Gezi ve Eğlence Yaşamı", s. 354-355. KOLOĞLU, *Cercle D'Orient'dan Büyük Kulüp'e*, s. 38.

"Faro" da oynanmaktaydı. Bu oyun kadınlar arasında da yaygındı.[193] Avrupa'da 17. yüzyılda popüler olan bu oyun 19. yüzyılın sonunda Amerika'da en çok oynanan oyunlar arasında yer almıştır.[194]

Bazen sıradan bir oyun, kumar oyununa dönüştürülebilmekteydi. Mersin'de bir gazino, "İspanyol usulü nişan ve talim" adı altında yetkili makamlardan ruhsat alarak bu oyunu icra etmeye başlamıştır. Ancak zamanla bu oyun, her markası on kuruş kıymetinde olan bir kumar oyununa dönüştürülmüştür. Her gece ahalinin 200-300 kuruş harcadığı bir oyun haline gelmiştir.[195]

Bazı kâğıt oyunlarının kumar olup olmadığı konusunda dönemsel farklar olabilmekteydi. 1901 tarihinde "Briç" oyununun nasıl oynandığını tarif eden bir risalenin basım ve dağıtımı için ruhsat talep edilmişti. Ancak Maarif-i Umumiye Nezareti bu risalenin, yasak olan kumarın tarif ve tavsifine araç olacağı gerekçesiyle basım ve dağıtımına onay vermemiştir.[196] 1916'da ise Hariciye Nezareti personelleri için kumar olan oyunları sıralamış ancak briç kumar olmayan oyunlar arasında zikredilmiştir.[197]

Mütareke döneminde İstanbul'da bazı mahallerde oynanan oyunlardan birisi de "hoppala"dır. Oyun nasıl oynandığına dair ulaşabildiğimiz bir bilgi olmamakla birlikte devlet nezdinde kumar olarak tavsif edilmiştir.[198]

---

193 BEYRU, "İzmir'in Gezi ve Eğlence Yaşamı", s. 354-355. KOLOĞLU, *Cercle D'Orient'dan Büyük Kulüp'e*, s. 38, 100. Faro (Pharaoh) oyunu Fransa'da 17. Yüzyılın sonlarından itibaren oynanmaya başlanan bir kart oyunudur. Faro, 19. yüzyılda ABD'de yayılarak çokça tercih edilen kumar oyunu olmuştur. THOMPSON, William N., *Gambling in America: An Encyclopedia og History, Issues, and Society*, California, 2015, p. 133. *https://en.wikipedia.org/wiki/Faro_(card_game)*. Erişim Tarihi: 16.05.2020.

194 ARNOLD, Peter, *The Encyclopedia of Gambling: The game, the odds, the techniques, the people and places the myths and history*, New Jersey, 1977, p. 120.

195 BOA, DH. MKT., Dosya No: 2807, Gömlek No: 7. (H. 18.R.1327 / M. 09.05.1909).

196 BOA, MF. MKT., Dosya No: 574, Gömlek No: 20. (H. 06.Ca.1319 / M. 20.08.1901).

197 BOA, HR. SFR.04., Dosya No: 651, Gömlek No: 83. (14.04.1916).

198 BOA, DH.EUM.AYŞ., Dosya No: 13, Gömlek No: 52. (H. 25.N.1337 / M. 24.06.1919).

C. Tombala

Tombala oyununun Osmanlı Devleti'nde hangi tarihten itibaren oynandığına dair kesin bir veri olmamakla birlikte ulaşabildiğimiz en eski kayıt 1868 yılına aittir. İtalyan tebaasından olan Fedel Molinari, Beyoğlu'ndaki kahvehanesinde 1860'lı yılların başından itibaren tombala oynatmaya başlamıştır. Altıncı Daire'nin kumar oynanmasının engellenmesi için tedbirler alması üzerine adı geçen şahıs 1868'de Sadaret makamına başvurmuştur. Uzun kış gecelerinde müşterilerini eğlendiren ve kimseye zararı olmayan bu oyunun oynatılması için izin istemiştir.[199]

1889 tarihli bir belgede belirtilen tarihten üç sene öncesinde tombala oyununun oynandığı ve kimsenin bu konuda rahatsız olmadığı ifade edilmiş ve tekrardan tombala oynanması için ruhsat talep edilmiştir.[200] Tombalanın şifahen yasaklanması üzerine böyle bir başvuruda bulunulmuş ve nihayetinde 1889 tarihinde tombala tekrardan serbest bırakılmıştır.[201]

Tombala oyununa izin verilmesi uzun soluklu olmayacaktır. Oynatanlar için iyi bir kazanç getirmesi, oyunun hızla yayılmasına neden olmuştur. Ruhsat başvurularının artması bunun önemli göstergelerindendir. İdareciler daha önceden yasaklanmış olan bu oyunun neden serbest bırakıldığını sorgulamaya başlamışlardır. Tekrardan yasaklanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca nasıl ruhsat verildiğine dair soruşturma başlatmışlardır. Ruhsatla ilgili yeni talepler eski dosyaların karıştırılmasına neden olmuştur. Ruhsatın kimler tarafından verildiğine dair 1890 tarihinde başlatılan soruşturma sonucunda, ruhsatın Beyoğlu Mutasarrıflığı tarafından verildiği anlaşılmıştır.[202]

---

199 BOA, HR. TO., Dosya No: 450, Gömlek No: 44. (18.04.1868).

200 BOA, DH.MKT., Dosya No: 1599, Gömlek No: 88. (H. 27.C.1306/M. 28.02.1889).

201 *"...şehremâ'net-i celilesiyle bi'l-muhâbere alınan cevapta mezkûr tombala oyunu kumar gibi olmayıp tavla ve bilardo nev'inden olduklarından ve bu oyun yüzünden çend seneden beri hiçbir gürültü ve şikâyet vuku' bulmadığından ruhsat itâsında mahzûr olmadığı daire-i mezkûre müdüriyet-i behiyesinden alınan tezkirede bildirildiği gösterilmiş ve buna dair evrâk takımıyla arz ve takdim..."* BOA, DH.MKT., Dosya No: 1605, Gömlek No: 59. (H. 14.B.1306/M. 16.03.1889).

202 BOA, DH.MKT., Dosya No: 1699, Gömlek No: 34. (H. 24.C.1307/M. 15.02.1890). BOA, ŞD., Dosya No: 2553, Gömlek No: 20. (H. 27.B.1307 / M. 19.03.1890).

Aynı tarihlerde Selanik'te tombala icrası için yapılan başvuruda, bu oyunun Beyoğlu'nda serbest olduğu ifade edilerek oyunun icrası hakkında izin istenmiştir. Nihayetinde tombala ile ilgili ruhsat müracaatlarına, tombalanın kumar cinsinden bir oyun olduğu gerekçesiyle 1890 tarihinde ret cevabı verilmiştir.[203] Bunda Şûra-yı Devlet'in tombala ile ilgili vermiş olduğu yasaklama kararı önemli rol oynamıştır. Şûra-yı Devlet, tombalayı kumar olarak kabul etmiş ve yasaklama yoluna gitmiştir.[204] Beş yıl sonra Jak Hassoum adında biri Şûra-yı Devlete iki defa başvurarak daha öncesinde verilen izin belgesinin onaylı bir suretini talep etmiştir. Şûra-yı Devlet her iki başvuruyu da reddetmiştir.[205]

Beyoğlu'nda Fransız tiyatrosu oyuncuları icra edecekleri bir opera için 1891 tarihinde tombala başvurusunda bulunmuşlardır. Operayı finanse etmek için yapılan bu başvuruda Beyoğlu esnafı tarafından verilen eşyanın tombalaya konulacağı belirtilmiştir. Ayrıca tombalanın yanı sıra çiçek satışının da yapılacağı ifade edilmiştir.[206]

Belli bir süre yasaklı durumda bulunan tombala oyunu Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden görünür hale gelmiştir. 1918-1919 yıllarından itibaren İstanbul'un ilk gazinolarından olan Arkadi Gazinosu'nda tombala oyunu oynatılmıştır.[207]

İstanbul dışında da tombala oyunu oynanmaktaydı. Ramazan ayında İzmir'de Tilkilik ve İki Çeşmelik'in büyük kahvehanelerinde tombala oynanmaktaydı. Oyun plakaları on para olup tombalayı kazananlara tavuk ve hindi verilmekteydi.[208]

---

203 BOA, DH.MKT., Dosya No: 1774, Gömlek No: 122. (H. 11.Ra.1308/M. 25.10.1890).

204 BOA, DH. MKT., Dosya No: 1714, Gömlek No: 75. (H. 15.Ş.1307 / M. 06.04.1890). BOA, DH.MKT., Dosya No: 1778, Gömlek No: 69. (H. 22.Ra.1308 / M. 05.11.1890). BOA, ŞD., Dosya No: 2553, Gömlek No: 20. (H. 27.B.1307 / M. 19.03.1890).

205 BOA, ŞD., Dosya No: 2969, Gömlek No: 51. (H. 20.Za.1312 / M. 15.05.1895). BOA, ŞD., Dosya No: 2971, Gömlek No: 1. (H. 17.S.1313 / M. 09.08.1895).

206 BOA, Y.MTV., Dosya No: 56, Gömlek No: 55. (H. 23.R.1309 / M. 26.11.1891).

207 ZAT, "Gazino", s. 379.

208 BULUT, Fatma, *I. Dünya Savaşı Yıllarında İzmir'de Eğlence Kültürü ve Toplumsal Yaşama Etkileri,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2010, s. 58.

Tombala, 1920'nin sonlarına doğru sosyal yardımlaşma amacıyla özel izne tabi tutularak icra edilmiştir. Özellikle harp malullerinin ihtiyaçlarını karşılamak ve onlara destekte bulunmak için Malulin-i Askeriye-i Muavenet Heyeti tombala çekilişleri düzenlemiştir. Bu çekilişlerle ilgili olarak bazı esaslar da belirlenmiştir. Bir çekilişte kazananlara otuz beş bin paralık eşya verilmesi ve tanesi yirmi kuruştan üç yüz bin bilet satılması planlanmıştı.[209] Halkın ilgisini çekmek için gazetelere ilanlar verilmiştir. Dönemin gazetelerinde malul gaziler menfaatine tombala düzenleneceği ile ilgili ilanlar vardır. İkdam gazetesinin 2 Ocak 1921 tarihli nüshasında "Büyük Tombola" başlığıyla verilen ilanda malul gaziler menfaatine 25 kuruş karşılığında çekiliş yapılacağı ifade edilmiştir. Ayrıca çekilişte elli bin numaranın kazanacağı belirtilmiştir.[210] 4 Ocak 1921 tarihli ilanda ise kazananların adları yer almıştır. Bu ilanda çekilişte kazananların neler kazandığı da ifade edilmiştir. İkramiye olarak verilen eşyaların bir kısmı, padişah ve ailesi tarafından hediye olarak verilmiş ve tombalaya konmuştur. Padişah tarafından yedi yüz elli lira kıymetinde çiçeklikler, veliaht tarafından çini vazo hediye olarak verilmiştir. Bu eşyalardan başka kadın saati, sırmalı seccade, pardösü, kundura,[211] İran halısı tombalada kazananlara verilen eşyalardı. Ayrıca farklı kıymette eşyaların da şanslılara dağıtıldığı ilanda belirtilmiştir[212].

Yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamak amacıyla başka kurumlar da tombala düzenlemiştir. Bunlardan Darülaceze adına da tombala düzenlenmiştir. Dönemin gazetelerinde "Darülaceze Menfaatine Büyük Tombola" başlığıyla ilan yayınlanmıştır. Bu ilanın tam metni şu şekildedir: *"100.000 biletten nısfı 50.000 bilet kazanıyor. 26 Mart Cumartesi başlıyor. Otomobil, fevkalade kıymetdâr ve nefis ve her biri yirmi otuz parçadan mürekkeb altın ve gümüş yemek, çay; su takımları, kol*

209 BOA, DH.İ.UM., Dosya No: 11-4, Gömlek No: 6-66. (H. 27.M.1339 / M. 11.11.1920).

210 "Büyük Tombola", *İkdam,* 2 Kanun-ı Sani 1337 (M. 2 Ocak 1921), no., 8552, s. 4.

211 "Malulin-i Askeriyeye Mu'âvenet Tombolası", *İkdam,* 4 Kanun-ı Sani 1337 (M. 4 Ocak 1921), no., 8554, s. 4.

212 "... *beş gün içinde bini mütecaviz on liradan fazla kıymetinde ikramiye verildi. Daha pek çok kazanılacak kıymetdar şeyler vardır.*" Malul Gaziler Menfaatine Büyük Tombola", *İkdam,* 6 Kanun-ı Sani 1337 (M. 6 Ocak 1921), no., 8556, s. 4.

çantaları, halılar, seyahat ve yatak takımları, karyolalar, komodinler, erkek vezne kunduraları, dikiş makineleri, elbiseler, ipekli çoraplar, kıymetdar çay ve kahve takımları, ipekli işleme gecelikler vesair binlerce kıymetdâr eşya. Görülmemiş, işitilmemiş her sûretle kontrol altında yegâne fırsat[213]*."*

Beyaz Rusların ön ayak olduğu tombala eğlencesine karşı Mart-Nisan 1921'den itibaren tepkiler artacaktır. Bu durum sosyal yardımlaşma için düzenlenen etkinlikleri de olumsuz etkilemiştir. Gaziler ve yakınları için düzenlenen tombalanın büyük şehirlere teşmil etme girişimi sonuçsuz kalmıştır. Şehirlerde tombalanın ne surette ve kimin tarafından icra edileceği hususunda Malulin-i Askeriye-i Muavenet Heyeti yetkili kılınmak istenmiş ve bir takım ilkeler belirlenmişti.[214] Bu heyetin gözetim ve denetiminde İstanbul ve ülkenin başka büyük şehirlerinde on günü geçmemek şartıyla tombala tertip edilebilecekti. Elde edilen gelirin yarısı iştirakçilere dağıtılacak kalanın % 20'si masraflar ve % 30'u gaziler ve şehit yakınları için harcanacaktı. Ancak teklif olarak sunulan bu görüşler tombalanın haram olmasından dolayı kabul görmemiştir.[215]

Tombala çekilişlerinin yaygın olarak yapıldığı yerler ise kahvehaneler, kıraathaneler ve birahanelerdi. 16 Mart 1921 tarihli *Peyam-ı Sabah* gazetesinde yer alan "Mükemmel İnce Saz ve Tombola" adlı ilanda her akşam saat beşte başlayan etkinlik hakkında bilgi verilmektedir. Aynı ilanda İzmir Askeri Kıraathanesi'nde saz grubunun üyeleri de tanıtılmıştır.[216] Tombalaya ilgiyi artırmak için verilen ilanlarda son sistem makinelerin de kullanıldığı ifade edilmiştir. Aynı gazetenin 11 Mart 1921 tarihli nüshasında "Tombola" başlığıyla yayınlanan ilan şu

---

213 "Dârü'l-aceze Menfaatine Büyük Tombola", *İkdâm,* 18 Mart 1337 (M. 18 Mart 1921), no., 8525, s.4. "Dârü'l-aceze Menfaatine Büyük Tombola", *Peyâm-ı Sabah,* R. 18 Mart 1337 (M. 18 Mart 1921), no., 11252, s.4. "Dârü'l-aceze Menfaatine Büyük Tombola", *Peyâm-ı Sabah,* R. 20 Mart 1337 (M. 20 Mart 1921), no., 11254, s. 4.

214 BOA, BEO., Dosya No: 4678, Gömlek No: 350804. (H. 20.B.1339/M. 30.03.1921).

215 BOA, DH.EUM.AYŞ., Dosya No: 53, Gömlek No: 13. (H. 05.Ş.1339 / M. 14.04.1921).

216 "Mükemmel İnce Saz ve Tombola", *Peyâm-ı Sabah,* 16 Mart 1337 (M. 16 Mart 1921), no., 11250, s. 4.

şekildeydi: *"En son sistem makine. Sirkeci'de Mısır birahanesinde saat 5'den gece 12'ye kadar."*[217] Tombala ile ilgili ilanlardaki artış dikkatlerin bu mecraya çekilmesine neden olmuştur.

Yakup Kadri, *İkdam* gazetesinde "Hafta Muhasebesi" bölümünde tombala ile ilgili yazılar yazmaya başlamıştır. Yakup Kadri, "Divan Yolu Dar Geliyor" alt başlığı ile çıkan ve epeyce uzun olan yazısında tombala vakasını mercek altına almıştır. Divan Yolu'nda yıllardır sessizliği ve sakinliği ile bilinen kahvehanelerin ağzına kadar dolması, ahalinin akşam yemeklerini yer yemez buralara akın etmesi yazarın gözünden kaçmamıştır. Böyle bir heyecanın ve eğlencenin temel nedeninin tombala olduğunu ve eğlenceleriyle meşhur Beyoğlu'nun bile buradan geride kaldığını dile getirmiştir. Yakup Kadri, çocukluklarının masum bir oyununun her yaştan ve sınıftan insanlarca büyük bir ciddiyetle oynanmasını iç sıkıntısı ile açıklamaktadır. Kumara olan düşkünlüğü de iç sıkıntısının bir neticesi olarak görmektedir.

Yakup Kadri, dünyanın en talihsiz insanları olan İstanbul halkının eğlenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ancak nihayetinde kumar olan bir oyunla eğlenmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Devamını onun kaleminden alalım: *"Zira, ilk bakışta o kadar sathî ve çocukça görünen bu eğlencenin arkasında kumar denilen beliyye bütün fecaatiyle, bütün o tırmalayan pençesi, o ısıran ağzıyla sırıtıyor ve bit-tâbi', bu bahtsız memlekette daima olduğu gibi bu işte de tırmalananlar, ısırılanlar hep Müslümanlar oluyor. Müslüman parası bir takım ecnebî kumarhanecilerin kazdığı gizli oluklardan hep ecnebî kesesine ve ecnebî cebine akıyor. Bu para kışı halısız ve perdesiz odalarda kömürsüz geçiren ailelerin parası, bu para, midelerine haftalarca et ve sıcak yemek girmeyen fakr'üd-demli delikanlıların parası, bu para vazifesine gidebilmek için yağmur altında, çamur içinde her gün hiç olmazsa birkaç saat yol yürüyen maaşsız memurların parasıdır."*

Yakup Kadri, kazananların kumarhaneciler ve üçüncü şahıslar olduğunu belirttikten sonra insanların bu beladan kurtulmasının zorluğundan bahsetmiştir. Ona göre kumar; aşktan ve içkiden daha zordur. Yakup Kadri, bu sorunla mücadele edilmesinin zor olduğunu belirt-

217 "Tombola", *Peyâm-ı Sabah,* 11 Mart 1337 (M. 11 Mart 1921), no., 11245, s. 4.

miştir. Eğer bu bela önlenemiyorsa, en azından bu iptiladan Müslümanların istifade etmesi gerektiğini dile getirmiştir. Tombala düzenlenmesi için ecnebiye ihtiyaç olmadığını belirtmiş ve sıradan namuslu birisinin tombala düzenlemesinin daha yararlı olacağını iddia etmiştir. Ona göre bu tuzağa düşenlerin paralarının bir kısmı hiç olmazsa hayır hasenata gidecektir.[218]

Gazetelerde çarşaf çarşaf tombala ilanları verilirken bir iki ay ay içerisinde durum tersine dönmüş ve tombala yasaklanmaya başlanmıştır.

1. Beyaz Ruslar ve Tombala

Tombala için kritik dönemlerden biri Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında ortaya çıkan kargaşa durumudur. Savaşın ve yıkımın olduğu bir dönemde eğlencenin bir unsuru olarak tombala, yeniden gün yüzüne çıkacaktır. Tombalanın İstanbul'da yeniden neşv ü nema bulması Rusya'dan gelen Beyaz Ruslar[219] ile birlikte olacaktır.

Rusya'da 1917'deki Bolşevik İhtilali'nden sonra Çarlık güçleri ile Bolşevikler arasında amansız bir savaş başlamıştır. Bolşeviklere karşı General Denikin, General Wrangel ve Amiral Kolçak komutasında mücadele eden Çarlık yanlısı Beyaz Ruslar, yenilgiye uğrayınca işgal

---

218 Yakup Kadri, "Hafta Muhâsebesi-Divan Yolu Dar Geliyor", *İkdam,* 12 Mart 1337 (12 Mart 1921), no., 8619, s. 2.

219 Bolşevik İhtilali'nden sonra Türkiye'ye iltica eden Ruslara "Beyaz Ruslar" denmesinin nedeni, bunların büyük çoğunluğunun iç savaş sırasında çarlık yanlısı Beyaz Ordu mensubu olmalarıydı. DELEON, Jak, "Beyaz Ruslar", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* C.2, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994, s. 177. "*Bolşevik İhtilali'nden kaçarak İstanbul'a, diğer şehir ve ülkelere iltica eden Bolşevik aleyhtarı mültecilere Beyaz Ruslar veya bazen kısaca Beyazlar adı verilmiştir. Bu tabir Kızılların bir karşıtı olarak da kullanılmıştır. Beyaz Rusların bugünkü Beyaz Rusya (Belarus) ve bu ülkede yaşayan Beyaz Ruslarla bir ilgisi yoktur. Mülteci Beyaz Rusların içinde çoğunlukla Ruslar olmakla beraber, birçok ırktan (Ruslar, Ukraynalılar, Rumlar, Tatarlar, Çerkezler, Türkmenler, Kalmuklar, Gürcüler, Ermeniler vs.) kişiler de vardı. Sonuçta Beyaz Rus tabiri siyasal bir tabirdir.*" BAKAR, Bülent, *Beyaz Ruslar Esir Şehrin Misafirleri,* İstanbul, Tarihçi Kitabevi Yayınları, 2015, s. XI. Ayrıca bk. GÖÇMEN, Muammer, "Mütareke Yıllarında Beyaz Rusların İstanbul'daki Sürgün Hayatları", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* S. 20, 2008/1, s. 199-216.

altındaki İstanbul'a akın etmişlerdir.[220] Çarlık yanlılarının İstanbul'a gelmelerinin sebebi, ulaşabilecekleri en yakın ve en güvenilir büyük merkezin bura olmasıdır.[221] Ayrıca Beyaz Rus göçmenleri İstanbul'u, Avrupa kentlerine ulaşmak için bir istasyon olarak görmekteydiler.[222] İstanbul'un Ruslar için cezbedici bir diğer özelliği, Sırbistan ile birlikte vize veren tek şehir olmasıydı.[223]

Rus mültecilerinin Türkiye'ye göçü ilk olarak 1918 yılında başlamıştır. İkinci dalga 1919'da, üçüncü ve en büyük akım ise 1920 yılında olmuştur.[224] Gelen mülteci sayısı tam olarak bilinmemekle birlikte bazı sayısal veriler zikredilmektedir. Kendisi de bir mülteci olan Nikola Kuzovkin, geldiği yıl olan 1920 ve izleyen yılları ile ilgili şu verileri vermektedir: *"İç savaş sonunda, İstanbul'a gelen Beyaz Rus mültecilerinin sayısı, 85.000 dolaylarındadır. Bunların büyük bölümü Beyoğlu'nda yaşamıştır. Üst sınıf Rus aristokrasisinden gelen 2.000 kişi, Büyük Ada'da barınmıştır. Heybeli Ada'da 6.000 kişi kalmıştır. Daha az parası olanlar Şişli'ye, en az parası olanlar Beyoğlu'na yerleşmişlerdir."*[225] İstanbul'a gelen mültecilerin sayısı hakkında en önemli veriyi General Wrangel vermekteydi. Ona göre, Kasım 1920'de Kırım'dan gelen 135.000 Rus mülteci ile birlikte İstanbul'daki Beyaz Rusların sayısı 167.000 ulaşmıştır. Bunlardan 69.000 mültecinin İstanbul'a yakın Limni Adası, Çatalca ve Gelibolu'daki kamplara yerleştirildiğini ifade

220 KARADOĞAN, Umut C., "İşgal Döneminde İstanbul ve Gelibolu'da Bolşevik Aleyhtarı Wrangel Ordusu",*http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/1213-published.pdf*,s.136-139. Erişim Tarihi: 08.10.2017. CRISS, Bilge, *İşgal Altında İstanbul,* İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s. 125.

221 DAVİS, C. Claflin "Toplumsal Örgütlenme", *İstanbul 1920,* Ed. Clarence Richard Johnson, M.A., İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 2007, s.178. KARADOĞAN, "İşgal Döneminde İstanbul ve Gelibolu'da Bolşevik..." s. 140

222 KARADOĞAN, "İşgal Döneminde İstanbul ve Gelibolu'da Bolşevik..." s. 140.

223 TOPRAK, "Mütareke Döneminde İstanbul", s. 21.

224 UTURGAURİ, Svetlana, "Beyaz Ruslar ve Kemalist Türkiye", *38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi), 10-15.09.2007,* C.7, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 2012, s. 3249.

225 KAPTAN, Özdemir, *Beyoğlu Kısa Geçmişi Argosu,* İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 141-142.

etmiştir.[226] Stevlana Uturgauri'ye göre ise İstanbul'dan geçen Rusların sayısı 200.000 civarındadır. Gelen göçmenlerden maddi durumu iyi olanlar ve gerekli belgeleri tamamlayabilenler İstanbul'da kalmamış Avrupa'ya gitmişlerdir.[227]

Mülteciler arasında her sınıftan insanlar vardı. Ancak mültecilik herkesi eşitlemişti. Soylular, generaller, doktorlar kendilerini ekonomik dar boğazın içinde bulmuşlardı. Açlık ve sefalet tüm kesimleri derinden etkilemişti. Mülteciler hayata tutunmak için birçok iş kolunda çalışmaya başlamışlardı. Tabi iş bulabilirlerse.[228] Nitekim 1921 yılında sadece İstanbul'da 30.000 işsiz Rus vardı.[229]

Çaresizlik ve iş bilirlik İstanbul'a sığınmış Beyaz Rusları tanımlayan iki temel özellikti.[230] İstanbul'un yeni misafirleri eğlenceden modaya, giyimden makyaja, saç kesim şeklinden sanatsal etkinliklere, gece hayatından farklı oyun çeşitlerinin icra edilmesine kadar birçok alanda halk üzerinde önemli etkiler bırakmıştır. Bunlardan biri de tombaladır.

Mütareke döneminde İstanbul'da kulüplerde, kahvehanelerde ve gazinolarda Rus mültecilerinin etkisiyle tombala oyununun oynanmasında aşırı bir artış olmuştur. Bunda İtilaf Devletleri tarafından Rus mültecilere tombala oyununu icra edebilmeleri için ruhsat verilmesinin etkisi de olmuştur.[231] Perişan bir şekilde Osmanlı Devleti'ne sığı-

---

226 BARAN, Tülay Alim., "Mütareke Döneminde İstanbul'daki Rus Mültecilerin Yaşamı", *http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-64-65-66/mutareke-doneminde-istanbuldaki-rus-multeicilerin-yasami,* s. 129. Erişim Tarihi: 08.10.2017. Beyaz Ruslar ve diğer mülteciler ile ilgili istatistiki veriler farklılık arz etmektedir. Nisan 1921 itibariyle Türk Hilal-i Ahmer Cemiyeti mülteci sayısını 50.000 Müslüman, 40.000 Rus ve 4.000 Rum ve Ermeni olarak tahmin etmekteydi. Ancak bu rakamlar tamamıyla tahmini rakamlardı. Bu konuda Cemiyetin elinde her hangi bir istatistiki veri yoktur. Amerikan Kızıl Haç'ına göre ise 65.000 dolayında mülteci bulunmaktaydı. Ortalama olarak İstanbul'da 65.000 Rus mülteci bulunmaktaydı. DAVİS, "Toplumsal Örgütlenme", s. 177-180.

227 UTURGAURİ, "Beyaz Ruslar ve Kemalist Türkiye", s. 3249.

228 DUMONT, "Beyaz Yıllar", , s.225.

229 BAKAR, *Beyaz Ruslar Esir Şehrin Misafirleri,* s. 182.

230 KİNG, Charles, *Pera Palas'ta Gece Yarısı: Modern İstanbul'un Doğuşu*, çev. Ayşen Anadol, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2016, s. 103.

231 BOA, BEO., Dosya No: 4679, Gömlek No: 350856. (H. 28.B.1339 / M. 07.04.1921).

nan Rus mültecilerinin bir kısmı hayatlarını idame etmek için kahvehanelerde, gazinolarda tombala oyunu icra etmişlerdir. Bu dönemde tombala ilk olarak İstanbul'da Arkadi Gazinosu'nda, Beyaz Ruslar tarafından oynatılmaya başlanmıştır.[232] Tombala oynatma izni, İtilaf Devletleri tarafından Rus sığınmacılara münhasıran verilmiş bir ayrıcalık gibiydi. Ancak zamanla o kadar gelişmiştir ki dört başı mamur bir kumar aracına dönüşmüştür. Başlangıçta Osmanlı yöneticileri tarafından sığınmacıların idame-i iaşeleri için göz yumulan tombala, kısa bir zaman zarfında toplumsal zeminde önemli bir sorun haline gelmiştir.[233]

Tombalaya halkın ilgisini çekmek için basında çeşitli ilanlar yayınlanmıştır. Oyunun pazarlanması noktasında bir nevi algı yönetimi yapılmış ve elde edilecek gelirlerin Rus mülteci çocukları için harcanacağı dile getirilmiştir. Şehrin farklı bölgelerinde kurulan barakalarda icra edilen tombalaya halkın teveccühü oldukça yüksek olmuştur. Çekilişlerde hediye olarak oyuncak, mücevher, piyano, bisiklet, otomobil, mefruşat gibi birçok eşya verilmekteydi. Çekilişlerin saatleri de ilanlarda verilmekteydi. Ayrıca bu çekilişlerin Rus kızların eliyle yapılacağı özellikle belirtilmekteydi.[234]

İstanbul'da talih oyunları ve bunlardan biri olan tombalanın oynandığı kulüp sayısı 400'ü aşmaktaydı. Ve bu kulüpler en muhafazakâr bölgelere kadar yayılmıştı. Her gün ortalama olarak 12.000-15.000 bahisçi tombala oynamaktaydı. Kulüp sahiplerinin günlük kazançları 17.000 lirayı bulmaktaydı.[235]

Tombalanın kontrolsüz bir şekilde İstanbul genelinde oynanması tedirginliğe neden olmuştur. Bu konuda tedirginliğin artmasının temel sebebi Beyoğlu'nda oynanan bu oyunun Müslümanların yoğun olarak bulunduğu Şehzadebaşı, Beyazıt, Divan Yolu, Sirkeci gibi beldelerde de oynanmasıdır. Buralarda Rus kadınlarının kahvehanelere ve gazinolara rahat bir şekilde girmeleri ve tombala oynatmaları yönetim

232 SAKAOĞLU, AKBAYAR, *Binbir Gün Binbir Gece*, s. 255.

233 BOA, DH.KMS., Dosya No: 60-1, Gömlek No: 61. (H. 29.C.1339 / M. 10.03.1921).

234 BAKAR, *Beyaz Ruslar Esir Şehrin Misafirleri* s. 216.

235 DUMONT, "Beyaz Yıllar", s. 236-237. BAKAR, *Beyaz Ruslar Esir Şehrin Misafirleri*, s. 221.

kademesini rahatsız etmiştir. Koşulların son derece zor olduğu bir dönemde kişilerin varını yoğunu tombalaya yatırması kabul edilecek bir durum değildi.[236]

Rus kadınları, bedenlerini para kazanmak için teşhir etmekten hiç çekinmediler. Tombalacı "Haraşo"lar,[237] güzellikleriyle İstanbul erkeğini kendilerine hayran bırakmışlardı. "*İşgal yıllarında İstanbul'un hemen her kahvehanesine Rus kadınları dadanmış, müşterilerle tombala oynamışlardır. Divan Yolu'nda, Aksaray'da, Koca Mustafa Paşa'da kahveler tıklım tıklım dolmaktaydı. Kolları, göğüsleri açık, güler yüzlü, sarı saçlı, mavi gözlü Rus dilberlerini karşısında gören İstanbul erkeği, elinde avucunda ne varsa Haraşoların hatırına tombalaya yatırıyordu.*"[238] Gazete ilanlarında tombala çekilişlerinin Rus matmazeller tarafından yapıldığı özellikle vurgulanmaktaydı.[239] Bu durum bazı kesimlerde tepkilere neden olmuştur.

Tombala ile mücadele noktasında devlet kurumlarının ve işgalci güçlerin çekimser davranması sivil inisiyatiflerin gelişmesine neden olmuştur. İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası'nın millileştirilmesinde önemli rolü olan Ahmet Hamdi Başar,[240] "Tombala ile Mücadele

236 BOA, DH.EUM.AYŞ., Dosya No: 53, Gömlek No: 13. (H. 05.Ş.1339 / M. 14.04.1921).

237 İstanbulluların güzel Beyaz Rus kadınlarını tanımlamak için kullanmış oldukları bir tabirdir. İyi, güzel, hoş anlamlarına gelmektedir. DUMONT, "Beyaz Yıllar", s. 227.

238 TOPRAK, Zafer, "Mütareke İstanbul'unda Rus Kadınlar 1920-1923", *https://www.academia.edu/14388965/Mütareke_İstanbulunda_Rus_Kadınlar_1920-1923*, s.7, Erişim Tarihi: 08.10.2017.

239 "Büyük Rus Tombolası", *Peyam-ı Sabah*, 22 Mart 1337 (M. 22 Mart 1921), no., 11256, s. 4. , "Büyük Rus Tombolası", *Peyam-ı Sabah*, 23 Mart 1337 (M. 23 Mart 1921), no., 11257, s. 4. , BAKAR, *Beyaz Ruslar Esir Şehrin Misafirleri*, s. 216.

240 "*Ahmet Hamdi Başar (1897-1971) iktisatçı, yazar ve fikir adamı... Darülfünun Edebiyat Fakültesi coğrafya bölümünü bitirdi...Türk Ocağı ve Muallimler Cemiyeti gibi kuruluşlarda görev aldı. Mütareke yıllarında Rus kadınların tombala oynatmalarına karşı Tombala ile Mücadele Derneği'ni kurdu...Gayrimüslimlerin ağırlıklıkta olduğu İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası'na karşı Milli Türk Ticaret Birliği'ni kurarak odanın millileştirilmesini sağlamıştır.*" "Başar, Ahmet Hamdi ", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994, s. 76. BARAN, Tülay Alim, "Mütareke Döneminde İstanbul'daki Rus Mültecilerin Yaşamı", *http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-64-65-66/mutareke-doneminde-istanbuldaki-rus-multecilerin-yasami*, Erişim Tarihi: 15.10.2017.

Cemiyeti'ni" kurmuştur. Cemiyet kuruluş amacını ve nizamnamesini basın yoluyla kamuoyuna duyurmuştur. Cemiyetin kuruluş amacı; Müslüman mahallesine kadar nüfuz eden, milli serveti imha noktasına getiren ve ailelerin sefaletini hızlandıran tombalaya karşı halkı uyarmak ve onları aydınlatmak olarak deklare edilmiştir. İlk icraat olarak da Cuma namazından sonra Fatih Cami'sinde halka açık toplantı yapılacağı belirtilmiştir.

Cemiyetin nizamnamesi altı maddeden oluşmaktadır. Nizamnamede cemiyetin kuruluş amacı ve işleyişi hakkında malumat bulunmaktadır. Tombala aleyhinde bulunan herkes cemiyetin tabii üyesi olarak kabul edilmiştir. Cemiyete üyelik için cemiyetin çalışmalarına bilfiil katılma şartı vardı. Ayrıca cemiyete kaydolup ayda en az kırk para verme şartı bulunmaktaydı. Cemiyetin kongresi ayda bir defa toplanacaktı. İstisna olarak ilk kongre cemiyetin kuruluşundan on gün sonra toplanacaktı. Seçilen idare heyeti cemiyetin işleyişi ve diğer hususlar için karar alabilecekti. İstanbul'un farklı bölgelerinde kurulan heyetler, cemiyetin birer şubesi olarak kabul edilecekti. Tombalanın savuşturulduğu gün, cemiyet fes edilmiş sayılacaktı. Tüm malları ve paraları Hilal-i Ahdar Cemiyeti'ne eğer bu cemiyet olmadığı takdirde hayır kurumlarına hibe olunacaktı.[241]

Derneğin üye sayısı 300-400 civarındaydı. Üyelerinin çoğu Darülfünun öğrencisiydi. Dernek, tombala aracılığıyla halkın soyulduğunu ve tombalanın sosyal huzursuzluğa neden olduğunu belirtmiştir. Dernek üyeleri farklı metotlar kullanarak farkındalık oluşturmaya çalışmışlardır. Mücadele noktasında bazen tehdit yoluna da başvurulmuştur. Kahvehanelere gidip tombalanın zararlarını anlatmışlardır. Tombala karşıtlarının farkındalık oluşturmak için vermiş oldukları mücadele ses getirmişti. Meşihat tarafından camilerde tombalanın caiz olmadığı yolunda vaaz verilmesini sağlamışlardı.[242]

Artan baskılar karşısında *İleri* gazetesinde "Tombola Dolabı Dönüyor" başlıklı yazıda, Darü'l-Hükümetü'l- İslamiye'nin bu mesele hakkında müzakerede bulunduğu ve bir beyanname neşredeceği be-

241 "Tombola Mücadelesi", *Vakit*, 14 Receb 1339 (24 Mart 1921), no., 1181, s. 3.

242 TOPRAK, Zafer., "Mütareke İstanbul'unda Rus Kadınlar 1920-1923", s. 7, (08.10.2017).

lirtilmiştir.[243] Bu haberden üç gün sonra *Alemdar* gazetesinde "Tombolanın Men'i" adlı bir yazı çıkmıştır. Bu yazıda İstanbul Bidayet Mahkemesi müdde-i umumiliğinin bir tespitine yer verilmiştir. Burada tombalanın kumar halinde umumileştiği ve bundan sonra bu oyunu icra edenler hakkında dava açılacağı belirtilmiştir. Ayrıca polis müdürlüğüne tahkikat icrası için tebliğde bulunulduğu ifade edilmiştir.[244] Aynı tarihte yayınlanan *İkdam* gazetesinde tombalacılarla mücadele kararı verilmesi memnuniyetle karşılanmıştır.[245]

Dinen ve hukuken kumar olarak değerlendirilen tombala oyununa, İtilaf devletlerince ruhsat verilmesi üzerine artan kamuoyu baskısı karşısında Osmanlı yönetimi de harekete geçmiştir. Şeyhülislamlık makamı, tombala denilen oyunun kumar olduğunu ve bir an evvel yasaklanmasını istemiştir.[246]

İtilaf Devletleri'nin Beyaz Rusları bir nevi koruması ve kollaması, tombalacılarla mücadelede ve kanunların tatbiki konusunda Osmanlı kolluk kuvvetlerini ve adli makamlarını zor durumda bırakmıştır. Adli makamlar, ahlaken ve madden zararları olan bu oyunun izale edilmesi için Meclis-i Vükela'dan gerekli adımların atılmasını istemiştir. Meclis-i Vükela bunun üzerine bazı kararlar almıştır. Alınan kararlara göre İtilaf Devletleri'nin memnu olan tombalaya izin vermemesi gerektiği ifade edilmiştir. Eğer bu gerçekleştirilemiyorsa en azından İslam

243 "Tombolo Dolabı Dönüyor", *İleri,* H. 15 Recep 1339 (M. 25 Mart 1921), no., 1134, s. 2.

244 "*Müdde-i umûmiliğin tesbiti. İstanbul cihetinde taammüm eden tombolanın halkın zararını mûceb ve kumar halinde taammüm eylemekte olduğu İstanbul Bidayet müdde-i umûmiliğince nâzâr-ı dikkate alınarak bu kabil müessesât sahipleri hakkında hukuk-ı umûmiye nâmına ikâme-i dava edilmek üzere haklarında tahkikât-ı evveliye icrâsı lüzûmu polis müdüriyetine tebliğ olunmuştur.*" "Tombolanın Men'i", *Alemdar, R. 28 Mart 1337 (M. 28 Mart 1921), no., 891-3091, s. 4.*

245 *"Bidâyet müdde-i umûmiliği ta'kibât-ı kanuniye yapacak. Bir takım kahve ve kıraathane müstecirlerinin tombola oynatmak sûretiyle halkı ızrâr etmekte olduğu İstanbul Bidâyet müdde-i umûmiliğinin nâzâr-ı dikkâtini celb etmiş olduğundan bunun men'iyle mütecâsirleri hakkında hukuk-ı umûmiye nâmına ta'kibât-ı kanûniye ifâsı husûsunda polis müdüriyet-i umûmiyesine bir müzekkere tastîr eylediği kemâl-i memnuniyetle haber alınmıştır.*" "Tombolacılar Aleyhinde", *İkdam,* R. 28 Mart 1337 (M. 28 Mart 1921), no., 8635, s. 4.

246 BOA, DH.EUM.AYŞ., Dosya No: 53, Gömlek No: 13. (H. 05.Ş.1339 / M. 14.04.1921).

mahallelerinde bu oyunun oynanmasına izin verilmemesi istenmiştir. İtilaf Devletleri nezdinde yasağın uygulanabilmesi için girişimlerde bulunulması kararlaştırılmıştır.[247]

Hükümetin harekete geçmesinde sosyal maliyetin ağırlaşması da etkili olmuştur. Yakup Kadri'nin aktarmış olduğu trajik bir olay bunun en iyi göstergesidir. Yakup Kadri, "Tombala Kurbanı" alt başlığıyla kaleme aldığı yazısında on yedi yaşındaki bir gencin intiharını gündemine almıştır. İntihar eden kişinin yakınlarından birisinin iddiasına göre intiharın sebebi tombaladır. Bu alışkanlık günden güne genci zehirli bir sarmaşık gibi sarmış ve elde avuçta ne varsa alıp götürmüştür. Bazıları ise işin başka bir yönüne dikkat çekmişlerdir. Yakup Kadri, durumu şöyle anlatmaktadır: *"Tombala oyunu denilen o kirli o mukâvva parçasının arkasında sarı saçlı bir Moskof güzelinin mütebessim çehresi saklı imiş. Zavallı çocuk bende senin bu mütebessim çehre için öldüğüne inanmak istetim, aşk denilen derin ve tatlı ibtila, senin on yedi yaşına kumar denilen o sathı, adi ve maddi ihtirâsdan daha ziyâde yakışır."* Yakup Kadri, aşktan dolayı gerçekleşmiş olan bir intihar olayını tolere ederken aksi bir durumu yani tombaladan kaynaklanan bir intihar vakasını gülünç ve tuhaf bulmaktadır. Böyle bir olay karşısında insanın ya güleceğini ya da kızacağını belirtip kesinlikle ağlamayacağını ifade etmiştir.[248]

Görüldüğü üzere savaş ve göç koşulları mütareke döneminde sosyal ve ahlaki hayatı zedelemiş, suç unsurlarının artmasına neden olmuştur. İstanbul Hükümeti, tombalanın önlenmesinde gereken hızı ve etkili mücadeleyi gösteremeyince sivil inisiyatifler devreye girmiştir. İstanbul Hükümeti üzerinde artan kamuoyu baskısı hükümeti, İtilaf Devletleri nezdinde çözüm arayışına sevk etmiştir.

Hükümetin yapmış olduğu girişimler ve kamuoyu baskısı Nisan 1921'de tombalanın yasaklanmasını sağlamıştır. İstanbul'da Müttefik Devletler zabıta komisyonunca yayınlanan bir bildiride kahvehanelerde tombala oyununun yasaklandığı ilan edilmiştir.[249]

247 BOA, MV., Dosya No: 221, Gömlek No: 102. (H. 27.B.1339/M. 06.04.1921).

248 Yakup Kadri, "Hafta Muhasebesi-Tombala Kurbanı", *İkdam*, 26 Mart 1337 (26 Mart 1921), no., 8633, s. 2.

249 ŞAHİN, Feyza Kurnaz, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Harp Malûllerinin Sosyo-Ekonomik ve Sağlık Durumuları (1877-1939)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 2012, s. 302.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUMARBAZLAR VE KUMARIN SOSYAL HAYATA ETKİLERİ

I. KUMARBAZLAR

Arapça bir kelime olan "kımâr" kelimesi ile farsça "bâz" kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşmuş olan ve aslı kımâr-bâz olan kumarbaz, kumar oynamak âdetinde olan, kumarcı[1], "*kumar oynayan*"[2] anlamlarına gelmektedir. Türk Dil Kurumu kumarbazı "*kumara düşkün, sürekli kumar oynayan, kumarcı*" olarak tarif etmiştir.[3]

Dünya üzerindeki kumarbazlar ile ilgili istatistiki bir çalışmayı 1889'da *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde görmekteyiz. Mustafa Refik imzasıyla çıkmış olan bu haber, Avrupa'da yayınlanmakta olan ve ismi verilmeyen bir derginin eki referans alınarak yazılmıştır. Bu yazıya göre dünya üzerinde elli binden fazla kumarbaz vardır.

Grafik 12'de bazı ülkelerdeki kumarbaz sayılarına yer verilmiştir. En fazla kumarbazın Fransa'da olduğunu görmekteyiz. Daha sonra Almanya ve İspanya gelmektedir. Yine bahsi geçen bu yazıda ülke kumarbazlarının özellikleri de verilmiştir. Ruslar ve Rumlar en maharetli kumarbazlar olarak gösterilmişse de son zamanlarda İspanyol ve Portekiz kumarbazlarının onları geçtiği belirtilmiştir. Alman kumarbazlarının yavaş oynadıkları, İtalyan kumarbazlarının ise seri oynadıkları ve

1 DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 1995, s. 527.

2 PARLATIR, İsmail, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, Yargı Yayınevi, 2006, s. 933.

3 *http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.59759996732e21.56920988.* Erişim Tarihi: 24.07.2017.

ihtiyatı elden bırakmadıkları ifade edilmiştir. Osmanlı kumarbazlarının sayısı 2500 verilmiş ve bunların ecnebi olduğu ifade edilmiştir.[4]

Grafik 12: Kumarbazların Ülkelere Göre Dağılımı (1889)

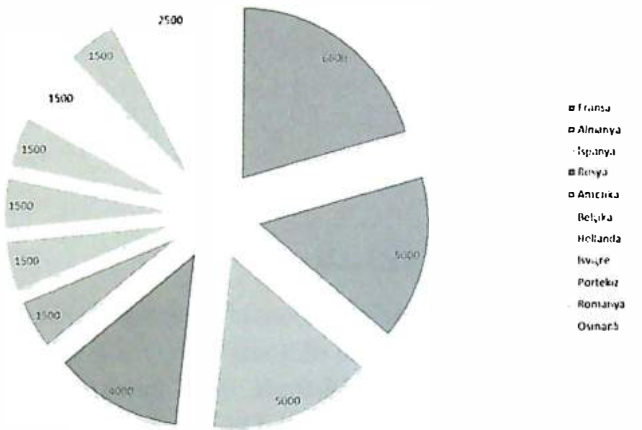

Kaynak: Mustafa Refik, "Kumarbazlar İstatistiki", Tercüman-ı Hakikat, 7 Mart 1305 (19 Mart 1889), nr., 3230, s. 6.

Her ne kadar yazar, Osmanlı Devleti'nde kumar oynayanların sayısını verirken ecnebiler üzerinden bir değerlendirme yoluna gitmişse de toplumun her kesiminden, her milliyetten, her dinden insanın kumar oynamış olduğunu görmekteyiz. Kumar vakalarına karışanlar arasında Müslüman ahaliden kimseler olduğu gibi gayrimüslim Osmanlı tebaası da bulunmaktaydı. Bunlarla ilgili olarak düzenlenmiş birçok belge vardır. Hatta Osmanlı tebaası olmayıp kumar oynayan ve oynattıran birçok yabancı da vardı. Bunlar arasında Yunanistan vatandaşı,[5] İran

4 Mustafa Refik, "Kumarbazlar İstatistiki", *Tercümân-ı Hakikat*, 7 Mart 1305 (19 Mart 1889), no., 3230, s. 6.

5 *"...tebaa-i Yunaniyeden Adolf Aviyerinos, Yorgi veled Hrandi Delahu, Pinayot İstavrolaki, Nikoli Jüstinyani ve Andriyadapula namlarında eşhâsın sabıkalı ve huzûr-ı asayiş-i memleketi ihlâle sai' mâ'ruf eşrârdan bulunmaları hasebiyle hûdud-ı hârice çıkarıldıklarından bahisle avdetlerine müsaade edilemeyeceğine..."* BOA, DH. EUM.EMN., Dosya No: 72, Gömlek No: 2. (H. 18.C.1332/M. 14.05.1914). BOA, DH.MKT., Dosya No: 1804, Gömlek No: 108. (H. 22.C.1308 / M. 02.02.1891). BOA, DH.MKT., Dosya No: 2695, Gömlek No: 14. (H. 05.Z.1326 / M. 29.12.1908).

vatandaşı,[6] Fransa vatandaşı[7] olan kumarbazlar vardı. Bunlar içerisinde elit insanlar da vardı. Üst düzey yönetici ve askerlerin üye olabildiği Cercle d'Orient Kulübü'nde 1885'te meydana gelen bir olayda, masada Avusturyalı teğmen Baron de Levetzov 1814 lira kaybetmiş ve vadettiği halde bu parayı ödememiştir. 1886'da Alex Baltazzi, Ernest Lorando'dan 1200 lira kazanmış ancak bunun 550 lirasını birkaç ay sonra alabilmiştir.[8]

Osmanlı Devleti'nde kumarbazların niteliksel ve niceliksel özellikleri ile ilgili verileri gösteren ceraim cetvelleri vardır. Bu cetveller daha çok Osmanlı'nın son dönemleri ile ilgili veriler içermektedir. Bu cetvellerde taşra ile merkez arasında bilgi akışının zaman zaman kesilmesi elimizdeki verilerin parça parça olmasına ve bütünsellikten uzak kalmasına neden olmuştur. Tüm bu olumsuzluklara rağmen bu cetvellerin kumarbazların meslek grupları, medeni halleri, yaş grupları, milliyetleri, dini durumları, ikamet yerleri, eğitim durumları ve sabıka kayıtları hakkında bilgi vermesi son derece önemlidir.

Ceraim cetvellerinin yanı sıra çeşitli devlet kurumları, özellikle Zaptiye ve Dahiliye Nezaretleri, tarafından kaleme alınan evraklar kumarbazlar hakkında bilgi edinmemize yardımcı olmaktadır. Bunların yanında dönemin gazetelerindeki veriler de önemli başvuru kaynakları arasındadır.

Kumarın fazlaca oynandığı yerlerin önemli özelliklerinden birisi nüfusun inanç ve milliyet özellikleri itibariyle homojen olmadığı yerlerdi. Gayrimüslim ve yabancı uyruklu kişilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde kumar vakası diğer bölgelere göre daha fazlaydı. Burada akıllara hemen şu soru gelmektedir: Kumar gayrimüslimler ve yaban-

6 *"... Adana'da kahvecilik etmekte olan İranlı Abdülkerim ile şerikinin taht-ı idarelerinde bulunan kahvehanede kumar oynattığı polis idaresince mükerreren icrâ kılınan tahkikât ile sâbit olmasına binaen Polis nizamnamesi mevâd-ı tadilesinin yedinci maddesine tevkifen mezkûr kahvehane sedd edilmiş..."* BOA, DH. EUM.EMN., Dosya No: 39, Gömlek No: 18. (H. 10.M.1332/M.09.12.1913).

7 BOA, A.) MKT.MVL., Dosya No: 6, Gömlek No: 66. (H. 19.M.1264 / M. 27.12.1847). BOA, HR. MKT., Dosya No: 20, Gömlek No: 45. (H. 07.C.1264 / M. 11.05.1848). BOA, DH.MKT., Dosya No: 1346, Gömlek No: 5. (H. 01.S.1302 / M. 20.11.1884).

8 KOLOĞLU, *Cercle D'Orient'dan Büyük Kulüp'e*, s. 39.

cılar arasında daha mı yaygındı? Farklı belgeler üzerinde derlediğimiz ve 1911-1918 yıllarını kapsayan veriler bu soruya şaşırtıcı bir cevap vermektedir. Grafik 13'te kumarbazların inançları esas alınarak düzenlenmiş ve yüzdelikler verilmiştir.

Grafik 13: Kumarbazların İnançlarına Göre Dağılımı (1911-1918) [9]

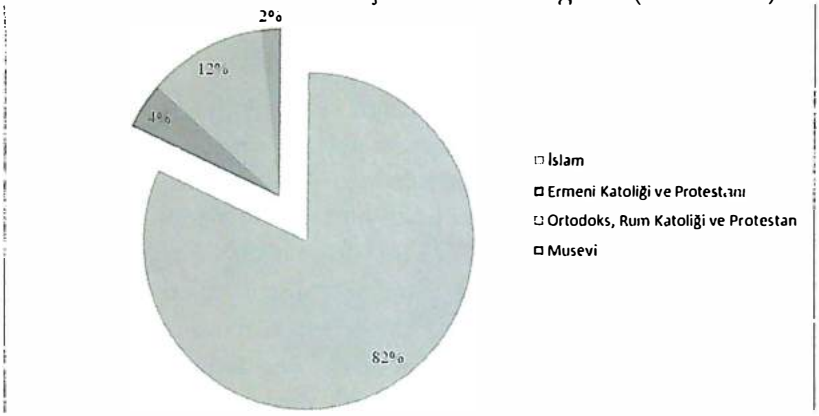

9 BOA, DH.EUM.EMN., Dosya No: 3, Gömlek No: 73, BOA.,DH.EUM.THR., Dosya No: 101, Gömlek No: 39. BOA., DH.EUM.EMN., Dosya No: 19, Gömlek No: 16. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 4, Gömlek No: 41. BOA., DH.EUM. MTK., Dosya No: 6, Gömlek No: 20. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 6, Gömlek No: 26. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 6, Gömlek No: 33. BOA., DH.EUM.MTK, Dosya No: 6, Gömlek No: 34. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 9, Gömlek No: 37. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 13, Gömlek No: 25. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 17, Gömlek No: 12. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 4, Gömlek No: 14. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 77, Gömlek No: 31. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 4, Gömlek No: 14. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 9, Gömlek No: 28. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 9, Gömlek No: 29. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 12, Gömlek No: 7. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 13, Gömlek No: 10. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 49, Gömlek No: 12. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 19, Gömlek No: 16. BOA., DH.EUM. ADL., Dosya No: 30, Gömlek No: 38. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 33, Gömlek No: 27. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 48, Gömlek No: 4. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 48, Gömlek No: 10. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 32, Gömlek No: 21. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 32 , Gömlek No: 29. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 34, Gömlek No: 17. BOA., DH.EUM. ADL., Dosya No: 35, Gömlek No: 18. BOA.,DH.EUM.ADL., Dosya No: 37, Gömlek No: 30. BOA.,DH.EUM.ADL., Dosya No: 40, Gömlek No: 06. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 16, Gömlek No: 31. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 39, Gömlek No: 36. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 43, Gömlek No: 3.

1911-1918 yılları arasındaki kumarbazların bazısı grafiğe eklenmemiştir. Eklenmeyen bu kumarbazların bazıları yabancı uyruklu iken bazıları "Milel-i Muhtelife-i Osmaniye" şeklinde tavsif edilmişti. İnanç olarak herhangi bir ifade olmadığı için bu grafiğe alınmamıştır. Bunlarla ilgili veriler grafik 14'te gösterilmiştir. Bahsedilen bu iki grafik aynı belgelerdeki verilerden yola çıkılarak hazırlanmıştır.

Grafik 14: Kumarbazların İnanç ve Milliyetlerine Göre Dağılımı (1911-1918)

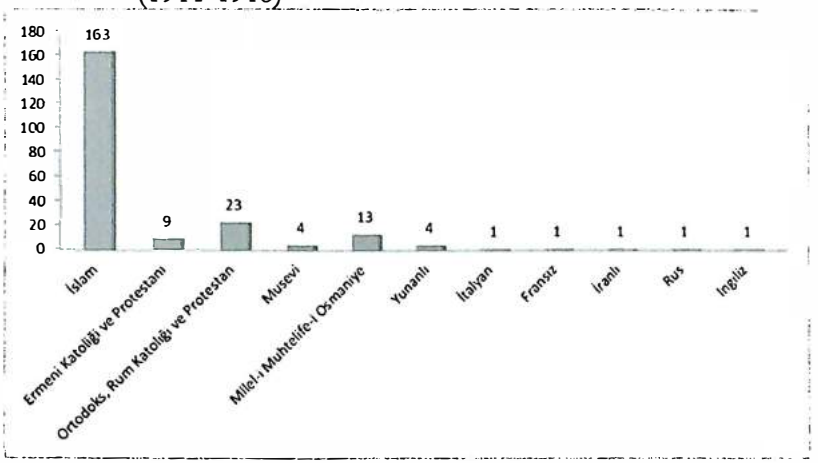

1911-1918 yıllarını kapsayan dönemde inançlarını esas aldığımız kumarbaz sayısı yüz doksan dokuz (199) kişidir. İnanç hanesinde İslam yazılı olan kumarbazların sayısı 163 (% 82) idi. Gayrimüslimlerin sayısı ise toplam 36 (% 18) idi. Bunlar içerisinde en kalabalık grup 23 (% 12) kişi ile Rumlardı. 1914 nüfus sayımında Osmanlı nüfusu toplam 18.520.016 idi. Müslümanların nüfusu 15.044.846 ile % 81.2'ye tekabül etmekteydi. Müslüman olmayanların toplam nüfusu 3.475.170 ile % 18.8'e denk gelmekteydi[10]. Nüfus oranları ve kumar oranları karşılaştırıldığında tam anlamıyla bir paralellik vardır. Bu veriler, Müslümanlar ile gayrimüslimler arasındaki kumar vakalarında oransal olarak eşit bir sonucun olduğunu göstermektedir.

10 KARPAT, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914,* s. 399. SAKİN, *Osmanlı'da Etnik Yapı ve 1914 Nüfusu,* s. 169.

Kumarbazlar arasında sıradan insanlar olduğu gibi muteber kabul edilen insanlar da vardı. İşsiz güçsüz takımından olanlar olduğu gibi iş güç sahibi olan tüccar, asker, memur sınıfına mensup kumarbazlar da vardı. Kahvehane müdavimleri arasında kumarbazların sayısı oldukça fazlaydı. Bunun yanında gazino, meyhane ve kulüp müdavimleri arasında da kumarbazların sayısı azımsanmayacak kadar fazlaydı.

Kumarbazlar arasında adları sık sık geçen zümrelerden birisi askerlerdir. Zarif Paşa hatıratında[11] 1830'lu yıllarda kumandanlar arasında kumara müptela olanlardan bahseder. Zarif Paşa, 1832'de Osmanlı kuvvetleri ile Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın kuvvetleri arasında meydana gelen Konya Savaşı'ndan bahsederken Arap Reşid Paşa'nın kumara olan düşkünlüğünden ve çokça para kaybetmesinden söz etmiştir. Kendisinin de dahil olduğu bir kumar vakasını şu şekilde kaleme almıştır: *"Sivas'a ve andan Harput'a vasıl olduk. Yine mumaileyhi muşarunileyh Reşit Paşa (Mirliva) merhum Der-aliyeye gönderdi ve daha biraz paralar alıp Sivas'a geldik Rüstem Paşa (Miralay) ve Reşit Paşa merhum ve ben kumar oynadık cümlesini kazandım."*[12]

Sultan Abdülaziz'e karşı muhalifliğiyle bilinen ve onu tahttan indirmek için Yeni Osmanlılar ile ittifak eden Hüseyin Avni Paşa'nın[13] tavlayı ve kumarı Isparta'ya getirdiği iddia edilmiştir.[14]

Gerek rütbeli gerek er seviyesinde olanlar arasında kumar vakalarının sonraki dönemde de devam ettiğini görmekteyiz[15]. Yanya'da Mirliva Talat Paşa tarafından 1897 tarihinde baş kitabete çekilen bir

11 *"Zarif Paşa, Tanzimat Devri paşalarındandır. 1816 veya 1817'de İstanbul'da doğmuştur."* Müşir rütbesine kadar yükselmiştir Kudüs mutasarrıflığı, Halep, Vidin ve Erzurum valiliği yapmıştır. Dar-ı Şûra reisliği ve Meclis-i Vala azalığı da yapmıştır. Eserinde kaleme aldığı olaylar 1830-1860 yılları arasını kapsamaktadır. Zarif Paşa'nın Hatıratı 1816-1862, Yay. Enver Ziya Karal, *Belleten,* C: IV, S: 16, Yıl: 1940, I. Teşrin, s. 443-448.

12 Zarif Paşa'nın Hatıratı, s. 454-456.

13 Osmanlı Devleti'nde seraskerlik ve sadrazamlık yapmıştır. Sultan Abdülaziz'in ölümünde parmağı olduğu gerekçesiyle Sultan Abdülaziz'in kayınbiraderi olduğu söylenen kolağası Çerkez Hasan Bey tarafından öldürüldü (16 Haziran 1876). GENCER, Ali İhsan, "Hüseyin Avni Paşa (1820-1876)", *TDVİA*, C: 18, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998, s. 526-527.

14 İNAL, İbnülemin Mahmud Kemal, *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar,* IV. Cüz, İstanbul, Maarif Basımevi, 1957, s. 491.

15 BOA, A. MTZ. (04)., Dosya No: 152, Gömlek No: 55. (H. 20.Z.1324/M. 04.02.1907).

telgrafta Divan-ı Harp reisi Binbaşı Fazıl Bey'in, Divan-ı Harp üyesi Yüzbaşı Hamdi Efendi'nin, bir mülazım ve üç çavuşun kumar oynadıkları ifade edilmiştir.[16] 1902 tarihinde Bakırköy'de bir gazinoda kumar oynadığı mahkeme tarafından sabit görülen Yüzbaşı Mehmet Bey, yirmi gün hapis cezası almış ve başka bir yere sürgün edilmiştir.[17] 1904 tarihinde Piyade İdaresi Üçüncü Şube Müdürü Miralay Arif Bey, askeri ve mülki memurları evinde toplayarak kumar oynadığı gerekçesiyle Dördüncü Ordu'ya sürgün edilmiştir.[18] 1904 tarihinde Manastır'da bulunan Üçüncü Ordu'da bazı askerler arasında kumar oynandığı ve buna bağlı olarak meydana gelen tartışmada ölü ve yaralıların olduğu kayıtlara geçmiştir.[19]

Siroz (Serez) mutasarrıflığına bağlı Razlık'ta polisin bir kıraathaneye yaptığı baskında kumar oynayan askerler uyarılmış ve kahvehaneci derdest edilmeye çalışılmıştır. 65. Alay'a mensup Yüzbaşı Ömer ve Mülazım-ı Evvel Ali Efendi, kendilerini uyaran polis memurunu darp ederek hastanelik etmişlerdir.[20]

II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte İstanbul'a getirilmiş olan Avcı Taburları'ndan bazı askerler İstanbul'daki Rum kumarbazların etkisiyle kumar oynamışlardır.[21]

Birinci Dünya Savaşı yıllarında Siverek mebusu Nureddin Bey'in oğlu Atıf Nureddin, orduda ihtiyat mülazımı olarak görev yapmaktay-

16 BOA, Y.PRK.ASK., Dosya No: 129, Gömlek No: 45. (H. 26.S.1315 / M. 27.07.1897).

17 BOA, Y.PRK.ASK., Dosya No: 181, Gömlek No: 62. (H. 27.M.1320 / M. 06.05.1902).

18 BOA, Y.PRK.ASK., Dosya No: 224, Gömlek No: 27. (H. 05.N.1322 / M. 13.11.1904).

19 "*Üçüncü Ordu-yu hümayuna mensub nizamiye on sekizinci alayında birinci taburunda birinci bölüğü efradından Hasan bin Mustafa ile Zeynel bin Süd Halimi ve Süleyman bin Kara Ali ve İsmail bin Hüseyin ve ikinci bölük efradından Mustafa bin Ahmet'in kumar oynadıkları sırada bunlardan Hasan'ın kazandığı parayı Mustafa itadan istinkâf eylemesinden mütevellid münazâa neticesinde bu oyunda ziyâna uğrayan merkûmun Zeynel ve Süleyman ve İsmail ve Mustafa'nın ba-tahavvür müştereken merkûm Hasan'ı bıçak ve revolver ile cerh telef eyledikleri şahâdet-i şühûd ve ikrârlarıyla sâbit olmasından dolayı...*" BOA, DH.MKT., Dosya No: 806, Gömlek No: 6. (H. 14.L.1321 / M. 03.01.1904).

20 BOA, DH. MKT., Dosya No: 804, Gömlek No: 18. (H. 10.L.1321 / M. 30.12.1903).

21 BOA, ZB., Dosya No: 358, Gömlek No: 68. (13.01.1909).

dı. Rahatsızlanınca İsviçre'deki bir sanatoryuma gönderilmiştir. Ancak zamanının çoğunu eğlence ve kumar ile geçirince geri çağrılmıştır.[22]

Toplumda "mûteber ve tanınmış" olarak kabul edilenlerin her türlü hareketleri, eğlenceleri, seyahatleri, evlilikleri gibi konular, günümüzde olduğu gibi geçmişte de gerek basının gerek sıradan insanların ilgi odağı olmuştur. Bu kişiler ile ilgili olarak basında sık sık haberler çıkabilmekteydi. *Osmanişer Post* adlı gazetenin R. 3 Şubat 1295 (M. 15 Şubat 1880) tarihli ve 389 nolu nüshasında ser esvab İsmet Bey'in oğlunun kumarda iki bin Osmanlı lirası kaybettiğinden dolayı vukuat meydana getirdiği iddia edilmiştir. Saray kaynakları ise bu iddiayı reddetmiş ve haberin kaynağının bir an evvel ortaya çıkması için çalışmalar başlatmıştır. İhbarı yapan kişinin gazete idaresi tarafından bildirilmemesi durumunda gazetecinin cezalandırılacağı hatta gazetenin kapatılacağı ile ilgili Mabeyn-i Hümayun baş kitabet dairesinden Hariciye ve Dahiliye Nezareti'ne uyarılarda bulunulmuş ve gereğinin yapılması istenmiştir.[23]

Dahiliye Nezareti'nden Konya vilayetine gönderilen bir yazıda, Antalya'da aralarında mutasarrıf, tabur ağası, ticaret mahkemesi reisi ve ayandan bulunan üst düzey bürokratların sabahlara kadar kumar oynadığına dair ihbar olduğu ifade edilmiştir.[24] Liva müftülüğü tarafından icra edilen tahkikat sonucunda bunların kumar oynadığına dair bir delil bulunamamıştır. Yine de bu şahıslara uyarılarda bulunulması kararlaştırılmıştır.[25]

Halep'teki Baron Oteli, Birinci Dünya Savaşı devam ederken farklı rütbe ve statüde bulunanların kumar oynamak için gittiği bir yerdi. Otelin işletmecisi şehrin memurları ve ekâbir tabir edilen üst düzey yöneticilerini etki altına almak için farklı yollara başvurmuştur. Baş-

22 BOA, DH. EUM. 2. Şb., Dosya No: 39, Gömlek No: 24. (H. 12.N.1335 / M. 02.07.1917).

23 Belgede İsmet Bey'in oğlunun ismi geçmemektedir. Muhtemelen II. Abdülhamit'in başhafiyesi olan Fehim Paşa'dır. Fehim Paşa, İstanbul'da hovardalıkları ile tanınan bir şahsiyetti. BOA, BEO., Dosya No: 564, Gömlek No: 42298. (H. 07.Ş.1312 / M. 03.02.1895).

24 BOA, DH. MKT., Dosya No: 1340, Gömlek No: 85. (H. 14.B.1300 / M. 21.05.1883).

25 BOA, Y.MTV., Dosya No: 11, Gömlek No: 79. (H. 29.Ş.1300 / M. 05.07.1883).

vurduğu yollardan birisi de kumar olmuş ve bu yolla memurları borçlandırmıştı.[26]

"Muteber kumarbazların" önemli mekânlarında birisi Büyükada idi. Avrupa'nın önemli kumar merkezleriyle yarışacak seviyede olan Büyükada, sıradan kumarbazlardan çok "zevat-ı mutebere ve kibarzadelere" ev sahipliği yapmıştır. Burada kumar oynayanlar arasında vükelaların da olduğu kayıtlara geçmiştir. Yalnızca Osmanlı elitlerinin değil ecnebi elitlerin de burada kumar oynadığı belgelerden anlaşılmaktadır. Kumar yasağının bunlara karşı etkin bir şekilde uygulanması noktasında zafiyet gösterilmemesi için uyarılar yapılmıştır.[27]

Yazar kimliğiyle tanınan Halit Ziya Uşaklıgil (1866-1945), yaşamının ilk kırk yılını anlattığı "Kırk Yıl" adlı eserinde, şahit olduğu ve kendisinin de tecrübe ettiği kumar macerası hakkında bilgi vermektedir. Hayatında en çok etkilenmiş olduğu kişi olarak gösterdiği Şemi Bey, İzmir'de demiryolu denetçisi olarak çalışmaktaydı. Şemi Bey'in

26 *"...Baron hakkındaki istihbarât doğrudur. Baron yüksek mevki' sahibi olanlara hûlul ve küçük mevki sahibi olan tahakküm ile şöhret bulmuştur. Hûlul-ı tahakküm için her vâsıtaya müracaât eden fırsat buldukça otelinde kumar oynar ve kumarda yüksek mevki'de bulunanların ahz-ı mevki etmesini temine çalışır. Lakırdı esnasında vilâyet vesâir yüksek mevki' ashâbı ile kumar oynadığını müfterihâne söyler... Vilâyet memurlarının himâye ve sahâbetine (yardım etme) değil bir kısmının dostluğuna mazhâr olmuştur. Kadın ve kumara mukâvemetleri evvele olamayan her memurin en nihâyet Baron'un dostu olmağa mahkûmdur. Alâkadar memurlardan bugün en iyi dostu polis müdürüdür. Polis müdürü bu iki kuvvet muhârebe ve mukâvemet edecek kadar zaaf-ı tab' sahiptir. Halep'te bu iki kuvvete mukâvemet pek müşgildir. Kanaat-i siyâsi mâ'lum Halep'te bu kuvvetlere mukâvemet edecek bir polis müdürü bulsun şimdilik tebdili muvâfık olacağını ilâveten mütalâa olarak arz ederim. Vali Mustafa"* BOA, DH. EUM. 2 Şb., Dosya No: 26, Gömlek No: 9. (H. 15.L.1334/M. 15.08.1916).

27 *"...Büyük Ada'ya gelince oradaki jandarmalar gerçi Der- Saadet alayına mensup ise de mezkûr ada esasen kaza suretiyle müteşekkil ve emânet-i müşârün ileyheye merbût olduğu gibi idâre-i mülkiye ve zabıtası bir kaimakama muhavvel olmasına ve orada kumar oynayanlar bazı vükelâ ve kibarzâdelerle bazı zevât-ı mütebere olup oyunun kendi olurunda câri bulunmasına binâen hükm-i memnuiyyetin tamamı hüsn-i muhâfazası zikr olunan kazalarca da takayyüdat-ı mütemâdiye ve ciddiye iltizâmına mütevakkıf bulunduğundan irâde-i seniyye-i cenâb-ı padişahı hükm-i âliyesinin emanet-i müşarün ileyhiye dahi tebliğ buyurulması menût-ı rey ve irade-i..."* BOA, BEO., Dosya No: 668, Gömlek No: 50100. (H. 22.S.1313 / M. 14.08.1895). BOA, Y.A.HUS., Dosya No: 334, Gömlek No: 35. (H. 21.S.1313 / M. 13.08.1895). BOA, Y.A.HUS., Dosya No: 334, Gömlek No: 63. (H. 23.S.1313 / M. 15.08.1895).

en önemli özelliklerinden birisi de kumara olan düşkünlüğüydü. *"Bu iptilâda yalnız değildi, dostlardan birçoğu onun evinde toplanırlar, ya bakara ya lanskene oynarlardı. Ben bazen bu toplantılarda bir seyirci sıfatıyla bulunurdum: Ne yaşım, ne kesem iştirake müsait değildi. Fakat iştirak için büyük bir arzu taşırdım."* Türk romanının öncüsü olan Halit Ziya, ilk gençlik yıllarında seyirci olarak başladığı bu serüven kısa bir zaman sonra oyunculuğa dönüşecektir. Bu sırada Halit Ziya, işe başlamış ve ilk maaşıyla annesine hediye almayı planlamış ve bunu da annesine söylemiştir. Ancak kumar merakı bu planın uygulamaya geçmesini engellemiştir: *"Ben o ilk maaşı alınca o gece oraya gittim ve herkesin hayretine ehemmiyet vermeyerek bakara sırasına katıldım. Tabiatıyla yarım saat içinde paralar gitti. Ve bir tarafa çekilerek oyuna boynu bükük bir seyirci olarak uzaktan baktım."*

Halit Ziya'ya, kumar partisi dönüşünde Şemi Bey nasihatlerde bulunmuş ve bu illetin kendisinde bağımlılık olduğunu ifade etmiştir. Şemi Bey'in nasihatleri ve annesine alamadığı hediyeden dolayı yalan söylemesi Halit Ziya'yı etkilemiştir. *"... O günden sonra bende para ile oyun oynamak vaki değildir."*[28]

Kendini kumara kaptıranlar arasında edebi kimliğiyle tanınan ve 1928-1935 tarihleri arasında Zonguldak milletvekilliği yapmış olan Celal Sahir[29] de vardır. Bir kulüpte 20 Mart 1919'da oynamış olduğu oyunda 2.875 lira borçla masadan kalkmıştır. Daha sonra borcunu ödeyemeyince kulüpteki üyeliği dondurulmuştur.[30]

Kumarbazlar arasındaki bir diğer grup mahkûmlardır. Zaman mefhumu açısından sıkıntının olmadığı hapishaneler, boşluğa düşmüş mahkûmları oyuna ve kumara sürükleyebiliyordu.[31]

28 UŞAKLIGİL, Halit Ziya, *Kırk Yıl*, yay. haz. Nur Özmel Akın, Özgür Yayınları, s. 330-331.

29 Celal Sahir (1883-1935), 1903'te Hariciye Nezaretinde memurluğa başlamıştır. Daha sonra çeşitli okullarda öğretmenlik yapmıştır. Mütareke döneminde ticaret ve komisyonculukla uğraşmıştır. 1928-1935 tarihleri arasında Zonguldak mebusluğu yapmıştır. Türk Ocakları, Türk Derneği, Piyer Loti Derneği gibi Türkçü ve vatanperver derneklere girmiştir. Şiir ve nesir yazılarında devrin modasına uyarak Ahmed Celâl, Hikmet Celâl, Velhan, Şarık gibi takma adlar kullandı. Birçok edebi eser kaleme almıştır. OKAY, M. Orhan, "Celâl Sahir Erozan", *TDVİA*, C. 7, Ankara, TDV, 1993, s. 245-246.

30 KOLOĞLU, *Cercle D'Orient'dan Büyük Kulüp'e*, s. 102.

31 BOA, DH. MB. HPS, Dosya No: 77, Gömlek No: 6. (H. 29.R.1335 / M. 22.02.1917).

İstanbul'un sefilleri olarak adlandırılan ve işsiz güçsüz takımından olan "kopuklar" da kumarbaz tayfası arasında yer alırlardı. "*Kumar kahvelerinde kahvecilerin aldıkları manoya hissedar olurlardı... Kopuklar nazarında sarhoşluk, kumarbazlık, yalancılık, sahtekârlık, dolandırıcılık, dalaveracılık, karmanyolacılık gibi işler mubah sayılırdı.*"[32]

1911-1918 yılları arasında suç cetvellerinden tespit ettiğimiz veriler, kumarbazların meslek durumları hakkında bilgi vermektedir. Kumarbazların meslek durumlarını gösteren grafik şu şekildedir:

Grafik 15: Kumarbazların Mesleki Durumları (1911-1918)[33]

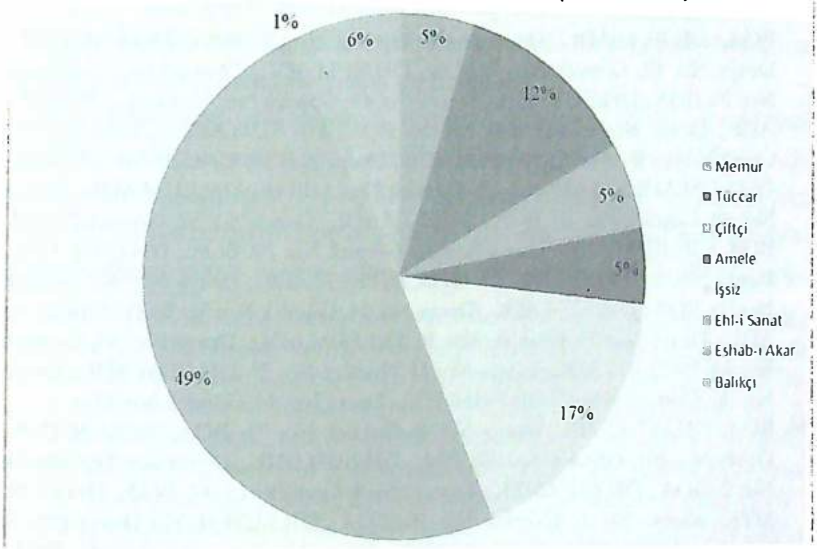

1911-1918 yılları arasında tespit ettiğimiz vakalarda, meslek durumları ifade edilen kumarbaz sayısı yüz doksandır (190). Gelir sahibi olan kişiler arasında kumarın yaygın olduğunu görmekteyiz. Kumar oynayanlardan % 17'sinin (32 kişi) işsiz olduğu görülmektedir. Ku-

32 Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, *Bir Zamanlar İstanbul*, Haz. Niyazi Ahmet Banoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, s. 93-95.

33 BOA, DH.EUM.EMN., Dosya No: 3, Gömlek No: 73, BOA.,DH.EUM.THR., Dosya No: 101, Gömlek No: 39. BOA., DH.EUM.EMN., Dosya No: 19, Gömlek No: 16. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 4, Gömlek No: 41. BOA., DH.EUM. MTK., Dosya No: 6, Gömlek No: 34. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 11, Gömlek No: 22. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 13, Gömlek No: 25. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 4, Gömlek No: 14. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 77, Gömlek No: 31. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 9, Gömlek No: 28.

marbazların % 83'ünün gelir sahibi olduğunu görmekteyiz. Grafik 15'te görüldüğü üzere "ehl-i sanat" olarak tavsif edilen ve ustalık gerektiren mesleğe sahip olanların oranı neredeyse % 50'dir. Ki bunların sayısı doksan üçtü. Kumar oynayanların arasında tüccarların oranı % 12 idi.

Kumarın çiftçiler arasında görülme oranı % 5'tir. Bu veriyi, kumar olayların cereyan ettiği bölgeler ile karşılaştırdığımızda kumar vakasının daha çok şehre ait bir olgu olduğu düşünülebilir. 1911-1918 tarihleri arasında tespit edilen kumar vakalarının neredeyse tamamı (% 98) şehirde gerçekleşmiştir[34]. Köylerde kumar vakalarının daha az olma-

BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 9, Gömlek No: 29. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 12, Gömlek No: 7. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 13, Gömlek No: 10. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 49, Gömlek No: 12. BOA., DH.EUM. ADL., Dosya No: 19, Gömlek No: 16. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 30, Gömlek No: 38. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 33, Gömlek No: 27. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 48, Gömlek No: 4. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 48, Gömlek No: 10. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 32, Gömlek No: 21. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 32, Gömlek No: 29. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 34, Gömlek No: 17. BOA.,DH.EUM.ADL., Dosya No: 40, Gömlek No: 06. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 16, Gömlek No: 31. BOA., DH.EUM. ADL., Dosya No: 39, Gömlek No: 36. DH.EUM.ADL., Dosya No: 43, Gömlek No: 18. DH.EUM.ADL., Dosya No: 43, Gömlek No: 27. DH.EUM.ADL., Dosya No: 43, Gömlek No: 43. DH.EUM.ADL., Dosya No: 44, Gömlek No: 61.

34 BOA, DH.EUM.EMN., Dosya No: 3, Gömlek No: 73, BOA.,DH.EUM.THR., Dosya No: 101, Gömlek No: 39. BOA., DH.EUM.EMN., Dosya No: 19, Gömlek No: 2. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 4, Gömlek No: 41. BOA., DH.EUM. MTK., Dosya No: 6, Gömlek No: 20. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 6, Gömlek No: 34. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 9, Gömlek No: 37. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 11, Gömlek No: 22. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 13, Gömlek No: 25. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 17, Gömlek No: 12. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 4, Gömlek No: 14. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 12, Gömlek No: 7. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 13, Gömlek No: 10. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 49, Gömlek No: 12. BOA., DH.EUM. ADL., Dosya No: 48, Gömlek No: 4. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 48, Gömlek No: 10. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 32, Gömlek No: 21. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 36, Gömlek No: 03. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 37, Gömlek No: 30. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 32, Gömlek No: 21. BOA.,DH.EUM.ADL., Dosya No: 40, Gömlek No: 06. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 16, Gömlek No: 31. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 39, Gömlek No: 36. DH.EUM.ADL., Dosya No: 42, Gömlek No: 37. DH.EUM.ADL., Dosya No: 43, Gömlek No: 3 DH.EUM.ADL., Dosya No: 43, Gömlek No: 18. DH.EUM. ADL., Dosya No: 43, Gömlek No: 27. DH.EUM.ADL., Dosya No: 44, Gömlek No: 61.

sında; gizlilik hususunun ve toplumsal olarak kabul görmeyen kumara karşı oluşan mahalle baskısının belirleyici rolü vardır. Bu durum köylerde kumar vakasının olmadığı anlamına gelmemektedir.

Aynı yıllar arasında kumarbazların ikametgâhları üzerinden yapmış olduğumuz incelemelerde daha farklı bir tablo ile karşılaşılmaktadır. 1911-1918 yılları arasında yerleşim yerleri tespit edilen kumarbazlar (181 kişi) arasında, ikametgâhı köy olarak belirtilenlerin oranı % 19'dur. Buna karşın ikametgâhı şehir olarak belirtilenlerin oranı ise % 80'dir. İkametgâhı olmayanlar ise % 1'dir. Buradan da anlaşılmaktadır ki köyde kumar için uygun ortamı bulamayan kumarbazlar, şehir merkezlerini kendilerine mesken etmişlerdir. Onun için kumar oynanan bölgeler olarak şehirler ön plana çıkmaktadır.[35]

Kumarbazların özelliklerinin tespiti noktasında eğitim durumları ile ilgili kayıtlar tutulmuştur. Cetvellerde failin okuma yazma bilip bilmediği kayda geçmiştir. 1911-1918 yılları arasında tespit edilen iki yüz yirmi üç kumarbazın yüz otuz beşi (% 61) okuma yazma bilmiyordu. Buna karşın okuma yazma bilenlerin oranı ise % 39 idi. Bu da sek-

35 BOA, DH.EUM.EMN., Dosya No: 3, Gömlek No: 73, BOA.,DH.EUM.THR., Dosya No: 101, Gömlek No: 39. BOA., DH.EUM.EMN., Dosya No: 19, Gömlek No: 2. BOA., DH.EUM.EMN., Dosya No: 19, Gömlek No: 16. BOA., DH.EUM. MTK., Dosya No: 4, Gömlek No: 41. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 6, Gömlek No: 20. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 6, Gömlek No: 34. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 9, Gömlek No: 37. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 11, Gömlek No: 22. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 13, Gömlek No: 25. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 17, Gömlek No: 12. . BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 3, Gömlek No: 3. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 4, Gömlek No: 14. DH.EUM.MTK., Dosya No: 77, Gömlek No: 31. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 9, Gömlek No: 29. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 12, Gömlek No: 7. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 13, Gömlek No: 10. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 49, Gömlek No: 12. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 19, Gömlek No: 16. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 19, Gömlek No: 17. BOA., DH.EUM. ADL., Dosya No: 30, Gömlek No: 38. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 33, Gömlek No: 27. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 48, Gömlek No: 4. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 48, Gömlek No: 10. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 32, Gömlek No: 21. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 32, Gömlek No: 29. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 34, Gömlek No: 17. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 36, Gömlek No: 03. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 37, Gömlek No: 30. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 37, Gömlek No: 30. BOA.,DH.EUM.ADL., Dosya No: 40, Gömlek No: 06. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 16, Gömlek No: 31. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 39, Gömlek No: 36. DH.EUM.ADL., Dosya No: 43, Gömlek No: 3.

sen sekiz kişiye denk gelmekteydi. Eğitim durumunun nitel anlamda artması kumara olan düşkünlüğü oransal olarak baktığımızda düşürmektedir. [36]

Suç cetvellerinde, faillerin daha önceden suça bulaşma durumu ile ilgili bilgiler de verilmiştir. 1911-1918 tarihleri arasında sabıka durumu tespit edilen kumarbazların (173) % 82'sinin daha öncesine ait herhangi bir suç kaydı yoktur. Sabıkalı olanların oranı % 18'dir. [37]

---

36 BOA, DH.EUM.EMN., Dosya No: 3, Gömlek No: 73, BOA.,DH.EUM.THR., Dosya No: 101, Gömlek No: 39. BOA.,DH.EUM.THR., Dosya No: 101, Gömlek No: 57. BOA., DH.EUM.EMN., Dosya No: 19, Gömlek No: 2. BOA., DH.EUM. EMN., Dosya No: 19, Gömlek No: 16. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 4, Gömlek No: 41. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 6, Gömlek No: 20. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 6, Gömlek No: 34. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 11, Gömlek No: 22. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 13, Gömlek No: 25. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 3, Gömlek No: 3. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 4, Gömlek No: 14. DH.EUM.MTK., Dosya No: 77, Gömlek No: 31. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 9, Gömlek No: 29. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 12, Gömlek No: 7. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 13, Gömlek No: 10. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 49, Gömlek No: 12. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 19, Gömlek No: 16. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 19, Gömlek No: 17. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 30, Gömlek No: 38. BOA., DH.EUM. ADL., Dosya No: 33, Gömlek No: 27. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 48, Gömlek No: 4. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 48, Gömlek No: 10. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 32, Gömlek No: 21. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 32, Gömlek No: 29. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 34, Gömlek No: 17. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 36, Gömlek No: 03. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 37, Gömlek No: 30. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 16, Gömlek No: 31. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 42, Gömlek No: 37. DH.EUM.ADL., Dosya No: 43, Gömlek No: 3. DH.EUM.ADL., Dosya No: 43, Gömlek No: 27. DH.EUM.ADL., Dosya No: 43, Gömlek No: 43. DH.EUM.ADL., Dosya No: 44, Gömlek No: 61.

37 BOA, DH.EUM.EMN., Dosya No: 3, Gömlek No: 73, BOA.,DH.EUM.THR., Dosya No: 101, Gömlek No: 39. BOA., DH.EUM.EMN., Dosya No: 19, Gömlek No: 16. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 4, Gömlek No: 41. BOA., DH.EUM. MTK., Dosya No: 6, Gömlek No: 20. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 4, Gömlek No: 14. BOA.,DH.EUM.MTK., Dosya No: 77, Gömlek No: 31. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 9, Gömlek No: 28. BOA.,DH.EUM.ADL., Dosya No: 9, Gömlek No: 29. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 12, Gömlek No: 7. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 13, Gömlek No: 10. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 49, Gömlek No: 12. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 30, Gömlek No: 38.

II. DEVLET MEMURLARI VE KUMAR

Devlet erkinin sahadaki uygulayıcıları olan memurlar, göstermiş oldukları davranış kalıpları ile halkın nazarında devletin bizatihi cisimleşmiş hali olarak algılanır. Memura dair zihinlerde oluşan algı, devlete dair olan algıyla bütünleşir ve aynılaşır. Nihayetinde halk nezdinde devletin itibarı memurun itibarıyla paralellik arz eder.

Klasik sistemin uzun süren memur yetiştirme süreci, bürokrasinin dönüşen yapısından dolayı ani ihtiyaç büyümesine cevap verememiş ve bunun sonucunda ehliyetli insan problemi ortaya çıkmıştır.[38] Klasik dönem Osmanlı bürokratik sistemi, 19. yüzyılın karmaşıklaşan günlük hayatının ve modernleşme ile kavramsallaştırılan devlet sisteminin ihtiyaçlarına cevap vermekten uzaktı. 19. yüzyılın başlarından itibaren sistemli hale getirilen merkezileşme çabası, yönetim örgütlenmesinin yeniden ele alınmasını zorunlu hale getirmiştir. Merkezileşmenin taşıyıcı kolonları şüphesiz bürokrasiydi. Nicel ve nitel anlamda bürokratik unsurların en iyi seviyeye getirilmesi 19. yüzyılın önemli hususları arasında yer almıştır.

Güvenlik bürokrasisine ve sivil bürokrasiye eleman devşirilirken genel ahlakın ve hukuk normlarının belirlemiş olduğu ilkeler göz önünde bulundurulmuştur. Ahlaki olarak ayıplanan ve hoş görülmeyen kumar, yasal olarak da ceza gerektiren bir suç türevi olarak değerlendirilmekteydi. İşe alımlarda bu durum göz önünde bulundurulmuştur. Bu özelliği ile tanınan kişiler işe alınmadığı gibi bu işle meşguliyeti sonradan tespit edilenler kurumlarından uzaklaştırılmışlardır.

BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 33, Gömlek No: 27. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 48, Gömlek No: 4. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 32, Gömlek No: 21. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 32, Gömlek No: 29. BOA., DH.EUM. ADL., Dosya No: 34, Gömlek No: 17. BOA.,DH.EUM.ADL., Dosya No: 35, Gömlek No: 18. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 37, Gömlek No: 30. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 40, Gömlek No: 06. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 16, Gömlek No: 31. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 39, Gömlek No: 36. BOA.,DH.EUM.ADL., Dosya No: 42, Gömlek No: 37. BOA.,DH.EUM.ADL., Dosya No: 43, Gömlek No: 3. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 43, Gömlek No: 18. BOA.,DH.EUM.ADL., Dosya No: 43, Gömlek No: 27. BOA.,DH.EUM.ADL., Dosya No: 44, Gömlek No: 61.

38 AKYILDIZ, Ali, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s. 20.

1907 tarihli Polis Nizamnamesi'ne göre polis olmanın şartlarından birisi yoruma açık olan "iyi ahlak sahibi" olmak idi. Kumar oynayan birinin toplum ve devlet nezdinde iyi ahlaklı olarak değerlendirilemeyeceği aşikârdır. 1913 tarihli Polis Nizamnamesi'nde bu durum daha açık bir şekilde kaleme alınmıştır. "*Kumarbazlık gibi kötü haller ile anılmamak*" polis olmanın şartlarından biriydi.[39]

Belirtilen şartları ihlal edenlerin kurumdan ihraç edildiği görülmektedir. "*1909 Ağustos'unda Dahiliye Nezareti'nin bir yazısında 'gece gündüz içmekle' ve 'kendini kumara kaptırmakla' suçlanan bir başkent polisinin ve komiserinin 'anayasal açıdan millet adına vazifelerini sürdürmesinin imkânı olmadığı' gerekçesiyle azledildikleri görülmektedir.*"[40]

Memurların kumar ile olan alakaları iki yönlüdür. Bunlardan ilki özellikle güvenlik bürokrasisi için geçerli olan ve görev tanımlaması içerisinde yer alan kumar ve kumarbazlarla mücadele konusudur. İkinci husus ise bunun tam zıddı olarak kumarbazların safında yer alan memurlar konusudur.

Öncelikle memurların kumar ile ilgili olarak tutumlarında bir durum tespiti yapmak gerekmektedir. Memurlar genel nüfus içerisinde oransal olarak az olmalarına rağmen kumara bulaşmışlar arasında yüksek denilebilecek bir yüzdeliğe sahip olmuşlardır. Değişik dönemlerde ve değişik bölgelerde memurların kumarla iştigal etmiş oldukları şikâyetlerden, soruşturmalardan ve zabıtlardan anlaşılmaktadır. Kumar ve kumarbazlarla mücadele noktasında önemli görevleri olan memurlar ve özellikle kolluk güçleri bazen birer kumarbaz olarak ortaya çıkabilmekteydi.[41]

---

39 YAĞAR, *Mevzuat Metinlerinde Polis Teşkilatında Yapı ve Görev (1845-1923)*, s. 93,158. VAN, *İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumiyesi; Kuruluşu, Teşkilatı ve Faaliyetleri*, s. 117. ÇEBİTÜRK, *Osmanlı'dan Cumhuriyete "Polis" Mevzuatı*, s. 22, 74.

40 LÉVY-AKSU, *Osmanlı İstanbul'unda Asayiş 1879-1909*, s. 236.

41 "*Selanik'te Yenice-i Vardar kasabasında kulüp nâmıyla açılan kahvehanede muharrer'ül esâmi zabitan askeri ile memurinin kumar oynamakta olduklarına dair Manastırlı Ahmed mührüyle gelen varâka leffen sâvb-ı devletlerine irsâl kılınmış olmakla meâline nâzaran bi't-tahkik iktizâsının ifâsı babında irâde efendimindir.*" BOA, BEO., Dosya No: 327, Gömlek No: 24496. (H. 05.C.1311/M. 14.12.1893).

Bürokraside önemli makamlarda bulunup kumarbazlıklarıyla halk nezdinde kötü şöhrete sahip olan memurlar vardı. Bu durum zaman zaman şikâyetlere konu olmuştur. Şikâyetlerin bazıları yerel halk tarafından yapılırken bazıları da şikâyete konu olan kişinin mesai arkadaşları, amirleri veyahut maiyetinde bulunan çalışanlar tarafından yapılmaktaydı. Burada dikkat edilmesi gereken hususlardan birisi şikâyet edilen kişilerin peşinen kumarbaz sayılamayacağıdır. Zira yapılan şikâyetlerden bazılarının daha çok kişisel meselelerden ve husumetten dolayı olduğu tahkikat sonucunda ortaya çıkmıştır. İzmir Ticaret Mahkemesi reisi Kamil Efendi'nin kumarbaz olduğu yönünde yapılan ihbar üzerine, adı geçen şahıs kendisini temize çıkarmak için mahkemeye başvurmuştur.[42] Burada kullanmış olduğumuz belgelerin bir kısmında kayda geçmiş olan şikâyetlerden bahsedilmiş ancak bunların nasıl neticelendiği ile ilgili olarak bir veriye ulaşılamamıştır.

II. Abdülhamit Dönemi'nde 1905 tarihinde Dedeağaç Tahrirat Müdürü Ahmet Sarı Efendi kumara ve işrete düşkünlüğünden dolayı Edirne Valiliği tarafından görevden alınmak istenmiş ancak Dahiliye Nezareti bu kararı yerinde bulmamış ve adı geçen şahsın memuriyetinin devam etmesini istemiştir.[43] Haçin Kaymakamı İskender Bey, kumarda 54.747 kuruş kaybetmiştir. Bu meblağı ödemek için ilçe sandığının anahtarını alarak buradan para aldığı iddia edilmiştir. Sandıktaki paranın kaybolması üzerine kaymakam tutuklanmıştır.[44] Edirne'de Hamidiye Hafif Süvari Alayları Kumandanı Mirliva Ahmet Paşa tarafından Yıldız Sarayı Başkitabet Dairesi'ne çekilen bir telgrafta, vilayet meclisi başkâtibi ile Belediye Reisi Dilaver Bey'in evlerinde bazı kimseleri toplayarak gece geç saatlere kadar kumar oynadıkları ifade edilmiştir.[45]

II. Meşrutiyet Dönemi'nde 1909 tarihinde Dahiliye Nezareti'nden Bingazi'de bulunan Diyarbakır Valisi Galip Bey'e gönderilen şifrede kumar oynadığı iddia edilmiş ve derhal İstanbul'a gelmesi istenmiş-

42 BOA, A). MKT. MHM., Dosya No: 481, Gömlek No: 73. (H. 05.M.1294 / M. 20.01.1877).

43 BOA, DH.MKT., Dosya No: 967, Gömlek No: 13. (H. 06.R.1323 / M. 10.06.1905).

44 BOA, DH. MKT., Dosya No: 2302, Gömlek No: 32. (H. 07.L.1317 / M. 08.02.1900).

45 BOA, Y.PRK.ASK., Dosya No: 256, Gömlek No: 50. (H. 09.R.1326 / M. 02.05.1908).

tir.[46] Dahiliye Nezareti'nden Bolu mutasarrıflığına gönderilen bir yazıda, haklarında kumarbaz oldukları iddiasıyla dilekçe verilen Komiser Galip ve polis memuru Hamdi efendiler hakkında tahkikat yapılması istenmiştir.[47] II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Basra valiliğine atanan ünlü İttihatçı Süleyman Nazif hakkında da çeşitli iddialar ortaya atılmıştır. Bunlardan birisi de "*kumar masasından ayrılmadığı*" iddiasıdır.[48]

Zonguldak'ta kömür memuru olan Ali Efendi kumarbaz olduğundan dolayı 1913 tarihinde "devam-ı memuriyetine tecviz olunmayarak" yerine başkası atanmıştır.[49] İznik mutasarrıfı, Yalova'daki kaplıcalarda bulunan kulüpte "ekâbir ve ağniyaların (zengin)" kumar oynadığını belirtmiş ve buna bizzat kendisinin şahit olduğunu ifade etmiştir.[50]

Taşradaki yerel eşraflar güçlerini tahkim etmek için memurları kendi taraflarına çekmeye çalışmışlardır. Bunu yaparken de memurların zafiyetlerini kullanmışlardır. 1914 tarihinde Basra vilayetinin önde gelen eşrafından olan Seyyid Talib memurları kendi tarafında çekmek ve gücünü arttırmak için çeşitli entrikalara başvurmuştur. Bunlardan birisi de büyük memurları konağında ağırlamaktı. Yemekli, içkili eğlencelerin bir bölümünü de kumar salonlarındaki oyunlar teşkil etmekteydi.[51]

Yurtdışında bulunan bürokratlar arasında da kumar vakalarının yaşanmış olduğunu görmekteyiz. Sofya sefaretinde görevli Nazif Bey, Birinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği dönemde Sofya'da bir kulüpte bir gecede elli bin leva (Bulgar para birimi) kaybetmiştir. Daha önce de benzer kumar vakalarında adı geçen Nazif Bey kumar borçlarını da ödememiştir. Kumar borcunun ödenmemesi Osmanlı makamlarında da rahatsızlığa neden olmuştur. Kayıtlarda "namus makamında telakki

46 BOA, DH.MKT., Dosya No: 2818, Gömlek No: 66. (H. 29.R.1327 / M. 20.05.1909).

47 BOA, DH. MUİ., Dosya No: 2-2, Gömlek No: 13. (H. 17.Ş.1327 / M. 03.09.1909).

48 KURT, Burcu, *II. Meşrutiyet Döneminde Basra Vilayeti (1908-1914),* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2012, s. 112.

49 BOA, DH.MTV., Dosya No: 49-2, Gömlek No: 48. (H. 18.R.1331/M. 27.03.1913).

50 BOA, DH.İD., Dosya No: 68, Gömlek No: 15. (H. 18.L.1331/M. 20.09.1913).

51 KURT, *II. Meşrutiyet Döneminde Basra Vilayeti (1908-1914),* s. 107.

edilen ve deyn-i mezbur" olarak nitelendirilen kumar borcunun ödenmemesi ile kumar oynayan kişinin haysiyetine ve memurluğuna halel getirmiş olduğu ifade edilmiştir. Bundan dolayı "meslek-i diplomaside" bir daha istihdam edilmemek üzere adı geçen kişi azledilmiştir[52]. Böyle bir tepkinin kaynağı yalnızca kumar oynanması değildir. Tanzimat sonrasında hâkim olmaya başlayan ve elitler arasında sıkı bir şekilde gözetilen çağın davranış kalıplarına uygunsuz hareket edilmesidir. Modern dönemde kumar borcunun aksatılmaması esastı. Adabımuaşeret kitaplarında, Osmanlı subaylarının briç ve poker gibi oyunların kumar sayılmasından dolayı bunlardan uzak durmaları telkin edilmiştir. Ancak II. Meşrutiyet ile birlikte bu konuda bir nispeten bir yumuşama vardır. Subayların kâğıt oyunlarına katılmaması evla olarak görülmüş ancak ısrar üzerine oyuna cüzi bir miktarla katılabilecekleri ifade edilmiştir. Kabul ve uygun görülen davranış, katılmama yolunda ise de katılım olduğu zaman kaybedilen paranın geciktirilmeden ödenmesi ve kazanılan paranın da alınması esastır.[53]

Avrupa'da da benzer bir anlayış vardı. Yüzlerce yıl oynanan oyun ve kumar kendi geleneksel kodlarını oluşturmuştur. En önemlisi kumar borcunun ödenmesidir. 18. yüzyıl aristokratları için bu, onur borcu idi. Oynayanlar arasında kazananın kazancını sorunsuz bir şekilde alacağına dair neredeyse tam bir güven vardır. Aksi bir durum oyun girişiminin baştan kadük kalmasıyla neticelenecektir.[54]

1911-1918 tarihleri arasında tespit edilmiş olan kumarbazların meslek durumlarına göre dağılımını gösteren grafik 15'teki verileri temel aldığımızda ilk bakışta kumarın memurlar arasında yüksek bir orana sahip olmadığı söylenebilir. Kumarbaz memurların oranı tüm meslekler içinde % 5 oranındadır. Belgelerde çok sık geçen memur sayısının oransal olarak az çıkması ilk etapta şaşırtıcı görülebilir. Ancak dönemin şartları göz önüne alındığında ve memurların sayı olarak genel nüfus içerisindeki oranı ile karşılaştırma yapıldığında daha sağ-

52 BOA, HR.SFR.04., Dosya No: 650, Gömlek No: 51. (23.03.1916). BOA, HR.SFR.04., Dosya No: 651, Gömlek No: 67. (13.04.1916). BOA, HR.SFR.04., Dosya No: 651, Gömlek No: 83. (14.04.1916).

53 IŞIN, "Tanzimat Ailesi ve Modern Âdâb-ı Muâşeret", s. 226.

54 BLOCH, Herbert A., "The Sociology of Gambling", American Journal of Sociology, Vol. 57, No. 3 (Nov., 1951), p. 220.

lıklı bilgilere ulaşılmaktadır. Zira memurların nüfusa oranı oldukça düşüktü. Osmanlı bürokrasisinin nicel anlamda en gelişmiş olduğu dönem olan, II. Abdülhamit döneminde idari alandaki memurların sayısı 35.000 olarak tahmin edilmektedir. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra gerçekleştirilen tenkisat ile bu rakam daha alt seviyelere inmiştir.[55] Memur sayısını ülke nüfusuna oranladığımızda % 1'in çok altında bir oranla karşılaşılmaktadır.[56] Memur sayısının az olmasına rağmen çıkan % 5'lik oran, çok yüksek bir orandır. Kumar vakalarının memurlar arasında çokça görülmesi sürekli uyarılara neden olmuştur.

Devlet memurlarının kumarla ilişkilerindeki ikinci boyut kumar oynamamakla birlikte kumar oynanmasına göz yummaları ve kumara geçit vermeleridir. Devlet erkini kullanan bürokrasinin birer temsilcisi olan memurların buna göz yumması kumarla mücadeleyi sekteye uğratmıştır. 1894 tarihinde yapılan bir şikâyette, İzmir Kordon'da komiserin kumara göz yumması ve rüşvet alması neticesinde kumarın yaygınlaştığı ve kapatılan fuhuşhanelerden aylık yüz mecidiye alınıp serbest bırakıldığı iddia edilmiştir. Bununla ilgili soruşturma açılmıştır.[57] II. Abdülhamit Dönemi'nde yayınlanan iradede bazı devlet memurlarının kumarla mücadele noktasında görevlerini ihmal ettikleri ve kanunları uygulamadıkları belirtilmiştir.[58] Kolluk güçlerinin kumara ve kumarbazlara karşı gevşek davranması, duyarsız olması ve göz yumması yönetim nezdinde en çok şikâyet edilen konulardan biriydi. Tanzimat'tan Cumhuriyet'in ilanına kadar bununla ilgili onlarca vaka vardır. Ve bunlara bağlı olarak sürekli yayınlanan iradeler, emirler ve yazılar vardır.[59]

55 FINDLEY, Carter V., *Kalemiyeden Mülkiyeye: Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s. 22-23.

56 Burada memur sayısının en fazla olduğu II. Abdülhamit döneminin verileri esas alınmıştır. Nüfus olarak ise 1897 tarihindeki Osmanlı nüfusu esas alınmıştır. Bu tarihte Osmanlı nüfusu 19.050.307 idi. SHAW, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, s. 292.

57 BOA, BEO., Dosya No: 340, Gömlek No: 25441. (H. 01.B.1311 / M. 08.01.1894).

58 ENGİN, *Asayiş Sultan II. Abdülhamid'in İç Güvenlik Politikası*, s. 168.

59 BOA, Y.A.HUS., Dosya No: 508, Gömlek No: 178. (H. 29.Z.1324 / M. 13.02.1907). BOA, Y.PRK.ASK., Dosya No: 243, Gömlek No: 70. (H. 29.Z.1324 / M. 13.02.1907).

Memurların kumar ile ilgili tutumları ve kumarbazlarla olan ilişkileri yöneticilerin sert tedbirler almasına neden olmuştur. Devlet kurumları, kumara bulaşmış olan memurların ayıklanmasında ve cezalandırılmasında kararlı bir tutum sergilemişlerdir. 1850 tarihinde İzmir Karşıyaka'da kumar oynanmasına izin veren zaptiye çavuşu önce meslekten ihraç edilmiş daha sonra da üç ay hapis ile cezalandırmıştır.[60]

Birinci Dünya Savaşı yıllarında 1915 tarihinde Memurin-i Dahiliye Nizamnamesi'ne eklenen maddeye göre; Dahiliye memurlarının kumar oynamak ve oynatmayı alışkanlık haline getirmeleri yasaklanmıştır. Yasağa uymayanlar memuriyetten azledileceklerdi. Böyle bir maddenin hazırlanmasında bir takım gerekçeler öne sürülmüştür. Memurun işine ayıracağı zamanı kumara ayırması işlerinin aksamasına; meydana gelen heyecan durumunun iş hayatında sağlıklı düşünmesini ve karar vermesini engelleyeceği ifade edilmiştir. Ayrıca dinen, ahlaken ve kanunen suç sayılan kumarın memur tarafından oynanmasının halkın gözünde memurun itibarını düşüreceği ve bunun da temsil ettikleri hükümete zarar vereceği belirtilmiştir. Kumara bulaşan memurun kaybettiği parayı telafi etmek amacıyla rüşvet ve irtikâba bulaşacağı da belirtilmiştir.[61] 1917 tarihinde Meclis-i Vükela kumar oynayan memurlar ilgili olarak yeni bir düzenleme getirmiştir. Buna göre kumar oynayan memura birinci defasında uyarı, ikinci defasında tam maaş kesimi, üçüncü defasında ise memuriyetten ihraç cezası verilecekti.[62] Bu karar bir genelge ile ilgili dairelere tebliğ edilmiştir.[63]

Resmi kıyafetler üzerindeyken kahvehanede iskambil oynayan bir polis memuruna yapılan tahkikat sonucunda; *"san'at-ı resmiye ve terbiye-i meslekiyesine külliyen muhâlif bu hareket-i vakasına"* istinaden

60 BOA, A.MKT.MVL., Dosya No: 34, Gömlek No: 13. (H. 02.M.1267 / M. 07.11.1850).

61 BOA, DH.HMŞ., Dosya No: 4, Gömlek No: 2-02. (H. 24.M.1334 / M. 02.12.1915).

62 BOA, MV., Dosya No: 210, Gömlek No: 78. (H. 19.S.1336 / M. 04.12.1917). BOA, BEO., Dosya No: 4495, Gömlek No: 337056. (H. 26.S.1336 / M. 11.12.1917). BOA, ML.EEM., Dosya No: 1254, Gömlek No: 15. (R. 06.01.1334 / M. 06.06.1918).

63 BOA, MF.MKT., Dosya No: 1232, Gömlek No: 29. (H. 11.Ra.1336 / M. 25.12.1917). BOA, DH.İ.UM.EK., Dosya No: 44, Gömlek No: 57. (H. 14.Ra.1336 / M. 28.12.1917). BOA, DH.UMVM., Dosya No: 124, Gömlek No: 180. (H. 22.R.1336 / M. 04.02.1918).

Polis Nizamnamesi'nin 80. maddesi gereğince iki günlük yevmiyesinin kesilmesi kararlaştırılmıştır.[64]

Memurların kumar ile bir başka ilişkisi ise kumarbazlara karşı vermiş oldukları mücadeledir. Her ne kadar kumar ile ismi anılan ve kumarbazlara karşı müsamahakâr davranan memurlar olmuşsa da bunun tersi davranışlar sergileyen ve görevini layıkıyla yerine getiren memurlar da vardı. Kamu görevlileri devletin vermiş olduğu yetki çerçevesinde kumar ve kumarbazlar ile mücadele etmiştir. Gerek kolluk güçleri gerekse yargı bürokrasisi bu konuda önemli görevler ifa etmiştir.

III. KUMARIN SOSYAL HAYATA ETKİSİ

Sosyal alanın sağlıklı ve düzenli bir şekilde işlemesinin temelini, onu oluşturan bileşenlerin sağlamlığı belirlemektedir. Buradan elde edilen çıktılar siyasi, ekonomik ve kültürel alanı da karşılıklı olarak etkilemektedir. Toplumsal hayatın temel birimi olan aileler, toplumun taşıyıcı kolonlarıdır. İşlevsel ve sağlıklı bir aile yapısının toplumda egemen olması, devletlerin ve toplumların en büyük tahayyülleri arasındadır. Geçmişten günümüze kadar gelen tarihsel birikim bunun en büyük göstergesidir. Sağlam temeller üzerinde oturtulmuş aile huzurun, güvenliğin ve geleceğe umutla bakmanın en büyük sigortasıdır.

Aileyi bir arada tutan en önemli husus, ortak bir gelecek tasavvurudur. Eşler arasında asgari müştereklerin sağlanması, ailenin devamı açısından oldukça önemlidir. Bunun sağlanması ise eşler arasındaki ilişkilere ve tutumlara dayanmaktadır. Ortak paydanın yakalanması ailenin sağlıklı bir şekilde işlemesine olanak tanır. Aksi durum ise en önemli kurum olan ailenin çatırdamasına ve dağılmasına neden olmaktadır.

Günümüz dünyasında aileyi tehdit eden önemli unsurlardan biri, içki ve fuhuşla birlikte anılan kumardır. Bugün ailelerin mahvına neden olan kumar, aynı işlevini geçmişte de yerine getirmekteydi. Ailenin düzenini ve eşler arasındaki uyumu bozan kumar, yeni yetişen nesilleri olumsuz etkilemiştir.

64 BOA, DH.EUM.SSM., Dosya No: 17, Gömlek No: 43. (H. 22.R.1336 / M. 04.02.1918).

Avrupalı bazı gözlemciler, 19. yüzyılın ilk yarısında Türkler arasında alenen kumar oynanmasının bir medeniyet nişanesi olarak görüldüğünü ifade etmişlerdir.[65] Medeniyet konusu, bütüncül ve etraflı bir yorumdan ziyade körün fili tarif etmesi gibi belli bölümlerinin parçalı ve yüzeysel bir şekilde yorumlanmasıyla problemli bir alana dönüştürülmüştür. Bu problemli alanın oluşmasında sosyal hayatın eğlence alanları ve davranış kalıpları etkili olmuştur. Bunlar içerisinde en önemlileri ise içki ve kumardır. 19. yüzyılın başlarından itibaren daha görünür hale gelmeye başlayan kumar, hızla alenileşmiş ve yaygınlaşmıştır.

Kumarın toplumsal hayatta meydana getirmiş olduğu zarar, devlet katında çokça bahsedilen bir konu olmuştu. Yetkili makamların yapmış olduğu uyarılarda bu açıkça görülmektedir. Kumarın sebep olduğu cinayet, intihar ve aile dokusunun alt üst olması, en çok işlenen hususlardı. Bu hususlara yol açan kumarın baskılanması, içki ve fuhşun önlenmesi kamusal düzeninin sağlanması için öncelikler arasında yer almaktaydı. Bunlarla ilgili onlarca uyarı metni vardır.[66]

Kahvehanelerde yaygınlaşan kumar vakaları Müslüman ve Hıristiyan ev kadınlarının feryadına neden olmuştur. Kadının iş hayatında çok da etkin olmadığı bir dönemde evin direği olan ve eve ekmek götüren erkeğin, olan parasını kumarda kaybetmesi kadınların hükümet nezdinde teşebbüste bulunmalarına neden olmuştur. 6 Ekim 1909 tarihinde "bir kadın" imzasıyla emniyet birimlerine verilen bir dilekçede, kumar oynanan kahvehaneler ve gazinolar isimleriyle birlikte zikredilmiştir. Dilekçede sitemkâr bir şekilde, zabıtaya yakın bölgelerde kumar oynanmakta olduğu ve zabıtanın etkin bir şekilde mücadele etmediği ifade edilmiştir.

Dilekçe sahibi kadın, kumarda kazananların kahvehaneciler olduğunu belirtmiş ve yalvarır bir şekilde kumarın önlenmesi istemiştir. Müslüman ve Hıristiyan anne ve babalar, merhamet isteyerek kumarın külliyen yasaklanmasını dilemiştir. Kadın olması hasebiyle kimliğini ifşa edemeyeceğini belirttikten sonra bu mekânlarda kumara devam

65 BAYKARA, "Değişme ve Medeniyet Anlayışı Açısından..." s. 203-211.

66 BOA. DH. EUM.MTK., Dosya No: 2253, Gömlek No: 34, (H. 27.Ca.1317 / M. 03.09.1889).

edilmesi halinde gazeteler aracılığıyla yine başvuruda bulunacağını ifade etmiş, yetkili makamları üstü kapalı şekilde tehdit etmiştir.

Dilekçenin yetkili makamlara havale edilmesinden sonra tahkikat yapılmıştır. Kadının ihbar ettiği yerlerden birine daha önceden baskın düzenlendiği ve buralarda ele geçirilen para ve kumar aletlerinin müsadere edildiği ifade edilmiştir. Ancak diğer bölgelerde katiyen kumar oynanmadığı belirtilmiştir.[67] Benzer bir olay Mayıs 1911 tarihinde meydana gelmiştir. "Beyoğlu kumar-zedegânı kadınları" imzasıyla polis müdüriyetine verilen bir dilekçede; *"Beyoğlu'nda bazı hususi hanelerde ba-husus Büyük Parmakkapıda Ragıp Paşa Apartmanında 17 numarada Madam Arslan'ın ikametgâhında kumar oynatılmasına devâm-ı faaliyetle ...birçok namuslu ailelerin mahv ve perişâniyesini badî olmakta bulunduğundan bâhisle men-i ..."* şeklinde şikâyette bulunulmuştur. Bu şikâyet üzerine Beyoğlu Polis Müdüriyeti'ne uyarılarda bulunulmuş ve gerekli tahkikatın yapılması merkezce istenmiştir.[68]

Ailelerin korunması hususunda aile fertleri, kumara müptela olanlara karşı farklı yollara başvurmuşlardır. Kuvvetle muhtemeldir ki aile içerisinde kumardan vazgeçirmenin en önemli yolu iknadır. Ancak bununla ilgili veri sunmamız çok zordur. Diğer önemli bir teşebbüs ise devlet nezdinde yapılanlardır. Bu daha çok dilekçe yoluyla ve ihbarlarla yapılmaktaydı. Yukarıda aktardığımız olaylara benzer bir olay R. 13 Eylül 1326 (M. 26 Eylül 1910) tarihinde yaşanmıştır. Ancak bu sefer bir babanın feryadı söz konusudur. Çaresiz kalan baba oğlunu ihbar etmek zorunda kalmıştır. Ramazan ayı içerisinde meydana gelen bu olayda baba, oğlunun Ramazan'ın on ikisinden beri geceleri Beyazıt civarında Parmak Kapı yakınlarında bulunan "Türkiya" kıraathanesinde kumar oynadığını ifade etmiştir. Kumar belasından dolayı ailelerin tarumar olduğu belirtilmiş ve bayram nedeniyle gereken önlemlerin alınmasını görevli mercilerden talep edilmiştir. Bu dilekçe üzerine İstanbul ve Üsküdar Polis Müdüriyeti ile Dersaadet Jandarma Alay Kumandanlığı'na yazılar gönderilerek gerekli tahkikatın yapılması ve kumarın önlenmesi konusunda daha dikkatli davranılması istenilmiştir.[69]

67 BOA. DH.EUM.THR., Dosya No: 91, Gömlek No: 75, (M. 11.05.1911).

68 BOA., DH.EUM.THR., Dosya No: 64, Gömlek No: 82, (M. 06.10.1909).

69 BOA., DH.EUM.THR., Dosya No: 51, Gömlek No: 20, (M. 26.09.1910).

Kumarın sebep olduğu dramatik olaylardan birisi de R. 26 Temmuz 1321 (M. 08 Ağustos 1905) tarihinde Yakova'da Zeliha adında bir kadının idari birimlere dilekçe vermesiyle ortaya çıkmıştır. Dilekçesinde dokuz yaşındaki kızının kumar borcuna karşılık olarak Maloş adında birine, birkaç imamın ittifakıyla cebren nikâhlatılmak istendiğini belirtmiştir. Zeliha kadın bunun önlenmesi için yetkililerden feryad ü figan içerisinde yardım istemiştir. İşleme konulan bu dilekçe iki gün sonra "mugâyir-i şer'-i ahvale meydan verilmemesi" yönünde kaza niyabetine havale edilmiştir. R. 4 Ağustos 1321 tarihinde Kaymakam Rüşdü tarafından çekilen telgraf, olayın vahametini gözler önüne sermektedir.

Geleneğin baskın geldiği bu olayda, kasabanın ihtiyar heyeti, kaymakamın nezdinde toplanmıştı. İhtiyar heyeti kızın rızası ve validesinin onayından çok kardeş görüşlerinin âdetlerinde önemli olduğunu ifade etmiştir. Heyet buna dayanarak nikâhın yapılması gerektiğini ileri sürmüştür. Aksi durumda aileler arasında husumet çıkacağı vurgulanmıştır. Kumar borcuna karşılık olarak dokuz yaşındaki bir kız çocuğunun düşünülmüş olması dahi dehşet vericidir.[70]

Dönemin romanlarında kumar sosyal hayatı tehdit eden en büyük tehlike olarak görmekteydi. Yakup Kadri, *Kiralık Konak* adlı eserinde roman kahramanı (Naim Efendi) üzerinden kumarla ilgili bir şöyle bir değerlendirme yapmıştır: *"İhtiyâr; dindar ve namuslu kimseler nazârında kumar, seyyiâtın (kötülüklerin, günahların) en müthişidir. Ocakları söndüren bu, evleri yıkan bu, insanı hırsızlığa, cinayete, intihâra sevk eden budur; bunlar, kadını kumar nispetinde tehlikeli zannetmezler. Bunun içindir ki, Naim Efendi, Faik Bey'in Seniha'nın (Naim Efendi'nin torunu) yatak odasına girip çıkmasından ziyade, Cemil'in (Naim Efendi'nin torunu) onunla beraber geç vakitlere kadar dışarıda kalmasından ürker ve endişe eder. Bu hususta hissi onu aldatmıyor. Hakikaten Faik Bey'de kumar iptilası her iptilanın fevkindedir..."*[71]

70 BOA. TFR.I.KV., Dosya No: 100, Gömlek No: 9926, (H. 15.C.1323 / M. 17.08.1905).

71 KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, *Kiralık Konak*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014, s. 22-23.

Toplumların en büyük sermayesi beşeri unsurdur. Beşeri unsur içerisinde geleceğin potansiyel habercisi olan çocuklar ve gençler ayrı bir önemi haizdir. Devletler gençlerin iyi bir şekilde eğitilmesi ve korunmasına özen gösterirler. Osmanlı Devleti'nde de benzer kaygıların olduğu görülmektedir. Devlet ve toplum nazarında istenmeyen bir durum olan kumar, öğrenciler arasında yayılmaya başlayınca matbuatta ve bürokraside bu konu ile ilgili bir farkındalık oluşturulmaya çalışılmıştır. Basiretçi Ali Efendi, 1873'te şöyle bir yazı kaleme alır: *"... bir zamandır kumar oyunu hayli ilerledi; hatta çocuklara da sirayet etmiş. Mektebe gideceğiz diyerek babalarından para alıp cami avlularında kumar oynuyorlar. Doğrusu buna teessüf olunur. Bari mektep hocalarına tembih olunsa da bunları tekdir ve ihafe ile menetseler."*[72]

Son dönemlerde kayıtlarda öğrencilerin oyun mekânlarına gitmelerine izin verilmemesi yolunda uyarıların olduğu görülmektedir. Öğrencilerin bu tür yerlere gitmeleri yasaklanmışsa da okulu asıp kahvehanelerde tavla, dama ve domino gibi oyunlar oynamışlardır. Öğrencilerin kumara bulaşmalarını engellemek için meşihat tarafından memurlar tayin edilmiştir. Ancak Zaptiye Nazırı imzasıyla 9 Mart 1903 tarihinde Şeyhülislamlık makamına gönderilen yazıda, bir süreden beri görevli memurların görevlerini tam yerine getirmedikleri bildirilmiştir. Bunun için gerekli önlemlerin alınması istenmiştir.[73] *"Talebelerin kahvehanelerde oyun oynaması ve birtakım kötü alışkanlıklar edinmeleri, onları okuldan alıkoyduğu gibi talebe ve âlim kıyafetiyle bu tip yerlere gidilmesi halk nazarında itibarlarının kaybına da neden oluyordu. Bu nedenle talebelere kahvehanelere gitme noktasında mani olunmaya çalışılmıştı."*[74]

Öğrenciler arasında kumarın yayılmasını önlemek için tedbirler alınmışsa da kumar vakalarının gerçekleşmiş olduğunu görmekteyiz. 1906 yılında Beyazıt'ta Şehzade Camisi civarında Kumarbaz Ali adında

---

72 Basiretçi Ali Efendi, *İstanbul Şehir Mektupları,* Haz. Nuri Sağlam, İstanbul, Sedir Yayınları, 2017, s. 145.

73 BOA. ZB., Dosya No: 350, Gömlek No: 107, (H. 09.Z.1320 / M. 09.03.1903).

74 AKBULUT, Uğur, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Kahvehanelerden Kaynaklanan Sosyal Sorunlara Dair Bazı Tespitler", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* S. 54, Erzurum, 2015, s. 571-572.

birisi öğrenciler arasında kumar oynatmıştır. Ceviz oyunu denilen ve kazananların beşer kuruş kazandığı bu oyun öğrenciler arasında çekişmelere de neden olmuştur. Beyazıt Mekteb-i Rüştiyesi, Vefa Mekteb-i İdadisi ve Şemsü'l Maarif Mektebi öğrencileri arasında kumar meselesinden dolayı kavga çıkmıştır. Müfettişler yapmış oldukları tahkikatta olayın sebebinin kumar olduğunu tespit etmişlerdir. Zaptiyenin bu tür olaylara meydan vermemesi ve okul çevrelerinde kumarbazların barındırılmaması istenmiştir.[75]

Hem evliler hem de bekârlar arasında kumar oynanmaktaydı. 1911-1918 yılları arasında derlediğimiz sayısal verilerde yüz yetmiş beş kumarbazdan seksen dokuzu bekâr, seksen altısı evliydi.

Grafik 16: Kumarbazların Medeni Durumu (1911-1918)[76]

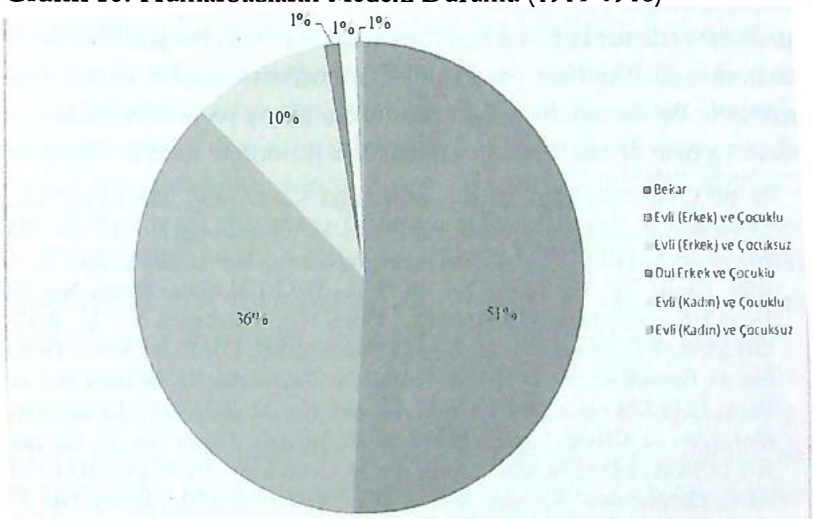

75 BOA. MF.MKT., Dosya No: 909, Gömlek No: 33, (H. 06.Z.1323 / M. 01.02.1906).

76 BOA, DH.EUM.EMN., Dosya No: 3, Gömlek No: 73, BOA.,DH.EUM.THR., Dosya No: 101, Gömlek No: 39. BOA.,DH.EUM.THR., Dosya No: 101, Gömlek No: 57. BOA., DH.EUM.EMN., Dosya No: 19, Gömlek No: 16. BOA., DH.EUM. MTK., Dosya No: 6, Gömlek No: 20. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 6, Gömlek No: 34. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 9, Gömlek No: 37. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 13, Gömlek No: 25. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 17, Gömlek No: 12. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 3, Gömlek No: 3. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 4, Gömlek No: 14. BOA.DH. EUM.MTK., Dosya No: 77, Gömlek No: 31. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 9, Gömlek No:

Evlilerin % 36'sı çocuk sahibiydi. Kadınlar arasında kumarın yok mesabesinde olduğunu ifade edebiliriz. Grafikte kadınlarla ilgili görülen oranlar büyük ihtimalle piyango ile ilgilidir. Piyango tertip etmekten ziyade izinsiz bir şekilde bilet satışı olabilir. Savaş dönemlerine gelen bu yedi yıllık süreçte bireylerin varlıklarının bir kısmını veya tamamını, kumar masalarında çarçur etmeleri evlilikleri zora sokmuş ve boşanmalara neden olmuştur.

Kumar oynayanlar arasında motivasyonu sağlayan en önemli husus kazanma arzusudur. Sıfır toplamlı bir oyun olan kumar, bir tarafı mutlak anlamda kazanan ilan ederken diğer(ler)ini de mutlak anlamda kaybeden olarak ilan etmektedir. Kazanma ve kaybetme duygusunun, bireyin ruhsal dünyasında oluşturduğu heyecan, korku, kin ve nefret bireyin iç dünyasında sarsıntılara neden olabilmekteydi. Bunun sonucunda kaybedenler kinlerini kazananlara tereddütsüz bir şekilde yöneltebilmekteydi. Yaralama[77] ve ölümle[78] sonuçlanan olaylar ortaya çıkmaktaydı. Bu durum, hem kamusal düzeni asayiş yönünden olumsuz etkilemiş hem de tarafların aileleri arasında husumete neden olmuştur.

28. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 9, Gömlek No: 29. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 12, Gömlek No: 7. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 13, Gömlek No: 10. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 49, Gömlek No: 12. BOA., DH.EUM. ADL., Dosya No: 19, Gömlek No: 16. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 30, Gömlek No: 38. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 33, Gömlek No: 27. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 48, Gömlek No: 4. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 48, Gömlek No: 10. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 32, Gömlek No: 21. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 32, Gömlek No: 29. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 34, Gömlek No: 17. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 35, Gömlek No: 18. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 36, Gömlek No: 03. BOA., DH.EUM. ADL., Dosya No: 37, Gömlek No: 30. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 37, Gömlek No: 30. BOA.,DH.EUM.ADL., Dosya No: 40, Gömlek No: 06. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 16, Gömlek No: 31. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 39, Gömlek No: 36. DH.EUM.ADL., Dosya No: 43, Gömlek No: 3.

77 BOA, TFR.I.KV., Dosya No: 18, Gömlek No: 1744. (H. 07.Ra.1321 / M. 03.06.1903). BOA, TFR.I.KV., Dosya No: 21, Gömlek No: 2048. (H. 23.Ra.1321 / M. 13.06.1903). BOA, TFR.I.KV., Dosya No: 48, Gömlek No: 4702. (H. 13.L.1321 / M. 02.01.1904). BOA, TFR.I.KV., Dosya No: 144, Gömlek No: 14322. (H. 03.N.1324 / M. 31.10.1906). BOA, TFR.I.KV., Dosya No: 164, Gömlek No: 16329. (H. 29.R.1325 / M. 26.05.1907).

78 BOA, DH.EUM.5. Şb., Dosya No: 20, Gömlek No: 19. (H. 24.S.1334 / M. 01.01.1916). BOA, DH.MB.HPS., Dosya No: 99, Gömlek No: 8. (H. 16.M.1339 / M. 30.09.1920).

Kaybedenler, doğrudan kendilerine de zarar verebilmekteydi. Fransa'nın Montpeiller Ziraat Mektebi'nde devletin vermiş olduğu aylık ile tahsilini sürdüren İlyas Behçet Efendi, kumarda kaybedince intihar etmiştir. 1894'te meydana gelen bu elim olayda defin masrafları ve kalan borçlar için Ticaret ve Nafia Nezareti'nden para talep edilmiştir.[79] Araştırmalar, Amerika'da intihar oranının en yüksek olduğu yer olarak Las Vegas'ı göstermektedir. İntihar vakalarında birçok faktör etkili olmakla birlikte kumarhanelerin bu bölgede yoğun olması amillerden biri olarak değerlendirilmektedir.[80]

İnsanları kumara sevk eden temel unsur para kazanma hırsıdır. Kumar oynatanlar ve kumara aracılık edenler ilk başlarda insanların mala, mülke ve paraya olan zafiyetini kullanıp alıştırma evresinde yeni başlayanlara para kazandırmaktadırlar. Bu işi daha çok profesyonel anlamda kumar oynatanlar yapmaktadır. Kazanma dürtüsü okşanan kumarbaz daha fazlası için daha ihtiraslı bir şekilde kumara sarılmaktaydı. Bu döngü sonucunda birey, bir nevi zehirli bir sarmaşık gibi kumar tarafından sarılıyordu. Bu çemberi yarmak zamanla imkânsız hale gelmekteydi. Kumarın finansını sağlamak için kumarbazlar her yola başvurabilmektedir. Galata'da Aya Yorgi Kilisesi'nin karşısındaki kahvehanede, Miço'nun sandığından hemşerisi Rençber Artin 25 adet Osmanlı lirası ile bir adet saat çalmış ve bununla kumar oynamıştır.[81]

Kumarbazları kumar masasına sürükleyen sebepler nelerdi? Zenginlerin ve fakirlerin kumar oynama hususunda muhtemelen farklı sebepleri vardır. Zenginler için kumar öncelikle hoşça vakit geçirilecek bir eğlencedir. Bu eğlencenin yan ürünü ise para kazanmaktı. Fakirler ve işsiz güçsüz takımı için kumar, eğlenceden ziyade merkezinde para kazanmak olan riskli bir oyundur.

Para kazanma hırsı ile ilgili olarak suç cetvellerinde, işlenen suçun sebebi konusuna değinilmiştir. Kumarın sebeplerinden biri olarak "hırs-ı servet" ifadesi kullanılmıştır. 1912-1916 yıllarını kapsayan beş

79 BOA, BEO., Dosya No: 424, Gömlek No: 31736. (H. 19.Z.1311 / M. 23.06.1894).

80 REITH, Gerda, *Research On the Social Impacts of Gambling*, Scottish Executive Social Research, 2006, p. 43.

81 BİNGÖL, Sedat, "Vakâ-yi Zaptiyye Gazetesi ve İstanbul Mahkemeleri", *http://dergipark.gov.tr/download/article-file/9817*, s. 16, Erişim Tarihi: 20.03.2018.

yıllık dönemde kumar vakalarında sebep olarak gösterilen servet hırsının oranı % 52'dir. Bunun yanında % 48 oranında ikinci bir başlık olarak çeşitli sebepler gösterilmiştir. Bu sebeplerin hangileri olduğuna dair bir izahat yoktur.[82]

Kumarbazların yaşlarına bakıldığında, suç cetvellerine göre 14'ten aşağı yaş grubunda kumarın görülme oranı % 1'in altındadır. Aynı dönemde (1911-1918) tespit edilen vakalarda kumarbazların % 91'i 14-40 yaş aralığındadır. İki yüz on kumarbaz üzerinden yapılan bu değerlendirmede 40 yaş ve üzeri olan kumarbazların oranı ise % 8 civarındadır.[83]

---

82 BOA., DH.EUM.EMN., Dosya No: 19, Gömlek No: 2. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 4, Gömlek No: 41. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 6, Gömlek No: 20. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 11, Gömlek No: 22. BOA., DH.EUM. MTK., Dosya No: 77, Gömlek No: 31. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 12, Gömlek No: 7. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 13, Gömlek No: 10. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 33, Gömlek No: 27. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 48, Gömlek No: 4.

83 BOA, DH.EUM.EMN., Dosya No: 3, Gömlek No: 73, BOA.,DH.EUM.THR., Dosya No: 101, Gömlek No: 39. BOA., DH.EUM.EMN., Dosya No: 19, Gömlek No: 2. BOA., DH.EUM.EMN., Dosya No: 19, Gömlek No: 16. BOA., DH.EUM. MTK., Dosya No: 4, Gömlek No: 41. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 6, Gömlek No: 20. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 6, Gömlek No: 34. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 9, Gömlek No: 37. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 11, Gömlek No: 22. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 13, Gömlek No: 25. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 17, Gömlek No: 12. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 4, Gömlek No: 14. BOA., DH.EUM.MTK., Dosya No: 77, Gömlek No: 31. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 9, Gömlek No: 29. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 12, Gömlek No: 7. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 13, Gömlek No: 10. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 49, Gömlek No: 12. BOA., DH.EUM. ADL., Dosya No: 19, Gömlek No: 16. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 30, Gömlek No: 38. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 33, Gömlek No: 27. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 48, Gömlek No: 10. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 32, Gömlek No: 21. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 32, Gömlek No: 29. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 36, Gömlek No: 03. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 37, Gömlek No: 30. BOA.,DH.EUM.ADL., Dosya No: 40, Gömlek No: 06. BOA., DH.EUM.ADL., Dosya No: 16, Gömlek No: 31. BOA., DH.EUM. ADL., Dosya No: 39, Gömlek No: 36. BOA.,DH.EUM.ADL., Dosya No: 42, Gömlek No: 37. BOA.,DH.EUM.ADL., Dosya No: 43, Gömlek No: 18. BOA.,DH. EUM.ADL., Dosya No: 43, Gömlek No: 27. BOA.,DH.EUM.ADL., Dosya No: 43, Gömlek No: 43. BOA.,DH.EUM.ADL., Dosya No: 44, Gömlek No: 61.

Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, İstanbul'daki gençleri de içine alan eğlence bataklığını ve hovardalığı şu şekilde ifade etmiştir: *"Balolar gazinolar ağız ağıza dolu olup buralarda sabahlamak da âdet oldu. Umumhanelerdeki cicili bicili kızların sürünmüş oldukları lavanta kokuları gençleri mest ve şakraklıkları da gönüllerini cezbederek aşk ve alâka saikası ve kıskançlık parlayışı ile her şeyi yapmaya hazır bir hale gelirler. Bu yüzden nice feci vakalar birbirini takip ederdi. Hele İstanbul'un her tarafına dal budak saran kumar belasına da halkımızın büyük kısmı kapıldı. Zengin gençler servetlerini, aylıkçı takımı maaşlarını, esnaf ve işçi güruhu kazançlarını hep Galata ve Beyoğlu âlemlerine sarf ettiler."*[84]

IV. KUMARIN EDEBİYATTAKİ YANSIMALARI

Zamandan, mekândan ve toplumdan süzülen ham yaşanmışlıklar, edebi metinlerde işlenmiş birer altına dönüşür. Edebi eserler, yaşanmışlıklara tanıklık eden metinlerdir. Zamandan tamamıyla arınmış yazar ve şair tasavvur etmek zordur. Kaleme alınmış olan eserler, az ya da çok anlatılan dönemin tanıklarıdır.

İncelemeye çalışılan dönemde kaleme alınan bazı eserlerde, kumar olgusu ve meydana getirmiş olduğu etkiler çarpıcı bir şekilde ele alınmıştır. Kumarın bir alev topuna dönüştüğü ve o alev topunun yaktığı bireyler ve nihayetinde kumarın söndürdüğü ocaklar dramatik bir şekilde anlatılmıştır. Kumarın etkisiyle kararan hayatlar, yarına bırakılan ümitsizlik, acı ve keder beyitlere, mısralara ve satırlara yansımıştır.

Sanat ve estetik kaygısının yüksek olduğu edebi eserlerde dahi yazıldığı dönemin ruhunun izleriyle karşılaşılabilmektedir. *"Edebi eserlerin kurmaca olmalarından dolayı ortaya çıkan sübjektif pozisyonu, bu eserlerde yer alan bilgilerin tümüyle uydurduk olduğunun düşünülmesini gerektirmez. Aksine edebi eserlerden de, sübjektif bile olsa, birinci ve ikinci dereceden kaynakları destekleyici bilgi ve yorumlara ulaşılmasında büyük bir katkı sağlanabilmektedir."*[85]

84 Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, *Bir Zamanlar İstanbul*, haz. Niyazi Ahmet Banoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, s. 308.

85 ÇIKLA, Selçuk, *Roman ve Gerçeklik Bağlamında Kültür Değişmeleri ve Servet-i Fünûn Romanı*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, s. 12.

İstanbul'un gece hayatını, dönemin jargonu ve argosuyla harmanlayıp etkili bir şekilde işleyen Ahmet Rasim, eserlerinde sık olmasa da oyun ve kumar bahsine değinmiştir. *Eski İstanbul'da Hovardalık (Fuhş-i Atik)* adlı eserinde geleneksel aile düzeninde yaşam şekli şu şekilde tasvir edilmiştir: *"Ben ne bilirdim ki fuhuş bir kilit, mey onun anahtarı imiş?.. O zaman bizim evlerde ne rakı, ne şarap bulunurdu, ne de neuzubillâh fahişe!.. Beş vakit namaz, otuz ramazan, her kandil oruç, dua, tövbe, oyun namına yüzük, peçiç denilen bir nevi dama benzeri tatsız meşguliyet, işret namına da mevsime göre şıra, bozadan başka bir şey görülmez, oynanmaz, içilmezdi. Sade bizim ev mi, koca mahalle haneleri de böyle idi."*[86] Oynanan oyunlar eğlence maksatlı ve kumar mahiyetinde olmayan oyunlardı.

Tanzimat ve sonrası dönemde edebi metinlerde kumar konusu çarpık ilişkilerin, düzensiz hayatların ve *"Batılılaşmanın arzu edilmeyen yönünün"* doğal bir sonucu olarak görülmektedir. Aslında bu işin kolayına kaçmaktı. Zira daha önceden gösterilen veriler kumarın Batılılaşma olgusundan önce de var olduğu yönündedir. En büyük farklılık ise görünürlük noktasındadır. Batılılaşmanın farklı alanlarda hissedilen etkisi ulaşım ve iletişimin gelişmesiyle birlikte hızla yayılmış ve görünürlüğü artmıştır. Batılılaşmayı ve onun etkilerini romanlarında işleyen Ahmet Mithat 1890'da kaleme aldığı *Müşahedat* adlı eserinde serveti eritenin, haneleri harap edenin israftan ziyade kumar olduğunu belirtmiştir.

Romanın kahramanlarından Novart, kocası vefat ettikten sonra kendisine kalan serveti Beyoğlu'nun "gran şık" salonlarında kumar masasında harcamıştır. *"İsrâf ve sefâhât-ı saireden ziyâde, Novart'ı asıl kumar yıktı. Kâh kazanıp kâh kaybediyorduysa da, kazançlar hemen keseye girmeksizin istihlâk ve isrâf ediliverdikleri halde, ziyânlar bir daha avdet etmemek üzere keseden çıktıklarından, günün birisinde Novart Dudu parasız kaldığı gibi borçlarının yekûnuna nispetle hane eşyası da yüzde iki mertebesinde görülemedi..."*[87]

86 Ahmet Rasim,, *Eski İstanbul'da Hovardalık (Fuhş-ı Atik)*, Yayına Hazırlayan: Atilla Gökdağ, İstanbul, Üç Harf ABC Yayınları, 2014, s. 79, 243-244.

87 Ahmed Midhat Efendi, *Müşahedat*, yay. haz. Osman Gündüz, Ankara, Akçağ Yayınları, 2003, s. 175-176.

Beyoğlu; eğlencenin, israfın, fuhşun, kumarın, içkinin kalbi konumundaydı. Batılılaşmanın sembol mekânıydı. Bu durum dönemin edebi metinlerinde çokça işlenmiştir. Yakup Kadri'nin, *Sodom ve Gomore* adlı romanında mütareke döneminde kumarbazlığı ile tanınan Atıf Bey, işgalci güçler ile kurmuş olduğu iyi ilişkiler sayesinde Beyoğlu'nun orta yerinde kumarhane açmıştır.[88]

Kumar oynarken oyunun adabı ve kumarda yapılan hileler ile ilgili edebi metinlerde çeşitli ifadeler vardır. *"... Avrupa ahvaline vakıf olanlar için tarife bile hacet yoktur ki, Avrupa'ca 'Grek' demek Rum veyahut Yunanlı demek değildir. Kumar oyunlarında türlü hileler ile birtakım paralı adamları soyan hilebazlara 'Grek' derler... Avrupa'ca büyük kumarhanelerde her oyun yeniden bir paketi açmak ve bir kere oynandıktan sonra o paketi terk etmek mutatur... İstanbul'da zengin bir paşazade kumarbaz geldiği Viyana kumarbazlarının malûmu olunca, her taraftan zengin beyefendi ile kumar oynamaya can atarlar. Zengin beyefendinin Fransızcası gayet kahr ve Almancası hiç olduğundan tercümanlar vasıtasıyla oynuyor..."*[89]

Edebi metinlerde kumar oynayanların özelliklerine bakıldığında birçoğunda benzer niteliklere sahip karekterler ön plana çıkmaktadır. Tanzimat Dönemi romanlarında bu konuda iki zıt tip vardır: Tiplerden biri gelenekselliği temsil ederken diğeri alafrangayı temsil etmekteydi. Burada gelenekselliğe yüklenen özellikler pozitif bir mahiyete sahiptir. Çalışkanlık, geleneklere bağlı olma, erdemlilik, yardımseverlik, toplumsal konulara duyarlı olma gibi hususlar geleneksel tipolojiler ile özdeşleştirilmiştir. Bunun tam zıttı ise Tanzimat'la başlayan ve yanlış Batılılaşmanın bir sonucu olarak görülen alafranga tipidir. Eğlence ve işrete düşkünlük, hovardalık, kumarbazlık, tembellik, mirasyedilik alafranga tiple ilişkilendirilmiştir. Tanzimat Dönemi'nin önemli eserlerinden olan *Felâtun Bey ile Rakım Efendi* bu iki özelliğin tipik bir panoramasıdır. Felâtun Bey alafrangalığı, Rakım Efendi ise gelenekselliği temsil etmektedir. Felâtun Bey, aylık geliri on beş yirmi bin kuruş olan alafranga bir ailede dünyaya gelmiştir. Babasının vefatından sonra Beyoğlu gecelerinde işret ve kumar ile zamanını geçiren bir mirasyedi olmuştur.

88 KARAOSMANOĞLU, *Sodom ve Gomore*, s. 245.

89 Ahmed Midhat Efendi, *Müşahedat*, s. 388.

"...

Râkım – Ne yola sülük ettiniz bakalım. Ticaret filan mı?

Felâtun – Bizim gibi adamların ticareti nasıl olur, bilmez misin?

Râkım – Ne bileyim ben!

Felâtun – Akşam oldu mu cebine kırk elli lira koyarsın, oyun salonuna gidersin...

Râkım – (abus bir çehre ile) Vay!...

Felâtun – Dur ama acele etme. Başlarsın oynamağa, eğer zar işlerse kırk elli liracık büyür kalkarsın

Râkım – Oynamağa başlayalı ancak bir ay kadar olmuştur.

Felâtun – Nerden bildin?

Râkım Efendi – Çünkü böyle zarar etmeğe başlayınca kalkmak ve kırk elli liracık büyüdükten sonra yine kalkmak, henüz bir aylık kumarbazları ihtiyatıdır. Birkaç ay sonra eskidikçe bu ihtiyat kalkar.

Felâtun – Sen benim için korkma.

..."

Kumar, zehirli bir sarmaşık gibi Felâtun Bey'i sarar. Tüm serveti eğlence ve kumar yolunda erimeye başlar.[90]

Tanzimat edebiyatının önemli temsilcilerinden olan Namık Kemal'in eserlerinde de benzer özellikteki karakterler ile karşılaşılmaktadır. Namık Kemal'in *İntibah* adlı eserinde ana karakter olan Ali Bey, geçirmiş olduğu sıkıntıları içki ve kumar âlemlerinde unutmaya çalışmaktadır. Ancak bataklıktaki bu zehirli sarmaşık, roman kahramanının her tarafını sarmakta ve bataklıkta onu dibe çekmekteydi. Bir yıl içerisinde babasından kalan servet yok olmuş ve annesiyle birlikte fakr u zaruret içerisinde hayatlarını idame ettirmek zorunda kalmışlardır.

"... Az zamanda işret gibi, kumar gibi, zen-perestlik gibi vakit öldürecek ve zihni uyuşturacak seyyiâta inhimak değil bayağı hasr-ı vücud eyledi. ... Gide gide günlerce kumarhanelerde, haftalarca meyhanelerde, aylarca kerhanelerde serilmeye başladı. Ne ahbâbı, ne kalemi, ne validesi hatırına gelirdi. Bu suret-i maişeti ise irâd ile idare kabil olamadığından az zaman içinde sermaye-i servetine dahi bittabi pençe-i isrâf uzandı... Mücevherat gibi zevâidden başlayan bu isrâfat

90 Ahmed Midhat Efendi, *Felâtun Bey ile Râkım Efendi*, hazırlayan: Necat Birinci, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000, s. 199-200.

bir yıl zarfında ayda on on beş bini kuruştan ziyade irâd getiren akaratı bitirdikten sonra haneye ve tetimmâtına ve hatta cariyelere dahi sirayet ederek ömrünü refâhiyet-i kanaatkârânenin en âlâsı denilecek bir hal içinde imrâr eden Hanımefendi bir azadlı Arap, bir iki eski oda döşemesi, birkaç kırık çürük sahan, tencere ile kira köşelerinde sürünerek, dikişle, nakışla geçinmeye, kalemde kendini istikbâl edip gelen maaşları, memuriyetleri zevaidden addeyleyen Beyefendi ise birkaç kadeh rakı ile bir parça ekmek tedariki için kırkar, altmışar paraya arzıhal yazmaya mecbur olmuştu...'[91]

Tanzimat edebiyatının önemli isimlerinden olan Recaizade Mahmut Ekrem *Araba Sevdası* adlı eserinde yanlış Batılılaşmayı, Bihruz Bey üzerinden ironik bir şekilde kurgulamıştır. Romanın ana karakteri olan Bihruz Bey, diğer romanlarda da karşılaştığımız üzere hali vakti yerinde olan zengin bir ailenin çocuğudur. Babasının ölümünden sonra kendisine kalan serveti zevk u sefada harcamıştır. Bihruz Bey uzun kış gecelerinde konak komşularıyla bir araya gelerek geç vakitlere kadar kâğıt oynardı. Yaygın olarak parasına otuz bir oynarlardı.[92]

Yakup Kadri Karaosmanoğlu *Kiralık Konak* adlı romanında, Osmanlı toplumunda Tanzimat'tan Birinci Dünya Savaşı'na kadar kuşaklar arasındaki çatışmayı, bir aile ve çevresini ele alarak tahlil etmiştir. Üç kuşak arasındaki ilişkiler ve bu ilişkiler üzerinden cereyan eden değerler çatışması, Osmanlı'nın son yüzyılının hikâyesi gibidir. Romanın ana kahramanlarından olan Seniha'nın gelenekselliğe karşı alafrangalığı, toplumun kahir ekseriyetini oluşturan muhafazakâr kesimin sinir uçlarını yoklayan ve tahrip eden davranışları, toplumun çatışma alanlarının özeti gibidir. Alafrangalığı şiar edinenlerin Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşı'na karşı ilgisiz tavırları ve bunlar yokmuş gibi eğlencenin durmaksızın devamı, yalnızca bu romanda değil bu dönemi anlatan birçok romanda işlenen konulardır.

Romanın Seniha ile birlikte önemli kahramanlarından biri olan Faik Bey, babasının mesleği nedeniyle Avrupa'da bulunmuş ve bunu bir üstünlük olarak telakki eden, kumarbazlığı ve çapkınlığı tüm İstan-

91 Namık Kemal, *İntibah*, haz., Yakup Çelik, Ankara, Akçağ Yayınları, 2007, s. 135-137.

92 Recaizade Mahmut Ekrem, *Araba Sevdası*, yay. haz., Hüseyin Alacatlı, Ankara, Akçağ Yayınları, 2001, s. 224-227.

bul tarafından bilinen bir tiptir. Katıldığı kumar partilerinde genelde poker, ekarte ve piket oynamayı tercih eden Faik Bey pek şanslı değildir. Yüzlerce lira kaybeder, parası bitince borca oynar yine kaybeder. Kumar borcunu ödemek için Seniha'nın elmaslarını alır. Romandaki kumar olgusu Faik Bey ile sınırlı değildir. Kabul günlerinin vazgeçilmezlerinden biri de poker partileridir.[93]

Kadınlı erkekli oynanan poker ve diğer kumar oyunları, özel hanelerde oynandığı gibi kulüplerde de oynanmaktaydı. Büyükada kumarın önemli merkezleri arasında yer almaktaydı. Kadınların kumar ile ilişkisini çarpıcı bir şekilde anlatan ve aslında ana teması bir aşk hikâyesi olan *Böğürtlen* romanında mekân olarak karşımıza çıkan yer şaşırtıcı değildir. Burası polis zabıtlarında da kumar ile sıkça anılan Büyükada'dır. Servet-i Fünûn edebiyatçılarından olan Mehmet Rauf'un geçiş döneminde kaleme almış olduğu bu eserde Ada'daki üç kız kardeşe ait konağın nasıl bir kumar merkezine dönüştüğü de anlatılmıştır. Bu üç kız kardeşin "geçim kaynağı" kumardır. *"Evet, bitmez tükenmez bir varlıkları var: kumar...bunların üçü de her zaman kazanan talihlilerdendir. Üçü de korkunç bir biçimde cesur oynarlar. İhtimal, sonunda zafer kazanacaklarından emin oldukları içindir. Kâğıt bunların elinde her zaman emirlerine boyun eğen bir esir gibidir."* Buradaki poker partilerine kadınlar ve erkekler katılmaktadır.[94]

Mehmet Akif, Osmanlı Devleti'nin siyasal alanda çöküşüne ve yıkılışına büyük ızdıraplar içerisinde şahitlik etmişti. Mehmet Akif aynı zamanda toplumun bazı kesiminde görülen ahlaki çöküntüyü görmüş ve bu noktaya dikkat çekmiştir. Toplumsal konularda büyük bir hassasiyet gösteren Mehmet Akif, içki ve kumarın sosyal hayatta meydana getirdiği tahribatı eserlerinde işlemiştir.

Meyhane adlı manzum eserinde bir ailenin dramı hikâye edilir. Mekânın tasviri bile içerisindeki hayatı özetlemektedir:

...
Basık tavanlı, karanlık, sefil bir dükkân;
İçinde bir masa, yahut civâr tabutluktan

93 KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, *Kiralık Konak*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014, s. 70, 71, 90.

94 Mehmet Rauf, *Böğürtlen*, haz., Zeki Çakılalan, İstanbul, Bordo Siyah Klasik Yayınlar, 2003, s. 17-31.

Atılma çok ölü görmüş acıklı bir teneşir!
Yanında hurdası çıkmış bir eski püskü sedir.

...

İçki ve kumar müptelası bir aile reisinin sebep olduğu olaylar mısralarda yer almıştır. Ayrıca çalışıp eve ekmek getirmesi gereken kişinin görevini yerine getirmemesi ve temizlik işlerinde çalışarak maişet savaşı veren bir kadının dramı şu şekilde ifade edilmiştir:

...

Sakın düşünme çocuklar acep ne yer evde?
Getir bu sarhoşa yutsun, getir paran çoksa!
Zavallı ben... Çamaşır, tahta, her gün uğraş da,
Sonunda bir paralar yok, el elde baş başta!

...

Para kazanan kadının parasına el koyup kumar masasında kaybeden, evin eşyalarını dahi bu yolda harcayan bir erkeğin yaşamı da anlatılmıştır.

...

Çehiz çimenle donatmıştı beybabam evini.
Ne oldu şimdi o eşya? Satıp kumarda yedin!
Evet, kumarda yedin, hem de Karşılar'da yedin!

...

Evlilik çağına gelmiş olan kızının "kumarcı kızı" olarak mimlenmesi ve çekmiş olduğu acı da ifade edilmiştir.

...

Kızın yetişti, alan yok, nasıl olur ki? Soran
"Şu sarhoşun kızı İffet değil mi? Vazgeç aman!"
Diyen kadınlara; "Pek doğru pek" deyip gidiyor.
Bu söz zavallıyı bilsen ne türlü incitiyor!

...

Okul ücreti ödenmeyen çocuğun okuldan atılması kumar ile ilişkilendirilmiştir.

...

Necip de minderi koltukta geldi mektepten...
Demiş ki kalfa: "Sekiz aydır almadım hele ben
Ne haftalık, ne de aylık... Senin baban olacak

Kumarcı, oğlu için az yesin de tutsun uşak!"
Kovuldum anne! deyip ağlıyor zavallı çocuk...[95]

Mütareke döneminde ülkedeki ve özellikle İstanbul'daki yaşam koşulları tezatlıklarla doludur. Bu dönemi anlatan romanlarda, özellikle o dönemde veya hemen akabinde yazılanlar, büyük bir trajediyi gözler önüne sermektedir. Bir tarafta işgal ve onun getirmiş olduğu siyasi, sosyal, ekonomik ve ahlaki çöküntü, diğer tarafta hiçbir şey olmamış gibi hareket eden, zevk u sefa içerisinde yaşayan insanların durumu. Peyami Safa, bu dönemi anlattığı *Sözde Kızlar* adlı romanında İstanbul'da bir aile ve onun çevresindeki ilişki ağını, rutin hale gelmiş salon eğlencelerini ve bu eğlencelerin vazgeçilmezi olan kumar partilerini ele almıştır. Romanın ana karakterlerinden olan Behiç'in en önemli özelliği kumarbaz ve çapkın olmasıdır. Yalnızca kendisi değil kız kardeşi ve annesi de poker partilerine katılmaktadırlar. Konağa gelen herkesin ortak meşguliyetlerinden biri kumardır. Kumar için önemli mekânlardan birisi de kulüptür ve Behiç de buna üyedir.[96]

Mütareke dönemini ve İstanbul'daki işgal yıllarının anlatıldığı bir başka eser Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Sodom ve Gomore* adlı romanıdır. Bu romanda işgal güçlerinin askerleri, Levantenler, azınlıklar ve Müslüman Türklerden bazılarının dahil olduğu çiğ ve çirkef ilişkiler anlatılmaktadır. Roman kahramanları arasındaki ilişkiler ve olay örgüleri cinsiyet üzerine inşa edilmiştir. Cinsi münasebetlerin anlatıldığı bu romanda kumar da anlatılmıştır. Olay örgüsü içerisinde yer alan Azize Hanım'ın eşi Atıf Bey kumarbazdır ve İngiliz askeri (Captain Marlow) ile cinsi münasebeti vardır.[97]

Sonuç olarak denilebilir ki farklı dönemleri temsilen ele alınan edebi metinler ve buralara yansıyanlar, tarihin imbiğinden süzülerek gelen gerçekliklerle örtüşmektedir. Romanlarda işlenen mekânlar, oyunlar, karakterler ve zaman konusu belgelerde geçen hususlar ile büyük oranda benzerlik arz etmektedir.

---

95 ERSOY, Mehmet Akif, *Safahat,* İstanbul, Akvaryum Yayınevi, 2006, s. 29-32.

96 SAFA, Peyami, *Sözde Kızlar,* İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2000, s. 18-21.

97 KARAOSMANOĞLU, *Sodom ve Gomore,* s. 111.

V. KUMARLA MÜCADELE

Bireyden başlayarak halka halka genişleyen ve toplumla nihayete eren örüntünün sağlam olması, ilkel devlet örgütlenmesinden karmaşıklaşan modern devlet örgütlenmesine kadar tüm devletlerin öncelikleri arasında yer almıştır.

Toplumlar ve devletler, varlığını ve geleceğini tehdit edecek unsurlar karşısında koruyucu mekanizmalar oluşturmaya çalışırlar. Bu mekanizmalar, devlet eliyle yasal olarak oluşturulduğu gibi toplumda zamanla meydana gelen ve yazılı olmayan sosyal normlar ile de oluşmaktaydı. Osmanlı Devleti de her devlette olduğu gibi toplumun bünyesini sağlam tutmak ve nihayetinde devlet denilen mekanizmanın muntazam bir şekilde işleyebilmesi için sürekli teyakkuzda bulunmuştur. Bu durumun aşırıya kaçması otoriter ve totaliter eğilimlerin güçlenmesine neden olabilmektedir.

Günümüzde bağımlılık kategorisinde değerlendirilen kumar bireyleri, aileleri ve toplumları zehirleyen; bağımlılığa neden olması hasebiyle bireylerin ve toplumların bir nevi bağışıklık sistemini aşındıran toplumsal sorunlardan biridir. Geçmişten günümüze kadar var olan bağımlılığın ortadan kaldırılması ya da en alt seviyeye indirilmesi için günümüzde olduğu gibi geçmişte de büyük çaba harcanmıştır. Osmanlı Devleti'nde kumar ile mücadele konusu, iki husus üzerinden değerlendirilebilir. Bunlardan ilki devlet merkezli mücadele anlayışıdır. İkincisi toplum odaklı ve sivil yapılanmaların marifetiyle yürütülen mücadeledir.

Kumarla mücadelede en önemli aktörler hiç şüphesiz devlet kurumlarıdır. Bu minvalde yasal altyapının hazırlanması ve hızlı bir şekilde uygulanması, ilgili kurumların oluşturulması ve bunlar arasında koordinasyonun sağlanması önemli hususlar arasında sayılabilir. Ayrıca suçluların tespiti, yakalanması ve etkin bir şekilde yargılanmaları da zikredilebilir. Ancak her şeyden önemlisi kumar olgusunu var eden ve devam etmesine neden olan bataklığın kurutulması konusudur. Kumarbaz üreten habitatın ortadan kaldırılması ya da en azından pozitif olarak dönüştürülmesi kumar ile mücadelede önemli eşiklerden birisidir.

Öncelikle böyle bir çevrenin engellenmesi veya dönüştürülmesi konusunda Osmanlı Devleti'nin ne tür bir politika belirlediği ve takip ettiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Devletin bu konuya yaklaşımı bireylerin ve özellikle gençlerin bu beladan korunması hususiyetidir. "Koruyucu ve engelleyici politika" olarak kavramsallaştırılabilecek bu stratejik yaklaşımda, öncelikli hedef, risk oranı fazla olan mekânların kontrol altında tutulmasıdır. Bu noktada mekânsal olarak ön plana çıkan yerler kahvehanelerdir. Her ne kadar kumar denilince akla ilk olarak kumarhaneler gelmekteyse de Osmanlı Devleti'nde yasal olarak açılmış bir kumarhane yoktur. Kahvehanelerin bir kısmı kumarhanelerin vasfını yerine getiren mahaller olarak ortaya çıkmıştır. Devlet almış olduğu tedbirlerle bu özellikteki kahvehaneleri zapturapt altına almaya çalışmıştır. 1848 tarihinde Beyoğlu'nda Tepebaşı'nda bir kahvehanede her gün kumar oynanması üzerine kahvehanenin kapatılması için harekete geçilmiştir.[98] Buna benzer onlarca örnek verilebilir.

Kumarla mücadelede önemli hususlardan biri çocuklar ve gençlerin korunması meselesidir. Alkol, tütün ve uyuşturucu madde pazarlayanların hedef kitlesi konumundaki çocukların ve gençlerin bu tür belalardan uzak tutulması günümüzde de önemli hususlar arasında yer almaktadır. Bunlara kumar olgusu da ilave edilebilir. Kumarbaz üreten çevrenin izole edilmesi için farklı dönemlerde layihalar hazırlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde ve toplumunda tam anlamıyla saptanmış tutarlı bir politika olmasa da çocukların ve gençlerin korunması konusunda bir farkındalık olduğu görülmektedir. Özellikle gençlerin kahvehanelere gitmelerinin engellemesi için bazı öneriler sunulmuştur. Bunlardan biri iskambil kâğıtları, bilardo, tavla gibi oyun materyallerine ek vergiler konulmasıdır. Böylece kahvehanelere ve oyunlara olan bağlı-

98 "*Beyoğlu'nda Tepebaşı'nda bir kahvede külle yevm kumar oyunuyla akçe vesâireden dolayı münazaâ ve uygunsuzluk vukua gelmekte olduğu haber verilmiş ve beyândan müstağnî olduğu üzere öyle kahve dükkânlarında vesâir yerlerde kumar oyununun men'iyle bir gûna münazaâ ve uygunsuzluk vuku' götürülmemesi lazımeden olarak bu babda mukaddem ve muahharen tenbîht-ı laâzıme icrâ kılınmış olmakla zikr olunan kahve dükkânında vukua gelen hareket-i kabahiyenin men'i ve def'iyle bâ'de izin hiçbir mahallede o makûle kumar oyunu vesâir kötü uygunsuzluk edepsizlik vuku götürülmemesi emrinde tenbihat ve takayyüdat-ı icâbiyenin icrâsı ...*" BOA, A.MKT., Dosya No: 147, Gömlek No: 92. (H. 14.L.1264 / M. 13.09.1848).

lığın azaltılması ve zamanla ortadan kaldırılması planlanmıştır. Ancak bu önlemlerin uygulamaya konulması noktasında pek de başarılı olunamamıştır.[99]

Mürüvvet gazetesinde "Kumara Teşvik" başlığıyla yayınlanan bir haberde Direklerarası'nda bir gömlekçinin gençleri kumara alıştırdığı belirtilerek zabıtanın dikkati çekilmiştir.[100] Hemen ertesi gün gerekenin yapılması için yetkili birimler harekete geçmiştir.[101] *İkdam* gazetesinde "Havadis-i Mütenevvi" başlığı altında çıkan bir haberde Beyoğlu civarında bulunan kumarhanelerin sayısının günden güne arttığı ve bazı gençlerin buraya devam ettiği ifade edilmiştir.[102]

Malatya'da 1902 tarihinde okul çocuklarını kumara alıştıran ve İran'dan Osmanlı Devleti'ne göç etmiş olan Ermeni asıllı bir kişi, şikâyet üzerine tutuklanmış ancak daha sonra serbest bırakılmıştı. Bunun üzerine bölgenin bazı ileri gelenleri hükümet nezdinde girişimlerde bulunarak bu kişinin ülke dışına çıkarılması için tekrar şikâyetlerde bulunmuşlardır.[103]

Şikâyetlerin artması üzerine II. Abdülhamit döneminde öğrencilerin kahvehane ve gazino gibi yerlere gitmelerini engellemek amacıyla memur görevlendirmiştir.[104]

Kumarla mücadelenin en önemli ayaklarından biri yasal zeminin oluşturulması hususudur. Kumarın görünürlüğünün artması, ceza kanununda kumarla ilgili düzenleme yapılmasını zorunlu kılmıştır. Daha önceden de bahsedildiği üzere 1858 tarihli Ceza Kanunu'nda yer alan 242. ve 243. madde, kumar ile mücadelenin yasal alt yapısını oluşturmuştur.

Kumarla mücadelenin ana aktörlerinden biri olan kolluk kuvvetlerinin kumarbazlarla etkin bir şekilde mücadele etmelerini sağlamak

---

99 BOA, Y.MTV., Dosya No: 47, Gömlek No: 123. (R. 24.11.1291 / M. 05.02.1876). BOA, BEO., Dosya No: 870, Gömlek No: 65235. (H. 17.C.1314 / M. 23.11.1896). BOA, BEO., Dosya No: 2611, Gömlek No: 195770. (H. 25.R.1323 / M. 29.06.1905).

100 "Kumara Teşvik", *Mürüvvet,* 26 Teşrin-i Evvel 1306 (1890), no., 69, s.4.

101 BOA, DH.MKT., Dosya No: 1779, Gömlek No: 45, (H. 25.Ra.1308 / M. 08.11.1890).

102 Havadis-i Mütenevvi', *İkdam,* 29 Teşrin-i Evvel 1324 (1908), no., 5195, s.4.

103 BOA, DH.MKT., Dosya No: 606, Gömlek No: 26. (H. 01.Ş.1320 / M. 03.11.1902).

104 BOA. ZB., Dosya No: 350, Gömlek No: 107, (H. 09.Z.1320 / M. 09.03.1903).

amacıyla, operasyonlar sonucunda elde edilen para ve diğer materyallerden polise pay verilmesi kararlaştırılmıştır.[105] Ayrıca asayişin sağlanması için kolluk güçlerine geniş bir yetki sahası açılmıştır. Özellikle İttihat ve Terakki döneminde kabul edilen birçok yasa ve yönetmelik ile polise oldukça fazla yetki verilmiştir. Verilen yetkiler arasında, konumuzla bağlantılı olarak, kumar oynanmasını engellemek, izinsiz piyango çekilişlerine meydan vermemek, meyhaneleri kontrol etmek, otellerin ve eğlence yerlerinin denetimini yapmak bunlardan bazılarıydı.[106]

Kumarla mücadelenin önemli ayaklarından olan kolluk güçlerine her ne kadar geniş bir yetki tanınmış ise de bunu fiiliyata geçirme noktasında birçok sıkıntı ortaya çıkmıştır. En büyük sıkıntı kadro ve bütçe konusuydu. II. Abdülhamit döneminin ilk yıllarında "*1880'de Zaptiye Nezareti'nin 684 memuru ve 3.284.332 kuruşluk bütçesi vardı. Meşrutiyet'in ilanından hemen önce 1908'de 3066 memur ile 14.508.122 kuruşluk bütçeye sahipti.*" Yirmi yıl içinde hem memur sayısı hem de bütçe dört kat artmıştı ama sayılar hâlâ yetersizdi. 1911'de 1.200.000 nüfuslu İstanbul'da 400 kişiye bir polis düşerken, ülkenin geri kalanında 1000 kişiye bir polis düşmekteydi.[107] Kadrolardaki ve bütçedeki yetersizlikler, maaşların yetersiz olması, suç ve suçluyla mücadele noktasında birçok zafiyetin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sayıları az olan memurlar zümresi içerisinde kumarbaz olanları ve kumarbazlarla yakın ilişkiler kuranları da dahil ettiğimizde tablo daha da vahimleşmektedir.

Devletin kumar ile mücadele hususunda sık sık başvurduğu konulardan birisi uyarı metinleri yayınlamaktı. 1815 tarihinde yayınlanan bir yazıda Galata, Büyükada, Tarabya ve Beşiktaş taraflarında bulunan şekerleme dükkânlarında içki satılmakta olduğu ve buralarda geceleri kumar oynandığı ifade edilerek bunlardan sakınılması ve izin veril-

---

105 *Düstûr,* I. Tertip, C. 4, İstanbul, 1299. s. 617. R. 25 Teşrin-i Evvel 1289 / M. 06.11.1873. BOA, BEO, Dosya No: 650, Gömlek No: 48742. (H.15.M.1313 / M. 08.07.1895).

106 ERGUT, Ferdan, *Modern Devlet ve Polis: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Denetimin Diyalektiği*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s. 182-183.

107 ERGUT, *Modern Devlet ve Polis*, s. 189-190, 200.

memesi gerektiği ifade edilmiştir.[108] 1841 tarihinde "madde-i kerihe" olarak anılan kumara geçit verilmemesi için bir padişah iradesi (emri) yayınlanmıştır.[109]

II. Abdülhamit döneminde asayişin temel problemleri arasında kumar da vardı. Yayınlanan iradelerde bunun önüne geçilmesinin önemi vurgulanmaktaydı. 1899'da yayınlanan bir iradede, Saraya gelen jurnallerden kumarın Osmanlı ülkesinde oynandığı ifade edilerek bunun önlenmesi için Zaptiye Dairesi'nin gerekli önlemleri alınması istenmiştir.[110] Sadaret makamından sadrazamın imzasıyla yayınlanan bir yazıda yasaklanan bazı hususların işret âlemlerinde yeniden ortaya çıktığı ve yayıldığı ifade edilerek ilgili birimlerin bu yasakların uygulanması noktasında teyakkuzda bulunması istenmiştir.[111] Yine bu dönemde değişik tarihlerde yayınlanan yazılarla, Ramazan ayında kumar oynanmasının engellenmesi konusunda daha fazla ihtimam gösterilmesi gerektiği ifade edilmiştir.[112] Aslında Ramazan ile ilgili bu tür uyarılar daha önceki tarihlerde de vardı. *"Ramazan Tenbihnameleri"* adıyla Varaka-i Mahsûsalar yayınlanmaktaydı. Toplumsal düzenin devamını sağlamak ve ibadet hayatı için uygun ortam oluşturmak amacıyla bir takım esaslar belirlenmekteydi. İşte bu tembihler arasında kumar oynanmaması da vardı. 1847 tarihli bir tenbihnamede *"kumar oynamak her zaman kânûnen ve şer'an yasak olduğu halde, bazı kahvehane ve diğer yerlerde oynayanlar görülürse derhal cezalandırılacaklardır"* denmiştir.[113]

Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında benzer durumlarla karşılaşılmaktadır. Savaşın açmış olduğu derin yara ve ümitsizlik karşısında dini kaidelere daha fazla sarılması gerektiği belirtilmiştir. Ancak bu dönemde Ramazan ayında oruç tutmayanların sayısının arttığı, kahvehanelerin dolup taştığı ve buralarda kumar oynandığı yolunda şikâyet-

108 BOA, C.ZB., Dosya No: 78, Gömlek No: 3867. (H. 14.C.1230 / M. 24.05.1815).

109 BOA,.İ.DH., Dosya No: 1285, Gömlek No: 101175. (H. 29.Z.1256 / M. 21.02.1841).

110 ENGİN, *Asayiş Sultan II. Abdülhamid'in İç Güvenlik Politikası*, s. 168. BOA,. İ. HUS., Dosya No: 77, Gömlek No: 63. (H. 22.Ca.1317 / M. 28.09.1899).

111 BOA, DH.MKT., Dosya No: 744, Gömlek No: 70. (H. 04.Ca.1321 / M. 29.07.1903).

112 BOA, Y.PRK.BŞK., Dosya No: 49, Gömlek No: 79. (H. 29.Ş.1314 / M. 02.02.1897). BOA, DH.MKT., Dosya No: 908, Gömlek No: 37. (H. 29.Ş.1322 / M. 08.11.1904). BOA, BEO., Dosya No: 3168, Gömlek No: 237572. (H. 07.N.1325 / M. 14.10.1907). BOA, ZB., Dosya No: 479, Gömlek No: 56. (H. 09.N.1325 / M. 16.10.1907).

113 YAZICI, "Ramazan Tenbihnâmeleri", s. 1-5.

ler artmıştır. Bunun önüne geçmek için bir beyanname yayınlanmıştır. Bu beyanname ile ülkenin içinde bulunduğu durum özetlenmiş ve dini hükümlerin yerine getirilmesi, genel ahlaka aykırı davranışlardan kaçınılması gerektiği belirtilmiştir. Aykırı davrananlar hakkında yasal yaptırımların yapılacağı yönünde uyarılar yapılmıştır.[114]

Kumarla mücadelede sivil inisiyatifler de önemli bir yere sahiptir. Toplumun desteği sağlanmadan yalnızca devlet merkezli bir mücadelenin başarı kazanma ihtimali oldukça düşüktür. Toplumu zehirleyen kumar olgusu ile mücadelede, bireylerin ve sivil toplum kuruluşları diyebileceğimiz örgütlerin önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Osmanlı Devleti'nde kumarla mücadelede sivil alanda daha çok bireysel girişimler söz konusu olmuştur. Bu girişimler ise daha çok yetkili kurumlara ve kişilere yapılan ihbarlar ve şikâyetler şeklinde olmuştur. 1849 tarihinde Üsküdar'da bir kahvehanede gençlerin bir araya gelerek oyun oynamaları, okulu terk ederek kumar ile meşgul olmaları üzerine mahalle sakinleri bir dilekçe ile devlet nezdinde girişimlerde bulunmuştur. Yalnızca dilekçe vermekle yetinilmemiş dilekçenin akıbeti de takip edilmiştir.[115] 1861 tarihinde Beyoğlu'nda bazı mahallerde "panka" adı verilen bir düzenek ile kumar oynanması üzerine halk belediye (Altıncı Daire) nezdinde girişimde bulunmuştur. Belediye kamuoyu baskısı karşısında harekete geçip gerekli önlemleri almak zorunda kalmıştır.[116] İzmir'de 1906 tarihinde Jan Babtist adında biri, yetkili mercilere vermiş olduğu bir dilekçede, Avcılar Kulübü'nde toplanan memurların kumar oynamakta olduğunu ifade etmiştir. Daha önceden de başvuru yapıldığı ve bir sonuç alınmadığı belirtilerek vakanın peşi bırakılmamıştır.[117] Yalova'da bir kaplıcada zengin ve ekâbirden olan kişilerin kumar oynaması kaplıcaya gelenleri ve civarda bulunan sakinleri rahatsız etmiştir. Bunun önlenmesi için birçok şikâyette bulunulmuştur.[118]

114 BOA, DH.İ.UM., Dosya No: 19-07, Gömlek No: 1 034. (H. 26.N.1337 / M. 25.06.1919).

115 BOA, A.DVN., Dosya No: 54, Gömlek No: 17. (H. 29.Z.1265 / M. 05.11.1849).

116 BOA, A.MKT.MHM., Dosya No: 207, Gömlek No: 64. (H. 17.B.1277 / M. 29.01.1861).

117 BOA, BEO., Dosya No: 2795, Gömlek No: 209563. (H. 07.S.1324/M. 02.04.1906).

118 BOA, DH.İD., Dosya No: 68, Gömlek No: 15. (H. 18.L.1331/M. 20.09.1913).

Mahallenin kendi iç dinamiği ile meydana getirmiş olduğu unsurlardan birisi de kabadayılık olgusudur. Kabadayılar kötülükten uzak duran, yiğit, babacan, iyi yürekli ve yardımsever insanlar olarak bilinmekteydi. Bu özellikleriyle toplumda pek kabul görmeyen külhanbeylerinden ve serseri takımından ayrılırlardı. Her mahallenin koruyucusu konumunda bir kabadayısı bulunurdu. Bunlar kendilerini bir nevi mahallenin düzeninden sorumlu asayiş görevlisi olarak görürlerdi. Mahalle sakinlerinin sorunlarını çözmeye çalışırlar, kızları ve kadınları serseri takımının kaba davranışlarından korur; erkek çocuklarının kötü alışkanlıklar edinmelerini önlemek için kahvehanelere, meyhanelere, kumarhanelere gitmelerini mani olurlardı. Kabadayıların sayıları zamanla azalmış ve nihayetinde II. Meşrutiyet'in ilanından sonra tamamıyla ortadan kaybolmuşlardır.[119]

Kumarla ve oyunla ilgisi olmayıp en çok mağdur olanlar şüphesiz kumarbazların eşleri, çocukları ve anne babasıdır. Kumarbazlığı engelleme noktasında doğrudan mağdur olan bu zümrenin kumara kayıtsız kalmadığı görülmüştür. Kadınlar birer eş, birer anne olarak kumar ile mücadele etmeye çalışmışlardır. Devlet nezdinde yapmış oldukları başvurularda bu görülmektedir.[120] Babalar oğullarını bu bataklıktan kurtarmaya çalışmış, onların normal hayata dönmesi için çaba sarfetmişlerdir.[121]

Kumarla mücadele noktasında basın yayın yoluyla yapılan sivil girişimler de söz konusu olmuştur. Toplum ve devlet nezdinde kumara karşı bir farkındalık oluşturmak ve kamuoyunu harekete geçirmede gazeteler ve gazeteciler önemli bir işleve sahiptir. Gazetelerde kumar ile ilgili çıkan haberler, yönetim ve halk nezdinde ses getirmekteydi. Kumar oynanan mekânlar ile ilgili haberler kaleme alınarak zabıtanın dikkati buralara çekilmeye çalışılmıştır.[122] 1910 tarihinde *İkdam* ve *Os-*

---

119 TANİLLİ, Server, "Geçen Yüzyılda İstanbul'da Kabadayılar ve Külhanbeyleri", *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşamak*, Derleyenler: François Georgeon-Paul Dumont, çev: Maide Selen, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011, s. 144-145.

120 BOA, TFR.I.KV., Dosya No: 100, Gömlek No: 9926, (H. 15.C.1323 / M. 17.08.1905). BOA., DH.EUM.THR., Dosya No: 91, Gömlek No: 75, (M. 11.05.1911).

121 BOA., DH.EUM.THR., Dosya No: 51, Gömlek No: 20, (M. 26.09.1910).

122 "Şehrimizde Kumar", *Tanin*, 8 Mart 1325 (1909), no., 229, s.3.

manişer Loyd gazetelerinin muhabiri İbrahim Efendi tarafından verilen bir ihbarnamede Galata'da Yunan Konsoloshanesi yakınlarında alenen kumar oynandığı, polis ve jandarmanın da buna göz yumduğu belirtilmiştir. Bunun üzerine soruşturma açılmıştır.[123]

Gazete ve dergilerde kumarın ülke içerisindeki yayılma sahası, etkileri ve zararları hakkında kamuoyuna dönük uyarıcı yazılar çıkmıştır. *Sebilü'r-Reşad*'da "Alem-i İslam'ı Tehdit Eden Marazlardan: Kumar" başlığıyla yayınlanan bir yazıda kumarın nefse, ruha ve ahlaka olan tesirleri işlenmiştir. Ayrıca oyunların ve kumarın İslam âleminin şehirlerinde, köylerinde, beldelerinde yayılmış olduğu çarpıcı bir üslupla dile getirilmiştir. *"... Şehirlilerimizden, kasabalılarımızdan başlayarak köylerimize, hatta daha göçebeliğini terk edemeyen kardeşlerimize varıncaya kadar hepsinde bu hastalık vardır. Sâdat (seyyidler) ve şerifâ-yı kirâm huzûr-ı Kâbe'de büyük babaları ve peygamberimiz celilemizin nezd-i ruhâniyetlerinde, türbelerde haram-ı şerif civarında; beylerimiz, paşalarımız milletin saadeti mukâbilinde kurdukları aşiyâne-i (yuva) istirhatlarında; köylülerimiz kulübelerinde, müteaffin (çürüyen, bozulan, kokan) kahvehanelerinde; göçebelerimiz de çadırlarında, salaşlarında yan gelerek bu hastalık altında kıvranıyor, her günün saatlerce zamanını, Allah'ın bahş ve ihsân buyurduğu akıllarını bu oyunların bi-sûd (faydasız, boş) neticeleri uğrunda feda ediyorlar..."*[124]

Mücadelenin en önemli alanlarından olan eğitim sahasında okul aracılığıyla kumarın zararları öğrencilere aktarılmaktaydı. II. Meşrutiyet döneminde okullarda okutulan ders kitaplarında kumar ve tembellik birbiriyle ilişkilendirilmiştir. Tembellik yapan ve çalışmayan zenginlerin kumara alıştıkları ahlak kitaplarında ifade edilmekteydi. Bu nitelikteki kişilerin kendilerine kalan servetleri muhafaza edemedikleri ve ekonomik sıkıntılara düştükleri de bu kitaplarda anlatılmıştır.[125]

---

123 BOA, DH.EUM.KADL., Dosya No: 2, Gömlek No: 52. (H. 22.Z.1328 / M. 25.12.1910).

124 "Alem-i İslam'ı Tehdit Eden Marazlardan: Kumar", *Sebilü'r-Reşad*, 5 Kanun-ı Evvel 1329 (M. 18.12.1913), C: 11, S: 275, s. 236.

125 YAZIBAŞI, Muhammed Ali, *II. Meşrutiyet Dönemi Sıbyan/İptidai ve Rüştiye Mekteplerinde Ahlâk Eğitim ve Öğretimi (1908-1918)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014, s. 176.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

PİYANGO

I. PİYANGOCULUK

Günümüz dünyasının önemli olgularından birisi de şans oyunlarıdır. Tüm dünyada ve özelde Türkiye'de farklı adlar altında icra edilen birçok şans oyunu vardır. Türk Dil Kurumu, "şans oyununu" talih oyunu olarak açıklamaktadır. Türk Dil Kurumu'na göre talih oyunu, *"Önceden ödeme yapılıp daha sonra şansa dayalı olarak para kazanılan piyango, loto, spor toto, at yarışı gibi oyunlar, şans oyunudur."*[1]

Şüphesiz şans oyunları içerisinde en çok bilineni piyangodur. Türk Dil Kurumu'na göre piyango, *"Düzenleyenlerce bastırılmış numaralı kâğıtları satın alanlar içinden, kazananların kura ile belirlendiği talih oyunudur."*[2] Bir başka tanıma göre piyango, *"Numaralandırılmış kâğıtlar basılarak piyasaya sürüldükten sonra çekiliş yapılmak suretiyle kazananların tespitine yönelik bir organizasyondur."*[3] Milli Piyango İdaresi kendi resmi internet sitesinde piyangoyu şu şekilde tanımlamaktadır: *"Bastırılmış numaralı biletlerin satılarak, adet ve tutarları önceden belirlenmiş ikramiyeleri kazanacak numaraların belirli günde çekilecek kura (çekiliş) ile saptanması esasına dayanan şans oyunudur."*[4] Tanımlardan da anlaşılacağı üzere işin doğasında tamamıyla şans faktörü vardır. Önceden basılan biletler üzerinde tanzim edilen

1 "Piyango", *http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.571e407cc7d6d0.34753284.* Erişim Tarihi: 20.01.2018.

2 "TalihOyunu", *http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a639a2b6b8ff7.91326401.* Erişim Tarihi: 20.01.2018.

3 "Piyango", *Meydan Larousse,* C. 10, İstanbul 1986, s. 1351.

4 *http://www.mpi.gov.tr/node/1,* Erişim Tarihi: 20.01.2018.

rakamlarla, belirli günlerde yapılan çekilişler sonucunda belirlenen rakamların eşleşmesiyle kazananın tespit edildiği bir şans oyunudur.

Osmanlı Devleti'nde piyangoculuk, "lotarya" adı altında da tavsif edilmiştir. Batı kökenli bir kavram olan lotarya, gerek Osmanlı döneminde gerekse günümüzde piyango yerine kullanılmaktadır.[5] *"Ad veya numara çekilerek oynanan şans oyunlarının genel adı anlamına gelmektedir."*[6] Piyango kelimesi İtalyancadaki "bianco" kelimesinin Türkçedeki karşılığıdır. "Bianco", İtalya'nın kimi yörelerinde beyaz ve siyah kartlarla oynanan bir oyundu. Bu oyunda kazanan kâğıtların rengi beyazdı ve İtalyanca bu beyaz kartların karşılığı "bianco" idi. Batı dillerinde günümüzde piyango kelimesi kullanılmamaktadır. Bunun yerine lotarya kelimesi kullanılmaktadır.[7]

II. TARİHÇE

Daha önceki bölümlerde şans oyunlarının ve kumarın tarihsel evrimi hakkında bilgi verilmişti. Burada daha çok piyangonun tarihsel serüveni hakkında bilgi verilecektir.

Romalıların piyangoları ve şans oyunları vardı. Ödülleri arasında köleler, vazolar, çeşitli mülkler bulunmaktaydı. Juvenal, Persius ve Cicero'nun yazmış oldukları, Roma'daki kumarın boyutlarını göstermesi açısından önemlidir.[8]

Piyango ya da kurayla ödül dağıtımının eski Roma'da başladığı iddia edilmektedir. Aralarında Neron ve Augustus'un bulunduğu bazı Roma imparatorları bazı dönemlerde ev, esir ya da gemi dağıtımı için piyango çekilişi düzenlemişlerdir. Bu tür organizasyonlarda parasal kazançtan ziyade kamu yararı güdülmekteydi.[9] MS 1. yüzyılın ortalarında Roma İmparatoru Neron döneminde, Romalıların "Satürnal" dedikleri yortularında piyango çekilişleri düzenlenirdi. Satürnal bayra-

5 TIZLAK, "Osmanlı Toplumuna Şans Oyunlarının Girişi", s. 1878.

6 "Lotarya", *http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a64b3ce7ad157.62973860.* Erişim Tarihi: 21.01.2018.

7 TUNÇAY, *Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi*, s. 11.

8 STEINMETZ, Andrew, *The Gaming Table: Its Votaries and Victims*, Vol. 1 (of 2), London, 1870, p. 8-9.

9 KOLOĞLU, "Piyango Ticareti Nasıl Başladı?", s. 34. STEINMETZ, Andrew, *The Gaming Table: Its Votaries and Victims*, Vol. 1 (of 2), London, 1870, p. 394-395.

mı olarak isimlendirilen bu yortu her yılın eylül ayının on yedinci, on sekizinci ve on dokuzuncu günlerine denk gelmekteydi. Çeşitli eğlencelerin düzenlendiği bu günlerde hükümet tarafından halka piyango biletleri ücretsiz olarak dağıtılırdı. Günde bin biletin dağıtıldığı bu eğlencelerde yapılan çekilişlerde herkese bir şeyler çıkmaktaydı. Ama yarısına faydalı ikramiyeler çıkarken diğer yarısına gereksiz şeyler çıkardı. İkramiye olarak köle çıkabileceği gibi fare de çıkabilirdi. Talihlilerin birkaçı adeta servet kazanırdı.[10]

Piyango, Batı'ya özgü bir eğlence değildir. *"Çin'de MS 1. yüzyılda Han sülalesi döneminde 120 ideogram karakterine dayanan bir lotarya sistemi geliştirilmiş ve elde edilen gelir ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılmıştır. Sonradan Çinli göçmenlerin Avrupa ve Amerika'ya taşıdıkları bu oyun sayısallaştırılarak 'Keno' denilen piyango türüne dönüştürülmüştür."*[11]

Piyangoculuktan kazanç elde etme düşüncesinin Ortaçağ'da İtalya'da başladığı bilinmektedir.[12] *"Avrupa'da piyangoya ilişkin ilk belgeler, 1440'larda Gent, Utrecht, Brugge ve L'Écluse gibi Felemenk şehirlerinde, Burgonya Dükalığı'nda bu tür oyunların olduğunu gösteriyor. Bunların gelirleri fakirlere yardım etmek ve kent savunmalarını güçlendirmek gibi amaçlara tahsis edilmiştir. 16. yüzyılda eşya ve para piyangoları Avrupa'da özellikle Hollanda, Prusya, Avusturya, İtalya, Fransa ve İngiltere'de yaygınlaşmıştır. 1519 yılında Benedetto Gentile adlı bir İtalyan, Cenova'da açık olan beş senatörlük için yapılacak seçimlerde doksan kişinin adaylığını koyması üzerine kimlerin kazanacağına dair bahse girenlere bakarak, 'doksanda beş' düzeneğindeki isimler yerine sayılar koymak suretiyle bir piyango sistemi icat etmiştir. 1530'da Floransa'da ilk para ödüllü devlet piyangosu başlamıştır. Daha sonra Venedik'te piyango devlet tekeline alınmıştır."*[13]

Fransa'da; Kral I. François (1515-1547) piyango imtiyazını, Fransa hazinesine senelik 2.000 lira vermek şartıyla bir şirkete vermişti. Ancak

10 "Piyango", *Mecmua-i Ebüzziya*, C. 3, S. 27, 1 Safer 1300 (12 Aralık 1882), s. 838-843. STEINMETZ, Andrew, *The Gaming Table: Its Votaries and Victims*, Vol. 1 (of 2), London, 1870, p. 394-395.

11 TUNÇAY, *Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi*, s. 19.

12 KOLOĞLU, "Piyango Ticareti Nasıl Başladı?", s. 34.

13 TUNÇAY, *Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi*, s. 19.

halkın piyangoya teveccühünün olmaması, bu dönemde imtiyazı alan kişinin zarara uğramasına neden olmuştur. İngiltere ve Hollanda'da ise piyangonun kabul görmesi için yapılan çalışmalar başarılı olmuştur.[14]

İngiltere'de 1569'dan 1826'ya kadar devlet piyangosu bulunmaktaydı. Devlet piyangosu, bayındırlık işlerinin finanse etmek için kurulmuştu. Thames nehri üzerine köprü inşasında, British Museum'un yapımında ve Napolyon'a karşı yürütülen kampanyalarda devlet piyangosundan elde edilen gelirler kullanılmıştır. Piyangoculuk devlet hazinesi için önemli bir gelir kalemi haline gelmişti.[15] *"İngiltere kraliçesi I. Elizabeth, 1566 yılında geliri liman onarımlarına harcanmak şartıyla piyango düzenlenmesi için imtiyaz vermiştir. Daha sonra bunları özel piyangolar izlemiştir. 1612'de Virginia Şirketi, Amerika'da Jamestown'u kurmak için Kral I. James'ten büyük bir piyango düzenleme yetkisi almıştır. 1627'de Londra'da bir su kemeri inşası için piyango çekilişleri yapılmış; yine o yıllarda British Museum piyango gelirleriyle kurulmuştur."*[16] İngiltere'de piyango çekilişi 1823'ten itibaren yasaklanmıştı.[17]

Fransa'da 1656 senesinde Paris'te Seine Nehri üzerindeki ahşap köprülerden birinin yanması üzerine köprüyü kargir olarak yeniden inşa etmek için bir İtalyan vatandaşına piyango düzenleme imtiyazı verilmiş ancak piyango rağbet görmemiştir.[18] Fransa'da hükümet tara-

14 "Piyango", *Mecmua-i Ebüzziya,* C. 3, S. 27, 1 Safer 1300 (12 Aralık 1882), s. 839-840.

15 CLAPSON, Mark, *A bit of a flutter Popular gambling and English society; c. 1823-1961*, Manchester, 1992, p. 14.

16 TUNÇAY, *Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi*, s. 20.

17 HUGGINS, Mike, "Betting, Sports and The British, 1918-1939", *Journal of Social History*, Volume: 41, Issue: 2, Winter 2007, pages: 298. ORFORD, Jim, SPROSTON, Kerry, ERENS, Bob, WHITE, Clarissa, MITCHEL, Laura, *Gambling and Problem Gambling in Britain,* Hove and New York, 2005, p. 2.

18 "Piyango", *Mecmua-i Ebüzziya,* C. 3, S. 27, 1 Safer 1300 (12 Aralık 1882), s. 840. Bu konu ile ilgili olarak Mete Tunçay yukarıda verilen bilgiden farklı bilgiler vermektedir. Onun eserinde ilgili bölüm şu şekilde geçmektedir: *"Kendi uyruklarının İtalyan piyangolarına büyük paralar yatırdıklarını fark eden I. François 1533'te bir Fransız piyangosu düzenlemiş ve gelirini Paris'teki Seine Nehri üzerinde Fauberg St. Germaine ile Louvre arasında bir köprü yaptırmak için kullanmıştır."* TUNÇAY, *Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi*, s. 19.

fından ilk piyango XIV. Louis'nin düğün gününde çekilmiştir. Fransız halkının piyangoya karşı ilgisi başlangıçta çok azdı. Ancak XIV. ve XV. Louis dönemlerinde hükümet tarafından piyangoyu yaygınlaştırmak için yapılan teşvikler, halk arasında piyangoya olan ilgiyi müthiş bir şekilde artırmıştır. 1700 yılında hükümet, şirketlerin elinde bulunan piyangolara son vermiş ve çekiliş yapma hakkını belediyeye vermiştir. 1706 tarihinde ise belediye piyangosu lağvedilmiş ve yerine kraliyet piyangosu ihdas edilmiştir. Fransız İhtilali'nden sonra 1793'te piyango tamamen kaldırılmışsa da 1804'te Napolyon döneminde yeniden kurulmuştur. Fransa'da piyango ile ilgili tartışmalar uzun süre devam etmiş zaman zaman yasaklanmış zaman zaman serbest bırakılmıştır. 1832'de Fransa'da tüm piyangolar yasaklanmıştır. Ancak hayır işlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi ve güzel sanat dallarında gelişim sağlanması için eşya piyangosuna izin verilmiştir.[19]

Kuzey Amerika'da 17. ve 18. yüzyıllar boyunca piyango çok popülerdi. Hem devlet hem de özel partiler tarafından kullanılmıştır. Gerek kamu gerekse özel sektör birçok inşaat projesine fon sağlamak için piyangoyu kullanmıştır. Kanallar, köprüler ve yolların finansman sorununun çözümünde piyangolar önemli bir yere sahip olmuştur. Bir nevi banka görevi üstlenmişlerdir.[20]

İngiliz sömürgesi altındaki Kuzey Amerika'da, 18. yüzyılda hayır kurumları ve eğitim dernekleri tarafından birçok piyango düzenlenmiştir. Harvard, Yale, Princeton, Dartmouth, Brown gibi eğitim kurumlarının inşasında piyango çekilişlerinden elde edilen gelirler kullanılmıştır. Kilise'nin (erken dönem Püritenleri hariç) bu duruma çok da karşı olmadığı görülmektedir. Kilise de mabetlerinin inşaatında finansal sorunlarını piyango çekilişleriyle gidermeye çalışmıştır. Amerika'da koloniler, askeri faaliyetleri için piyangoyu kullanmışlardır. 1750'lerdeki savaşlarda, Bağımsızlık Savaşı'nda ve sonraki süreçte Kıta Kongresi, George Washington'u desteklemek için piyangodan yararlanmıştır. ABD'nin kurulmasından sonra da çekilişler devam etmiştir. 1832'de

19 "Piyango", *Mecmua-i Ebüzziya*, , C. 3, S. 27, 1 Safer 1300 (12 Aralık 1882), s. 840-842.

20 THOMPSON, William N., *Gambling in America: An Encyclopedia og History, Issues, and Society;* California, 2015, p. 257.

ABD'de 420 çekiliş yapılmıştır. Amerika'da 19. yüzyılın ilk yarısında piyangoya karşı ahlaki itirazlar yükselmeye başlanmıştır. İşin içine hile iddiaları da girince Avrupa'da ve ABD'de piyango gözden düşmüş ve birçok ülkede yasaklanmıştır. Ancak yasaklamalar çeşitli yollarla delinmiş; din, ahlak ve siyasi öğretiler piyangoyu hemen hemen hiçbir yerde tamamıyla engelleyememiştir.[21]

Almanya'da ilk sayı piyangosu 1735'te Bavyera'da yapılmıştır. 1763 tarihinde ise Büyük Frederich tarafından Prusya'da Ceneviz Piyangosu başlatılmıştır. 1800'lere gelindiğinde Almanya'nın büyük bir bölümünde piyango yasaklanmıştır. Almanya'da kumar oynama hususunda geniş bir özgürlük alanı bulunmakla birlikte 1868'de Alman Hükümeti'nin çıkarmış olduğu bir yasayla kumarhaneler yasaklanmıştır. Frankfurt Ulusal Meclisi, kumarhaneleri ahlaki çöküşe neden olan sosyal felaket olarak tanımlamaktaydı.[22]

Hollanda'da 1726'ya kadar başta piyango olmak üzere tüm kumar faaliyetleri yasaklanmıştır. Bu yasak 1726'da Devlet Piyangosu'nun kurulmasıyla birlikte değişmiştir. 1905 tarihinde çıkarılan Piyango Kanunu ile diğer piyangolar üzerindeki yasaklar kalkmıştır.[23]

İlk İsveç piyangosu 1699 yılında göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Stockholm'de düzenlendi. İlk devlet piyangosu ise 1758'de bir kanal projesini finanse etmek amacıyla yapılmıştır. 1772 tarihinde devlete ait bir piyango şirketi vardı. 1841'de ahlaki nedenlerle kapatılmıştır. Kumarhanelere gelince 19. yüzyılın ilk yarısında bazı kaplıca-dinlenme yerlerinde kurulmuş olmalarına rağmen 1846'da yasaklanmıştır. Bu yasaklama süreci bazen ihtiyatlı serbestlik olsa da yüz elli yıl devam etmiştir.[24]

21 THOMPSON, William N., *Gambling in America: An Encyclopedia og History, Issues, and Society,* California, 2015, p. 257-258. TUNÇAY, *Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi*, s. 20-21.

22 MEYER, Gerhard, HAYER, Tobias, "Germany", *Problem Gambling in Europe: Challenges, Prevention, and Interventions,* Ed. Gerhard Meyer, Tobias Hayer, Mark Griffiths, 2009, p. 85.

23 GOUDRIAAN, Anna E., BRUİN, Dick de, KOETER, Maoreten W.J., "The Netherlands", *Problem Gambling in Europe: Challenges, Prevention, and Interventions,* Ed. Gerhard Meyer, Tobias Hayer, Mark Griffiths, 2009, p. 189.

24 JONSSON, Jakob, RÖNNBERG, Sten, Sergei, "Sweden", *Problem Gambling in Europe: Challenges, Prevention, and Interventions,* Ed. Gerhard Meyer, Tobias Hayer, Mark Griffiths, 2009, p. 299.

Macaristan'da 16. yüzyılda ticari kaygılarla piyangoculuk icra edilmekteydi. Avusturya'da piyangoculuğu icra etmekte olan Kont Cataldi, Macaristan'da da piyango imtiyazı elde etmişti. 1770'ten günümüze kadar (1900-1957 arası hariç) Macaristan'da piyango çekilişleri sürekli olmuştur. Başlangıçta piyango gelirleri kamu hazinesi, bölgesel yol ve su işlerinden sorumlu birimler arasında eşit şekilde pay edilmekteydi. Ancak piyango şirketinin sürekli daha fazla pay istemesi üzerine 1787'de II. Joseph, Avusturya piyangosunun tüm idaresini üzerine almıştır. Macaristan'da uzun bir süre piyangonun popülerliği oldukça azdı. Bunda oyunun Avusturya tarafından organize edilmesinin büyük bir payı vardı. Zira Macarlar bu oyunu boykot etmekteydiler. 1848-1849 bağımsızlık savaşı esnasında Macar hükümeti Viyana merkezli piyangoyu yasaklamıştır. Bu durum Avusturya-Macaristan monarşisinin kurulmasıyla 1867'de değişti. 1868'den itibaren piyango organizasyonu, Macar Kraliyet Piyango Direktörlüğü tarafından gerçekleştirildi. Bu sayede Macar bütçesi düzenli olarak artış gösterdi. Ancak 1897'ye gelindiğinde parlamento piyangoyu kaldırarak yerine yeni oyunlar tanıtmıştır.[25]

Avustralya'daki ilk piyango 1880'lerde Sidney'de devlet dışı birimler tarafından icra edilmiştir. Sidney dışındaki eyaletlerde piyango çekilişleri devlet tekelinde yer almıştır.[26]

19. yüzyılda İran'da piyango konusunda bir takım gelişmeler yaşanmıştır. Bunlardan biri imtiyaz alma girişimidir. 19. yüzyılın ikinci yarısında İran düşünce hayatında ve siyasetinde önemli bir yere sahip olan Mirza Malkum Han, İran'da piyango düzenlemek için girişimlerde bulunmuştur. Piyango tertip etmek için şirket kurulması ve kumar da dahil olmak üzere bütün şans oyunlarının oynanabilmesi imtiyazını yetmiş yıllığına almıştır. İran'ın Londra elçiliği görevini yapan Malkum Han'a verilen bu imtiyaz 20 Temmuz 1889'da Şah tarafından imza-

25 DEMETROVICS, Zsolt, "Hungary", *Problem Gambling in Europe: Challenges, Prevention, and Interventions*, Ed. Gerhard Meyer, Tobias Hayer, Mark Griffiths, 2009, p. 123-124.

26 *Australian Gambling Comparative History and Analysis*, Project Report, Prepared by Australian Institute for Gambling Research University of Western Sydney Macarthur, Melbourne, 1999, s.iii.

lanmıştır. Ulemanın ve Rusya'nın tepki göstermesi üzerine bu imtiyaz antlaşması lağvedilmiştir.[27]

Piyangoların tarih sahnesine çıkması, gelişmesi ve yayılması ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bunda ülkelerin iç dinamikleri ve ekonomik durumları belirleyici olmuştur.

III. PİYANGOCULUĞUN OSMANLI DEVLETİ'NE GİRİŞİ

Piyangoculuğun Osmanlı Devleti'ne girişi Avrupa'ya göre çok geç bir döneme denk gelmektedir. Günümüzdeki piyangoculuk sistemine yakın bir şans oyunu anlayışı, 15. yüzyılın ortalarından itibaren Avrupa'da görülürken Osmanlı Devleti'ne girişi yaklaşık olarak dört yüzyıl sonrası olan 19. yüzyıl ortalarına denk gelmektedir.

Avrupa'da yüzyıllardır uygulanagelen bir organizasyonun Osmanlı Devleti'ne girişinin bu derecede geç olması ilginçtir. Piyangonun Osmanlı toplumuna geç gelmesinde; Batı ile toplumsal ve gündelik hayata ilişkin etkileşimin cılız olması, Batılı değer sistemine karşı olan direnç ve 19. yüzyıla kadar piyango ile ilgili ciddi anlamda girişimlerin olmamasıdır. Avrupa'da piyangolar bilim ve hayır kurumları için önemli bir finans kaynağı olarak görülmekteydi. Hatta bayındırlık işlerinde de piyangodan elde edilen gelirler kullanılmaktaydı. Osmanlı Devleti'nde ise bu işler devlet otoritesinin görev ve sorumluluklarından ziyade vakıflara ait işler arasında görülmekteydi. Vakıfların sahip olduğu özellikler de piyangonun Osmanlı Devleti'ne girişini geciktirmiş olabilir. Bu durum 18. yüzyılda Avrupa ile etkileşimin artması sonucunda değişime uğramış ve Batı ile ilgili kurumlara dönük ilgi artmıştır.

Avrupa ile temasın hız kazanması sefirlerin raporlarına, seyahatnamelerine, hatıratlarına ve sefaretnamelerine farklı konuların yansımasına zemin hazırlamıştır. Siyasi ve askeri konuların dışında gündelik hayata dair konular da buralarda yer almaya başlamıştır. İşte piyangoya dair ilk kayda buradan ulaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'nde piyango

27 KARADENİZ, Yılmaz, "İran Batılılaşma Hareketinde Mirza Malkum Han'ın Rolü (1833-1908)", *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 23, Isparta, 2011, s. 108.

konusundaki en eski veri, III. Selim Dönemi'nde Viyana elçiliğine getirilmiş olan Ebubekir Ratip Efendi'nin 1792 tarihinde kaleme almış olduğu *Nemçe Sefâretnâ'mesi*'dir. Bu eserde piyango yerine lotarya sözcüğünü kullanmıştır. Ebubekir Ratip Efendi bu eserinde lotaryanın ne olduğu, nasıl, nerede ve hangi aralıklarla oynandığı hakkında bilgi vermektedir. Oyunun ilk safhasından çekiliş anına kadarki süreç aktarılmıştır. Ayrıca oyunun devlet hazinesine aktarmış olduğu gelir hakkında da bilgi verilmiştir. Bölümün sonunda, İstanbul'da piyango çekilişi tertip edilmesi için yapılan bir öneri de aktarılmaktadır.[28]

Piyangoculuğa dair Ebubekir Ratip Efendi'nin yazmış oldukları, bazı değerlendirmeleri hak etmektedir. Sefirin yapmış olduğu gözlemler son derece ayrıntılı olup farklı veçhelere sahiptir. Batılılaşma olgusunun Tanzimat'tan yarım asır öncesinde bir kurum nezdinde değerlendirmesi söz konusudur. Zira Batı'da önemli bir finans kaynağı olan bu eğlence türünün merkez ve taşrada örgütlenişi ve işleyişi anlatılmıştır. Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma sürecinin kurumsallaşması noktasında bir örnek sunmaktadır.

Ebubekir Ratip Efendi'nin piyangoculuk ile ilgili değerlendirmelerinde mutlak anlamda göz önünde bulundurulması gereken nokta ekonomik yapı ve ekonomi-politik ile ilgili olanlardır. Avrupa'da bu eğlence sektörü üzerinden devletlerin kaynak ihdas ettiği ve hazineye irat kaydettiği görülmektedir. Bu dışsal faktörün, yaklaşık yüz yıl sonra Osmanlı Devleti'nde piyagoculuğun yasallaşmasında önemli rolü olmuştur. Devletin ekonomi politiği belirgin olan böyle bir kurumun yaratmış olduğu artı değeri kendi uhdesine alması, bizzat kendisinin deneyimlemesi ve yürütücü aktör olması uzun bir sürecin sonunda olmuştur.

Osmanlı yöneticilerinin piyangodan haberdar olduğunu başka bir belgeden de anlamaktayız. 1839 tarihinde II. Mahmut döneminin sonlarında, Avusturya'da Metternich'in eşi hamiliğinde düzenlenen piyango çekilişine konulmak üzere Osmanlı Devleti adına iki parça hediye

28 TUNÇAY, *Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi*, s. 27-28. BİLİM, Cahit, "Ebubekir Ratıb Efendi, Nemçe Sefaretnamesi", *Belleten*, C LIV, S. 209, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990, s. 290.

gönderilmiştir. Metternich'in eşi, bu ince davranışa karşı Viyana sefiri müsteşarı Mavroyani'ye bir teşekkür yazısı göndermiştir.[29]

Mecmua-i Ebüzziya'da, "Piyango" başlığı ile çıkan yazıda, piyangonun Osmanlı Devleti'ne giriş tarihi olarak Kırım Savaşı sonrası işaret edilmiştir.[30] Aslında Osmanlı ülkesinde bu tarihten çok öncesinde piyango düzenlenmiştir. İzmir'de ticari amaçlı olarak birçok piyango çekilişi düzenlenmiştir. 1834 yılında İzmir'de kentin Türk olmayan halkına, özellikle Avrupalı ve Levanten topluluğa yönelik piyangolar tertip edilmiştir. Bir piyango tertibiyle ilgili olarak verilen ilanda, biletlerin tanesi on kuruş olarak tespit edilmiş ve toplam seksen biletli bir çekiliş olacağı belirtilmiştir. Marina'daki Alberti Kahvehanesi'nde yapılacak çekilişte ikramiye olarak altın saat verilecekti. Aynı tarihte başka bir çekilişte ikramiye olarak bahçeli bir ev verileceği ifade edilmiştir. Böylece son derece dar bir çevre ve sınırlı bir sayı ile başlayan piyango macerası zamanla çığ gibi büyümüştür.[31]

1847'de Avrupa'da çekilişi yapılan piyangonun biletleri Osmanlı ülkesinde satışa çıkarılmıştır. *"Avusturyalı Friedrich Kohl firması, ülkesinde düzenlediği çekilişin biletlerini piyasaya sürerken güvence olarak Avusturya demiryolları hisse senetlerini göstermiştir. Birinci ikramiyenin 60 bin lira olduğu, 3.700 kişiye de ödül dağıtılacağı belirtilmiştir."* 1849 tarihinden itibaren piyangolar ile ilgili olarak gazetelere ilan verilmeye başlanmıştır. İlanlarda nasıl bir yol takip edileceği, satış noktaları ve çekiliş tarihleri verilmekteydi. Ayrıca ikramiyelerin neler olduğu ve bunların özellikleri hakkında da bilgi verilmiştir.[32]

Yukarıda bahsedilen piyango çekilişleriyle ilgili olarak devlet makamları nezdinde izin alındığına dair herhangi bir belgeye rastlanılmamıştır. Resmi makamlar nezdinde yapılan ilk başvuru, Osmanlı Devleti'nde modern anlamda tiyatro geleneğinin yerleşmesinde önemli bir

29 BOA, HAT., Dosya No: 1183, Gömlek No: 46705 B. (H. 29.Z.1254 / M. 15.03.1839).

30 "Piyango", *Mecmua-i Ebüzziya,* C. 3, S. 27, 1 Safer 1300 (12 Aralık 1882), s. 843.

31 BEYRU, Rauf, *19. Yüzyılda İzmir'de Yaşam*, Literatür Yayınları, İstanbul, 2000, s. 139.

32 KOLOĞLU, "Piyango Ticareti Nasıl Başladı?", s. 34-35.

yere sahip olan Naum Efendi'nin[33] yapmış olduğudur. Naum Efendi, 1854'te tarihinde vermiş olduğu dilekçesinde tiyatrosu ile ilgili olarak yaklaşık olarak yüz bin kuruş zararının olduğunu ifade etmektedir. Eğer kaynak oluşturulamazsa gelecek yıl tiyatronun açılamayacağını belirtmiştir. Bunun önüne geçmek için saraydan yardım istemiştir. Saraydan en önemli isteği ise tiyatronun ihtiyaçlarını karşılamak için bir piyango çekilişi tertip etmesine izin verilmesi ve bununla ilgili olarak ahalinin teşvik edilmesidir.[34]

Naum Efendi'nin izin isteği Meclis-i Vala'da görüşülmüş ve kendisine piyango çekilişi için izin verilmiştir. Verilen izin şu şekildedir: *"Tiyatrocu Naum bu defa takdîm-i arzuhâl ile tiyatrosunun vâridâtı masârafâtına gayr-i kâfi olduğundan vuku' gelmekte olan hasâr ve zararına medâr olmak üzere iş bu yetmiş ve yetmiş bir ve tarih-i İsevi'nin bin sekiz yüz elli dört ve elli beş seneler için tiyatrosunda mevcut localar ile sandalyelerin isticâr ve iş kirası zımnında tertip etmiş olduğu bir nevi' piyango usûlünün icrâsına mezuniyetiyle beraber bu bâbda icâp edenlere teşvîkât-ı lazıme ifâsı niyâzında olarak melfûf olan i'lânname sûreti mealine göre ol vechle piyango ile icâd-ı imkâna ve mahâl eylemesinde bir gûna beis ve mahzur olmayıp belki istihsâl edileceği menâfi'-i memûlesi tiyatrosunun devamı-ı küşâdına bâdi olacağından mezkûr i'lânname mucibince usûl-ı mezkûrenin icrası zımnında kendisine ruhsat verilmesi Meclis-i Vala'da tezekkür kılınmış..."* Böylece ilk kez piyango tertip edilmesine dair devletçe ruhsat verilmiştir.[35] İki

33 "Michel Naum, İstanbul Pera'da ikamet eden bir Katolik idi. 1831 tarihinde Pera'da meydana gelen büyük yangında Naum'un bugünkü Galatasaray Lisesi'nin bulunduğu alanın karşısına düşen evi kül olmuştu. Naum, arsasından gelir temin etmek için yangından açılan alanı gösteriler ve cambaz oyunları sunan yabancı gruplara icara verir. Daha sonradan Naum Tiyatrosu'na dönüşecek proje bu şekilde başlar. İtalyan sihirbaz Bosco, Naum'un arazisine tiyatro kurmak amacıyla Osmanlı makamlarına başvurmuş ve 21 Mayıs 1840 tarihli bir fermanla bu izin kendisine verilmiştir" ARACI, Emre, *Naum Tiyatrosu: 19. Yüzyıl İstanbul'unun İtalyan Operası*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010, s. 47-55. Naum Tiyatrosu, Beyoğlu'nun ikinci önemli tiyatro binasıydı. Bosco'dan sonra tiyatronun yönetimi Naum Duhani'ye geçmiştir. AND, Metin, *Başlangıçtan 1983'e Türk Tiyatro Tarihi*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994, s. 92.

34 BOA, İ.HR., Dosya No: 113, Gömlek No: 5514. (H. 04.Z.1270 /M. 24.08.1854).

35 BOA, İ.MVL., Dosya No: 312, Gömlek No: 13053. (H. 12.Z.1270 /M. 05.09.1854).

yıl için teşebbüste bulunan Naum Efendi, bu yolla tiyatronun müşteri sayısını artırmayı amaçlamaktaydı. Bunun için 1.200 adet bilet bastırmıştır. Her biletin fiyatı 250 kuruş olup basılan biletlerden yalnızca 100 adedine ikramiye çıkacaktı. Kazananlara ikramiye olarak tiyatronun kırk loca ve altmış sandalyesine ait bir sezonluk tiyatro bileti verilecekti.[36]

19. yüzyılın ortasından itibaren piyangoculuk özellikle İstanbul'da hızla yayılmaya başlamıştır. İmparatorlukta yeni olan bu olgunun uygulanması safhasında ciddi anlamda yasal bir düzenleme olmadığı için düzenleyenler ve kazananlar arasında hukuki ihtilaflar ve anlaşmazlıklar çıkmaktaydı. 1857 tarihinde Endaze oğlu Andon'un Patrikhane kefaletiyle düzenlemiş olduğu bir piyangoda böyle bir durum ortaya çıkmıştır. İkramiye olarak beş kişiye çeşitli emlak, beş kişiye de muayyen miktarda para ikramiyesi dağıtılması vadedilmiştir. Kazananlara ikramiyeleri dağıtılmışken piyangoyu kazananlardan Halil Ağa ile Patrikhane arasında sorun çıkmıştır. Halil Ağa'ya biletine isabet etmiş olan Ayastefanos'taki yalı için Patrikhane tarafından kendisine mühürlü bir pusula verilmiştir. Halil Ağa önce bunu kabul etmişse de sonra Patrikhane'den yalının değeri kadar kendisine para verilmesini talep etmiştir. Patrikhane ise böyle bir kefaletinin olmadığını belirterek bu başvuruyu reddetmiştir.[37]

Piyango çekilişlerinin hızlı bir şekilde yayıldığını gazete ilanlarından görmekteyiz *Ceride-i Havadis* gazetesinin 11 Ocak 1857 tarihli sayısında verilen bir ilanda iki beygir çekerli bir fayton için piyango düzenleneceği ifade edilmiştir. Bu çekiliş beş yüz biletten ibaret olacaktı. Biletin temin edileceği yer ve çekilişle ilgili olarak bilgi alınması için nereye başvurulacağı ilanda açıklanmıştır.[38] Yine aynı gazetenin 19 Ocak 1857 tarihli sayısında Ayastefanos piyangosunun kazanan numaraları ile ilgili ilan çıkmıştır. İkramiye isabet eden biletlerin sahipleri, biletlerini Ermeni Patrikhanesi'ne götürüp kazandıkları ikramiyeleri

36 TUNÇAY, *Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi*, s. 29.

37 BOA, A.DVN., Dosya No: 121, Gömlek No: 53. (H. 05.B.1273 / M. 01.03.1857).

38 *Ceride-i Havadis*, 15 Cemaziye'l-Evvel 1273 (11.01.1857), no., 818.

alabileceklerdi. İkramiyeyi kazanan biletlerin numaraları ve ikramiyeleri şu şekildeydi:

009662	İlk kazanan bir ev
130633	İkinci defada bir ev
025992	Üçüncü defada bir arsa
068646	Dördüncü defada kezalik bir arsa
025079	Beşinci defada kezalik arsa
081896	Altıncı defada guruş
008841	Yedinci defada guruş
063359	Sekizinci defada guruş
064294	Dokuzuncu defada guruş
088992	Onuncu defada guruş[39]

Yine aynı gazetede başka bir piyangonun düzenleneceğine dair bir ilan vardı. 19 Ocak 1857 tarihli bu ilan şu şekildeydi: *"A'lâ ipekli mâûndan ve gayet nefis olarak on iki aded sandalye ile dört dane koltuk ve bir aded büyük koltuk sandalye ile iki dane kanepe bir aded san'atlı istirâhât kanapesi ki cemâ' yirmi parça olarak beş yüz bileti olmak ve her bileti ellişer guruşa olub istek eden zevâta satılmak üzere bu defa' bir piyango tertib olunub zikr olunan eşya üç dereceye taksim ve üç adama çıkmak üzere tertib kılınmış şöyle ki ibtidâ çıkan on iki sandalye ile istirâhât kanepesini ve ikincisi dahi iki kanepe ile büyük koltuk sandalyesini ve üçüncüsü dahi diğer dört dane koltuğu alacağı misillû iş bu takım birbirinden ayrılmamak üzere birinci derecede bulunan mezkûr on iki sandalye ile istirâhât kanepesi her kime çıkar ise ikinci derecede bulunan iki kanepe ile büyük koltuk sandalyesi üç bin ve üçüncü raddede olan dört dane koltuğu dahi iki bin beş yüz guruşa olmak ve bunların takımı ol vechle bozulmayarak cümlesi birinci numroda kalmak üzere diğerleri fiyât-ı malûme ile sahiplerinden iştirâ olunacağı iş bu piyango kânûn-ı sanînin on birinci cuma günü Sultan*

39 *Ceride-i Havadis,* 23 Cemaziye'l-Evvel 1273 (11.01.1857), no., 819.

Bayezid'de Kâğıtçı Hacı Emin Efendi'nin dükkânında çekilecek olduğundan istek eden zatlar biletlerini dükkân-ı mezkûreden almaları."[40]

Dizginsiz bir şekilde büyüyen piyango piyasasına devlet müdahale etmek zorunda kalmıştır. Piyango çekilişi için ruhsatların Zaptiye tarafından gelişi güzel verilmesi çekiliş düzenleyenlerin sayısının hızla artmasına neden olmuştur. Piyango ile ilgili dedikoduların artması, asayiş problemlerinin çıkması ve nihayetinde piyangonun kumar olarak addedilmesi üzerine yöneticiler harekete geçmiştir. 1 Temmuz 1857 tarihinde, "*iş bu piyango bir nevi' kumar olarak şer'an ve kânûnen makdûh (beğenilmemiş) ve mezmûm olması cihetiyle böyle bir emr-i makdûhun devam-ı cereyânı gayr-ı caiz görünmüş olduğuna binâen bunun külliyen men'iyle şu memnuiyet dahi serian ilan olunarak ... hiç bir dükkân ve mahalde piyango keşide olunmaması ve şayet bu memnuiyetin hilâfına hareket eden olur ise şediden te'dib olacağı hususları esnaf kethüdâlarına vesair icâb edenlere beyân olunmasıyla beraber taraf-ı memurlar tayiniyle ve zaptiye zabitanına memuriyet itâsıyla fehimâ bâde hiçbir mahalde piyango keşide olunmaması...*" denilerek piyango yasaklanmıştır.[41]

Piyangonun bu şekilde yasaklanmasının yankısı, bu işi yapanlar arasında hızla yayılmaya başladı. Merkezin bir gün sonra yayınlamış olduğu başka bir yazıda piyangonun sözünün dahi edilmemesi isteği, işlerin iyice karışmasına neden olmuştur. Zira daha önceden Zaptiyeden izin alınarak basılan biletler ve çekiliş tarihi belirlenen organizasyonlar vardı. Tarihi belirlenen çekilişler yapılacak mı? Yapılmaması durumunda bileti basanlar ve bilet alanların zararları karşılanacak mı? Bu soruların getirmiş olduğu sorunlar yöneticileri aylarca uğraştırmış ve birçok yazışmaya neden olmuştur. İşler sarpa sarınca devreye Meclis-i Vala girmiştir.

Meclis-i Vala, öncelikle bir durum tespiti yapmıştır. Meclise göre kumar olarak değerlendirilen piyangodan dolayı, hiç kimsenin zarar

40 *Ceride-i Havadis,* 23 Cemaziye'l-Evvel 1273 (11.01.1857), no., 819. Bu gazetede başka tarihlerde piyangolar ile ilgili ilanlar verilmeye devam edilmiştir. *Ceride-i Havadis,* 26 Cemaziye'l-ahir 1273 (21.02.1857), no., 824.

41 BOA, A.MKT.NZD., Dosya No: 227, Gömlek No: 73. (H. 09.Za.1273 / M. 01.07.1857).

ve hasar iddiasında bulunamayacağını belirtmiştir. Ancak Zaptiye tarafından belli bir vergi alınarak isteyenlere ruhsat verilmesi işin şeklini değiştirmiştir. Yine meclise göre zararın miktarının ortaya çıkarılması zordur. Bilet bastıranların zararlarının karşılanması için eldeki biletlerinin bir ay zarfında Zaptiye tarafından gösterilecek bir yerde satılabileceği ifade edilmiştir.[42] Bu bir ay yeterli görülmemiş ve süre üç aya çıkarılmıştır. Biletlerin Galata ve Beyoğlu'nda gösterilecek uygun yerlerde satılması kararlaştırılmıştır. Belirtilen sürenin bitiminde her kim iddiada bulunur ise dikkate alınmayacağı ifade edilmiştir.[43] Tüm uyarılara rağmen mağduriyetler ile ilgili şikâyetler devam etmiştir.[44] Ayrıca sürenin yeniden uzatılması da gündeme gelmiştir. Zaptiye müşirliğine yazılan bir yazıda, sürenin birkaç defa uzatıldığı belirtilmiş ve eğer biletlerin bitirileceğine dair taahhüt veriliyorsa birkaç aylığına tekrardan sürenin uzatılabileceği söylenmiştir.[45]

Piyangonun yasaklanmasıyla birlikte ortaya çıkan sorunlar tam anlamıyla çözülmeden piyango ile ilgili olarak yeniden ruhsat talepleri olmuştur. 21 Şubat 1859 tarihinde bu yönde bir talep olmuş ancak reddedilmiştir.[46] 1860 yılında yapılan başka bir piyango başvurusu, *"...piyango maddesi fesâdlı ve mazarrâtı şey olarak mukaddemâ ba-irâde-i seniyye men' olunmuş olduğundan..."* şeklinde ifade edilerek reddedilmiştir.[47]

Hukuki anlamda var olan yasal boşluğu doldurmak ve yasaklanan piyango ile mücadeleyi yasal bir zemine oturtmak amacıyla ceza kanunnamesinde bir madde ihdas edilmiştir. Aslında 1840 ve 1851

42 BOA, A.MKT.NZD., Dosya No: 241, Gömlek No: 96. (H. 27.Ra.1274 / M. 15.11.1857).

43 BOA, A.MKT.NZD., Dosya No: 243, Gömlek No: 33. (H. 07.R.1274 / M. 25.11.1857).

44 BOA, A.MKT.MHM., Dosya No: 140, Gömlek No: 31. (H. 05.S.1275 / M. 14.09.1858).

45 BOA, A.MKT.MHM., Dosya No: 140, Gömlek No: 71. (H. 17.S.1275 / M. 26.09.1858).

46 BOA, A.MKT.NZD., Dosya No: 277, Gömlek No: 69. (H. 18.B.1275 / M. 21.02.1859).

47 BOA, A.MKT.NZD., Dosya No: 324, Gömlek No: 47. (H. 27.S.1277 / M. 14.09.1860).

tarihli ceza kanunnamelerinde piyangoculuk ile ilgili bir madde yoktu. 1858 tarihli Ceza Kanunnamesi'nde doğrudan doğruya piyango ile ilgili olarak düzenleme yapılmıştır. Konunun ehemmiyeti açısından ceza kanununun 243. maddesi aynen şu şekildedir: *"Piyango küşâd edenler kezâlik bir aydan altı aya kadar hapis ile bir mecidiye altından elli mecidiye altınına kadar ceza-yı nakdî alınır. Ve piyangoya konulmuş olan nukûd ve eşya cânîb-i mirîden zabt olunur."*[48]

Piyangonun yasaklanmasında etkili olan hususlardan birisi de piyango tertiplerinde yapılan hilelerdir. Yeniden piyango düzenlemek için yapılan bir başvuruda, başvuruyu yapan kişi çeşitli hilelerden bahsetmektedir. 1863 tarihinde Aleksandros Serepiraanikof imzasıyla yapılan başvuruda bunlardan bahsedildikten sonra kendisinin hilelerden uzak durduğunu ifade ederek ruhsat talebinde bulunmuştur. Bu talebin karşılandığına dair herhangi bir veri yoktur.[49]

Sultan I. Abdülmecid'in son dönemlerinde yasaklanan piyangonun yeniden ihdası için Sultan Abdülaziz döneminde çeşitli başvuruların yapılmış olduğu görülmektedir. Bu başvurularla birlikte piyango yasağı yavaş yavaş delinmeye başlanmıştır. 29 Ocak 1864 yılında Galata ve Feriköy'deki yetimhaneler adına bir piyango düzenlenmesi için dilekçe verilmiştir. Dilekçede bahsedilen yerlerde iki yüz yirmiden fazla kız yetim çocuğunun bulunduğu belirtilmiştir. Bunların ihtiyaçlarının karşılanması için Fransa imparatoru ve imparatoriçesi tarafından piyangoya konulmak için birkaç parça eşya gönderilmiştir. Bu başvuru Osmanlı makamlarınca uygun görülmüş ve iznin yanı sıra yetimhaneye on bin kuruş ihsanda buyurulması uygun görülmüştür.[50]

İstanbul'da 1865 tarihinde meydana gelen yangının neden olduğu tahribatı gidermek ve bu yangında zarara uğrayanlara yardım etmek amacıyla piyango düzenlenmesi için başvurular olmuştur. Bu başvuruları değerlendiren Meclis-i Vala, 15 Eylül 1865 tarihinde çekincelerini dile getirmekle birlikte bu piyangoya onay vermiştir. Bileti on kuruştan olmak üzere beş yüz bin hisseden oluşan çekilişin "Şirket-i

48 GÖKCEN, ... *Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri*, s. 235.

49 BOA, MVL., Dosya No: 416, Gömlek No: 12. (H. 23.L.1279 / M. 13.04.1863).

50 BOA, İ.HR., Dosya No: 205, Gömlek No: 11820. (H. 13.N.1280 / M. 21.02.1864).

Maliye-i Osmaniye"nin nezaretinde, başkanı Müslüman olan karma bir komisyon tarafından düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Buradan elde edilecek gelirin 3.300.000 kuruşu mağdurlara ve ihtiyaç sahiplerine verilecekti. Her ne kadar piyango çekilişine onay verilmişse de Zaptiye Nezareti'ne uyarılarda da bulunulmuştur. Zira vurguncuların ve açgözlülerin harekete geçip yeni piyango teşebbüslerinde bulunabileceği ifade edilmiş ve zaptiyenin buna karşı dikkatli olması istenmiştir. Ayrıca başka çekilişlere izin verilmemesi için itinalı davranılması istenmiştir.[51]

Toplum menfaatine uygun görülen hususlar için piyango çekilişlerine izin verilmesi, şahsi menfaatleri ön plana çıkaran piyango çekilişlerini düzenleyenleri de harekete geçirmiştir. 1865 tarihinde dönemin iki önemli bankeri Mösyö Hristaki ve Zarifi,[52] Rum gazetesine vermiş oldukları ilanda Yeniköy'de üç evin piyangoya konulduğu belirtilmiştir. Ayrıca talihlilere, bunların yanı sıra para da verileceği belirtilmiştir. İstanbul'da satılan bu biletlerin gümrükte tutulmaması ve taşraya gönderilmesi yolunda Rüsumat Emaneti'ne bir yazı gönderilmiştir. Yazıda bahsedilen kişilerin bu piyangoyu "Hıristiyan gurebası hastalarının" masrafları için düzenleyeceği ifade edilmiştir. Piyango biletlerinin, *"... bir defaya mahsûs olup emsâli ittihâz kılınmamak şartıyla iş bu piyango evrâkının gümrüklerde tevkîf olunmayarak imrârına (geçişine) ruhsât itâsı tasvîb olunmakla icâbının icrâ buyurulması..."* denilerek geçişine izin verilmesi istenmiştir.[53] Ancak iki ay sonra Girit valisi ruhsat talebine karşı çıkıp merkezden görüş istemiştir. Meclis-i Vala'da bu durum görüşülmüş ve ceza kanunnamesinin 243. maddesine dayanılarak *"...iş bu piyango maddesinin bend-i mezkûr ahkâmına tatbiken men'-i vuku' hususunun cevaben vali-i müşarünileyhe emr*

---

51 BOA, A.MKT.MHM., Dosya No: 342, Gömlek No: 67. (H. 03.Ca.1282 / M. 24.09.1865).

52 Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın iki meşhur bankeridir. Sultan Abdülaziz'den alacaklarını tahsilde ümidi kesince, Mithat Paşa ve Hüseyin Avni Paşa'nın Sultan Abdülaziz'i devirme hareketine katılmışlardır. V. Murat'a külliyetli miktarda borç vererek, veliahttın "Genç Osmanlıları" finanse etmesini sağlamışlardır. KAZGAN, Haydar, *Galata Bankerleri,* İstanbul, TEB Yayıncılık, 1991, s. 46.

53 BOA, MVL., Dosya No: 478, Gömlek No: 43. (H. 19.Ra.1282 / M. 02.08.1865).

ve iş'âr buyurulması..." denilerek ruhsat verilmemesi gerektiği ifade edilmiştir.[54] Girit valisinin başvurusu üzerine, bahsedilen piyango çekilişine ruhsat verilmemesi yönünde karar çıkmıştır. Burada da görüldüğü üzere devlet kurumları arasında koordinasyon eksikliği vardır. Ruhsat verilmemiş olsa da yalnızca dört ay sonra bu iki kişinin tekrardan piyango çekilişi düzenlemiş olduğu görülmektedir.[55]

Bu olaydan birkaç gün sonra piyango ile ilgili yapılan bir başvuru, uygulamada kafa karışıklığının olduğu ve birlikteliğin olmadığının nişanesi gibidir. 16 Ekim 1865 tarihinde "Piyango Direktuvarı Kara Patos" imzasıyla verilen dilekçede, Rum hastanelerinin gelirlerini artırmak maksadıyla düzenlenmesi planlanan piyango çekilişi için basılan biletlerin satışına, Tırhala liva müdürünün izin vermediği belirtilmiştir. Bahsi geçen kişi bu biletlerin İstanbul'da satıldığını ifade ederek Tırhala liva müdürüne biletlerin satışına engel olunmaması yönünde bir emir yazısının gönderilmesini talep etmiştir.[56]

Piyangoculuğun ilk kez yasaklanması yukarıda da bahsedildiği üzere 1857 tarihine denk gelmekteydi. Bu yasak çok uzun süreli olmayacak 1864 tarihinde piyango kapısının tekrar aralandığı görülecektir. Ancak art arda gelen talepler üzerine 5 Temmuz 1868 tarihinde yayınlanan bir "irade-i seniyye" ile piyango tekrardan yasaklanmıştır. Bu tarih, piyango çekilişi için yapılan bir başvuruya verilen cevaptan yola çıkılarak tespit edilmiştir. Başvuruyu yapan kişi, Beyoğlu'ndaki bir birahane ve arazinin Belçika konsolosluğunun nezaretinde piyangoya konulacağını belirterek başvuru yapmıştır. Düzenlenmesi planlanan çekiliş ile ilgili tafsilatlı bilgi de verilmiştir. Komitenin üyeleri, ikramiyenin kaç hisseye bölüneceğini ve özelliklerini, çekilişlerin ne zaman ve nerede yapılacağını gösteren bir pusula hazırlamıştır. Şûra-yı Devlet kendisine havale edilen bu konu ile ilgili olarak piyangonun 5 Temmuz 1868'de bir irade ile yasaklanmış olduğunu ifade etmiştir.[57]

---

54 BOA, MVL., Dosya No: 1041, Gömlek No: 16. (H. 19.Ca.1282 / M. 10.10.1865).

55 HAYTA, Necdet, *Tarih Araştırmalarında Kaynak Olarak Tasvir-i Efkâr Gazetesi (1278 / 1862-1286 / 1869),* Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, s. 362-363.

56 BOA, MVL., Dosya No: 483, Gömlek No: 66. (H. 02.C.1282 / M. 23.10.1865).

57 BOA, ŞD., Dosya No: 2851, Gömlek No: 37. (H. 11.C.1285 / M. 02.10.1868).

Bu tarihten sonra belli bir süreliğine de olsa birkaç başvuru[58] dışında piyango çekilişi gerçekleştirmek maksadıyla ciddi anlamda bir teşebbüs olmamıştır.

IV. II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ VE SONRASINDA PİYANGOCULUK

II. Abdülhamit döneminde piyangoculuk ile ilgili olarak ilk dönemlerde fazla bir başvuru olmamıştır. Ancak kısa bir süre sonra piyango ile ilgili hukuki zeminin oluşturulmasıyla birlikte bu alanda hızlı bir gelişim kaydedilmiştir.

Bu dönemde piyango imtiyazı elde etmek için 27 Şubat 1879 tarihinde *La Türki* gazetesinin imtiyaz sahibi Bordiyanu bir dilekçe ile Osmanlı Devleti'ne başvurmuştur. Bordiyanu bu işin yalnızca bir parçasıdır. O, Osmanlı Devleti'nden alınacak piyango imtiyazı üzerinden borç vermek isteyen bir grubun temsilcisi konumundadır. Bordiyanu, diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Osmanlı ülkesinde de herkes için lotarya usulünün vaz' ve tesis edilmesini istemiştir. Bu imtiyazın da kendisine verilmesini talep etmiştir. Verilen dilekçe tetkik edildikten sonra bunun yerine getirilebilmesi için bir irade-i seniyyenin gerekli olduğu ifade edilmiştir. 15 Mart 1879 tarihinde Osmanlı yetkilileri, bir piyangonun tertip edilmesi gerektiğini düşünerekten Bordiyanu'ya ruhsatın verileceğine dair vaatte bulunmuşlardır. Böyle bir vaadi veren kişi Sadrazam Sait Paşa'dır. Hatta 300.000 liralık bir ödeme yapılması halinde imtiyaz fermanının üç gün içerisinde çıkarılacağını belirtir. Ancak Bordiyanu'nun ortakları buna itiraz eder. Bu sefer Sait Paşa yeni bir teklif sunarak sözleşmede 33.000 lira olarak gösterilen kefalet akçesinin 50.000 liraya çıkarılması halinde vaadini yerine getireceğini belirtir. Ancak 50.000 liralık kefalet akçesi, Kredi Lyon Bankası'na yatırılmasına rağmen çeşitli sebeplerden dolayı imtiyaz fermanı yayınlan-

58 BOA, MF.MKT., Dosya No: 48, Gömlek No: 39. (H. 19.R.1294 / M. 03.05.1877). BOA, MF.MKT., Dosya No: 49, Gömlek No: 37. (H. 15.Ca.1294 / M. 28.05.1877).

mamış ve bu teşebbüsten imtiyaz almak isteyenleri memnun edecek bir sonuç çıkmamıştır.[59]

Bir yıl sonra 26 Mart 1880 tarihli bir tezkirede hasılatı İstanbul ve taşrada bulunan muhacirlere ve muhtaçlara verilmek üzere Osmanlı ülkesinde bir piyango ihdas edilmek istenmiştir. Ve bunun için ihale usulüne gidilmiştir. Ticaret nazırının vermiş olduğu bilgilere göre taliplerden ikisinin teklifi hisse esasına dayanmaktadır. Yalnız Bordiyanu, hisse esası yerine maktu olarak teklifini sunmuştur. Teminat olarak 50.000 lira ve yıllık 100.000 lira teklif etmiştir. Senelik ücretin aylara taksim edilerek her ayın başında ödenmesi kararlaştırılmıştır. Bu verilen teklif hükümetçe kabul edilmişse de Paris'teki ortaklarının da kabul ettiğine dair Paris maslahatgüzarlığından yazı talep edilmiştir.[60] Bunun bir önceki vaka ile bir bağlantısının olup olmadığı bilinmemekle birlikte en nihayetinde sonraki dönemlerden anlaşıldığı üzere böyle bir teklifin hayata geçmediğidir.

Piyangonun Osmanlı Devleti'ne girişinden sonra yaklaşık elli yıl, ülkenin her yerinde ve her kurumunda piyangoyla ilgili olarak tam anlamıyla uygulanan bir yönetmelik, kanun veyahut nizamname olmadı. Nihayetinde bu eksikliği gidermek amacıyla 1881'in başında "Piyango Biletleri Hakkında" adı verilen kararname yayınlanmıştır.

Piyango Kararnamesi toplam dokuz maddeden oluşmaktadır. Kararnamenin birinci maddesine göre; bu kararnamenin hükümlerine uygun hareket edilmeksizin piyango biletlerinin satılması kati surette yasaklanmıştır. İkinci maddesine göre; Osmanlı tebaasından ya da yabancılardan ticaret yoluyla bilet satmak isteyenler, ruhsat için Ticaret Nezareti'ne başvuracaklardı. Bunların ayrıca bir ikametgâh göstermeleri mecburiydi. Seyyar olarak bilet satışı yasak kapsamındaydı. Üçüncü maddeye göre; Ticaret Nezareti, ruhsat talep eden kişinin ikametgâhını araştırmak ve gerek gördüğü takdirde muteber bir kefil isteme hakkına sahipti. Yıllık kazanç üzerinden % 1 oranında vergi alınarak piyango ruhsatı verilebilecekti. Verilen ruhsatın süresi bir yıl olup her

59 TIZLAK, "Osmanlı Toplumuna Şans Oyunlarının Girişi", s. 1886-1887.

60 BOA, HR.İD., Dosya No: 233, Gömlek No: 40. (H. 14.R.1297 / M. 26.03.1880). Belgenin arşiv künyesinde 21.09.1859 tarihi geçmekteyse de bunun yanlış olduğu düşünülmektedir. Zira belgede geçen tarih parantez içerisinde verilen tarihtir.

yıl yenilenmesi gerekmekteydi. Dördüncü maddeye göre; ruhsat alanlar satacakları her piyango için (burada ifade edilmek istenen muhtemelen her çekiliş dönemi için olmalıdır) izin alacaktı. Ticaret Nezareti ise bunların kıymeti üzerinden % 4 vergi alıp damgalayacaktı. Beşinci maddeye göre; Ticaret Nezareti, devlet ve memleketçe zararı görülen biletlerin satışına izin vermeyecekti. Altıncı maddede; ruhsat almaksızın bilet satanlar ceza kanunnamesinin 243. maddesine göre cezalandırılacaktı. Yedinci maddeye göre; hayır işleri için çıkarılacak biletler de bu kararname hükümlerine tabidir. Yalnız bunlardan vergi alınmayacaktı. Sekizinci maddeye göre; bu kararname, ilanından bir ay sonra yürürlüğe girecekti. Son madde de ise kararname hükümlerinin uygulanmasından Ticaret Nezareti'nin sorumlu olduğu belirtilmiştir.[61]

Görüldüğü üzere piyango ile ilgili faaliyetler belli bir sistematiğe göre düzenlenmiş ve sorumlu makamlar tespit edilmiştir. Burada dikkati çeken hususlardan birisi de Osmanlı vatandaşı olmayan yabancıların da bilet satabileceğidir. Bunlar Osmanlı Devleti'ne ait biletlerin yanı sıra yabancı ülkelere ait biletleri satabilecekler miydi? Bu konu ile ilgili bir belirsizlik söz konusudur. Her ne kadar belirsizlik söz konusu ise de uygulamada yabancı piyangoların satışına, ülke içine girişine izin verilmemiştir. Devletin piyangolara, özellikle de ticari amaçlı piyangolara, karşı takınmış olduğu katı tutum gevşemiş ve belirli şartların yerine getirilmesi suretiyle piyango çekilişleri serbest bırakılmıştır.

II. Abdülhamit devrinde piyangonun yasal bir çerçeve çizilerek serbest bırakılması sosyal ve ekonomik sebeplerle açıklanabilir. Toplumda oynanması bir türlü engellenemeyen piyangoculuk, devletin bu alanda gözetleme, denetleme işlevini engeller bir görünüm arz etmekeydi. Devlet açısından rahatsız edici bir durumdu. Devlet aygıtı, toplumun benimsediğini benimsemek zorunda kalmış ve icra eden konumda olmaktan ziyade alanı gözetleyen mevkide olmuştur. Devlet bu toplumsal gerçeği yani fiili durumu (de facto), yasal (de jure) hale getirmek zorunda kalmıştır.

Devletin piyangoculuk politikasını değiştirmesinin en önemli sebebi ekonomik alanda meydana gelen gelişmelerdir. Yabancılara ait pi-

61 BOA, A.DVN.MKL., Dosya No: 81, Gömlek No: 27. (H. 04.S.1298 / M. 06.01.1881).

yangoların ülkeye girişi ve ülkenin farklı bölgelerine dağılması, devleti rahatsız eden bir durumdu. Şahıslar tasarruflarını başka bir ülkenin piyango biletini, promesini[62] alarak para transferine neden olmaktaydı. Bu transfer ülke dışına doğru gerçekleşmekteydi. Bu piyangolarda denetimin olmaması, aynı numaralardan farklı kişilere bilet satılması gibi sebepler de tedbir alınmasına neden olmuştur.

Devletin eğitim, sağlık gibi birçok alanda finansman çarkını döndürmekte zorlanması bu alanda politika değişikliğine gitmesinin bir diğer nedenidir. Okullar, hastaneler, yetimhaneler, ibadethaneler için kaynak bulmak noktasında piyangoculuk inanılmaz fırsatlar sunmuştur. Topulumun dini ve etnik anlamda tüm kesimlerinde bu noktada çok önemli bir gelir kaynağı olmuştur. Devletin bu alandaki ekonomi-politik okuması, var olan merkeziyetçi anlayışla da çelişmektedir. Katı bir merkeziyetçi anlayışın genel bir tercih olduğu dönemde piyango çekilişlerinin yereldeki kurumlara devri ve gevşek bir denetleme mekanizmasının var olması paradoksal bir tutumdur. Yukarıda bahsedilmiş olanlar devletin politika değiştirmesinde iç ve dış dinamiklerin etkili olduğunu göstermektedir.

Kaynak bulma, borçlanma ve önemli projelerin finansmanında piyangoculuktan istifade edilmiştir. İç ve dış borçlanmada böyle bir enstrümanın özellikle Galata Bankerleri üzerinden kullanılmış olduğu görülmektedir. Büyük demiryolu projelerinde de çekilişlerden elde edilen paralar kullanılmıştır.

Piyango Kararnamesi'nin yayınlanmasından sonra 1880'li yıllarda piyango düzenlenmesi için yapılan ruhsat ve izin başvurularında artış olmuştur. Piyango çekilişlerindeki artış buradan iyi bir gelir elde edildiğinin göstergesidir.

Kararnamenin uygulanması sürecinde birtakım sıkıntıların çıkması ve başvuru sayısının fazla olması üzerine 1883 tarihinde Şûra-yı Devlet bir takım düzenlemelere gitmiştir. Buna göre keşide olacak piyangolardan elli bin kuruşa kadar olanlar için yerel yönetimlerden, yani

62 Promes, Osmanlı Devleti'nde demiryolu tahvillerine bağlı, nakit para karşılıklı piyango biletleridir. TUNÇAY, *Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi*, s. 56.

valilik ve mutasarrıflıklardan, elli binden fazla olanlar için ise Ticaret Nezareti aracılığıyla hükümetten izin alınacaktı[63].

Piyangoculuğun II. Abdülhamit döneminde gelişmesini sağlayan aktörler şüphesiz Galata Borsa'sındaki sarraf ve bankerleridir. Duyun-ı Umumiye'nin kurulmasından sonra Osmanlı tahvilatı, yeni tahvilat ile değiştirilmişti. Bu yeni tahvilatın istikrar kazanmasıyla borsada oyun ve spekülasyon kazançları azalmıştı. Spekülatörler bu kayba karşı yeni arayışlara girmiş ve piyangoculuk en uygun alternatif olarak belirlenmişti. Bu alternatif ise Hamburg Piyangosu'ydu. Bayiliği kapan Galata sarraf ve bankerleri bu piyango sayesinde eski kazançlarına hatta daha fazlasına ulaşmışlardır. Hamburg Piyangosu'nun en önemli özelliği dünyanın her tarafında iyi bir bayii ağına sahip olmasıydı. Galata'daki sarraf ve bankerler son derece gelişmiş teknik özelliklere sahip olan bu piyangoyu, kendi çıkarları doğrultusunda kullanmışlardır. 1883 yılında İstanbul'a satışa çıkarılan Hamburg Piyangosu yedi sekiz yıl süre ile Galata'da büyük rağbet görmüştü. Bayilerin daha çok kazanma hırsı Osmanlı ülkesinde çok kötü sonuçlar doğurmuş ve sonunda Alman Hükümeti tarafından yasaklanmıştır.[64]

II. Abdülhamit döneminde farklı alanlarda farklı amaçlarla birçok piyango düzenlenmiştir. İzmir Sanayi Mektebi Piyangosu, İzmir Musevi Mektebi ve Hastanesi Piyangosu, Bursa Sanayi Mektebi Piyangosu nispeten büyük organizasyon gerektiren piyangolardı. Bunlardan daha küçük çaplı birçok okul tarafından icra edilen piyangolar da vardı. İane Sergisi Piyangosu, Ziraat Bankası Piyangosu gibi büyük çaplı piyango tertipleri de bu dönemde yapılmıştır. Yine bu dönemde hayır amaçlı birçok piyango düzenlenmiştir.

Düzenlenen piyangolardan bazılarına, farklı özellikte olanlara, örnek verecek olursak bunlardan biri; 1884 tarihinde İngiliz elçiliğinde bulunan Madam Dofdin'in (?) Hasköy mağdurlarına yardım amaçlı bir piyango düzenlemek için yapmış olduğu izin başvurusudur.[65]

---

63 TUNÇAY, *Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi*, s. 51-52.

64 KAZGAN, Haydar, *Galata Bankerleri*, C. 2, Ankara, Orion Yayınevi, 2006, s. 55-57.

65 BOA, Y.PRK.EŞA., Dosya No: 4, Gömlek No: 47. (H. 29.Z.1301 / M. 20.10.1884).

Altıncı Daire'ye bağlı olan ve yıkık dökük olan hastanenin yeniden kargir olarak inşa edilmesi için 1885 tarihinde bir piyango düzenlenmesi düşünülmüştür. Bunun için Şûra-yı Devlet Tanzimat Dairesi'ne başvurulmuştur. Yapılan müzakereler sonucunda, hayır amaçlı düzenlenmesi planlanan bu organizasyona ruhsat verilmiştir. Buna göre her bir biletin fiyatı bir frank olup yüz elli bin bilet basılacaktı[66].

Kuzguncuk'ta bulunan Musevilere ait kız ve erkek okullarının ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla piyango düzenlenmesi kararlaştırılmış ve 1887 tarihinde yapılan izin başvurusu kabul edilmiştir. Çekilişin gayrimüslim okulları müfettişliğinin nezaretinde yapılması istenmiştir. Ayrıca piyangoların ticaret müdürlüğü mührüyle mühürlenmesi istenmiştir.[67] Aynı okullar için bir yıl sonra yapılan ikinci başvuru da miktarı iki bin lirayı geçmemek şartıyla kabul edilmiştir.[68]

Rum Patrikliği, 1889'da Fener'de bulunan kız okulunun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla piyango düzenlemeyi düşünmüştür. Yapılan izin başvurusunda her biri yarımşar lira olmak üzere toplam sekiz yüz biletten mürekkep bir çekiliş olacağı belirtilmiştir. Bu tertibe de izin çıkmıştır.[69] Yine aynı tarihte Aksaray'da bulunan Mekteb-i Osmani'nin bazı tamirat ve ihtiyaçları için gerekli olan parayı toplamak amacıyla piyango düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Bu organizasyondan iki yüz elli lira gelir elde edileceği düşünülmüştür. İzin başvurusu yetkili makamlarca kabul edilmiştir.[70]

Ermeni Katolik cemaati tarafından idare edilmekte olan okulların ihtiyacı için 1890 yılında tanesi on kuruş olmak üzere üç bin adetten oluşan bir piyango teşkiline karar verilmiştir. Ve gerekli izinler yetkili birimler tarafından verilmiştir.[71]

II. Abdülhamit döneminde piyango ile ilgili önemli hususlardan biri imtiyaz alma meselesidir. Bu dönemde piyango imtiyazı almak

66 BOA, MV., Dosya No: 6, Gömlek No: 74. (H. 20.Ra.1303 / M. 27.12.1885).

67 BOA, MV., Dosya No: 27, Gömlek No: 26. (H. 10.R.1305 / M. 26.12.1887).

68 BOA, MV., Dosya No: 38, Gömlek No: 10. (H. 01.R.1306 / M. 05.12.1888).

69 BOA, MV., Dosya No: 39, Gömlek No: 49. (H. 25.Ca.1306 / M. 27.01.1889).

70 BOA, İ.MMS., Dosya No: 103, Gömlek No: 4388. (H. 08.B.1306 / M. 10.03.1889).

71 BOA, MV., Dosya No: 54, Gömlek No: 1. (H. 26.N.1307 / M. 16.05.1890).

amacıyla birçok başvuru yapılmıştır. Bunlar ile ilgili olarak bölüm içerisinde bilgi verilmiştir. Yalnız burada bir örnek verecek olursak 1909 yılında yapılan başvurudur. Jozef Swimmer adında biri Osmanlı Devleti sınırları içerisinde bir piyango tesis etmek amacıyla başvuru yapmıştır. Konu, Meclis-i Vükela'da müzakere edilmiş ancak kesin ve net bir cevap vermekten kaçınılmıştır. Meclis, her ne kadar ülkede bu gibi piyangoların hükümetçe yapıldığını ifade etmişse de kapıyı tamamen kapatmamıştır. Konunun iktisadi ve sosyal boyutunun etraflıca araştırılıp buna göre bir görüş oluşturulması gerektiğini belirtmiştir.[72]

II. Meşrutiyet döneminde piyangoculuğun devam ettiği görülmektedir. II. Abdülhamit dönemine göre daha dağınık ve denetimsiz bir görünüm arz eden piyangoculuk faaliyetleri bazı açılardan eleştirilere konu olmuştur. Bu dönemde piyangoculuk ile ilgili en çok yapılan eleştirilerden birisi yabancı piyangolar konusudur. *Tanin* gazetesinin 25 Mart 1909 tarihli nüshasında M...M müstear adıyla çıkan bir yazıda Meşrutiyet ile birlikte yabancı piyangolarda büyük bir artış olduğu eleştiri konusu yapılmıştır. Herkesin cebinde bir değil birkaç yabancı piyango ve promes olduğu belirtilmiştir. Eleştirilen hususlardan birisi de denetim mekanizmasının etkin bir şekilde yürütülmemesidir. Piyangolar konusunda kıt bilgiye sahip olan ve ekseriyetle okuma yazması olmayan halk, büyük bir zarara uğratılmaktaydı. Halk çeşitli hile, oyun ve kurnazlıklara mağdur edilmiştir. Promeslerin üzerinde yazılan açıklayıcı bilgiler halkı aldatmaya dönük ayarlanmaktaydı. Zira bazı ifadeler küçük, bazıları ise büyük harflerle yazılmaktaydı. Promes sahipleri, bu yolla halkı kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalışmışlardır. Promeslerin aslının veya bankalarda teminatının olmaması gibi hususlar halkta mağduriyetlere neden olabilmekteydi. Eleştiri konularından bir diğeri on beş gün şartıdır. Bu şarta göre ikramiye isabet eden bilet sahipleri on beş gün içerisinde ikramiyelerini almazlar ise bunun şirkete kalacağı hususudur. Dönemin şartları ve imkânları göz önüne alındığında Anadolu'nun ücra bölgesinde bulunan bir talihlinin bundan haberdar olması neredeyse imkânsızdır.[73]

72 BOA, MV., Dosya No: 126, Gömlek No: 33. (H. 09.Ra.1327 / M. 31.03.1909).

73 "Promesler Afeti", *Tanin*, 25 Mart 1909, S: 233, s. 2-3.

Yardım adı altında yapılan piyango tertiplerinde suiistimallerin artması ve yolsuzlukların gündeme gelmesi üzerine piyangolarla ilgili olarak tekrardan bir düzenlemeye gidilmiştir. 1909 tarihli "Cem'i İanat Usûlü Hakkında Talimat" ile yardım amaçlı yapılan organizasyonlar belli bir usul çerçevesine yasal zemine oturtulmaya çalışılmıştır.

Cem'i İanat Usûlü Hakkındaki Talimat toplam on dokuz maddeden oluşmaktadır. Bazı konser ve eğlenceler müstesna olmak üzere hayır amaçlı yardımlar için yapılan eğlence, piyango ve şefkat pazarı (günümüzdeki kermesler gibi olmalı) gibi organizasyonlar belediyenin izni, denetimi ve nezaretine tabidirler. Organizasyonu yapmak isteyenler bir dilekçe ile belediyelerin ilgili bölümlerine başvurabileceklerdi. Dilekçede organizasyonun nerede ve kimler tarafından icra edileceği ve elde edilen gelirlerin nerelerde harcanacağı, okul bünyesinde gerçekleşecek bir organizasyon ise okul idaresinin bunu onayladığına dair bilgi ve belgeler talep edilmekteydi. Piyango organizasyonları için piyangoya konulacak eşyaların çeşit ve cinslerini numaralandırıp bir deftere kaydolması istenmiştir. İkramiyesi para olan piyangolara müsaade edilmemiştir. Belediye, başvuru dilekçelerini İstanbul'da ise Zaptiye Nezareti'ne, taşrada ise mahalli idareye gönderecekti. Bir mahsur görülmediği takdirde belediyece ruhsat verilecekti. Okullar için yapılacak başvurularda İstanbul'da ise Maarif Nezareti'nin görüşü de alınacaktı. İzin alındıktan sonra basılacak biletlerin fiyatları, kaç tane oldukları, sıra numaraları gibi hususlar belediye tarafından denetlenecektir. Tutanaklar tutulacak ve mühürlemeler yapılacaktı. Eşyaların piyangoya konularak yardım maksadıyla yapılan çekilişlerde, çekiliş gününde belediyeden bir memur ile keşideyi gerçekleştirenlerden biri daha önce tutulan defterdeki yazılı olanlar ile eşyaları karşılaştıracaktı. Çekiliş neticelendirildikten sonra gerekli tutanaklar tutularak belediye memuru tarafından belediye reisliğine ulaştırılacaktı. Belediye reisliği ise bu evrakları gazeteler yoluyla ilan edecekti. Organizasyon sonrasında toplanan para, ilgili yerlere belediyenin denetiminde ve makbuz karşılığı dağıtılacaktı. Tahsilat ve dağıtımın sonunda belediye tarafından tetkikat yapılıp onaylandıktan sonra gazeteler yoluyla ilana çıkacaktı. Yardım amaçlı bu tür organizasyonlarda, hiçbir şekilde şahsi menfaat elde etme yoluna gidilmeyecekti. Bu kararnamenin hükümlerine aykırı

davrananlar hakkında savcılıklar tarafından takibat başlatılacaktı. Bu hükümlerin uygulanmasından Dahiliye Nezareti sorumlu olacaktı.[74]

II. Meşrutiyet Dönemi'nde İzmir Sanayi Mektebi, İane Sergisi, Ziraat Bankası ve Donanma Cemiyeti adına piyangolar düzenlenmiştir. Bu piyangolarda ikramiye olarak para ve eşya verilmiştir. Bunların yanı sıra daha küçük çaplı piyangolar da düzenlenmiştir.[75] Bu dönemde Etfal Hastanesi yararına (1909), Mısır Ermeni Fukaraperver Cemiyeti yararına (1911), Midilli Adası'ndaki Müslüman yoksullar yararına (1911), Beşiktaş Rum Kız Okulları yararına (1914) piyango tertip edilmiştir. Bunlara ilaveten Donanma Cemiyeti Piyangosu da sayılabilir.[76]

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra 1915 tarihinde yukarıda bahsi geçen Cem'i İanat Usûlü Hakkındaki Talimat nizamname haline getirilmiştir. Cem'-i İânat Nizamnamesi adı verilen bu düzenlemeye göre yardım amaçlı düzenlenecek piyangolar, bu nizamnamenin ahkâmına göre hareket edeceklerdi. Bu nizamnamenin birinci maddesinde sayılan organizasyonlar içinde "piyango tesis ve küşâdı" da sayılmıştır. Yine bu nizamnamenin dokuzuncu maddesine göre; yabancı elçiliklerin himayesinde yapılacak eğlence ve müsamereler bu nizamname hükümlerine tabi değildir. On dördüncü maddeye göre; umumi hizmetler, mahalli hizmetler, belediyeler, milli savunma, donanma, Hilal-ı Ahmer ve nizamnameleri irade-i seniyye ile tasdik olunmuş cemiyetler için düzenlenen yardım organizasyonları hariç "eşhas ve müessesat-ı hakikiye" için yapılacak olan yardım amaçlı piyango, sergi gibi hususlar için başvuruda bulunanlar, bulundukları mahallin en büyük mülki amirine dilekçe ile başvuruda bulunulacaktı. Bu başvurularda, başvuranlardan piyangonun süresi, nerede ve kimler tarafından yapılacağı, hasılatının nereye harcanacağı ve masraflarının ne kadar olacağı ile ilgili bilgi ve belge talep edilecekti. Ayrıca dilekçe sahibinin hüviyeti ve ikametgâh bilgisi de ibraz edilecekti. Okul bünyesinde gerçekleşecek bir organizasyon için okul idaresinin bunu onayladığına dair bilgi ve belgeler talep edilmekteydi. Piyango organizasyonları için piyango-

74 *Düstur,* İkinci Tertip, C. 1, s. 728-731.

75 TUNÇAY, *Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi,* s. 120.

76 "Piyangolar", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* C. 6, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994, s. 260.

ya konulacak eşyaların cinsi ve miktarları da bildirilecekti. Ruhsatlar vali tarafından verilecekti. On yedinci maddeye göre; para ikramiyeli piyangolarda, eşya piyangolarından farklı olarak fazladan bir şart daha getirilmiştir. O da bunlar için irade-i seniyyenin yayınlanmasıdır. Yirmi dördüncü maddeye göre; iane amaçlı yapılacak olan piyangolarda suiistimali önlemek için mahallin en büyük mülki amiri tarafından organizasyonun büyüklüğüne göre bir veya daha fazla memur tayin olunacaktı. Tüm işlemler bu memurların kontrolünde ve denetiminde olacaktı.[77]

V. YABANCILARA AİT PİYANGOLAR

15. yüzyıldan itibaren Avrupa'da etkin bir şekilde yürütülmekte olan piyangoculuk faaliyetlerinin Osmanlı Devleti'ne yansımaları geç de olsa farklı veçheleriyle ortaya çıkmıştır. Piyangonun ülke genelindeki etkisi ve yoğunluğu farklı şekilde hissedilmiştir.

Piyangoculuğun etkilerinden ilki, yabancıların Osmanlı ülkesinde ikamet etmekte olan gayrimüslimler üzerinden piyangoculuğu Osmanlı Devleti'ne sokmalarıdır. Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanan piyangoculuk, yabacılar üzerinden ülkeye giriş yapmış ve zamanla yayılmıştır. Azınlıkların ve Osmanlı Devleti'nde yaşayan yabancıların ön ayak olduğu piyangoculuğun önemli bir finans kaynağı olarak zuhur etmesi, Müslümanların da zamanla buna meyletmesine neden olmuştur. Müslüman halk başlangıçta ürkek bir şekilde bilet alırken zamanla çekilişler düzenleyecek duruma gelmiştir. Halkın teveccühü, devletin bu işe el atmasına ve birçok düzenleme yapmasına neden olmuştur. Zamanla devlet, denetleyici pozisyonun yanı sıra bizzat kendisi de işi yapanlar arasına dahil olmuştur.

İkinci bir etki, yabancıların Osmanlı ülkesinde piyango tertiplemek için imtiyaz alma çabalarıdır. Bu konuda birçok girişim olmuştur. Mösyö Şarl Pezir adında biri 1857 yılında piyango tekeli almaya çalışmıştır.[78] 1863'te Frankfurtlu bir banker,[79] 1877'de Mösyö Ko-

77 *Düstur*, İkinci Tertip, C. 8, s. 190-196.

78 BOA, İ.DUİT., Dosya No: 78, Gömlek No: 33. (H. 14.B.1274 / M. 28.02.1858). TUNÇAY, *Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi*, s. 42-48.

79 BOA, HR.TO., Dosya No: 444, Gömlek No: 2. (11.08.1863).

los ve Bondini[80], 1879'da Fransız asıllı Bordiyanu,[81] 1886 tarihinde *Levant Herald* gazetesi imtiyaz sahibi Edgar Whitaker[82] 1893 tarihinde Macar parlamento üyesi Kont Kalman, Avusturya-Macaristan imparatorunun yakınlarından olan Doktor Nikola ve Markos Mark,[83] 1909 tarihinde Jozef Swimmer,[84] 1911 tarihinde Belçika vatandaşı Van Tiyandal adına hareket eden Salomon[85] Osmanlı ülkesinde piyango ihdas etmek ve imtiyaz almak için başvuruda bulunmuşlardır. Bu imtiyaz başvurularından bazılarının sunmuş olduğu keşide planları oldukça ayrıntılıdır.

Üçüncü bir etki ise yabancı ülkelerde basılan, tamamıyla o ülkenin menfaatini gözeten ve o ülkeye ait olan piyangoların ülke içerisine sokulmasıdır. Bu durum, piyango ile ilgili fazla bir malumatı olmayan alıcıların maddi zarara uğramasına neden olmuştur.

Galata'daki Komisyon Han ve Havyar Han'ın finans imparatorları olan Galata Bankerleri, 1860'lardan itibaren Saraydan başlayıp vezir, nazır, memur ve subaydan imparatorluğun en ücra köşesindeki çiftçisine, esnafına kadar uzanan bir ağ kurmuşlardı. Ekonomik dar boğazda bulunan her aile gelirinin bir kısmı ile borsada oyun oynamaya koyulmuş, yerli ve yabancı piyangolu devlet ve şirket tahvillerini satın almaya yönelmiştir.[86]

Osmanlı Devleti 19. yüzyılın ikinci yarısında yoğun bir iç ve dış borç sarmalına girmiştir. 1860 yılında Osmanlı lirası olarak 29.000.000 tutan bu borç doğrudan veya dolaylı olarak Galata Bankerlerinin kontrolü altında idi. Galata'nın finans imparatorlarına ödenen faiz, % 20 civarındaydı. Avrupalılar bu faizi ele geçirmek için çeşitli risk tercihleri

80 BOA, HR.TO., Dosya No: 444, Gömlek No: 2. (11.08.1863).

81 TIZLAK, "Osmanlı Toplumuna Şans Oyunlarının Girişi", s. 1886-1887.

82 BOA, İ.DH., Dosya No: 996, Gömlek No: 78701. (H. 08.L.1303 / M. 10.07.1886).

83 BOA, Y.PRK.TKM., Dosya No: 28, Gömlek No: 29. (H. 29.Z.1310 / M. 14.07.1893).

84 BOA, MV., Dosya No: 129, Gömlek No: 33. (H. 09.Ra.1327 / M. 31.03.1909).

85 BOA, A.DVN.MKL., Dosya No: 51, Gömlek No: 10. (H. 03.M.1329 / M. 04.01.1911). BOA, MV., Dosya No: 163, Gömlek No: 43. (H. 15.R.1330 / M. 03.04.1912). BOA, ŞD., Dosya No: 3121, Gömlek No: 39. (H. 04.M.1332 / M. 03.12.1913).

86 KAZGAN, *Galata Bankerleri*, s. 45.

içeren alternatif borç verme teklifleri sunmuşlardır. Bunlardan birisi de yabancı finans merkezlerinin sunmuş olduğu piyangolu tahvillerdir.[87]

Yabancılara ait piyangoların Osmanlı ülkesinde satılması için çeşitli başvurular yapılmıştır. 19 Nisan 1885 tarihinde Hariciye Nezareti'nden gönderilen bir yazıda Macaristan'da açılacak serginin masraflarının karşılanması için basılan biletlerin, Osmanlı Devleti'nde satılması talep edilmiştir. 25 Nisan'da bu talebe verilen cevapta, biletlerin Osmanlı ülkesinde satılmasına izin verilmeyeceği ifade edilmiştir.[88]

Tahvil numaraları üzerinde yapılan sahtekârlıklar birçok insanın mağdur olmasına neden olmaktaydı. Galata'da bazı sarrafların piyango biletleri ve Rumeli Demiryolları'nın kuralı hisse senetlerinin promeslerini satarken sahtekârlık yapmaları üzerine 1887'de bir kararname çıkarılmıştır. Bu kararname ile Rumeli Demiryolları'na mahsus kuralı tahvilatın borsada alınıp satılması izne tabi tutulmuştur.[89] 1888 tarihli bir belgede geçen ibarede 27 Ekim 1872 tarihinde çıkarılan bir kararname ile promeslerin satılmasının yasaklandığı bildiriliyordu.[90]

Promeslerin ülkeye girişinin ve satılmasının yasaklanması beraberinde bir takım sorunları da gündeme getirmiştir. Bunlardan bir tanesi Fransa özelinde ortaya çıkmıştır. Getirilen yasakların Fransızlara verilen kapitülasyonlara halel getirip getirmeyeceği hususu tartışmalara neden olmuştur. Piyangonun ihraç ve satışına dair kararname sureti sefaret tarafından incelenir. Sefaret, kararname hükümleriyle ilgili olarak itirazlarını dile getirmiştir. Sefarete göre dokuzuncu ve onuncu maddeler, Fransız tebaasının sahip olduğu imtiyazlara aykırıdır. Osmanlı memurları için öngörülen denetim yetkisi, Fransızlara ait tesislere mahalli memurların müdahale etmesi olarak yorumlanmış ve kabulü mümkün olmayan bir hak gaspı olarak telakki edilmiştir.[91] 28

87 KAZGAN, *Galata Bankerleri*, s. 23-26.

88 BOA, HR.İD., Dosya No: 255, Gömlek No: 10. (H. 10.B.1302 / M. 25.05.1885).

89 TUNÇAY, *Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi*, s. 69. BOA, Y.A.RES., Dosya No: 37, Gömlek No: 40. (H. 26.B.1304 / M. 20.04.1887). *Düstur*, Birinci Tertip, C. 5, s. 868-870.

90 BOA, HR.HMŞ.İŞO., Dosya No: 159, Gömlek No: 46. (M. 26.02.1888).

91 BOA, HR.HMŞ.İŞO., Dosya No: 159, Gömlek No: 46. (M. 26.02.1888).

Eylül 1889'da bu iddialara verilen cevapta *"...bunda milel-i ecnebiyenin nail oldukları hukûk-ı imtiyâzâta dokunur cihet görülmemiş..."* denilerek hak gaspı olmadığı ifade edilmiştir.[92] Kapitülasyonlar konusu piyangolar ile ilgili olarak sonraki dönemde de gündeme gelmiştir. 29 Aralık 1910 tarihinde Dahiliye Nazırı adına müsteşar imzasıyla çıkan bir yazı kapitülasyonlar ile ilgili sıkıntıyı gözler önüne sermektedir. Bir İtalyan vatandaşı, Feriköy'de bulunan hanesini piyangoya koyarak çekiliş tertip etmeyi düşünmüştür. Basılacak biletlerin ücretleri, İstanbul'da bulunan Dersaadet İtalya Bankası'na tevdi ve teslim edilmişti. Bahsi geçen kişi, İtalyan Konsolosluğu tarafından "iltimas" edilmişse de menfaatleri için piyango tertibi ve çekilişi yasak olduğu için bu "iltiması" kabul görmemiştir.[93]

Yabancı piyangolar ile ilgili olarak ne yapılması gerektiği konusunda yerel yöneticilerin yeterli derecede bilgi sahibi olmadıkları görülmektedir. 1887 tarihinde Çanakkale'de yabancılara ait kartlar ve kuralı biletler ele geçirilince nasıl hareket edilmesi gerektiği ile ilgili olarak Karesi vilayetinden bilgi istenir. Dahiliye Nezareti durumu Ticaret Nezareti'ne sorar. Nihayetinde, Ticaret Nezareti mütalaasında ecnebi piyango evrakının Osmanlı ülkesinde tedavüle sokulmasının yasak olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bu gibi biletlerin mahallerinde kurası çekildikten sonra ve hiçbir hükmü kalmadığı halde taşrada piyasaya sürüldüğünü tespit eder. Ticaret Nezareti bu olay üzerinden Galata ve Beyoğlu bölgesinde bu tür biletlerin külliyetli olarak satıldığını ifade ettikten sonra satışı yasak olan bu biletlerin buralarda da satılmasının engellenmesini talep etmiştir. Dahiliye Nezareti çekilişi yapılmış olan veya asılları elinde bulunmayan hisseler için yapılan sahte biletlerden dolayı halkın zarara uğradığını ifade etmiştir. Dahiliye Nezareti, halkın bilgisizliğinden bahsederek bu alandaki yasal boşluğa dikkat çekmiştir. Hükümetin yapılacak çekilişlerin ne gün ve hangi şartlar altında yapılacağı, yanlış yapanlara ne tür ceza verileceğinin bir nizamname ile belirlenebileceğini ifade etmiştir. Zabıtanın piyango ilanlarının gazetelerde neşredilmesini ve promeslerin satılmasını engellemesi isten-

92 BOA, HR.İD., Dosya No: 255, Gömlek No: 14. (M. 28.09.1889).

93 BOA, HR.İD., Dosya No: 255, Gömlek No: 44. (H. 26.Z.1328 / M. 29.12.1910).

miştir. Ancak verilen cevapta bu konuda yasal bir boşluğun olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca irade-i seniyye ile ilan edilen kararnamede ilgili konular ile ilgili açık ibarelerin olduğu ifade edilmiş ve yeni bir nizamnameye gerek olmadığı dile getirilmiştir.[94]

Yabancılara ait piyangoların ülke içerisinde satıldığı ile ilgili olarak sık sık şikâyetler olmaktaydı. Bununla ilgili olarak Dahiliye Nezareti, Meclis-i Vükela'dan bir karar çıkarılmasını talep etmiştir. Meclis-i Vükela, piyango çekilişlerinin şer'i şerife aykırı olduğunu ve bu aralık Avrupa ülkelerinde de piyango biletleri satışının yasaklandığını belirterek bir gerekçe oluşturmuştur. Ayrıca yayınlanan Promes Nizamnamesi'nin ahkâmının korunması ve halkın zarara uğramasını engellemek amacıyla 20 Ağustos 1893 tarihinde yabancı promesler ve piyangolar yasaklanmıştır. Elde bulunan promeslerin ve biletlerin satılması için Kanun-ı saninin birinci gününe (13 Ocak 1894) kadar süre verilmiş ve yasağın bu tarihte başlayacağı belirtilmiştir.[95]

Alınan tedbirlere rağmen, yabancı piyangoların ve promeslerin izinsiz bir şekilde satışına devam edilmesi üzerine 1904 tarihinde Şûra-yı Devlet Tanzimat Dairesi'nde bu durum tekrardan görüşülmüştür. İstanbul'da ve yurdun başka bölgelerinde satılan yabancı piyangoların ve promeslerin daha önceden yasaklanmış olduğu ifade edilmiştir. Tanzimat Dairesi bu konuda sürekli olarak 1883'te yayınlanan kararnameye atıfta bulunarak yasağın etkili bir şekilde uygulanmasını ve aykırı davrananların Promes Nizamnamesi'nin on beşinci maddesine göre cezalandırılmasını yetkili makamlardan istemiştir. Bunun yanında ceza kanununun iki yüz elli dördüncü maddesine göre de işlem yapılmasını istemiştir.[96] Ayrıca nizamnameye aykırı davrananlara birinci defasında bir altından üç altına ikinci defasında üç altından on altına kadar para cezası verilebileceği ifade edilmiştir.[97]

Osmanlı Devleti'ni yabancı piyangoların ülke içerisine sokulması ve satışı konusunda en çok uğraştıranlardan birisi de Yunan Milli Do-

94 BOA, HR.HMŞ.İŞO., Dosya No: 159, Gömlek No: 46. (M. 26.02.1888).

95 BOA, MV., Dosya No: 75, Gömlek No: 117. (H. 08.S.1311 / M. 13.08.1893).

96 BOA, İ.DH., Dosya No: 1427, Gömlek No: 44. (H. 07.Ş.1322 / M. 17.10.1904). *Düstur,* Birinci Tertip, C. 8, s. 93-95.

97 BOA, MV., Dosya No: 112, Gömlek No: 56. (H. 13.L.1323 / M. 11.12.1905).

nanma Sandığı menfaatine ihdas edilmiş Yunan piyangolarıdır. 1904 tarihinde Yunanistan hariciyesi, özellikle Osmanlı Devleti vatandaşı olan Rumların bu piyangoya iştirak etmeleri için yoğun bir çaba sarf etmiştir. Osmanlı yöneticilerinin buna tepkisi sert olmuştur. Osmanlı Devleti, ülke içerisinde Rusya ve Hindistan'da bulunan İslam ahalisi için bile yardıma müsaade edilmediği belirtmiştir. Osmanlı vatandaşı Rumların kendi okul ve hayır işleri için yardımda bulunmalarına itiraz edilmediği ve bunların diğer anasırla aynı derecede oldukları belirtilmiştir. Yayınlanan iradede; *"...devlet-i ecnebiyyenin kuvvâ-yı bahriyesini ikdâr (kuvvetlendirme) için ihdâs olunan piyangoya iştirâk etmeleri asla kabul olunamayacaktır ve bunun men'indeki menâfî-i siyasiye ve iktisâdiye bedidâr ve buna hiç kimsenin itiraz hakkı olamayacağı aşikâr bulunduğundan tedâbir-i lâzımeye tevessül olunarak buna mahal bırakılmaması..."* denilerek Osmanlı tebaası Rumların böyle bir şeye dahil olmalarına izin verilmemesi istenmiştir.[98]

Yapılan uyarılara rağmen iki ay sonra Beyoğlu'nda Yunanistan'a ait piyangolar ele geçirilmiş ve bir nüshası merkeze gönderilmiştir.[99] Değişik tarihlerde Yunan donanmasına ait biletlerin ülke içerisine sokulmaması ve satışına izin verilmemesi hususunda uyarılar yapılmıştır.[100]

Yunan donanması için ihdas edilen piyango organizasyonu Osmanlı Devleti içerisinde özellikle Rumlar arasında rağbet görmüştür. Osmanlı içerisindeki bazı kurumların ve bireylerin, bu piyangoları satmak için rekabete girmiş oldukları görülmektedir. Bankalar aracılığıyla Yunan maliye bakanlığı nezdinde mukaveleler imzalanmış ve promeslere de tefrika edilmek şartıyla yüz bin drahmi kâr elde edildiği gazetelere yansımıştır.[101]

Yunan donanmasına ait piyango biletlerinin Osmanlı ülkesi içerisindeki Rumlara satışı hususunda Yunan ülküsünün de işlendiğini görülmektedir. 1906'da Kavala'daki bir tütün fabrikasında işçilere bu

98 BOA, İ.HUS., Dosya No: 120, Gömlek No: 71. (H. 25.C.1322 / M. 06.09.1904). BOA, Y.A.HUS., Dosya No: 477, Gömlek No: 130. (H. 22.C.1322 / M. 03.09.1904). BOA, Y.A.HUS., Dosya No: 477, Gömlek No: 140. (H. 24.C.1322 / M. 05.09.1904).

99 BOA, İ.HUS., Dosya No: 123, Gömlek No: 44. (H. 06.N.1322 / M. 14.11.1904).

100 BOA, DH.MKT., Dosya No: 2606, Gömlek No: 34. (H. 03.B.1322 / M. 13.09.1904). BOA, DH.HMŞ., Dosya No: 16, Gömlek No: 69. (H. 17.Ca.1324 / M. 09.06.1906).

101 BOA, Y.A.HUS., Dosya No: 480, Gömlek No: 121. (H. 29.Ş.1322 / M. 08.11.1904).

minvalde propaganda yapılarak piyango satıldığı görülmüştür. Dokuzuncu Nizamiye Fırkası Kumandanlığı, başka yerlerde de el altından satılan bu biletlerin ülke birliğini tahrip ettiğini ifade etmiştir.[102] Alınan tüm önlemlere rağmen Yunan donanmasına ait piyango biletlerinin Rum nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde fazlaca satıldığı görülmektedir.[103]

Osmanlı Devleti'nde satılan biletler arasında Sofya Belediyesi'ne ait biletler de vardı. Bunların satışı ile ilgili olarak ruhsat verildiğine dair herhangi bir bilgi yoktur. Aksine bunların ülkeye girişinin yasaklanması hususunda bizzat sadrazamın imzasıyla yayınlanmış uyarı yazıları vardır. 1898 tarihinde Bulgaristan komiserliğinden gönderilen yazıda yılda on iki defa çekiliş yapmak ve her çekilişte elli bin adet bilet satmak üzere Sofya Belediyesi adına bir piyango ihdas edildiği belirtilmiştir. Basılan piyango biletlerinden on beş bin adedinin İstanbul, Selanik, Edirne, Kosova ve Manastır vilayetlerinde sarraflar aracılığıyla satılmasına karar verilmiştir. Bulgar komiserliği bunun zararlarını yazarak merkeze bir nevi bilgilendirme ve uyarı yazısı göndermiştir. Bu yazıdan dört gün sonra sadrazamın imzasıyla Dahiliye Nezareti'ne bir yazı gönderilerek bahsi geçen biletlerin satışına izin verilmemesine, Zaptiye Nezareti'ne tebligat yapılmasına ve vilayetlerin de uyarılmasına karar verilmiştir.[104]

Mete Tunçay, *Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi* adlı eserinde 1898'de Bulgar piyangosuna ait biletlerin satışında Osmanlı hükümetinden izin alınmış olma ihtimalinden bahsetmektedir. Bu görüşünü de dönemin gazetelerinde verilen ilanlara dayandırmaktadır. Örnek gösterilen ilanların tarihi de 1898 yılının Kasım ve Aralık ayıdır. Bu görüş, Milli Piyango İdaresi'nin resmi internet sitesinde de ifade edilmiştir.[105] Ancak belgeler bunu doğrular nitelikte değildir.

102 BOA, TFR.I.AS., Dosya No: 39, Gömlek No: 3862. (H. 13.Ş.1324 / M. 02.10.1906).

103 BOA, TFR.I.SL., Dosya No: 113, Gömlek No: 11254. (H. 25.Ca.1324 / M. 17.07.1906). BOA, TFR.I.SL., Dosya No: 170, Gömlek No: 16937. (H. 04.Z.1325 / M. 08.01.1908).

104 BOA, Y.A.HUS., Dosya No: 388, Gömlek No: 34. (H. 14.R.1316 / M. 02.08.1898).

105 TUNÇAY, *Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi*, s. 78-80. "İzinli Yabancı Piyango", *http://www.millipiyango.gov.tr/node/ 18?q=node/41*, Erişim Tarihi: 17.02.2018.

Bilakis aksi bir durum söz konusudur. Bizzat sadrazamın imzasıyla yayınlanan bir yazıda Bulgar piyangosunun satışına izin verilmemesi istenmiştir. Ki bunun yayınlandığı tarih Ağustos 1898'dir. Aynı yılın Ağustos ve Aralık ayı arasındaki dönemde izin verildiğine dair resmi yazı yoktur.[106] Bu bilgiye dayanarak hükümetin Sofya Belediyesi'ne ait olan piyango biletlerinin satışına izin vermediği söylenebilir. Çekilişlerin düzenlenmiş olma ihtimali vardır. Ancak bunlar izin dahilinde değildir. Gazetelere verilen piyango ilanları, hükümeti bu konuda en çok rahatsız eden konulardan biridir. Bunların önlenmesi için sık sık uyarılarda bulunulmuştur.

Bulgaristan komiserliği tarafından 9 Temmuz 1905 tarihinde kaleme alınan bir yazıda Sofya Belediyesi'ne ait piyangonun yeniden düzenleneceği ifade edilmiştir. Sofya Belediyesi, bir belediye binası, kaplıca ve tiyatro binası yapmak amacıyla harekete geçmiştir. Ancak maliyetinin çok yüksek olması ve inşaatın yarım kalması üzerine çare olarak piyango tertip edilmesine karar verilmiştir. Bunun ihalesini de bir Macar bankası almıştır. Macar bankası ile birkaç sene devam eden bu organizasyon, daha sonra ilişkilerin bozulmasıyla kesintiye uğramıştır. Bu dönemde yabancı biletlerin Osmanlı Devleti'ne girişi yasaklanmış olmasına rağmen bu biletlerin Osmanlı Devleti'nde satılmış olduğu ifade edilmiş ve bundan bir hayli para kazanılmıştır. Sofya Belediyesi, Macar bankasıyla ilişkisini kestikten sonra iki yıl piyango tertibi ve keşidesi için piyango müzayedeye konulmuş ancak bir sonuç alınamamıştır.[107] Bulgar komiserliğinden gönderilen ve uyarı niteliğinde olan bu yazı üzerine Bab-ı Âli derhal harekete geçmiştir. Sadrazamın imzasıyla çıkmış olan yazıda, Dahiliye Nezaretine ve Ticaret Nezareti'ne bu biletlerin ülkeye girişinin yasak olduğu ve ilgili kurumlara bununla ilgili tebligatlar yapılması gerektiği ifade edilmiştir.[108]

Sofya biletlerinin tüm uyarılara rağmen ülkenin farklı bölgelerinde satılmakta olduğu görülmektedir. Sivas'ta bu piyangolar ile ilgili evraklar ele geçirilmişti. Sofya'da bastırılan biletlerin güzergâhı, yabancılar

106 BOA, YY.A.HUS., Dosya No: 388, Gömlek No: 34. (H. 14.R.1316 / M. 02.08.1898).
107 BOA, A.MTZ.(04)., Dosya No: 132, Gömlek No: 38. (H. 09.C.1323 / M. 12.07.1905).
108 BOA, TFR.I.UM., Dosya No: 8, Gömlek No: 797. (H. 14.Ca.1323 / M. 17.07.1905).

üzerinden posta yoluyla Galata ve Beyoğlu'ndaki abonelere, buradan da ülkenin diğer bölgelerindeki abonelere ulaştırmak şeklindeydi. Bunun önlenmesi için sürekli olarak uyarılarda bulunulmuştur.[109] Özellikle kapitülasyonlar dahilinde bulunan ülke vatandaşlarının isimleriyle biletler postaya verilmekteydi.[110] Beyoğlu-Galata bölgesinde yoğunlaşan satış ve dağıtım işleri daha çok yabancılar tarafından gerçekleştiriliyordu. Bunlar arasında Fransa, İspanya, Almanya ve Avusturya vatandaşları yer almaktaydı.[111]

Sofya piyangosunun yöneticiler üzerinde bırakmış olduğu tesir sonraki dönemlerde de kendisini gösterecektir. Hayır amaçlı yapılan başvurulara çok sıkı bir araştırmadan sonra ruhsat verilmekteydi. 1911 tarihinde Kosova'da bulunan Bulgar mektebi için yapılması planlanan piyango ile ilgili izin başvurusunda bu durum açıkça gözlemlenmektedir. Şüpheye mahal bırakmayacak bir kanaat oluşunca piyangoya izin verilmiştir.[112]

Piyangolar ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken konulardan birisi de piyango tekeli elde etme çabasıdır. İmtiyazı almaya çalışanların büyük çoğunluğu yabancılar ve Osmanlı tebaası olan gayrimüslimlerdi. Daha önce isimlerini zikrettiğimiz kişilerden başka, ülke içerisinde bizzat devlet tarafından organize edilecek bir piyango tesis edilmesi düşünülmüştür. Burada tüm imtiyaz başvurularından ziyade iki kanat ile ilgili birer örnek verilecektir.

Osmanlı Devleti'nde devlet hazinesine gelir sağlamak amacıyla 1904 tarihinde bir piyango ihdas edilmesi gündeme gelmiştir. Bu durum için gerek şeyhülislam gerek Meclis-i Vükela nezdinde tetkikler yapılması istenmiştir.[113] Yıldız Sarayı'ndan bu yazının kaleme alınmasından beş gün sonra yeni bir irade yayınlanmıştır. Piyango imtiyazının güvenilir bir maliye heyetine ihalesi için maliye komisyonu tarafından hazırlanan mazbatalar Meclis-i Vükelaya gönderilmiştir.[114]

109 BOA, HR.İD., Dosya No: 255, Gömlek No: 34. (M. 09.11.1899).

110 BOA, HR.İD., Dosya No: 255, Gömlek No: 33. (H. 29.C.1317 / M. 04.11.1899).

111 BOA, HR.İD., Dosya No: 255, Gömlek No: 35. (H. 16.N.1317 / M. 18.01.1900).

112 BOA, TFR.I.KV., Dosya No: 202, Gömlek No: 20200. (H. 29.Ca.1329 / M. 28.05.1911).

113 BOA, İ.HUS., Dosya No: 118, Gömlek No: 161. (H. 07.R.1322 / M. 21.06.1904).

114 BOA, İ.HUS., Dosya No: 118, Gömlek No: 162. (H. 12.R.1322 / M. 26.06.1904).

Böyle bir hususun gündeme gelmesinin en önemli sebeplerinden biri yabancı piyangoların Osmanlı ülkesinde satılması ve yüklü miktarda meblağın ülke dışına çıkarılmasıdır. Maliye komisyonu ve Meclis-i Vükelada bu durum görüşülmüş ve nihayetinde gerek gelirlerin arttırılması gerek yabancı piyangolar ile mücadele konusunda birtakım kararlar alınmıştır. Gelirlerin arttırılması için madenler ile ilgili nizamnamenin yeniden düzenlenmesi, vergi kayıplarının önlenmesi, vergilerin tahsili konusunda ıslahat yapılması, sulama için setler yapılması, sulama kanallarının tamiri ve yenilerinin inşası, ormanlardan daha fazla yararlanılması gerektiği ifade edilmiştir. Bunlara ilaveten yabancı piyangolara karşı mücadelenin tavizsiz bir şekilde yürütülmesi gerektiği belirtilmiştir. Devlet nezdinde bir piyango usulünün tesis edilmesinden kaçınılması gerektiği yönünde karar çıkmıştır.[115]

İstanbul'da bir piyango ihdas etmek amacıyla ihale yapılması 1910 tarihinde gündeme gelmiştir. 7 Ocak 1911 tarihinde kaleme alınan bir belgede bu ihalenin *"...Mösyö Salomon nam zata imtiyazın ihalesi müzayede komisyonunca kararlaştırıldığı..."* denilerek adı geçen kişiye verilmiş olduğu anlaşılmaktadır. İhaleyi alan kişi Belçika devleti tebaasından Mösyö Van Tiyandal adına hareket eden Salomon adında biridir. Ancak bu dilekçede Salomon'un sunmuş olduğu şartnamenin uygulanabilirliği sorgulanmıştır. Bu dilekçeyi veren kişi muhtemelen ihaleyi kaybeden kişidir. Ve bu ihalenin Salomon'a verilmesinin büyük bir hata olduğunu ifade etmektedir.[116]

Zaman zaman yabancı piyangoların kapsamı konusu da belirsizliklere neden olmuştur. Mısır'da İskenderiye'de Süryani Katolik Kilisesi'nin inşası için piyango tertip edilmesine Hidivlik tarafından ruhsat verilmiştir. Piyango biletlerinin gümrükten geçirilmesi esnasında sorunlar çıkmış ve bu durum merkeze sorulmuştur. Mısır'ın Osmanlı Devleti'nin bir aksamı olduğu ifade edilmiş ve yabancı piyangolar kapsamında değerlendirilemeyeceği belirtilmiştir. Gümrükten geçirilmesinde ve satılmasında bir mahzur görülmemiştir. Aynı uygulama özerk bir statüde olan Sisam piyangoları için de geçerliydi.[117]

115 BOA, Y.MTV., Dosya No: 261, Gömlek No: 159. (H. 27.R.1322 / M. 11.07.1904).

116 BOA, A.DVN.MKL., Dosya No: 51, Gömlek No: 10. (H. 03.M.1329 / M. 04.01.1911).

117 "Piyango Biletleri Hakkında", *Sabah,* 18 Eylül 1910, S: 7542, s. 3.

VI. İKRAMİYELER

Günümüzde Milli Piyango İdaresi tarafından düzenlenen piyango çekilişlerinde verilen ikramiye paradır. Bunun yanında *"ticari faaliyette bulunan gerçek ve tüzel kişiler, kamu kurum ve kuruluşları, dernekler, vakıflar, cemaatler, emeklilik ve yardımlaşma sandıkları, spor kulüpleri, okul aile birlikleri"* karşılığı nakit olmayan piyango çekilişleri düzenleyebilmektedir.[118]

Piyangolarda ikramiye olarak paradan önce eşya verilmekteydi. Eşya piyangoları, 15. yüzyılda Venedikli ve Cenevizli tüccarların buldukları ve elde kalan eşyaları farklı bir yolla sattıkları kurnazca bir usuldü. Eski ve modası geçmiş olan kumaş, mendil, çorap, patiska ve bunlara benzer şeyler bu şekilde elden çıkarılmaktaydı. Bunun yanı sıra bazı piyangolarda ikramiye olarak yağ, patates, şeker gibi gıda maddeleri de verilmiştir.[119]

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde görülmeye başlayan piyangoculukta ilk başlarda ticari amaçlı düzenlenmiş piyangolar söz konusuydu. Bu piyangolarda ikramiye olarak paradan ziyade eşya verilmiştir. 1849 yılında Zeytinburnu'nda bulunan üç ev piyangoya konulmuştur. Yine aynı tarihte Beyoğlu'nda on odalı, çamaşırhaneli, su depolu, kuyulu, yılda yirmi bin kuruş kira getiren kargir ev piyangoya konulmuştur. Her biri bin kuruşluk beş yüz elli adet bilet çıkarılmıştır.[120] 1871 tarihinde bir kişi Heybeliada'da bulunan bir evi piyangoya koymuştur. Tanesi bir mecidiye olmak üzere üç bin bilet satmıştır. Ancak çekilişin belirlenen tarihte olmaması şikâyetlere neden olmuştur.[121]

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılda okullar, ihtiyaçlarının karşılamak için düzenlemiş oldukları piyangolarda nakit paranın yanı sıra ikramiye olarak eşya da dağıtmışlardır. Eşya piyangosu düzenlemek amacıyla birçok başvuru yapılmıştır. Bu başvurular, yönetim kademesinde

118 *http://www.mpi.gov.tr/node/25?q=node/69*, Erişim Tarihi: 27.01.2018.

119 THOMPSON, William N., *Gambling in America: An Encyclopedia og History, Issues, and Society*, California, 2015, p. 257. ÇAPANOĞLU, "Piyangonun Tarihi", s. 14.

120 KOLOĞLU, "Piyango Ticareti Nasıl Başladı?", s.35.

121 Aldığımız Varakadır, *Basiret*, 15 Şaban 1288 (M. 30 Ekim 1871, S: 508, s. 3.

büyük oranda kabul görmüştür. 1887 tarihinde Sanayi Mektebi, eşya piyangosu için başvurmuş bu da kabul edilmiştir.[122] Sık sık olmasa da bazı durumlarda gayrimüslimlere ait okullara da ikramiyesi para olan piyangolar için de ruhsat verilmiştir. Bu daha çok ihtiyaçları acil ve zorunlu durumlar için geçerli olabilmekteydi.[123]

Devletin, ikramiyesi para olan piyangolara karşı oldukça mesafeli olduğu ve bunlara iyi bir gözle bakmadığı görülmektedir. Finansal kaynak bulmakta çekilen zorluklar, piyango konusunda kurumlar arasında görüş ayrılıklarına neden olabilmekteydi. 1910 tarihinde piyango için yapılan bir başvuruda bu durum net bir şekilde görülmektedir. Açılması düşünülen kız lisesinin eşyalarının ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması maksadıyla altmış bin liralık bir piyango düzenlenmesi için başvuruda bulunulmuştur. Elde edilecek gelirin yirmi bin lirası ikramiyeye, on bin lirası masraflara ve geriye kalan otuz bin lirası da okul yararına gelir olarak tahsis edilecekti. Ancak Şûra-yı Devlet buna bir karşılık gösterilmediği ve emsal başvurularının artacağı gerekçesiyle başvuruyu reddetmiştir. Yaklaşık bir ay sonra bu konu Meclis-i Mahsusa 'da görüşülmüş ve bu sefer ruhsatın verilmesi yönünde karar verilmiştir. Hükümetin burada bir öncelik sıralaması yaptığını görmekteyiz. Bu kararın çıkmasında kızların eğitiminin önemi özellikle vurgulanmış ve bu öncelikli olarak ön plana çıkmıştır.[124]

Eşya piyangoları finans sıkıntısı çeken okul, kilise, hastane, yetimhane gibi kuruluşlar tarafından yapılmaktaydı. Bu kuruluşlar adına yapılan başvuruların büyük çoğunluğu kabul edilmekteydi. Ruhsat izni verildikten sonra bu kuruluşlar piyango çekilişleri düzenlemekteydiler. Ancak gerekli yasal süreci takip etmeden düzenlenen eşya piyangoları

122 BOA, İ.DH., Dosya No: 1038, Gömlek No: 81690. (H. 28.L.1304 / M. 20.07.1887).

123 BOA, İ.MF., Dosya No: 1, Gömlek No: 35. (H. 28.Ca.1310 / M. 18.12.1892).

124 *"...mütalaa nisvan-ı Osmaniyenin talim ve terbiyeleri emrinde mezkûr daru't-tedrisin bir an evvel vücuda getirilmesindeki lüzum ve ehemmiyet derkar bulunmasına ve masraf-ı tesisiye için diğer karşılık tedariki mümkün olamamasına binaen nezaret-i müşarünileyhanın iş'arı vechle zikr olunan piyangonun bervech-i muharrer tertip ve keşidesi zımnında muamele-i lazımenin ifası hususunun dahiliye ve maarif nezaretlerine tebliği..."* BOA, İ.MF., Dosya No: 16, Gömlek No: 6. (H. 24.C.1328 / M. 13.06.1910).

da vardı. Bunun önüne geçmek için zaman zaman çeşitli uyarılar yapılmaktaydı. II. Abdülhamit döneminde bu tür suiistimallerin önüne geçmek için 1889'da bir nizamname hazırlanması gerektiği ifade edilmiştir.[125]

Sanayi okulları -günümüzün meslek liseleri- kendi üretmiş oldukları materyalleri piyangoya koyarak gelir elde etme yoluna gitmişlerdir. 1902 tarihinde Adana Hamidiye Sanayii Mektebi gazetelere vermiş olduğu ilanda, ikinci defa yapılacak olan piyango tertibinde dağıtılacak eşyayı tanıtmıştır. İkramiye olarak işlemeli konsollar, fistan dolapları, oda masaları, tarım aletleri ve tulumbalar verileceği belirtilmiştir.[126]

Eşya piyangolarını düzenleyenler arasında, yukarıda saymış olduğumuz kurumlar dışında şahısların da olduğu görülmektedir. 1863 tarihinde piyango için yapılan bir başvuruda ikramiye olarak para, çiftlik ve ev verileceği belirtilmiştir.[127] Aynı şekilde 1865 tarihinde yapılan bir başvuruda üç evin piyangoya konulduğu ifade edilmişti. Bunun için elli bin bilet basılması ve her biletin yirmi kuruş olması düşünülmekteydi. Hatta bununla ilgili olarak gazetelere ilan verilmiş ve çekiliş tarihi belirlenmişti. Ancak bu başvuru reddedilmiştir.[128]

Selanik'te 1888 tarihinde bir mağaza sahibi eşyalarının satışını biletler üzerinden gerçekleştirme yoluna gitmiştir. *"Tüccardan Mustafa Efendi'nin Selanik'te mağazasında bulunan üç bin lira kıymetindeki eşyânın piyangoya vâz'ına müsâade olunduğu halde bundan yüzde onunu ... mekâtîb-i İslâmiyeye terk ve itâ edileceğini"* ifade etmesi üzerine piyango başvurusu kabul edilmiştir. Üç bin lira kıymetinde olan bu tertibin bir teftiş heyetin gözetiminde yapılması istenmiştir.[129]

İkramiyeleri eşya olan piyangolarda genellikle okuldaki öğrencilerin yapmış olduğu el işleri piyangoya konulmaktaydı. Bunun yanında özellikle gayrimüslim anasıra ait olan okullarda yapılan piyango çe-

125 BOA, İ.DH., Dosya No: 1147, Gömlek No: 89480. (H. 17.Z.1306 / M. 14.08.1889).

126 "Adana Hamidiye Sanayi Mektebi Piyangosu", *Sabah,* 2 Kanun-ı Sani 1902, S: 4381, s. 3.

127 BOA, MVL., Dosya No: 416, Gömlek No: 12. (H. 23.L.1279 / M. 13.04.1863).

128 BOA, MVL., Dosya No: 1041, Gömlek No: 16. (H. 19.Ca.1282 / M. 10.10.1865).

129 BOA, MV., Dosya No: 33, Gömlek No: 33. (H. 14.L.1305 / M. 24.06.1888).

kilişlerine yurtdışından da eşya gönderilebilmekteydi. Fransa imparatoru ve imparatoriçesinin göndermiş olduğu eşyaların piyangoya konulması için yapılan başvuru, padişah tarafından 1864 tarihinde kabul edilmiştir.[130]

Ermeni Katolik rahibeleri tarafından idare edilen Fukara-i İnas Mektepleri için 1890 tarihinde piyango ruhsatı alınmıştır. İkramiye olarak dağıtılacak olan ise öğrencilerin yapmış olduğu el işi ürünleriydi. Bunun için tanesi on kuruş olan üç bin adet piyango bileti satılmıştı.[131]

İstanbul'da yabancılar arasında 1906'da "Constantinople Hayır Dernekleri Yararına Sanatsal Piyango" adıyla düzenlenen bir eşya piyangosunun ikramiyeleri oldukça ilginçtir: Sèvres porselen ve bisküvileri, bronz eserler, heykeller ve tablolar.[132]

Eşyaların piyangoya konulması her zaman hayır amaçlı olmayabiliyordu. Piyango, dolaylı yoldan bir satış stratejisi olarak da kullanılmaktaydı. Sanatsal bir ürünün müzayedeye konulmadan, piyango yolu ile paraya tahvil edildiği de görülmüştür. Bir ressamın yapmış olduğu Ayasofya tablosu, her bir bileti yarım lira olan kırk hisseden ibaret bir piyango tertibine ikramiye olarak konulmuştur.[133] Köylü bir sepetlik kayısısını lotaryaya koyup satış yoluna gidebilmekteydi. II. Abdülhamit'in danışmanlarından olan Papaz Sabuncuzade Louis Alberi, Ada'da bir kahvehanede otururken hayatında ilk kez bir sepet kayısı için lotarya oynadığını ve çektiği ilk numara ile kayısı sepetini kazandığını hatıratında belirtmiştir.[134]

Görüldüğü üzere birçok kurum ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla eşya piyangosu düzenlemiştir. Ayrıca şahıslar, ellerindeki bir varlığı elden çıkarmak ve onu paraya tahvil etmek için eşya piyangosu düzenlemişlerdir. İkramiyelerin son derece çeşitli olduğu görülmektedir.

---

130 BOA, İ.HR., Dosya No: 205, Gömlek No: 11820. (H. 13.N.1280 / M. 18.02.1864).

131 BOA, İ.MMS., Dosya No: 113, Gömlek No: 4822. (H. 08.L.1307 / M. 28.05.1890).

132 VARIŞ, "Piyangolarda İlkler ve Enler", s. 34.

133 *Sabah,* 24 Mart 1876, S:29, s. 3.

134 Sabuncuzade Louis Alberi, *Yıldız Sarayında Bir Papaz,* Yayına Hazırlayan: Mehmet Kuzu, İstanbul, Selis Kitaplar, 2007, s. 313.

VII. FİNANS KAYNAĞI OLARAK PİYANGO

Mutlak anlamda şansa bağlı olan ve yalnızca bilet alıp sonuca bakmaya dayalı olan piyango, günümüzde olduğu gibi geçmişte de birçok kurum ve kuruluş için önemli bir finans kaynağı olmuştur.[135]

İngiltere'deki British Museum, Amerika'daki Harvard, Princeton, Brown, Yale ve Columbia üniversiteleri, Avustralya'daki ünlü Sydney Opera Binası gibi kurumların ve mimari yapıların kuruluşunda ve geliştirilmesinde piyango önemli rol oynamıştır. Bunların yanı sıra bayındırlık, sanayi ve askeri alandaki birçok gelişme piyangodan elde edilen gelirler sayesinde gerçekleştirilmiştir.[136]

Osmanlı Devleti'nde özellikle 19. yüzyıldan itibaren toplumsal hayatta görülmeye başlayan piyango çok geniş bir alanda önemli bir finans kaynağı olarak telakki edilmiştir. Özellikle bahsedilen yüzyılın ortalarından itibaren yerleşmeye başlayan bu algı, Osmanlı Devleti'ndeki birçok kurumda gözlemlenmektedir. Böyle bir algının oluşması ve kurumların buna doğru yönelmesi aslında bir zaruriyetin kaçınılmaz sonucuydu. Savaşın ve kargaşanın eksilmediği bir dönem olan on dokuzuncu yüzyıl ve yirminci yüzyılın başları, ekonomik sıkıntıların zirvede olduğu bir dönemdi. Devletin kaynak bulmakta sıkıntı yaşadığı bir dönemde farklı finans kaynakları arayışları başlamıştır.

---

135 Milli Piyango İdaresi, kendi internet sitesinde hangi kamu kuruluşlarına ödenek aktardığını şu şekilde ifade etmektedir. *"... bir takvim yılının üçer aylık dönemleri itibariyle hesaplanan Kamu Payları, Maliye Bakanlığı Merkez Muhasebe Birimi hesabına yatırılarak genel bütçeye gelir kaydedilmektedir. Yıllık kamu payı tahmini dikkate alınmak suretiyle Savunma Sanayii Destekleme Fonu, Tanıtma Fonu, Olimpiyat Oyunları Hazırlık ve Düzenleme Kurulu ile Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu'na aktarılmak üzere Maliye Bakanlığı bütçesine ödenek konulmakta, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun yıllık bütçesine ödenek ayrılırken bu paylar dikkate alınmaktadır."* *http://www.mpi.gov.tr/node/5,* Erişim Tarihi: 27.01.2018. Milli Piyango İdaresi 2016 yılı faaliyet raporuna göre 2016 yılında şans oyunu satış gelirleri (vergiler dahil) toplam 2.725.230.580 liradır. Bunun içerisinde piyangodan gelen satış geliri miktarı 735.791.553 liradır. Şans oyunlarının toplam satış gelirinden kamuya aktarılan kamu payı ise 581.397.120 liradır. Görüldüğü üzere toplam satış gelirinden elde edilen hasılatın yaklaşık % 20'si kamu payıdır. *http://www.mpi.gov.tr/node/themes/ bluemasters/documents/faaliyet_2016.pdf,* Erişim Tarihi: 27.01.2018.

136 TUNÇAY, *Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi*, s. 20-21.

Ekonomik sıkıntıların piyangoya etkisi iki yönlü olmuştur. Bunlardan ilki kurum temelli etkidir. Kurumlar ihtiyaçları olan ödenekleri, devlet nezdinde yeterli derecede alamadıkları için farklı arayışlar içerisine girmişlerdir. Bu durum *"kurum odaklı çözüm"* olarak da kavramsallaştırabilir. İleride de göreceğimiz gibi okul, hastane, yetimhane, ibadethane gibi kurumlar kendi imkânlarıyla finans kaynağı oluşturmaya çalışmışlardır. Bunun için başvurulan en önemli kaynak ise piyangodur.

Ekonomik sıkıntıların piyango üzerindeki ikinci bir etki ise kişisel alanla ilgilidir. Yokluğun ve yoksulluğun zirve yaptığı dönemlerde bireyler farklı alternatifler oluşturmaya çalışmaktadır. İşte bunlardan birisi de kişilerin daha kolaydan para kazanma çabasıdır. Çalışmaya karşı mesafeli duran ve tembelliği alışkanlık haline getirenler kolay yoldan para kazanma çabası içine girebilmektedir. Kolay para kazanma yollarından biri olarak da şans oyunları bilinmektedir. *"Ucuzundan zengin olma hayali"* olarak kavramsallaştırılabilecek bu durum, ucuzundan bir bilet alıp servet kazanma hayalidir. Servet hırsı, Osmanlı Devleti'nde kaleme alınmış olan ceraim cetvellerinde de kumarın sebepleri arasında sayılmaktadır.

Yukarıda bahsedildiği üzere kişilerin ve kurumların ekonomik olarak daha iyi bir konuma gelmek için başvurduğu yollardan birisi olan piyango, krizlerin de çaresi olarak görülmüştür. 1886 tarihinde *Levant Herald* gazetesinin imtiyaz sahibi Edgar Whitaker, yetkili makamlara vermiş olduğu dilekçesinde gazetesini ekonomik olarak güçlendirmek ve satışını artırmak için kendisine yedi seneliğine piyango imtiyazı verilmesini talep etmiştir.[137] Bu talebin kabul edilip edilmediğine dair bir kayda rastlanmamıştır. Büyük ihtimalle kabul edilmemiştir. Çünkü sonraki dönem ait bilgi ve belgelerde kabul edildiğine dair bir veri olmadığı gibi birçok imtiyaz talebi vardı. Yine daha önceden bahsedildiği üzere Naum Efendi ekonomik olarak krizde olan tiyatrosunu ayakta tutmak için piyango çekilişi talebinde bulunmuş ve devlet nezdinde de bu girişimi kabul görmüştü.

137 BOA, İ.DH., Dosya No: 996, Gömlek No: 78701. (H. 08.L.1303 / M. 10.07.1886).

Piyangolar, Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın başından Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar birçok alanda, hem olumlu hem de olumsuz yönleriyle önemli bir finans kaynağı olmuştur. Olumlu manada piyangolar; okullar, hayır kurumları, mabetler, savunma sanayisi, şehit aileleri ve gazilerin ihtiyaçları için önemli bir finans kaynağıydı. Bunlar ile ilgili olarak ayrıca bilgi verilmiştir.

Piyangolar yangın, deprem, sel gibi afetlerin neden olduğu yıkımın giderilmesi ve yaraların sarılmasında da kullanılmıştır. 1888 tarihinde Aydın vilayetinde meydana gelen depremde zarar görenlere yardım etmek amacıyla bir piyango başvurusu yapılmıştır. İane biletlerinin daha çok Avrupa'da satılacağı ifade edilmiş ve ruhsat talebinde bulunulmuştur. Ancak bunun uygulamaya geçtiğine dair bir kayıt yoktur.[138] 1894 tarihinde İstanbul'da meydana gelen depremde[139] oluşan tahribatı gidermek ve zarara uğrayan depremzedelere yardım etmek maksadıyla piyango tertip edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu piyangoda biletlerin tanesi yarım Osmanlı lirası olarak tespit edilmiştir. En büyük ikramiye iki bin akçe olmak üzere toplamda bin üç yüz altmış üç numaraya yirmi beş bin akçe ikramiye verilmesi planlanmıştır.[140] 1887 tarihinde Arnavutköy yangın zedeleri için piyango düzenlenmiş ve mağdurlara dağıtılmak üzere seksen bin beş yüz doksan kuruş toplanmıştır.[141]

Piyangolar, hastanelerin ihtiyaçlarının karşılanması noktasında erken denilebilecek bir dönemde kullanılmıştır. 1865 tarihinde bazı Rum tüccarlar marifetiyle satılan biletlerin gümrüklerde tutulmaması kararlaştırılmıştır. Buradan elde edilen gelirlerin Hıristiyan hastanelerin masrafı için kullanılacağı belirtilmiş ve sınırlardan serbestçe geçişi-

---

138 BOA, Y.PRK.AZJ., Dosya No: 13, Gömlek No: 102. (H. 29.Z.1305 / M. 06.09.1888).

139 "*İstanbul, son şiddetli depreme 10 Temmuz 1894 tarihinde sahne olmuştur... Depremin merkezinin Yeşilköy'den 8 kilometre uzaklıkta ve güneydoğu Marmara Denizi'nde olduğu tespit edilmiştir... İstanbul il sınırları içerisinde 474 kişinin ölümüne, 482 kişinin yaralanmasına. 387 dayanıklı yapı ve 1087 ev; 299 dükkânın büyük ölçüde hasar görmesine yolaçmıştır.*" SEZER, Hamiyet, "1894 İstanbul Depremi Hakkında Bir Rapor Üzerine İnceleme", *http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/25/148.pdf*, s. 171. Erişim Tarihi: 06.02.2018.

140 BOA, Y.A.HUS., Dosya No: 306, Gömlek No: 32. (H. 10.S.1312 / M. 13.08.1894).

141 BOA, Y.PRK.MYD., Dosya No: 6, Gömlek No: 37. (H. 25.Ş.1304 / M. 19.05.1887).

ne izin verilmiştir[142]. 1892 tarihinde Beyoğlu'ndaki Panayia Kilisesinin bitişiğinde bulunan muayenehane ve eczane için piyango başvurusunda bulunulmuştur. Bu başvuruda dini, milliyeti ve cinsiyeti fark etmeksizin herkesin ücretsiz bir şekilde muayene edileceği belirtilmiştir. Sağlık kuruluşlarının ihtiyacı için Rum Patrikliği tarafından yapılan bu başvuru "umur-ı hayriye" kategorisinde değerlendirilmiş ve ruhsat verilmesine karar verilmiştir. Tanesi beş kuruştan dört bin yüz adet bilet basılmıştır[143]. Yürütme erkinin bu konudaki tutumu dönemsel olarak farklılık arz etmekteydi. Bazı durumlarda, özellikle piyangonun yaygınlaşma eğiliminin olduğu dönemlerde ruhsat vermeme yönünde bir eğilim ortaya çıkmaktaydı. Ermeni Patrikhanesi'nin bir hastanenin ihtiyaçlarının karşılanması için yapmış olduğu başvuru, piyangonun bu durumu ve vermiş olduğu zarar gerekçe gösterilerek reddedilmiştir.[144] Buna karşın bir ay sonra İran sefarethanesi "İraniyan Muzaferiye Hastanesi" menfaatine piyango düzenlemiştir. Bu piyango çekilişi, maslahatgüzarın vermiş olduğu sazlı-sözlü bir davetiyede gerçekleştirilmiş ve ikramiye kazanan numaralar gazete yoluyla ilan edilmiştir.[145]

Ermenilerin 1915'teki tehcirinden sonra Ermeni göçmenlerin, yetimlerin ve dul kadınlarının ihtiyaçlarının karşılanması için 1920 tarihinde Ermeni Patrikhanesi tarafından yapılan piyango başvurusu Meclis-i Vükela'da kabul edilmiştir.[146]

Piyangolardan elde edilen gelirler diğer kurumların da iştahını kabartmıştır. 1911 tarihinde Edirne Belediyesi, Sanayi Mektebi ile birlikte bir piyango düzenlemeyi kararlaştırmış ve bu yolda belediye meclisince karar alınmıştır. Belediye, piyangoyu düzenleyerek belediyenin ihtiyaçlarını karşılamayı ve şehri daha mamur hale getirmeyi hedeflemiştir. Vilayet adına yapılan başvuruda, Edirne'de özellikle İzmir Sanayi Mektebi piyangosu başta olmak üzere yabancılara ait piyangoların halk arasında satıldığını belirtilmiştir. Şûra-yı Devlet, bu başvuru-

142 BOA, MVL., Dosya No: 478, Gömlek No: 43. (H. 09.Ra.1282 / M. 02.08.1865).

143 BOA, Y.A.RES., Dosya No: 61, Gömlek No: 50. (H. 24.R.1310 / M. 15.11.1892).

144 "Piyangolar İçin", *Sabah,* 16 Mart 1910, S: 7357, s. 2.

145 "Piyango", *Tanin,* 12 Nisan 1910, S: 578, s. 3. "Konser ve Piyango", *Sabah,* 12 Nisan 1910, S. 7384, s. 3.

146 BOA, MV., Dosya No: 219, Gömlek No: 113. (H. 17.L.1338 / M. 04.07.1920).

yu değerlendirmiş ve piyangoyu kumara teşvik olarak değerlendirerek reddetmiştir. Ret kararı, *"...evvelce ruhsât-ı resmiyesi istihsâl kılınmış veyahut devletçe teşebbüs edilmiş olan piyangolardan maada müceddeden piyango ihdâsına devletçe müsâade edilmemekte olduğu gibi ihtiyâcât-ı belediyenin piyango usûlüne müracâatla temini esasen câiz ve münâsip görülmemiştir..."* şeklindedir.[147] Şûra-yı Devlet'in belediyeler ile ilgili bu görüşü dönemin gazetelerinde de neşredilmiştir.[148]

Derneklerin, cemiyetlerin önemli gelir kalemleri arasında piyango da bulunmaktaydı. Bu hususu nizamnamelerinde görmek mümkündür. 1915 tarihinde kurulan "Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti" gelir getirici kalemleri arasında piyango da sayılmıştır.[149]

Sosyal hayatta kurumların finansmanı noktasında pozitif bir etkisi olan piyangolar, bazı durumlarda siyasal alanda negatif bir etkiye sahip olabilmekteydi. Piyangolar zaman zaman ulusal çıkarları zedeleyen bir unsur haline gelebilmekteydi. Bunun en bariz örneği Yunan donanmasını güçlendirmek amacıyla tesis edilmiş olan Yunan piyangosudur. Bu biletler, Osmanlı ülkesinde yasak olmasına rağmen milli hisler üzerinden Osmanlı Rum tebaasına satılmaya çalışılmıştır.[150]

Balkanlardaki ayrılıkçı Makedon komitelerinin finans kaynakları arasında piyango çekilişleri de vardı. 1899 tarihinde Osmanlı hükümetinin satılmasına izin verdiği biletlerin bu ayrılıkçı komitelere ait olduğu anlaşılmıştır. Bulgar komiserliğinin uyarısı üzerine durum anlaşılmış ve piyangoların yeniden toplatılması zor olduğu için çekilişine izin verilmemesi yönünde sadrazamın imzasıyla bir yazı çıkmıştır.[151]

---

147 BOA, ŞD., Dosya No: 1949, Gömlek No: 20. (H. 09.Ra.1329 / M. 08.05.1911).

148 "Belediye Piyangoları", *Sabah,* 15 Mayıs 1911, S: 776, s. 3.

149 ERASLAN, Levent, KARADOĞAN, Umut C., "Osmanlı Devleti'nin Modernleşme Sürecinde Eğitim Temalı İlk Gençlik Örgütlenmeleri", *Gençlik Araştırmaları Dergisi,* C.1, S. 1, Ankara, Salmat Matbaacılık, 2013, s. 57.

150 BOA, HR.İD., Dosya No: 255, Gömlek No: 16. BOA, İ.HUS., Dosya No: 120, Gömlek No: 71. (H. 25.C.1322 / M. 06.09.1904). BOA, Y.A.HUS., Dosya No: 477, Gömlek No: 130. (H. 22.C.1322 / M. 03.09.1904). BOA, Y.A.HUS., Dosya No: 477, Gömlek No: 140. (H. 24.C.1322 / M. 05.09.1904). BOA, İ.HUS., Dosya No: 123, Gömlek No: 44. (H. 06.N.1322 / M. 14.11.1904).

151 BOA, Y.A.HUS., Dosya No: 399, Gömlek No: 10. (H. 06.R.1317 / M. 14.08.1899).

II. Abdülhamit döneminde İstanbul'da bulunan bazı komite ve cemiyetlerin ruhsatsız bir şekilde tiyatro, balo ve piyango icra etmeleri ve bunlara ait biletlerin satışından elde ettikleri kazancın hesabını vermemeleri şikâyetlere konu olmuştur. Kazanılan paranın siyasi ve ayrılıkçı hedefler doğrultusunda devlet aleyhinde kullanılması, bu cemiyetlerin kontrol edilmesi gerektiği anlayışını getirmiştir. Bunun için ilgili makamlar uyarılmıştır.[152]

Balkan Ermeni Komitesi şubelerinden Romanya'da bulunan bir Ermeni cemiyeti, 1908 tarihinde Ermeni siyasi mahkûmları menfaatine bir piyango tertip etmek için bilet basmıştı. Bulgaristan komiserliğinin uyarısı üzerine bu biletlerin ülkeye girişine ve satılmasına izin verilmemiştir.[153]

A. Okullar ve Piyangoculuk

Kurum temelli olarak piyango çekilişi talebinde bulunan kurumların başında okullar gelmektedir. Yapılan başvurular şunu göstermektedir: Okullar maddi imkânsızlık içendedir.

Klasik dönem Osmanlı sisteminde eğitimin finansmanını vakıflar üstlenmişti. Bu durum özellikle modern eğitim kurumlarının kurulmaya başlandığı 18. yüzyılda da büyük oranda devam etmiştir. Ancak 19. yüzyıla gelindiğinde eğitimin merkezileşmesi sürecinde merkez teşkilatı ve taşra teşkilatlarının oluşturulması, finansmanın da merkezileşmesine yol açmıştır. Yine bu yüzyılda her kademede yeni okullar açılmaya başlanmıştır. II. Mahmut ile başlayan okullaşma süreci II. Abdülhamit ve İttihat Terakki ile büyük bir ivme kazanmıştır.

Geleneksel eğitim kurumlarının mali kaynağı olan vakıf sistemi bozulmuş olduğundan, gelirleri mevcut okulların en temel ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalıyordu. Yeni açılan okullar için de yeni kurumsal anlamda vakıf tesis etmek imkânsız görünüyordu. Gelişen modern okulların mali yönü ihmal edilmiş ve herhangi bir çözüm getirilememiştir. Duyun-ı Umumiye ve savaşlar bütçeyi alt üst etmekteydi. II. Abdülhamit döneminin ilk yıllarında Maarif Nezareti'nin bütçesi 100.000 lira civarındaydı. 1897'de 18.429.411 lira olan devlet bütçesin-

152 BOA, Y.PRK.MF., Dosya No: 1, Gömlek No: 67. (H. 16.C.1306 / M. 17.02.1899).

153 BOA, HR.İD., Dosya No: 255, Gömlek No: 43. (H. 02.Ca.1326 / M. 02.06.1908).

den bütün nezaretlere ayrılan para 4.153.066 liraydı. Bundan Maarif Nezareti'ne pay edilen ise 50.000 liraydı. 1904 yılına kadar Maarife ayrılan bütçe 50.000-100.000 arasındayken 1908 yılında bu rakam 440.000 liraya yükseltilmiştir.[154] Bu bütçelerin yetersizliği nedeniyle okullar kendi kaynaklarını oluşturmak zorundaydı.

İlk etapta piyango tertip etmek için başvuran okulların çoğunluğu gayrimüslimlere ait okullardı. Türlü ihtiyaçlarının karşılanmasında okullar bu yola sık sık başvurmuştur. 1887 tarihinde Beyoğlu'nda bulunan Rum Katolik Mektebi, ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla piyango için ruhsat başvurusunda bulunmuştur. Bileti beşer kuruştan olmak üzere altı bin adet biletin basılması planlanmıştır. Bu başvuru hükümet tarafından kabul edilmiştir.[155] Sonraki dönemlerde genellikle iki bin bilete kadar olanlara ruhsat verilmiştir.

Kuzguncuk'ta bulunan kız ve erkek Musevi okulları yararına 1886 ve 1888 tarihlerinde düzenlenmesi planlanan piyango çekilişleri için ruhsat başvurusu yapılmıştır. Yapılan ruhsat başvurusu hükümetçe kabul edilmiştir. Burada ruhsat verilirken dikkat edilen hususlardan biri piyangoları tertip edenlerin şahsi menfaat gözetmemesi, diğeri ise bilet adedinin iki bini geçmemesidir. Aynı okullar için bir yıl sonra tekrardan izin başvurusunun yapılmış olduğu görülmektedir. Tekrardan bu okullar için piyango düzenlemesi izni verilmiştir.[156]

Fener'de bulunan Rum Kız Mektebi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla 1889 tarihinde yapılan piyango başvurusu hükümet tarafından kabul edilmiştir. Biletlerin tanesi yarımşar lira olmak üzere toplam sekiz yüz adet bilet basılacaktı.[157]

Katolik Ermenilere ait olan ve rahibeler tarafından idare olunan kız mekteplerinin ihtiyacını karşılamak için 1890 yılında ruhsat başvurusunda bulunulmuştur. Üç bin bileti kapsayan bu başvuru, çekilişler Maarif Nezareti'nden bir memurun denetiminde olmak şartıyla

154 KODAMAN, Bayram, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999, s. 156-162.

155 BOA, İ.MMS., Dosya No: 89, Gömlek No: 3811. (H. 02.Ş.1304 / M. 26.04.1887). BOA, MV., Dosya No: 9, Gömlek No: 31. (H. 23.B.1304 / M. 17.04.1887).

156 BOA, İ.MMS., Dosya No: 102, Gömlek No: 4332. (H. 09.R.1306 / M. 13.12.1888).

157 BOA, İ.MMS., Dosya No: 103, Gömlek No: 4358. (H. 29.Ca.1306 / M. 31.01.1889).

kabul edilmiştir.[158] 1892 yılında Katolik Ermenilere ait olan Beyoğlu Çeşme Sokak'ta bulunan kız okulunun yanması üzerine okul binasını inşa etmek için yüz bin liralık bir piyango tertip edilmesi planlanmıştır. Yapılan ruhsat başvurusu Şûra-yı Devlet'te görüşülmüş ve piyango çekilişine izin verilmiştir.[159] Bazen çok daha küçük ihtiyaçların karşılanması için eşya piyangosu düzenlenmiştir. Kosova'da bulunan Bulgar mektebinin fakir ve kimsesiz çocukların defter ve kitap ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla piyango tertip edilmiştir.[160]

Beyoğlu'nda bulunan Aya Kostantinos Kilisesi bahçesi içerisinde yer alan Rum Kız Mektebi için 1892 tarihinde yapılan piyango başvurusu reddedilmiştir. Bunun sebebi ise bahsi geçen okulun ruhsatsız olmasıdır. Okulun ruhsat işlerini tamamladıktan sonra başvuru yapması gerektiği ifade edilmiştir.[161] Benzer bir olay 1893'te Aydın vilayeti içerisinde meydana gelmiştir. Aydın Valiliği bu durumda ne yapılması gerektiği konusunda görüş istemiştir. Bunun üzerine verilen cevapta Şûra-yı Devlet'in yukarıda bahsedilmiş olunan kararı (1892 tarihli) ilgi gösterilerek bu başvuruların reddedilmesi istenmiştir. Okulların ruhsat almasından sonra piyango çekilişleri için başvurabilecekleri ifade edilmiştir.[162]

Okullar için son derece önemli bir finans kaynağı olan piyango, kurumların bir nevi mali özerklik kazanması anlamına gelmekteydi. Gayrimüslimlerle başlayan okul piyangoları zamanla Müslümanlar arasında da yaygınlaşmaya başlamıştır. 1889'da Aksaray'da bulunan Mekteb-i Osmani'nin tamirat işleri ve ıslahı için hükümet nezdinde yapılan izin başvurusu kabul edilmiştir. İki bin liralık piyango tertibinden iki yüz elli lira kazanılması planlanmıştır.[163] 1903 tarihinde Adana Hamidiye Sanayi Mektebi'nin en önemli gelir kaynağı piyangoydu. Yıllık geliri 1.200 lira olan okul, bu gelirinin 500 lirasını hayvan gelir-

158 BOA, MV., Dosya No: 54, Gömlek No: 1. (H. 26.N.1307 / M. 18.05.1890).

159 BOA, İ.MF., Dosya No: 1, Gömlek No: 35. (H. 28.Ca.1310 / M. 12.12.1888).

160 BOA, TFR.I.KV., Dosya No: 202, Gömlek No: 20200. (H. 29.Ca.1329 / M. 28.05.1911).

161 BOA, ŞD., Dosya No: 212, Gömlek No: 10. (H. 04.Z.1309 / M. 30.06.1892).

162 BOA, ŞD., Dosya No: 212, Gömlek No: 30. (H. 04.Ş.1310 / M. 21.02.1893).

163 BOA, İ.MMS., Dosya No: 103, Gömlek No: 4388. (H. 08.B.1306 / M. 10.03.1889).

lerinden, geriye kalan 700 liralık kısmını piyango çekilişlerinden sağlamaktaydı.[164] 1912 tarihinde Kız Lisesi'nin ihtiyaçlarının karşılanması için altmış bin liralık piyango düzenlenmesine karar verilmiştir. Ancak basılan biletlerden çok azının satılması üzerine çekiliş ertelenmiş ve ikramiyenin azlığından dolayı satışların düşük olduğuna karar verilmişti. Bunun üzerine tekrardan başvuru yapılmış ve ikramiye yüz bin liraya çıkarılmıştır.[165]

Piyango tertibinde en çok gelir elde eden okullar sanayi (meslek) mektepleriydi. Bu okullar öncelikle kendi atölyelerinde üretmiş oldukları ürünleri piyangoya koyarak hem eldeki ürünleri elden çıkarmayı başarmışlar hem de buradan gelir elde etmişlerdir. Rusçuk'taki Kız Islahhanesi ve İstanbul Sanayi Mektebi bunlar arasında sayılabilir. İstanbul Sanayi Mektebi'nin en önemli gelir kalemlerinden biri piyango çekilişleriydi.[166] Ayrı bir başlıkta ele aldığımız İzmir ve Bursa Sanayi Mektepleri de buna örnek olarak gösterilebilir.

Okul adına yapılan ruhsat başvurularına karşı yetkili birimler dönemsel olarak farklı tepkilerde bulunabilmekteydi. 1893 tarihinde Edirne'de bulunan Rum ve Ermeni okulları için yapılan ruhsat başvurusu, okul masrafları için konser gibi etkinliklerinin düzenlenmesi gerektiği ifade edilerek reddedilmiştir. Reddetme gerekçesi olarak suistimaller ve halkın zarara uğratılması gösterilmiştir.[167]

1. İzmir Hamidiye Sanayi Mektebi Piyangosu

Osmanlı Devleti'nde piyangoculuğun önemli evrelerinden birisi İzmir Hamidiye Sanayi Mektebi adına düzenlenen piyangodur. Ülke genelinde yaygınlaşması, parasal boyutunun ulaşmış olduğu seviye ve bu mecrayı domine etmesi ayrı bir başlık açılmasını gerekli kılmaktadır.

1867 tarihinde bütün vilayetlerde ıslahhane açılması yönünde karar alınmıştır. Bu karar üzerine 1868 senesi sonu ve 1869 senesinin başın-

164 ÖZDEMİR, Savaş, *II. Abdülhamit Devri Vilayet Sanayi Mektepleri,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis, 2015, s. 57.

165 BOA, ŞD., Dosya No: 34, Gömlek No: 12. (H. 05.Ca.1330 / M. 22.04.1912).

166 YILDIRIM, Mehmet Ali, *Tanzimat Döneminde Meslek Okulları,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010, s. 181-182.

167 BOA, MV., Dosya No: 76, Gömlek No: 42. (H. 07.Ra.1311 / M. 18.09.1893).

da İzmir Islahhanesi açılmıştır. İzmir'de kurulan bu ıslahhane zamanla İzmir Mekteb-i Sanayi, İzmir Islahhanesi ve İzmir Hamidiye Sanayi Mektebi olarak adlandırılmıştır. 1891'de mektebin adı, İzmir Hamidiye Sanayi Mektebi olarak belirlenmiştir.[168]

İzmir Sanayi Mektebi Piyangosu'nun başlangıç tarihi kesin olarak bilinmese de 1886'nın sonlarından itibaren piyango tertip edilmesine dair girişimler olmuştur. Yalnızca okul için değil hapishane yararına da bu piyango düzenlenecekti. Ancak dönemin valisi Halil Rıfat Paşa'nın Bağdat'a tayin edilmesiyle bu girişim sonuçsuz kalmıştır.[169] 1889'a kadar çekilişin yapılıp yapılmadığına dair kesin bir malumat yoktur. 1889 yılında İzmir Islahhanesi adına piyango tertip edilmiştir. İkramiyeler bu ıslahhanenin çıkarmış olduğu eşyalardandı. Eşyalar değerlerine göre tasnif edilmiştir. Bu piyango çekilişinde birinci ikramiyenin değeri 15.500 kuruştu. Aynı yıl içerisinde ikramiyesi para olan bir piyango tertip etmek amacıyla hazırlıklara başlanmıştır. Bu amaçla İzmir Belediyesi bünyesinde çevrenin güvenini kazanmış kişilerin de yer aldığı bir komisyon kurulmuştur[170].

Bu komisyon marifetiyle piyangonun nasıl düzenleneceğine dair kurallar belirlenmiştir. Buna göre biletlerin tanesi on iki mecidiye olup her ay bir mecidiye ödenecekti. Peşin alımlarda bir mecidiyelik indirim yapılacaktı. Piyango her ay çekilecek ve her ay yirmi dört kişiye ikramiye verilecekti. Toplam verilecek ikramiye yedi yüz bin kuruştu. Piyango, İzmir Osmanlı Bankası'nın taahhüdü altında olacaktı. Kuralları netleştirilen bu piyangonun on iki kurası, belirlenen çekiliş takvimine göre, 1890'da düzenli olarak yapılmıştır.[171]

İzmir Sanayi Mektebi adına düzenlenen piyango için 1891 tarihinde yapılan başvuruya cevaben, Meclis-i Vükela öncelikle farklı yollardan okulun ihtiyaçlarının karşılanmasını istemiştir. Şirket-i Hayriye

---

168 KELEŞ, Erdoğan, "II. Abdülhamit Devrinde Aydın Vilayetinde Sanat ve Meslek Okulları", *http://www.historystudies.net/dergi/tar20151257d45.pdf*, s. 202-203.

169 YILDIRIM, Kamer, *"Halil Rıfat Paşa'nın Aydın Valiliği"*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2008, s. 43-44.

170 KOYUNCU, Gülnaz, "İzmir Sanayi Mektebi Piyangosu", *Tarih ve Toplum*, C.18, S. 107, İstanbul, İletişim Yayınları, 1992, s. 278-279.

171 KOYUNCU, "İzmir Sanayi Mektebi Piyangosu", s. 279.

vapurları için alınan aidat ve diğer gelirlerin yetersiz kalması halinde vilayetin yetkili birimlerinin izniyle piyango düzenlenmesine karar verilmiştir.[172] 1891'den 1899'a kadar İzmir Sanayi Mektebi menfaatine para piyangosunun düzenlendiğine dair bir bilgi yoktur. Ancak 1898'in Kasım ayı ile 1899 senesinin Şubat ayı arasında okulun gelir gider cetvellerinde gelir kalemleri arasında 14.000 kuruş ile piyango da yer almaktaydı.[173]

İzmir Hamidiye Sanayi Mektebi Piyangosu para ikramiyeli olarak Eylül 1899 tarihinde yeniden ihdas edilmiştir. Bu piyango ile ilgili olarak yapılan açıklamada yabancı piyangoların yasak olduğu ifade edilmiş ve bunların hileli olduğu belirtilmiştir. İzmir Hamidiye Sanayi Mektebi Piyangosu'nun yetimlerin menfaati için düzenlendiği, Avrupalılara ait biletlerden daha güvenilir olduğu belirtilmiştir. 1900 yılının Mayıs ayından Ekim ayına kadar yapılması planlanan çekilişte 22.321.450 kuruş dağıtılması planlanmıştır. "*Büyük ikramiyeler 25 bin ile 50 bin kuruş arasında değişmekteydi. Biletler tam, yarım, çeyrek ve sekizde bir olmak üzere dört çeşitti. Fiyatları ise sırayla dört, iki, bir ve yarım mecidiye idi.*"Biletlerin satış noktaları olarak tespit edilen yerler arasında farklı iller vardı.[174]

İzmir Hamidiye Sanayi Mektebi Piyangosu ile ilgili olarak 1902 ve 1903 tarihlerinde, gazetelerde sık sık ilanlar ve bilgilendirmeler yapılmıştır. İlanların büyük bir bölümünde biletlerin satıldığı yerler, çekiliş planları ve ikramiye kazanan biletlerin numaraları verilmekteydi. İlanlar, *"İzmir Hamidiye Sanayii Mektebinin Menfaatine Mahsus Piyangonun Merkez Acentesi Bulunan Devidas Ventura'nın İlanıdır"* başlığıyla çıkmaktaydı. Okula ait piyangolar yüklenici firmanın sahibi Devidas Ventura'nın şubelerinde ve sarraflarda satılmaktaydı.[175] Yine ilanlar yoluyla halkın zengin olma hayalleri sürekli gıdıklanmakta ve

172 BOA, MV., Dosya No: 66, Gömlek No: 13. (H. 09.Z.1308 / M. 16.07.1891).

173 ÖZDEMİR, *II. Abdülhamit Devri Vilayet Sanayi Mektepleri,* s. 34.

174 KOLOĞLU, "Piyango Ticareti Nasıl Başladı?", s. 35-36.

175 "İzmir Hamidiye Sanayii Mektebinin Menfaatine Mahsus Piyangonun Merkez Acentesi Bulunan Devidas Ventura'nın İlanıdır", *Sabah,* 23 Ocak 1902, S: 4389, s. 4. "İzmir Hamidiye Sanayii Mektebinin Menfaatine Mahsus Piyangonun Merkez Acentesi Bulunan Devidas Ventura'nın İlanıdır", *Sabah,* 27 Ocak 1902, S: 4393, s. 4.

tahrik edilmekteydi. İlanların başlıkları bile kışkırtıcıydı. *"Zengin Olmak Arzusunda Bulunanlara Müjde"* başlığıyla verilen ilanlarda bayiler İzmir Hamidiye Sanayi Mektebi piyango biletlerinin kendi bayilerinde satıldığını belirtmekteydiler. Ayrıca bayiler, halkın ilgisini cezbetmek için günümüzde de olduğu gibi ikramiyelerin kendileri tarafından satılan biletlere isabet ettiğini iddia etmişlerdir. Yine bu ilanlardan anlaşılan tam bilet 80, yarım bilet 40, çeyrek bilet 20, 1/8 bilet 10 kuruşa satışa çıkarılmıştır.[176]

Eylül 1899'dan Mart 1904 tarihine kadar beş yıllık zaman zarfında 5.491.000 kuruş toplanmıştır.[177] Fakat başka bir sayısal veride verilen meblağlar bunu teyit etmemektedir. Buna göre piyangonun toplam hasılatı başlangıçtan dokuzuncu tertibin sonuna kadar 44.393.000 kuruştur. Bunun 6.458.750 kuruşu okul hissesi olarak kayıtlara geçmiştir. 28.097.00 kuruş ikramiye ve çeşitli masraflar bedeli olarak dağıtılmıştır. 9.836.000 kuruş ise yüklenicilere verilmiştir. Sadaret makamından çıkan bu yazıda piyangodan elde edilen gelirin mektebin menfaatinden ziyade yüklenicilerin menfaatine hizmet etmiş olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca piyango tertiplerinde suiistimallerin olduğu tespit edilmiştir. Çözüm olarak bu piyangonun güvenilir kişilere havale edilmesi ve okul hissesinin bir kat daha artırılması düşünülmüştür. Bu yolla birçok okulun ihtiyaçlarının giderileceği ifade edilerek Şûra-yı Devlet'ten görüş istenmiştir.[178]

İzin dairesinde faaliyet gösteren ve ikramiyeleri para olan piyangolarda temel sorunlardan biri yolsuzluklar ve suiistimallerdi. 1904 tarihinde İzmir Sanayi Mektebi adına düzenlenen piyangoda yolsuzluk iddiaları ortaya çıkınca bununla ilgili tahkikat yapmak için maliyeden Ethem Efendi İzmir'e gönderilmiştir.[179] 1905 tarihinde İzmir Sanayi Mektebi ile Musevi Eytam Mektebi ile ilgili bu suiistimallerle ilgili olarak Yıldız Sarayı'ndan bir irade yayınlanmıştır. Harcamaları kontrol

---

176 "Zengin Olmak Arzusunda Bulunanlara Müjde!", *Sabah*, 3 Temmuz 1902, S: 4550, s. 4. "Zengin Olmak Arzusunda Bulunanlara Müjde!", *Sabah*, 26 Temmuz 1902, S. 4573, s. 4.

177 BOA, ŞD., Dosya No: 1353, Gömlek No: 17. (H. 29.B.1322 / M. 07.10.1904).

178 BOA, Y.A.HUS., Dosya No: 482, Gömlek No: 66. (H. 14.L.1322 / M. 22.12.1904).

179 BOA, İ.ML., Dosya No: 60, Gömlek No: 25. (H. 21.Ş.1322 / M. 31.10.1904).

etmek ve suiistimallerin önüne geçmek için bir memur görevlendirilmesine karar verilmiştir.[180]

İzmir Sanayi Mektebi adına düzenlenen piyangolar birçok okul için emsal teşkil etmiştir. İhtiyaçlarını giderme noktasında zorluk çeken okullar piyango ile bunu karşılamayı düşünmüşlerdir. Ancak bu durum beraberinde birçok çelişik durumu ortaya çıkarmıştır. İzmir Sanayi Mektebi'nin düzenlemiş olduğunun çok altında bir meblağ ile piyango düzenlemek isteyen Adana, Erzurum ve Sivas Sanayi Mektepleri'nin başvuruları farklı bir bakış açısıyla değerlendirilmiş ve 15 Şubat 1904 tarihinde reddedilmiştir. Şûra-yı Devlet'in ilgili dairesi bu konuyu çok detaylı bir şekilde ele almıştır.

Şûra-yı Devlet, Maarif Nezareti'nden bütçe ve harcamalar ile ilgili olmak üzere bilgi talebinde bulunmuştur. Maarif Nezareti vermiş olduğu cevapta bütçelerinin, zorunlu olan masraflar ve personel maaşlarını bile karşılamakta zorlandığını, açılması düşünülen okulların ertelendiğini ve kaynak bulamadıklarını ifade etmiştir. Ayrıca sanayi mekteplerine bütçeden ayrılacak pay bulunmadığını kesin bir dille Şûra-yı Devlet'e iletmiştir. Şûra-yı Devlet durumu etraflıca tartıştıktan sonra şer'an ve hukuken yasak olan piyangonun tertibine izin verildiği takdirde hızla yayılacağı ve her tarafta halkı zarara uğratacağı nedeniyle ruhsat isteyen ve ikramiyesi para olan bu okullara izin vermemiştir. Çözüm önerisi olarak bu okulların doğrudan Maarif Nezareti'ne bağlanmasını ve ihtiyaçlarının buradan ayrılan hisse ile karşılanması gerektiğini ifade etmiştir.[181]

1911 tarihinde benzer bir başvuru daha olmuştur. Manastır Sanayi Mektebi ile Belediye Hastanesi ihtiyaçlarının karşılanması için İzmir Piyangosu'nu örnek göstererek başvuruda bulunmuştur. Bu başvuruya göre gelirin otuz bini okula yirmi bini hastaneye verilecekti.[182] Bu başvuru da uygun bulunmamıştır[183].

---

180 BOA, İ.HUS., Dosya No: 134, Gömlek No: 80. (H. 22.Ş.1323 / M. 22.10.1905).

181 BOA, ŞD., Dosya No: 1353, Gömlek No: 17. (H. 29.B.1322 / M. 09.10.1904).

182 "Piyangolar Keşidesi", *Sabah,* 15 Nisan 1911, S: 7746, s. 2.

183 BOA, BEO., Dosya No: 4025, Gömlek No: 301841. (H. 20.R.1330 / M. 08.04.1912).

Halkı zarara uğratması ve suiistimallere neden olmasından dolayı 1906 tarihinde İzmir ve diğer piyangolarla ilgili olarak bir karar alınması gerektiği yolunda bir yazı yayınlanmıştır.[184] Aslında Bursa ve İzmir'deki piyango yasaklamaları Şubat 1906'da başlamıştı.[185] Bu yazıdan on gün sonra tüm piyangolar ile ilgili olarak karar alınmıştır. *"Gerek muhâcirin için Ziraat Bankası mârifetiyle ihdâs olunan piyangonun ve gerek İzmir ve Selanik ve Bursa Sanayi mektepleriyle İzmir Musevi Mektebi için evvelce ihdâs olunup eljevm devam etmekte olan piyangoların kaffesinin (bütün, hep) küllîyen ve kâmilen men'i zımnında Bâb-ı Âlice bir karar ittihâz olunarak..."* denilerek tüm piyangolar 26 Mart 1906 tarihinde yasaklanmıştır.[186]

Böyle bir kararın alması beraberinde birçok sorunu gündeme getirmiştir. Basılan biletler, satılmış olanlar, muhacirlerin masraflarının nasıl karşılanacağı gibi sorunlar ortaya çıkmıştı. Ayrıca bu durum Ziraat Bankası tarafından düzenlenmesi planlanan piyangoların doğmadan ölmesi anlamına gelmekteydi. İşte bu nedenlerden dolayı alınan yasak kararının tekrardan görüşülmesine ihtiyaç duyulmuştur. Yasaktan bir hafta sonra 2 Nisan 1906'da Meclis-i Vükela yeni bir karar almıştır. Alınan kararda muhacirlerin iskânı ve ihtiyaçları için gerekli olan paranın karşılanması için Ziraat Bankası'nca tertip olunan piyangonun geçici bir süreliğine de olsa devam etmesine, diğerlerinin ise yasaklanmasına karar vermiştir.[187] İzmir Sanayi Mektebi, Bursa Sanayi Mektebi, İzmir Musevi Mektebi ve Hastanesi piyangoları kaldırılmış olmasına rağmen satılan biletlerin son defa çekilişinin yapılmasına izin verilmiştir.[188]

Piyangonun yeniden tesis edilmesi için 1909 tarihinde okul adına yapılan bir takım başvurular söz konusudur. Başvurular Şûra-yı Dev-

---

184 BOA, İ.HUS., Dosya No: 139, Gömlek No: 69. (H. 20.M.1324 / M. 16.03.1906).

185 BOA, BEO., Dosya No: 2757, Gömlek No: 206723. (H. 16.Z.1323 / M. 11.02.1906). BOA, BEO., Dosya No: 2757, Gömlek No: 206727. (H. 16.Z.1323 / M. 11.02.1906). BOA, BEO., Dosya No: 2761, Gömlek No: 207024. (H. 20.Z.1323 / M. 15.02.1906). BOA, BEO., Dosya No: 2766, Gömlek No: 207389. (H. 27.Z.1323 / M. 22.02.1906).

186 BOA, İ.HUS., Dosya No: 109, Gömlek No: 69. (H. 30.M.1324 / M. 26.03.1906).

187 BOA, İ.TNF., Dosya No: 15, Gömlek No: 14. (H. 16.S.1324 / M. 11.04.1906). *Düstur*, Birinci Tertip, C. 8, s.498-499.

188 BOA, BEO., Dosya No: 2780, Gömlek No: 208481. (H. 17.M.1324 / M. 13.03.1906).

let tarafından değerlendirilmiş ve Ziraat piyangosunun kuruluşu ile tüm piyangoların iptal edildiği belirtilmiştir. Yalnızca yetimhaneler için geçici piyangolar düzenlenebileceğini ifade etmiştir.[189]

1906'daki yasaklamadan sonra nakit para piyangoları düzenlenmemiş ancak bu okul adına eşya piyangoları devam etmiştir. 1909'daki başvuruda Şûra-yı Devlet ikramiyesi para olan piyangolara izin vermemişse de yalnızca yetimhaneler adına geçici piyangolar düzenlenebilmesi şartı, piyangoların yeniden ihdas edilmesine neden olmuş olabilir. Çünkü İzmir'deki gelişmeler bunu doğrular niteliktedir.

İzmir'de 1909 tarihinde "Osmanlı Sanayi Mektebi ve Mekatib-i Umumiye Piyangosu" adı altında tekrardan piyango çekilişleri başlamıştır. Piyango müteahhitliği ve kollektörlüğü Mordehay Levi ve Benyamin Devidas'a verilmiştir. "*Yapılan sözleşmeye göre piyango gelirinin % 62'si ikramiye olarak dağıtılacak, % 25'i komisyon namına kollektörlere ve % 13'ü vilayete bırakılacaktır.*" Okula tahsis edilen para, vilayete ayrılan % 13'lük payın içinde yer almalıdır. 1909'dan 1912'ye kadar çekilişler yapılmış ancak 1912'den 1914'e kadar ara verilmiştir.[190] Bu zaman aralığında ülkenin her tarafında bu biletlerin satıldığı görülmektedir. Zira ikramiyelerin isabet ettiği biletlerin sahiplerine bakıldığında farklı illerle karşılaşılmaktadır. İzmir, Üsküp, Kavala, Samsun, İstanbul, Konya, Akhisar, Balıkesir, Aydın, Selanik, Prizren gibi şehirler sayılabilir.[191] İzmir Sanayi Mektebi piyangosunun 1913 tarihinde Aydın Vilayeti'nden İzmir'e devredilmesine dair bir süreç başlatılmıştır.[192] 1913 yılının ikinci yarısında piyango ile ilgili olarak yolsuzluk iddiaları ortaya atılmış ve bu konuda soruşturma açılmıştır. Maliye Nezareti yapmış olduğu tahkikatın neticesini Şûra-yı Devlet'e göndermiştir. Ayrıca Aydın Vilayeti ile Dahiliye Nezareti'nin görüşü-

189 BOA, DH.MKT., Dosya No: 2891, Gömlek No: 48. (H. 17.B.1327 / M. 04.08.1909). BOA, BEO., Dosya No: 3660, Gömlek No: 274463. (H. 24.L.1327 / M. 08.11.1909). BOA, DH.MUİ., Dosya No: 32-1, Gömlek No: 36. (H. 26.L.1327 / M. 10.11.1909). BOA, ŞD., Dosya No: 1436, Gömlek No: 9. (H. 27.L.1327 / M. 11.11.1909).

190 KOYUNCU, "İzmir Sanayi Mektebi Piyangosu", s. 282.

191 "İzmir Piyangosu", *Tanin,* 9 Eylül 1910, S. 727, s. 3. "İzmir Piyangosu", *Tanin,* 15 Ocak 1911, S: 850, s. 3. "İzmir Piyangosu", *Tanin,* 5 Mart 1911, S. 899, s. 3.

192 BOA, MV., Dosya No: 177, Gömlek No: 77. (H. 22.C.1331 / M. 29.05.1913).

ne başvurulmuştur. Bu ikisinin görüşü alındıktan sonra kesin karar için hazinenin de görüşüne başvurulması kararlaştırılmıştır.[193] Nasıl bir karar çıktığına dair bir bilgiye ulaşılmamakla birlikte iki yıllık bir ara verildiği düşünülmektedir. Zira bu piyango ile ilgili ilanlara 1915'in ikinci yarısında karşılaşılmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında piyango çekilişlerinin yeniden başladığı görülmektedir. Gazetelere "Osmanlı Piyangosu" başlığı altında reklamlar verilmiştir. 1915'in sonlarında gazetelerde çıkan ilanlarda çekilişlerin ne zaman yapılacağı ve biletlerin nasıl temin edileceği belirtilmiştir. Piyangonun işletmesini üstlerine alan Mordehay Levi ve Benyamin Devidas, İzmir ve İstanbul'da satış şubeleri belirlemişlerdi. Ayrıca sarraflar ve bayilerde de biletler satıldığı ifade edilmiştir.[194] Bu piyangoların savaş devam ederken çekilişler yapılmış ve kazanan numaralar ve ikramiye miktarları gazetelerde ilan edilmiştir.[195]

2. Bursa Sanayi Mektebi Piyangosu

İzmir Sanayi Mektebi Piyangosu'ndan başka önemli okul piyangolarından birisi de Bursa Sanayi Mektebi[196] menfaatine düzenlenen piyangodur. En önemli gelir kalemi, okula yapılan ianelerdi. Ancak yardımların ihtiyaçları karşılamada yetersiz olması piyango tertibi için girişimlerde bulunulmasına neden olmuştur.

Piyango düzenlemek için 1902 tarihinde Nemlizade Tahsin Paşa, vilayet nezdinde piyango başvurusunda bulunmuştur. Yirmi beş yıllık imtiyaz talebi vilayet idare meclisinde görüşülmüş ve bazı düzenleme-

193 "İzmir Piyangosu", *Tasvir-i Efkâr,* 8 Ocak 1913, S. 650, s. 3.

194 "Osmanlı Piyangosu", *Sabah,* 6 Kasım 1915, S. 9394, s. 4. "Osmanlı Piyangosu", *Sabah,* 7 Kasım 1915, S: 9395, s. 4. "Osmanlı Piyangosu", *Sabah,* 8 Kasım 1915, S: 9396, s. 4.

195 "İzmir Osmanlı Piyangosu", *Sabah,* 11 Aralık 1915, S: 9429, s. 4. "İzmir Osmanlı Piyangosu", *Sabah,* 14 Aralık 1915, S: 9432, s. 4.

196 Bursa Sanayi Mektebi, ilk başta Bursa Islahhanesi olarak faaliyete başlamıştır. Kuruluş süreci 1868 tarihinde kadar götürülmektedir. Islahhane 1889 yılında Hamidiye Sanayi Mektebi adını almıştır. Bu Sanayi Mektebi günümüzde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Tophane Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi olarak varlığını devam etmektedir. Bkz. YILDIRIM, Mehmet Ali, "Osmanlı Vilayetlerinde Mesleki-Teknik Eğitimin Gelişimine Bakışlar: Bursa Sanayi Mektebi", *KARADENİZ Araştırmaları,* Bahar 2013, s. 71-90.

ler yapılarak bir mukavele hazırlanmıştır. Sözleşme on dört maddeden oluşmaktaydı. Bu sözleşmeye göre senede iki tertip ile on dört çekiliş yapılacaktır. Tam tertip yedi çekiliş demekti. Her çekilişte en fazla on bin bilet basılacaktı. Biletlerin fiyatı iki sim mecidiye olacaktı. Çekilişler Sanayi Mektebi'nde ve bir komisyon önünde gerçekleşecekti. Yirmi sene müddetli olarak planlanan piyango imtiyazında hasılatın % 64'ü ikramiye bedeli, % 18'i Hamidiye Sanayi Mektebi'ne ve geriye kalan % 18'i Tahsin Paşaya tahsis edilecekti. Biletlerin basılması, dağıtımı ve satıcılara verilecek komisyon tutarları Tahsin Paşa tarafından karşılanacaktı. Yüklenici ile çıkabilecek ihtilaflarda başvuru mercii Vilayet İdare Meclisi olacaktı.[197]

Bu sözleşmenin merkezce kabul ya da reddedildiğine dair bir malumat bulunmamakla birlikte üç yıl sonra 1905 tarihinde İstanbul'da ikamet eden Mehmet Mirat adında bir tüccar daha uygun şartlar ile bir piyango düzenleyebileceğini taahhüt ederek ruhsat başvurusunda bulunmuştur.[198] Ancak hangi yüklenici tarafından düzenlendiği tam olarak bilinmese de 1906 yılına kadar Bursa Sanayi Mektebi adına piyango düzenlendiği görülmektedir. Bu tarihte İzmir Sanayi Mektebi ve Musevi Mektebi ile birlikte Bursa Sanayi Mektebi adına düzenlenen piyangolar tamamen yasaklanmıştır.[199] Ziraat Bankası adına tesis olunan piyango, diğerlerinin yasaklanmasına ve kaldırılmasında önemli rol oynamıştır.[200]

3. İzmir Musevi Mektebi Piyangosu

Osmanlı Devleti'nde önemli piyangolardan bir diğeri İzmir Musevi Mektebi yararına düzenlenen piyangodur. Bu piyango yalnızca okul

197 BOA, Y.MTV., Dosya No: 227, Gömlek No: 146. (H. 26.Z.1319 / M. 05.04.1902).

198 BOA, DH.MKT., Dosya No: 1035, Gömlek No: 5. (H. 26.L.1323 / M. 24.12.1905).

199 BOA, İ.HUS., Dosya No: 139, Gömlek No: 69. (H. 20.M.1324 / M. 16.03.1906).
BOA, BEO., Dosya No: 2780, Gömlek No: 208481. (H. 17.M.1324 / M. 13.03.1906).
BOA, İ.HUS., Dosya No: 109, Gömlek No: 69. (H. 30.M.1324 / M. 26.03.1906).
BOA, BEO., Dosya No: 2757, Gömlek No: 206723. (H. 16.Z.1323 / M. 11.02.1906).
BOA, BEO., Dosya No: 2757, Gömlek No: 206727. (H. 16.Z.1323 / M. 11.02.1906).
BOA, BEO., Dosya No: 2761, Gömlek No: 207024. (H. 20.Z.1323 / M. 15.02.1906).
BOA, BEO., Dosya No: 2766, Gömlek No: 207389. (H. 27.Z.1323 / M. 22.02.1906).

200 BOA, ŞD., Dosya No: 1436, Gömlek No: 9. (H. 22.L.1327 / M. 06.11.1909).

için değil buradaki yetimhane ve hastane için de düzenlenmekteydi. Bu piyango 1880'li yıllarda düzenlenmeye başlamıştır.

Hayır amaçlı bir organizasyon olarak başlayan bu piyango zamanla milyonlarca kuruşa ulaşmıştır. 1886 tarihinde hasılatın dört milyon kuruşa ulaşması üzerine vilayet yönetimi uyarılmış ve ruhsat verilmemesi istenmiştir. Zira hayır amaçlı piyangolar elli bin kuruşu geçmeyecekti.[201] Yapılan tahkikat sonucunda elli binden fazla olan meblağın haczedilmesi kararlaştırılmıştır.[202]

İzmir'de bulunan Musevi Mektebi adına piyango düzenlemek için 1890'da ruhsat başvurusu yapılmıştır. Bu başvuruda üç senede tamamlanmak üzere 1.900.760 kuruşluk piyango için izin istenmiştir. Hükümet böyle bir meblağ için yapılmış olan başvuruyu reddederek yalnız yüz bin kuruşluk piyango için ruhsat vermiştir. Reddetme gerekçesi ise bu kadar büyük bir meblağın suiistimale neden olacağı idi.[203] 1890 yılı içerisinde İzmir'de Vali Halil Rıfat Paşa tarafından bir defaya mahsus olmak üzere elli bin kuruşluk bir piyangonun çekilişine izin verilmiştir.[204] Bir yıl sonra piyango ruhsatının üç yüz bine çıkarılması için başvuru yapılmıştır.[205]

Bu okul ile ilgili yapılan piyangolarda zaman zaman usulsüzlük yapıldığı görülmektedir. Ruhsat verilen meblağdan daha fazlası için bilet satılması uyarılara neden olmuştur. 1905 tarihinde elli bin kuruşluk izin verilmişken daha fazlası için bilet tertip edilmesi üzerine sadaret makamı fazla biletlerin toplanmasını istemiştir.[206] Ayrıca bu biletlerin vilayet ile sınırlı olmadığı ülke genelinde satıldığı görülmektedir.[207]

Piyangolar, demiryollarının inşası sürecinde finans kaynağı olarak kullanılmıştır. Ziraat Piyangosu'ndan elde edilen gelirinin bir bölümünün zaman zaman bu yolda harcanmış olduğu görülmektedir. İzmir

---

201 BOA, DH.MKT., Dosya No: 1366, Gömlek No: 98. (H. 21.Z.1303 / M. 20.09.1886).

202 BOA, DH.MKT., Dosya No: 1371, Gömlek No: 47. (H. 12.M.1304 / M. 11.10.1886).

203 BOA, İ.MMS., Dosya No: 115, Gömlek No: 4941. (H. 24.S.1308 / M. 09.10.1890).

204 YILDIRIM, *Hali Rıfat Paşa'nın Aydın Valiliği*, s. 104.

205 BOA, ŞD., Dosya No: 2949, Gömlek No: 26. (H. 24.S.1309 / M. 29.09.1891).

206 BOA, BEO., Dosya No: 2555, Gömlek No: 191599. (H. 15.S.1323 / M. 21.04.1905).

207 BOA, BEO., Dosya No: 944, Gömlek No: 1. (H. 28.M.1323 / M. 04.04.1905). BOA, Y.PRK.DH., Dosya No: 13, Gömlek No: 13. (H. 18.B.1322 / M. 28.09.1904).

Musevi mektep ve hastanesi için düzenlenen piyangolardan elde edilen gelirin beş yüz lirası, Hicaz Demiryolu masrafı için hazineye gönderilmekteydi.[208] İzmir'de Musevilerin düzenlemiş olduğu piyangolara ve İzmir Sanayi Mektebi adına tertiplenen piyangolara kırk paralık pul yapıştırılması istenmiştir. Buralardan elde edilen gelirin Hicaz Demiryolu yapımı masrafları için harcanması talep edilmiştir.[209]

1905 tarihinde ülkenin en önemli piyangolarından olan İzmir Sanayi Mektebi ile Musevi Eytam Mektebi piyangosu, suiistimallerle gündeme gelince Yıldız Sarayı'ndan bir irade yayınlanmıştır. Harcamaları kontrol etmek ve suiistimalleri önlemek için bu konuyla ilgili bir memur görevlendirilmesine karar verilmiştir.[210]

1906 tarihinde yasaklanan piyangolar arasında İzmir Musevi Mektebi piyangosu da vardı. Daha önce de bahsedildiği üzere Ziraat Bankası adına tesis olunan piyango, diğerlerinin yasaklanmasına ve kaldırılmasında önemli rol oynamıştır. Yasaklamadan üç yıl sonra 1909 tarihinde İzmir Musevi yetimhanesinin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla piyango düzenlenmesi planlanmış ancak Şûra-yı Devlet, Ziraat Bankası piyangosunun tesisinden sonra diğer piyangoların yasaklandığını ifade etmiştir. Ancak bir noktada açık kapı bırakmıştır. O da yalnızca yetimhaneler için özel izinle ve geçici süreliğine piyango tertip edilebileceğidir.[211]

B. Ziraat Bankası Piyangosu

II. Abdülhamit döneminde piyangoculuk alanındaki en önemli gelişmelerden biri Ziraat Bankası piyangosunun tesis edilmesidir. Piyangoculuk tecrübesinin devlet nezdinde zirve yaptığı bir oganizasyon olması hasebiyle, bu alandaki tarihyazımında önemli bir yere sahiptir.

---

208 BOA, Y.MTV., Dosya No: 273, Gömlek No: 99. (H. 19.S.1323 / M. 25.04.1905). BOA, ŞD., Dosya No: 2748, Gömlek No: 47. (H. 10.N.1323 / M. 08.11.1905).

209 BOA, BEO., Dosya No: 2690, Gömlek No: 201741. (H. 23.Ş.1323 / M. 23.10.1905).

210 BOA, İ.HUS., Dosya No: 134, Gömlek No: 80. (H. 22.Ş.1323 / M. 22.10.1905).

211 BOA, ŞD., Dosya No: 1436, Gömlek No: 9. (H. 22.L.1327 / M. 06.11.1909). BOA, DH.MKT., Dosya No: 2891, Gömlek No: 48. (H. 17.B.1327 / M. 04.08.1909). BOA, BEO., Dosya No: 3660, Gömlek No: 274463. (H. 24.L.1327 / M. 08.11.1909). BOA, DH.MUİ., Dosya No: 32-1, Gömlek No: 36. (H. 26.L.1327 / M. 10.11.1909).

Osmanlı Devleti, 19. yüzyılın son çeyreğinde Balkanlardan ve Kafkaslardan gelen yoğun bir göç dalgasıyla karşı karşıya kalmıştır. Yıllarca bu göçmenlerin iskânı ile uğraşılmıştır. Osmanlı topraklarına göç eden muhacirlerin ihtiyaçlarını karşılamak ve işlerini idare etmek için Aralık 1905'te bir komisyon kurulmasına karar verilmiştir. Göçmenlere ev, cami ve okullar yapılması, bu okullarda ziraat ilmi okutulması, çift ve süt hayvanları ile tohumluk tahılların verilmesi, iskân yerlerine emniyet görevlilerinin tayini ve muhacirlerin diğer masrafları için Ziraat Bankası aracılığıyla bir piyango düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Bunun için bir komisyon kurulmuştur.[212] Bu komisyon çalışmalara başlamış ve 25 Ocak 1906 tarihinde piyango için bir layiha hazırlanmıştır.[213] Bu kanun tasarısı 11 Nisan 1906 tarihinde yayınlanan bir irade ile kabul edilmiş ve dokuz maddelik bir nizamname yayınlanmıştır.

Bu nizamnameye göre biletler tam ve yarım bilet olmak üzere basılacaktı. Tam biletlerin fiyatı bir adet sim mecidiye, yarım biletlerin fiyatı yarım mecidiye olacaktı. Bir bilet yalnızca bir çekiliş için geçerli olacaktı. Çekilişler iki ayda bir yapılacaktı. Her çekiliş için 175.000 bilet basılacaktı. Bu biletlerin bedeli olan 3.500.000 kuruştan yüzde ellisi ikramiye olarak, yüzde kırkı düzenleyenlere ve yüzde onu masraflar için tahsis edilecekti. Biletler çekilişin yapılacağı günden bir gün öncesinde saat altıya kadar, satılabilecekti. Biletler bayilere toptan satışlarda yüzde beş daha ucuza verilecekti. Bu piyango tüm vergilerden muaf olacaktı. Bu piyango için tüm ödemeler ve harcamalar Ziraat Bankası tarafından yapılacaktı.[214]

1906 tarihinde kurulmuş olan Ziraat Bankası piyangosu ikramiye olarak para vermekteydi. Çekilişlerde ikramiyelerin tutarı ve dağılımı şu şekilde olacaktı:

---

212 GURULKAN, Kemal, ÇINAR, Ali Osman, GENÇ, Yusuf İhsan, DEMİRBAŞ, Uğurhan, *Osmanlı Belgelerinde Kafkas Göçleri I*, İstanbul, Seçil Ofset, 2012, s. 234-238.

213 BOA, İ.TNF., Dosya No: 14, Gömlek No: 36. (H. 30.Za.1323 / M. 26.01.1906).

214 *Düstur*, Birinci Tertip, C. 8, s. 345-349.

İkramiyelerin Adet ve Miktarı

Bilet (Adet)	Her Biletin Kazanacağı Miktar (Kuruş)	Kazanılacak Akçenin Miktarı (Kuruş)
1		500.000
1		250.000
1		125.000
1		50.000
1		25.000
5	10.000	50.000
50	1.000	50.000
100	500	50.000
1.000	100	100.000
27.500	20	550.000
Toplam: 28.660		**Toplam: 1.750.000**

İki ayda bir yapılacak olan çekilişler için her defasında 175.000 bilet basılacaktı. Yukarıda da görüldüğü üzere bunlardan yirmi 28.660 ikramiye kazanacaktı. Toplam dağıtılacak ikramiye miktarı 1.750.000, en büyük ikramiye ise 500.000 kuruştu.[215]

Ziraat piyangolarının yeteri kadar ilgi görmemesi, bayilerin % 5'lik komisyonu az bulması gibi sebepler ile kazananlarının sayısını artırmak amacıyla piyango planında düzenlemeye gidilmesi kararlaştırılmıştır. Nizamnamenin ikinci maddesinde bulunan *"...ileride meclis-i idâre kararıyla biletlerin adedi icâbı kadar tezyîd olunabilecek ve ikrâmiyelerin miktar ve adedi dahi tâdil edilebilecektir"* hükmü icabınca 1 Temmuz 1906 tarihinde değişikliğe gidilmiştir. Yeni çekiliş planı şu şekilde olacaktı:

215 *Düstur,* Birinci Tertip, C. 8, s. 349.

İkramiyelerin Adet ve Miktarı

Bilet (Adet)	Her Biletin Kazanacağı Miktar (Kuruş)	Kazanılacak Akçenin Miktarı (Kuruş)
1		300.000
1		100.000
1		50.000
1		20.000
6	10.000	60.000
10	5.000	50.000
20	2000	40.000
60	1000	60.000
400	500	200.000
3.000	80	240.000
31.500	20	630.000
Toplam: 35.000		**Toplam: 1.750.000**

Yukarıda da görüldüğü üzere dağıtılan ikramiye yekûnunda bir değişiklik olmamıştır. Buna karşılık ikramiye kazanacakların oranı ilk planda 28.660 iken yapılan yeni düzenlemede 35.000'e çıkarılmıştır. Böylece ikramiye kazananların oranı % 16'dan % 20'ye çıkarılmıştır. Büyük ikramiye 500.000 kuruştan 300.000 kuruşa indirilmiştir. Diğer dağılımda da bir takım değişiklikler yapılmıştır. Ayrıca % 5 olan bayi indirim payı da % 6'ya çıkarılmıştır[216].

Alınan tüm önlemlere rağmen bilet satışları bir türlü istenilen seviyeye çıkmıyordu. Bunda kaçak yollarla ülkeye sokulan yabancı ülke piyangolarının önemli bir etkisi olduğu düşünülmektedir. Zira "ecnebi piyangoları" olarak adlandırılan bu piyangoların sunmuş olduğu şartlar çok daha iyiydi.

Bunun üzerine yeniden düzenlemeye gidilmiştir. 5 Mayıs 1907'de hükümet tarafından yapılan değişiklikle, bilet sayısı iki yüz elli bine çıkarılmış, tam ve yarım biletlerin yanında çeyrek ve 1/8 oranında biletler çıkarılmıştır. Bayiye verilen indirim oranı bu sefer % 7'ye çıkarılmıştır.[217]

216 BOA, İ.TNF., Dosya No: 15, Gömlek No: 27. (H. 09.Ca.1324 / M. 01.07.1906).

217 BOA, MV., Dosya No: 115, Gömlek No: 94. (H. 22.Ra.1325 / M. 05.05.1907).

Ziraat Bankası piyangosundan elde edilen gelir yalnızca göçmenler için değil, çok geniş bir yelpazede finans kaynağı olarak kullanılmıştır. 10 Temmuz 1906'dan 2 Haziran 1908'e kadar iki yıllık piyango hasılatına mahsuben farklı kurumlara verilen para 10.240.461 kuruştur. Bu paranın nerelere verildiğine ve nelerin finansmanı için kullanıldığına bakıldığında, yalnızca göçmenler için değil birçok kurum ve kuruluş adına harcamanın yapıldığı görülmektedir. Erzurum'daki göçmenlerin masrafına 100.000, maliye veznesine 1.000.000, İzmir'den Ankara'ya sevk edilen askerin masrafına 10.000, Karaferye kazası dahilinde Uzunca Ova Çiftliği'nin mubayaasına 166.455, genel maaşlar için 1.000.000, donanma için 100.000, Anadolu Demiryolu Şirketi'nden alınan borcun pul bedeli için 962 kuruş verilmiştir.[218]

Günümüzde piyango çekilişleri için alınan bilet yalnızca bir çekiliş için geçerlidir. Ziraat Bankası'nın tertip etmiş olduğu piyango çekilişlerinde iki farklı yol izlenmiştir. Bunlardan ilki günümüzdeki piyango sistemine benzemektedir. Mayıs 1906 ile Ocak 1908 tarihlerinde düzenlenen piyango çekilişleri iki ayda bir düzenlenmekteydi. Bu çekilişlerde tam, yarım ve çeyrek olmak üzere üç değerde bilet basılmıştır. Tam bilet bir sim mecidiyeye, yarım bilet yarım sim mecidiyeye, çeyrek bilet ise bir çeyrek sim mecidiyeye satılmıştır. Sınıf piyangosu olmayan bu çekilişlerde her bilet sadece üzerindeki tarihte yapılan çekilişe katılabilmektedir.[219] İkinci yol ise sınıf piyangosu şeklindedir. Bu piyangolarda alınan bir bilet tüm çekilişler için geçerli olabilmekteydi. Mart 1908-Şubat 1909 tarihleri arasında düzenlenen piyango tertibinde toplam on iki çekiliş yapılmıştır. Alınan bir bilet tüm çekilişlerde geçerliydi. Aynı zamanda bunun dışında üç çekiliş geçerli olan biletler de basılmıştır.[220]

Ziraat Bankası adına tesis olunan piyango, diğerlerinin yasaklanmasına ve kaldırılmasında önemli rol oynamıştır. 1909 tarihinde okullar adına düzenlenmesi planlanan piyangolar için yapılan başvurular reddedilmiştir. Şûra-yı Devlet bu kararında, Ziraat Bankası piyango-

218 BOA, ŞD., Dosya No: 1225, Gömlek No: 28. (H. 21.N.1326 / M. 17.10.1908).

219 VARIŞ, "Türkiye'de Piyango Tarihine Dair Çorbaya Bir Tutam Tuz", s. 33.

220 VARIŞ, "Piyangolarda İlkler ve Enler", s. 34.

sunun kuruluşu ile tüm piyangoların iptal edildiğini dayanak olarak göstermiştir. Yalnızca yetimhaneler için geçici olmak şartıyla piyango düzenlenebileceğini ifade etmiştir.[221]

C. İane Sergisi Piyangosu

Osmanlı Devleti'nde önemli bir yere sahip olan piyangolardan birisi de şehit yakınları ve gaziler için düzenlenen İane Sergisi piyangosudur.

Girit sorunundan dolayı çıkan ve Yunanistan'ın yenilgisiyle sonuçlanan 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı sonrasında büyük bir kampanya başlatılmıştır. Kampanyanın amacı bu savaşta şehit düşmüş askerlerin ailelerine ve yaralanan gazilere yardım etmekti. Saray ve çevresi ile başlayan bu kampanya ülkenin her tarafında ve her grup arasında hızla yayılmış, birçok kıymetli eşya ve para toplanmıştır. Toplanan eşyalar, Yıldız Sarayında teşhir edilmiş ve para karşılığında halkın buraları gezmesine izin verilmiştir.[222]

Ülke içinde ve dışında yapılan yoğun kampanyalar sonucunda İstanbul'da bulunan yabancı devletlerin elçileri, Avrupa devletlerinin kralları, İran şahı ve birçok kişi ve kurum bu kermes için bağış yapmışlardı. Gerek padişah ve yakınları, gerekse diğer kişiler nezdinde yapılan bağışlar arasında ayni ve nakdi olanlar vardı. Ayni bağışlar arasında vazo, halı, seccade, yastık, masa örtüsü, peçe, evrak çantası, tablolar, camlı dolap, sehpa, sözlük, kalemtıraş, divançe, avize, şamdan, antika yüzük, göğüs iğnesi, lavanta şişesi, yazı takımı, bıçak, dikiş kutusu, dürbün, müzik sandığı, nargile, türkü notası, baston, sigara kutusu, gözlük zinciri, yaprak sigarası, ceket, fistan, şeker kutusu, yemeni, havlu, kitap, dergi, risale gibi birçok eşya vardır.[223] Bu eşyalardan büyük çoğunluğu satılmış, satılamayanlar ise piyangoya konulmuştur.

---

221 BOA, DH.MKT., Dosya No: 2891, Gömlek No: 48. (H. 17.B.1327 / M. 04.08.1909). BOA, BEO., Dosya No: 3660, Gömlek No: 274463. (H. 24.L.1327 / M. 08.11.1909). BOA, DH.MUİ., Dosya No: 32-1, Gömlek No: 36. (H. 26.L.1327 / M. 10.11.1909). BOA, ŞD., Dosya No: 1436, Gömlek No: 9. (H. 27.L.1327 / M. 11.11.1909).

222 TUNÇAY, *Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi*, 1993, s. 92.

223 ALKAN, Necmettin, "1897 Yunan Harbi'nde Şehit Olanların Yakınları ve Gaziler İçin Düzenlenen İâne Sergisi", *http://dergipark.gov.tr/download/article-file/12906*, s.22-30, Erişim Tarihi: 16.02.2018.

İane Sergisi sonucunda toplanan para 1 Temmuz 1898 tarihinde % 3 faizle Osmanlı Bankası'na konulmuş ve bu tarihte 60 bin lirayı (6 milyon kuruş) aşmıştır. Eşyalarının nasıl değerlendirileceği ile ilgili olarak iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Açık artırma veya piyango yoluyla paraya çevrilmesi görüşleri tartışılmış ve nihayetinde kalan eşyaların piyangoya konulmasına karar verilmiştir.[224]

İane Sergisi piyangolarının nasıl ve kimler tarafından satılacağı hususunda tam anlamıyla bir netlik yoktu. İlk etapta bu piyangonun biletlerinin Osmanlı Bankası ve Anadolu Demiryolu Kumpanyası aracılığıyla satılması kararlaştırılmıştır. Bilet fiyatı on kuruş olarak tespit edilmiştir.[225] Ancak sonraki dönemde piyango biletlerinin satışı, herhangi bir kâr amacı gütmeyen ve bağışta bulunan Tantavizade Halil Efendi ile Nemlizade Tahsin Bey'e[226] verilmiştir. Piyango tertibinde ikramiyelerin, eşya ve nakit para olarak verileceği ifade edilmiştir. Toplam 3 milyon kuruş kıymetinde yüz elli bin bilet satılması planlanmıştır. Biletlerin tanesi yirmi kuruş olacaktı. Piyango tertibi sergi komisyonunun nezaretinde ve denetiminde yapılacaktı. Bileti alanların hepsine para ya da eşya ikramiyesi verilecekti. İkramiyelerin bazıları şunlardır: Bir bilete bin Osmanlı lirası, bir bilete sekiz yüz lira kıymetinde tablo, yedi bilete iki yüz yetmiş yedi liradan yüz yetmiş altı liraya kadar muhtelif eşya, on üç bilete yüz yetmiş liradan doksan iki liraya kadar muhtelif eşya idi.[227] Biletlerin sayısı ve herkese ikrami-

224 ŞAHİN, ... *Malûllerinin Sosyo-Ekonomik ve Sağlık Durumları (1877-1939)*, s. 164-165.

225 BOA, Y.MTV., Dosya No: 180, Gömlek No: 108. (H. 16.Ra.1316 / M. 04.08.1898).

226 Bu kişinin daha sonraki dönemlerde piyango imtiyazı elde etmek amacıyla girişimleri olmuştur. 1902 tarihinde Hüdavendigar Vilayeti'ne vermiş olduğu dilekçede yirmi beş sene müddetle bir piyango tesisine izin verilmesini istemiştir. BOA, Y.MTV., Dosya No: 227, Gömlek No: 146. (H. 26.Z.1319 / M. 05.04.1902).

227 BOA, Y.EE., Dosya No: 58, Gömlek No: 26. (H. 14.N.1316 / M. 26.01.1899). Feyza Kurnaz Şahin "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Harp Malûllerinin Sosyo-Ekonomik ve Sağlık Durumları" adlı doktora tezinde, Fatma Göçer "*II. Abdülhamit Döneminde Bir İane Örneği: 1897-1898 Yılı Şehit Çocukları ve Malûl Gaziler İanesi*" adlı yüksek lisans tezinde piyango çekilişlerinin Bank-ı Osmani üzerinden gerçekleşmiş olduğunu ifade etmektedirler. Ayrıca bilet fiyatlarının on kuruş olduğunu belirtmişlerdir. Yukarıda da belirtildiği üzere bu tekliften daha iyi bir teklif veren Tantavizade Halil Efendi ile Nemlizade Tahsin Bey piyango düzenleme noktasında yüklenici olmuşlardır. Bilet fiyatlarını ise on kuruştan yirmi kuruşa çıkarmışlardır.

ye verilecek olması çekilişlerin uzun bir süre devam etmesine neden olmuştur. 27 Aralık 1898'de başlamış olan çekiliş 11 Nisan 1899'da tamamlanmıştır.[228] İkramiye isabet eden biletlerin sahiplerinin 12 Nisan 1899'dan itibaren kırk gün içerisinde ikramiyelerini almaları gerekmekteydi. Taşradaki bilet sahipleri de düşünülerekten bu süreye yirmi gün daha eklenmiştir.[229] Talihliler ikramiyelerini, cuma günleri hariç haftanın diğer günleri alabilmekteydi. İane sergisi piyangosundan toplanan hasılat 86.400 kuruştur.[230]

Sonraki dönemlerde de şehit aileleri ve gaziler için piyango tertip edilmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonunda Malûlin-i Guzâta Muâvenet Heyeti, malûl askerler menfaatine piyango tertip etmek, bununla ilgili resmi işlemleri yürütmek ve yasal izinleri almak, ikramiye olarak dağıtılacak eşyaları temin etmek maksadıyla bir piyango komisyonu oluşturmuştur. Mütareke döneminde Darülaceze ile Malûlin-i Guzât Muavenet Heyeti arasında piyango ve tombala düzenlenmesi noktasında bir rekabet söz konusuydu.[231]

D. Demiryolları ve Piyango

Piyangolar içerisinde niteliği ve tarihsel gelişimiyle farklılık gösteren Şark Şimendiferleri Piyangosu nam-ı diğer Rumeli Demiryolları Piyangosu, tahvillere dayalı karşılığı nakit para olan piyangolardı. Demiryolu yapımının ekonomik ayağını oluşturan bu tahviller, demiryolu inşasının finansmanı için çıkarılmıştır.

Demiryolları tahvillerine bağlı, karşılığı para olan ilk piyango 1869'da Sultan Abdülaziz döneminde düzenlenmiştir.[232] Tanesi 400 frank itibari (nominal) değerli 1.980.000 tahvil çıkarılmıştır. Bu tahvillerin tamamını dönemin ünlü finansörü Baron Hirsch 128,5 franktan satın aldı. Yıllık % 3 faiz getirisi olan ve faiz ödemesi altı ayda bir yapı-

228 VARIŞ, "Piyangolarda İlkler ve Enler", s.35.

229 *Sabah*, 10 Mayıs 1315 / 22 Mayıs 1899, no., 3413, s.1.

230 GÖÇER, Fatma, *"II. Abdülhamit Döneminde Bir İane Örneği: 1897-1898 Yılı Şehit Çocukları ve Malûl Gaziler İanesi"*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003, s. 57.

231 ŞAHİN, *...Malûllerinin Sosyo-Ekonomik ve Sağlık Durumları (1877-1939)*, s. 297.

232 "Piyangolar", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994, s. 259.

lacak olan bu tahvilleri, Baron Hirsch tanesini 150 franka uluslararası bir kuruluşa satmıştır.[233]

Tahvillere olan rağbeti artırmak için iki ayda bir çekiliş yapılmasına karar verilmişti. Çekilişte büyük ikramiye olarak 600.000 frank verilecekti. Nisan 1870-Şubat 1910 tarihleri arasında Nisan, Ağustos ve Aralık ayında yapılan çekilişlerde büyük ikramiye 600.000 frank olmak üzere, elli tahvile toplam 800.000 frank tutarında çeşitli ikramiyeler ödenmekteydi. Şubat, Haziran ve Ekim aylarında yapılan çekilişlere büyük ikramiyesi 300.000 olmak üzere elli tahvile toplam 400.000 frank tutarında çeşitli ikramiyeler ödenmekteydi. İkramiyeli tahviller 1887'de çıkarılan bir kararname ile promeslere dönüşmüştür. Bu promesler de piyango muamelesi görecek ve Galata'da satılmaya başlanacaktır.[234]

Rumeli Demiryolları'na ait piyango çekilişlerinin 1870 tarihinde iki ayda bir yapıldığı görülmektedir. Çekilişler hükümet ve şirketin temsilcilerinin bulunduğu Hazine-i Hassa Dairesi'nde yapılmıştır.[235] İkramiye kazanan biletlerin numaraları ise birkaç gün sonra gazetelerde ilan edilmiştir.[236] "Lots Turc" denilen bu kâğıtlar, zengin olma hayali kuranların en büyük ümidiydi. "*Bir kimsenin 180 franka satın aldığı bir tahvili iki ay sonraki çekilişte itfa kurası kendine çıkınca 220 frank kazanç sağlıyordu. Bu tahviller piyasaya çıkarılırken yapılan reklam ve propagandalarda bu hususlar abartılarak işlenmiştir. Bütün Avrupa'da Hirsch'in bu piyango biletinden nasibini almayan belirtilmişti... Galata'da bazı sarraflar ellerindeki 100 tahvile karşılık bine yakın keşideye iştirak belgesi sattıkları oluyordu.*"[237]

Promesler ile ilgili olarak 1873 tarihinde Nesim Nikade ve Dresno isimli iki Musevi bir dilekçe vermişlerdir. Galata borsasında ve bazı yabancı sarraflar arasına promesler ve buna benzer evrakların dolaştığı

233 ENGİN, Vahdettin, "Rumeli Demiryolları", *TDVİA*, C. 35, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008, s.236. TUNÇAY, *Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi*, s. 56.

234 TUNÇAY, *Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi*, s. 56-57.

235 *Basiret*, 1 Safer 1287 (M. 3 Mayıs 1870), S. 67, s. 2.

236 *Basiret*, 4 Safer 1287 (M. 6 Mayıs 1870), S. 70, s. 4.

237 KAZGAN, Haydar, Galata Bankerleri, C. 2, Ankara, Orion Yayınevi, 2006, s. 91.

ifade edilmiş ve devletin zarara uğratıldığı belirtilmiştir. Bunun yerine, *"Promes-i Ottoman"* adıyla tanesi bir liradan olan iki milyonluk promes hissesi çıkarılırsa devletin senelik 240.000 lira kâr edebileceği ifade edilmiştir. Dilekçe sahipleri bu çıkarılan hisselere bağlı olarak yirmi beşer binlik piyangolar tertip edilmesi teklifinde bulunmuşlardır. Şûra-yı Devlet Tanzimat Dairesi'nde bu teklif görüşülmüş ve bir nevi bir borçlanma akdi olarak değerlendirilen bu husus reddedilmiştir.[238]

Rumeli Demiryolu Piyangosu'nun biletleri 1883'ten 20. yüzyılın başlarına kadar halk arasında promes olarak bilinmekteydi. 1883'te yabancı piyangoların ülke içerisindeki etkisini kırmak için Selanik Bankası Müdürü Edouard Mizrahi'nin önerisi ile Hamburg Piyangosu'ndan esinlenerek yapılandırılan promes piyangosu, yasal düzenleme ile 1887'de yeniden düzenlenmiştir.[239] 1887 tarihinde Şûra-yı Devlet tarafından *"Promes Yani İkramiye Biletlerinin İhraç ve Füruhtu Hakkında Kararname"* yayınlanmıştır. Bu kararnamenin yayınlanma gerekçesi bir süreden beri Galata çarşısında ve başka yerlerde piyango biletleri ile Rumeli Demiryolları'nın kuralı hisse senedi ve ikramiyelere ait promeslerin satılmasıdır. Sokaklarda bile seyyar satıcılar tarafından satılması bir başka gerekçedir. Ayrıca numaralar ve biletler üzerinde yapılan sahtekârlıklarla halkın zarara uğratıldığı da ifade edilmiştir.

Kararname toplam on altı maddeden oluşmaktadır. Kararnamede Rumeli Demiryolları'na ait kuralı tahvilat ile Dersaadet Borsası'nda izinle alınıp satılan yabancı ikramiye hisseleri için promes satışı ile ilgili hükümler düzenlenmiştir. İzinsiz olarak kuralı ya da kurasız hiçbir ecnebi tahvilatı ve promesi satılamayacaktı. Cemaatler ve hayır kuruluşları resmi makamlardan izin almak ve elde edilen gelirleri hayır işlerinde harcamak şartıyla piyango düzenleyebileceklerdi. İzin verilen promeslerin satışı, saltanat-ı seniyyeye mahsustur. İkramiyeli hisselerin satışı için asıl tahvil sahibinin veya resmi olarak vekil tayin edilen kişinin imzası ve ikisinin ikametgâhının Osmanlı ülkesinde olması şarttı. Promes biletleri, kararname ahkâmına uygun olarak satmak isteyenler tarafından tertip edilecekti. Her isteyen promes satamayacak-

238 BOA, ŞD., Dosya No: 2874, Gömlek No: 59. (H. 29.R.1290 / M. 26.06.1873).

239 "Piyangolar", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994, s. 259.

tı. Ticaret odasında kayıtlı olanlar bazı şartları yerine getirmek şartıyla satabilecekti. Satış yapacak bayiler ticaret odasının yanı sıra borsaya da kayıt yaptıracaklardı. Promes bayileri defter tutmak zorundaydılar. Promes biletlerinin seyyar adamlar tarafında satılması yasaktı. Kendisine çekilişte ikramiye düşen kişinin hakkı saklı kaldığı müddetçe o tahvilin başkasına satışı ve rehin edilmesi yasaktı. Bu kararnamenin yürürlüğe girmesinden itibaren daha önceden piyasaya sürülmüş olan promes biletleri bir aya kadar yenileri ile değiştirilecekti. Değiştirilmemiş promes bulunduran bayiler tespit edildiğinde ilkin bir altından üç altına, tekrarı halinde üç altından on altına kadar ceza ödemek zorunda kalacaklardı. Bu kararnamenin icrasına Ticaret Nezareti yetkili kılınmıştır.[240] Daha sonra eklenen geçici bir madde ile kararnamenin hükümlerinin üç ay sonra yürürlüğe konulacağı belirtilmiştir.[241] Bu kararname ile Rumeli Demiryolları'na mahsus kuralı tahvilatın borsada alınıp satılması izne tabi tutulmuştur[242].

Ülkede piyangolu tahvilat imtiyazı almak isteyen Macar parlamento üyesi Kont Kalman, Avusturya-Macaristan imparatorunun yakınlarından olan Doktor Nikola ve Markos Mark, 1893 tarihinde II. Abdülhamit'e bir layiha sunmuşlardır. Son derece ayrıntılı hazırlanan bu layihada devletin ve milletin menfaati için senelik on milyon piyangolu tahvilin neşredilmesi planlanmıştır. Tahvillerin tanesi altı frank olacaktı. Tahvillerin miktarı yıllık 60.000.000 frank olacaktı. Bunun % 20'si yani 12 milyon frank ya da 600.000 Napolyon altını devlet hazinesine girecekti.[243]

Bu layihaya göre imtiyazın verilmesinden sonra daha önceki döneme ait olan piyangolu promesler, piyangolu diğer evrak, tahvil vesaire iptal edilecekti. Bunların yerine devletin denetim ve gözetiminde daimi (ayda dört defa) ve senevi (büyük ikramiye) olmak üzere yeni

240 BOA, Y.A.RES., Dosya No: 37, Gömlek No: 40. (H. 26.B.1304 / M. 20.04.1887). *Düstur,* Birinci Tertip, C. 5, s.868-870.

241 *Düstur,* Birinci Tertip, C. 5, s.868-870.

242 TUNÇAY, *Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi*, s. 69. BOA, Y.A.RES., Dosya No: 37, Gömlek No: 40. (H. 26.B.1304 / M. 20.04.1887). *Düstur,* Birinci Tertip, C. 5, s.868-870.

243 BOA, Y.PRK.TKM., Dosya No: 28, Gömlek No: 29. (H. 29.Z.1310 / M. 14.07.1893).

bir usul dahilinde piyango ihdas edilecekti. 10.000.000 tahvil çıkarılacak ve buna bağlı olarak 20.000.000 frank ikramiye dağıtılacaktı. En büyük ikramiye 2.000.000 frank olacaktı. Üç ikramiye 200.000 frank, altı ikramiye 100.000 frank ve sekiz yüz kırk ikramiye 20.000 frank olmak üzere toplan 850 ikramiyeye 20.000.000 frank tediye edilecekti. Tahvillerin üzerinde *"Piyangolu Saadet-i Umûmiye Tahvilât-ı Osmaniye'si"* ibaresi bulunacaktı.[244] Sonraki gelişmeler bu imtiyaz talebinin kabul edilmediğini göstermektedir.

Rumeli Demiryolları tahvilatı promeslerinden başka yerli veya milli fark etmez; piyangoların ülkeye girişine, satışına ve gazetede ilanlarının çıkmasına 1902 tarihinde yayınlanan bir emirle yasak getirilmiştir[245].

Hicaz Demiryolları'nın yapım sürecinde inşa masrafını karşılamak üzere Hariciye Nezareti Evrak müdür muavini tarafından verilen bir dilekçede 120.000 liralık piyango tertibi teklif edilmiştir. Bu teklifin yerine getirildiğine dair hiçbir kayıt yoktur.[246] Benzer bir durum 1908 tarihinde gerçekleşmiştir. Hicaz Demiryolları'nın yapımı için tüm İslam dünyasında başlatılan yardım kampanyasına Mısır da dahil olmuştur. Ancak bahsedilen tarihte Mısır'daki ekonomik buhrandan dolayı yardım edilemeyeceği düşünülmüş ve ikramiyeli bir piyango düzenlenmesi fikri ortaya atılmıştır. Ancak bunun da uygulandığına dair bir kayıt yoktur.[247] Bu öneriler kabul edilmemişse de başka piyangolardan Hicaz Demiryolları için hisse ayrılmıştır.[248]

E. Savunma Sanayisi ve Piyangoculuk

Değişen ve gelişen savaş teknolojisine ayak uydurmak, bunlara sahip olmak ve imalatının ülke içerisinde yapılmasını sağlama konusu, Türk tarihinin son iki yüzyılına damgasını vurmuştur. Şüphesiz bunun gerçekleştirilmesinin en önemli şartlarından biri yeteri derecede finansal kaynağa sahip olmaktır.

---

244 BOA, Y.PRK.TKM., Dosya No: 28, Gömlek No: 29. (H. 29.Z.1310 / M. 14.07.1893).

245 BOA, DH.MKT., Dosya No: 2600, Gömlek No: 16. (H. 08.M.1320 / M. 17.04.1902).

246 BOA, Y.A.HUS., Dosya No: 411, Gömlek No: 168. (H. 25.B.1318 / M. 18.11.1900).

247 BOA, Y.MTV., Dosya No: 310, Gömlek No: 1. (H. 21.R.1326 / M. 23.05.1908).

248 BOA, ŞD., Dosya No: 2748, Gömlek No: 47. (H. 10.N.1323 / M. 08.11.1905).

Osmanlı Devleti, savunma sanayisini geliştirme ve savunma sanayisine kaynak oluşturma noktasında piyangoculuğa başvurmuştur. Ancak savunma sanayisi ile ilgili piyangoculuk, Cumhuriyet döneminde büyük bir gelişim kaydetmiştir. Osmanlı Devleti, Donanma Cemiyeti ve Teçhizat-ı Askeriye Nezareti üzerinden piyangoculuğu icra etmeye çalışmıştır.

Teçhizat-ı Askeriye Nezareti, kendilerine ait sandığın gelirlerini çoğaltmak ve devletin kara ve deniz kuvvetlerinin ihtiyaçlarının karşılanmasını kolaylaştırmak için 1903 tarihinden itibaren çeşitli arayışlara girmiştir. Bunlardan birisi de lotarya yani piyango düzenleme düşüncesi olmuştur. Bu tarihte Osmanlı Devleti adına Teçhizat-ı Askeriye Nazırı Raif Paşa ile Selanik Bankası Osmanlı Şirketi adına Alfred Mizrahi arasında bir sözleşme yapılmıştır. Toplam on iki maddeden oluşan bu sözleşmeye göre piyango tesis ve idare etmek Alfred Mizrahi'ye verilmiştir. Bu sözleşmeye göre piyango tesis etmek amacıyla bir Osmanlı anonim şirketi kurulacaktı. İmtiyaz fermanının alınmasından sonra Mizrahi yirmi 5.000 lira kefalet verecekti. Nezarete ilk beş sene için senelik 50.000 lira verilecekti. Sonraki yıllar için ise senelik 100.000 lira verilecekti. İmtiyaz devam ettiği müddetçe başka piyangoların teşkiline izin verilmeyecekti. Şirketin sermayesi ve ikramiyeler her türlü vergiden muaf olacaktı. İmtiyaz süresi şirketin kuruluşundan itibaren otuz yıl olacaktı. Her türlü hukuki sorunlar Osmanlı mahkemelerinde görülecekti.[249] Bununla ilgili herhangi bir iradenin yayınlanmadığı, sonraki yıllarda meydana gelen yazışmalarda görülmektedir. Zira Teçhizat Sandığı bir buçuk yıl sonra tekrardan bir başvuru yapmıştır.

Nezaretin bu isteğini içeren dilekçe 20 Aralık 1904 tarihinde maliye komisyonunda görüşülmüştür. Komisyon ülke genelinde tamamen yasaklanması imkânsız olan yabancı piyangolardan dolayı ülkenin milli servetinin yurtdışına çıkarıldığı tespitini yapmıştır. Bu paranın yurtiçinde kalması için piyangonun Teçhizat-ı Askeriye'ye ihale edilmesinin daha iyi olacağı yönünde görüş bildirmiştir. Komisyon şartname layihalarının bazılarında bazı noktalarda daha iyi şartlar teklif edildi-

249 BOA, Y.PRK.ML., Dosya No: 23, Gömlek No: 59. (H. 29.Z.1320 / M. 29.03.1903).

ğini beyan ederek, adı geçen kurumun vermiş olduğu şartların ilgili noktalarının tashih edilmesi gerektiğini de ifade etmiştir.[250]

Maliye komisyonunun göndermiş olduğu bu mazbata, Yıldız Sarayı'nda müzakere edilmiş ve konunun etraflıca görüşülmesi için Meclis-i Vükela'ya havale edilmiştir. Meclis-i Vükela, 8 Ocak 1905'te bu konuyu görüşmüş ve karara bağlamıştır. Meclis böyle bir organizasyon için birçok memurun istihdam edilmesi, başka bir birimin kurulması ve yüklü miktarda sermayenin olması gerektiğini belirtmiştir. Meclis, mukavele şartlarını yetersiz görmüş ve daha iyi şartları kapsayan bir mukavele yapılması gerektiği yolunda görüş bildirerek başvuruya onay vermemiştir.[251]

Teçhizat-ı Askeriye'nin isminin geçtiği bir başka piyango başvurusu 1908 tarihinde yapılmıştır. Rüçhan adında bir gazete için imtiyaz talebinde bulunulmuştur. Bu imtiyaz talebine göre; bu gazetenin her nüshasına bir sıra numarası konularak belli zamanlarda bu numaralar üzerinden çekiliş yapılması planlanmıştır. Çıkan numaranın bulunduğu gazete nüshasını elinde bulundurana ikramiye verilecekti. Buradan elde edilen hasılatın yarısı Teçhizat-ı Askeriye'ye verilecekti. Ancak bu talep de kabul görmemiştir.[252]

Türk tarihinde piyangoculuğun önemli noktalarından biri hiç şüphesiz Osmanlı Donanma Cemiyeti Piyangosu'dur. Böyle bir piyango tesis edilmesinin en önemli amacı savaş sanayisinin finansmanını sağlamaktı. Bu fikrin ortaya atılmasında ve uygulamaya geçilmesinde Avrupa'daki gelişmelerin ve özellikle de Yunanistan'daki gelişmelerin etkili olduğu düşünülebilir.

Avrupa'da zaman zaman yasaklanmasına rağmen bazı imar ve sanayi işlerinin finansmanında piyangonun kullanılması Osmanlı yöneticilerini etkilemiştir. Yöneticileri en çok etkileyen ise 10 Haziran 1904 tarihinde "Yunan Milli Donanması Menfaatine Piyango"nun tesis edilmesidir. Bundan önce de var olan bu piyango 1904'ten itibaren daha sistemli ve profesyonel bir şekilde organize edilmeye başlanmış-

---

250 BOA, İ.HUS., Dosya No: 124, Gömlek No: 110. (H. 13.L.1322 / M. 20.12.1904).

251 BOA, MV., Dosya No: 110, Gömlek No: 69. (H. 2.Za.1322 / M. 08.01.1905).

252 "Piyangolar", *Tanin,* 1 Şaban 1326 (M. 29 Ağustos 1908), S. 37, s. 37.

tır. Yunanların donanmayı güçlendirmek amacıyla kurmuş oldukları bu piyangonun Osmanlı Devleti'ndeki Rumlar arasında rağbet görmesi ve önemli gelir elde etmesi Osmanlı yöneticilerini de böyle bir organizasyona sevk etmiştir. 1876 tarihinde bile Yunan Donanması'na ait biletlerin ülke içerisinde satılmakta olduğu görülmektedir[253].

6 Temmuz 1909 tarihinde kurulmuş olan Donanma-i Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti, iane yoluyla gelir sağlamayı amaçlarken piyangodan da yararlanmayı düşünmüş ve bununla ilgili teşebbüslerde bulunmuş ise de ilkinde başarılı olamamıştır.[254] Her ne kadar bu girişim başarılı olmamışsa da bazı sivil toplum kuruluşları Donanma Cemiyeti'ne yardımcı olmak amacıyla piyango tertip etmişlerdir. Kadınların oluşturmuş olduğu bir cemiyet, 1910 tarihinde yardım amacıyla sazlı sözlü bir eğlence tertip etmiş ve piyango çekilişi yapmıştır.[255] Bir ay sonra Çatalca Muhadderat-ı İslamiye tarafından İttihat ve Terakki Kulübü'nün himayesinde donanma menfaatine eşya piyangosu düzenlenmiştir[256].

1910 yılı Ramazan ayında Şehzadebaşı'nda gerçekleştirilen eğlencelerden birisi de Donanma Cemiyeti adına piyangolar düzenlenmesidir. Bu piyangolara katılım üst düzeyde olmuştur. Zira dönemin gazetelerinde bu husus, "Vükela Piyango Çekiyor" alt başlığıyla okuyucuya sunulmuştur. Piyangoların fiyatı beş kuruş olup halkın rağbeti oldukça fazla idi. Gazetenin haberine göre Dahiliye ve Maliye Nazırları bir önceki akşam bir hayli piyango çekmişti.[257]

Donanma Cemiyeti menfaatine düzenlenen piyangolarla ilgili 1911 yılı içerisinde gazetelerde ilanlar vardır. Bu piyango tertiplerinin devlet nezdinde de destek gördüğü ve hatta hamiliğini mutasarrıfların yapmış olduğu piyangolar bulunmaktaydı. Üsküdar'da bulunan Donanma Cemiyeti Hanımlar Şubesi tarafından saz ve eğlence eşliğinde piyango çekilişi yapılacağı ilan edilmiştir. Bu çekilişin Üsküdar Mutasarrıfı

253 BOA, HR.İD., Dosya No: 255, Gömlek No: 16.

254 TUNÇAY, *Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi*, s. 129.

255 "Hanımlara Mahsus Piyango", *Sabah*, 13 Haziran 1910, S. 7446, s. 4.

256 "Piyango Keşidesi, *Sabah*", 21 Temmuz 1910, S. 7484, s. 4.

257 "Donanma Piyangosu-Vükela Piyango Çekiyor", *Tanin*, 12 Eylül 1910, S. 730, s. 3.

Faik Efendi'nin himayelerinde yapılacağı belirtilmiştir. Eğlencenin de olacağı bu etkinliğe katılım ücreti yetişkinler için beş, çocuklar için iki kuruştu. Piyango biletleri olanlardan ise üç kuruş alınacaktı[258]. Yine 1911'de Üçüncü ve Dördüncü Süvari Alayları'nın Donanma Cemiyeti'ne hediye etmiş olduğu bir kısrak piyangoya konulmuştur.[259]

Donanma lehine küçük çaplı yapılan bu piyangoları ülke genelinde ve büyük çaplı olarak düzenlemek için girişimler başlamıştır. 1910 yılında Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti ile Şehremaneti (Belediye) ortaklaşa bir piyango tesis etmeyi planlamışlardı. Yazışmalardan ve gazetelerdeki haberlerden edinilen bilgiler bunun hiç kolay olmadığını göstermektedir.

Piyango tertibi konusunda ilk olarak Şehremaneti'nin müstakil girişimi olmuştur. Temmuz 1910'da gazetelerde çıkan haberlere göre İzmir Piyangosu'nun yüklenicileri olan Mordehay Levi ve Benyamin Devidas, piyango ihalesini almak için başvuranlar arasında on bin liralık depozitoyu yatıran ortaklar olarak ön plana çıkmaktaydı. Ayrıca Aydın Valisi Mahmut Muhtar, bahsedilen kişilerin bu işi yapacak yeterli mali güce sahip olduğunu ifade eden bir mazbata kaleme almıştır.[260]

Ekim 1910 tarihinde hem Donanma Cemiyeti hem de Şehremaneti'nin ihtiyaçlarını karşılamak için düzenlenmesi planlanan piyangonun birleştirilmesi yoluna gidilmiştir. Bundan sonraki süreçte ikisi adına düzenlenecek piyangonun ihale süreci başlamıştır. Bu işin iki kurumun işlerini artıracağı düşünülerekten bir maliye heyeti tarafından yürütülmesi düşünülmüştü. Nihayetinde Şehremini (Belediye Başkanı) Suphi Bey başkanlığında belediye bünyesinde bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyon sık sık toplanarak piyango ile ilgili olarak gelinen noktayı ve teklifleri müzakere etmiştir.[261] Teklifler alınmaya başlanmıştır. Yabancıların da bu ihaleye rağbeti olmuştur. Belçikalı bir heyet, verilecek ikramiyeler içerisinde oranı en yüksek teklifi vermiştir.[262]

---

258 "Fevkalade Konser ve Piyango Keşidesi", *Sabah,* 18 Ağustos 1911, S. 7870, s. 3.

259 "Piyangoya Vaz' Edilen Kısrak", *Tasvir-i Efkâr,* 11 Şubat 1911, S. 502.

260 "Şehremaneti Piyangosu", *Sabah,* 6 Temmuz 1910, S. 7469. s. 3.

261 Piyango Komisyonu, *Sabah,* 27 Kasım 1910, S. 7610. s. 2.

262 "Şehremaneti ve Donanma Piyangosu", *Sabah,* 10 Ekim 1910, S: 7562. s. 2. "Piyango Komisyonu, *Sabah",* 6 Kasım 1910, S: 7589. s. 3.

Komisyonun yapmış olduğu müzakereler sonucunda piyango ihalesinin, en iyi teklifi veren Belçikalı şirkete verilmesi kararlaştırılmıştır. İhaleyi alan Belçikalı şirket yıllık 75.100 lira vermeyi kabul etmiştir.[263]

Heyetin ihaleyi tamamlamasından sonra bu konu, Şûra-yı Devlete sevk edilmiştir. Şûra-yı Devlet Maliye, Nafia ve Maarif Dairesi'nde; belediye ve donanma reisinin hazır bulunduğu bir toplantıda bu konu etraflıca tetkik edilmiştir. Bu toplantıda üyelerin birçoğu ülkenin her bölgesinde satışa çıkarılacak olan bu biletlerin eyaletlerdeki hayır kurumlarının düzenlemiş olduğu piyangoları olumsuz etkileyeceği belirtilmiştir. İmtiyazın belediye ile olan ilgisinin kesilmesi ve Donanma Cemiyeti'ne münhasır olarak verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Gelirin bir kısmının belediyedeki sağlık kurumlarına verilmesi uygun görülmüştür.[264] Ayrıca Donanma Cemiyeti'ne verilecek olan 75.000 liranın artırılması istenmiştir. Yüklenici firma da bunu kabul etmiştir. Karar mazbatası sadaret makamına gönderilmiştir.[265] Ayrıca bu piyango için hazırlanan şartname, Heyet-i Umumiye'ye gönderilmiştir.[266]

Belçika şirketi adına Salamon'a ihale edilen piyangonun şartnamesine göre; piyango 600.000 liradan fazla olursa, hükümete 75.000 lira değil 90.000 lira verilecekti. Ayrıca her yıl Donanma Cemiyeti'ne beş yüz bilet verilecekti. İhaleyi alan şirket daha önceden ruhsat verilmiş olan piyangoların hukukuna riayet edecekti. Otuz yıl olarak tespit edilen imtiyaz süresi boyunca şirket damga vergisinden muaf tutulacaktı. Padişahın iradesi yayınlandıktan üç ay sonra işe başlanılacaktı. Piyango biletleri % 60 ikramiye üzerine satılacaktı. Şirket, Donanma Cemiyeti'ne vereceği yıllık 75.000 lirayı zarar etse bile peşin olarak verecekti.[267]

Tüm bu gelişmelere rağmen Şûra-yı Devlet kesin bir karar verme noktasında zorlanmış ve görüşmeler devam etmiştir.[268] Azalar arasında görüş ayrılığı ortay çıkınca hükümete havale edilmesi kararlaştırıl-

---

263 "Piyango Komisyonu", *Sabah,* 30 Kasım 1910, S. 7613, s. 2.

264 "Donanma Cemiyeti Piyangosu", *Sabah,* 28 Ocak 1911, S. 7669, s. 4.

265 "Donanma Cemiyeti Piyangosu", *Sabah,* 11 Mart 1911, S. 7711, s. 3.

266 "Donanma Piyangosu Şartnamesi", *Tasvir-i Efkâr,* 24 Mart 1911, S. 540, s. 2.

267 "Donanma Cemiyeti Piyangosu", *Sabah,* 25 Mart 1911, S: 7725, s. 2.

268 "Piyango İçin", *Sabah,* 2 Nisan 1911, S. 7733, s. 2.

mıştır.[269] Bir yıl gibi uzun süren bir sessizlikten sonra bu durum Meclis-i Vükela'nın gündemine alınmıştır. Meclis-i Vükela 28 Mart 1912 tarihinde bununla ilgili bir karar almıştır. Alınan karar göre; verilecek imtiyazın kapsamı, hükümleri, sınırları ve yetkilerinin genişliği hususlarına dikkat çekilmiştir. Böyle bir tekelleşmeye gidildiğinde hayır işleri ve sanayiyi teşvik amacıyla yapılan piyango çekilişlerine ait hukuki hususların zedeleneceği belirtilmişti. Bunun yerine belediyenin şartlarını kendi belirleyebileceği, duruma göre değiştirebileceği ve daima teftiş altında tutabileceği şekilde, istediğine ruhsat vermesinin daha iyi olacağı beyan edilmiştir. Bu tekel ve imtiyaz başvurusu reddedildiği gibi Donanma Cemiyeti'nin piyango ile iştigali doğru bulunmamıştır. Donanma Cemiyeti'ne de piyango için ruhsat verilmemiştir.[270] Şûra-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'nin 18 Kasım 1913 tarihli bir zaptına göre; şehremaneti piyangosu imtiyazını İstanbul ile sınırlandırmıştır. Her ne kadar 42.000 lira maktu bir bedel karşılığında Musevi Salomon'a piyango imtiyazı ihale edilmiş ise de bunun kati surette olmadığı belirtilmiştir. Sonradan yapılan başvurularda daha iyi teklifler sunulması üzerine ilgili dairece iki teklif sunulmuştur. Ya yeniden ihale yapılacaktı ya da ihale Salomon'a bırakılacaktı. Bunun kararı *"...bu iki suretten birinin tercih ve kabulünün makam-ı âli-i icraya havalesi ekseriyetle tensip olunmuş..."* denilerek icra mevkiinde bulunanlara havale edilmiştir.[271]

Bu iki başarısız girişimden sonra Sadaret makamlığından Meclise konu ile ilgili olarak bir kanun tasarısı havale edilmiştir. Bu kanun tasarısı 2 Nisan 1917 tarihinde Meclis'te görüşülmüştür. Yapılan görüşmeler sonunda kanun tasarısı kabul edilmiştir. Bu kanunun birinci maddesine göre; *"Hasılatı tersane inşâsına sarf edilmek üzere Donanma Cemiyeti tarafından Osmanlı İtibâr-ı Milli Bankası vasıtasıyla ve itfâ cetvelleri Maliye Nezaretince tasdik edilmek şartıyla ihrâç edilecek birer liralık bir milyon âdet ikrâmiyeli tahvilâtın mürettebât-ı seneviyesi olan otuz bin liranın tediyesine kefâlet etmeye Maliye Nezareti*

269 "Donanma Piyangosu", *Sabah,* 7 Nisan 1911, S: 7738, s. 2. "Donanma Piyangosu", *Sabah,* 15 Nisan 1911, S. 7746, s. 2.

270 BOA, MV., Dosya No: 163, Gömlek No: 43. (H. 15.R.1330 / M. 03.04.1912).

271 BOA, ŞD., Dosya No: 3121, Gömlek No: 39. (H. 04.M.1332 / M. 03.12.1913).

mezundur." Bu kanunun icrasına Maliye Nezareti görevlendirilmiştir. Bu kanun müzakeresi esnasında Donanma Cemiyeti tarafından bir tersane oluşturulacağı ve bunun tahminen 750.000 lira civarında bir maliyete tekabül ettiği ifade edilmiştir. Bunun tedariki için ise ikramiyeli tahvil çıkarma yoluna gidildiği belirtilmiştir.[272]

Bu kanun maddesi çok hızlı bir şekilde çıkarılmıştı. Daha sonraki süreçte nasıl bir yol takip edileceği konusunda görüşmeler başlamıştır. 21 Nisan 1917 tarihinde Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası ile Osmanlı Donanma Cemiyeti arasında bir "Piyango Mukavelenamesi" imzalanmıştır. Bu sözleşme toplam on dört maddeden oluşmaktadır. Bu sözleşmeye göre; Osmanlı Donanma Cemiyeti bir milyon liralık piyango tahvili ihraç edecekti. Ve bunun adı "Osmanlı Donanma Cemiyeti Piyangosu" olacaktı. Her tahvilatın değeri yüz kuruş olmak üzere on bin tane olacaktı. Piyango tahvilatlarının satışı, ilanı ve sair masrafları Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'na ait olacaktı. Bu sözleşmenin uygulanması esnasında çıkabilecek sorunlar için müracaat yeri olarak Şûra-yı Devlet gösterilmiştir. Yasal prosedürler ve ruhsat işleri tam bir yıl sürmüştür. 21 Nisan 1918'de Meclis-i Mahsusa'da bu konu görüşülmüş ve ruhsat verilmesine karar verilmiştir. Bir gün sonra 22 Nisan 1918 tarihinde irade-i seniyye yayınlanmıştır. Konunun ehemmiyet bakımından yayınlanan irade şu şekildedir: *"Hâsılatı tersane inşâsına sarf edilmek üzere Donanma Cemiyeti tarafından Osmanlı İtibâr-ı Milli Bankası mârifetiyle ihrâç olunan birer liralık bir milyon adet ikrâmiyeli piyangonun keşidesine Meclis-i Vükelâ kararı ile ruhsât verilmiştir. Bu irâde-i seniyyenin icrâsına Maliye Nezareti memurdur."*[273]

Böyle bir girişimin ülke savunma sanayisini geliştireceği düşünülerek toplumun çeşitli kesimleri tarafından desteklenmiştir. *Türk Yurdu* dergisi, Donanma Cemiyeti'nin desteğiyle tersane kurulmasının ülke ekonomisine ve harp sanayisine katkı vereceğini belirtmiştir. Bu cemiyet lehine yapılacak piyango çekilişlerine abonelerinin piyango bileti

272 TUNÇAY, *Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi*, s. 129-131. *Düstur*, İkinci Tertip, C. 9, s.585.

273 BOA, İ.DUİT., Dosya No: 116, Gömlek No: 46. (H. 10.B.1336 / M. 22.04.1918).

alarak katılmasını istemiştir. Ayrıca piyango ile ilgili ilanlara yer vereceğini belirtmiştir[274].

Her ne kadar Nisan 1918'de ruhsat işlemleri tamamlanmışsa da bir yıl öncesinden 1917 Mayıs ve Haziran aylarından itibaren "Osmanlı Donanma Cemiyeti Piyangosu" adı altında gazetelere ilanlar verilmiştir. Mayıs 1917'den itibaren Osmanlı Donanma Cemiyeti Piyangosu tahvilatı satılmaya başlanmıştır. Tahvilatın satıldığı kurumlardan bazıları şunlardı: Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası, Donanma Cemiyeti'nin merkez ve taşradaki şubeleri, Nukud-ı Mevkufe İdaresi, Emniyet Sandığı, Dersaadet ve taşradaki Ziraat Bankaları, Bank-ı Osmanî-i Şahane, Türkiye Milli Bankası, Selanik Bankası bunlardan bazılarıydı. İlana göre satış işlemleri 31 Temmuz 1917 tarihine kadar olacaktı. İlk çekiliş ise 15 Ağustos 1917 tarihinde son bulacaktı.[275] Bu çekilişte büyük ikramiye olarak 500.000 kuruş verileceği ifade edilmiştir. Bundan başka birer kişiye 50.000, 20.000 ve 10.000 kuruşluk; beş kişiye 500 kuruşluk ikramiye verileceği belirtilmiştir. Tahvilatın fiyatı ise 100 kuruş olacaktı.[276] 31 Temmuz'da son bulması gereken satış süresi 3 Ağustos tarihli bir ilan ile uzatılmıştır.[277]

İlk çekiliş, 15 Ağustos 1917'de Maliye Nezareti'nde bir komisyon huzurunda Darülleytam öğrencisi Faik adında biri tarafından yapılmıştır. İkramiyelerin 23 Ağustos'tan itibaren Dersaadet'te Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nca ödeneceği ilan edilmiştir.[278] Bu piyangonun ilk talihli şehri İzmir idi.[279]

Donanma Cemiyeti yararına düzenlenmiş olan piyango tahvillerine, üst düzey yöneticilerin ve basının yönlendirmesiyle halkın ilgisi yüksek olmuştur. Dönemin önemli isimlerinden olan Cemal Paşa, Suriye'de görev yaptığı esnada binlerce piyango tahvilinin satılmasını

---

274 "Türklük Şuunu: Donanma Cemiyet'nin Piyangosu", *Türk Yurdu*, R. 24 Mayıs 1333 (M. 24.05.1917), C. 12, S. 135, s. 3453-3454.

275 "Osmanlı Donanma Cemiyeti Piyangosu", *Sabah*, 5 Haziran 1917, S 9900, s. 3. "Donanma Piyangosu", *Sabah*, 8 Temmuz 1917, S: 9933, s. 3.

276 "Osmanlı Donanma Cemiyeti Piyangosu", *Sabah*, 15 Haziran 1917, S. 9910, s. 4.

277 "Donanma Cemiyeti Piyangosu", *Sabah*, 3 Ağustos 1917, S. 9956, s. 3.

278 "Donanma Piyangosu", *Sabah*, 16 Ağustos 1917, S. 9969, s. 3.

279 Donanma Piyangosu, *Sabah*, 11 Eylül 1917, S. 9995, s. 3.

sağlamıştır. Ancak kısa bir süre sonra bu piyango ile ilgili yolsuzluk iddiaları ortaya atılmış hatta Cavid Bey'in, toplanan paraları zimmetine geçirdiği ileri sürülmüştür.[280]

Birinci Dünya Savaşı devam ederken Donanma Cemiyeti menfaatine düzenlene piyangoların devam ettiği görülmektedir. Zira 1918'in sonuna kadar gazetelerde bununla ilgili haberler ve ikramiye kazanan biletlerin numaraları yer almıştır.[281]

Başka alanlardaki askeri ihtiyaçların karşılanması noktasında da piyango tertibine gidilmiştir. Manastır'da bulunan Kesriye'de halkın yardımıyla bir askeri kışla inşa edilirken yardım paraları yeterli olmayınca piyango düzenlenmesine karar verilmiştir. Bunun için izin başvurusu yapılmıştır. Ancak bunun nasıl sonuçlandığına dair bir bilgiye ulaşılamamıştır.[282]

Savunma sanayisini güçlendirmek maksadıyla yapılan piyango faaliyetleri Cumhuriyet Türkiye'sine miras olarak geçmiştir. Tayyare Piyangosu, Osmanlı'dan kalma piyango geleneğinin devamı niteliğindedir.

F. Hayır Kurumları ve Piyangoculuk

Piyangonun finanse ettiği kurumlar arasında hayır kurumları önemli bir yere sahiptir. Osmanlı Devleti'nin önemli kurumlarından biri olan Darülaceze[283] için piyango düzenlenmesi hususu 1891 yılının ilk aylarında gündeme gelmiştir. Darülaceze'nin inşaat masraflarının karşılanması amacıyla piyango düzenlenmesi konusu Meclis-i Vükela'da tartışılmıştır. Hatta bunun bile yeterli olamayacağı bunun yerine ikramiyeli tahvillerin çıkarılması da tartışılmıştır. Saraydan ve vilayet-

---

280 ÖZÇELİK, Selahittin, *Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000, s. 218-219.

281 "Osmanlı Donanma Cemiyeti Piyangosu", *İkdam*, 17 Mart 1918, S. 7579, s. 2. "Donanma Piyangosunun Altıncı Keşidesi", *İkdam*, 16 Eylül 1918, S. 9759, s. 2. "Donanma Piyangosuna Dair", *İkdam*, 30 Aralık 1918, S. 7861, s. 2.

282 BOA, TFR.I.MN, Dosya No: 111, Gömlek No: 11089. (H. 26.L.1324 / M. 13.12.1906).

283 "*Darülâceze; kimsesiz çocuklar, yaşlı ve muhtaçları barındırmak amacıyla 1896'da İstanbul'da açılan bir hayır kurumudur.*" NUHOĞLU, Hidayet Y., "Darülaceze", *TDVİA*, C. 8, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s. 512-513.

lerden gönderilen eşyaların ilk aşamada piyangoya konulmasından ziyade sergi açılması suretiyle satılmasının daha hayırlı olduğu ifade edilmiştir. Sergi sonunda satılamayan eşyaların piyangoya konulması kararlaştırılmıştır.[284]

II. Abdülhamit döneminde hizmete girmiş olan Dar'ül Hayr-ı Âli'nin[285] kuruluş sürecinde finans desteği sağlamak amacıyla piyango düzenlenmesi için dilekçe verilmiştir. Bu dilekçe Şûra-yı Devlet'te görüşülmüştür. Düzenlenmesi düşünülen bu piyango on çekilişten ibaret olacaktı. Her çekiliş için on iki bin bilet basılacaktı. Bu biletlerin % 20'si ikramiye kazanacaktı. Büyük çoğunluğu da amorti kazanacaktı. Her çekilişten elde edilen gelirin % 15'i bu kuruma tahsis edilecek ve toplamda yüz bin kuruş gelir elde edilmesi planlanmıştır. Bu başvuruda dilekçe sahibi her tarafta yabancı piyangoların satıldığını belirtmiş ve piyango tertibine izin verilmesini istemiştir. Ancak Şûra-yı Devlet kanunlara aykırı ve halkın zararına neden olacağı gerekçesiyle bu çekilişe izin vermemiştir.[286]

Devlet kurumlarının desteklemiş olduğu piyangolardan biri Hilal-ı Ahmer Piyangosu'ydu. Gazete ilanlarından anlaşıldığı üzere bu piyangonun icra edildiği ve yeni çekilişler için gün verildiği görülmektedir. Çekilişin Hariciye Nazırı'nın Ayas Paşa'daki konağında, Beyoğlu mutasarrıfının katılımıyla gerçekleşeceği belirtilmiştir. Organizasyonu yapan ise "Hilal-ı Ahmer Osmanlı Kadınlar Cemiyeti"dir.[287]

Gayrimüslimler lehine faaliyet gösteren kurumlar da piyango çekilişleri yapmışlardır. Şubat 1910 tarihinde "Beyoğlu Ermeni Kadınlar Cemiyeti", Adana'da bulunan Ermeni yetimleri için Ermeni kilisesi

---

284 BOA, MV., Dosya No: 62, Gömlek No: 94. (H. 13.B.1308 / M. 22.02.1891).

285 *"İstanbul'da sayıları her geçen gün artan yetim ve öksüz çocukların barınma, beslenme ve eğitim ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla"* 19 Ağustos 1903 tarihinde II. Abdülhamit'in teşvik ve katkılarıyla kurulmuş olan bir okuldur. ÖZTÜRK, Cemil, "Osmanlı'da Bir Mesleki Eğitim ve Çocuk Esirgeme Kurumu: Dârülhayr-ı Âli", *http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/143/9.htm,* Erişim Tarihi: 11.02.2018.

286 BOA, BEO., Dosya No: 2222, Gömlek No: 166642. (H. 29.Ş.1321 / M. 20.11.1903).

287 "Hilal-ı Ahmer Piyangosu", *Sabah,* 10 Kasım 1910, S: 7593, s. 4.

dâhilinde dört tane piyango çekilişi yapacağını gazeteler yoluyla ilan etmiştir.[288]

Kudüs'te 1911 tarihinde Musevilere ait olan "Talmud Tora" adı verilen bir hayır kurumu ve körler okulunun ihtiyaçlarının karşılanması için ikramiyesi para olan bir piyango düzenlenmesine Kudüs Mutasarrıflığı tarafından karar verilmiştir. Bu piyangoda biletlerin tanesi yedi kuruş olmak üzere toplam yedi bin yüz kırk üç bilet bastırılması düşünülmüştür. Dahiliye Nezareti bu konu ile ilgili Sadaret makamına başvurmuş ve nihayetinde konu Şûra-yı Devlet'in önüne gelmiştir. Komisyon ikramiyesi para olan bir piyango tertibine olumlu bakmamıştır.[289]

Savaş ve afetler hayır kurumlarının misyonlarını ve görevlerini ifa ettiği dönemler olarak ön plana çıkmaktadır. Savaş ve afetlerin neden olduğu zararı en aza indirgemek ve geride kalanların ihtiyaçlarını gidermek amacıyla Osmanlı Devleti'nde birçok hayır kurumu kurulmuştur. Bunlardan biri olan "Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti'dir." Bu cemiyetin kuruluş amacı şehit ve gazi ailelerine yardım etmekti. Bu cemiyetin gelir kaynakları sergiler, tiyatro gösterileri, müsamereler ve piyango çekilişleriydi. Birinci Dünya Savaşı sırasında bu cemiyet faaliyetlerini devam etmiştir.[290]

Yardımlaşma amacıyla kurulmuş olan birçok cemiyet ve dernek hedef kitlelerine yardım etmek amacıyla piyangoculuk ile meşgul olmuşlardır. Ayrıca olağanüstü durumlarda zorda kalanlar için piyango çekilişleri tertip edilmiştir. Devletin bu tür etkinliklere karşı tutumu daha yumuşak olmuştur. Bu tür piyango çekilişlerine devlet, genellikle ruhsat vermiştir.

---

288 "Eytam İçin Bir Piyango", *Tanin,* 24 Şubat 1910, S: 531, s. 3.

289 BOA, ŞD., Dosya No: 2312, Gömlek No: 12. (H. 25.L.1329 / M. 19.10.1911). "Piyango İçin", *Sabah,* 6 Eylül 1911, S: 7889, s. 2.

290 "Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti Hakkında", *Servet-i Fünun,* 4 Ocak 1917, S: 1332, s. 62.

SONUÇ

Para kazanmanın yasal ve meşru olmayan yollarından biri olan kumarın, Osmanlı toplumsal hayatında var olduğu ve önemli bir problem olarak görüldüğü belgelerden anlaşılmaktadır. Kumar meselesi Klasik Dönem olarak adlandırılan zaman diliminde divanda görüşülecek kadar önemli bir konuydu.

Bu çalışmada kumarın zamansal boyutunda 1800-1923 yılları arası incelenmiştir. Bu dönem, Osmanlı Devleti'nde değişim sancısının zirve yaptığı bir dönemdir. Batılılaşma konusu sosyal hayatı derinden etkilemiş ve eğlence sektöründe yeni unsurların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Osmanlı toplumunda daha önce pek bilinmeyen piyango ve tombala eğlence hayatının vazgeçilmezleri olmuştur. Daha öncesinde de var olan kumar, Batılılaşma ile birlikte daha görünür hale gelmiştir.

Kumar, devlet ve toplum nazarında hiçbir zaman hoş karşılanmamıştır. Devlet nezdinde kumarhane açmak amacıyla yapılan başvurular daima reddedilmiştir. Resmi bir tabela altında kumarhaneler açılmamışsa da kaçak olarak kumarhane olarak değerlendirilebilecek yerler var olmuştu. Kumarın oynandığı yerler arasında ön plana çıkan yerler kahvehanelerdi. Kahvehanelerin tamamında kumar oynanmamakla birlikte büyük bir çoğunluğunda iskambil oyunları oynanmaktaydı. Bazı kahvehaneler, kumar kahvehaneleri olarak ün kazanmıştı. Gazino, kulüp, meyhane, lokanta, ev, hapishane gibi yerler kumarhane işlevini görebilmekteydi. Yer konusunda herhangi bir sınırlama olmaksızın her yer kumara uygun hale getirilebilmekteydi.

Ülkenin her yerinde kumar vakalarıyla karşılaşılabilmekteydi. İlk bakışta zihinlerde, kumarın İstanbul'da daha fazla olduğu algısı oluşabilmektedir. Ancak sayısal veriler kullanıldığında farklı bir tablo görülmektedir. Bazı dönemler için derlenen istatistiki verilerde, nüfus ile birlikte bir değerlendirme yapıldığında Hüdavendigar, Aydın, Konya, Beyrut gibi vilayetlerde kumar vakalarının oranı daha fazla çıkmaktadır. Merkeze ait belgelerin daha iyi muhafaza edilmiş olması, bilgi akışının daha sağlıklı yürütülmesi İstanbul'daki kumar vakaları ile ilgili belgelerin fazla olmasını sağlamış olabilir.

İstanbul özelinde kumarın en yoğun olarak görüldüğü yer Beyoğlu'ydu. Buranın Avrupai özelliği, oyun ve eğlence merkezlerinin buralarda yoğunlaşması, kozmopolit yapısı bunun başlıca nedenidir. Müslüman nüfusun daha az olduğu, dolaysıyla geleneğin, örfün ve dini anlayışın etkisinin az hissedildiği Beyoğlu, kumarbazlar için önemli bir merkezdi. Beyoğlu, her ne kadar gayrimüslim tebaanın yoğun olduğu bir bölge ise de kumar oynayanların yalnızca bu unsurlar olduğunu söylemek zordur. Hatta Müslüman unsurun çok yoğun olarak bu bölgede kumar oynadığı söylenebilir. Zira kumar oynayan kişilerin dini ve etnik yapısı üzerinden yapılan değerlendirmede, kumar oynayan Müslümanların sayısı toplam nüfus içerisindeki Müslüman oranıyla paralellik arz etmektedir. Beyoğlu, kumara müptela olan Müslüman tebaa için gizliliğin daha kolay sağlandığı bir bölgeydi.

Kumar oynayanların niteliksel ve niceliksel özellikleri aslında toplumun aynası konumundaydı. Bazı dönemler için hazırlanan istatistiklerde görüldüğü üzere Osmanlı Devleti'nde kumarbazlar arasında her inanıştan ve milliyetten kişiler ile karşılaşılmaktadır. Bu husus meslek, yaş, medeni durum gibi özellikler için de söylenebilir. Kumar oynayanlardan kadın-erkek oranına bakıldığında erkeklerin büyük çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu noktada kumarbazlık Osmanlı Devleti'nde erkekler arasında daha yaygındı denilebilir. Benzer bir durum kumar olaylarının vuku bulduğu yerleşim yerleri için de geçerlidir. Zira kumar vakalarının büyük çoğunluğu şehirlerde gerçekleşmiştir. Kırsal kesimde kayda geçen fazla bir vaka yoktur. Bununla birlikte bu durum kırsal bölgelerde kumar oynanmadığı anlamına gelmez.

Kumarın farklı araçlar ile yapıldığı görülmektedir. Kumara aracılık eden materyallerin başında zar gelmekteydi. Şans ve risk faktörü zar oyunlarının belirleyici özellikleriydi. Bunun yanında iskambil kâğıtları da önemli kumar materyalleri arasında yer almaktaydı. Poker, rulet, bakara, barbut, ecarte, whist önemli kumar oyunları arasında yer almaktaydı.

Tombala, kumara aracılık eden önemli oyunlardan birisiydi. 19. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı toplumunda görülen bu oyun, zaman zaman baskılansa da Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar devam etmiştir. Özellikle mütareke döneminde, Bolşevik İhtilali'nden dolayı mülteci konumuna düşen Beyaz Ruslar bu oyunun İstanbul'da yayılmasında önemli rol oynamışlardır.

Devletin kumar ve kumarbazlarla mücadelede önemli alanlardan biri hukuki alandı. Kumar olgusunun geçirmiş olduğu değişim ve hukuki alanda, özellikle de ceza hukukunda, meydana gelen gelişmeler devlet erkinin kumara bakışını değiştirmiştir. Başlangıçta ceza kanunnamesinde kumar suçu tanımlanmamış ve ceza tespitine gidilmemişse de zamanla bu husus, ceza kanununda ayrı bir madde ile kayıt altına alınmıştır. Aynı şey piyango için de geçerlidir. 19. yüzyıldan önce bilinmeyen piyango konusu bu yüzyılda hızla yayılıp birçok kişiyi mağdur edince yasak kapsamına alınmıştır. Ancak piyangoculuk gerek resmi gerek gayri resmi şekilde sonradan devam etmiştir.

Kumarla mücadele konusunda zayıf da olsa sivil girişimler de olmuştur. Ancak gerek devlet nezdinde gerekse sivil inisiyatifler nezdinde kumar ile yapılan mücadele birçok kez sekteye uğramıştır. Bunda kolluk güçlerinin kayıtsızlığı, rüşvet almaları, kendilerinin de kumar oynamaları ve kumarbazlarla yakın ilişkiler kurmaları etkili olmuştur.

Kumarın hem sosyal hayata hem de ekonomik hayata büyük etkileri olmuştur. Bireylerin bu illete tutulması aile hayatının sönmesine, eşlerin ayrılmasına ve ağır travmalara neden olmuştur. Ekonomik olarak bireylerin ve ailelerinin zor duruma düşmesine zemin hazırlamıştır. Ayrıca kişiler arasında kin ve nefretin ortaya çıkmasına veya düşmanlıkların daha da körüklenmesine neden olmuştur.

Piyangoculuğun Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkması ve yaygınlaşması 19. yüzyılda olmuştur. Bireysel girişimlerle dar bir çerçevede icra

edilen piyangoculuk, zamanla büyüyerek kişileri ve kurumları içine çeken bir girdaba dönüşmüştür. Devletin piyangoya dair politikası istikrarlı olmaktan uzaktır ve tezatlarla doludur. Belli dönemlerde piyangoculuk yasaklanmış ancak toplumda piyangoya olan rağbet yasakların kısa ömürlü olmasına neden olmuştur.

Piyangoya olan ilgi yalnızca bireyler nezdinde değil kurumlar nezdinde önemli bir yer tutmaktadır. Kurumları piyangoya yönelten temel sebep, ihtiyaçların bu yolla finanse edilmesi düşüncesidir. Bu noktada okullar ve mabetler bu fırsatı değerlendirme yoluna gitmişlerdir. Devlet, piyango konusunda başta pasif bir tutum sergilemiştir. Sıkıntıların ortaya çıkmasıyla birlikte dikkatler bu mecraya çevrilmiş, dini ve hukuki alanda piyangoculuk yeniden yorumlanmıştır. Devlet gittikçe piyangoculuğa müdahil olmaya başlamıştır. Yasal alt yapı hazırlandıktan sonra denetim süreci sıklaştırılmıştır. Devletin piyangoculuğa bakışı bir üst aşamaya geçmiş devlet, bir nevi denetleyici konuma geçmiştir. 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında kârlı bir iş olarak görülen piyangoculuk devletin de iştahını kabartmıştı. Bu noktadan itibaren devletin ilgisi, denetimin yanı sıra piyangoyu tekeline alma çabası şeklinde kendini göstermiştir. Ziraat Bankası Piyangosu'nun oluşturulması, Donanma Cemiyeti Piyangosu'nun kurulması bu girişime örnek olarak gösterilebilir. Cumhuriyet ile birlikte bu süreç tamamlanmış ve piyangoculuk bir nevi devletin tekeline alınmıştır.

Piyangoculuk, Osmanlı Devleti'nde çok geniş bir alanda farklı kişiler ve kurumlar tarafından farklı amaçlar için icra edilmiştir. Kişisel menfaat sağlamak, kurumun ihtiyaçlarını karşılama ve hayır kurumları için piyango tertip edilmiştir. İkramiye olarak çekilişlerde para veya çeşitli eşyalar verilmekteydi. Bunların yanında tahvillere bağlı promesler de vardı.

Piyangoculuk ile ilgili önemli konulardan biri yabancılara ait piyango biletlerinin Osmanlı ülkesinde satılmasıdır. Piyangoculuğun Osmanlı Devleti'nde gelişmesinde ve kökleşmesinde yabancı piyangolar önemli bir rol oynamıştır. Birçok ülkeye ait piyangolar başta azınlıklar olmak üzere tüm Osmanlı tebaası arasında rahatça satılabilmekteydi. Zamanla halkın çeşitli yollarla kandırılması ve mağdur edilmesi bu piyangoların yasaklanmasına neden olmuştur. Ancak alınan yasak karar-

larına ve yapılan tüm uyarılara rağmen yabancı piyangolar gizli yollardan ülkeye sokulmuş; çeşitli kuruluşlar ve şahıslar aracılığıyla piyasaya sürülmüştür.

Osmanlı Devleti'nde başlangıçta devlet organlarının resmi bir dahli olmadığı piyango hususu, zamanla devletin ana aktör olduğu bir olgu haline gelmiştir. Bu piyango tecrübesi yeni kurulan Türk devletine geçmiş ve Tayyare Cemiyeti adına düzenlenen piyango ile yeni bir evreye girmiştir.

Bugün devlet ve toplum nezdinde resmi veya gayri resmi icra edilmekte olan şans oyunlarının ve kumarın Osmanlı Devleti'nde kökleri mevcuttu. Zaman olarak yüzyıldan fazla bir süre geçmiş olmasına rağmen kumarın etkileri ve sonuçları geçmişte de günümüzde de benzerdir. Zaman, mekân ve kişiler değişse de özde bir değişiklik yoktur.

KAYNAKÇA

I. ARŞİV BELGELERİ

A. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ

1. Bab-ı Asafi Evrakı

Bab-ı Asafi Divan-ı Hümayun Mühimme Kalemi (BOA, A.DVN. MHM.d)

2. Sadaret Evrakı

Sadaret Divan Kalemi Evrakı (BOA, A.DVN.)
Sadaret Divan Mukavelenameler (BOA, A.DVN.MKL)
Sadaret Müteferrik Evrakı (BOA, A.M)
Sadaret Mektûbi Kalemi Evrakı (BOA, A.MKT)
Sadaret Mektûbi Mühimme Kalemi Evrakı (BOA, A.MKT.MHM)
Sadaret Mektubi Kalemi Meclis-i Vala Evrakı (BOA, A.MKT.MVL)
Sadaret Mektubî Kalemi Nezaret ve Devair Evrakı (BOA, A.MKT. NZD)
Sadaret Mektubî Kalemi Umum Vilayet Evrakı (BOA, A.MKT.UM)
Sadaret Eyalet-i Mümtaze Bulgaristan Evrakı (BOA, A.MTZ.04)
Sadaret Eyalet-i Mümtaze Sisam Evrakı (BOA, A.MTZ.SM)

3. Bâb-ı âli Evrak Odası

Bâb-ı Âlî Evrak Odası Evrakı (BOA, BEO)

4. Cevdet Evrakı

Cevdet Adliye (BOA,,C.ADL)
Cevdet Zaptiye (BOA, C.ZB)

5. Dahiliye Nezareti Evrakı

Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye 2. Şube Evrakı (BOA, DH.EUM.2.Şb.)

Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye 5. Şube Evrakı (BOA, DH.EUM.5.Şb.)

Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye 6. Şube Evrakı (BOA, DH.EUM.6.Şb.)

Dahiliye Emniyet-i Umumiye Takibat-ı Adliye Kalemi Evrakı (BOA, DH.EUM.ADL)

Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Asayiş Kalemi Evrakı (BOA, DH.EUM.AYŞ)

Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Emniyet Şubesi Evrakı (BOA, DH.EUM.EMN)

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Kısm-ı Adli Kalemi (BOA, DH.EUM.KADL)

Dahiliye Emniyet-i Umumiye Muhaberat ve Tensikat Müdüriyeti Evrakı (BOA, DH.EUM.MTK)

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Polis Mecmuası (BOA, DH.EUM.PMC)

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Seyrüsefer Kalemi (BOA, DH.EUM.SSM)

Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Tahrirat Kalemi Evrakı (BOA, DH.EUM.THR)

Dahiliye Emniyet-i Umumiye Evrak Odası Kalemi Evrakı (BOA, DH.EUM.VRK)

Dâhiliye Nezareti Hukuk Evrakı (BOA, DH.H)

Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği Evrakı (BOA, DH.HMŞ)

Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı (BOA, DH.İ.UM)

Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Ekleri (BOA, DH.İ.UM.EK)

Dâhiliye Nezâreti İdâre Evrakı (BOA, DH.İD)

Dâhiliye Nezâreti Dahiliye Kalem-i Mahsus Evrakı (BOA, DH.KMS)

Dahiliye Nezareti Mebani-i Emiriye-Hapishaneler Müdüriyeti Evrakı (BOA, DH.MB.HPS)

Dahiliye Nezareti Mebani-i Emiriye-Hapishaneler Müdüriyeti Müteferrik Evrakı (BOA, DH.MB.HPS.M)

Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemi Evrakı (BOA, DH.MKT)
Dahiliye Nezareti Mütenevvia Evrakı (BOA, DH.MTV)
Dâhiliye Nezâreti Muhaberât-ı Umumiye İdaresi Evrakı (BOA, DH.MUİ)
Dâhiliye Nezâreti Şifre Evrakı (BOA, DH.ŞFR)
Dâhiliye Nezâreti Umûr-ı Mahalliye-i ve Vilayât Müdüriyeti Evrakları (BOA, DH.UMVM)

6. Hatt-ı Hümayûnlar Evrakı

Hatt-ı Hümayun (BOA, HAT)

7. Hariciye Nezareti Evrakı

Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası Evrakı (BOA, HR.HMŞ.İŞO)
Hariciye Nezareti İdare (BOA, HR.İD)
Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı (BOA, HR.MKT)
(BOA, HR.SFR.04) Hariciye Nezareti Sofya Sefareti (Not: (04)
Hariciye Nezareti Tercüme Odası Evrakı (BOA, HR.TO)

8. İradeler

İrade Dâhiliye (BOA, İ.DH)
İrade Dosya Usulü Evrakları (BOA, İ.DUİT)
İrâde Hariciye (BOA, İ.HR)
Hususi İrâdeler (BOA, İ.HUS)
İrade Maarif (BOA, İ.MF)
İrâde Mâliye (BOA, İ.ML)
İrâde Meclis-i Mahsus (BOA, İ.MMS)
İrade Meclis-i Vala (BOA, İ.MVL)
İrade Ticaret ve Nafia (BOA, İ.TNF)

9. Maarif Nezareti Evrakı

Maarif Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı (BOA, MF.MKT)

10. Maliye Nezareti Nezareti Evrakı

11. Meclis-i Vükela Mazbataları

Meclis-i Vükelâ Mazbataları (BOA, MV)

12. Meclis-i Vala Evrakı

Meclis-i Vala Evrakı (BOA, MVL)

13. Şûra-yı Devlet Evrakı

Şûra-yı Devlet Evrakı (BOA, ŞD)

14. Rumeli Müfettişliği Evrakı

Rumeli Müfettişliği Jandarma Müşiriyet Ve Kumandanlık Evrakı (BOA, TFR.I.AS)

Rumeli Müfettişliği Kosova Evrakı (BOA, TFR.I.KV)

Rumeli Müfettişliği Manastır Evrakı (BOA, TFR.I.MN)

Rumeli Müfettişliği Selanik Evrakı (BOA, TFR.I.SL)

Rumeli Müfettişliği Umum Evrakı (BOA, TFR.I.UM)

15. Yıldız Evrakı

Yıldız Sadaret Husûsî Maruzat Evrakı (BOA, Y.A.HUS)

Yıldız Sadaret Resmî Maruzat Evrakı (BOA, Y.A.RES)

Yıldız Esas Evrakı (BOA, Y.EE)

Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı Belgeleri (BOA, Y.MTV)

Yıldız Perakende Evrakı Askerî Maruzat (BOA, Y.PRK.ASK)

Yıldız Perakende Maruzat Evrakı Arzuhal ve Jurnaller (BOA, Y.PRK. AZJ)

Yıldız Perakende Evrakı Başkitabet Dairesi Maruzatı (BOA, Y.PRK. BŞK)

Yıldız Perakende Evrakı Dahiliye Nezareti Maruzatı (BOA, Y.PRK. DH)

Yıldız Perakende Evrakı Elçilik, Şehbenderlik ve Ateşemiliterlik Evrakı (BOA, Y.PRK.EŞA)

Yıldız Perakende Maarif Nezareti Maruzatı (BOA, Y.PRK.MF)

Yıldız Perakende Evrakı Evrakı Maliye Nezareti Maruzatı (BOA, Y.PRK.ML)

Yıldız Perakende Evrakı - Evrakı Yaveran ve Maiyyet-i Seniyye Erkan-ı Harbiye Dairesi Evrakı (BOA, Y.PRK.MYD)

Yıldız Perakende Evrakı Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği Evrakı (BOA, Y.PRK.TKM)

Yıldız Perakende Evrakı Zaptiye Nezâreti Maruzatı Evrakı (BOA, Y.PRK.ZB)

16. Zaptiye Evrakı

Zaptiye Nezareti Evrakı (BOA, ZB)

II. GAZETE VE DERGİLER

Alemdar
Basiret
Beyanü'l-Hak
Ceride-i Havadis
İkdam
İleri
Mecmua-i Ebüzziya
Mürüvvet
Peyam-ı Sabah
Sabah
Sebilü'r-Reşad
Servet-i Fünûn
Tanin
Tasvir-i Efkâr
Tercüman-ı Hakikat
Türk Yurdu
Vakit

III. DÜSTUR

Düstur, 1. Tertip, C. 4.
Düstur, 1. Tertip, C. 5.
Düstur, 1. Tertip, C. 8.
Düstur, 2. Tertip, C. 1.
Düstur, 2. Tertip, C. 8.
Düstur, 2. Tertip, C. 8.
Düstur Zeyl 1

IV. KAYNAK ESERLER

Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri: İnsanlar, İnanışlar, Eğlence, Dil (İkinci Kitap)*, Yayına Hazırlayanlar: Kâzım Arısan, Duygu Arısan Günay, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995.

Ahmet Cevdet Paşa, *Tezâkir*, 1-12, Yayınlayan; Cavid Baysun, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.

Ahmet Lütfi Efendi, *Vakanüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, Yayına Hazırlayan: M. Münir Aktepe, C: XII, Ankara, TTK Yayınları, 1989.

Ahmet Mithat Efendi, *Avrupa Adâb-ı Muâşereti Yahut Alafranga,* Yay. Haz. İsmail Doğan, Ali Gurbetoğlu, Ankara, Akçağ Yayınları, 2001.

_____, *Felâtun Bey ile Râkım Efendi*, Hazırlayan: Necat Birinci, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000.

_____, *Müşahedat*, Yayına Hazırlayan: Osman Gündüz, Ankara, Akçağ Yayınları, 2003.

Ahmet Refik, *Kafes ve Ferace Devrinde İstanbul,* Haz. Tahir Yücel, İstanbul, Kitabevi, 1998.

Ahmet Rasim, *Eski İstanbul'da Hovardalık (Fuhş-ı Atik)*, Yayına Hazırlayan: Atilla Gökdağ, İstanbul, Üç Harf ABC Yayınları, 2014.

_____, *Muharrir Bu Ya*, haz. Hikmet Dizdaroğlu, İstanbul, MEB Yayınları, 1990.

_____, *Şehir Mektupları*, Yayına Hazırlayan: Hasan Ahmet Gökçe, İstanbul, Timaş Yayınları, 2005.

Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, *Bir Zamanlar İstanbul,* Haz. Niyazi Ahmet Banoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser.

Basiretçi Ali Efendi, *İstanbul Şehir Mektupları,* Haz. Nuri Sağlam, İstanbul, Sedir Yayınları, 2017.

Gelibolulu Mustafa Ali, *Görgü ve Toplum Kuralları Üzerinde Ziyafet Sofraları 1 (Mevâidü'n-nefais fi Kavaidi'l-mecâlis),* Haz. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul, Tercüman 1001 Temel Eser, 1978.

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, *Kiralık Konak*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014.

_____, *Sodom ve Gomore,* İstanbul, İletişim Yayınları, 2009.

Kaşgarlı Mahmut, *Divanü Lûgati't-Türk*, çev. Besim Atalay, C. 2, Ankara, Alaeddin Kıral Basımevi, 1940.

Kâtip Çelebi, *Mizânü'l-Hakk fi İhtiyari'l-Ahakk,* Haz. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1972.

Mecelle, Haz: Ali Himmet Berki, Ankara, Güzel İstanbul Matbaası,1959.

Mehmet Rauf, *Böğürtlen*, Haz., Zeki Çakılalan, İstanbul, Bordo Siyah Klasik Yayınlar, 2003.

Namık Kemal, *İntibah*, Haz., Yakup Çelik Ankara, Akçağ Yayınları, 2007.

Peyami Safa, *Sözde Kızlar,* İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2000.

Recaizade Mahmut Ekrem, *Araba Sevdası*, Yay. Haz., Hüseyin Alacatlı, Ankara, Akçağ Yayınları, 2001.

Sabuncuzade Louis Alberi, *Yıldız Sarayında Bir Papaz,* Yayına Hazırlayan: Mehmet Kuzu, İstanbul, Selis Kitaplar, 2007.

Tahsin Paşa, *Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları Sultan II. Abdülhamit,* İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 2007.

V. ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

ÂBİDİN, İbn-i, *Reddül-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, çev. Mazhar Taşkesenlioğlu, C. 15, İstanbul, Şamil Yayınevi, 1987.

AKBULUT, Uğur, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Kahvehanelerden Kaynaklanan Sosyal Sorunlara Dair Bazı Tespitler", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* S. 54, Erzurum, 2015, s. 561-583.

AKEV, Sahir Talat, *Türk Hususi Hukukunda Kumar ve Bahis*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., 1964.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, "Kanunnamelerdeki Ceza Hukuku Hükümleri ve Şer'i Tahlilleri", *http://www.islamiarastirmalar.com/upload/pdf/e12ac68cad8de54.pdf*, Erişim Tarihi: 30.04.2017.

_____, *Osmanlı Devletinde Belediye Teşkilatı ve Belediye Kanunları*, İstanbul, OSAV, 2005.

_____, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuk Tahlilleri,* C. 1-11, İstanbul.

AKGÜNDÜZ, Said Nuri, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku Uygulaması,* İstanbul, Rağbet Yayınları, 2017.

AKIN, Nur, *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera,* İstanbul, Literatür Yayınları, 2002.

AKPINAR, Özlem, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Konya Hapishaneleri (1876-1922),* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2017.

AKYILDIZ, Ali, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009.

AKYÜREK, T.Engin, "Bizans'ta Çocuk Olmak: Çocukluk, Oyun ve Oyun Araçlar", *Saraydan Sokağa Oyun,* Yayıma Hazırlayanlar: Fatma Akyürek, Gül Özturanlı, İstanbul, Kabalcı Yayıncılık, 2014.

ALKAN, Necmettin, "1897 Yunan Harbi'nde Şehit Olanların Yakınları ve Gaziler İçin Düzenlenen İâne Segisi", *http://dergipark.gov.tr/download/article-file/12906,* Erişim Tarihi: 16.02.2018.

ALTINAY, Ramazan, *Emevîlerde Günlük Yaşam*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 1. Baskı, 2006.

ALUS, Sermed Muhtar, "Ahçı İskambilinden Bugünkü Briç'e", *https://core.ac.uk/download/pdf/38314658.pdf,* Erişim Tarihi: 02.09.2017.

ALYOT, Halim, *Türkiye'de Zabıta Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum,* Ankara, Kanaat Basımevi, 1947.

Ana Britannica, *Kâğıt Oyunu Maddesi,* C. 12, Ana Yayıncılık, 1988, s. 394.

Ana Britannica, *Oyun Kâğıdı Maddesi,* C. 17, Ana Yayıncılık, 1989, s. 277-278.

Ana Britannica, *Tavla Maddesi*, C. 20, Ana Yayıncılık, 1990, s. 452.

AND, Metin, *Başlangıçtan 1983'e Türk Tiyatro Tarihi*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994.

_____, *Oyun ve Bügü: Türk Klütüründe Oyun Kavramı,* İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1974.

ARACI, Emre, *Naum Tiyatrosu: 19. Yüzyıl İstanbul'unun İtalyan Operası,* İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010.

ARNOLD, Peter, The Encyclopedia of Gambling: The game, the odds, the techniques, the people and places the myths and history, New Jersey, 1977.

ASHTON, John, *The History of Gambling in England,* London, 1898.

ASLAN, Sezer, *Balkan Savaşları Sonrası Rumeli'den Türk Göçleri ve Osmanlı Devleti'nde İskânları,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2008.

ATEŞ, Süleyman, *Kur'ân-ı Kerîm Tefsîri,* C.1, Milliyet Yayınları, 1995.

Australian Gambling Comparative History and Analysis, Project Report, Prepared by Australian Institute for Gambling Research University of Western Sydney Macarthur, Melbourne, 1999.

AYDIN, Mehmet, "Mütareke Döneminde İstanbul'da Hayat Pahalılığı Sorunu (1918-1922)", *http://www.historystudies.net/dergi/tar201512f5cdc.pdf,* Erişim Tarihi: 23.03.2018.

AYDIN, M. Akif, *Türk Hukuk Tarihi,* İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım, 2012.

_____, "Ceza", *TDVİA,* c.7, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s.478-482.

BAKAR, Bülent, *Beyaz Ruslar Esir Şehrin Misafirleri,* İstanbul, Tarihçi Kitabevi Yayınları, 2015.

BALKAYA, İhsan Sabri, "Mütareke Dönemi Asayişin Üç Boyutu", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* S. 41, Ankara, 2008, s.17-34.

BANKS, James, *Gambling, Crime and Society;* London, 2017.

BARAN, Tülay Alim., "Mütareke Döneminde İstanbul'daki Rus Mültecilerin Yaşamı", *http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-64-65-66/mutareke-doneminde-istanbuldaki-rus-multeicilerin-yasami,* Erişim Tarihi: 08.10.2017.

"Balozlar", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* C. 2, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994, s. 32.

BARDAKÇI, Murat, "Balo Tarihimiz Skandallarla Doludur, Bu Bahsi Sakın Açmayın!", *http://www.hurriyet.com.tr/balo-tarihimiz-skandallarla-doludur-bu-bahsi-sakin-acmayin-3389284,* Erişim Tarihi: 25.09.2017.

BARDAKOĞLU, Ali, "Kumar", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* Ankara 2002, C.26, s. 364-367.

_____, "Haramlar ve Helaller", *İlmihal*, C. 2, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, s.111-123.

BAŞOĞLU, Tuncay, "Ta'zîr", *TDVİA*, C. 40, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011, s.198-202.

BAYAT, Fuzuli, "Irk Bitig Metninin Poetik Yapısı", *http://dergipark.gov.tr/download/article-file/328247,* Erişim Tarihi: 13.05.2018.

BAYKARA, Tuncer, "Değişme ve Medeniyet Anlayışı Açısından XIX. Asırda Osmanlı Yöneticilerinin Aile Yapısı", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi,* Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992, s. 199-215.

BAYRAKLI, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Lisan Tefsîri,* C. 3, İstanbul, Bayraklı Yayınları, 2008.

BAYTİMUR, Suha Oğuz, *25 Numaralı Kal'abend Defteri (H. 1205/M. 1790-1791),* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2005.

BENER, Salkım Selvi, *Eski Yunan ve Roma'da Oyun ve Oyuncaklar,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

BERKES, Niyazi, *Türkiyede Çağdaşlaşma,* Yayına Hazırlayan: Ahmet Kuyaş, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2002.

BEYRU, Rauf, *19. Yüzyılda İzmir'de Yaşam*, Literatür Yayınları, İstanbul, 2000, s. 139.

_____, "İzmir'in Gezi ve Eğlence Yaşamı", *Üç İzmir,* İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1992, s. 341-361.

BİLİM, Cahit, "Ebubekir Ratıb Efendi, Nemçe Sefaretnamesi", *Belleten,* C LIV, S. 209, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990, s. 261-295.

BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali*, İstanbul, Bilmen Basım ve Yayınevi, 1986.

BİNGÜL, İlyaz, *Osmanlı'da Kahvehane ve Toplumsal Hayat Mekânları,* Ankara, Gram Yayınları, 2013.

BİNGÖL, Sedat, "Vakâ-yi Zaptiyye Gazetesi ve İstanbul Mahkemeleri", *http://dergipark.gov.tr/download/article-file/9817*, s. 11-30, Erişim Tarihi: 20.03.2018.

BİRSEL, Salâh, *Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu*, İstanbul, Sel Yayıncılık, 2016.

BLOCH, Herbert A., "The Sociology of Gambling", American Journal of Sociology, Vol. 57, No. 3 Nov., p. 215-221.

BOLEN, Darrell W., "Gambling: Historical Highlights and Trends and Their İmplications for Contemporary Society", *Gambling and Society,* Ed. William R. Eadington, Illinois, 1976.

BORATAV, Korkut, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009,* Ankara, İmge Yayınevi, 2003.

BOSTAN, İdris, "Kahve", *TDVİA*, C. 24, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, s. 202-205.

BOYACIOĞLU, Ramazan, *Salnamelere Göre I. Meşrutiyet'ten I. Cihan Harbine Kadar Aydın Vilayeti,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1987.

BOZİS, Sula, *İstanbullu Rumlar,* İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011.

BULUT, Fatma, *I. Dünya Savaşı Yıllarında İzmir'de Eğlence Kültürü ve Toplumsal Yaşama Etkileri,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2010.

CİN, Halil, AKYILMAZ, Gül, *Türk Hukuk Tarihi*, Konya, Sayram Yayınları, 2011.

CLAPSON, Mark, *A bit of a flutter Popular gambling and English society; c. 1823-1961*, Manchester, 1992.

Collective Exper Report, *Gambling – Contexts and addictions,* Inserm, 2008.

CRISS, Bilge, *İşgal Altında İstanbul,* İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

ÇAPANOĞLU, Süleyman, "Piyangonun Tarihi", *Tarihten Sesler,* S.17-18, İstanbul, Tan Matbaası, 1944, s.13-20.

ÇAVDAR, Tevfik, *Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960,* Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2003.

ÇEBİTÜRK, Hakan, *Osmanlı'dan Cumhuriyete "Polis" Mevzuatı,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2009.

ÇELİK, Yüksel, "Sultan Abdülaziz Devrinde Gündelik Hayatta Değişim: Yeni Alışkanlıklar, Mekânlar ve İmkânlar", *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu,* Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014, s. 209-228.

ÇETİNKAYA, Canan, *Osmanlı'nın Son Dönemleri ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Şans Oyunları,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2008.

ÇIKLA, Selçuk, *Roman ve Gerçeklik Bağlamında Kültür Değişmeleri ve Servet-i Fünûn Romanı*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004.

DAVİS, C. Claflin "Toplumsal Örgütlenme", *İstanbul 1920,* Ed. Clarence Richard Johnson, M.A., İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 2007.

DELEON, Jak, "Beyaz Ruslar", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* C.2, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994, s. 177-179.

DEMETROVİCS, Zsolt, "Hungary", *Problem Gambling in Europe: Challenges, Prevention, and Interventions,* Ed. Gerhard Meyer, Tobias Hayer, Mark Griffiths, 2009.

DEMİRTAŞ, H.Necâti, *Açıklamalı Osmanlı Fetvâları 2*, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, 2012.

DEREVENSKY, Jeffrey L., "Foreword", *Problem Gambling in Europe: Challenges, Prevention, and Interventions,* Ed. Gerhard Meyer, Tobias Hayer, Mark Griffiths, 2009.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat,* Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 1995.

DOĞAN, İsmail, "Tanzimat Sonrası Sosyo-Kültürel Değişmeler ve Türk Ailesi", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi,* Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992, s. 176-198.

D'OHSSON, *XVIII. Yüzyıl Türkiye'sinde Örf ve Adetler,* çev. Zerhan Yüksel, Tercüman 1001 Temel Eser.

DUMONT, Paul, "Beyaz Yıllar", *İstanbul 1914-1923,* Haz. Stefanos Yerasimos, İstanbul, çev. Cüneyt Akalın, İletişim Yayınları, 2015, s. 215-239.

DÜZDAĞ, M. Ertuğrul, *Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1972.

EDİZ, İsmail, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'in İlk Yıllarına Kahvehaneler ve Sosyal Değişim",*http://www.fed.sakarya.edu.tr/arsiv/yayinlenmis_dergiler/2008_1/2008_1_15.pdf,* Erişim Tarihi: 12.06.2017.

EKİNCİ, Ekrem Buğra, *Osmanlı Hukuku*, İstanbul, Arı Sanat Yayınevi, 2008.

_____, "Tarihimizde Kölelik", *http://www.ekrembugraekinci.com/pdfs/ TarihimizdeKolelik.pdf,* Erişim Tarihi: 23.03.2018.

EL-HEYTEMİ, İbn Hacer, *İslâm'da Helaller ve Haramlar "Büyük Günahlar"*, çev. Ahmet Serdaroğlu, Lütfi Şentürk, C. 2, İstanbul, Kayıhan Yayınları, 1990.

EL-KARDÂVÎ, Yusuf, *İslâm'da Helâl ve Haramlar*, çev. Mustafa Varlı, Ankara, Hilal Yayınları, 1970.

EMİROĞLU, *Kudret, Gündelik Hayatımızın Tarihi*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.

ENGİN, Vahdettin, *Asayiş Sultan II. Abdülhamid'in İç Güvenlik Politikası*, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2013.

ENGİN, Vahdettin, "Rumeli Demiryolları", *TDVİA*, C. 35, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008, s. 235-237.

ERASLAN, Levent, KARADOĞAN, Umut C., "Osmanlı Devleti'nin Modernleşme Sürecinde Eğitim Temalı İlk Gençlik Örgütlenmeleri", *Gençlik Araştırmaları Dergisi,* C.1, S. 1, Ankara, Salmat Matbaacılık, 2013, s. 46-67.

ERGUT, Ferdan, *Modern Devlet ve Polis: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Denetimin Diyalektiği*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

ERSOY, Mehmet Akif, *Safahat,* İstanbul, Akvaryum Yayınevi, 2006.

ERTÜRK, İrfan, *İslam Hukuku Açısından Şans Oyunları ve Piyango,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2008.

ESED, Muhammed, *Kur'ân Mesajı Meal-Tefsir,* C. 1, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İstanbul, İşaret Yayınları, 1999.

FAZLIOĞLU, Ayşe, "19. Yüzyıl Osmanlı Sarayında Oyun ve Oyuncak", *Saraydan Sokağa Oyun,* Yayıma Hazırlayanlar: Fatma Akyürek, Gül Özturanlı, İstanbul, Kabalcı Yayıncılık, 2014.

Fetâvayî Hindiyye, çev. Mustafa Efe, C.12, Ankara, Akçağ Yayınları, 1986.

FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri, "Tanzimat'ta İçtimai Hayat", *Tanzimat,* C. 2, İstanbul, M.E.B. Yayınları, 1999, s. 649-653.

FINDLEY, Carter V., *Kalemiyeden Mülkiyeye: Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

FRANCE, Clemens J., "The Gambling Impulse", *The American Journal of Psychology*, Vol. 13, No: 3, Jul., University of Illinois Press, 1902.

FULTON, Crystal, *Developments in the Gambling Area,* Dublin.

GENCER, Ali İhsan, "Hüseyin Avni Paşa (1820-1876)", *TDVİA,* C: 18, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998, s. 526-527.

GEORGEON, François, "Gülüşün ve Gözyaşlarının Kıyısında", *İstanbul 1914-1923,* Haz. Stefanos Yerasimos, çev. Cüneyt Akalın, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015, s. 95-120.

GEORGEON, François, "İmparatorluktan Cumhuriyete İstanbul'da Ramazan", *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşamak*, Derleyenler: François Georgeon-Paul Dumont, çev. Maide Selen, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011.

GOUDRIAAN, Anna E., BRUİN, Dick de, KOETER, Maoreten W.J., "The Netherlands", *Problem Gambling in Europe: Challenges, Prevention, and Interventions,* Ed. Gerhard Meyer, Tobias Hayer, Mark Griffiths, 2009.

GÖÇER, Fatma, *II. Abdülhamit Döneminde Bir İane Örneği: 1897-1898 Yılı Şehit Çocukları ve Malûl Gaziler İanesi,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003.

GÖÇMEN, Muammer, "Mütareke Yıllarında Beyaz Rusların İstanbul'daki Sürgün Hayatları", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* S. 20, 2008/1, s. 199-216.

GÖKCEN, Ahmet, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu kanunlardaki Ceza Müeyyideleri,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1987.

GRIFFITHS, Mark., Problem Gambling in Europe: An Overwiew, *http://www.jogoremoto.pt/docs/extra/0JBFhv.pdf,* 2009, p. 4. Erişim Tarihi: 05.03.2020.

GURULKAN, Kemal, ÇINAR, Ali Osman, GENÇ, Yusuf İhsan, DEMİRBAŞ, Uğurhan (Yayına Hazırlayanlar), *Osmanlı Belgelerinde Kafkas Göçleri I*, İstanbul, Seçil Ofset, 2012.

GÜL, Abdulkadir, "Osmanlı Taşrasında Suç ve Suçlular (1919 Ocak Ayı Erzincan Sancağı Örneği)", *http://hukukdergi.erzincan.edu.tr/osmanli-tasrasinda-suc-ve-suclular-1919-ocak-ayi-erzincan-sancagi-ornegi-doc-dr-abdulkadir-gul/,* Erişim Tarihi: 21.11.2017.

GÜMÜŞ, Sadrettin, TURGUT, Ali, *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.

GÜNŞEN, Ahmet, "Söz Varlığı Işığında Dîvanu Lûgati't-Türk'te Çağının Türk İktisadi Hayatına Ait İzler", *http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt1/sayi4/sayi4pdf/ gunsen_ahmet.pdf,* Erişim Tarihi: 14.05.2018.

HANÇERLİOĞLU, Orhan, *İnanç Sözlüğü*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1973.

HANİOĞLU, M. Şükrü, "Batılılaşma", *TDVİA*, C. 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 1992, s. 148-152.

HATTOX, Ralph S., *Kahve ve Kahvehaneler: Bir Toplumsal İçeceğin Yakındoğu'daki Kökenleri,* çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.

HAYTA, Necdet, *Tarih Araştırmalarında Kaynak Olarak Tasvir-i Efkâr Gazetesi (1278 / 1862-1286 / 1869),* Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.

HEYD, Uriel, "Eski Osmanlı Ceza Hukukunda Kanun ve Şeriat", *Türk Hukuk ve Kültür Tarihi Üzerine Makaleler,* çev. Selahaddin Eroğlu, Der. Ferhat Koca, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2014.

https://en.wikipedia.org/wiki/Faro_(card_game).

https://en.wikipedia.org/wiki/Fran%C3%A7ois_Blanc

https://tr.wikipedia.org/wiki/Palamedes.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Pontius_Pilatus,

HUGGINS, Mike, "Betting, Sports and The British, 1918-1939", *Journal of Social History*, Volume: 41, Issue: 2, Winter 2007, 283-306.

HUIZINGA, Johan, *Homo Ludens: Oyunun Kültürel İşlevi Üzerine Bir İnceleme,* Çev. İlker Mutlu, Ankara, Dorlion Yayınları, 2018.

ILIAZD, "Bir Rus Fütüristinin Dört Vizyonu", *İstanbul 1914-1923,* Haz. Stefanos Yerasimos, çev. Cüneyt Akalın, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015, s. 241-252.

IŞIN, Ekrem, "Kahvehaneler", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* C.4, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994, s. 386-392.

_____, "Tanzimat Ailesi ve Modern Âdâb-ı Muâşeret", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, C. 1, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu, 1992, s. 216-226.

_____, "Tanzimat Ailesi ve Modern Âdâb-ı Muâşeret", *Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu,* İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2012, s. 559-574.

_____, "19. yy.'da Modernleşme ve Gündelik Hayat", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi,* C. 2, İstanbul, İletişim Yayınları, 1985, s. 548-545-564.

İNAL, İbnülemin Mahmud Kemal, *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar,* IV. Cüz, İstanbul, Maarif Basımevi, 1957.

İNALCIK, Hali, "Kanunnâme", *TDVİA,* C. 24, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, s. 333-337.

İPŞİRLİ, Mehmet, "XVI. Asrın İkinci Yarısında Kürek Cezası İle İlgili Hükümler", *http://www.academia.edu/8399734/_608_XVI._ASRIN_IKINCI_YARISINDA_KUREK_CEZASI_ILE_ILGILI_HUKUMLER_PROF._MEHMET_IPSIRLI,* Erişim Tarihi: 29.04.2017.

"İzinli Yabancı Piyango", *http://www.millipiyango.gov.tr/node/18?q=node/41*, (17.02.2018).

http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf, Erişim Tarihi: 07.03.2017.

JONES, Stephen G., *Workers at Play: A Social and Economic History of Leisure 1918-1939,* London, 1986.

JONSSON, Jakob, RÖNNBERG, Sten, Sergei,"Sweden", *Problem Gambling in Europe: Challenges, Prevention, and Interventions,* Ed. Gerhard Meyer, Tobias Hayer, Mark Griffiths, 2009.

KABAGÖZ, Murat Can, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Eğlenirken Modernleşen İstanbul: Mekânlar, İnsanlar ve Tepkiler,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016.

KAPTAN, Özdemir, *Beyoğlu Kısa Geçmişi Argosu,* İletişim Yayınları, İstanbul 1998.

KARADENİZ, Yılmaz, "İran Batılılaşma Hareketinde Mirza Malkum Han'ın Rolü (1833-1908)", *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* S. 23, Isparta, 2011, s. 103-111.

KARADOĞAN, Umut C., "İşgal Döneminde İstanbul ve Gelibolu'da Bolşevik Aleyhtarı Wrangel Ordusu", *http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/1213-published.pdf,* (08.10.2017).

KARAKEHYA, Hakan, "Kumar Oynanması için Yer ve İmkan Sağlama Suçu," *e-dergi.marmara.edu.tr/maruhad/issue/download/.../5000000627.*

KARAMAN, Hayreddin, *Mukayeseli İslam Hukuku,* İstanbul, İrfan Yayınevi, 1974.

KARAMAN, Hayrettin, ÖZEK, Ali, DÖNMEZ, İbrahim Kafi, ÇAĞRICI, Mustafa, *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli,* İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.

KESİR, Ebu'l-Fida İbn-i, *Muhtasar İbn-i Kesir Tefsîri Kur'ân-ı Kerîm'in Hadislerle Tefsiri,* C. 1, çev. Arif Erkan, Sağlam Yayınevi.

KARPAT, Kemal, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914,* çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010.

KAZGAN, Haydar, *Galata Bankerleri,* İstanbul, TEB Yayıncılık, 1991.

_____, Galata Bankerleri, C. 2, Ankara, Orion Yayınevi, 2006.

KAZICI, Ziya, "Hisbe", *TDVİA,* c.18, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998, s.143-145.

KELEŞ, Erdoğan, "II. Abdülhamit Devrinde Aydın Vilayetinde Sanat ve Meslek Okulları", *http://www.historystudies.net/dergi/tar20151257d45.pdf,* s. 199-239.

KIRLI, Hacer, *Kürek Cezası ve Osmanlı Uygulaması (966-981/15581574),* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015.

KIZILKAN, Ayşe Özdemir, *Osmanlı Kadın Hapishaneleri ve Kadın Mahkûmlar (1839-1922),* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2011.

KİNG, Charles, *Pera Palas'ta Gece Yarısı: Modern İstanbul'un Doğuşu,* çev. Ayşen Anadol, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2016.

KOÇU, Reşad Ekrem, *Tarihimizde Garip Vakalar,* İstanbul, Doğan Kitapçılık A.Ş., 2004.

KODAMAN, Bayram, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi,* Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.

KOLOĞLU, Orhan, *Cercle D'Orient'dan Büyük Kulüp'e,* İstanbul, Boyut Yayınları, 2005.

_____, "Piyango Ticareti Nasıl Başladı?", *Popüler Tarih,* S.7, İstanbul, 2000, s. 34-38.

KOYUNCU, Gülnaz, "İzmir Sanayi Mektebi Piyangosu", *Tarih ve Toplum,* C.18, S. 107, İstanbul, İletişim Yayınları, 1992, s. 278-283.

"Kumar", *http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58bdba72a6d305.47622089,* Erişim Tarihi: 06.03.2017.

KURT, Burcu, *II. Meşrutiyet Döneminde Basra Vilayeti (1908-1914),* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2012.

LANG LI, Wen, SMITH, Martin H., "The Propensity to Gamble: Some Structural Determinants", *Gambling and Society,* Ed. William R. Eadington, Illinois, 1976.

LÉVY-AKSU, Noémi, *Osmanlı İstanbul'unda Asayiş 1879-1909,* çev. Serra Akyüz İstanbul, İletişim Yayınları, 2017.

LEWIS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu,* Çev. Metin Kıratlı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.

"Lotarya", *http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a64b3ce7ad157.62973860,* Erişim Tarihi: 21.01.2018.

MARDİN, Şerif, "Batıcılık", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi,* C. 1, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s. 245-250.

MARSHALL, Gordon, Sosyoloji Sözlüğü, çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1999.

MERİÇ, Nevin, *Osmanlı'da Gündelik Hayatın Değişimi Âdâb-ı Muâşeret,* İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2000.

MEYER, Gerhard, HAYER, Tobias, "Germany", *Problem Gambling in Europe: Challenges, Prevention, and Interventions,* Ed. Gerhard Meyer, Tobias Hayer, Mark Griffiths, 2009,

MÜSİAD-UTESAV, "Kumar ve Türevleri", *http://www.utesav.org.tr/dosyalar/web_ dosya/Kumar-ve-Turevleri-Raporu.PDF,* s. 14. Erişim Tarihi: 26.02.2020.

NUHOĞLU, Hidayet Y., "Darülaceze", *TDVİA,* C. 8, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s. 512-514.

OKAY, M. Orhan, "Celâl Sahir Erozan", *TDVİA,* C. 7, Ankara, TDV, 1993, s. 245-246.

OKUMUŞ, Ejder, CİHAN, Ahmet, AVCI, Mustafa, Osmanlı Devleti'nde Eğitim, Hukuk ve Modernleşme, İstanbul, Özgü Yayınları, 2006, s.276-277.

ORFORD, Jim, SPROSTON, Kerry, ERENS, Bob, WHITE, Clarissa, MITCHEL, Laura, *Gambling and Problem Gambling in Britain*, Hove and New York, 2005.

ORTAYLI, İlber, "Batılılaşma Sorunu", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi,* C. 1, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 134-138.

_____, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler 1,* Ankara, Turhan Kitabevi, 2004.

OSAL, Tahir, *Alfabetik Sıraya Göre Kur'an-ı Kerim'de Emir ve Nehiyler,* C. 2, Diyarbakır, Seyda Kitabevi, 2013.

ÖZÇELİK, Selahittin, *Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000.

ÖZDEMİR, Savaş, *II. Abdülhamit Devri Vilayet Sanayi Mektepleri,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis, 2015.

ÖZER, İlbeyi, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yaşam ve Moda,* İstanbul, Truva Yayınları, 2014.

ÖZTOP, Fatih, *II. Meşrutiyet Döneminde Aydın Vilayetinde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet (1908-1916),* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2014.

ÖZTÜRK, Cemil, "Osmanlı'da Bir Mesleki Eğitim ve Çocuk Esirgeme Kurumu: Dârülhayr-ı Âlî", *http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/ 143/9.htm,* (11.02.2018).

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,* C: 1, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1983.

PAMUK, Şevket, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme,* İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2009.

PARLATIR, İsmail, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, Yargı Yayınevi, 2006.

PERİNÇEK, Mehmet, "İstanbul'da Böcek Yarışmaları", *https://www.aydinlik.com.tr/arsiv/mehmet-perncek-stanbulda-boecek-yarlar,* Erişim Tarihi: 02.04.2017.

"Piyangolar", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* C. 6, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994, s. 259-260.

"Piyango", *http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.571e407cc7d6d0.34753284,* Erişim Tarihi: 20.01.2018.

"Piyango", *Meydan Laurouse,* C.10, İstanbul 1986, s. 1351.

PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali, *Türkçe Sözlük*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1995.

REITH, Gerda, *Research On the Social Impacts of Gambling,* Scottish Executive Social Research, 2006.

SAKAOĞLU, Necdet, AKBAYAR, Nuri, *Binbir Gün Binbir Gece: Osmanlı'dan Günümüze İstanbul'da Eğlence Yaşamı*, İstanbul, Creative Yayıncılık, 1999.

_____, *Osmanlı Dünyasından Yansımalar*, İstanbul, Creative Yayıncılık, 2000.

SAKİN, Orhan, *Osmanlı'da Etnik Yapı ve 1914 Nüfusu,* İstanbul, Ekim Yayınları, 2008.

SARAÇGİL, Ayşe, "Kahve'nin İstanbul'a Girişi: 16. ve 17. Yüzyıllar", *Doğu'da Kahve ve Kahvehaneler,* Ed. Héléne Desmet-Grégoire, François Georgeon, *çev.* Meltem Atik, Esra Özdoğan, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1999, s. 27-41.

SARICIK, Murat, "Cahiliye Kumarı Meysir", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Isparta 1998, S. 5, s. 33-64.

Satranç, *https://tr.wikipedia.org/wiki/Satran%C3%A7,* Erişim Tarihi: 02.04.2017.

SCOTT, Franklin D., *Sweden: The Nation's History*; Griffiths, Southern Illinois University Press, 1988.

SEÇKİN, Kuban, "Irk Bitig: Toplumsal İyi ve Toplumsal Kötünün İnşasında İdeolojik Bir Fal Kitabı", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi,* S. 4/4, 2015, s. 1433-1450.

SEVENGİL, Refik Ahmet, *İstanbul Nasıl Eğleniyordu?,* İstanbul, Alfa Yayınları, 2014.

SEYYAR, Ali, *Davranış Bilimleri Terimleri*, İstanbul, Beta Yay.,

SEZER, Hamiyet, "1894 İstanbul Depremi Hakkında Bir Rapor Üzerine İnceleme", Çev. Halil İbrahim Usta, *http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/25/148.pdf*, Erişim Tarihi: 06.02.2018.

SHAW, Stanford-Ezele Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye,* Çev. Mehmet Harmancı, C: 2, İstanbul, E Yayınları, 2010.

STEBLEVA, İ. V., "Eski Türkçe Fal Kitabı Irk Bitig'de Sembollerin Kavramsal Temeli, *http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/12/849/10756.pdf,* Erişim Tarihi: 13.05.2018.

STEINMETZ, Andrew, The Gaming Table: Its Votaries and Victims, Vol. 1 (of 2), London, 1870.

ŞAHİN, Feyza Kurnaz, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Harp Malûllerinin Sosyo-Ekonomik ve Sağlık Durumuları (1877-1939),* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 2012.

ŞAHİN, Helin, "5 Milyon Sanal Bahisçiden 50 Milyar TL!", *https://www.haberturk.com/5-milyon-sanal-bahisciden-50-milyar-tl-1654230,* Erişim Tarihi: 25.02.2020.

ŞENTOP, Mustafa, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku: Kanunlar-Tadiller-Layihalar-Uygulama,* İstanbul, Yaylacık Matbaası, 2004.

ŞENTÜRK, Lütfi, YAZICI, Seyfettin, *İslam İlmihali*, Ankara, Diyanet İşleri Bakanlığı Yayınları, 17. Baskı, 2011.

ŞİMŞİRGİL, Ahmet, EKİNCİ, Ekrem Buğra, *Ahmed Cevdet Paşa ve Mecelle,* İstanbul, KTB Yayınları, 2008.

TANER, Tahir, "Tanzimat Devrinde Ceza Hukuku", *Tanzimat,* C. 1, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1999, s. 221-232.

TANİLLİ, Server, "Geçen Yüzyılda İstanbul'da Kabadayılar ve Külhanbeyleri", *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşamak*, Derleyenler: François Georgeon-Paul Dumont, çev. Maide Selen, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011., s. 144-145.

TEKELİ, İlhan, "Ege Bölgesinde Yerleşme Sisteminin 19. Yüzyıldaki Dönüşümü", *Üç İzmir*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1992, s. 125-141.

TEMİZ, Kemal, *İslâm'da Kumar Yasağı,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2010.

THIMASARN-ANWAR, Thewaporn, SQUİRE, Hanna, TROWLAND, Holly, MARTİN, Greg, *Gambling Report: Results from the 2016 Health and Lifestyles Survey*, Wellington, 2017,

THOMPSON, William N., *Gambling in America: An Encyclopedia og History, Issues, and Society;* California, 2015.

TIZLAK, Fahrettin, "Osmanlı Toplumuna Şans Oyunlarının Girişi", *XV. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. 4, Ankara, 2006, s. 1877-1899.

TOPRAK, Zafer, "İstanbul'da Fuhuş ve Zührevi Hastalıklar 1914-1933", s. 4, *https://www.academia.edu/13904195/%C4%B0stanbul_da_Fuhu%C5%9F_ve_Z%C3%BChrevi_Hastal%C4%B1klar_1914-1933?auto=download,* Erişim Tarihi: 04.10.2017.

_____, "Mütareke Döneminde İstanbul", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* C. 6, Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1994, s.19-23.

_____, "Mütareke İstanbul'unda Rus Kadınlar 1920-1923", *https://www.academia.edu/14388965/Mütareke_İstanbulunda_Rus_Kadınlar_1920-1923,* Erişim Tarihi: 08.10.2017.

TSUKAHARA, Theodore, BRUMM, Harold J., "Economic Rationality, Psychology and Decision-Making under Uncertainty", *Gambling and Society;* Ed. William R. Eadington, Illinois, 1976,

TSYTSAREV, Sergei, GİLİNSKY, YAKOV,"Russia", *Problem Gambling in Europe: Challenges, Prevention, and Interventions,* Ed. Gerhard Meyer, Tobias Hayer, Mark Griffiths, 2009.

TUNÇAY, Mete, *Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi*, Ankara, Milli Piyango İdaresi Yayını, 1993.

TURHAN, Mümtaz, *Kültür Değişmeleri-Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*, İstanbul, Çamlıca Yayınları, 2010, s. 154-155.

"Türk Borçlar Kanunu", *http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6098.pdf,* (21.03.2018).

UDEH, Abdulkadir, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk,* C. 1, çev. Ruhi Özcan, Ali Şafak, Ankara, Rehber Yayınları.

ULU, Cafer, "I. Dünya Savaşı ve İşgal Sürecinde İstanbul'da Yaşana Sosyal ve Ahlaki Çözülme (1914-1922)", *Tarih Dergisi,* S. 58 (2013/2), İstanbul, 2013, s. 87-129.

ULUDAĞ, Nihat, "İllegal Bahis Bürosuna Baskın: 57 Gözaltı", *http://www.haberturk.com/gundem/ haber/1293860-illegal-bahis-burosuna-baskin-57-gozalti*, Erişim Tarihi: 14.12.2016.

UTURGAURI, Svetlana, "Beyaz Ruslar ve Kemalist Türkiye", *38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi), 10-15.09.2007,* C. 7, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 2012, s. 3249-3252.

ÜÇOK, Ahmet, "Kahve", *Türk Etnoğrafya Dergisi,* S. 5, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1962, s. 42-45.

ÜÇOK, Coşkun, MUMCU, Ahmet, BOZKURT, Gülnihal, *Türk Hukuk Tarihi*, Ankara, Turhan Kitabevi, 2011.

ÜNAL, Necdet, "Kur'an'da Meysir Kavramı ve Günümüzdeki Bazı Kumar Türlerinin Bu Çerçevede Değerlendirilmesi", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi,* C. 10, S. 3, Samsun, 2010, s. 247-265.

ÜNVER, Süheyl, "Türkiye'de Kahve ve Kahvehaneler", *Türk Etnografya Dergisi,* S: 5, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1963, s. 39-84.

ÜSTDİKEN, Behzat, "Cercle d'Orient", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* C. 2, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994, s. 409.

ÜSTDİKEN, Behzat, *Pera'dan Beyoğlu'na 1840-1955,* İstanbul, Akbank Kültür ve Sanat Kitapları, 1999.

VALLEUR, Marc., "France", *Problem Gambling in Europe: Challenges, Prevention, and Interventions,* Ed. Gerhard Meyer, Tobias Hayer, Mark Griffiths, 2009.

VAN, Nureddin, *İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumiyesi; Kuruluşu, Teşkilatı ve Faaliyetleri,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2012.

VARIŞ, Tunca, "Piyangolarda İlkler ve Enler", *Tarih ve Toplum,* C.27, S. 158, İstanbul, İletişim Yayınları, 1997, s. 31-36.

_____, "Türkiye'de Piyango Tarihine Dair Çorbaya Bir Tutam Tuz", *Toplumsal Tarih,* C.3, S. 1, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1995, s. 30-33.

VAUX, Carra De, "Kumar" Maddesi, *İslam Ansiklopedisi,* C. 6, Eskişehir, MEB Devlet Kitapları Etam A.Ş. Matbaa Tesisleri, 2001, s. 981-982.

VEBLEN, Thorstein, *Aylak Sınıf,* Çev, İnci User, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları, 1995.

WALKER, Douglas M., *The Economics of Casino Gambling,* Hiedelberg, 2007.

YAĞAR, Hasan, *Mevzuat Metinlerinde Polis Teşkilatında Yapı ve Görev (1845-1923),* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1988.

YAKUT, Esra, *Osmanlı Hukukunda Tazir Cezaları,* Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2015.

_____, "Tanzimat Dönemi'ne Kadar Osmanlı Hukuku'nda Taziri Gerektiren Suçlar ve Cezaları", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları,* S. 2, İstanbul, 2006, s. 25-40.

YAŞAR, Ahmet, "Külliyen Ref"ten "İbreten Li'l Ğayr"e: Erken Modern Osmanlı'da Kahvehane Yasaklamaları", *Osmanlı Kahvehaneleri Mekân, Sosyalleşme, İktidar,* Ed. Ahmet Yaşar, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2010, s. 37-47.

YAZIBAŞI, Muhammed Ali, *II. Meşrutiyet Dönemi Sıbyan/İptidai ve Rüştiye Mekteplerinde Ahlâk Eğitim ve Öğretimi (1908-1918),* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014.

YAZICI, Nesimi, "Ramazan Tenbihnâmeleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* C: 46, S. 2, Ankara, 2005, s. 1-11.

YAZIR, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili,* C. 2, Sad. İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusret Bolelli, Abdullah Yücel, İstanbul, Azim Yayınları, s.86.

YERASİMOS, Stefanos, *İstanbul 1914-1923,* çev. Cüneyt Akalın, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015.

YERASİMOS, Stefanos, "Kozmopolit Bir Yapıdan Milliyetçiliğe", *İstanbul 1914-1923,* Haz. Stefanos Yerasimos, çev. Cüneyt Akalın, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015, s.11-29.

YEŞİLYURT, Ahmet, *Tanzimat'tan Erken Cumhuriyet'e Kumar,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyla Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2019.

YILDIRIM, Celal, *Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri*, C. 6, Konya, Uysal Kitabevi, 1993.

YILDIRIM, Kamer, *"Halil Rıfat Paşa'nın Aydın Valiliği",* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2008.

YILDIRIM, Mehmet Ali, "Osmanlı Vilayetlerinde Mesleki-Teknik Eğitimin Gelişimine Bakışlar: Bursa Sanayi Mektebi", *Karadeniz Araştırmaları,* Bahar 2013, s. 71-90.

_____, *Tanzimat Döneminde Meslek Okulları,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010.

YILDIRIM, Seyfi., "Balkan Savaşları ve Sonrasındaki Göçlerin Türkiye Nüfusuna Etkileri, *CTAD*, Yıl 8, S. 16, 2012, s. 75-92

YILDIZ, M. Cengiz, *Kahvehane Kültürü*, İstanbul, Beyan Yayınları, 2007.

Zarif Paşa'nın Hatıratı 1816-1862, Yay. Enver Ziya Karal, *Belleten,* C: IV, S: 16, Yıl: 1940, I. Teşrin, s. 443-494

ZAT, Vefa, "Gazino", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* C. 3, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994, s. 379-380.

ZUHAYLI, Vehbe, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, çev. Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, H. Fehmi Ulus, Abdurrahim Ural, Yunus Vehbi Yavuz, Nurettin Yıldız, C. 4, İstanbul, Bilimevi Basın Yayın Ltd. Şti., 2011.

EKLER

Ek-1: Promes Yani İkramiyeli Hisse Biletlerinin İhraç ve Füruhtu Hakkında Kararname[1]

Madde 1 — Devlet-i Âliyenin Rumeli Demiryollarına mahsûs kur'âlı tahvilâtı ile Dersaadet borsasında alınıp satılması müsaâde-i resmiye tahtında bulunan tahvilâtı ecnebîyyenin ikrâmiye hisseleri için Promes ihrâç ve fürûhtu işbu kararname ahkâmına tabidir.

Madde 2 — Müsâade-i resmiye ile borsalarda alınıp satılması câiz olan tahvîlâtı ecnebîyeden mâada gerek kur'âlı ve kur'âsız ecnebî tahvîlâtı Promeslerinin alınıp satılması memnudur.

Madde 3 — Cemâat-ı mezhebiye ve hayriye tarafından müsâade-i resmiye istihsâlde bedelâtı umûr-ı hayriyeye sarf olunmak için tertîb olunanlar müstesnâ olmak üzere gerek burada her nevî piyanko için hisse bileti tab' ve ihrâcı ve gerek memâlik-i ecnebîyede yapılmış o makûle biletlerin fürûhtu kat'iyyen memnudur.

Madde 4 — Birinci madde mûcibince fürUhtuna müsâade olunabilecek Promeslerin bey' u şirâsı payitahtı saltanatı seniyyeye münhasırdır.

Madde 5 — İkrâmiye hissesinin fürûhtu asıl tahvîl sahibinin veya mezuniyet-i kanûniyeyi hâiz olan vekilinin imzası ile olmak ve ikisinin dahi ikametgâhı memâlik-i şâhâne dahilinde bulunmak şarttır.

Madde 6 — Fürûht olunacak ikrâmiye hissesi tedâvüle çıkarılmış tahvîlât-ı asliyenin kur'â-ı muayyenesine ait olacaktır.

Madde 7 — Kur'âsı çekilecek ikrâmiye hissesi tamamen veyahut kısmen satılabilir fakat Promeste gösterilen numaraya kur'â isabet eyledikte bayi anın tâhvîlini piyasada carî kıymet mukâbilinde Promes hâmiline devir ve itâ etmeğe ve şayet müddet-i muayyene zarfında promesin hâmili gelip de kur'âsı çıkan ikrâmiyeyi tâleb etmez ise anı promesin hâmili nâmına olarak Adliye veznesine tevdî eylemeğe mecburdur.

1 *Düstur,* Birinci Tertip, C. 5, s. 868-870.

Madde 8 — Promes biletleri işbu kararnameye merbût numune veçhile bunları satmak isteyenler tarafından tertîb ve tab' ettirilir ve bunların beherinden Hazine-i Maliye nâmına yirmişer para istihsâl kılınır.

Madde 9 — Promes biletlerinin fürûhtu muamelâtı ancak Ticaret Odasında ismi mukayyed bulunan müessesât-ı sarrâfiye tarafından şerâit-i atiyeye tevfîkân icrâ olunur.

Evvelen - Promesın fürûhtu muâmelesinde bulunacak olan müessesât-ı sarrâfiye bu muâmeleye başladıklarını Ticaret Odasına ve borsaya ihbâr ve kayıd ettireceklerdir.

Saniyen - Bu muâmele-i kaydiyeyi ifâ edip her iki taraftan birer ilmuhâber alacaklardır.

Madde 10 — Madde-i sâbıkada beyan olunan muâmelâtı mübeyyin Promes bayileri defter tutmağa mecburdur. Ticaret Nezareti istediği vakit işbu defâtiri ve ikrâmiye hissesi Promeslerinin asıl tahvîlâtı mevcûd olup olmadığını tetkîk ve muâyene edecektir.

Madde 11 — Promes biletleri seyyar adamlarla yollarda satılmak külliyen memnudur.

Madde 12 — Promesi satılan bir tahvilin kur'ası çekilip de müşterinin hakkı sakıt olmadıkça o tahvili sahibi diğerine satamayacağı gibi terhin dahi edemeyecektir.

Madde 13 — Bir tahvilin promesini satın alan kimse kur'a çekilmezden evvel dahi o tahvili almak ister ise piyasada cari fiyatı mucibince bayi satmağa mecburdur.

Madde 14 — İşbu kararnamenin neşrinden mukaddem piyasaya çıkarılmış olan promes biletleri bir aya kadar kâmilen tebdil edilecek ve tebdil olunmamış biletler görülür ise bayiden bir altından üç altına kadar ceza-i nakdî alınacaktır.

Madde 15 — İkinci maddede gösterilen memnuiyet ahkâmına muhâlif olarak promes satan ve sattıranlardan birinci defâ bir altından üç altına ikinci defa üç altından on altına kadar ceza-i nakdî alınır.

Madde 16 — Ticaret Nezareti işbu kararnamenin icrâsına memurdur.

Madde-i muvakkate — İşbu kararnamenin hükmü tarihi ilânından üç ay sonra meriyü'l-icrâ olacaktır.

Ek-2: Ziraat Bankası Piyango Bileti Örneği (1906)

Y.MTV.00284.00011.001

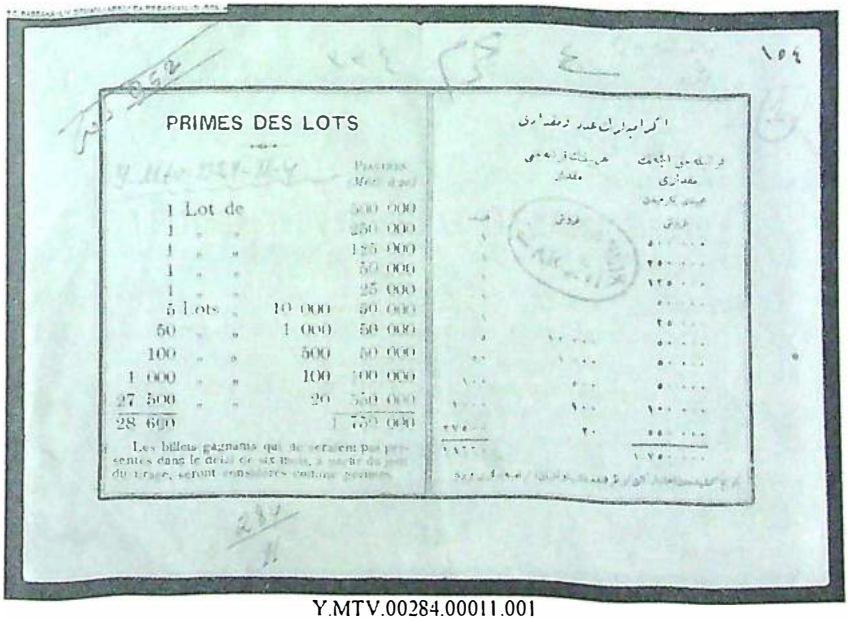

Y.MTV.00284.00011.001

Ek-3: Ziraat Bankası Piyango Bileti (1906)

Y.PRK.TNF.00008.00058.001

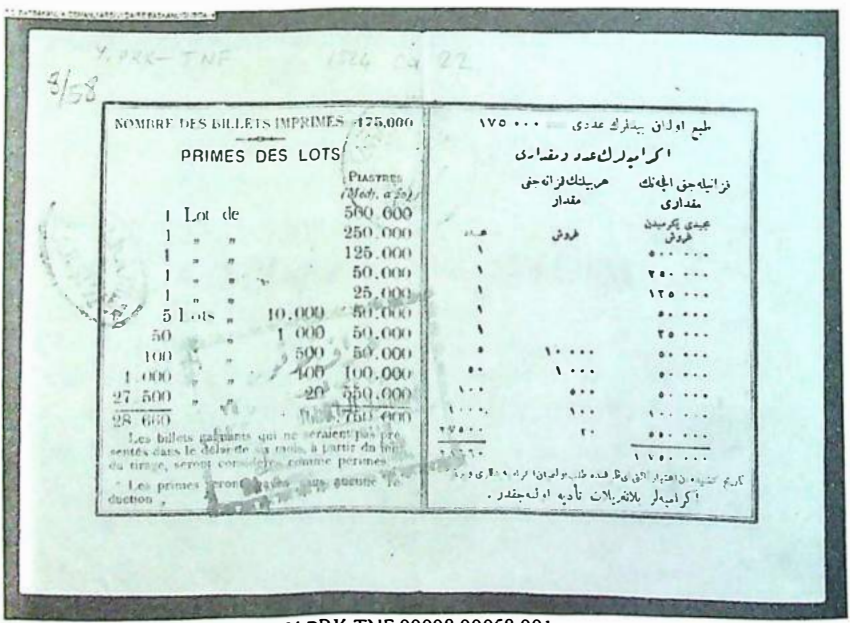

Y.PRK.TNF.00008.00058.001

Ek-4: Yunan Milli Donanma Sandığı'na Ait Piyango Bileti Örneği (1904)

İ.HUS.00123.00044.001

Ek-5: Cem'-i İ'ânat Usûlü Hakkında Ta'limât[2]

Madde 1: Süferây-ı ecnebîyenin taht-ı himâyelerinde olarak mine'l-kâdim verilmekte olan ma'lûm ve muayyen konser ve eğlenceler müstesnâ olmak üzere umûr-ı hayriye için i'âne cem'i maksâdıyla veyahut hasılâtının bir kısm-ı muayyeni bir cihet-i hayriyeye terk olunmak şartıyla lu'biyât icrâsı ve konser vesâir eğlenceler ve piyango ve şefkât pazarı tertîbi ve ale'l-ıtlâk i'ânât-ı cem'i gerek İstanbul'da ve gerek vilayâtta devâir-i belediyenin ruhsât ve teftiş ve nezâretine tabidir.

Madde 2: Bu misillû bir teşebbüste bulunmak isteyenler hangi daire-i belediye dâhilinde tertib ve icrâ edecekler ise o dairenin belediye riyâsetine ba-istidâ'-nâme mürcaâtla tâleb-i ruhsât edeceklerdir.

2 *Düstur, İkinci Tertip, C. 1, s.728-731.*

Madde 3: Tâleb-i ruhsâtı havî verilecek istidâ'nâmede vukû' bulacak teşebbüsün nerede ve kimler mâ'rifetiyle icrâ edileceği ve hasılâtın nereye sarf olunacağı ve bu uğurda ihtiyâr olunacak masârıfın miktarı zikr ve müstedi'lerin şalıs ve hüviyetleri ve ikametgâhları derç edilecektir. Böyle bir teşebbüs bir mektep menfâati için veya mektep dahilinde icrâ edilmek üzere vâki' olduğu halde mektep idaresinin bunu tasvîb ettiğine dair bir varâkası istidâ'nâmeye merbût olacaktır.

Madde 4: Teşebbüs-i vaki' piyango veya pazar tertibinden ibâret olduğu surette piyango veya pazar fürûhta vaz' edilecek eşyanın üzerlerine konulacak sıra numrolarını ve ecnâs ve envâ'ını hâvi ve mümzâ ve müfredâtlı bir defterin istidâ'nâme ile birlikte verilmesi ve bu defterin zîrinde pazarın müddet-i devamı dahi gösterilecek ve mekâsibli yani ikrâmiyesi nakd olan piyangolara müsâade olunmayacaktır.

Madde 5: Belediye riyâsetine verilen bu istidâ'nâme merbûtâtıyla beraber mazrûfen İstanbul'da Zaptiye Nezâretine ve vilayette hükümet-i mahaliyeye gönderilecek ve zabıtaca bir mahzûr görülmeyerek iade olunduğu sûrette belediyece ruhsât verilecektir. Zabıtaca isâbet-i mûcibe beyânıyla mahzûr gösterildiği sûrette belediyece de ruhsât itâ olunmayacaktır. Bir mektep menfâatine olmak üzere vukû' bulacak mürâca'at İstanbul'da ise Maârif Nezâretinin dahi mütalâası istifsâr olunacaktır.

Madde 6: Belediyece mevâdd-ı sâbıkta beyan olunana muâmelatın ikmâlinden sonra ruhsât verildiği halde ashâbı tarafından tab' edilecek biletler belediyece tahtîm olunacak ve kaçar guruşluk kaç bilet mühürlendiğini hâvî sahib-i istidâ' ile mührü basan belediye memuru tarafından müştereken mümzâ bir zabt tutulup belediye riyâsetine verilecek ve biletler ortasından zımbalı ve iki parça esas koçanlı ve sıra numrolu olacaktır.

Madde 7: Tiyatro veya konser vesâir eğlencelerin yevm-i icrâsında belediyeden bir memur ve i'ânenin muhtass-ı lehi olan taraftan bir kimse hazır bulunarak vürûd eden zevâtın ellerinde bulunacak biletleri alıp ikiye ayırıp bir parçasını sahibi yedine diğer parçasını belediyeden mahtûm olarak orada bulundurulacak sandık derûnuna atacaktır. Oyun veya eğlence hitâm bulduktan sonra satılmayıp da elde kalmış ne kadar bilet var ise derhal bertaraf veya kise derûnuna konulup be-

lediye memuru ile eğlence veya oyunun mürettibi olarak orada bulunacak zevât taraflarından tahtîm olunduktan sonra gerek bu zarf veya kise ve gerek sandık belediye memuruna teslim olunacaktır. Ertesi günü dâire-i belediye muhasebecisinin nezdinde bu oyunun mürettibleri dahi hazır olduğu halde ,bunlar açılarak satılmış veya satılmamış olan biletlerin bir defteri tanzîm olunacak ve hâsılatın miktarı dahi bi'l-hesap tahakkuk ettirilip bu defterin zîrine tahrîr ile cümlesi tarafından imza edilecektir. Oyun veya eğlencenin mürettibleri iş bu tasfiye ve tahakkuk-ı hesap muâmelesinde hazır bulunmadıkları halde ilk ictimâ'da meclis-i beledi huzurunda sandık ile zarf veya kise açılıp hasılatın hesabı yapılarak meclisin rûzname-i müzâkertına kayd ve muhaâsebeye ma'lumât i'tâ kılınacaktır.

Madde 8: İş bu i'ânenin netice-i hesâbiyesi belediye reisi tarafından derhal gazetelerle ilan edilecektir.

Madde 9: Bazı eşyanın piyangoya vaz'ı suretiyle i'âne cem' olunmak istenildiği halde yevm-i keşidede kezâlik belediyeden memur ve i'ânenin muhtass-ı lehi olan taraftan bir kimse bulundurulup piyangoya vaz' edilen eşya evvelce istidâ'nâmeye merbût defterde muharrer şeyler olup olmadığı bi'l-muâyene muvaffak gördükleri halde bir varaka tanzîmiyle piyangonun mürettipleriyle ma'an imza edeceklerdir. Bu varaka belediye memuruna teslim olunduktan sonra kur'a keşidesine ibtidâr ve hitamında dahi netice yine bu sûretle bi't-tahrîr imza edilip belediye memuruna teslim olunacaktır. Belediye memuru tarafından belediye riyâsetine i'tâ olunacak evrâk taraf-ı riyâsetten gazetelerle ilan ettirilecektir.

Madde 10: Bir şefkat pazarı tertip olunduğu sûrette burada pazar fürûhta vaz' edilecek eşyanın üzerine konulacak sıra numrosunu ve cins ve nev'ini ve kıymet vaz' olunmak isteniliyor ise takdir olunacak kıymeti hâvi bir defter evvelce istidâ'nâme ile beraber mahtûmen belediyeye verilecektir. Bu pazarda mezkûr defter haricinde eşya teşhîr ve fürûhtu memnu'dur. Bu memnu'iyet hilâfında orada eşya teşhîr veya fürûhta kıyâm olunduğu halde bedeli yine umûr-ı hayra sarf olunacağı iddia edilse bile derhal çıkartılacaktır. Bu yolda defter haricinde bazı eşya satıldığı tahakkuk ederse buna cüret edenler hakkında ta'kibât-ı kanûniye icrâsı için müdde-i umûmiliğe tevdî'-i keyfiyet olunacaktır.

Madde 11: Pazarın evvelce ta'yin edilen müddet-i devam hitâm bulunca pazar sedd olunacak ve müddetin temdîdi lazım geldiği halde üç gün evvel esbâb-ı mucibesiyle tahriren belediyeye bildirilecektir. Belediyece şâyân-ı kabul görüldüğü halde bir müddet-i mu'âyene için temdîd olunacaktır.

Madde 12: Belediyeye verilecek istidâ'nâmede irâe edilecek masârıf hasılât-ı melhûzenin yüzde yirmisini tecâvüz etmeyecektir. Bundan ziyâde gösterildiği halde belediyece ruhsat itâsından imtina' olunabilecektir. Hasılâttan istidâ'nâmede gösterilen masârıftan fazla masraf tevkîfi câiz olmayacaktır.

Madde 13: İ'ânat-ı nakdiye ve ayniyede dahi i'âneyi tertip edenler evvel emirde cem'i tasmîm edilen i'ânatın miktarıyla muhassis lehini ve sûret ve nisbet-i tevzi'ni bir istidâ'nâmeye merbut varaka ile ta'yin edeceklerdir.

Madde 14: İ'âne olmak üzere toplanılacak mebâliğ mutlaka daire-i belediyece mahtûm ve musaddık ve koçanlı ve bedeli rakam ve yazı ile muharrer matbu' bir bilet mukâbilinde cem' olunacaktır.

Madde 15: İ'âne akçesi kimlere tevzî' olunacak ise makbuz mukâbilinde ve dâire-i belediyenin taht-ı nezâretinde i'tâ kılınacaktır.

Madde 16: Tahsîlât ve tevzî'atın hitâmında hesabât dâire-i belediyece bi't-tetkîk tasdîk olunarak gazetelerle neşr ve ilân edilecektir.

Madde 17: Sarf-ı umûr-ı Hayriye için cem'-i i'ânat teşebbüsünde bulunanlar bunu cerr-i menfâat vesile ittihâz edemeyeceklerdir.

Madde 18: İş bu ta'limât ahkâmına her ne sûretle olur ise olsun mugâyir harekette bulunanlar hakkında müdde-i umûmilikçe ta'kibât-ı kanûniye icrâ olunacaktır.

Madde 19: Dâhiliye Nezareti iş bu ta'limât ahkâmının icrâsına memurdur.

21 Şa'ban 1327 – 24 Ağustos 1325

Ek-6: İzmir Hamidiye Sanayi Mektebi Menfaatine Düzenlenen Piyangonun Talimatı (1903)

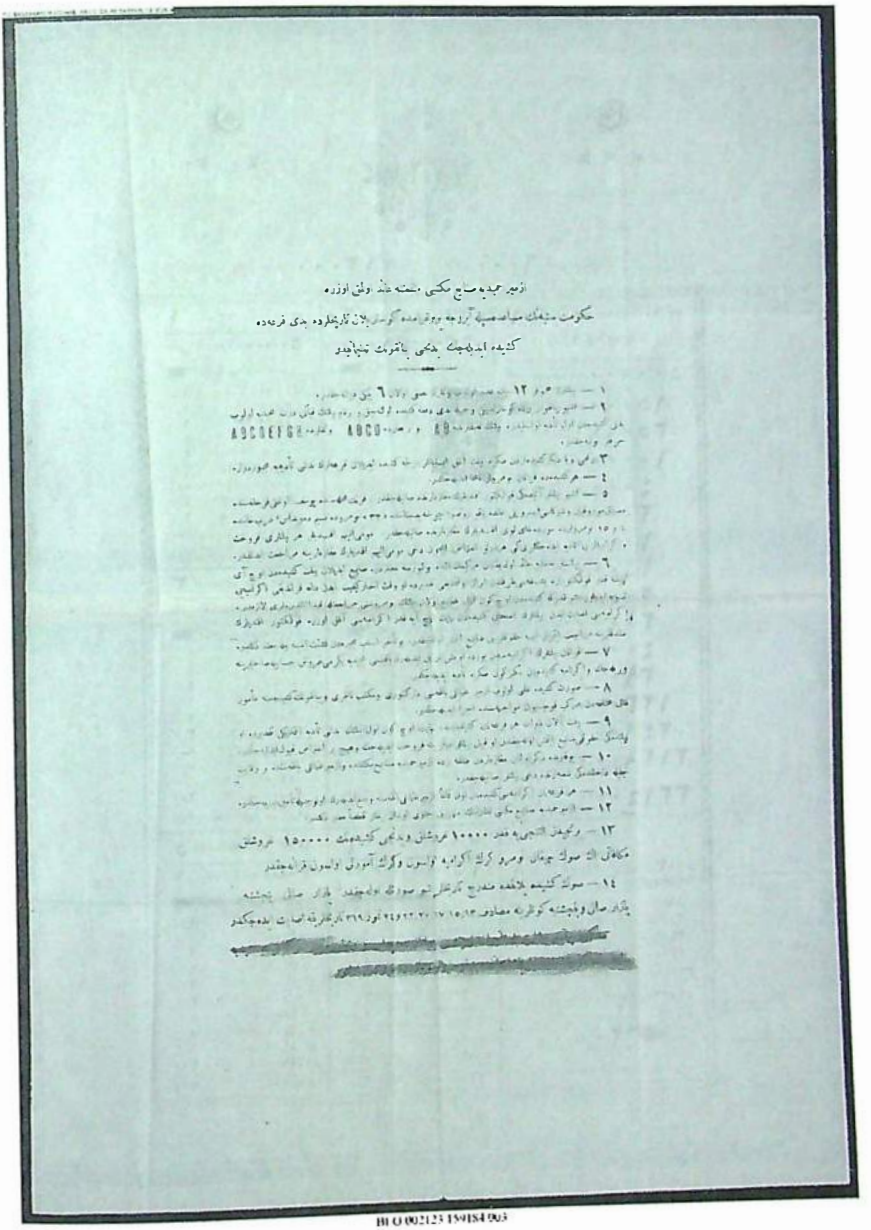

İzmir Hamidiye Sanayi Mektebi menfaatine tertip olunan piyangonun talimatıdır

Hükumet-i seniyyenin müsaadesiyle tertip olunan bu piyangonun keyfiyeti ber-vech-i zir-de beyan olunmuştur

1 — Bu piyango 12 Mart 1319 tarihinden itibaren 6 ay müddetle devam edecektir.

2 — Bu piyangoda 100 kuruşluk 10000 adet numaralı bilet tertip olunacaktır. Bu biletlerin her birinin üzerinde ABCDEFGH harfleri ve 1'den 10000'e kadar numaralar yazılacaktır.

3 — Bu biletlerden her birinin bir kıtası müşteriye verilecek ve kıtaları üzerinde müşterinin ismi ve adresi yazılacaktır.

4 — Her biletin kıtası ve aynı numaralı asıl bileti üzerinde mühür bulunacaktır.

5 — Bu biletlerden 1000 adedi mukabilinde 1 adet ikramiye olmak üzere 1000 adet ikramiye tertip olunacaktır. Bu ikramiyelerin 1 adedi 15000 kuruş, 2 adedi 5000 kuruş, 3 adedi 2000 kuruş, 4 adedi 1000 kuruş, 10 adedi 500 kuruş, 20 adedi 250 kuruş, 30 adedi 100 kuruş, 50 adedi 50 kuruş, 100 adedi 25 kuruş, 200 adedi 10 kuruş, 300 adedi 5 kuruş, 500 adedi 2 kuruş ve 1000 adedi 1 kuruş olacaktır.

6 — Bu biletlerden 1000 adedi mukabilinde 1 adet ikramiye olmak üzere 1000 adet ikramiye daha tertip olunacaktır. Bu ikramiyelerin 1 adedi 15000 kuruş, 2 adedi 5000 kuruş, 3 adedi 2000 kuruş, 4 adedi 1000 kuruş, 10 adedi 500 kuruş, 20 adedi 250 kuruş, 30 adedi 100 kuruş, 50 adedi 50 kuruş, 100 adedi 25 kuruş, 200 adedi 10 kuruş, 300 adedi 5 kuruş, 500 adedi 2 kuruş ve 1000 adedi 1 kuruş olacaktır.

7 — Bu biletlerden 1000 adedi mukabilinde 1 adet ikramiye olmak üzere 1000 adet ikramiye daha tertip olunacaktır. Bu ikramiyelerin 1 adedi 15000 kuruş, 2 adedi 5000 kuruş, 3 adedi 2000 kuruş, 4 adedi 1000 kuruş, 10 adedi 500 kuruş, 20 adedi 250 kuruş, 30 adedi 100 kuruş, 50 adedi 50 kuruş, 100 adedi 25 kuruş, 200 adedi 10 kuruş, 300 adedi 5 kuruş, 500 adedi 2 kuruş ve 1000 adedi 1 kuruş olacaktır.

8 — Bu biletlerden 1000 adedi mukabilinde 1 adet ikramiye olmak üzere 1000 adet ikramiye daha tertip olunacaktır. Bu ikramiyelerin 1 adedi 15000 kuruş, 2 adedi 5000 kuruş, 3 adedi 2000 kuruş, 4 adedi 1000 kuruş, 10 adedi 500 kuruş, 20 adedi 250 kuruş, 30 adedi 100 kuruş, 50 adedi 50 kuruş, 100 adedi 25 kuruş, 200 adedi 10 kuruş, 300 adedi 5 kuruş, 500 adedi 2 kuruş ve 1000 adedi 1 kuruş olacaktır.

9 — Bu biletlerden 1000 adedi mukabilinde 1 adet ikramiye olmak üzere 1000 adet ikramiye daha tertip olunacaktır. Bu ikramiyelerin 1 adedi 15000 kuruş, 2 adedi 5000 kuruş, 3 adedi 2000 kuruş, 4 adedi 1000 kuruş, 10 adedi 500 kuruş, 20 adedi 250 kuruş, 30 adedi 100 kuruş, 50 adedi 50 kuruş, 100 adedi 25 kuruş, 200 adedi 10 kuruş, 300 adedi 5 kuruş, 500 adedi 2 kuruş ve 1000 adedi 1 kuruş olacaktır.

10 — Bu biletlerden 1000 adedi mukabilinde 1 adet ikramiye olmak üzere 1000 adet ikramiye daha tertip olunacaktır. Bu ikramiyelerin 1 adedi 15000 kuruş, 2 adedi 5000 kuruş, 3 adedi 2000 kuruş, 4 adedi 1000 kuruş, 10 adedi 500 kuruş, 20 adedi 250 kuruş, 30 adedi 100 kuruş, 50 adedi 50 kuruş, 100 adedi 25 kuruş, 200 adedi 10 kuruş, 300 adedi 5 kuruş, 500 adedi 2 kuruş ve 1000 adedi 1 kuruş olacaktır.

11 — Bu biletlerden 1000 adedi mukabilinde 1 adet ikramiye olmak üzere 1000 adet ikramiye daha tertip olunacaktır. Bu ikramiyelerin 1 adedi 15000 kuruş, 2 adedi 5000 kuruş, 3 adedi 2000 kuruş, 4 adedi 1000 kuruş, 10 adedi 500 kuruş, 20 adedi 250 kuruş, 30 adedi 100 kuruş, 50 adedi 50 kuruş, 100 adedi 25 kuruş, 200 adedi 10 kuruş, 300 adedi 5 kuruş, 500 adedi 2 kuruş ve 1000 adedi 1 kuruş olacaktır.

12 — Bu biletlerden 1000 adedi mukabilinde 1 adet ikramiye olmak üzere 1000 adet ikramiye daha tertip olunacaktır. Bu ikramiyelerin 1 adedi 15000 kuruş, 2 adedi 5000 kuruş, 3 adedi 2000 kuruş, 4 adedi 1000 kuruş, 10 adedi 500 kuruş, 20 adedi 250 kuruş, 30 adedi 100 kuruş, 50 adedi 50 kuruş, 100 adedi 25 kuruş, 200 adedi 10 kuruş, 300 adedi 5 kuruş, 500 adedi 2 kuruş ve 1000 adedi 1 kuruş olacaktır.

13 — Mecmuu 100000 kuruş değerinde olan bu ikramiyelerin 150000 kuruş mukabilinde satılacak biletlerden başka 100000 kuruş daha tertip olunacaktır.

14 — Bu biletlerden 1000 adedi mukabilinde 1 adet ikramiye olmak üzere 1000 adet ikramiye daha tertip olunacaktır. Bu ikramiyelerin 1 adedi 15000 kuruş, 2 adedi 5000 kuruş, 3 adedi 2000 kuruş, 4 adedi 1000 kuruş, 10 adedi 500 kuruş, 20 adedi 250 kuruş, 30 adedi 100 kuruş, 50 adedi 50 kuruş, 100 adedi 25 kuruş, 200 adedi 10 kuruş, 300 adedi 5 kuruş, 500 adedi 2 kuruş ve 1000 adedi 1 kuruş olacaktır.

BIBLIOTHECA 1941854003

Ek-7: Sisam'daki Aya Nikola Kilisesi İçin Düzenlenen Piyango Bileti (1902)

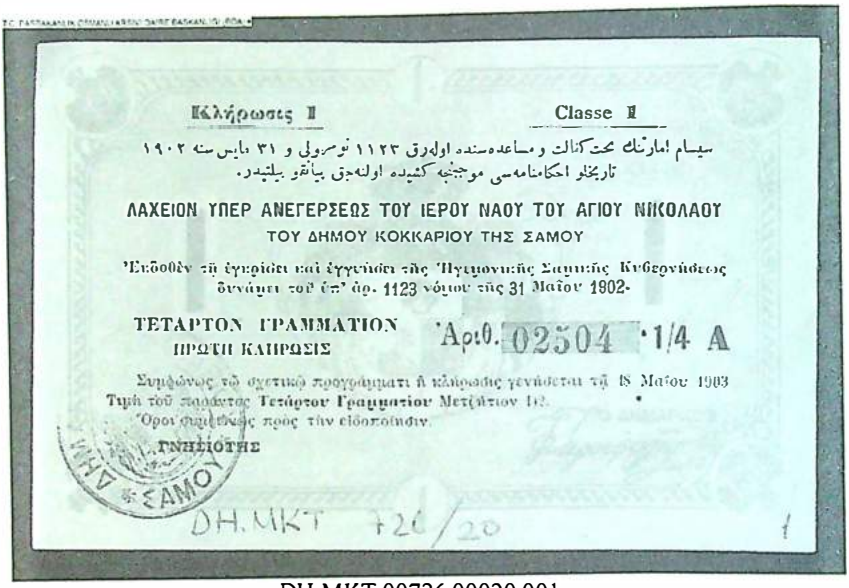

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI IDDA

Κλήρωσις Ι — **Classe Ι**

سیسام امارتنك تحت كفالت و مساعده‌سنده اوله‌رق ۱۱۲۳ نومرولی و ۳۱ مایس سنه ۱۹۰۲
تاریخلو احكامنامه‌سی موجبنجه كشیده اولنه‌جق بیانقو بیلتیدر.

ΛΑΧΕΙΟΝ ΥΠΕΡ ΑΝΕΓΕΡΣΕΩΣ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ
ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΚΟΚΚΑΡΙΟΥ ΤΗΣ ΣΑΜΟΥ

Ἐκδοθὲν τῇ ἐγκρίσει καὶ ἐγγυήσει τῆς Ἡγεμονικῆς Σαμιακῆς Κυβερνήσεως δυνάμει τοῦ ὑπ' ἀρ. 1123 νόμου τῆς 31 Μαΐου 1902.

ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΓΡΑΜΜΑΤΙΟΝ
ΠΡΩΤΗ ΚΑΠΡΩΣΙΣ

Ἀριθ. 02504 1/4 A

Συμφώνως τῷ σχετικῷ προγράμματι ἡ κλήρωσις γενήσεται τῇ 18 Μαΐου 1903
Τιμὴ τοῦ παράντος **Τετάρτου Γραμματίου** Μετζήτιον 1/2.
Ὅροι συμφώνως πρὸς τὴν εἰδοποίησιν.

ΓΝΗΣΙΟΤΗΣ

ΔΗΜΟΥ ΣΑΜΟΥ

DH.MKT 726/20

1

DH.MKT.00726.00020.001

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI IDDA

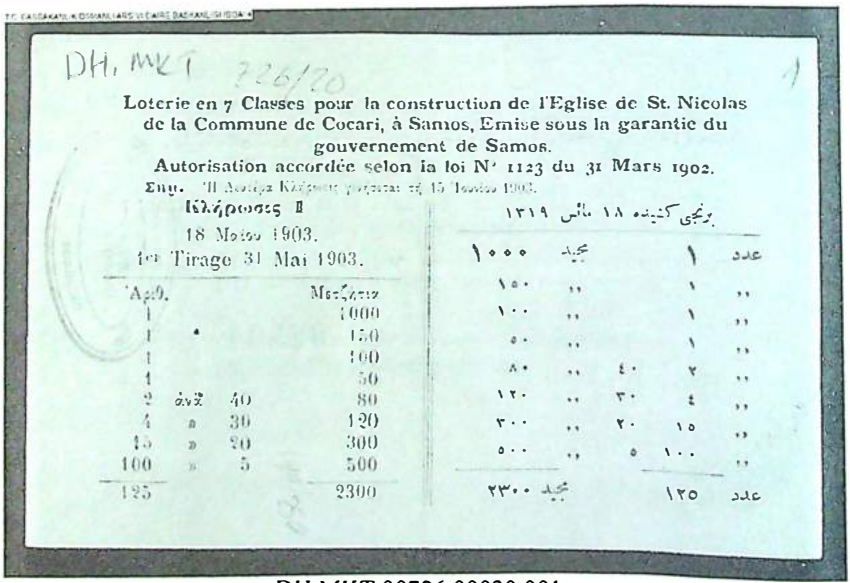

DH. MKT 726/20

1

Loterie en 7 Classes pour la construction de l'Eglise de St. Nicolas de la Commune de Cocari, à Samos, Emise sous la garantie du gouvernement de Samos.
Autorisation accordée selon la loi N° 1123 du 31 Mars 1902.

Σημ. Ἡ Λευτέρα Κλήρωσις γενήσεται τῇ 15 Ἰουνίου 1903.

Κλήρωσις Ι
18 Μαΐου 1903.
1er Tirage 31 Mai 1903.

Ἀριθ.			Μετζήτια
1			1000
1			150
1			100
1			50
2	ἀνὰ	40	80
4	»	30	120
15	»	20	300
100	»	5	500
125			2300

برنجی كشیده ۱۸ مائس ۱۳۱۹

عدد	۱		مجید	۱۰۰۰
,,	۱		,,	۱۵۰
,,	۱		,,	۱۰۰
,,	۱		,,	۵۰
,,	۲	۴۰	,,	۸۰
,,	۴	۳۰	,,	۱۲۰
,,	۱۵	۲۰	,,	۳۰۰
,,	۱۰۰	۵	,,	۵۰۰
عدد	۱۲۵		مجید	۲۳۰۰

DH.MKT.00726.00020.001

Ek-8: Karşıyaka'daki Ananam Rum Kilisesi İçin Düzenlenen Piyango Bileti (1899)

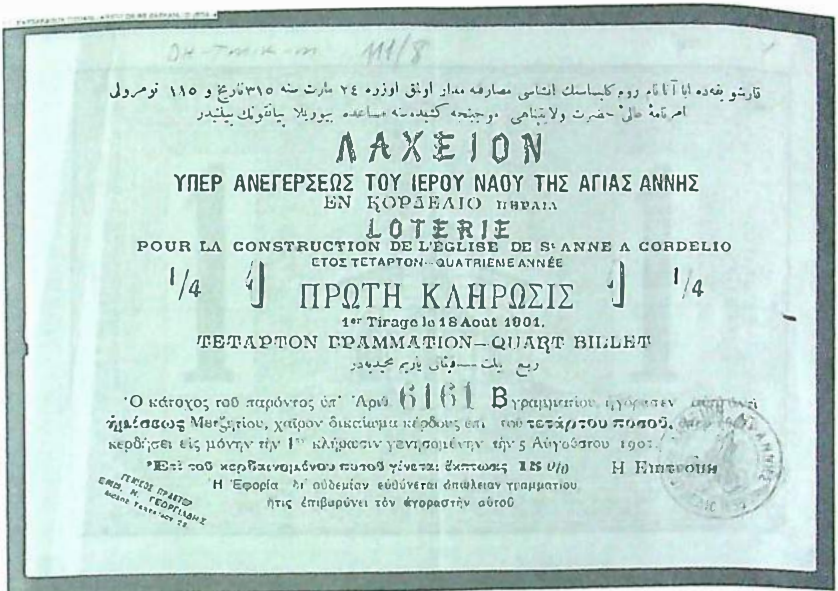
DH-TMIK-M 111/8

قارشو يقده ابا آنانام روم كليساسك انشاسى مصارفه مدار اولمق اوزره ٢٤ مارت سنه ٣١٥ تاريخ و ١١٥ نومرولى امر نامهٔ عالئ حضرت ولايتپناهى موجبنجه كشيده سنه مساعده بيوريلا ياتقونك بيلتيدر

ΛΑΧΕΙΟΝ

ΥΠΕΡ ΑΝΕΓΕΡΣΕΩΣ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΑΝΝΗΣ

ΕΝ ΚΟΡΔΕΛΙΟ ΠΕΡΑΙΑ

LOTERIE

POUR LA CONSTRUCTION DE L'ÉGLISE DE St ANNE A CORDELIO

ΕΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ — QUATRIÈME ANNÉE

1/4 1 ΠΡΩΤΗ ΚΛΗΡΩΣΙΣ 1 1/4

1er Tirage le 18 Août 1901.

ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΓΡΑΜΜΑΤΙΟΝ — QUART BILLET

ربع بلت — ونكى يازيم مجيديدر

Ὁ κάτοχος τοῦ παρόντος ὑπ' Ἀριθ. 6161 B γραμματίου ἠγόρασεν ἀντὶ ἡμίσεως Μετζητίου, χαῖρον δικαίωμα κέρδους ἐπὶ τοῦ τετάρτου ποσοῦ, [illegible] κερδήσει εἰς μόνην τὴν 1ην κλήρωσιν γενησομένην τὴν 5 Αὐγούστου 1901.

*Ἐπὶ τοῦ κερδαινομένου ποσοῦ γίνεται ἔκπτωσις 15 0/0 — Η Επιτροπη

Ἡ Ἐφορία δι' οὐδεμίαν εὐθύνεται ἀπώλειαν γραμματίου ἥτις ἐπιβαρύνει τὸν ἀγοραστὴν αὐτοῦ

Γενικος Πρακτωρ Εμμ. Ν. Γεωργιαδης

DH.TMIK.M.00111.00008.001

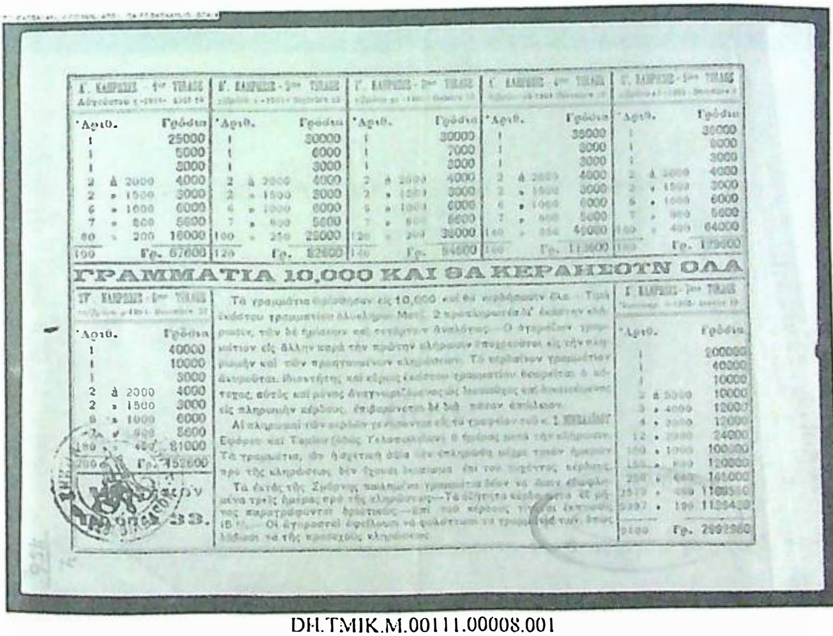
Α'. ΚΛΗΡΩΣΙΣ — 1er TIRAGE		
Ἀριθ.		Γρόσια
1		25000
1		5000
1		3000
2	à 2000	4000
2	» 1500	3000
6	» 1000	6000
7	» 800	5600
80	» 200	16000
100	Γρ.	67600

Β'. ΚΛΗΡΩΣΙΣ — 2me TIRAGE		
Ἀριθ.		Γρόσια
1		30000
1		6000
1		3000
2	à 2000	4000
2	» 1500	3000
6	» 1000	6000
7	» 800	5600
100	» 250	25000
120	Γρ.	82600

Γ'. ΚΛΗΡΩΣΙΣ — 3me TIRAGE		
Ἀριθ.		Γρόσια
1		30000
1		7000
1		3000
2	à 2000	4000
2	» 1500	3000
6	» 1000	6000
7	» 800	5600
120	» 300	36000
140	Γρ.	94600

Δ'. ΚΛΗΡΩΣΙΣ — 4me TIRAGE		
Ἀριθ.		Γρόσια
1		35000
1		8000
1		3000
2	à 2000	4000
2	» 1500	3000
6	» 1000	6000
7	» 800	5600
140	» 350	49000
160	Γρ.	113600

Ε'. ΚΛΗΡΩΣΙΣ — 5me TIRAGE		
Ἀριθ.		Γρόσια
1		36000
1		8000
1		3000
2	à 2000	4000
2	» 1500	3000
6	» 1000	6000
7	» 800	5600
160	» 400	64000
180	Γρ.	129600

ΓΡΑΜΜΑΤΙΑ 10,000 ΚΑΙ ΘΑ ΚΕΡΔΗΣΟΥΝ ΟΛΑ

ΣΤ'. ΚΛΗΡΩΣΙΣ — 6me TIRAGE		
Ἀριθ.		Γρόσια
1		40000
1		10000
1		3000
2	à 2000	4000
2	» 1500	3000
6	» 1000	6000
7	» 800	5600
180	» 450	81000
200	Γρ.	152600

Τὰ γραμμάτια [illegible] εἰς 10,000 καὶ θὰ κερδήσουν ὅλα. [illegible] Μετζ. 2 [illegible] Αἱ πληρωμαὶ τῶν κερδῶν γενήσονται εἰς τὰ γραφεῖα τοῦ κ. [illegible] Ἐφόρου καὶ Ταμίου [illegible] Τὰ γραμμάτια, [illegible] Τὰ ἐκτὸς τῆς Σμύρνης [illegible] 15 % — Οἱ ἀγορασταὶ ὀφείλουσι νὰ φυλάττωσι τὰ γραμμάτιά των [illegible]

Ζ'. ΚΛΗΡΩΣΙΣ — 7me TIRAGE		
Ἀριθ.		Γρόσια
1		200000
1		40000
1		10000
2	à 5000	10000
3	» 4000	12000
4	» 3000	12000
12	» 2000	24000
100	» 1000	100000
150	» 800	120000
250	» [illegible]	165000
[illegible]	» [illegible]	[illegible]
[illegible]	» 190	[illegible]
[illegible]	Γρ.	[illegible]

DH.TMIK.M.00111.00008.001

Ek-9: İzmir Hamidiye Sanayi Mektebi Piyango Bileti (1904)

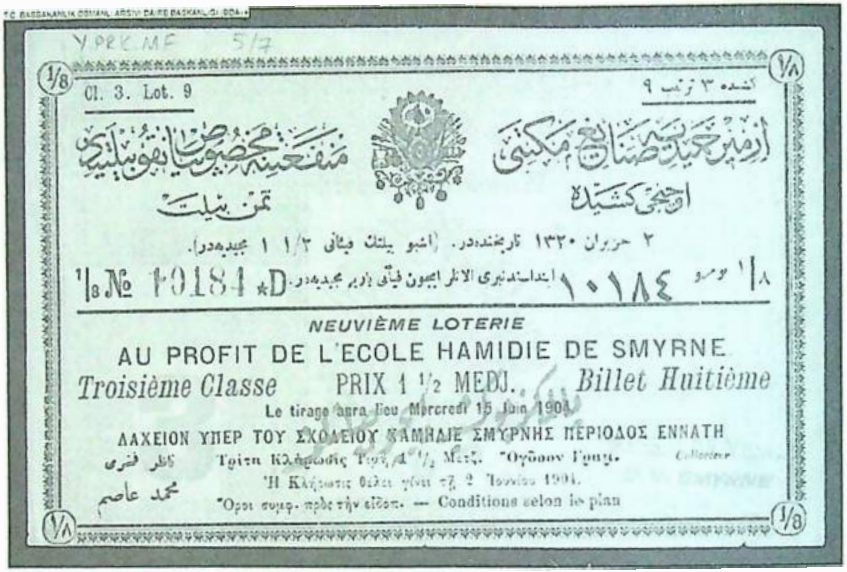

YPRK.MF.00005.00007.001

Ek-10: İzmir Musevi Yetim Mektebi ve Hastanesi Piyangosunun Çekiliş Planı (1904)

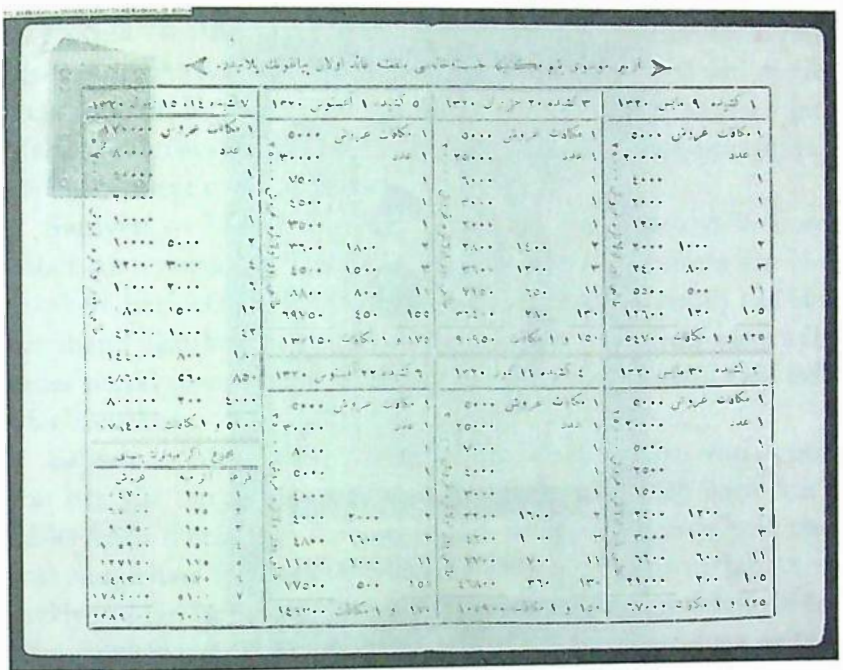

Y.PRK.DH.00013.00013.001

Ek-11: Evlâd-ı Şüheda ve Ma'lûlîn-i Guzât-ı Asâkir-i Şâhâne İ'âne Sergisi Piyangosu (1898)

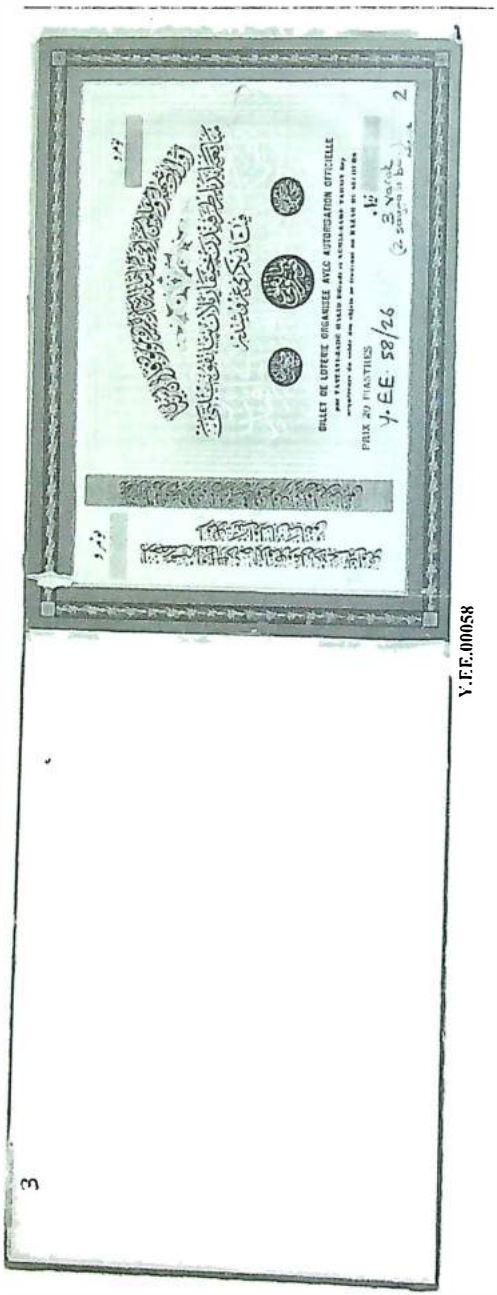

Ek-12: İskân-ı muhâcirin için Ziraat Bankasınca tertip olunan piyango hakkında Nizamnâme[3]

30 zilkade 1323 ve 12 kânunusani 1321

Evvelâ — İşbu piyango bilcümle ahâlinin anlayabileceği sûrette gayet sade olmakla beraber beher biletin bedeli bir aded sim mecidî olup bunların bir kısmı ikiye münkâsim olacak ve nısıf biletler yarım Mecidi'ye satılacaktır. Bir bilet müteaddit kur'alara iştirâk etmeyip yalnız bir keşideye mahsûs olacaktır.

Saniyen — Mezkûr piyango iki ayda bir defa keşide ve ikrâmiye isâbet eden numaralar Dersaadet'te ve taşralarca gazetelerle ilân olunacak ve her defaki biletlerin tam adedi şimdilik yüz yetmiş beş binden ibaret olacaktır. İlerde meclisi İdare kararıyla biletlerin adedi icâbı kadar tezyîd olunabilecek ve ikrâmiyelerin miktar ve adedi dahi tadil edilebilecektir.

Salisen — Mezkûr yüz yetmiş beş bin biletin bedelâtı olan üç milyon beş yüz bin kuruştan yüzde ellisi zîrde gösterildiği üzere kur'a isâbet eden numaralara ikrâmiye olarak tevzî edilip yüzde kırkı muhassasun lehine verilecek ve mütebâki yüzde onu biletlerin tab'iye ve sevkiye ve bey'iye ve idare masârifine tahsîs olunacaktır. Biletlerin bir kısmı satılamadığı halde bunların bedelâtı muhassasun lehine ait hisse-i temettüden tevkîf edilecektir.

Rabian — Kur'anın ve numaraların sûreti tertîp ve keşidesi Dersaadet'te Bankanın Meclisi İdare Heyetiyle muhâsebecisi ve Maliye Nezareti elilesinden ve Divanı Muhâsebattan ve Bank Osmaniden gönderilecek birer memuru mahsûs muvâcehesinde icrâ edilecektir. Muamelâtı mezkûrede hazır bulunan işbu zevâtın her birine masraf mukâbili olarak Ziraat Bankasına terk olunan mebâliğ meyanından yevmî birer aded Osmanlı lirası verilecektir.

3 *Düstur,* Birinci Tertip, C. 8, s.345-349.

İkramiyelerin aded ve miktarı

İkramiye Kuruş	Adet	Esman-ı baliğası Kuruş
500.000	1	500.000
250.000	1	250.000
125.000	1	125.000
50.000	1	50.000
25.000	1	25.000
10.000	5	50.000
	10	**1.000.000**
1.000	50	50.000
500	100	50.000
100	1.000	100.000
20	27.500	550.000
	28.660	**1.750.000**

Elli bin kuruş ve daha ziyâde miktardaki ikrâmiyelerin tediyti Dersaadet'te Ziraat Bankası İdare-i Merkeziyesiyle Bank Osmaniden ve taşrada vilâyet merkezlerindeki Ziraat Bankası şuabatiyle Bank Osmaniî şubelerinden icrâ olunur. Elli bin kuruştan dun olan ikrâmiyeler ile yalnız bilet bedelini kazanan numaralar ashâbı biletlerini bulundukları mahallerin Ziraat Bankası şube ve sandıklarına ve Bank Osmanî şubesi olan yerlerde mezkûr şubelere teslim ettikleri halde bedelleri oralarca tesvîye olunacaktır.

Hamisen — Kur'anın yevmi keşidesinden bir gün evvel saat altıya kadar fürûht muâmelesi icrâ olunup ondan sonra tatil edilecek ve taşrada Ziraat Bankası sandıklarında henüz satılmayıp kalmış olan biletler mahallî meclisi idaresi ve banka meclisi heyetleri muvâcehesinde ta'dâd ve numaraları her iki meclisin karar defterlerine tahrîr ve zabıt ve ayrıca iki nüshâ zabıtname tanzîm olunarak gerek mezkûr defterlerin ve gerek zabıtnâmelerin zîrleri hazır bulunanlar tarafından mührü zatî ile tahtîm edilecek ve işbu zabıtnâmenin bir nüshâsı akabi

tanzîminde ve diğeri ertesi posta ite evrâkı mühimme olduğunun tasrîhiyle ve imza mukâbilinde mahallî postanesine teslimen Bank İdare-i Umumiyesine irsâl olunacaktır.

Satılmayıp kalmış olan biletlerin numaraları bervechi balâ tetkîk ve zapt edildikten sonra biletler badel iptal bir torba derûnuna vaz' ile üzeri yekpare ip ile mütâaddit yerlerinden çapraz bağlanarak ipin düğüm mahalli ve çaprazların birbiri üzerine gelen yerleri hükümeti mahalliyenin en büyük memuruyla banka ve belediye reisi ve bank memuru tarafından dört yerinden mühür mumu ile mühürlenecek ve bu halde banka kasasının iç gözüne vazedilerek işbu iç gözün kapısı dahi zevât-ı mumaileyhim tarafından mühürlendikten sonra mezkûr iç gözün anahtarı Hükümetin en büyük memuruna tevdî edilecektir.

Sadisen — İşbu piyangonun kâr ve zararı muhassasun lehine ait olacağı cihetle satılmayıp kalan biletlere isabet eden veya ashabı tarafından altı mah zarfında aranmayan ikramiye dahi muhassasun lehine ait olacak ve ikramiyelerden altı aya kadar talep olunmayanların ashabı hakkı talepten sakıt olacaktır.

Sabiân — Piyango biletleri Dersaadet'te Ziraat Bankası İdare-i Merkeziyesi ve taşrada şube ve sandıkları ve Bank Osmani şubeleri olan yerlerde mezkûr şubeler mârifetiyle tam bilet bir Mecidiye ve nısıf biletler yarım Mecidi'ye ve fakat toptan iştira edecek bayilere yüzde beş noksanına satılacak ve bir top yirmi beş aded tam bileti havî olacaktır. Bayiler tarafından satılamayıp da bankaya iâde olunmak istenilen biletler keşideden üç gün evveline kadar kabul edilip ondan sonra getirilenlerin bedelleri verilmeyecektir.

Sâminen — Mezkûr piyangoya müteallik kâffe-i muamelât her nevi rüsûmdan muaf olacağı gibi posta paketi muamelesi cari olan mahallere gönderilen ve oralardan Dersaadet'e iâde olunan piyango biletleri ile onların esmanı hâsılası ve ikrâmiyeler postanelerce kıymetli posta paketi olarak meccânen nakledilecek ve posta paketi muâmelesi carî olmayan mahallere gönderilecek biletler ile onların esmânı hâsılası hükümet-i mahalliyenin mes'ûliyeti ve zabıtanın nezâreti tahtında sevk olunacaktır.

Tâsian — Mezkûr piyango için vuku bulacak sarfiyât ve tediyt indel icâb tâvizen Ziraat Bankasınca tesvîye olunacaktır.

Arma-i Hümayun

Ziraat Bankasınca tertip olunan piyango biletidir.

Tam bilet — Bilet entier

Fiatı bir aded sim mecidiyedir — Prix un Médj

Lotarie organisée par la Banque Agricole

Keşide numarası — Tirage No:

Ziraat

Bankası İdarei Umumiyesi

Muhasebeci — Müdür

Bilet numarası — No:

Tarihi keşide — Date du tirage

İki ayda bir defa heyet huzurunda keşide olunacaktır ve her biletin Hükmü yalnız bir keşideye mahsustur.

Les tirages auront lieu chaque deux mois

Ce billet ne sera valable que pour le tirage du....

Zahr-ı bilet

İkramiyelerin aded ve miktarı

Kazanılacak akçenin miktarı	Her biletin kazanacağı miktar				
Kuruş	Kuruş	Aded	Primes	Piastres	Piastres
500.000		1	1		500.000
250.000		1	1		250.000
125.000		1	1		125.000
50.000		1	1		50.000
25.000		1	1		25.000
50.000	10.000	5	5	de 10.000	50.000
50.000	1.000	50	50	de 1.000	50.000
50.000	500	100	100	de 500	50.000
100.000	100	1.000	1.000	de 100	100.000
550.000	20	27.500	27.500	de 20	550.000
1.750.000					**1.750.000**

Ek-13: Sultan V. Mehmet Reşad'ın fotoğrafının basılı olduğu iskambil kâğıdı (1913)[4]

4 BOA, DH.İD., Dosya No: 112-1, Gömlek No: 18. (H. 21.B.1331 / M. 26.06.1913).

Ek-14: Mahmut Şevket Paşa'nın fotoğrafının basılı olduğu iskambil kâğıdı (1914)[5]

5 BOA, DH-İİD., Dosya No: 108-2, Gömlek No: 21. (H. 04.Ca.1332 / M. 31.03.1914).

Ek-15: Tartışmalara konu olan iskambil kâğıdı (1905)[6]

6 BOA, BEO., Dosya No: 2659, Gömlek No: 199425. (H. 06.B.1323 / M. 06.09.1905).

Kumar... Görülmek istenmeyen ve bir oyun sürecinden çok daha fazlasını içerisinde barındıran gizemli bir dünya... Kazanma ve kaybetmenin çok daha ötesine geçen yaşanmışlıklar: aşk, cinayet, intihar... Bireyi ve çevresini derinden etkileyen bir olgunun yaratmış olduğu derin izler... Sokaklarda, mezarlıklarda, kışlalarda, hapishanelerde, evlerde, kahvehanelerde, meyhanelerde, kulüplerde toplumun farklı kesimlerinin kayda geçen kumar maceraları...

Piyango... Talih kuşunun umutla beklendiği bir dünya. Osmanlı'nın son yüzyıla kadar pek de bilmediği bir oyunun ülkeye hızlı girişi ve yayılması... Ve tombala... Yılbaşı gecelerinin vazgeçilmezi olan bir oyunun, "Haraşolar" olarak bilinen Beyaz Rus güzelleri tarafından İstanbul sokaklarında yaygınlaştırılması...
İşte elinizdeki bu kitap, Osmanlı'nın son yüzyılında toplumsal hayatın gayri makbul alanlarından biri olan kumarı ve ona dair yaşanmışlıkları tarihsel bağlamda ele almaktadır.

TARİH VAKFI

www.tarihvakfi.org.tr
ISBN 978-975-333-387-0